8757

రాణా ప్రతాపసింహ చరిత్ర

రచయిత

డి. రాజశేఖరం

జానకీ ముద్రాక్షరశాల

ప్రొద్దుటూరు

1933

Andhra Patrika Press, Madras

శా॥ ఆకర్ణద్వయపానసంబగు చరి ♦ త్రాంశంబు లందెల్లఁ గ
న్నాకై దివ్యరసాలవాలమయి స ♦ త్యన్యాయ సంపూరితం
బై కన్పట్టెడి నాప్రతాపుచరితం ♦ బద్దాని నే గోస్తనీ
పాకంబొప్పఁగ నొక్క దొడ్డకృతిగా ♦ వ్రాయన్ బ్రయత్నించెదన్." 61

మ॥ అన "నీమాటలు వేదవాక్యము లవ ♦ శ్యంబిప్డు రాణాప్రతా
పుని గీర్తింపు మతండు పౌరజనతా ♦ పూర్వాభిగణ్యుండు; క
మ్మని నీకైతకు నమ్మహాప్రభుని ధ ♦ ర్మశ్రీవిత్తుల్ హాటకం
బుసకున్ సౌరభపూరముల్ గలుపు సొం ♦ పుం గాంచి వాసిన్ గనున్." 62

క॥ అని ప్రోత్సహించుమతి ననియెడు వేంకటశేషశాస్త్రి ♦ యెనంతఁ బ్రతా
పుని చరిత కావ్యరూపముగను వెలయింపఁగ వ్రాయఁ ♦ గా మొదలిడితిన్. 63

క॥ ఉత్తమ మిత్రము, సముదాత్తము చిత్తూరుపురి, ప్ర ♦ తాపుఁడు ధీరో
దాత్తుఁడు, కైతము మెత్తని దిట్టల్ మెత్తురని తలఁతు ♦ నెల్లబుధేంద్రుల్. 64

శా॥ నా ధారాళకవిత్వమూఁగల వి ♦ న్నాణంబు లేర్పాడ నీ
గాథల్ కర్ణయుగంబుఁ బట్టకొని యా ♦ కర్ణించు లోకంబు; వి
ద్యాధుర్యుల్ విని చిట్టి బుస్సనక యా ♦ హ్లాదింత్రు; విశ్వైక కీ
ర్త్యాధానంబులు రాజపుత్రనృప శౌ ♦ ర్యావార్యహేలాకథల్. 65

శా॥ ఈపాత్రంబునఁ గొంచెమేనియు గుణా ♦ ంశంబేనిఁ జూపింప శ్లా
ఘాపాత్రంబది దేశభక్తి దని లో ♦ కంబెంచి మార్గించుఁగా
కేపట్టైన పరాత్పరుం డిదియ గనమెం ♦ తేఁ దక్కనైయున్న నా
లోపంబంతయు నాదిగాఁ దలఁపఁ గే ♦ లున్ మోడ్చి ప్రార్థించెదన్. 66.

మ॥ వినమే మున్ను ప్రతాపున ట్టి పురుషుం ♦ డెరుంగు లోకంబునన్
గనుపింపండని పూజ్యులెల్లఁ బలుకం ♦ గా; నట్టి రాణాప్రతా
పుని గీర్తింపఁగ నెల్ల కనకం ♦ బుం బూనఁగాఁ జేతువో
నిను సేవింతు విరించిరాణి! సుమసా ♦ రా! వాణి! సన్నోమపే. 67

tions. I loved the service. I loved the native soldier. I have proved what he will do, where devoted, when, in 1817, twenty two fire locks of my guard, attacked defeated and dispersed a camp of fifteen hundred men slaying thrice their numbers. Having quitted the scene for ever, I submit my opinion dispassionately for the welfare of the one and with it, the stability or reverse of the other. "Tod."

సీ॥ రచియించియుంటి వీ ♦ రమతీచరిత్రంబుఁ దిరుపతివెంకటే ♦ శ్వరులు మెచ్చఁ
గృతియొనర్చితిఁ జండ ♦ నృపమాళికథ దేశచరితముల్ శోధించి ♦ సరసు లలరఁ
దగఁ గూర్చియుంటిఁ బ ♦ ద్మావతీవిజయంబు వీరంబు హాస్యంబు ♦ వెల్లి విరియ
వ్రాసియుంటి సమగ్ర ♦ రామాయణము నాటకములుగా విబుధలో ♦ కములు పొగడ
గీ॥ నిన్ని యొకయెత్తు మఱి ప్రతా ♦ పేంద్రుచరిత మొక్కయెత్తు, సుధారసం ♦ బొలుకుచుండు
నొక్కచూ పెక్కుడుగఁ జూచి ♦ యుద్ధరింపు శైలరాజేంద్రకన్య! సా ♦ జన్యధన్య! 68

మ॥ జననం బందిన దాది యేడునెలల ♦ స్మద్గేహసీమన్ వినూ
తన కల్యాణ దరస్మితప్రభలు ని ♦ త్యంబున్ బ్రసాదించి దే
వుని సాన్నిధ్యముఁ జేరఁగాఁ జనిన మ ♦ త్పుత్రుండు కామేశ్వర
య్యను మత్ప్రాణసమాను నేఁ దలఁతు లో ♦ కాన్తాది సద్విగ్రహున్. 69

చ॥ కుదురగు ప్రేమ నొక్క లత ♦ కూనను గాచితిఁ జైత్రవేళ న
య్యది తొడిగెన్ హొయల్ గులుకు ♦ నర్మిలి మొగ్గను; దానిఁ గాంచి నా
యెద మొలిచెన్ మనోరథము ♦ లెన్నియొ, గాలికి నూడి దేవి శ్రీ
పదముల రాలె మొగ్గ! యది ♦ నంద్యమొ, తజ్జని ధన్యమాటచే. 70

ఆ॥ వె॥ పూర్ణచంద్రమూర్తి ♦ పుత్రుఁ డుద్భవమొంద నమరులైన వలస ♦ దనకు సరియె!
యిచ్చినట్టి దేవుఁ ♦ డెత్తి కొంపోయినఁ బాగుల నేల? వగపు ♦ మిగుల నేల? 71

తే॥ గీ॥ అవగుణంబులు మిగుల మా ♦ యంగఁ జేసి సుగుణములను వేయింత లె ♦ చ్చుగను జేసి
ప్రణయరతులైన నరుల దే ♦ వతలఁ జేతు వోవియోగమ! నీవృత్తి ♦ ముత్తమంబు. 72

మ॥ జననీ! నీవు దయాసముద్రమవు యు ♦ ష్మద్భక్తు నేవేళలం
దున నేరీతిని గష్టసౌఖ్యముల యం ♦ దున్ దేల్పఁగానుందు వా
పనులన్ నీవయి తీర్పఁగా ననుభవిం ♦ పన్ వంతగున్ గాక వ
ల్దన నే నెంతటివాఁడ! నాకెపుడు నీ ♦ యాజ్ఞల్ శిరోధార్యముల్. 73

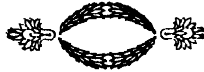
సీ॥ స్థిరమగు వానిలో ♦ స్థిరతమంబగు చోటఁ జిరపుణ్యరతులు వ ♦ సించు చోట
నాశమెప్పుడును గ ♦ నంగఁ బోనని చోట నానందనిలయమై ♦ యలరు చోట
వ్యాధులించుకయును ♦ బాధ సేయని చోట సత్యంబు స్థాయిగా ♦ జరుగు చోటఁ
గైవల్య లక్ష్మికిఁ ♦ గాపురంబగు చోటఁ జిత్తంబునకు శాంతి ♦ చెడని చోటఁ
గీ॥ ప్రేమ యమృతరూపమున వ ♦ ర్షించు చోట నామణిద్వీప రత్న సిం ♦ హాసనమున
శ్రీభవానీపదంబుఁ జే ♦ రితివి గాన నేల నీకయి వగవఁ? గా ♦ మేశ్వరయ్య! 74

గీ॥ జర నములుచున్న యస్థిపం • జరము నాది యింక సుఖమొందఁగల యాస • లెందు లేవు;
మధుర దరహాస వదన ప • ద్మంబు నీది మఱచిపోవుద మన్నను • మఱపు రాదు. 75

సీ॥ కలశపాథోరాశి • గర్భమందు జనించు నలల బంగారు టు • య్యాల లందు
నలచతుర్దశలోక • ములను బావనమౌచుఁ దనరు మణిద్వీప • తటము లందు
గొడుగులు వంచిన • ట్లడరు కదంబ వృక్ష వితాన శీతల • చ్ఛాయ లందుఁ
శ్రీలఁ జెన్నారెడి • చింతామణీ భద్ర సింహాసనము పార్శ్వ • సీమ లందుఁ
ఆ॥ వె॥ బాల కడలి చలువఁ • దేలు తెమ్మెరలందు నీడు లేని పసిఁడి • మేడ లందు
గౌరి లోకజనని • కామేశ్వరస్వామిఁ ద్రిప్పి కూర్మి నావ • రించుఁ గాక. 76

క॥ ఈమహనీయ గ్రంథముఁ గై మోడ్చుచు నంకితమ్ము • గా నిచ్చెద నే
బ్రేమఁ బెనుప నోచని నా కామేశ్వరు నెత్తి పెంచు • కామేశ్వరికిన్. 77

డి. రాజశేఖరం.

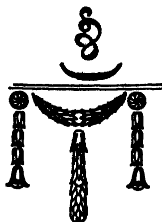

శ్రీ

శ్రీమహేశ్వర్యై నమః.

రాణాప్రతాపసింహచరిత్ర.

ప్రథమాశ్వాసము.

మత్కందుకమట్లు గుండ్రమయి వా ♦ రిఁ రెండుపాళ్లొక్కపాల్
భూమిన్ నిండియు నూఱునర్వదియుఁ గో ♦ ట్లున్ మర్త్యు లొప్పారఁగా
వ్యోమంబంటు నగాధిరాజ నివహం ♦ బుల్ విరాజి విశ్వంబు శో
భామూల్యస్థితి నొప్పు నీశ్వరు నసం ♦ హైశ్వర్యముల్ చాటుచున్.

సీ॥ కాంచన శృంగ భా ♦ గము కిరీటముగాఁగఁ గాశ్మీర మాస్య పం ♦ కజము గాఁగ
సింధుగంగానదుల్ ♦ చేఁదోయి గాఁగఁ నార్యావర్తదేశం బు ♦ రంబు గాఁగ
వింధ్యాచలేంద్రంబు ♦ బెడఁగు మధ్యము గాఁగ గౌతమి కనక మే ♦ ఖలయుఁ గాఁగ
మలయసహ్యాద్రు ల ♦ ద్గులు గాఁగ సింహళద్వీప మంభోరుహా ♦ పీఠి గాఁగ
గీ॥ లవణ రత్నాకరము సరః ♦ ప్రవరమగుచుఁ జెలఁగు భారతదేశ ల ♦ క్ష్మి సమగ్ర
భాగ్య సౌభాగ్య విగ్రహ ♦ ప్రాభవమ్ము లిట్టివని వివరింపఁగా ♦ నెవరి తరము! 2

శా॥ సౌందర్య బహుళాంబు పూరము వనా ♦ శాశంబళల్ నింప స
స్యానీకంబు సమృద్ధమై యెదిగి భా ♦ గ్యస్ఫూర్తి హెచ్చింప, ల
క్ష్మి నిత్యోత్సవ మందిరంబయి తన ♦ ర్చిన్ విశ్వ సర్వోన్నత
స్థానం బంది సమస్త వైఖరుల రా ♦ జస్థాన మవ్వేళలో. 3

సీ॥ ఇట్టి రాజస్థాన ♦ మెపుడు స్వతంత్రులౌ జనపాలమణుల పా ♦ లనము నొందు
దేశంబు లిరువది ♦ దీపింప వెలుఁగొంద్రు వానిలో నెల్ల మే ♦ వాడ దేశ
మగ్రగణ్యము; దాని ♦ యధిపతి యగువాని 'రాణా' యని జనులు ♦ ప్రస్తుతింతు
రతఁడు మతాధిప ♦ త్యమున నెల్లరకు జగద్గురుండనుచు వి ♦ ఖ్యాతిఁ గాంచు
గీ॥ నగరములలోనఁ గాశికా ♦ నగర మట్లు చిరయశము గాంచుఁ జిత్తూరు ♦ పురవరంబు
నచటి రాణాయు నందఱ ♦ నగ్రపూజ్యుఁ డెల్ల సురలందుఁ గాశి వి ♦ శ్వేశు మాడ్కి. 4

§ సీ॥ హారావళీ పర్వ ♦ తావళి విరివిగా నింద్ర నీల శిలల ♦ నీను చుండ
సాంబారు లూనీ వి ♦ శాల ప్రదేశముల్ సహజమౌ లవణం బొ ♦ సంగు చుండ
గనులెల్లెడల మర ♦ కతములు రత్నముల్ సౌవీరమును పంచి ♦ స్ఫటికములును
జంద్రకాంతశిలలు ♦ స్వర్ణ రౌప్యంబులు నెడతెగకయె యొప్పు ♦ డిచ్చు చుండ
గీ॥ భాగ్యము లొసంగి యేలిన ♦ వారి యిడ్లు బంగరుఁ గొండలట్లు సే ♦ యంగఁ గలిగి
రత్నగర్భ యటన్న సా ♦ ర్థకపదంబుఁ బడసి మేవాడదేశంబు ♦ పరిఢవిల్లు. 5

శా॥ ఆవిశ్వోన్నత పుణ్య వైభవ యశో ♦ హారాళి హారావళీ
గ్రావోత్తంసము తూర్పునఁ సరసిజా ♦ రామంబునఁ బొల్చు ల
క్ష్మీవామఁ బలె రాజధానియగుచుఁ ♦ జిత్తూర్పురం బొప్పఁగా
మేవాడ్ దేశము వీరఖండమగుచుఁ ♦ మించుఁ ధరాస్వర్గమై. 6

+ సీ॥ సచరాచర ప్రపం ♦ చప్రాణుఁడగు సూర్యభగవానుఁ డాదిమ ♦ వంశకర్త
త్రిజగతీ ధానుష్క ♦ దీపకుండయిన రాముని సుతుండు లవ్రంపు ♦ మూలపురుషుఁ
డల యగస్త్యాశ్రమ ♦ ఖ్యాత మాబూగిరి నేకలింగేశ్వరు ♦ డిష్టదైవ
మతిపావనము లయో ♦ ధ్యావల్లభీ సీమ లాదికాలము నాఁటి ♦ యాటపట్టు

---

§ The tin mines of Mewar were once very productive and yielded, it is asserted, no inconsiderable portion of silver, but the caste of miners is extinct, and political reasons, during the Mogul domination led to the concealment of such sources of wealth. Copper of a very fine description is like-wise abundant and supplies the currency. Soorma or oxide of antimony is found on the western frontier. The garnet amethystine quartz, rock crystal, the chrysolite and inferior kinds of emerald family are all to be found within Mewar, and though I have seen no specimens decidedly valuable, the Rana has often told me that according to tradition his native hills contained every species of mineral wealth.

Such the pride of these small Kingdoms in days of yore and such their resources, till reduced by constant oppression. But their public works speak what they could do and what they have done; witness the stupenduous work of marble and its adjacent causeway, which dams the lake of Raysumund at Kankarowli and which cost upwards of a million. When the spectator views this expanse of water this (Royal sea) on the borders of the plain; the pillar of Victory towering over the plains of Malva, erected on the summit of Chittor by Rana Mokul, their palaces and temples in this ancient abode, the regal residence erec-

గీ॥ లాశిలాజిత్య కనకసే ♦ నాది రాజ రాజ పరమేశ రణ విహా ♦ ర ప్రతిష్ఠ
ఖాండఖాండాంత నగర వి ♦ ఖ్యాతిహేతు వట్టి మేవాణ్ణృపుల నెన్న ♦ సలవి యగునె? 7

మ॥ సమమై యొప్పు విశాల శైల శిఖర ♦ స్థానంబునన్ రాజపు
త్రమహీకాంతకు వజ్రభూషణమటుల్ ♦ రాణించుఁ జిత్తూరు సం
ద్రముమధ్యంబునఁ గోటలేదు కొమరొం ♦ దన్ బైకిఁ గన్పట్టు దు
ర్గమ లంకాపుర పూర్వవైభవము జో ♦ కల్ జ్ఞప్తికిన్ దెచ్చుచున్. 8

గీ॥ ప్రక్క-ప్రక్కనఁ బదిబాఁడ్లు ♦ వరుస గాఁగ సరుగ నసువైన వైశాల్య ♦ మతిశయిల్లి
సహిత దుర్భేదమగు గోడ ♦ లలరు కోట లేడుచుట్లు చిత్తూర్పురి ♦ కెనఁగి యుండు. 9

* సీ॥ విపణిమార్గములతో ♦ వీధుల తుద నొప్పు శివకేశవాలయ ♦ శ్రేణి తోడ
నారామములతోడ ♦ సపరంజి దాఁపిన సముదార భవనాంగ ♦ ణముల తోడఁ
జతురంగములతోడ ♦ నతివిశాలంబైన వివిధాయుధాగార ♦ వితతి తోడ
మణివితర్దికలతో ♦ మధుర నానాజాతి ఫలమహీరుహ కదం ♦ బకము తోడ

గీ॥ సౌధముల తోడ బహుసర ♦ స్సమితి తోడ రచ్చగమి తోడ వారి యం ♦ త్రముల తోడ
భరత ఖండైక లక్ష్మి ని ♦ వాస భూమి నగరమాత్రంబె చిత్తూరి ♦ నగర వరము! 10

---

ted by these Princes when ejected, must fill the observer with astonishment at the resources of the state. They are such as to explain the metaphor of my ancient friend Zalim Singh, who knew better than we, the value of the country; 'every pinch of the soil of Mewar contains gold.'

"Annals of Mewar"

+ These are styled 'Ranas' and are the elder branch of Sooryavansi or 'Children of the Sun'. The Hindu tribes yield unanimous suffrage to the prince of Mewar as the legitimate heir to the throne of Rama and style him 'Hindua Soorag' or Sun of the Hindus. He is universally allowed to be the first of the 'thirty six royal tribes,' nor has a doubt been raised respecting his purity of descent.

"Annals of Mewar"

It is well known that the Rajas of Udaipur are exalted over all the princes of Hind. Other Hindu princes before they can succeed to the throne of their fathers must receive the Khuska or tilac of regality and investiture from them. This type of sovereignty is received with humility and veneration.

"Lakshmi Narayan Shufeek Arangabad."

* Chittor is within the grasp of no foe, nor can the vassals of its chief know the sentiments of fear. Its towers of defence are planted on the rock

మ॥ వనితాశీలము నిల్ప శత్రువులఁ ద్రుంపన్ నేఁడు చిత్తూరు ద
ప్పిన నీలోకము శూన్యమంచుఁ గరముల్ వేయెత్తి ఘోషించెనో
యన సూర్యధ్వజకోటు లెల్లెడ సహస్రాంశుల్ పిసాళించి న
ర్తనమాడున్ మృదులానిలంబు తమమిన్ దర్పోక హేలాగతిన్. 11

సీ॥ సర్వసేర్వకమున్న ♦ క్రొవ్విన రిపుకోటిఁ బాఱఁగఁ దోలి న ♦ వ్వంగ నేస్త్రు
కూర్చుండుటకుమున్న ♦ క్రోధోగ్ర శత్రు వర్గంబు దేశమెక్కి కూ ♦ ర్చుండ నేస్త్రు
నడుపనకమున్న చూ ♦ డ విపత్తు మకుట సాతకులఁ బాదములంచి ♦ నడువ నేస్త్రు
పరువులెత్తకమున్న ♦ పరిపంథితతి నొంచి తఱుముచు వెనువెంటఁ ♦ బరవ నేస్త్రు
గీ॥ రాడుటకుమున్న ఘోర ర ♦ ణాంగణముల నరశిరంబులతో బంతు ♦ లాడ నేస్త
రా! చిత్తూర్పురి జనించి ♦ నట్టివారు శైశవము దాఁటుటకు మున్న ♦ శౌర్యమహిమ!

శా॥ ఇంద్రప్రస్థము గాదు ద్వారకయుఁ గా ♦ దే కాశియున్ గాదు ని
స్తంద్ర ప్రాభవ శ్రీ శోభిత మయో ♦ ధ్యా పట్టణంబేని గా
దింద్రోపేంద్రసమానులౌ నృపులు తా ♦ మేలంగఁ జిత్తూరు మహా
సాంద్ర శ్రీలను గుత్తకున్ గొనిన యా ♦ చందంబు దీపించెడున్. 13

సీ॥ హారీత మౌనీంద్రు పా ♦ దాబ్జాతయుగళికి శిష్యుఁడై శుశ్రూష ♦ చేయఁ గలిగె
వ్యాఘ్రశైలంబు తా ♦ పసు కారిగ్గఁ గని ద్విధారా ఖడ్గమును బొందె ♦ రాణ మెఱసెఁ
బ్రభువుల గెల్చి 'భా ♦ రత సూర్యుఁ'డనియు 'విశ్వపతి'యనియుఁ గీర్తి ♦ పడయఁ గలిగె
'ఖాండహా రిస్పహాన్' ♦ 'కాఫరి' స్థానాది మ్లేచ్ఛ సీమల గెల్చి ♦ మెప్పుగాంచె

---

nor can their inmates even in sleep know alarm. Its kotars are well filled and its reservoirs, fountains, and wells are overflowing. There are eighty four bazars many schools for children and colleges for every kind of learning, many scribes of the Beedur tribe and the eighteen varieties of artisans. Of all, the Ghelote, is the sovereign, served by numerous troops both horse and foot and by all the thirty six tribes of Rajputs of which he is the ornament. Of all the royal abodes of India none could compete with Chittor before she became a widow. ....
Near the temples are two reservoirs built of large blocks each one hundred and twenty five feet by fifty feet wide and fifty deep, said to have been excavated on the marriage of the "Ruby of Mewar" to Achil Keechie of Gogrown and filled with oil and ghee which were served out to the numerous attendants on that occasion.

"Tods' Rajasthan Vol. II"

గీ॥ వందలకుఁ బైనఁ బుత్రులఁ ♦ బడసి సూర్యవంశమును నిల్పి సౌపర్వ ♦ పర్వతమునఁ
దపము గావించి ముక్తికాం ♦ తను వరించె 'బప్పరావు' మేవాడ్భూప ♦ వంశకర్త. 14

సీ॥ తమ యుపనదుల సం ♦ తతులెల్ల వెండిరేకులు వోలె నెల్లెడ ♦ నలము కొనఁగ
జహ్నుకన్యా సింధు ♦ సలిల పూరమ్ములు సారతఁ గూర్ప బం ♦ గారు పండు
రసఖండమై పచ్చ ♦ రా బయలుల మాడ్కి లలిత సస్య శ్యామ ♦ లంబు నగుచుఁ
బిడికెడు చోటైన ♦ వెలిఁబోవ నట్టి యార్యావర్త బహుళ భా ♦ గ్యాంక కథలఁ
గీ॥ జెవులు చిల్లులుపోఁ బార ♦ సీక యవన ఖాండహా రిస్పహాను బా ♦ గ్దాదు మొగలు
గజ్నీ పతులు మిడుతదండు ♦ క్రమ్మినట్లు దాడి వెడలిరి తండోప ♦ తండములుగ. 15

గీ॥ ఎనిమిదవ శతాబ్దారంభ ♦ మునఁ గలీఫు వాలిదు తొలుత ఖాసిముఁ ♦ బంపెఁ; వాఁడు
సింధుదేశమ్ము గెలిచి కా ♦ శీపురంబు వఱకుఁగల సీమ లన్నియుఁ ♦ బాడు చేసె. 16

మ॥ ఒకబాగ్దాదు నరేంద్రచంద్రుఁడు 'కలీఫ్ ♦ ఓమార్' 'అబుల్‌హాసు' సే
నకధీశున్ బొనరించి హైందవము పై ♦ నన్ దోలఁగా దూర మెం
చక వాఁడామడ యగ్గుగా నడచి రా ♦ జస్థానమున్ జేరి భూ
ప కులారణ్యములన్ దహింపఁ దొడఁగెన్ ♦ వైశ్వానర ప్రక్రియన్. 17

గీ॥ అతని నజమీరు తారాగ్ర ♦ హాధిభర్త దొడరి మడిసె దూలారావు; ♦ కొడుకు సప్త
వర్షముల లాటుఁ డరిఁ గూల్చి ♦ వానివెంట నరిగె, నభిమన్యు పై చేయి ♦ యన జగంబు.

సీ॥ లాటసింహుఁడు మహో ♦ గ్రాటోపనిధి యంచు నజరామరంబైన ♦ యశముఁగాంచెఁ
జోహాణు లాబాల ♦ శూరుని విగ్రహంబులు రచింపించి దే ♦ వుని విధానఁ
బ్రతివత్సరము భక్తి ♦ వఱల జ్యేష్ఠద్వాదశీ దినమందుఁ బూ ♦ జించుచుంద
రా లాటుఁ డనిసేయు ♦ నపుడున్న కాళ్లగజ్జెల నెల్లజనులు ద ♦ ర్శించి పోదు
ఆ॥ వె॥ రాదినంబునుండి ♦ యీదినంబునకుఁ జోహాణ కులంబు వార ♦ లాత్మజులకుఁ
గాళ్లగజ్జియలను ♦ గట్టరు; లాటుని యెడల వారి భక్తి ♦ యెట్టిదొక్కొ! 19

సీ॥ భాగ్యసౌభాగ్య సం ♦ భావ్యముల్ సింధు ఘూర్జర దేశములను వ ♦ ర్తకముపెంప
'టైగ్రిస్' నదీ కృపీ ♦ ట పునీతమైన యరాబియా పాలించు ♦ రాజ లోక
మణి కలీఫ్ ఉస్మాను ♦ మఱి కలీఫ్ ఆలి యేజీదు ఖోరాసాను ♦ క్షితిప మాళి
యబ్దుల్‌మలీకు సై ♦ న్యసముద్రములను బొంగించి హైందవమును ♦ ముంచి తేల్చి
గీ॥ రటుపయిని 'హరూన్‌ఆల్‌రాష్చి ♦ ద'ను కలీఫ్ అరాబియా మొదల్ కాశి ప ♦ ర్యంతమేలెఁ
బదపడి సెబాక్టజిన్ వచ్చె ♦ వాఁడు ప్రళయ భైరవుని మహమ్మదుఁ దెచ్చె ♦ వాని కొడుకు

మ॥ కడు శౌర్యాఢ్యులు మ్లేచ్ఛసైనికులు ల ♦ క్షల్ కోటులన్ గూడి వెం
బడి రా సింధునదిన్ దరించుచు మహా ♦ మ్మద్ గజ్ని గజ్నీ విభుం
డడుగుల్ మోపి రణంబులన్ సకలభూ ♦ పాధీశ సైన్యంబులన్
మడియన్ జేసెను దేశమున్ బరగురా ♦ మ ప్రీతి గావించుచున్. 21

మ॥ పురముల్ గూల్చుచుఁ బుస్తకాలయములన్ ♦ బుగ్గిన్ బడన్ జేయు చ
బ్బురమున్ గొల్చెడు దేవతాలయ చయం ♦ బున్ ద్రోయుచున్ విగ్రహో
త్కరమున్ ద్రక్కలు చేసి లింగముల క్రిం ♦ దన్ గల్గు విత్తంబులన్
గరుణా దూరగుఁడై హరించె నతఁడ ♦ క్కాలంబునం దెల్లెడన్. 22

మ॥ అనయుండై గజినీమహమ్మదు చలం ♦ బారంగ సౌరాష్ట్రమా
దున విచ్ఛేయుచు సోమనాథపురమం ♦ దున్ సోమనాథేశ్వరా
ది నిలింప ప్రకర ప్రపూజ్యమగు జ్యో ♦ తిర్లింగ సంఘాతమున్
దునియల్ చేయుచు ద్రవ్యరాసులను దొం ♦ తుల్ దొంతులున్ జేకొనెన్. 23

మ॥ స్వమత వ్యాప్తిని గోరి యన్యమత వి ♦ ధ్వంసంబు చేయంగ వి
త్తముతోఁ దృప్తి వహింపఁబోక గడుఁలన్ ♦ దైవారు నమ్మోటి లిం
గములన్ గజ్ని పురంబు మందిరము లె ♦ క్కన్ మెట్లుగా సంఘటిం
చె మహమ్మద్; పదిరెండుమార్లిటులఁ జే ♦ సెన్ దండయాత్రాళులన్. 24

ఉ॥ వారణరాజ మొక్కఁ డొగిఁ ♦ బద్మ సరోవరమందుఁ జొచ్చి హేం
లారతిఁ దళమ్ములు క ♦ లంచిన యట్లు కఠోర చిత్తుఁడై
ఘాతక చేత నూతియును ♦ బాషపడన్ విహరించె; దేశ ము
స్వ్వసుని ఘాతకున్ బడసె ♦ ప్రేయను దిస్సు కురంగమో యనన్. 25

ఉ॥ ఈకరినాత్మకున్ రచి ♦ యించిన బాధలు కొంత శాంతమై
పోకయ యున్నె? కేరికిని ♦ పుణ్యమ మహమ్మదు పేరి వాఁడు ఘో
ర కులుఁ డుత్సవ హింసలు ♦ ప్రక్కిరియంగను గోరుచున్నదై
నోచక పోటునొంద్ర బళయు ♦ రుద్రుని కైవడి వచ్చె నుగ్ధతిన్. 26

శా॥ ఆ కాలమ్మున నాగవిభాముఁడయి యా ♦ ర్యావర్తమున్ బ్వగ్వారా
జేకచ్ఛత్రము గాఁగ నేలె; నతఁడ య్యా ♦ ప్రాత్మజన్ బోలె సు
శ్రీ కల్యాణ పరాక్రమోన్నతుఁడు ఘో ♦ రీ సాహజున్ దాఁకి చీ
కాకై పాఱఁగఁ జేసెఁ దత్ప్రబల సే ♦ నాసేకమున్ బల్మరున్. 27

గీ॥ చేరి హమ్మీరగంభీర ♦ సింహనృపులు కాకసస్ పర్వతము నుండి ♦ కాశి దాక
నూటయెనమండ్రు క్షితిపుల ♦ మాటమాత్రఁ బిలిచికొని వచ్చి పృథ్వీశుఁ ♦ గొలుతు రెపుడు

× మ॥ అతితేజో బలధాముఁ డా సమరసిం ♦ హఖ్యాతలేంద్రుండు వం
దిత నానా జనపాల లోకుఁడగు పృ ♦ థ్వీ భర్తకుం సోదరీ
పతి, వజ్రాయుధకోటి క్రిందఁగల మే ♦ వాడ్ దేశ రాహుత్తులుఁ
గృతహస్తుల్ దనుఁగొల్వ వచ్చె నని కే ♦ కీభూత చేతస్కుఁడై. 29

గీ॥ భరతఖండంబు నాక్రమిం ♦ పఁగఁ దలంచి యేడుమాఱులు ఘోరి, దం ♦ డెత్తి వచ్చె
మఱఁదియును బావయును దారు ♦ మారు చేసి యతని వెనుకకు నంపించి ♦ రాఱుమార్లు

సీ॥ త్వార్వంశ సంజాత ♦ ధరణీతలేశ్వరుల్ పూర్వ మింద్రప్రస్థ ♦ పురిని సార్వ
భౌములై యేలిర ♦ వ్వారిలోన ననంగపాలుండు కడపటి ♦ వాఁడతండు
పుత్రసంతతి లేక ♦ పుత్రికామణుల నిర్వురఁ గాంచె మొదటి కూ ♦ తురుఁ గనూజి
బీజపాలునకును ♦ బిదపటి దాని సోమేశున కజమీరు ♦ దేశ పతికి

× Samarsi proceeded to Delhi. His arrival at Delhi is hailed with songs of joy as a day of deliverance. Prithvi Raj and his court advance seven miles to meet him and the description of the greeting of the King of Delhi and his sister and the chiefs on either side who recognize ancient friendship is most animated. Samarsi reads his brother-in-law an indignant lecture on his unprincely inactivity and throughout the book divides attention with him.

In the planning of the campaign and march towards the Caggar, to meet the foe, Samarsi is consulted and his opinions are recorded. The bard represents him as the Ulyses of the host; brave cool and skilful in the fight, prudent wise and eloquent in council, pious and decorous on all occasions; beloved by his own chiefs and reverenced by the vassals of the choban. In the line of march no augur or bard could better explain the omens, none in the field could better dress. the squadrons for battle, none guide his steed or use his lance with more address His tent is the principal resort of the leaders after the march or in the intervals of battle, who were delighted by his eloquence or instructed by his knowledge. On the last of three days desperate fighting Samarsi was slain together with his son Calyan and thirteen thousands of his household troops and most renown ed chieftains. His beloved Pritha, on hearing the fatal issue, her husband slain her brother captive, the heroes of Delhi and Chittor ' asleep on the banks of Caggar ' in the wave of the steel, joined her lord through the flame.

" Annals of Mewar "

గీ॥ నిచ్చె; వారికి జయచంద్ర ♦ పృథ్వీవిభులు గలిగి రయ్యనంగుఁడు కొంత ♦ కాలమునకు
వ్యాధి పీడితుఁడగుచు ని ♦ జాత్మజలను మనుమలను బిల్చుకొని చెంత ♦ నునిచికొనియె. 31

గీ॥ ఒక్కనాఁడు పట్టాభిషే ♦ కోత్సవంబు జరుప సామంత నృపుల నం ♦ దఱను జేర్చి
యయ్యనంగుఁడు "ఢిల్లి సిం ♦ హాసనంబు నెక్కు మ"న నెక్కి కూర్చుండెఁ ♦ బృథ్వియపుడు.

సీ॥ 'ఇరువుర మేము దౌ ♦ హిత్రులమైయుండ మప్పసెల్లెంద్రకు ♦ నాత్మజులము
పదియు నెన్మిది యేండ్ల ♦ ప్రాయమందున్న నన్ వదలి యెనిమిదేండ్ల ♦ బాలుఁ బృథ్వి
సింహాసనాసీనుఁ ♦ జేయు టధర్మ మీతని యధికార మే ♦ ననుమతింప
నాక్షేపణ మొనర్తు' ♦ నని ధిక్కరించి యాజయచంద్రుఁ డేగె నా ♦ సభను వీడి
గీ॥ యతనితోడ నాబూపర్వ ♦ తాధికారి వ్యాఘ్రరాజేంద్రుఁడును బట్ట ♦ ణాధినాథుఁ
డసమబలుఁడు భోళాభీముఁ ♦ డాక్షణంబ కదలిపోయి రాస్థాన రం ♦ గంబు వదలి. 33

సీ॥ తుహినాద్రి నుండి సే ♦ తువుదాఁకఁ దనరు నఖండ భారతఖండ ♦ మండలంబు
సకల మేకచ్ఛత్ర ♦ సామ్రాజ్యముగ ధరిత్రీ రాజ్యమేలెఁ బృ ♦ థ్వీనృపాలుఁ
డామహావీరుని ♦ యసమ సంగ్రామ జయంబు సామంత ధ ♦ రాధిపతుల
పౌరుష విక్రమ ♦ ప్రాభవంబులు ధర్మసంస్థాపనాచార్య ♦ చతురతలును
గీ॥ జంద్ర భట్టారక సుకవి ♦ చక్రవర్తి వ్రాయు శతసహస్రాధిక ♦ గ్రంథమందు
రససమృద్ధిని బర్వ ప ♦ ర్వంబునకును జీవకళ లుట్టిపడఁగ రం ♦ జిల్లుచుండు. 34

చ॥ అమిత విశాలమై సిరు ల ♦ నంతముగాఁ దగి కాన్యకుబ్జరా
జ్యము మును దక్షిణాపథము ♦ నందును వ్యాపన మొందె; రాజసూ
యము నలధర్మనందనుని ♦ యవ్వల నీజయచంద్రుఁ డొక్కఁ డు
క్కుమిగిలి చేయనేర్చె నృప ♦ కోటి యొనర్ప సమస్త కార్యముల్. 35

గీ॥ అధ్వరము చేసి యతఁడు ని ♦ జాత్మజాత పరిణయ మొనర్పఁగా స్వయం ♦ వరము చాటి
సకల దిగ్దేశవర్తి రా ♦ జన్యులకును బంపె వైవాహి కాహ్వాన ♦ పత్రములను. 36

సీ॥ తనకెకా దిఁక భూ ♦ స్థలి రాజులకు నెల్లఁ బెద్దయౌ రారాజు ♦ పృథ్వి రాజ
మౌళి కాహ్వాన మం ♦ పమి యట్టులుండ నావిభు విగ్రహము రచిం ♦ పించి సేవ
కుని దుస్తులిడి తీసి ♦ కొనిపోయి యాస్థానమున మహాద్వారంబు ♦ ముంగల నిడె
నాస్వయంవరమున ♦ కరుగుదెంచిన సర్వభూమీశ్వరులు ద్వార ♦ సీమ నిలువఁ
గీ॥ బడిన యాతనిఁ జూచి సం ♦ భ్రమముభయమునొంది గుసగుసల్ వోవుచు ♦ నొదిగియొదిగి
కూరుచుండిరి; మందార ♦ హారముఁ గరమందుఁ గొనివచ్చె సంయుక్త ♦ యచటి కపుడు. 37

మ॥ విమతుండా జయచంద్రుఁ డుర్వీనృపుల వే ♦ ర్వేఱన్ నిరూపించి వా
రి మహా వైభవ ముగ్గడింప విని నీ ♦ రేజాస్య కన్నెత్తి చూ
డమి నుద్యోగులఁ జూపెఁ; గాంతయును దాఁ ♦ టన్ జొచ్చె! నాస్థానరం
గమునం దాదటఁ జూపెఁ దండ్రి, సతియున్ ♦ గాంక్షింపలే దెవ్వరిన్. 38

మ॥ పెనుకోపమ్మున మండి యాతఁడు సుతన్ ♦ బృథ్వీశు బింబంబు త్రో
వను గేల్పట్టియు నిల్పుకొంచరిగి "నా ♦ బంటీతనిన్ జూడు ని
మ్మనుజన్ గూడు మ"టంచుఁ ద్రోయఁ జెలియున్ ♦ మందారహారంబు వే
సి నమస్కారము చేసి నిల్చె నెదురన్ ♦ సిగ్గంతలోఁ బైకొనన్. 39

మ॥ సుమహారంబు గళంబునన్ బడిన య ♦ వ్వోచె విగ్రహం బట్టె మ
ధ్యమునన్ గ్రాలుచుఁ బృథ్వీరాజతిలకం ♦ బావిర్భవం బాది య
క్కాసముఁ జేతఁగొని యుర్విన్ నెక్కి "యిదిగో ♦ కొంపోవుచున్నాఁడ ధై
ర్యము మీకుండిన నన్నుఁ దాఁకుఁడని" చే ♦ రన్ బోయె ఢిల్లీపురిన్. 40

మ॥ సమరోర్వీతల ఘంఘుణుం బిశఁపెన్ ♦ సత్కీర్తి దిగ్దేశ భా
గములం దల్లిన యామహాప్రభుని దాఁ ♦ కన్ ధైర్యముల్ లేక యె
ల్ల మహీంద్రుల్ తల లట్టె వంచుకొని యిం ♦ డ్లన్ జేరి రాతోఁ(కదా)
కుఁ మహాహిన్ బలె నక్కనూజిపతియున్ ♦ గ్రుద్ధాత్ముఁ డయ్యెన్ గడున్. 41

గీ॥ ఎవరినో యాశ్రయించి యె ♦ న్నెన్నొ గతులఁ గుట్రలు కుతంత్రములు పన్ని ♦ కోటియత్న
ములను జయచంద్రుఁ డొనరించి ♦ ఫలముగానఁ డరులు బెగడొందఁ బృథ్వీంద్రుఁ ♦ డవనినేలె.

సీ॥ ఇంకొక్కమాఱు దం ♦ డెత్తిరా జయచంద్రుఁ డర్థించె ఘోరీమ ♦ హమ్మదు విభుఁ
నావార్త విని యసం ♦ ఖ్యాచమూతతుల్ కొల్వ నరుదెంచె సమరసిం ♦ హప్రభుండు
మూఁడు క్రోసుల దూర ♦ మునకేగి పృథ్వీంద్రుఁ డనుగులకును మ్రొక్కి ♦ యతనిఁ దెచ్చెఁ
గగ్గార్ నదీ తట ♦ మ్మోసీమ మ్లేచ్ఛసైన్యము లుండె ఢిల్లి సై ♦ న్యములు చేరె [వచ్చి

గీ॥ నాప్తులును దాను జయచంద్రుఁ ♦ డాయవనులఁ గదిసె నుదయ మయ్యెది ♦ చూచి కదలి
తండ్రి మృదుపాదములకు నం ♦ దన మొనర్చి యొప్పుమెయి మహారాజ్ఞి సం ♦ యుక్త యపుడు

సీ॥ "భారత స్వాతంత్ర్య ♦ భరము మాపఁగ మ్లేచ్ఛు లరుదెంచి రదినిల్వ ♦ నరుగుచొంచె
నాప్రాణవిభుఁ డఖం ♦ డ ప్రాభవుండు నేనుండ వేర్వేఱ మీ ♦ కుండఁ దగదు
ధర్మపక్షము మాది ♦ దయచేయనయ్య! పృథ్వీవిభు నగ్గాంగిఁ ♦ బిలుచుచుంటిఁ
జెడుగులే దీవ్రవ ♦ చ్చిన సత్కరించు నాభర్త నిన్ వైరము ♦ వదలదేని

గీ॥ యేగుమ కనూజి కటులు పో ♦ వేని భారతావనిని దాస్యమునఁ ద్రోయు ♦ నపయశంబు
లనుభవింతు వాచంద్ర తా ♦ రార్కమ"నుచు మ్రొక్కి సాగిలపడఁ గడుఁ ♦ గ్రుస్ఖుఁడగుచు
సీ॥ కమనీయ భారత ♦ ఖండ సామ్రాజ్య సౌభాగ్యలక్ష్మి విధానఁ ♦ బరమ పుంగ
శ్లోదారమూర్తి సం ♦ యుక్తామహారాజ్ఞి, భూదేవతా మంత్ర ♦ పూత మగుచుఁ
గంధిజలాభిషే ♦ క పవిత్ర మామెమూర్ధము నట్టి వామపా ♦ దమునఁ దన్ని
'కదలిపో నాసము ♦ ఖమున నుండకుమం'చుఁ ద్రోసిన లేచి యా ♦ ద్రోహిఁ గాంచి
గీ॥ "తెలిసినది విన్నవించితి ♦ దీన నీదు హృదయము కఱఁగకున్న నే ♦ నేమి సేతు"
నని కదలిపోయె నుభయ సై ♦ న్యముల కును రణంబు ఘోరంబుగా పూఁడు ♦ నాళ్లు జరిగె.
గీ॥ సమరసింహుఁడు పడియె; సై ♦ న్యములు చెడియె; రాజపరమేశ్వరుఁడు వీ ♦ రప్రభుఁడు
పృథ్వీరాజేంద్రుఁడును ఢిల్లి ♦ రిపుల బారిఁ బడిరి; భారతదేశ దౌ ♦ ర్భాగ్యకలన! 46
మ॥ తొలుతన్ సాయము చేసినట్టి జయచం ♦ ద్రున్ దాఁకె మ్లేంఛేరియు, దు
ర్బలుఁడై రాజ్యము వాఁడు వీడిచనెఁ దా ♦ ర్తార్ వీరుల్ వెంబడిన్
గలయన్ దాఁకిరి; దిక్కులేక తఁడు గం ♦ గావాహినిన్ దూఁకి యు
స్వలి కేగెన్; దలఁ ద్రుంచి చంపిరి రిపుల్ ♦ సైనస్వత ప్రాయుతై. 47
సీ॥ "తతరమాఖండ భా ♦ రతఖండ గగనంబుఁ దగులు మధ్యాహ్న మా ♦ ర్తాండమూర్తి!
బప్పరాయాన్వయా ♦ భరణ షట్త్రింశ న్నృపాలక కుల భూరి ♦ స్రజసుకుట!
యరిగితే ననుఁ బాసి ♦ చెఱవడె నాపృథ్వి మఱఁద లెందరిగెనో ♦ యెఱుఁగరాదు
పదమూఁడు వేల్ బోగల్ ♦ కదలఁ గల్యాణుఁడు పుష్పాస్త్రసముఁడు నా ♦ ముద్దుకొడుకు
గీ॥ తన స్వయంవరమునకెళ్ళు ♦ చనియె దివికి నిచటఁ బనియేమి విహరింప ♦ జేగుపిడప
నని పృథాదేవి నగచి ని ♦ న్ననుగమింప సమసితే! శత్రుగజసింహ! ♦ సమరసింహ! 48
సీ॥ "ప్రార్థింతు పలవ దీ ♦ వని" యంచు సంయుక్త కొంకాళ్లఁ బడి వేడు ♦ కొనిన విసక
ఘోరీని బిలిపించి ♦ కొంప కగ్గి ఘటించి నృపచంద్రగా సమరసిం ♦ హేంద్రుఁ ద్రుంచి
పృథ్వీశు నట్టిట ♦ విడి కుంకుమూఁచ్చి సంయుక్త వైధవ్య సం ♦ యుక్తిఁ జేసి
యుర్వి యున్నంతకు ♦ నుగ్రాహక్షేమై రాజ్యంబుఁ బారతం ♦ త్ర్యమున నిడితె
గీ॥ కటకటా! కోటి ♦ యుగములు గడమఁగాక పృథ్వివిభునంటి రాజరా ♦ జెటులఁ గలుగు?
ముగిసె సర్వంబు; భారతా ♦ భ్యుదయ మెడసెఁ జెనటి జయచంద్ర! నిబిడ దు ♦ ష్కీర్తిరుద్ర!
మ॥ అతికష్టమ్మున గెల్చి చేకొనిన యా ♦ ర్యావర్తదేశంబు సం
తతమూఢిన్ దనకుండఁగాఁ బ్రతినిధి ♦ త్వం బిచ్చుచున్ ఘోరి యా

కుతుబుద్దీనును ఢిల్లి నిల్పి, యజమీరాక్ ♦ క్షోణిఁ గనూజిఁ జమూ
పతులన్ నిల్పె యథార్హరీతిని బ్రజా ♦ వర్గంబుఁ బాలింపఁగన్. 50

క॥ కుతుబుద్దీన్ సేవక సంతతివాఁడు సమర్థుఁడగుటఁ ♦ దగునని ఘోరీ
పతి భారతసామ్రాజ్యం బితని కరము లందె యుంచి ♦ యేగెన్ బుఱికిన్. 51

ఉ॥ జంభవిరోధి వైభవ వి ♦ శాలత భూప్రజ నేలి శాశ్వతో
జ్జృంభిత కీర్తిచంద్రికలఁ ♦ జిమ్మెను వాఁడు కుతుబ్మినార్ శిలా
స్తంభము నొక్కదాని జయ ♦ సంభృతకై పొలుపొంద నిల్పె; వి
శ్వంభరఁ బొల్చు నయ్యదియు ♦ సప్తవిచిత్రములందు నొక్కఁడై. 52

మ॥ పరిపాలించిరి వాని వెన్క ధరణి ♦ భాగంబుఁ బెక్కుర్ నృపా
లురు; ఖిల్జీకులుఁ డొక్కఁ డాదట జిలా ♦ లుద్దీను దుస్తంత్రము
షర్కుఁ డల్లావుద్దీను ఢిల్లిరాజు శిరమున్ ♦ ఖండించి యేతత్పునీ
వరమున్ జేకొని రాజ్యమేలఁ దొడఁగెన్ ♦ బట్టాభిషిక్తుండునై. 53

క॥ అవల నలాయుద్దీనను యవనుండు పరాక్రమక్ర ♦ మాటోపుఁడు పా
ర్థివుఁడయ్యె మొగలులు దాడువిడియసాగిరి కడుఁగ ♦ డుర్ యత్నమునన్. 54

మ॥ ఉరుశౌర్యంబునఁ బెక్కుమార్లు నలా ♦ యుద్దీను మొగల్ రిపూ
త్కరమున్ బాఱఁగఁ దోలి హైందవము నే ♦ కచ్ఛత్రమై యుండఁగా
జరపన్ గోరుచు రాజ్యతృష్ణమెయి రా ♦ జస్థాన దేశంబుపైఁ
బరతెంచెన్ యమరాజులట్టి సుభట ♦ వ్రాతంబు తన్గొల్వఁగన్. 55

సీ॥ కడుఁ జిన్నవాఁడు ల ♦ క్ష్మణసింగు రాజౌట భీమసిం గాతని ♦ పిన్నతండ్రి
పాలించుచుండె మే ♦ వాడ్దేశ మతఁడు సేనలతోడ యుద్ధ స ♦ న్నద్ధుఁడయ్యె
యవనసేనలు కోట ♦ కవ్వల రాజపుత్ర [illegible] ♦ గ్గమున నూఱె
సంవత్సరంబు మా ♦ సములందు ముట్టడి సాగె, నయ్యుభయము ప ♦ క్షంబు లందు

గీ॥ వందలున్ వేలు నై వీర ♦ భటులు త్రుంగి యంతకంతకు విఱిగి చచ్చ ♦ యతిశయించెఁ
ప్రాణములపైని యాస ల ♦ న్వలకుఁ ద్రోసి నెఱము గావించి రాత్మ గౌ ♦ రవముఁ గోరి.

సీ॥ "వెలఁదిఁ బద్మినిఁజూప ♦ విడుతు ముట్టడి" యనె యవనేంద్రుఁ "డద్దంబు ♦ లందుఁ జూడఁ
దగు"నని రాజపు ♦ త్రకులు దెల్పిరి వాఁడు విచ్చేసి సతిఁజూచి ♦ వెన్కకరుగు
నప్పుడు భీమసిం ♦ గరిగె వీడ్కొల్పఁ గోట దాటఁగఁ దురు ♦ ష్కులు నతనిని
బట్టి "పద్మిని నియ్య ♦ వదలెదము"ని రేడు నందలాందోళిక ♦ లంపె భటులు

§ గీ॥ గొలువఁ బద్మిని చనెఁ దురు ♦ ష్కులను దాఁకి రాజపుత్రులు పోరి ర ♦ బ్రంబుగాఁగ
బద్మినీ భీమసింహు ల ♦ న్వలికి వచ్చి చేరిరి సురక్షితులయి చి ♦ త్తూరి కోట. 57

మ॥ స్థిరమా సత్ప్రభుభక్తియుక్తి నిజరా ♦ జ్ఞీ మానసంత్రాణ ధ
ర్మరసావేశము పొంగి పైఁబొరల గో ♦ రాసింగు బాదూలుసిం
గు రణాగ్రంబున మ్లేచ్ఛవీరుల తలల్ ♦ కోటానఁగోట్లన్ వసుం
ధర రాలన్ విహరించి రయ్యెడఁ గృతాం ♦ తప్రాయులై యిర్వురున్. 58

మ॥ అమితోత్సాహముతోడఁ బోరెనఁగఁగా ♦ నానాఁడు మేవాడ రా
జ్య మహాసౌధమునందు స్తంభముల యో ♦ జన్ బోల్చి లోకైక వి
క్రమధారేయు లొకండయేని మిగులం ♦ గాఁబోక సంగ్రామ రం
గమునన్ వీరవిహారముల్ నెరపి స్వ ♦ ర్గంబేగి రొక్కుమ్మడిన్. 59

× క॥ బాదూలుసింగు బాలుఁడు ద్వాదశవర్షములవాఁడు ♦ తనపూర్వుల మ
ర్యాదను జెడనీయక ధీరోదాత్తత రణమొనర్చి ♦ యొందె యశంబున్. 60

---

§ Bheemsi had espoused the daughter of Hamir Sank (chohan) of Ceylon, the cause of woes unnumbered to the Sesodias. Her name was Pudmini a title bestowed only on the superlatively fair, and transmitted with renown to posterity by tradition and the song of the bard. Her beauty, accomplishments, exaltation and destruction, with other incidental circumstances, constitute the subject of one of the most popular traditions of Rajwara. The Hindu bard recognizes the fair, in preference to fame and love of conquest as the motive for the attack of Allauddin who limited his demand to the possession of Pudmini, though this was after a long and fruitless siege. At length he restricted his desire to a mere sight of the extraordinary beauty and accepted to the proposal of beholding her through the medium of mirrors. Relying on the faith of the Rajputs, he entered Chittoor slightly guarded and having gratified his wish, returned. The Rajputs, unwilling to be outdone in confidence, accompanied the King to the foot of the fortress amidst many complimentary excuses from his guest at the trouble he thus occasioned. It was for this that Alla risked his own safety ; relying on the superior faith of the Hindu. Here he had an ambush. Bhimsi was made a prisoner, hurried away to the camp, and his liberty made dependent on the surrender of Pudmini.

× Badul was but a strippling of twelve but the Rajput expects wonders from this early age. He escaped though wounded, and a dialogue ensues between him and his uncle's wife, who desires him to relate how her lord

చ॥ పడతులు వేలు తన్గొలువఁ ♦ బద్మిని వహ్నిని జొచ్చె; మ్లేచ్ఛులున్
గుడులును రాజసౌధములు ♦ గోపురముల్ బురుజుల్ గృహంబులున్
బుడమిఁ బడంగఁజేయఁ బుర ♦ మున్ సిరి దప్పె లులాయముల్ చొరం
బడి కలఁపన్ గలంతవడు ♦ బచ్చెన బొమ్మల శాలయో యనన్. 61

మ॥ అనహుల్వారయు బూంది దేవగిరి ధా ♦ రావంతులున్ మాళవా
రును మండూపుర మాజసల్మియరు గో ♦ గ్రోన్దేశమున్ బెక్కు లో
య్యన నొక్కొక్కఁడు గాఁగ మ్లేచ్ఛ నరపా ♦ లాధీశ్వరున్ గొల్చి యా
తని రారాజుగ సమ్మతించెఁ బరతం ♦ త్రత్వంబునైఁ గ్రుంగుచున్. 62

* సీ॥ ప్రక్కనఁగల భిల్ల ♦ పతులతో సంతత సంగ్రామముల నెప్డు ♦ జరుపుకొనుచు
నుర్విని నజయసిం ♦ హుఁడను కొన్నేండ్లేలి గొమ్మెగ్గొలఁగంబుండి ♦ యొక్కనాఁడు
తనయులఁ గని "భిల్ల ♦ జనపతి ముంజుని వలని భయము నాకుఁ ♦ దొలఁగదయ్యె;
నిద్రలో నతఁడె క ♦ న్పించు; నాచింతచే సగమైతి; వలసిన ♦ సైన్యముఁ గొని
గీ॥ వాని బరిమార్చి నాభీతిఁ ♦ బాపుఁడోలుఁ డనినఁ 'బెండ్లి పేరంటము ♦ లసక యాజి
కరుగుడన నెట్లు నోరాడె'' ♦ ననిరి వార లంతఁ జెంత నాఁడేసు హమీరు ♦ గరుగుదెంచి. 63

---

conducted himself before she joins him. The strippling replies " He was the reaper of the harvest of battle; I followed his steps as the humble gleaner of his sword. On the gory bed of honor he spread a carpet of the slain, a barbarous prince his pillow, he laid him down and sleeps surrounded by the foe." Again she said " Tell me Badul ! how did my love behave? " " O mother! how further describe his deeds, when he left no foe to dread or admire him. " She smiled farewell to the boy and adding " my lord will chide my delay " sprung into the flames. " Annals of Mewar."

* Mewar was now occupied by the garrisons of Delhi and Ajeysi had besides, to contend with the mountain chiefs amongst whom Moonja Balaicha was the most formidable, who had on a recent occasion, invaded the Shero Nalla and personally encountered the Rana whom be wounded on the head with the lance. The Rana's sons Sujansi and Ajimsi though fourteen and fifteen, an age at which a Rajput ought to indicate his future character, proved of little aid in the emergency. Hamir was summoned and accepted the fued against Moonja, promising to return successful or not at all. In a few days he was seen entering the pass of Kailwara with Mconja's head at his saddle-bow. Modestly placing the trophy at his uncle's feet, he exclaimed "Recognize the

మ॥ "ఒకయశ్వంబు నొకఖడ్గముఁ గొనుచు నే ♦ నుద్దండతన్ మూంజు మ
స్తకముఁ దెచ్చెద" నన్న "నీపలుకు హా ♦ స్యంబిచ్చె నో తండ్రి! పో
వకుము" చాటెడు పెద్దతండ్రిఁ గని "దే ♦ వా! మూంజు మస్తంబుఁ బా
నికిఁ దెత్తున్ జుమీ; లేనిచో నిటకు రా ♦ నేరాన"టంచాడుచున్. 64

గీ॥ అందఱును జూడ నొకఖడ్గ ♦ మశ్వముంగొని గాలికన్న హమీరు శీ ♦ ఘ్రముగఁ బోయెఁ;
జనె దినములు వారములు మా ♦ సములు గడచె నతఁడుచను చేరికిని జ్ఞప్తి ♦ యుందెలేదు

సీ॥ కొన్నాళ్లకన్వలఁ ♦ గొండలోయను గద వంటి యాయుధమును ♦ బట్టి యొక్క
యాశ్వికుం డరుదేర ♦ నజయసింహుఁడు వాని కొలువువారును జూడ్కి ♦ గొలిపి రంత
నాహమీరుఁడు బల్లె ♦ మననిపై నిడి తండ్రి శ్రీపాదముల నమ ♦ స్కృతి యొనర్చి
'గుఱుతింపు నిదుమూంజు ♦ శిరమన్న' జేఁడు పుత్రకునిముద్దాడి యె ♦ త్తుకొని సింహ

గీ॥ పీఠ మెక్కించి తిలకంబు ♦ పెట్టి రాజుసలిపి నిజపుత్రయుగము దే ♦ శము దు వీడి
యరుగుమనిపంపె నంతఁ గా ♦ లంబునాహ భూరి గంభీర దళిని హ ♦ మీరవిభుఁడు. 66

సీ॥ "తలుచుగా వేటల ♦ కరుదెంచునని నాఁడు సీమాటవుల నేను ♦ జేరియుంటిఁ
బందిఁ దఱుముకొంచుఁ ♦ బరివారములు లేక మూంజుఁడొక్కఁడె వనం ♦ బునఁ గనఁబడె
నడిగె "నీవెవ్వఁడ ♦ వ"ని నన్ను "నీవెవ్వఁడ"ని యంటి "మూంజుఁడ" ♦ ననెను నంతఁ
దల నాదు ఖడ్గధా ♦ రల నూడి యిలరాలెఁ గుంతంబుకొనఁ దలఁ ♦ గ్రుచ్చి యెత్తి

గీ॥ శీఘ్రముగ నీపదంబుల ♦ చేరవచ్చి నాఁడ"నన నెల్లరపుడు సం ♦ తసము నొంది
రిట్లు లఱువదియును నాలు ♦ గేండ్లు దాఁకఁ బాలన మొనర్చె నతఁడు మే ♦ వాడ సీమ. 67

చ॥ అతని కుమారుఁడైన [illegible] ♦ డా లఘుఁ డవ్వల రాజు [illegible] శా
శ్వత బహుళాభివృద్ధి కొన ♦ సాగఁగ నేలిరి దేశముఁ; లఘు
క్షితిపతి 'జాస్పురా' ఖనుల ♦ సీసము వెండియుఁ దామ్రముమాది ధా
తువులను ద్రవ్వఁ [illegible] ♦ [illegible] సులఁ జేర్చె [illegible]. 68

మ॥ జనకుం [illegible] ♦ [illegible] దాని ప
ద్మిను లావణ్య నిధాన [illegible] వెలయు [illegible] ♦ [illegible] పేడి త

head of your foe" Ajeysi kissed his beard and observing that fate had stampt empire on his forehead, impressed it with a teeka of blood from the head of Balaicha. This decided the fate of the sons of Ajeysi, one of whom died at Kailwara and the other Sujansi was sent from the country. He departed for the Dekhan, where his issue was destined to avenge some of the wrongs the parent country had sustained and eventually overturned the monarchy of Hindustan, for, Sujansi was the ancestor of Sivaji, the founder of the Satara throne.

"Annals of Mewar"

మ్మని రారాజు నొనర్చి భీష్మచరిత ♦ మ్మున్ దాఁ బ్రదర్శించెఁ జం
+ డనృపుం డీలఘురాజు పుత్రుఁడు ప్రచం ♦ డ ప్రాభవోద్దండుఁడున్. 69

క॥ ముకుళుఁడు లఘురాజు కుమారకుఁ డాతని వెనుక నేలె ♦ రాజ్యము; తత్పు
త్రకుఁడగు విదళిత రిపుహ స్తికుంభుఁడౌ కుంభనరప ♦ తి శ్రేష్ఠుఁగఁడున్. 70

మ॥ జనముల్ మెచ్చఁగ నేఁబదేండ్లుగను రా ♦ జ్యంబేలె; మేవాడ్ధరి
త్రిని నయ్యెన్బది నాల్గు కోటలను దా ♦ త్రింశ న్మహాసంఖ్య యీ
తనిచే నిర్మిత మయ్యె; నన్నిటఁ గడున్ ♦ దార్ఢ్యంబు వైశాల్యమున్
గొని యర్బీరవతంసు పేర నిలుచున్ ♦ కుంభల్ఘరుక్ దుర్గమున్. 71

సీ॥ మాళవపతి మహ ♦ మ్మద్ఖిల్జి నార్ధ తనగాగముల్ నలెఁ జతు ♦ రంగ బలము
గొలువ ఘూర్జరరాజుఁ ♦ గూడి దండెత్తిరా నొకలక్ష యుత్తమా ♦ శ్వీక దళంబు
పదునాల్గువేలు కా ♦ ల్బలముతో సరుదెంచి యెదిరించి వారి జ ♦ యించి మాళ్వ
ధరణీశుఁ దనరథ ♦ స్తంభంబునకుఁ గట్టుకొనుచుఁ జిత్తూర్పురం ♦ బునకుఁ దెచ్చి
గీ॥ కాపుగా సైన్యముల నిచ్చి ♦ కానుకలిచ్చి తగిన గౌరవ మిచ్చి స్వా ♦ తంత్ర్య మిచ్చి
యెడఁదఁ గరుణకుఁ జోటిచ్చి ♦ విడిచి పుచ్చెఁ గుంభరాణా సమానులీ ♦ క్షోణిఁ గలరె!

* మ॥ తన సంపూర్ణ జయంబుఁ దెల్పఁగ జయ ♦ స్తంభంబులన్ భక్తి పెం
పును సూచింపఁగఁ గోవెలల్ నిలిపె నా ♦ బూ శృంగ శృంగాటకం
బున; వ్యాఖ్యానమొకండు వ్రాసి యనయం ♦ బున్ గీత గోవిందమున్
జను లాబాలము సేర్వఁజేసెఁ గవితా ♦ సంపైక సంధాత్ముఁడై. 73

+ Discussing with Chonda his (Laghus) warlike pilgrimage to Gya, from which he might not return, he sounded him by asking what estates should be settled on Mokul. "The throne of Chittoor" was the honest reply; and to set suspicion at rest, he desired that the ceremony of installation, should be performed previous to Lakha's departure. Chonda was the first to pay homage and swear obedience and fidelity to his future sovereign reserving as the recompense of his renunciation, the first place in the councils and stipulating that in all grants to the vassals of the crown, his symbal [the lance] should be superadded to the autograph of the prince. In all grants the lance of Saloombra still preceeds the monogram of the Rana. Annals of Mewar"

* The only thing in India to compare with this is the Kutub minar at Delhi, but though much higher, it is of a very inferior charactor. This column is one hundred and twenty two feet in height, the breadth of each face at the base

గీ॥ కలముచేఁ గత్తిచే రెండు ♦ గతులఁ గీర్తికాంతఁ గొలిచిన మేటి భూ ♦ కాంతు లందు
నింత దొడ్డవాఁ డున్న వాఁ ♦ డే యటంచు క్షోణిజను లెన్న మనియె నా ♦ కుంభనృపతి. 74

సీ॥ సాధ్వి మీరాబాయి ♦ సౌజన్యధన్య కుంభవసుంధరాధీశు ♦ పట్టమహిషి
జగదేక పావిత్ర్య ♦ సంపద కీలేమ పర్యాయపదము; గో ♦ పాలకృష్ణు
నడుఁగులు తలఁచి భ ♦ క్త్యావేశమునఁ బొంగి యమృతగీతములు పె ♦ క్కాలపించెఁ
దన్మాధురికి సాక్షి ♦ తలలూచి యాతల్లి స్మరియింపనట్టి య ♦ న్నరులు లేరు
గీ॥ ద్వారకాపురి మొదలుగా ♦ వారణాసి వఱకు దేవాలయముల గో ♦ పాలదేవు
గూర్చి కీర్తించి యాయమ్మ ♦ కూరుచున్న చోటులను నేఁటికిని గూడఁ ♦ జూపుచుండ్రు.

మ॥ చరితార్థుండగు కుంభు పౌత్రుఁ డవలన్ ♦ సంగ్రామసింహుండు భూ
వరుఁడయ్యెన్ రణమన్నఁ బండుగువలెన్ ♦ భావించు శౌర్యాఢ్యుఁడీ
పురుషశ్రేష్ఠుని కాలమం దరిచయం ♦ బుల్ వచ్చె జాక్సారిటీస్
సరసన్ వెల్గెడు క్రూర ముష్కర తురు ♦ ష్కస్థాన మాదుండియున్. 76

శా॥ చెంగిస్ఖాను కుమార్తె సంతతి జనిం ♦ చెన్ ముందు తైమూరు; స
ర్వాంగీణ స్ఫుటశక్తితో సమరఖం ♦ డాధీశుఁడై, దానఁ దృ
ప్తిం గాంచగనుబోక భారతమహా ♦ దేశంబుపైన్ గెల్చె; స
త్సంగుం డీతని రాజ్య మీతని పచిం ♦ చన్ జాల రెవ్వారలున్. 77

శా॥ "తైమూర్లేనము" ప్రపౌత్రుపౌత్రుఁ డతిశ ♦ ష్టస్తుత్య సౌజన్య లీ
లామందాగము ద్వాదశాబ్దములు కా ♦ లాబాదె "బేబ" నృపు
డై మొగల్ క్షితి నేలఁబూని రిపుగో ♦ త్రాధీశులన్ దాఁకి యు
ద్ధామస్ఫూర్తిని వానిఁ గోర్దఁగిమి సం ♦ స్థాపించెఁ దద్రాజ్యమున్. 78

సీ॥ "జాక్సారిటీసు ప్రశ్రే ♦ ష్టతరంబ కాని జాహ్నవియొ లోకైక పు ♦ ణ్యతకు తావు
టక్కు ప్రశస్తము ♦ డలమానుగాని యార్యావర్త మమృత ర ♦ సాత్మకంబు

---

is thirty five feet and at the summit, immediately under the cupola, seventeen feet and a half. It stands on an ample terrace, forty two feet square. It has nine distinct stories, with openings at every face of each storey............While the Sun continues to warm the earth so long may the fame of Khoombo endure. Seven years had elapsed beyond fifteen hundred when Rana Khoombo placed this ringlet on the forehead of chittoor. Sparkling like the rays of the rising Sun is the torun, rising like the bridegroom of the land.................................. What does it resemble which makes chittoor look down on Meru with derision

సమరఖండ మతియో • గ్యమ కాని ఢిల్లీపురము స్వర్గమునకు స్వ • ర్గమగు తావు
తురకలు స్వజనులౌ • దురు కాని భారతప్రజలు లోకోత్తర • ప్రాభవాంకు
గీ॥ లింటనుండిన విశ్రాంతి • నొసఁగుఁ గాని రామమాంధాత లేలిన • భూమి గెలువ
ఘనతరైశ్వర్యములు గల్గి • గణన గల్గు" ననుచు బేబరు దండెత్తి • యరుగుదెంచె. 79

శా॥ ఆకాలమ్మున ఢిల్లిపట్టణ నృపుం • డౌ యిబ్రహీంలోడి తా
నాకర్ణించుచు వీనిరాక దశల • క్షానీకినుల్ శస్త్రస్థలా
నాకంపింపఁగఁ జేసివచ్చి యని సే • నల్ జొచ్చె, బేబర్ విభుం
డాకాలాంతకునట్లు శాత్రవులఁ జం • డాడెన్ మహోదగ్రుఁడై. 80

మ॥ గడియల్ మూఁడగు నంతలో రణము త • గ్గన్ సాగె; నాయిబ్రహీం
పడియెన్; సేనలు భిన్నభాండగతులన్ • బ్రాపించె; బేబర్ మహీం
ద్రుఁడు ఢిల్లీపురి నాక్రమించుకొనె; హిందూదేశ సర్వస్వ మ
ప్పుడు దాసోహమటంచుఁ దత్పదయుగం • బున్ గొల్చె నిర్వీర్యమై. 81

మ॥ అరులన్ గెల్చుచు సార్వభౌముఁడయి రా • జ్యాబేలి సంగ్రామభూ
వసు సంగ్రామతలంబులన్ గెలిచి మే • నాగ్రేశతన్ జెందఁగా
నురు మత్తద్విపరాజ వీర్యులగు నా • యోధుల్ తనున్ గొల్వఁగా
నరిగెన్ బేబరు; సూర్యవంశమణి యు • ద్ధాయత్తుఁడయ్యెన్ వడిన్. 82

సీ॥ డోంగరీశుఁడు బలో • త్తుంగుఁ డుదయసింగు, రత్నసింహుఁడు సలుం • బ్రా విభుండు
రణమల్లనృపుఁడు మా • ర్వారు నాయకమాని, మేత్రానివిభుండగు • క్షేత్రసింగు
ఝూలాన్నృపాలుఁ డు • జ్జయసింగు సోనెగుఱ్ఱమహీంద్రుఁడైన హమ్మీ • రామదాసుఁ
డల ప్రమరుండు గో • కులదాసు చంద్రభానుండు మాణిక్యచం • ద్రుండు శిలాదుఁ
గీ॥ డును హసన్ షా నిబ్రహీంషాహి • తనయుఁ డౌకంపు స్వామి సంగ్రామసింహు వెం • బడిని పోరి
చచ్చుటో గెల్చుటో వేఱు • జాడ లేదటంచు సేనలతో వచ్చి • రని నొసఁగ. 83

సీ॥ రెండువాహినులు కా • ర్తికసుపూర్ణిమ నాడు నానుమానాత • సుమారుఁ గలిసె;
రాజపుత్రులు మృగ • రాజులట్లు లుఱికి యాసనసేనలు వస్తు • కరుగఁజొచ్చె;
బేబ రాగ్నేయాస్త్ర • వితతిఁ బ్రయోగింప, సేన దవాగ్నికం • టి • యయ్యె దానిఁ
బులులమాడ్కి—ని రాజ • పుత్రకులు మూఁకలు దూఁకి డెబ్బలుచిరి • తురకదాసు;

Again what does Chatterkot resemble from whose summit the fountains are over-flowing; the circular diadem on whose crest is beauteous to the eye; abounding in temples to the Almighty planted with odoriferous trees to which myriads of bees resort and where soft zephyrs love to play. This impregnable fortress was formed by Maha Indra's own hands. "Annals of Rajasthan"

గీ॥ తనబలముఁ జూచుఁ; గెలుపునకై ♦ కనులు వాచు; నాప్తతతి నేచు దిగ్గన ♦ నట్టె లేచు
విసివి తలరాచుఁ; జేతులు ♦ వెలికిఁ జాఁచు; నకట! బేబ రెవ్వఁడు గాచు ♦ ననుచుఁ జూచు.

గీ॥ స్వామి పదసీమఁ దెగి నిజ ♦ ప్రాణమైన ధారపోయు పవిత్ర హైం ♦ దవులయందు
నకటకట! శిలాదుఁడు గాక ♦ యన్నము దిను నాతఁడెవఁడు స్వామిద్రోహ ♦ మాచరించు.

గీ॥ కడపటి దినంబు నిరుమెనల్ ♦ గలిసి నపుడు బలముతో శిలాదుండు బే ♦ బరును గలిసె
నని తుములమయ్యె; బెగ్గు గా♦యములు తగిలియవల సంగ్రాముఁ డరిగె; సై♦న్యములువిఱిగె.

§ మ॥ కడుఁదీక్ష్ణంపుఁ బిరంగిగుండ్లకఁడు మో ♦ కాలన్ ప్రవేశించె; మం
డెడు నుగ్రంపుఁ దుపాకి సోఁకి కను లూ ♦ టన్ జెందె; నెమ్మేనిపైఁ
బొడమెన్ గాయములెన్ని దిట్లు రుధిర ♦ మ్మున్ జిమ్మి పుష్పించి యుం
డెడు బంధూక మహీజమున్ దెగడె క్షో ♦ ణినేత సంగ్రామమందున్. 87

మ॥ చనఁ జిత్తూరికి గెల్పులేకయని బ ♦ స్సాప్రాంత మూదూడె; న
ప్పెనుగాయంబులఁజేసి శక్తిచెడి ని ♦ ర్వీర్యాబునై దేహ మ
జ్జననాథేశ్వరుఁ డొక్కవత్సరమునన్ ♦ స్వర్గస్థుఁ డయ్యెన్ విక
ర్తనుఁ డస్తంగతుఁడైన కైవడిఁ బ్రజల్ ♦ దైన్యాబునన్ గ్రుంగఁగన్. 88

---

§ On the 16th March the attack commenced by a furious onset on the centre and right wing of the Tartars and for several hours the conflict was tremendous. Devotion was never more manifest on the side of the Rajput, attested by the long list of noble names amongst the slain as well as the bulletin of their foe, whose artillery made dreadful havoc in the close ranks of the Rajput cavalry, which could not force the entreinchments, nor reach the infantry which defended them. While the battle was still doubtful, the Tuar traitor, who led the van went over to Baber and Sanga was obliged to retreat from the field which in the onset promised a glorious victory; himself severely wounded and the choicest of his chieftains slain. Sanga Rana was of the middle stature but of great muscular strength. He was celebrated for energetic enterprise, of which his capture of Muzuffar, King of Malwa, in his own capital, is a celebrated instance; and his succesful storm of the almost impregnable Rinthum bhor, though ably defended by the imperial general Ali, gained him great renown. Had he been succeded by a prince of his foresight and judgment, Baber's descendants might not have maintained the sovereignty of India. A cenotaph long marked the spot where the fire consumed the remains of this celebrated prince.

"Annals of Mewar"

క॥ అరిరాజాంతకుఁడై బేబరు సంగర జయము నొంది, భారత ధరణీ
శ్వరులకును రాజరాజయి పరిపాలింపందొడంగె ♦ వసుధా తలముల్. 89

చ॥ ఒకసమయంబునందు హుమ ♦ యూనును వ్యాధియు సోఁకి యంతకం
తకుఁ జెలరేఁగె; బేబరును ♦ "నన్గొని నాసుతుఁ గావు దేవ" యం
చకుటిలబుద్ధి వేఁడుకొనె ♦ నట్టులె వ్యాధియు వాని సోఁకి పు
త్రకుఁడును వ్యాధిఁబాసె; నొక ♦ రాత్రిరి ప్రాణము వాసె బేబరుల్. 90

క॥ ఘనశౌర్యుఁడు సంగ్రాముని వెనుక నతని సుతులు రత్న ♦ విక్రమసింహుల్
మనుజేంద్రులై మహాతల మును బరిపాలించి రధిక ♦ మోదముతోడన్. 91

మ॥ అనలాస్త్రంబులు వాడిరన్ జయము త ♦ థ్యంబాచు నావిక్రముం
డును గొన్నింటిని దెచ్చె; నిరభటులెం ♦ తో మూర్ఖులై "నీనిఁ జే
కొన మశ్వంబుల నూడియున్ దిగము నీ ♦ కున్ గూర్చు నెవ్వారినై
న నియోగింపుము నీనిఁబూన్చ" నని మం ♦ దప్రజ్ఞులై యూఁపుచున్. 92

చ॥ పెడమొగమైన సన్యులను ♦ విక్రముఁడున్ నియమించె; సేనలున్
జెడె నిరుపాయులై యొకరి ♦ నిన్ మఱియొక్కరు మెచ్చకుండ; నీ
దుడుకుఁదనం బెఱింగి 'బహా ♦ దూరను ఘూర్జరదేశ భర్తయున్
వెడలె మహాచమూతతులు ♦ వెంటఁ జనంగను జిత్తురిన్ గొనన్. 93

మ॥ తమ శత్రుంపోకఁ జిష్టు చిత్తురిపయిన్ ♦ దాడెత్తురన్ మాట శ్రో
త్రములన్ సోఁకిన రాజపుత్రనృపులున్ ♦ హాదప్పు లాదండి సై
న్యములన్ దోడ్కొని వచ్చి రొండొరువు లం ♦ తర్భేదముల్ లేక, డెం
దములన్ జిత్తురనంగ నెంత యభిమా ♦ నంబున్నదో వారికిన్. 94

సీ॥ రౌద్రకేసరి కేస ♦ రముల నుద్యోలులూఁగు నతిబలాఢ్యులు దేవ ♦ రాధిపతులు
కులపర్వతముల డీ ♦ కొని పిండిగాఁ జేసి యంబుధిఁ గలుపు ఘనా ♦ లావనీంద్రు
లుంకించి తాఁకిన ♦ నుర్వీతలంబు పై కెగిరించు సోనగు ♦ ష్ట్రేశ్వరులును
ఫాలాక్షులతో మెడ ♦ పట్టలు పట్టి గెల్వఁగఁ జాలిన హార ♦ వంశ్యమణులు

గీ॥ జగము సర్వసంహారము ♦ సలుపఁ గలుగు నసమ శౌర్యులు చోండావ ♦ దన్వయులును
నడచు సంద్రంబు లనఁగ సై ♦ న్యములఁ గొనుచు వచ్చి చేరిరి చిత్తూరు ♦ పట్టణమున. 95

గీ॥ పదము వెన్క మఱల్చని ♦ పటు పరాక్ర మైకధన్యులు గొలువ సు ♦ రేశమల్లు
సుతుఁడు భాగ్జీ తరలివచ్చె ♦ నితఁడు బాడబానలముఁ బాలిత్రిమింగు ను ♦ హాభుజాంసు. 96

గీ॥ అఖిల జగములలోని శౌ ♦ ర్యంబు ముద్దచేసి దుర్గంబునిండ నుం ♦ చినను గాని
క్రూరులగు పరంగుల పిరం ♦ గులకు ముందుఁ దూఁచుకొన రాయి నిలుచుట ♦ దుర్లభంబు.

సీ॥ లాబ్రిఖాన్ బిరుద ను ♦ లంకరించెడు ప్రోడ గోతులు త్రవ్వించి ♦ కూరి మందు
వహ్ని రవుల్కొల్పి ♦ పగిలించె; నీతఁడు బహదూరుశాహి సే ♦ వలను దనుపు
పోర్చుగీసు పరంగి ♦ మునుపు వాస్కొడిగామా వెంట నరుదెంచె; ♦ మందు గుండు
పరగించి యగ్నిప ♦ ర్వతము పొంగిన యట్లు పొంగించి బహుదుర్గ ♦ ములను గూల్చె;

గీ॥ వైరి దుర్భేద్యమైన చి ♦ త్తూరి కోట దక్షిణపు గోడ పగిలి రం ♦ ధ్రంబు పడియె;
× నూర్జిత జగన్నుత పరాక్ర ♦ మాగ్రణుం డరాతులను దాఁకి యర్జున ♦ రావు మడిసె. 98

గీ॥ ఐదు వందలు హారవంశ్య ♦ లతని తోడఁ బడిరి; మధ్యాహ్నమార్తాండు ♦ పగిది మండి
యరులఁ దాఁకి దుర్గారాయఁ ♦ డస్తమించె నఖిల చోండావదన్వయు ♦ లనుసరింప. 99

గీ॥ అవల దేవరభటులు ఝూ ♦ లాన్వయులును జీవము లొసంగి రంత భా ♦ గ్జియు వచ్చి
ప్రళయకాలాంతకునిఁబోలు ♦ భటులఁ గూడి కదన మొనరించి పడె నా ♦ గండిపండ. 100

సీ॥ తరువాత రాజమం ♦ తయు జవాహిరిభాయి రాథోడుసుత తను ♦ త్రాణ ఖడ్గ
ములనూని యాస్థలం ♦ బునఁ బోరి మడిసె; నవ్వేలఁది కీర్తిని జరి ♦ త్రల సునన్న
పరమాత్మనముల ద్రా ♦ సిరి పూజ్యు లాదినం బంతలో దుర్గ మా ♦ వంత యనల
విటిగె; లోపలి పిర ♦ సరుల సాఖ్యయుఁ దగ్గె; నుదయసింహకుమారుఁ ♦ డొకఁడు తప్ప

గీ॥ రాజనాశ మాతయు రణా ♦ గ్రమున భ్రమగ్న సతని సురథానిరాయల ♦ కప్పగించి
వెలికి చాటించి మిగిలిన ♦ పిరు లొక్క స్థలము చేరిరి కార్య ని ♦ శ్చయము కొఱకు. 101

సీ॥ గంధపుర్ మంచి చ ♦ క్కలం నొక్క ప్రోపుగాఁ గూర్చి తైలము పోసి ♦ కుప్పలుగను
కర్పూరనజము పైఁ ♦ గప్పి యగ్ని నగిల్చి వెలఁగాలు పదమూఁడు ♦ వేలమంది
జలకంబు లాడి పు ♦ న్వాలుపలు సొమ్ములు దాలిచి పూచిన ♦ తంగెడు లటు
వెడలి పెండ్లికిఁ బోవు ♦ విధమున గుంపులై చిఱునవ్వు మోముల ♦ సిరుల నింప

× Rao Arjun was this prince, who was blown up at the Chitore boorj. The Boondi bard makes a striking picture of this catastrophe in which the indomitable courage of this prince is finely imagined "Seated on a fragment of the rock disparted by the explosion of the mine, Arjun drew his sword and the world beheld his departure with amazement.

"Annals of Rajasthan"

గీ॥ బంగరు సలాక లట్లు పా ♦ వకునిఁ జొచ్చి రీవెలఁదులఁ గర్ణావతీ ♦ దేవి నడిపె
నామె యుదయసింహకుమారు ♦ సనుఁగుఁ దల్లి దుర్జయోద్ఘనరాయని ♦ తోడఁబుట్టు. 102

మ॥ తమ కాంతామణులెల్ల వహ్నిఁ బడి ప్రా ♦ ణముల్ దేవరస్వామి దు
ర్గమునందుండిన యోధులన్ గొనుచు సూ ♦ ర్యద్వారముల్ దీసి సిం
హములమాడ్కిన్ వెలిదూఁకి శాత్రవులు చీ ♦ కాకొంద నర్తించి సై
న్యములన్ దానును నిర్విశేషముగ సం ♦ తాపించె నవ్వేళలోన్. 103

+ చ॥ దురము భయంకరంబగుచు ♦ దుర్గము నిల్వదటంచుఁ దోఁచు మూ
దర, నవరత్న సంతతులు ♦ దాఁచిన తోరము రాణి, ఢిల్లి భూ
పను కడకంపెఁ; గష్టములు ♦ వచ్చిన యప్పుడు రాజపత్నులీ
కరణి నొనర్చి సాయమును ♦ గాంచుట వాడుకగాఁ దనర్చఁగన్. 104

శా॥ వీరుల్ ముప్పదిరెండు వేలు సమరో ♦ ర్విన్ వ్రాలి ప్రాపించి రా
వీరస్వర్గము; దుర్గమున్ యవనభూ ♦ భృత్సైన్యమున్ జొచ్చి శౌ
ర్యాధాదిన్ నివసించె; నంతటను సై ♦ న్యంబుల్ మరల్పించి చి
త్తూరిన్ వీడుమటంచు వచ్చెను హుమా ♦ యూన్ పాదుషాం యాజ్ఞయున్. 105

సీ॥ పరిసరగ్రామ సం ♦ వాసినులగు వెలందులు వేయిమంది యా ♦ తోరము నొక
కనకపుం బళ్లెరం ♦ బున నుంచి పూవు లక్షతలును బెట్టి పూ ♦ జల నొనర్చి

+ The Rajpoot dame bestows with the Rakshi the title of adopted brother and while its aceeptance secures to her all the protection of a cavaliar Servante, scandal itself never suggests another tie to his devotion. He may hazard his life in her cause, and yet never receive a smile in reward, for he cannot even see the fair object, who, as brother of her adoption, has coustituted him her defender..... .... The acceptance of the pledge and its return is by the katchli or corset of simple silk or satin or gold brocade and pearls. In shape or application there is nothing similar in Europe and as defending the most delicate part of the structure of the fair it is peculiarly appropriate as an emblem of devotion. A whole province has often accompanied the katchli and the monarch of India was so pleased with this courteous delivery in the customs of Rajasthan on receiving the bracelet of Karnavati which invested him with the title of her brother and uncle and protector to her infant Udai Singh, that he pledged hims to her service "even if the demand were the castle of Rinthumbhor." Hum proved himself a true knight and even abandoned his conquests in Bengal

"Annals of Mewar."

నడచుచు వెళ్లి యం ♦ దఱు ఢిల్లీఁ జేరిరి హుమయూను వంగదే ♦ శమున నుండి
నట కేగి దర్శించి ♦ రతఁడు హర్షించి హస్తమున రక్షాబంధ ♦ నము నొనర్చి

గీ॥ "సారస దళాక్షులార! యీ ♦ తోర మంది నపుడె కర్ణావతీదేవి ♦ కన్న నైతి
నామె నాచెల్లె లుదయసిం ♦ గల్లుఁ డయ్యె వారి సేమమె నాసేమ ♦ మై రహించు. 106

గీ॥ భువన వంద్యుండు సంగ్రామ ♦ భూపమణికి ముందు మాతండ్రి కూర్చిన ♦ కుందు దీఱ
నతని దేవేరిని గుమారు ♦ నాదరించి నా మొగల్‌వంశమును బావ ♦ నం బొనర్తు. 107

గీ॥ అఖిల నృపులకుఁ బాదుషా ♦ యనుట కన్న రాజపుత్ర మహాదేశ ♦ రాజమాత
కన్న యనుటయె కడు గౌర ♦ వాస్పదంబు పయనమై వత్తు; బహదూరు ♦ పంపి పుత్తు.

మ॥ స్ఫురదిందీవరనేత్రలార! యిఁక నా ♦ పుణ్యంబు వర్ణింపఁగాఁ
దరమే! నేఁటి విపత్తు దీర్పుటకు నిం ♦ ద్రప్రస్థమేన్మైన భా
గ్య రమాక్రాంతము నాదు రాజ్యమయినన్ ♦ గాదేని నాప్రాణ మ
ప్పరమోత్కృష్టగుణాఢ్య పాదముకడన్ ♦ భక్తిన్ సమర్పించెదన్." 109

మ॥ అని శీఘ్రమ్ముగ వచ్చి చూచి "యిటఁ గా ♦ ర్యం బంతయున్ మించిపో
యెను, దుర్గం బరిచేతఁ జిక్కెను, బలం ♦ బెల్లన్ నశించెన్, గృపా
ఖని నన్గోరిన దొడ్డతల్లియగు నా ♦ కర్ణావతీదేవి యే
మని చింతించెనొ; మందభాగ్యునకు నే ♦ లా దక్కెఁ దత్సేవనల్. 110

మ॥ అకటా! సూర్యుఁడు వంశకర్తయఁట; శ్రీ ♦ రాఘ్రీన్ వలెన్ బూజ్యమై
యకలంకంబగు గొప్పవంశమఁట; ధ ♦ న్యాత్ముండు సంగ్రామసిం
హు కుటుంబంబఁట; నూత నాయపడఁగా ♦ నొక్కింత తాఁబన్నఁ బా
యక మత్కీర్తి వెలింగియుండఁగదె బ్ర ♦ హ్మాండైక సుస్థాయిగన్. 111

సీ॥ ఆత్తీమాలు త ♦ దాత్మజుఁ గొలిచి దేహము ఢిల్లీ మొఱలిడు ♦ నని తలంచి
'చిత్తోరపురి విస ♦ ర్జించి ఘూర్జర మేగు'మని బహదూరుషా ♦ కాన తిచ్చె
నామూర్ఖుఁడు తదాజ్ఞ ♦ నందలఁబాల్పక సమర సన్నాహముల్ ♦ జరుపఁ దొడఁగెఁ
బాదుషా తుదిలేని ♦ బలములతో దుర్గమును నాల్గునెపుల ♦ ముట్టడించె

గీ॥ నామహాసేనఁ జూచి భ ♦ యంబు లేచి సిరు సోఁకు నుప్పటులఁ గ ♦ న్పింప కేగ
బలముతో బహదూరు, మాళ్వమును ఘూర్జరము హుమాయూన్ జయించె, సై ♦ న్యము
[ల నుంచె.

గీ॥ వెదకి విక్రమసింహుని ♦ విభుని జేసి యాహుమాయూను ఢిల్లీకి ♦ నరిగె; విక్ర
మాసనీశుని పిదపఁ బ్ర ♦ జాళు లెల్లఁ బృథ్వివిభుని జేసిరి వన ♦ వీరసింహు. 113

సీ॥ జననంబు క్రూర ము ♦ ష్కర తురుష్కకులంబు భావమో రాజ్య సం ♦ పాదనంబు
ప్రాయమో సకలప్ర ♦ పంచంబు తనదని పోరాడ వలసిన ♦ పూర్ణ వయసు
నరిది రాజాస్థాన ♦ మాకర్షకము, కాని రాణి యర్థింప సా ♦ భ్రాత్ర మూని
వంగభూమిని దన ♦ పనిమాని యొక వేయి సైన్యోళ్లగుదెంచి ధ ♦ ర్మము నరించి
గీ॥ స్వకులు బహదూరు శిక్షించి ♦ పంచి దేశమందు భయమును డించి సౌ ♦ ఖ్యంబు నించి
వట్టిచేతుల వెనుకకు ♦ వచ్చె నట్టి సరళ హృదయుండౌ హుమయూను ♦ చక్రవర్తి! 114
సీ॥ వనవీరనృపుండు పా ♦ లన మశాత్రవము సేయ నుదయసింహుం గూ ♦ ల్పను దలంచెం
బన్నా యనెడి దాది ♦ ముందెట్లొ సడిపట్టి యొకపూలబుట్టలో ♦ నుదయసింహు
నుంచి భటులచేత ♦ నూరివెల్వలి కంపెం దనపుత్రు నుంచెం ద ♦ త్స్థానమందు
వనవీరుం డుదయసిం ♦ హుని జూపుమని వచ్చె; సతి నిజాత్మజుం జూపె; ♦ నతండు పొడిచెం
గీ॥ బుత్రశోకము దిగమ్రింగి ♦ పున్న వెడలి స్వామి నొడినుంచి దేశదే ♦ శములు తిరిగి
వర్తకుం 'డసాసా' కడ ♦ వానిం జేర్చి సకల లోకైక విఖ్యాతి ♦ సంతరించె. 115
క॥ తను నెంత కాది కుడిపినం దనసుతుం బరుసుతుని కొఱకు ♦ దారుణ ఖడ్గం
బునం జీల్పం గనిన వెలందులం విని యుంటిమె పున్నం దప్ప ♦ వేఱొకదానిన్. 116
మ॥ వనవీరుండు ప్రజావిరుద్ధముగ భూ ♦ భాగంబుం బాలింపం దీ
రని కష్టాంబుధిలో మునుంగుచు జన ♦ వ్రాతంబు సంగ్రామసిం
హునిపుత్రుం డతిదూరగుం డుదయసిం ♦ హున్ దెచ్చి చిత్తూర్పురం
బున రాణా నొనరించె బూర్వవిభవం ♦ బున్ నిల్పం గాంక్షించుచున్. 117
§ మ॥ సమరోత్సాహము లేదు, విక్రమకళా ♦ సంపత్తియున్ లేదు; దు
ర్దమధైర్యోన్నతి లేదు; చిత్తుగునుహా ♦ రాజ్యంబుం బాలింపం బూ
జ్యమనూనా సద్గుణ మొక్కండేనియు నహిం ♦ చన్ బోదు; నైర్యాగ్రుగ
ర్భమునన్ మేకవిధంబునన్ బొడమె నం ♦ గ్రామేంద్రుం గర్భమ్మునన్. 118

§ Rana Udai Singh ascended the throne in A. D. 1541-1542.

× × × ×

"Woe to the land where a minor rules or a woman bears sway" explains the last of the great bards of Rajasthan; but where both were united as in Mewar, the measure of her griefs was full. Udai Singh had not one quality of a sovereign; and wanting martial virtue, he was destitute of all. Yet he might have slumbered life away in inglorious repose during the reign of Humayun or the conten-

\+ మ॥ ఉదయాస్తాచల మధ్యగంబగు జగం ♦ బుఱ్ఱూతలూఁగించె బె
ట్టిదుఁడౌ పుత్త్రుఁడు; ఘోర సంగర కిరీ ♦ టిప్రాయుఁడై కీర్తిసం
పద సార్జించెను దండ్రి; యెట్లితఁడు మే ♦ వాడ్రాజ్య మందారశా
ఖఁ దినంజొచ్చిన పుష్పియట్లు వాడమోఁ ♦ గీర్తిఁ గళంకించుచుఁ. 119

చ॥ వరుసగ ముప్పదేం డ్లితఁడు ♦ పాలనముఁ బొనరించె, నందులో
నిరువదినాలుగు శాంతముగ ♦ నెట్టులొ సాగె ననంతరమ్మునఁ

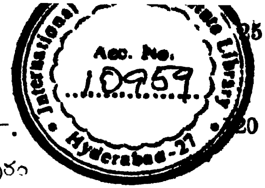
---

tions of the Pathan usurpation; but unhappily for Rajasthan, a prince was then rearing, who forged fetters for the Hindu race, which enthralled them for ages; and though the corroding hand of time left but their fragments, yet even now though emancipated, they bear the indelible marks of the manacle; not like the galley slaves, physical and exterior; but deep mental scars, never to be effaced. Can a nation which has run its long career of glory be regenerated?. Can the soul of the Greek or the Rajpoot be reanimated with the spark divine, which defended the Kangras of Chitore or the pass of Thermopylae? Let history answer the question.

"Annals of Mewar"

\+ But the magnitude of the peril confirmed the fortitude of Pratap, who vowed in the words of the bard to make his mother's milk resplendent: and he amply redeemed his pledge. Single handed, for a quarter of a century did he withstand the combined efforts of the empire; at one time carrying destruction into the plains, at another flying from rock to rock, feeding his family from the fruits of his native hills, and rearing the nursling hero umra amidst savage beasts and scarcely less savage men, a fit heir to the prowess and revenge. The bare idea that the son of Bappa Rawal should bow the head to the mortal man was insupportable; and he spurned every overture, which had submission for its basis or the degradation of uniting his family by marriage with the Tartar, though lord of countless multitudes ...The brilliant acts he achieved during that period live in every valley, they are enshrined in the heart of every true Rajput, and many are recorded in the annals of the conquerors. To recount them all, or relate the hardships he sustained, would be to pen what they would pronounce a romance, who had not traversed the country where tradition is yet eloquent with his exploits, or conversed with the descendents of his chiefs who cherish a recollection of the deeds of their forefathers and melt as they recite them, into many tears.

" Annals of Mewar."

దరతరముల్ తపింపఁదగు ♦ దారుణ ఘోర విపత్తు దేశముం
బొరిగొని గౌరవంబు నుడి ♦ పోవఁగఁజేసె నరుంతుదమ్ముగన్. 120

మ॥ అనఘుం డిక్రమసింహు భూరమణుఁ డే ♦ యంగద్దె ఢిల్లీపురం
బున కేగెన్ హుమయూను; నంగమున రా ♦ ణ్ముఖ్యుండు సామంతుఁడై
చను షేర్ఖాను స్వతంత్రరాజ్యమును సం ♦ స్థాపింప యత్నించినాఁ
డను వార్తల్ విని పాదుషా వెడలె సై ♦ న్యాయత్తుఁడై వానిపై. 121

ఉ॥ అంతములేని సైన్యముల ♦ నంబుధి చాడ్పున నిల్పియున్న సా
మంతుని దాఁకి పోరుట ప్ర ♦ మాదకరంబని సంధి గోరి వృ
త్తాంతము నంపె; షేర్ఖలుఁడు ♦ తానును సమ్మతి చూపెఁ; గ్రుంకెఁ బ్రొ
ద్దంతట; రెండుసైన్యములు ♦ నచ్చట నిల్చెను నిద్రనొందఁగన్. 122

చ॥ కొసరి కసాయి మేకలను ♦ గొంతులు గోయు విధాన, మాటియుం
మసఁగిన యట్లు, మృత్యువగి ♦ నాలుక సాఁచిన భంగిఁ ఢిల్లిసై
న్యసమితిపైన వ్రాలి తును ♦ మాడఁగఁ జొచ్చిరి నిద్రవోవుచుం
డు సమయమందె నగసుభ ♦ టుల్ తమనాథుని యాజ్ఞ పెంపునన్. 123

మ॥ హుమయూ నంతటఁ బాఱె ఢిల్లి దెస క ♦ త్యుగ్రుండు షేర్ఖాన్ ససై
న్యముగా వెంటను దాఁకె; నేమియును జే ♦ యన్ లేక యాదందు మా
ర్గమునన్ జిక్కిన వారిఁ జేర్చుకొని పా ♦ ఱన్ గొప్పెఁ బాంచాలదే
శము డాయంగనె రెండుసైన్యములకున్ ♦ సంగ్రామమయ్యెన్ వడిన్. 124

సీ॥ రణమంచు వినిన ప ♦ రణమందు బెదరి దిక్ప్రాంతములకుఁ గొంత ♦ మంది నడువ
సమద శాత్రవ పరా ♦ గము దృష్టిగతమైన మది కలంగియుఁ గొంత ♦ మంది పాఱ
విమతసైన్యము దర్శ ♦ నము దంతభంగదన్నంబని యుపలి కొం ♦ దఱు తొలంగ
మొదటిపిరంగి చ ♦ ప్పుడయినంతనె గుండె లవిసి నేలయి కొంద ♦ ఱవలి కుఱుక

గీ॥ నాహుమాయూను త్రోవలో ♦ నష్టమైన జనులఁ జేరిచి చేసిన ♦ సైన్యమెల్లఁ
జేయిజారిన కడవయై ♦ ఛిన్నమయ్యె షేరుఖాన్ ఢిల్లిఁ బట్టాభి ♦ షిక్తుఁడయ్యె. 125

మ॥ చమువుల్ లేక మహామహీపలయ రా ♦ జ్యం బూడిపోవంగ నా
హుమయూనుం వెనువెంటనే తగిలి లా ♦ హోరు దాఁకెఁ బోనీక సై
న్యముల్ జేకొని షేరుఖాను తటిమెన్ ♦ వాడంతటన్ దేశదే
శముల్ గ్రుమ్మరె నెచ్చెటనిఁ దలదా ♦ చన్ వచ్చు నంచాసతో. 126

మ॥ స్తిమితత్వంబు వహింపకేగి యొకచో ♦ షేకల్లియర్ బారసీ
క మహాయోగిఁ గాంచి యాతఁ డడుగం ♦ గాఁ దెల్పె నాత్మీయవృ
త్తముఁ దత్సన్నిధినున్న వానిసుత “యు ♦ ద్వాహమ్ము గావించుకొం
దు మహాభాగుని వీని నే”నన, సతం ♦ దుర్వాసికిచ్చెన్ సుతన్. 127

సీ॥ ఏలుటకు మహామ ♦ హీతలంబది లేదు కొలువుసేయఁగ భట ♦ కోటి లేదు
కాంచనాదిక ధన ♦ గ్రామంబులును లేవు సముదార దివ్య భో ♦ గములు లేవు
వసియింపఁగా మేటి ♦ భవనంబులును లేవు తాల్ప నసర్ఘ్యవ ♦ స్త్రములు లేవు
వాహ్యాళి నొనరింప ♦ వాహనంబులు లేవు శ్రమదీఱ గంట వి ♦ శ్రాంతి లేదు
గీ॥ కేవలము హుమాయూన్ పడు ♦ క్లేశ మెంచి మనసు గరగించు సౌజన్య ♦ మహిమఁ గాంచి
కోరి యర్ధాంగమును బంచు ♦ కొనియె నెట్టి పావనాత్మకయో ‘హమీ ♦ దా’ వధూటి. 128

మ॥ వనితన్ యోధులఁ గొంచు యోధపుర భూ ♦ పాలున్ సమీపింప, వ
ద్దనె నాతండు; జసల్మియర్ ప్రభుఁడు పొ ♦ మ్మంచాడె; మార్వార్ నృపుం
డును బాధింపఁగఁ జూచెఁ గొన్ని నెల లి ♦ ట్లున్ జెల్ల రారాజు చే
రెను దూరమ్మన సింధుదేశపు టెడా ♦ రిన్ దైవమున్ దూఱుచున్. 129

సీ॥ వైశ్వానర జ్వల ♦ జ్జ్వాలాసమూహంబు చిమ్మ సూర్యుఁడు ప్రకా ♦ శించుచుండ
నుర్వీతలంబెల్ల ♦ నుష్ణవాతలూఁగ జృంభించి వాయువు వెల్లు ♦ వీచుచుండఁ
సుడికట్టి మండుటి ♦ సుక లేచి మిన్నంది బ్రాలి పాంథుల ముంచి ♦ వైచుచుండఁ
బెక్కు యోజనములు ♦ వెదకిన నాల్కపైఁ జేర్పఁ జుక్కయు నీరు ♦ చిక్కకుండ
గీ॥ నదులు దఱుమగ ననుచరు ♦ లంతమొంద స్వర్ణసౌధాబుల వసించి ♦ పరమ సుఖము
మీఱఁదగు హిందుహూణాలె ♦ డారి యందు నాహమీదాలతాంగి యె ♦ ట్లరుగనేర్చె!

గీ॥ రాచఠీకమఱి బఱువయ్యె ♦ రాజపూజ్యకను దరత్వంబు బరువయ్యె ♦ ననుచరులకు
నున్నవారెల్ల బరువైరి ♦ యోగ్యులకును నొక హమీదమాత్రము చలిం ♦ పకయె నిలిచె.

మ॥ హుమాయూ నెక్కిన యొంటెయున్ మడిసె న ♦ త్యుగ్రాతపవ్యాప్తిఁ గూ
ర్మి భృత్యుండని యొంటె నిమ్మనుచు టా ♦ ర్ధీబేగు నర్థించెఁ గూ
రమతిన్ వాఁడు తిరస్కరించె నిం ♦ ద్రప్రస్థరాజ్యంబుఁ బూ
ర్ణముగా నేలిన మేటి నీరమున క ♦ న్నన్ బల్చనయ్యెన్ గటా! 132

గీ॥ తురకతేసికిఁ గష్టముల్ ♦ పెటీఁగెఁ గాని పెక్కు విశ్వయత్నములు స ♦ ల్పినను గాని
కానరాదయ్యె నట్టివె ♦ క్కసము తక్క నిండుదప్పి నార్పఁగ నొక్క ♦ నీటిచుక్క. 133

గీ॥ చూలుపండిన యూహాలిరా ♦ డా లతాంగిఁ జిమ్ము కొండ కేడారిలోఁ ♦ దెచ్చుకొల్లఁ
బూఁపపిందెల క్రొమ్మావి ♦ మొక్క నకట! తీవ్ర దావాగ్నిలో నీడ్చి ♦ తెచ్చుటయ్యె.
సీ॥ తడిలేక యెండి కొ ♦ అను నట్టి నాల్క నాభినిఁ జేర దిగగుంజు ♦ కొనుచుఁబోవ
నెంతేని జలియించి ♦ హృదయకోశంబట్టు కుత్తుక కెకతొట్టు ♦ కొనుచు రాఁగ
మెదడు నీరసమయి ♦ ప్రిదిలి సైత్యోద్రేకమునను బ్రలాపసం ♦ ధిని వెలార్ప
క్షితితలంబెల్ల భ్రమిం ♦ గినఁగాని తీరఁబోదనిపించు మరణవే ♦ దన కలాప
గీ॥ నున్న కష్టంబు లట్టులే ♦ యుండ యవనభటులు దాహంబునకు నీరు ♦ వడయలేక
పిచ్చియెత్తియుఁ గేకలు ♦ వేసికొనుచుఁ బాటి రెట్టడ నిసుకయె ♦ డారి నడుమ. 135
+ చ॥ కనిరొక బావి వేఁకువనె ♦ కన్నులపండువుగాఁగ దాన మో
టనిడి జలంబు దోలెడు నె ♦ డఁగ నడి నెగ్గులఁ దోలుకొంచుఁబో
వ్వనతని కొక్క చోఁ బయికి ♦ బొక్కెన వచ్చెనటంచు మాటలుఁ
వినఁబడఁబోమిఁ బెద్ద రణ ♦ భేరిని గొట్టు టనశ్వరము తగఁ. 136
సీ॥ అతిదాహమున నోరు ♦ లట్టుతెఱచియున్న జనులు బొక్కెన నూయి ♦ కొనను నిలిచి
నిలువకమున్నె దా ♦ నిపయిఁబడి జలంబుఁ ద్రావఁబోవఁగ దాని ♦ త్రాడు తెగుచు
బావిలో బొక్కెన ♦ పడె; దానివెంటఁ గొందఱు నూతఁ బడిరి; కొం ♦ దఱు మహోగ్ర
తాపమోర్వక సైక ♦ తస్థలిఁబడి మ్రగ్గి దొరఁగొందఱు నూయి ♦ నెక్కి దూఁకి
గీ॥ రంతఁ గొందఱు చేది తో ♦ యంబుఁద్రావి గూడె బరువెక్కి కూలిరి ♦ కొందఱిట్లొ
యమరకోటకు నాఁటి సా ♦ యంతనంబు నడచి కన్గొని రనటి రా ♦ ణాప్రహరు. 137
మ॥ మనుజాధీశుఁడు వారినందఱను స ♦ న్మానించె సౌఖ్యంబెల
ర్పను నైదుఁగ బడివందలుఁగ నలున దా ♦ నై నిక రెండైన దో

\+ On the fourth day of their retreat they fell in with another well, which was so deep that the only bucket they had, took a great deal of time in being wound up and therefore a drum was beat to give notice to the cassilas when the bucket appeared that they might repair by turns to drink. The people were so impatient for the water that as soon as the first bucket appeared, ten or twelve of them threw themselves upon it before it quite reached the brim of the well by which means the rope broke and the bucket was lost and several fell head long after it. When this fatal accident happened the screams and lamentations of all became loud and dreadful. Some lolling out their tongues rolled themselves in agony on the hot sand while others precipitating into the well met with immediate death.

"Annals of Mewar".

టను నాకార్తిక జీవవారము హుమా ♦ జాభానోబీగంబు పు
త్రుని నీల్గాడె నుదాత్తలక్షణయుతుఁ ♦ దుర్వార తేజోన్నతుఁ. 138

§ శా॥ పెద్దల్ గోత్రజు లక్కుమారకునకుఁ ♦ బ్రీతిఁ మహామ్మజ్జలా
లుద్దీనక్బరు నామమునుంచిరి; హుమా ♦ యూన్ పాదుషా చూచి యా
ముద్దుంగుఱ్ఱని కీర్తివల్లి దెసలన్ ♦ బుష్పింపఁ గాంక్షించుచున్
ముద్దల్ముద్దలు పంచె నాప్తులకు స ♦ మ్మోదమ్ముమైఁ గస్తురిన్. 139

చ॥ తనుఁ గడుఁజేరఁదీసి తల ♦ దాఁచుకొనన్ నెలవిచ్చి పేర్మి నె
క్కొనఁగ మెలంగు నయ్యమర ♦ కోట నృపాలునియొద్ద నాత్మమో
హనసతిఁగూ హుమీడను ని ♦ జాత్మజు నక్బరు నుంచి వెంట న
య్యనుచరులేగుదేరఁగఁ బ్ర ♦ యాణమొనర్చి నతండు వెండియున్. 140

మ॥ త్వరమై నాతఁడు పారసీకమును గాం ♦ ధారంబు కాబూల్ వసుం
ధరలన్ జేకొనెఁ గాని రాజ్యము స్థిర ♦ త్వంబూనకే సాగె; నీ
కరణిన్ దాఁ బదునాలుగేడులు మహా ♦ కష్టంబులన్ బొంది పం
దురె; నీలోపలఁ గొన్నిమార్పు లచటన్ ♦ దోతెంచె ఢిల్లీపురిన్. 141

మ॥ అల షేర్షాన్ బలశౌర్యశోభితుఁడు రా ♦ జ్యంబెల్లఁ గౌశల్యముల్
వెలయన్ బాలనచేసె; వానిపిదపన్ ♦ బృథ్వీశ్వరుల్ చాలదు
ర్బలులున్ గ్రూరులు నోట రాజ్యమది స్థై ♦ ర్యంబూడెఁ గొన్నేండ్ల క
వ్వల రాజయ్యె సికందరీతఁడు సురా ♦ పానక్రియాలోలుఁడై. 142

మ॥ స్థితి యిట్లుండఁ బొటింగి దండుఁగొని డా ♦ సెన్ దా హుమాయూను; శూ
రతముం డుగ్రపరాక్రమక్రముఁడు బై ♦ రాంఖాను వచ్చెన్ జమూ
పతి; పంద్రెండవయేటనున్న సుతుఁడ ♦ క్బర్ గూడ నేతెంచె; ను
ద్ధతిమై యుద్ధము సాగె ఢిల్లిని సికం ♦ దర్షా చమూపాళితో. 143

మ॥ కడుఁ లేఁబ్రాయపుఁ జిన్నికుఱ్ఱఁడగు న ♦ క్బర్ ముందు నిల్చ్ఁడి యొ
క్కడు శౌర్యం బుసికొల్పి పూన్పు సుభటుల్ ♦ ఘోరంబుగాఁ దాఁకిర

---

§ On this Humayun ordered the musk bag to be brought and having broken it on a China plate he called his nobles and divided it among them as the royal present in honor of his son's birth. This event, adds Jowher, diffused its fragrance over the whole habitable world.

"Colonel G. B. Malleson C. S. I."

య్యెడ ఢిల్లీపతి యోడి పాఱె; విజయం ♦ బొందఁ బట్టాభిషి
క్తుఁడునయ్యెన్ హుమాయూన్ నిజాప్తులును సం ♦ తోషించి యుప్పొంగఁగన్. 144

సీ॥ 'షేర్మండలం'బను ♦ స్నిగ్ధసౌధంబున హుమాయూను గూర్చుండి ♦ యొక్కనాఁడు
పొత్తముల్ చదువున ♦ ప్పుడు ప్రార్థనముచేయు కాలంబుఁ దెలుపుచు ♦ గంట మ్రోఁగె;
వడివడి దిగిరాఁగఁ ♦ దొట్రుఁగె నాతఁడు నునుపై యున్న మెట్లపై ♦ నడుగు జాఱెఁ;
పైనుండి క్రిందికిఁ ♦ బడుట గాజపిధానఁ దలయెల్ల వేయి వ్ర ♦ క్కలుగఁ బగిలె;
గీ॥ నవలఁ బంజాబునందున్న ♦ యక్బరటకు వచ్చె; బన్నెండు వందలేఁ ♦ బదియు నా[illegible]
నగు శరత్తున నతనిఁ గ ♦ ల్యాణపురిని ఢిల్లిపతిఁ జేసి సుదోర్గులు ♦ తెల్లఁ గలిసె. 145

మ॥ ప్రవిశేషోగ్ర సమగ్రవిక్రమబలాఢ్యై ♦ రాంఖాను ప్రఖ్యాతకథ
ర్మవిదూరంబై హుమాయూనునికోడలు నే ♦ మాఁటఁ బెట్టాడి శౌం
ధప్రజ్ఞై యక్బరు బాల్యమునఁడి తరుణ ♦ త్వా[illegible]
జ్యవిధానంబును నిర్వహింపఁ గోరెఁ గెన్ ♦ సంరక్షకుండై తగన్. 146

సీ॥ కాశ్మీరమందు సి ♦ కందరుశాహి సైన్యము ప్రోగుచేసి ర ♦ ణంబుఁ గోర
నచటఁ గాబూలులో ♦ నక్బరు ప్రతినిధి తనరాజ్యంబు [illegible] ♦ తిరుగఁబడఁగ
మాళ్వదేశాధీశ ♦ మణి ఢిల్లిపై దండు వెడలఁ జెప్పుడటంచు ♦ నెగురుచూడఁ
బులివంటి ప్రోడ హే ♦ ముఁడను క్షణక్షణమును [illegible] గాలు ♦ ద్రవ్వచూడ
గీ॥ నల్ల కాబూలుకొఱకేఁగ ♦ [illegible] గాబూలు ♦ చెల్లిపోవు
వెనుక నుండి ముందర నోయు ♦ [illegible] రాంఖాను ♦ సైన్యపతికి.

క॥ తొలుత సికందరుశాహిని గెలియుమ [illegible] ను ♦ కల్యాణ[illegible]
స్థలమున నోడింపఁగ నతఁడేలాఘుగ[illegible] ♦ [illegible]. 148

సీ॥ లక్ష పదాతి ద ♦ ళంబు కరుల్ [illegible] ♦ దా[illegible] వెడలి
హేముఁ డాగ్రాపురి ♦ కేఁగి చేకొని [illegible], నవల ఢిల్లీపురి ♦ [illegible]క్రమించె;
పై రాముఖానుఁడు ♦ కృపను [illegible] పానిప ♦ ట్టుబునకు
నుభయసైన్యములకు ♦ యుద్ధంబు జరిగె [illegible] శత్రుసేన ప్ర ♦ య్యాలుగఁ జేసి
గీ॥ హేము బాధించుకొనుచు [illegible] ♦ రాముఁ డప్పు డతఁడు కాయుర్వాయువును మాని ♦ యక్బరుఁ గని
"శత్రుశేష ముపద్రవ ♦ [illegible] శేఘమున పీనిమ స్త్రంబుఁ ♦ జెఱుచు మ"నియె. 149

శా॥ "నా మ్రోగ్గార్చి వచించు నీతఁడిఁ దలన్ ♦ [illegible] యీ
హేముం దోడిన వాఁడు పట్టుబడినాఁ ♦ డీనాఁ డసాధ్యుండు నా

కై మన్నింపుమ"టంచు నక్బరనె; ఖ ♦ డ్గంబెత్తి ఖండించె బై
రాముం డత్తఱి హేముమస్త మీఁలపై ♦ రాలన్ భటుల్ భీతిలన్. 151

సీ॥ క్షాత్రప్రధాన ని ♦ శాతవర్తనుఁడౌట నావేశమది కొంత ♦ యలరుఁ గాని
బైరాముఖానుఁ డ ♦ క్బరుఁ బెక్కుగురువుల వేర్వేఱ నియమించి ♦ వివిధవిద్య
లభ్యసింపఁగఁజేసె; ♦ నాతని వేయికన్నులఁజూచి వేయిచే ♦ తులను గాచి
ధరణిరాజ్యం బూర్జి ♦ తము చేసెఁ గాబూలు చేకొనె; గాంధార ♦ సీమ గెలిచె;
గీ॥ జాన్పురం బజమీర్ ప్రదే♦శము గొనియె; గ్వాలియరు పట్టుకొనియె; మా♦ర్వారు నొంచె;
క్షణము విశ్రాంతిఁగొనక రా ♦ జ్యములు గెలిచె నక్బ రున్నతి పరమ ల ♦ క్ష్యముగ నుంచి.

మ॥ అరుదెంచెన్ బహునెన్మిదేఁడులగు ప్రా ♦ యం బప్పు డక్బర్ వసుం
ధరఁ దానేలఁ దలంచె; సేవకతతిన్ ♦ ద్రవ్యంబు నర్పించి సం
బరమొప్పారఁగ నాత్మరక్షకుని నా ♦ మక్కాకుఁ బంపించెఁ ద
ద్వరపుత్రుండు 'రహీము' నుంచుకొని వి ♦ ద్యాబుద్ధులన్ చెప్పుచున్. 152

సీ॥ ఆజాను దీర్ఘ బా ♦ హార్గళయుగళుఁ డుద్యత్పద్మపత్ర నే ♦ త్రములవాఁడు
ఘన సార్వభౌమ ల ♦ క్షణలక్షితుండు ప్రసన్న మనోహరా ♦ స్యంబువాఁడు
బలశోభితారోగ్య ♦ వచ్ఛరీరుండు నీరదసామ్య గంభీర ♦ రవమువాఁడు
శాంతిప్రధాన స ♦ ద్వృత్తశోభితుండు దయాపూర్ణ మృదుహృద ♦ యంబువాఁడు
గీ॥ కష్టము సహింపఁగల ధైర్య ♦ గరిమవాఁడు వితరణ వికాసములవాఁడు ♦ వేయునేల
భరతఖండ మేలిన సార్వ ♦ భౌములందు నితనాఁ డొక లేఁడను ♦ నంతవాఁడు. 153

సీ॥ అంచెల మార్చుచు ♦ నశ్వంబులను, స్వారి యొనరించి దాముదల్ ♦ పరచియుండె
ఘూర్జరమ్మునఁ దో ♦ గోష్పదమ్ముగ రాఁగ నష్టాపిఁ జేతఁ జో ♦ ప్పడఁచియుండె
పిడక 'ఖండగా' న ♦ నెడి మత్తకరి నెక్కి ప్రమదామదేల దూర ♦ మరిగియుండె
నాఁడు సింగము పిల్ల ♦ నైదు మాసాలు బిడారియందుఁ బైఁబడఁ బీద ♦ మణచియుండె
గీ॥ సింహపురను దన సందిట ♦ నిఱికికొనుచుఁ గోట గోడలపై నెక్కి ♦ దాటియుండె
నప్రతీహప్రతాప మహ ♦ ర్యములు దేహబల మితఁడు సొమ్మరుచు మెచ్చ ♦ మెలఁగియుండె. 154

మ॥ భగవాన్ దాసుని పుత్రి నొక్కరిత న ♦ క్బర్ కోరి పెండ్లాడె; నా
భగవాన్ దాసుని సోదరాత్మజుఁడు 'మ ♦ న్వాన్' మానసింహుండు వీ
రగరిష్ఠుండయి ఢిల్లిఁ జేరి పరరా ♦ ష్ట్రశ్రేణులన్ గెల్చి కీ
ర్తిగురుత్వంబు వహించి యక్బరుకడన్ ♦ దీపించె సేనానియై. 155

సీ॥ ముప్పాలుప్రజ హైందవ ♦ వ్రులుగాన వారిసేనము తనకొప్పు నే ♦ మమని తలంచె
నని జయించియుం బట్టు ♦ కొనినవారిని బానిసలం జేయు చట్టంబు ♦ నిలిపివై చె
యాత్రలకేగు భ ♦ క్తావళిలోం బన్నుం గొనరాదనుచు దానిం ♦ గొట్టివై చెం
జిరకాలముగను వే ♦ సెడు జుట్టుపన్ను న్యాయవిరుద్ధమని దాని ♦ ననలం ద్రోసె
గీ॥ హైందవంబున యవనరా ♦ జ్యంబు నిలుప నెన్నియత్నముల్ వలయుం దా ♦ నన్ని చేసె
మంచుమలనుండి కన్యాకు ♦ మారి దాంక వసుధనెల్లం బాలింప న ♦ క్బరుదలంచె. 156

క॥ కొని మేవాడుర్గము; చేకొని గోల్కొండకోట; యింక ♦ గోవిందవనం
బనుదేశము గెలిచెను; గోటను నాగ్రానగరమున న ♦ ద్భుతమ్ముగం గట్టెన్. 167

క॥ శరణని మాళవపతి దరి కరుదేరంగం గూర్మింగని స ♦ హస్రసహాయాధీ
శ్వరసేనాధీశుగ నాదరమున నాస్థానమున న ♦ తనిం జేర్చుకొనెన్. 158

క॥ తపతీనదిపైంగల బ్రహ్మపురంబును విజయగృహము ♦ నతిరయమారన్
నృపకులదీపకుం డక్బరు కృపకును లోనగుమనుచుం ♦ గ్రేష్ఠురికై వడిన్. 159

క॥ రావలపిండి సమీపములో విలయాంతకునకైన ♦ లొంగని గక్కా-
రావీరుల కాపర ముడివోవంగం బాజంబుదేశ ♦ మును గెల్చుకొనెన్. 160

క॥ తూరుపుసీమల దృష్టిని సారింప నచేల్కులుండు ♦ చానాకు దుర్గ
ద్వారములు దీసి యక్బరు భూరమణుని పాదకమల ♦ ములు పూజించెన్. 161

క॥ సరసిగపూరు చౌరాఘురు మఱి హరోసంగబాదు ♦ క్రమమొప్పంగ న
క్బరుబాదుషాహి చరణాంబురుహంబులు శరణమనుచుం ♦ బొగడుచు నిలిచెన్. 162

క॥ రండో పురుషోత్తమ! యని ఖాండీషునృపుండు కాన్గ ♦ గజిగి తనుంజక్
మండలరాజ్యంబు నృపా ఖండలునకు నప్పగించెం ♦ గను భక్తి మెయిన్. 163

గీ॥ చతురనంతబలంబులు ♦ సాదడింప సింధు గంగా నదుల మధ్య ♦ సీమలాదుం
జైత్రయాత్రాపరంపరల్ ♦ సలిపి దిగ్విజయము సాగించె నక్బరు ♦ చక్రవర్తి. 164

గీ॥ "భరతఖండైకభాగ్యమై ♦ పరగు రాజ పుత్రరాజ్యమేలని నాసి ♦ పోషించు నృపతియె"
యని నడిపె సేన; తద్భార ♦ మాంగి లేక యునగనాయకు ఘనము లు ♦ ల్లాంతలూంగె. 165

గీ॥ మహిత ధైర్యుండు తోడర ♦ మల్లు మేరు శిఖరమట్టి ఖాసింఖాను ♦ సింహమట్టి
బిరుదు ఖాన్ ఖానను పిడుగుల్ ♦ వ్రేళ్ల నలుపు భయదశౌర్యులు నిలిచి ర ♦ క్బరును గొలిచి.

మ॥ అలఘుప్రాభవకీర్తివిక్రమయుతుం ♦ డౌ మానసింహుండు కొం
డలం బింకిన్ బడంగొట్టు మేటి భగవాన్ ♦ దా సిందునాదున్న యో

ధులకుఁ వృద్ధపితామహుం డిరువురుఁ ♦ నేతెంచి రీతండ్రికొ
డుక్కలు దర్పించిన పక్షపాటు గలదే ♦ క్షోణీతలంబందునఁ. 167

క॥ ఈమెయి నక్బరు నడుపు చమూమానం బింతయనఁగ ♦ బుద్ధిఁ బోఁగను బు
న్నానమొదలుగఁ బాంచాలీ సీమవఱకుఁ బడియుండెన్ ♦ సేనలు నిండెఁ. 168

సీ॥ జలధులంతటి సర ♦ స్సులు పెక్కులుండెఁ; గ్రిందట వనాశానది ♦ పడుచుండెఁ;
దరఁగని బహువిధ ♦ ధనధాన్యతతులుండెఁ; గైరు గ్రొత్తగ నెక్క ♦ వచ్చుచుండెఁ;
గోటలేఁకను జుట్టు ♦ కొని దృఢమ్ముగనుండె; సప్తమహాద్వార ♦ సమితియుండె;
గురుతరాయుధకరం ♦ పరి చేతనుండె; యోధతతి చిత్తములందు ♦ ధైర్యముండె;

గీ॥ నక్బరునకెకా దనాన్వని ♦ యబ్బకైనఁ దగ్గక రణంబు సాగింపఁ ♦ దగ్గ యాన్ని
సాధనము లుండె; లేని దొ ♦ చ్చటనుగలుగ దుదయసింహరాణా లేమి ♦ యొకఁడు తక్క.

ఉ॥ ఆగడి నన్నియున్న శని ♦ యక్బరినోర నె యుక్తమాట సా
సిం గనఁజేసె యాయుధ[illegible] ♦ సింహుఁడు యుద్ధమటన్న భీతిచేఁ
గ్రుంగుచు రాజపెద్దలని ♦ గోహిలుపంక్తులయొద్ద డాఁగె, నై
నం గనరాకు [illegible] ♦ [illegible] యోధు[illegible]. 170

× సీ॥ అల సలుంబ్రా[illegible] ♦ [illegible] సాహిదాసు [illegible] ♦ [illegible]
ఝాలాప్రభుఁడు [illegible] ♦ [illegible] 'పృథ్వి' నృపుని [illegible] ♦ [illegible]
[illegible] ♦ [illegible] పావనాత్ముఁ [illegible] ♦ [illegible]
[illegible] ♦ [illegible] ♦ [illegible]

గీ॥ [illegible] ♦ [illegible] ♦ [illegible]
[illegible] ♦ [illegible] ♦ [illegible].

× It (Chitor) lacked not however brave defenders. Sahidass at the head of a numerous band of the descendants of Chonda was at his post (the gate of the Sun) there he fell resisting the entrance of the foe, and there his alter stands on the brow of the rock which was moistened with his blood. Rawut Dooda of Madaria led the sons of Sanga. The feudatory chiefs of Baidla and Kotario, descended from the Prithwi Raj of Delhi, the Pramar of Bijoli the Jhala of Sadri inspired their contingents with their brave example; these were all home chieftains. Another son of Deola again combatted for Chitore with the Sonegurra Row of Jhalore- Eswaradass Rahatore, Karamchand Katchwaha with Dooda Sadani and the Tuar prince of Gualior were distinguished among the foreign axiliaries on this occasion......... ....But the names which shine

క॥ అల్ల యమభటులఁ గేరెడు బల్లిదులగు భటులు గొలువ ♦ వైరుల మనముల్
తల్లడిలఁగ వచ్చెను జయమల్లుఁడు రణరంగపార్థ ♦ మహితయశుండై. 172
సీ॥ ఇతఁడు మార్వార్మహీ ♦ పతి మాళదేవుని సుతుఁడు; బాల్యమునందె ♦ శూరలోక
చూడామణియన వి ♦ శుద్ధకీర్తి గడించెఁ దండ్రి కీతనికి భే ♦ దంబు వచ్చి
చిననాఁడు తనదేశ ♦ మును వీడి వెడలె; నీతని భుజాటోప దు ♦ ర్దాంతత విని
చిత్తూరిరాణాయుఁ ♦ జేయిచ్చి మన్నించి బదనూరు సంస్థాన ♦ పతి నొనర్చె
గీ॥ మహితధైర్యంబు వజ్రవ ♦ ర్మంబుగాఁగఁ దనదు రాఠోణ్మహావీర ♦ తతులఁ బూన్చి
తగిలి బ్రహ్మాండమైనఁ బిం ♦ డిగనొనర్చు రౌద్రతరధాటిఁ గాలాగ్ని ♦ రుద్రుఁ డితఁడు.
క॥ కృప నాదరించు చిత్తూర్ నృపచంద్రుని పనులు మేని ♦ నెత్తురు కండల్
విపులముగ ధారపోసి జరుపు స్వామిస్నేహబంధు ♦ రుల్ వీరెల్లన్. 174
సీ॥ సమర మనేకమా ♦ సములయ్యె నక్బరు పెక్కురుపనివాండ్రఁ ♦ బిలువనంపి
దుర్గంబుక్రింద గో ♦ తులను త్రవ్వించి చొప్పించి యగ్నిరజంబు ♦ ప్రేలిపించెఁ
జిత్తూరిసేన కా ♦ చినమానియలు శిలల్ గుప్పుచు వైరులఁ ♦ గూల్చుచుండె
యవనులు తలలపై ♦ శవకోటిఁ గప్పి దుర్గముక్రిందఁ ద్రోయంగఁ ♦ గడగుచుండి
గీ॥ రెప్పవునుగాని యాగోడ ♦ లెదటఁగాని పగులుటయుఁగాని సేన లోఁ ♦ బడుటగాని
కానరాదయ్యె నక్బరు ♦ గడియగడియ కెటులెటులటంచు విసుగు నొం ♦ దుటయకాని.
సీ॥ ఉన్నమందంతయు ♦ నొకమాటె పెక్కుతావులఁ బోసి కూరి ని ♦ ప్పును ఘటింప
నొకగని ప్రేలె ముం ♦ దుండిన మ్లేచ్ఛులు గూలిరి; గోడయుఁ ♦ గొంత యురలె;
దానితోఁ గొందఱు ♦ తమునోఁది రీవలానలివారు మూదుకుఁ ♦ గలయదూఁకి
రంత బ్రహ్మాండంబు ♦ నగలించు నొకపెద్ద ధ్వనితోడ నొండొక్క ♦ గనియుఁ బ్రేలె
గీ॥ దాన యవన హైందవుల గా ♦ త్రములు గాలిఁ గలిసె శతశస్సహస్రశః ♦ ఖండములయి
విటిగె నొకగోడ యచటఁ బెక్కురు యవనులు హైందవులు చేసిరయ్యె ఘో ♦ రాహవంబు

---

brightest in this gloomy page of the annals of Mewar which are still held sacred by the bard and the true Rajput and immortalized by Akbar's own pen, are Jaimall of Bednore and Putta of Kailwa, both of the sixteen superior vassals of Mewar. The first was a Rahtore of the Mairtea house, the bravest of the brave clans of Marwar, the other was head of Jugawats another grand shoot from Chonda. The names of Jaimall and Putta are as household words inseperable in Mewar and will be honored while the Rajput retains a shred of his inheritance or a spark of his ancient recollections.

"Annals of Mewar"

క॥ రణరంగమ్మృగేంద్రులు చోహాణవీరులతోఁ గూలిరి ♦ యా బేడ్లా రా
ణ్మణు లాసమ్మర్దరణాంగణమునఁ దెగి స్వర్గసీమఁ ♦ గట్టిరి గృహముల్. 177

క॥ హారవంశ్యుల నడుపుమ నీశ్వరదాసును దేవరాధి ♦ పతియును ఝూలే
శ్వరుఁడును బెండ్లికి నడిచిన కరణిని నని కేగి మడిసి ♦ కనిరి యశంబుల్. 178

క॥ దురమున దూడాసింగును గరుణాసాంద్రుండు వైరి ♦ గణము స్త్రముల్
దఱుగుచు రాసులు వోసిరి పరలోక ద్వారసీమ ♦ వఱకవ్వేళన్. 179

క॥ భండన శతఘ్ను లనఁదగు చోండావద్భటులతో వి ♦ శుద్ధయశస్సాం
ద్రుండైన సాహిదాసుఁడు ఖండితుఁడై యొరగె భటులు ♦ కళవళమందన్. 180

+క॥ చండ నృపాఖండలు కులమండనుఁ డరిదండధరుఁ డ ♦ మాత్యుఁ డితండున్
బండినయెడ నీనాఁటి కఖండ స్తంభంబౌ కండు ♦ గనన్నై యుండున్. 181

సీ॥ సాహిదాసేగ నా ♦ స్థానంబు మఱలఁ జోండావత్కులూడై చెం ♦ దవలెఁ గాన
భారమ్ము పుత్త్రుసై ♦ వాఁలెఁ బాలియును పసునాతోష్ణు తాడ్రిలేఁ ♦ డమ్మ పొంచె
నిందుకు మూన్నాళ్లు ♦ ముందె పెండిలియయ్యెఁ బసపుగుడ్డలతోడ ♦ వచ్చి సేన
కధిపతియూచు సూ ♦ ర్యద్వారమున విజృంభించుచు నాగ్రాత్త ♦ పెద్దికొనుకు
గీ॥ గొట్టియలమీదఁ జొచ్చి గ ♦ గ్గోలుపఱచు బెబ్బులి విధానఁ దురకల ♦ పీఁచు నణిచె
నామహాబాహు బాహుశౌ ♦ ర్యాబుఁగాంచి యుభయసైన్యాంబులును దల ♦ లూఁచినిలిచె.

× The Rajput premier is the military minister, with the political Government of the fiefs; the civil minister is never of this caste. At Udaipur he is called Bhanjgurh. His influence, necessarily gives him unbounded authority over the military classes with unlimited power over the inferior officers of the state ....When a Rana of Udaipur leaves the capital, the Salumbra Chief is invested with the government of the city and charge of the palace during his absence. By his hands the sovereign is girt with the sword and from him he receives the mark of inauguration on his accession to the throne He leads by right the van in battle, and in case of the siege of the capital his post is the Suryapol (the gate of the Sun) and the fortress which crowns it in which this family had a handsome palace which is now going fast to decay.

" Annals of Mewar. "

+ గీ॥ నవ్వుచవ్వీరజనని చేం ♦ డావదన్వయము యశము పెంచు క్షాత్రవి ♦ రానతార
కోడలిని వెంబడిని బిల్చు ♦ కొనుచు వచ్చి వైరిశిరములు రాసులు ♦ వడఁగ నఱికె. 183

సీ॥ ముద్దుమోమున నాణి ♦ ముత్తెంపుబాసికం బద్దంపుఁజెక్కిళ్ల ♦ యందు మెఱుఁగుఁ
గాటుకచుక్కయుఁ ♦ గాళ్లఁ బారాణియుఁ బసపువన్నియ పొడ్డి ♦ వస్త్రము లును
సకల కల్యాణ భూ ♦ షణరాజితోఁ దనుత్రాణంబుఁ దొడిగి హ ♦ స్తమున ఖడ్గ
మలరఁ బ్రాణేశ్వరు ♦ నండనిల్చుచు సత్య నరకుసేనలనట్లు ♦ నఱికె రిపుల

గీ॥ "వెన్నముద్ద పిరంగియై ♦ వెడలివచ్చె హరిణశాబము బెబ్బులి ♦ యగుచు దూఁకె
నబ్జినీలత బ్రహ్మాస్త్ర ♦ మగుచుఁ దాఁకె" నన రణమొనర్చె నాపుత్త ♦ యనుఁగుఁబడఁతి.

గీ॥ పుత్త్రయు నవోఢ తల్లి యు ♦ ద్ధవృత్తిఁ బోరి దస్యుగళరక్తముల వసం ♦ తమ్ము లాడి
తల్లి చిత్తూరులక్ష్మి పా ♦ దముల నొఱగి సమసి యుభయసైన్యములు బా ♦ ష్పములు విడువ

సీ॥ ధన ధాన్య వసన వా ♦ హనము లిమ్ముగఁ గనవచ్చుఁ గోరిన తిండి చే ♦ కూర్పవచ్చు
గంధంబు మెయినిండు ♦ గా రాయఁగ నవచ్చుఁ జెక్కుభూషణములు ♦ పెట్టవచ్చుఁ
దుదిలేని విద్యలు ♦ చదివింపఁగా నవచ్చు విభవంబు లెన్నేనిఁ ♦ బొందవచ్చుఁ
గ్రింద మన్నని శిర ♦ మందుఁజేర్పఁగవచ్చు నమరాద్రి తెచ్చి యి ♦ య్యంగవచ్చుఁ

గీ॥ గాని రణమార్గకల్పింపఁ ♦ గన్నకొడుకుఁ గోడలిని బాపి దీవించి ♦ తోడువచ్చి
శత్రుశవకోటిపై వీర ♦ శయనమందెఁ బుత్త్రి! నీతల్లి యెంతటి ♦ పుణ్యవతియొ! 186

సీ॥ క్షాత్రధర్మైకని ♦ ష్ఠులుడు రాఠోడ్వంశజులకెల్ల ఘనయశో ♦ జ్యోతి యైన
జయమల్లుఁ డవ్వలి ♦ క్షణమె సూర్యద్వారసీమకు నడచుచుఁ ♦ బచ్చపోలెఁ
బరసేనఁ దాఁకి కో ♦ ట్బరకాయములవిధానఁ దలలు కప్పెలుగాఁగ నిలురాల్చి
దక్షాధ్వరధ్వంస ♦ దారుణాకృతిఁ బెంచు శివభద్రు ... లె ♦ వెలుఁగఁజొచ్చె

\+ When Salumbra fell at the gate of the Sun, the command devolved on Putta of Kailwa. He was only sixteen, his father had fallen in the last shock and his mother had survived but to rear this the sole heir of their house. Like the Spartan mother of old, she commanded him to put on the 'Saffron robe' and to die for Chitore, but surpassing the Grecian dame, she illustrated her precept by example; and lest any soft compunctious visitings for one dearer than herself may dim the lustre of Kailwa she armed the young bride with a lance, with her descended the rock and the defenders of Chitore saw her fall fighting by the side of her Amazonian mother.

"Tod's Rajasthan."

గీ॥ "అకట! నాభాగ్యమున సూర్యుఁ ♦ డస్తమించి యాగెరణ మీతనికి గంట ♦ వ్యవధియున్న
సేన సర్వసంహారంబు ♦ చేసియుండు ననుచు నక్బరు వెఱఁగొందె ♦ నతని కృతికి. 187

మ॥ ప్రళయారంభమునాఁడు లోకములు గూ ♦ ల్పన్ వచ్చు నారుద్రునిన్
దలఁపన్ జేయుచు దుర్నివారబలవ ♦ ద్ధాటీసమారంభమై
యలఘూద్యజ్జయమల్లమందరము మ్లే ♦ చ్ఛానీకినీవారిధిన్
గలఁపన్ జొచ్చెను బ్రోద్గ్రుంకి రణ మం ♦ తంబాదె నానాఁటికిన్. 188

§ చ॥ పలుచని పాలవెన్నెలలు ♦ పైనొలయన్ జయమల్లుఁ డాత్మయో
ధులఁగొనుచున్ బరాహ్ణమున ♦ దుర్గముగూలినచోట రాలు సం
దులనిడి బాగుసేయుటను ♦ దూరమునన్ గని యక్బ రంతలోఁ
గొలిపెనుగుండు 'సంగ్రమ'ను ♦ గొప్పతుపాకిని బట్టి పేల్చుచున్. 189

మ॥ విదితాగ్నిప్రభలొప్ప మాఁడుచుఁ గడున్ ♦ వేగంబ హృత్కోశమం
దదిదూఱన్ జయమల్లసూర్యుఁ డకటా! ♦ యస్తంగతుండై భయా
స్పదదుఃఖాంధతమంబునన్ విడిచె మే ♦ వాడూఖ్యప్రపంచంబు; నె
ల్లదళంబుల్ స్పృహతప్పి బెండువడి సే ♦ లల్ వట్టె దైన్యంబునన్. 190

మ॥ అకటా! సింధుకు బ్రహ్మపుత్రకును మ ♦ ధ్యన్ గల్గు నీసర్వధా
త్రికి రారాజపు యుగ్మమాఁపుతటి రా ♦ త్రిన్ గార్యనిర్మగ్నుఁ జౌ
ర్యకృతిన్ జాపితి పెచ్చరిల్లకయె నీ ♦ రవ్రాతశార్దూలు, సే
టికి నీగొప్పతనంబు భిన్నమును బా ♦ టింపగ లేకున్నచో. 191

చ॥ విలయకృతాంతమూర్తు లిల ♦ పెక్కురు నాథులు గూల ధైర్యముల్
నిలుపక యోధులెల్లరును ♦ నిల్చిరి నిసములేక పోరుచున్
నలెఁ; దిసణేజనుల్ పశిరి ♦ నహ్నాని; కెన్నిదివేలు రాజపు
త్రులపుడు తమప్రాణములు గోని ♦ తోడ సపంతము లాఱి మూడటన్. 192

క॥ సూర్యద్వారము ధైర్యాహార్యములై వారు తెఱచి ♦ యవనుల విజయా
వార్యుల నఱకుచుఁ దామును శౌర్యము రాజిలఁగఁ బోరి ♦ సమసిరి వరుసన్. 193

---

§ By the light of the torches Akber recognized the Rajput general and believing him to be within distance, he fired and killed him on the spot. The Rajputs rallied indeed subsequently but it was too late and though they exerted to the utmost they could not regain the lost advantage. When the day dawned Chitore was in the possession of Akbar.

"G. B. Malleson."

ఉ॥ కూలిరి వేల కంగనలు ♦ కూలిరి నూర్గురు రాజబాంధవుల్
కూలిరి వీరపుంగవులు ♦ గొబ్బున ముప్పదివేలమంది య
వ్వేళను బెక్కువంశముల ♦ పెద్దలు గూలిరి త్వారువంశుఁడౌ
గ్వాలియరీశుఁ డొక్కరుఁడె ♦ ప్రాణముతో మనియుండె నయ్యెడన్. 194

సీ॥ సంవత్సరంబు క ♦ ష్టముచేసి గెలిచిన చిత్తూరిలోఁ బ్రవే ♦ శించి యచటి
సౌధరాజములు ప్రా ♦ సాదంబులును గుళ్లు గొప్పకట్టడములు ♦ కూలఁద్రోసి
పెదపెద్దవగు రణ ♦ భేరులు డంకాలు గొని భవానీదేవి ♦ కోవెలఁ గల
స్వర్ణదీపస్తంభ ♦ సమితియుఁ జిత్తూరునగరమ్ము ద్వారబం ♦ ధములుగొనుచుఁ
గీ॥ కుంభవిశ్వంభరాధీశ ♦ జంభవైరి దగు జయస్తంభమాదిగా ♦ నచటనున్న
పూర్వరాజ విక్రమచిహ్న ♦ ములనఖిలము వీడ కక్బరు బగ్గము ♦ పాడుచేసె. 195

§ గీ॥ తనకులొంగక తవిలి మా ♦ ర్కొనిన రిపుల కన్నివిధముల సాయమై ♦ రనుచు దుర్గ
వాసులందఱి నటికి ము ♦ ప్పదియువేలు పండువంటి సంసారముల్ ♦ పాడుచేసె. 196

మ॥ తనచుట్టున్ గల రాతిగోడ హిమసువా ♦ తాబల్లు దుర్భేద్యమా
నని శత్రుల్ భయమొందిపాఱ నొకవే ♦ యఁగాంబులున్ గీర్తిమో
సిన విశ్వోన్నత పట్టణప్రవర మా ♦ చిత్తూర్ కటా! కాంతులె
ల్లను గోల్పోవుచుఁ గాడుగా నిలిచెఁ గా ♦ లం బింక నెబ్బంగిదో. 197

---

§ Akber entered Chitore, when thirty thousand of its inhabitants became victims to the ambitious thirst of conquest of this Guardian of mankind. All the heads of clans both house and foreign, fell and seventeen hundred of the immediate kin of the Prince sealed their duty to their country with their lives. The Tuar chief of Gualior appears to have been the only one of note who was reserved for another day of glory. Nine Queens and five Princesses with two infant sons and the families of all the chieftains not at their estates, perished in the flames or in the assualt of this ever memorable day. Their divinity had indeed deserted them, for it was on Auditwar the day of the Sun he shed for the last time a ray of glory on Chitore. The rock of their strength was despoiled; the temples, the palaces dilapidated; and to complete her humiliation and his triumph, Akber bereft her of all the symbols of regality; the nakaras whose reverberations proclaimed for miles around, the entrance and exit of their Princes, the candelebras from the shrine of the Great Mother and in mockery of her misery, her portals, to adorn his projected capital Akberabad. The abode of regality which for a thousand years reared her head above all the cities of Hindusthan is become the refuge of wild beasts which seek cover in her temples.

"Annals of Mewar"

సీ॥ చిగురైనఁ జిదుమ నో ♦ చ్చెదుచోట ముప్పదివేలపౌరులఁ గూల్చి ♦ జాలితెన్నొ?
కలవె? ఖేరులు నీకుఁ ♦ గడుపు నిండెనె, ప్రాతతోల్పుక్కలే కాని ♦ దొరకఁగలదె?
దివ్యకంబముఁ గొంటె ♦ తీతెనే నీదరిద్రత కటా భూరి సా ♦ మ్రాజ్యపతివె?
కోట గెల్చితిగాక ♦ కుంభు జయ స్తంభ మేల కూల్చితి లాభ ♦ మేమి నీకు?
గీ॥ గుడుల దివ్వెలార్చెదు పచ్చి ♦ కూళలైనఁ జేకొనరె యొల్లు చేయాడెఁ ♦ జిత్తురుపురి
ద్వారబంధముల్ గొనఁ; జల్ల ♦ పడెనె కనులు? సరస గుణధామ! యక్బరు ♦ సార్వభౌమ!
సీ॥ చిత్తూరునగర ల ♦ క్ష్మిభాగ్య సౌభాగ్య మానాఁటితోడనె ♦ యంతమొందె
నవల మేవాడ రా ♦ జ్యమునకయ్యది రాజధానియై విభవమం ♦ దంగలేదు
కోటలనెవరు బా ♦ గుపడఁజేయఁగలేదు భేరీధ్వనులు విని ♦ పింపలేదు
పుడమిఁజేం డ్లెప్పుడం ♦ దడుగిడినదియులే దొకయింట దీపంబు ♦ నుండలేదు
గీ॥ యవనపతి చేసిచనిన మ ♦ హాపకార మనుదినము చాటు చిప్పటి ♦ కల్లి భయద
మృగములకుఁ గంటకాన్వృత ♦ వృక్షములకు వాసమైయున్న దెంతటి ♦ పాతకంబొ! 199
తే॥ గీ॥ మహిత చిత్తూరునగర సా ♦ మ్రాజ్యభవ్య నాటకాభ్యంతరమున నీ ♦ నాఁటి కకట!
కట్టకడపేర వ్రాల మం ♦ గళముపాడె ననఁగ ధ్వనిలేపుచుండు వి ♦ హంగతతులు.
క॥ పదునైదునందలును నర్వదియెనిమిది యనిన సకల ♦ పరిభవముల కా
స్పదమని మేవాడ్ప్రజ లాపదమును నేఁటికిని వినఁగఁ ♦ బొల్పడ రకటా! 201
సీ॥ ఆరణంబున నక్బ ♦ రజరామరఖ్యాతిఁ గను శౌర్యధను లిద్ద ♦ అనుచు మెచ్చి
జయమల్లు పుత్తల ♦ సత్కీర్తికై వారి విగ్రహంబులు రచిం ♦ పించి, ఢిల్లి
లో మహాద్వారంబు ♦ సీమ సిగ్వాకల నాని రెండేనుగుల ♦ పైన నుంచి
హితులను బాంధవుల ♦ కేతేరఁ జూపి వారల శౌర్యకథనముల్ ♦ దెలుపుచుండుఁ
× గీ॥ గొండలొట్టనడు నమ్మోడ ♦ నుజగముఁలు నానిపైనున్న యప్వీర ♦ వరులు నేఁట
కటకటగి చూచువారల ♦ స్వాంతసమితి నెంత వెలుపుగూర్తురో దేవుఁ ♦ డేయెఱుంగు.

× I find nothing remarkable at the entry but two great elephants of stone which are in the two sides of one of the gates. Upon one of them is the statue of Jaimall, that famous raja of Chitore and upon the other Putta his brother. These are two gallant men that together with their mother who was yet braver than they, cut out so much work for Akber; and who in the seiges of towns which they maintained against him gave such extraordinary proofs of their generosity, that at length they would rather be killed in the outfalls with their mother than submit and for this gallantry it is, that even their enemies

చ॥ కదనము నిల్చిపోయెనన ♦ గ్రమ్మరి వచ్చి తటాకముల్ ముదా
స్పదముగఁ గట్టి పే 'రుదయ ♦ సాగర'మం చిడి చెంతనే వసిం
చెదనని కట్టెని ల్లుదయ ♦ సింహుఁడు; పెక్కురు కట్టిచేరిరం
దుదయపురాభిధానమున ♦ నొప్పెఁ బురంబది వానిపేరునన్. 203

క॥ చిత్తూరి రాజ్యమంతయు ముత్తునియలుగాఁగ నుదయ ♦ పురరాజమె స
ర్వోత్తమము చాలునంచని యుత్తటి నయ్యుదయసింహుఁ ♦ డేలఁదొడంగెన్. 204

క॥ సుతు లిరువదియైదుగురై సతతము బహుపుత్రకులకు ♦ జనకుండని సం
స్తుతి కెక్కెఁ గాని రాజ్యోన్నతి కేమియుఁ జేయఁడితఁ డ ♦ నామకుఁడగుచున్. 205

సీ॥ ఉదయసింహుఁడు పూర్వ ♦ మొకనాఁడు కొలువుండ నొకకత్తి లోహకా ♦ రకుఁడు వెచ్చె
నది పదనైనదో ♦ యనిచూడ నొకపుల్లఁ గొంచెను చివ్వ యం ♦ దుంచెఁ గత్తి
యచటనుండిన సూక్ష్మ ♦ ధైదేండ్ల బాలుండు 'కత్తు లోరుల నఱు ♦ కఁగనె కాని
పుడకలుచివ్వ నే ♦ ర్పడవంచుఁ దనదు హస్తము చీల్చె; దాన గొ ♦ ట్టమునఁ జిమ్మె

గీ॥ నెల్లు వేడినెత్తురు గాఁటి ♦ యచటి రత్న కంబళంబంత గ్రక్కసి ♦ క్రమముగ సయ్యో
నందఱాశ్చర్యమగ్నులై ♦ రక్కుమారుఁ డచలుఁడై చూపు తఁడ్రిశి యూ ♦ స్యమునని లిపె.

మ॥ తను నెన్నైనను జూపు నీతఁడని భీ ♦ తస్వాంతుఁడై పేఁడు "వీ
నిని గొంపోయి వధింపుఁడం"చు భటులన్ ♦ సేమించె; వారున్ మహా
వనమున్ జేర్చిరి; త్రోవవచ్చెను సలుం ♦ బ్రాహ్మణుండఁ డీక్షించి యూ
తనిఁ దోడ్తెచ్చుచు నింటఁ జేర్చుకొని పు ♦ త్రప్రేమఁ బెంచెన్ నతిన్. 207

సీ॥ చిత్తూరుదుర్గంబు ♦ చెడిన నాల్గేండ్లకు వసుధేసునకు గొప్ప ♦ వ్యాధి గలిగె
మఱఁదులు సచివసా ♦ మంతభాంధవజనుల్ గనుఁగొనవచ్చి రొ ♦ క్కదినమందు

---

thought them worthy to have these statues erected to them. These two great elephants together with the two resolute men sitting on them, do at the first entry into this fortress make an impression of, I know not what greatness and awful terror.

Letter written at Delhi 1663

Such the impression made on a Persian, a century after the event, but far more powerful the charm to the author of these annals, as he pondered on the spot where Jaimal received the fatal shot from Singram, or placed flowers on the cenetaph that marks the fall of the son of Chonda and the mansion of Putta whence issued the Sesodia matron and her daughter. Every foot of ground is hollowed by ancient recollections. "Annals of Mewar"

నుదయసింహుఁడు నారి ♦ నొద్దకుఁ బిలిచి "నే మనఁబోను నానోట ♦ మాటయున్న
యపుడె, నావెనుక మీ ♦ రాచరింపఁగఁదగ్గ పనులు దెల్పినను మే ♦ లనుచుఁ దోఁచెఁ

గీ॥ గొడుకు లిర్వదైదుగురు నా ♦ కుం గలిగిరి సూక్తుఁడు ద్వితీయుఁడై దేండ్లు ♦ చొచ్చినపుడె
చేరఁగొనిపోయి యాకృష్ణ ♦ సింగు పెంచుఁ బరమవాత్సల్యమున సలుం ♦ బ్రాపురమున.

గీ॥ చందురునినిండ జ్యోత్స్న యిం ♦ పొందినట్లు నగవు మొగమునఁగులుక సుం ♦ తయుఁగలఁగక
తనగళంబున వేఁడిర ♦ క్తంబునైన నేఱు పాఱింపఁగల కడుఁ ♦ గ్రూరుఁ డతఁడు. 209

క॥ అదయుం డతఁ డిలువెడలుట పదికోట్లని యుంటె; వానిఁ ♦ బార్థివుగాఁ జే
యఁదగునె? దేశము సర్వంబు దహించు నొకింత యనల ♦ మును లేకుండన్. 210

ఉ॥ మూఁడవవాఁడు సాగరుఁడు ♦ మూర్ఖులలోఁ బ్రథముండు నిర్వదా
ఱేఁడులు వచ్చెఁ; నుండఁ డెపు ♦ డేనియు నాకడ; నాల్కవేఁడి; యే
నాఁడును ద్రవ్య మిచ్చియుంబు ♦ నన్ రణమున్ గొనితెచ్చి పెట్టు; మే
వాడధరిత్రి నాకొఱవి ♦ పాలనచేసిన మీకు నచ్చునే. 211

చ॥ నరహరి వీఁడు నాసుతుల ♦ నాల్గవవాఁడగు; మింటఁ బెట్టినన్
గురువను వాన; నేలనిడఁ ♦ గోల్కొనఁబోవను పైరు; పిల్చినన్
దరియఁడు; చెంతకేగిన క్షు ♦ ణంబునఁ బర్వెడు; నట్టి యగ్గిసూ;
నరహరిగాడు ప్రాణహరి ♦ నాకతఁ డియ్యెల నేల నచ్చఁడే? 212

సీ॥ సకలమేవాడ్మహీ ♦ చక్రభారము దాల్చి పాలింపవలసిన ♦ ప్రథమపుత్రుఁ
డా ప్రతాపుఁ డెప్పు ♦ డతిసాహసికుఁడు యుద్ధంబన్న విందని ♦ తలఁచుచుండు
నోరులతోఁ బలుకఁడు ♦ పగులను బిలునఁడు నవ్వఁడు నొవ్వఁ డే ♦ నాఁడుగాని
యనుకొన్న పనిని జే ♦ సినదాఁక విడువఁడు నామాటయనిన సుం ♦ తయును జెల్ల

గీ॥ ఢిల్లినగ వాకిలనక దే ♦ మెల్లఁ దిరుగు మనరిపుంబు భిల్లపతులతో ♦ మైత్రి సేయు
నిది వెదవిదాటు వల్లని ♦ మొప్పడో విడిచి తేమిచేయుదు నాభాగ్య ♦ మిట్లు లుండె. 213

చ॥ ఇనుపదిమైపు పుత్రకుల ♦ నిర్వదిసల్వురు యాది యిట్టులుం
డిరి జగమెల్లఁడొక్కఁ డిది ♦ సీదని నాదని కొంత కాపురం
బుంకఁగిన బుద్ధిశాలి; మెపు ♦ డింటనెయుండి సమస్తకార్యముల్
జరుపుచునుండు; నందఱను ♦ జక్కఁగఁ బిల్చియు మాటలాడెడున్. 214

చ॥ అరియును నాఁడువారని య ♦ నాదరమూనక యమ్మ యప్పయుం
చెప గరఁగి జరిందు; నెపు ♦ డేనియు శౌర్యము గిర్వ్యనుచుదున్

వదరఁడు; బైటఁబోఁడు. భయ ♦ భక్తులు గల్గిన ప్రోడ; సద్గుణా
స్పదుఁడని మీరెఱుంగుదురు ♦ వాని నొకించుక సేపు చూచినన్. 215

చ॥ కొడుకుల శ్రేయముల్ దలఁచి ♦ గొప్పగఁ దండ్రులు చెప్పఁగూడ దా
తఁడె సకలావనీభరముఁ ♦ దాల్పఁగ యోగ్యుఁడు; నాదు మాటలన్
బెడచెవిఁ బెట్ట కాదరము ♦ పెంచుచు నాకు ననంతరంబు మీ
రుడుగక సింహపీఠమున ♦ నుంచుచు వానిని రాజుఁ జేయుఁడీ. 216

మ॥ మఱియొక్కం డధికారమంతయు సలుం ♦ బ్రాణినాథుండున్ నాయనం
తరమందున్ వహియించి యేర్పఱచు రా ♦ జా నొక్కనిన్ గాన, ని
త్తఱి నాతో జయమల్లు రాజుగను సం ♦ స్థాపింతునం చాతఁడిం
దఱలోఁ జెప్పుచుఁ జేతఁజేయిడిన దో ♦ నాయాత్మ శాంతిన్ గనున్." 217

మ॥ అనుచున్ బల్కనఁ గృష్ణసిం గుదయసిం ♦ హాధీశ్వరున్ "నీయను
జ్ఞను బాలించిన మేటిభాగ్యమగు; రా ♦ జస్థానసింహాసనం
బునఁ జూతున్ జగమల్లు; నేకొఱ మనం ♦ బున్ జేరఁగానీకు; దే
వుని ధ్యానించుచు శాంతి నొందుము"ని సం ♦ బోధించె నయ్యందఱున్. 218

చ॥ త్వరపడి కృష్ణసింగు వసు ♦ ధాపతిమాటల కొప్పెనంచు నం
దఱును సతృప్తిగాంచి వగ ♦ దారొకని కుందిరి; కాని, కత్తివా
దరకరణిన్ బ్రతాపగుణ ♦ తన్మయుఁ డప్పలిరాజు ప్రేమాల నె
వ్వరిదియుఁ గాదు కూడదని ♦ పల్కఁగ నేర్తురు ధైర్యమూనుచున్. 219

మ॥ శిరముల్ వంచుచుఁ బ్రక్కప్రక్కలకు వి ♦ చ్చేసెన్ మహామాండలే
శ్వరసంఘంబు; పరితాపమామయగు నా ♦ ఝాలావారిరా జల్లుఁడ
గ్గిర! రాజౌనను నాసలూఁడెనని చిం ♦ తించెన్; మహారాజ్ఞియున్
గరముల్ శోషిలె, బంధులందఱును శో ♦ కన్ జొచ్చి రవ్వార్తకున్. 220

మ॥ "అపురా! పుత్రులలోన జ్యేష్ఠుఁడు ప్రతా ♦ పాలంకృతుం డాప్రతా
పు వృథాచేసెనె రాజ్యహీనునిగ నీ ♦ భూమీశుఁ డాకృష్ణసిం
గవలీలన్ దలయెత్తులూఁపె నేటుచే ♦ యన్ వచ్చు నెద్దీనె న
న్న వెసన్ గొట్టమునందుఁ గట్టుఁడను చం ♦ దంబయ్యె నేఁ డెంతయున్. 221

మ॥ కమలాప్తాన్వయమా! భవత్కృతమహా ♦ ఘుంబేమొ రాముండు పూ
ర్వము కొన్నేఁడులు మానియుండవలసెన్ ♦ బట్టాభిషేకంబు; చం

డమహీనాథుఁడు లేకయె చనియే; నీ ♦ నాఁడీప్రతాపుండు స
ర్వముఁగోల్పోయెను; దుర్బలుల్ జనకు లా ♦ రా! యెంతకుఁ గర్తలో." 222

చ॥ అని వగనొంది బంధుజను ♦ లాద ఱగుంతుదవమా విషాదవే
దనలను బొంది కుందిరి; ప ♦ దంపడి యజ్జననాథు జబ్బు హె
చ్చెను; మఱునాఁటి రే యుదయ ♦ సింహుఁడు తాఁ బరలోకయాత్రకే
గెను, సుతులుఁ సతీజనము ♦ కేవల దుఃఖపయోధి మున్గఁగ. 223

క॥ అవనిపతులు మరణించిన శవముఁ బురోహితుని యింటఁ ♦ జక్కవిడువ నం
త్యవిధుల నతండు దీర్చుటయవ్వుఁ బూర్వాచార మచటి ♦ యధిపుల యిండ్లఁ. 224

క॥ పరసౌధము 'సాచోకి' నగరులోఁ బట్టాభిషేక ♦ కార్యక్రమముల్
జరుగఁగఁ దొడఁగె ముహూర్తము త్వరపడి జగమెల్లఁడలరఁ ♦ దరియఁగవచ్చెఁ. 225

సీ॥ పన్నీరు పుముఁగు జ ♦ వాది యత్తరు దెచ్చి యెల్లవీథులయందుఁ ♦ జల్లినారు
పౌరీతిగృహాంగణము కం ♦ బముల రంభాస్తంభనివహంబులను దెచ్చి ♦ నిలిపినారు
సౌరభంబొలుకు మా ♦ చారమంజులమాలికలు తోరణాబులు ♦ గట్టినారు
భువనగురుండొనఁ ♦ బూర్ణనైధవమంచు స్వాగతాక్షరములు ♦ వ్రాసినారు
గీ॥ దివ్యమగు రంగవల్లులు ♦ దీర్చినారు పెక్కుడలఁ జల్వపందిరుల్ ♦ వేసినారు
వీదలకు నన్నమేర్పాటు ♦ పెట్టినారు సిరులఁజిమ్మంగఁ బురమెల్లఁ ♦ జేసినారు. 226

సీ॥ సౌభాగ్యలక్ష్మికి ♦ స్థానమొకోక్కయనఁ బలువిధాలంకార ♦ ములను గూర్చి
నిత్యజయోత్సవ ♦ నిలయమై యలరార నాస్థానమండపం ♦ బలవరించి
సమచతుష్కోణ వి ♦ శాలవితర్దిపై నవరత్నదివ్యసం ♦ తతులు గలిగి
కనకమయంబు ను ♦ త్కటకాంతి మంతమౌ నొక్కసింహాసనం ♦ బొనరనునిచి
గీ॥ దానికవ్వల శోభాప్ర ♦ భాన్వైన పీఠపంక్తులు నరుసగాఁ ♦ బెక్కునిలుప
నిండుసని సభ్యగృహమాయన ♦ నెసఁగె సుప్రభాస్థలంబగు రాణాస ♦ భాస్థలంబు. 227

గీ॥ సమచతుష్కోణవేదికాం ♦ తమునఁ దూర్పు కొననుసింహాసనమునకు ♦ వెనుక నొక్క
వేయిపుపరంజకిరణముల్ ♦ వెలుఁగ నలరె నతితరానందదంబు సూ ♦ ర్యధ్వజంబు. 228

సీ॥ గ్వాలియరుపతి మొదల్ ♦ గాఁగలిగిన రాజపరమేశ్వరులు కుడి ♦ ప్రక్కఁ దనరఁ
జిత్తూరిరాణాల ♦ సేవించు సామంతజనపతుల్ వామపా ♦ ర్శ్వమున వెలయ
నున్నతోద్యోగసం ♦ పన్నులైన శూరులౌ రాజబాధులు వెనక ♦ ప్రక్క వెలుఁగఁ
గవులు గాయకులు ♦ గాయకుల్ చారణుల్ సింహాసనముముందుఁ ♦ జెలఁగుచుండ

గీ॥ బహుళసంఖ్యాకులగుచు భూ ♦ ప్రజలు వికసి తాస్యములతోడ వచ్చి యం ♦ దందనిలువ
నిత్యకల్యాణమందిర ♦ నియతి నొప్పి యాసభామందిరం బప్పు ♦ డందగించె. 229

మ॥ అరుదెంచెన్ జగమల్లు నాత్మతరది ♦ వ్యాలంకృతుల్ మేన న
చ్చెరువుల్ గొల్పఁగఁ దాల్చి తత్క్షణమె యా ♦ సింహాసనంబెక్కి భా
స్వరశోభాకరరాజదండమును హ ♦ స్తంబందుఁ గీలించి "యం
దఱు నన్గొల్వుఁడు మీకు నెల్లరకు రా ♦ ణ్ణానైతి నే నిత్తఱిన్." 230

మ॥ అని యెంతో యధికారయుక్తువలె నం ♦ దాసీనుఁడౌవాని బో
రనఁ జేరన్ జని బుజ్జగించుచు సలుం ♦ బ్రా కృష్ణసింహుండు తా
ననువౌ మాటల "సింహపీఠమిది దే ♦ వా! నీదిగా దాప్రతా
పుని దర్వీరుఁడు వచ్చు లేచి యిటు నీ ♦ వుర్ రమ్ము దూరమ్ముగన్. 231

క॥ అదియు నృపుఁడు కాఁదగువాఁ డుదయం బభిషేకమ్మై ము ♦ హూర్తము దరియన్
గదియఁదగు సింహపీఠం బిది తగునే ముందెవచ్చి ♦ యిటుఁ గూర్చుండన్?" 232

మ॥ అని పల్కన్ జగమల్లుఁ "డేమనెద వా ♦ హా! నాఁడు మాతండ్రి చె
ప్పినయాచొప్పున సమ్మతించియును నీ ♦ వేళన్ ననున్ లేచిపొ
మ్మని యెల్గాడెదు ధర్మసూత్రముల నా ♦ వంశైనఁ బాటింప వె
వ్వని రాజున్ బొనరించెఁ దండ్రి యతఁడే ♦ పాలింప నర్హుండగున్. 233

ఉ॥ ముప్పదియేఁడు లేలి చనె ♦ భూమిని దండ్రియనుజ్ఞగాక నీ
విప్పుడు చెప్పినన్ వినెద ♦ నే యివి యేటికి వెఱ్ఱిమాట లే
నొప్పను నన్ను వీడి చను ♦ మూఁడక వద్దని గద్దరింప నీ
కెప్పుడు గల్గె బాధ్యత యి ♦ సీ! జగమల్లుఁడు నీకలంతియో?" 234

మ॥ అని కోపమ్మునఁ బల్క నాతని సలుం ♦ బ్రాధీశుఁడున్ జూచి నీ
జనకుం డక్కట! ధర్మమున్ విడిచి రా ♦ జ్యంబు నిన్నుంచుమీ
యన నాఁడో మఱునాఁడో చచ్చు; నపు డే ♦ లా యామహీనాథునా
జ్ఞ నిరోధింపనటంచు మంచిదని శీ ♦ ఘ్రంబూఁచి దాటించితిన్. 235

మ॥ అటుగాకుండిన నాప్రతాపుఁ డఖిల ♦ క్ష్మాధీశ్వరుల్ గొల్వఁగాఁ
బటుదర్పంబున సార్వభౌముఁడగుచున్ ♦ బాలించునన్ మాట నీ
కెటులన్ జ్ఞప్తిని లేదు; బంధువులు భూ ♦ విశాలుల్ హితుల్ భూజనం
బెటుమాన్పన్ గల రమ్మహాత్ముని బలం ♦ బేమంచు భావించితో. 236

మ॥ అతిపూజ్యంబని తండ్రియానతికి శి ♦ ర్షంబొగ్గి కూర్చుండెఁగా
కతఁడే రేఁగిన దేవదైత్యులకు శ ♦ క్యంబౌనె వారింప ని
చ్చతురంభోనిధి సంవృతాఖిలమహీ ♦ చక్రంబునున్ భస్మసా
త్కృతమున్ జేయఁడె కుయ్యొ మొఱ్ఱోయనినన్ ♦ దిక్కుండ దామీఁదటన్. 237

సీ॥ జననమాదిగ వేయి ♦ కనులతో నాతని వీరవర్తనముఁ గ ♦ న్పట్టియుండు
రవికులోద్భవ రాజ ♦ రాజశిరోమణి కాఁదగ్గ గుణకోటి ♦ కల దతనికి
మేవాడఖనిని జ ♦ న్మించిన మణులలో నింత తేజముగల ♦ దేది లేదు
చిత్తూరిరాజ్యల ♦ క్ష్మీభాగ్యవశమున నేకలింగేశుఁడే ♦ యిట్లు వొడమె
గీ॥ నుర్వి రవిచంద్రతారక ♦ లుండుదాఁక నవతరింపఁబోఁ డట్టి మ ♦ హామహుండు
కోటి బ్రహ్మాండములనైనఁ ♦ గోట మీటి పట్టభద్రుని జేతు నా ♦ ప్రాణమాన. 238

మ॥ అనిశోత్సాహపరాక్రమస్ఫురణ రా ♦ జ్యంబేలె సంగ్రామసిం
హుని వెన్కన్ బలహీనుఁ డయ్యుదయసిం ♦ హుం డెక్కరాకుండఁ దీ
ర్ఘనితాంతాప్రతిమప్రతాపుఁడు ప్రతా ♦ పస్వామి సింహాసనం
బునఁ గూర్చుండియెయున్నఁ జిత్తురుపురిన్ ♦ బోఁగొట్టె యిట్లొప్పమే? 239

ఉ॥ ఏమని రాజ్యభారము వ ♦ హించెనొ, నాఁటనుగోలె ముప్పులే
సీమకుఁ దెచ్చె; యుద్ధమునఁ ♦ జేరెడు గుండెలుగాఁగఁ బొతె నూ
ఱామడ; కాల మెట్లొచనె ♦ నాతఁడు మేలనిపింతువీవు; నీ
తో మహిరాజ్య మాకొఱవి ♦ తోఁ దలగోఁకిన యట్టులుండదే. 240

ఉ॥ ఇప్పటి దేశకాలముల ♦ నెంచిన నప్రతిమానశౌర్యుఁడౌ
యొప్పులకుప్ప సర్వసుగు ♦ ణోన్నతుఁ డౌకఁ బ్రతాపుఁడొక్కఁడే
తప్పక రాజుగా నిలువ ♦ దార్ఢ్యము గల్గిన బుద్ధిశాలి ని
న్నిప్పుడు పిల్చిరన్ జెఱతు ♦ వేమియుఁ జేతికిఁ జిక్కకుండఁగన్. 241

ఉ॥ కాన మదీయబోధనముఁ ♦ గైకొని ప్రక్కకురమ్ము మాఖ్యమున్
మానుము"టన్న లోకమున ♦ మంచియుఁ జెడ్డ యెఱుంగనట్టి య
జ్ఞాని యతండు "నీనుడులు ♦ సాగవు పొమ్మిక నన్నువీడి; యే
మైనను సింహపీఠి విడి ♦ యవ్వలికేగ నొకింతయేనియున్. 242

మ॥ జనకుం డాజ్ఞ యొసంగె నక్కటతన రా ♦ జస్థానసింహాసనం
బునఁ గూర్చుండఁగ నేనె యర్హుఁడ; నన్ ♦ బోనాడుచున్ బ్రక్కకుం

పిన సామంతులు భూజనుల్ కినిసి యి ♦ ట్లే నిన్ను శిక్షింతు రో
క్కనిపీ విందఱ నేమిచేసెదవొ చ ♦ క్కన్ జూతుగా కిట్ట్యౌదన్. 243

శా॥ ఏమయ్యా! యిటు చూచుచుండెద రిదే ♦ మీ చోద్య మాడంగులెం
తో మేలే యొకయక్రమంబు తమక ♦ న్నుల్ చూడఁగా సాగనీ
రేమో యీతఁడు ప్రేల భీతిఁగొనఁగా ♦ నేలా యదల్పండు; మీ
కేమేఁ బ్రాణభయంబు గల్గినను నే ♦ నిందుండి కాపాడెదన్. 244

ఉ॥ ఈనిన సింహమట్లు పయి ♦ కీతఁడు దూఁకెడి నమ్మచెల్ల నృ
ద్ధైన యొకండు తానె బల ♦ మంతగఁ జూపిన మీరు పల్వురెం
తేనియుఁ బట్టిపట్టినను ♦ నెంతలు పుట్టెనొ! ప్రేలు వాఁచి రో
లైనను రోలు వాఁచినఁ గ ♦ టా! మిఱియున్ మఱి మేర యుండునే." 245

మ॥ అని పీఠమ్మున వెన్కనానుకొని సౌ ♦ ఖ్యాసీనుఁడౌ నాతనిన్
గని కృష్ణుండును "మేలు, తాతకును ద ♦ గ్గన్ నేర్పు ధీశాలివౌ
మనుమండైతివి; వీరలందఱు నినున్ ♦ బట్టాభిషిక్తున్ బొన
ర్చి నను దాఁకెడువారె; నీకుఁబలె వా ♦ రిన్ వెఱ్ఱియున్ సోఁకెనే? 246

శా॥ రాణాలన్ బొనరించు బాధ్యత సలుం ♦ బ్రౌవారిదన్ మాట యీ
క్షోణిన్ గల్గిన వారెఱుంగఁగల రి ♦ చ్చో నేఁ బ్రతాపున్ మహా
రాణాగా నొనరింతుఁ గూడదను ధీ ♦ రగ్రామణుల్ గల్గినన్
బాణిన్ బైకెగనెత్తుఁ జిప్పుడె యెను ♦ ర్వన్ వత్తు నత్యుద్ధతిన్. 247

మ॥ ఇది నాయింటికి నాదువాకిలికినై ♦ యేఁజేయు కార్యంబె, యి
య్యదనన్ యోగ్య సమర్థు భూధవుని జే ♦ యన్ నిత్యకల్యాణముల్
పొదలన్ రాజ్యము సౌఖ్యమున్ గనెడి, న ♦ ట్లున్ గాంచుచోఁ జెందు నా
పద; యప్పాపము పెద్దపేర్లలరుటన్ ♦ వ్యాపించు మాబోట్లకున్. 248

మ॥ పనియే మొక్కరితోడ నాకిఁక సలుం ♦ బ్రాక్కృష్ణుఁ డన్యాయముల్
తనమ్రోలన్ జరుగంగ నోర్వఁడని పె ♦ ద్దల్ చేయు నాశీస్సుకే
వినయంబూనెద; నిన్నుఁగాని మఱియున్ ♦ వేఱెవ్వరిన్ గాని మ
న్ననలన్ జేయఁ బ్రతాపునిన్ పతిగ సం ♦ స్థాపింతు మేవాడకున్. 249

ఉ॥ మెత్తని మంచిమాటలివి ♦ మేలని వైళమ లేచి రమ్మ; లే
దిత్తఱి లేవనన్న నిను ♦ నెత్తుచు దూరముచేస్తు" నన్న న

యుత్తముఁ డింతయుఁ గదల ♦ కుండినఁ గృష్ణవిభుండు చేతితో
నెత్తి మృగేంద్రపీఠివిడి ♦ యేగఁగఁ జేసెను బట్టి త్రోయుచున్. 250

ఉ॥ త్రోసిన నేమిచేయుటకుఁ ♦ దోఁపక యాజగమల్లుఁ డీసునన్
రోసము తన్గలంప వడి ♦ రోఁజుచుఁ గేసరిరాజుచేతిలో
గాసిలి దానిఁదప్పుకొను ♦ కైవడిఁ గానని గొబ్బమాడ్కి నా
లో సభవీడి యశ్రుగత ♦ లోచనుఁడై చనె బీదమోముతో. 251

మ॥ "అవురా! యెంతటి పూజ్యచిత్తుఁడు సలుం ♦ బ్రాధీశుఁ డీవేళలో
నవకాశంబు లభించుమాత్రమున న ♦ న్యాయంబు వారించి ని
క్కువమేపారఁగ సింహపీఠముపయిన్ ♦ గూర్చుండ యోగ్యుండు భూ
ధవవంద్యుండు ప్రతాపుఁడే యనియె ని ♦ ర్దాక్షిణ్యచిత్తంబునన్. 252

మ॥ అమృతంబున్ మలయాద్రిమందపవనం ♦ బద్దంబులున్ స్వచ్ఛభా
వముఁ గోల్పోయినఁ బోవవచ్చును సలుం ♦ బ్రాకృష్ణు మాలిన్యలే
శము నున్ సోఁకదటంచెఱింగియు నజ ♦ స్రస్వచ్ఛ మాధీరు చి
త్తమునన్ దప్పఁదలంచియుంటి మపరా ♦ ధంబయ్యె నెంతేనియున్. 253

చ॥ వనితలఁ జేరి వంటయిలు ♦ వాయని యాజగమల్లు వీడి మా
మనసు హరించినట్టి యభి ♦ మానధురంధరు విక్రమైకవ
ర్తిను రవివంశవర్ధనుఁ బ్ర ♦ తాపు ధరాధిపుఁ జేయనుండెడిన్
మనసి యెడుఁగాత మితఁ డతి ♦ మానుషకీర్తి సహస్రవర్షముల్" 254

మ॥ అని సామంతులు భూప్రజాళులు సలుం ♦ బ్రాధీసు వేనోళ్లఁ గీ
ర్తనముల్ సేయ "సుభాభిషేకము నొన ♦ ర్పన్ బాదము" చందఱన్
దన వెంటన్ గొని కృష్ణసింహుఁడును నా ♦ స్థానంబునందుండి భూ
వసివాసంబును జేరి యచ్చటఁ బ్రతా ♦ పస్వామికిన్ మ్రొక్కుచున్. 255

సీ॥ కష్టసౌఖ్యము లొక్క ♦ గతిఁజూతు యుద్ధమ్ముగాదిపండుగయట్లు ♦ గాంచుచుందు
సాహసికాగ్రత ♦ స్సరుఁడవు పరులబాధలు చూచి యోర్వ ని ♦ తరముగాదు
వీరపూజ్యము నీయు ♦ దారత దేవ! నీతండ్రి మౌర్ఖ్యముగాఁగఁ ♦ దప్పఁదలఁచి
జ్యేష్ఠపుత్రుఁడవౌటఁ ♦ జెందఁగావలయు మేవాడ్దేశసామ్రాజ్య ♦ భరముఁబాపి

గీ॥ మేరుప్రను నెత్తికొత్తు కు ♦ మారుఁడనుచు నల్లజగమల్లునకొసంగు ♦ మనియె నప్పు
డుఱక వాదేలయని తల ♦ యూఁచియుంటి సమయమైనప్పు చూచుకొం ♦ దమనితలఁచి.

శా॥ ఆరంభంబుననుండి నీపయిన నా ♦ యాశాభరంబెల్ల నై
వారున్ నాదగు విశ్వసంబుఁగొని రా ♦ జ్యశ్రీని దోస్తంభకే
ళీరంగంబున నిల్పి ధర్మమునఁ బా ♦ లింపన్ బ్రయత్నింపు పు
ష్పారామంబటు సౌఖ్యసౌరభములున్ ♦ వ్యాపింప దేశమ్మునన్.'' 257

మ॥ అని వాక్రుచ్చిన నాప్రతాపుఁడు సలుం ♦ బ్రాధీశు వీక్షించి ''మ
జ్జనకాభీష్టముఁ దీర్పకుండినను నా ♦ చంద్రార్క ముగ్రాపకీ
ర్తిని నేనొందనె? ధర్మమారగుఁడనై ♦ దేవేంద్రభోగంబులన్
గనుకంటెన్ నిరుపేదనై మనుట యో ♦ గ్యంబంచు భావించెదన్. 258

ఉ॥ ధారుణిరాజ్యమున్ స్థిరమె ♦ ధర్మము దేవ్రనిత్యమ్ము సుస్థిరం
బై రహియించు; ధర్మమును ♦ నాదట మీఱఁగనోపఁ దండ్రికిన్
మారటతండ్రి వండఱకు ♦ మాన్యుఁడ వీవొసరించు నాజ్ఞలన్
దూరముసేయనోప నెటు ♦ తోఁపక చిత్తము తత్తరించెదున్. 259

చ॥ మృదుహృదయుండు నాజనకుఁ ♦ డిప్పుడు నీకుమహాభుజంబె యా
స్పదముగ రాజ్యమేలెను భ ♦ వత్కృప సుంత తొలంగియున్న ని
య్యుదయపురంబునన్ నిలిచి ♦ యుండము మేమును నిల్చియుండ మో
సదయ! భవన్మహోపకృతి ♦ సర్వజగన్నుతిపాత్రమై తగున్.'' 260

చ॥ అని యెటుచేయఁదోఁపకిటు ♦ లాడు ప్రతాపుని జూచి "దేవుఁడే
నిను సృజియించె సర్వధర ♦ ణీస్థలికిన్ బతిగాఁగ జ్యేష్ఠనం
దనునిగ; నీవు రాజగుటె ♦ ధర్మము; భ్రాత్రజ యేయుదాత్తన
ర్తను వరియించునో యతఁడె ♦ రాజుగ నిల్చుట యొప్పుఁ గ్రొత్తయే?'' 261

మ॥ అని కృష్ణుండు వచించిచూడఁగనె య ♦ స్థానమున్న సామంతులున్
జను లొక్కుమ్మడి నైకకంఠ్యముగ ''రా ♦ జస్థానసింహాసనం
బునఁ గూర్చుండి ప్రతాపుఁడే నృపతియై ♦ పూర్ణప్రజామోదమున్
గని పాలించెడుఁగాక నిర్మలయశః ♦ కల్యాణముల్ చేకురన్. 262

శా॥ మేమై కోరు ప్రతాపునిన్ విడుచుచున్ ♦ మేలంచు నీవల్ల సు
త్రామున్ దెచ్చిన శౌరిఁ దెచ్చిన సమా ♦ ధానంబు మాకుండ దే
మో మమ్మందఱ నుద్ధరించుచనుచున్ ♦ ముందెంతకాలంబుగా
నో మాకున్నవి కోర్కె లిక్షితని నో ♦ హా! పీడఁగా నేర్తు నే. 263

ఉ॥ ఎప్పుడితండు రాజగునొ ♦ యెప్పుడు కన్నులవిందుగాఁగ మా
యప్పను జూతుమో యనెడి ♦ యాసలు కొండలువోలెనుండు నీ
యొప్పుమి నేమియన్ బలుక ♦ నోడితి మింతకు నీప్రతాపుఁడే
తప్పక రాజుగావలయుఁ ♦ దప్పదు తప్పద"టంచుఁ బల్కినన్. 264

చ॥ "కనుఁగొనినాఁడవే ప్రజల ♦ కౌతుక మిందఱకోర్కి ద్రోసివే
యనగునె సన్మహాస్త్రము ర ♦ యంబున డాసె శుభాభిషేకమున్
బొనరుతు మాజ్ఞ సేయుఁడ"ని ♦ మ్రొక్కి వచించెదు కృష్ణసింహు ప్రా
ర్థనమును ద్రోయఁజాలక ప్ర ♦ తాపుఁడు సమ్మతిఁజూపె నయ్యెడన్. 265

క॥ కొంగులముడి యలరారఁగ బంగరుపీటల విభుఁడు ♦ పాటేశ్వరియున్
జెంగటను సమరసింహుఁ డనంగనిభుఁడు గూరుచుండి ♦ రతిహర్షమునన్. 266

మ॥ హరభట్టారకముఖ్యభూసురులు మం ♦ త్రానీకముల్ పల్కి బం
గరు కుంభంబులనుండు శాస్త్రీజలమున్ ♦ గంగాపవిత్రాంబు ల
బ్బురమున్ గొల్పఁ బ్రతాపసింహునకునై ♦ మూర్ధాభిషేకంబు చే
సిరి సంపూర్ణవిశుద్ధచిత్తముల నా ♦ శీర్వాదముల్ చేయుచున్. 267

సీ॥ సౌరభసురభిళ ♦ వారిపూరమ్ముల జలకంబుఁ దీర్చి ♦ జిలుఁగుఁబట్టు
వలువలు ధరియించి ♦ తలను ముత్తెపుసరుల్ కలకలలాడు పా ♦ గా ధరించి
విలువవజ్రాల సొ ♦ మ్ములు ధరించుచు సుగంధద్రవ్యములను గా ♦ త్రమునసలఁది
మందారకుసుమదా ♦ మము వక్షమునఁ దాల్చి సూర్యదేవుని మ్రొక్కి ♦ స్తుతులొనర్చి

గీ॥ యేకలింగేశ్వరుపదంబు ♦ లెదఁ దలంచి భక్తిమెయి భవానీదేవిఁ ♦ బ్రస్తుతించి
గురుల హరచంద్రభట్టార ♦ కులను గొలిచి యాప్రతాపుఁ డాస్థానము ♦ నందుఁజేరె. 268

క॥ పరిఫుల్లరుచిరసనసిజ పరంపరలు నెలకొనిన స ♦ భాభవనం బ
వ్వరజనముల నెమ్మోములఁ బరమామోదమున నపుడు ♦ భాసిలుచుండెన్. 269

సీ॥ వైవజ్రమణులు త ♦ దేనలగ్నంబుచు సమయంబు చూచి హే ♦ చ్చరిక చేయ
వేదభూసురులు దే ♦ హీవాచమను మాత్ర ముచ్చైస్స్వనమున వా ♦ కుచ్చుచుండఁ
జారణుల్ పూర్వను ♦ హీరపుణాభిషేక ప్రసంగములు వే ♦ డ్కను బఠింప
వందులు జయజయ ♦ ధ్వానపూర్వముగఁ బ్రతాపశబ్దమ్ము సం ♦ దడిగఁబొగడఁ

గీ॥ జంద్రభట్టారకుండు ర ♦ సంబుగూరియు పెక్కుకల్యాణ వృత్తముల్ ♦ ప్రీతిఁజదువ
నంతసంతోషభర మొకో ♦ యెవరెఱుఁగురు రందఱును మేను మఱచుచు ♦ నవశులైరి.

క॥ కలనాదం బలరఁగ మంగళతూర్యములెల్ల మ్రోఁగ ♦ గాయకులును బా
టలు పాడ నాప్రతాపుఁడు కొలువున సింహాసనమునఁ ♦ గూర్చుండె నొగిన్. 271

గీ॥ ఆమహోన్నతశుభసమ ♦ యమున హర్షసరభసముల్తైన బహుళహ ♦ స్తములనుండి
యాసభాస్థలి నపుడు పై ♦ ల్లాక్రమించి కురియఁగాసాగె బంగారు ♦ విరులవాన. 272

గీ॥ బంగరుం బళ్ళెరమున జ ♦ వాది పునుఁగు పచ్చికస్తురి మెదిపియుఁ ♦ దెచ్చియియ్య
నాప్రతాపుని వికసితా ♦ స్యంబునందుఁ దిలకమును సలుంబ్రాభర్త ♦ దిద్దె నపుడు. 273

మ॥ అమితోత్సాహముతో ఫణీశ్వరుని చా ♦ యన్ వెల్గు దుర్గాంతఖ
డ్గము మధ్యంబునఁ గట్టి రత్ననివహా ♦ క్రాంతంబునౌ రాజదం
డము హస్తంబునకిచ్చి హాటకకిరీ ♦ టంబున్ దెసల్నిండు తే
జముతోడన్ మిఱుమిట్లుగొల్పఁగను సం ♦ స్థాపించె మూర్ధమ్మునన్. 274

మ॥ "భరియింపన్ గలఁడీప్రతాపుఁడిఁక మే ♦ వాడ్దేశసామ్రాజ్య మి
త్తఱి రాణానొనరించితిన్ బ్రజలు శ్రీ ♦ ద్ధాభక్తులేపార ని
ప్పురుషశ్రేష్ఠుని గొల్వుఁడీ"యని కరం ♦ బుల్ మోడ్చి యమ్మాళులున్
ధరపైఁ జాఁగి నమస్కృతుల్ సలిపె నా ♦ నందాబ్ధినిర్మగ్నుఁడై. 275

గీ॥ గొడుగు పట్టినట్టులు చల్వ ♦ గూర్పసేర్పు రామరాజ్య మీతనిదని ♦ ప్రచురపఱుపఁ
బట్టిరి సితాతపత్రమ ♦ ప్పట్లఁ గదలెఁ జామరగ్రాహిణుల హేమ ♦ చామరములు. 276

గీ॥ భూధరేంద్రపుత్రికఁబోలు ♦ పుణ్యసతులు దొడ్డముత్తైదువులు హస్త ♦ తోయజముల
వరుస బంగారు దీపాల ♦ పళ్లెరములతో నివాళించి రపుడు భూ ♦ జాని నచట. 277

గీ॥ రత్నముల నొక్క కనకపా ♦ త్రమునఁ బోసి హారతెత్తి ముత్తైదువ ♦ లవనిఁ బోసి
రవి వెలిఁగె నాకసమునిండ ♦ నలముకొనిన వివిధతారకాకోరక ♦ వితతిమాడ్కి. 278

ఉ॥ అంతట నొక్కరొక్కరుగ ♦ నానృపశేఖరు పాద పంకజ
ప్రాంతముఁ జేరఁబోయి విన ♦ యమ్మలరార నమస్కరించి సా
మంతులు భూజనంబులు క్ర ♦ మమ్మున వస్త్రములున్ విభూషలున్
దొంతరలాడఁ గానుకలిడి ♦ తోరపు హర్షములొంది రయ్యెడన్. 279

మ॥ హరభట్టారకుఁ జంద్రభట్టకవి వ ♦ స్త్రాలంకృతుల్ పెట్టుచున్
బరితోషింపఁగఁజేసి యుల్లన సలుం ♦ బ్రాస్వామికిన్ మ్రొక్కి "యీ
చరణాబ్జంబులు నాకుసేవ్యములు మా ♦ చండక్షమానాథు శ్రీ
చరణాంబుల్ వలె" నంచుఁ బీఠమున హా ♦ ర్దంబొప్పనాసీనుఁడై. 280

మ॥ "పువ్వులఁ జూచి సమస్తభూతలము న ♦ వ్వుల్ గొల్పెనన్ మాడ్కి నూ
త్నవికాసస్ఫురణంబు వెంటఁగొని చై ♦ త్రంబున్ బ్రవేశించె; రా
ణ్ణివహంబుల్ ప్రజ లేగుదేరఁగ భవా ♦ నీమాతకున్ బ్రీతి గాఁ
గ వరాహంబుల వేఁటలాడ నరుగం ♦ గా నెంచిరి గ్రాసకుల్." 281

మ॥ అని జేఁడాడినఁ గృష్ణసింహుఁడును "దే ♦ వా! చైత్రమాసోదయం
బున నూత్నంబుగఁ బట్టభద్రులయిన ♦ ప్డున్ వేఁటకై కావలెన్
జను టాచారము తొల్తనుండియు; భవ ♦ చ్చాపంబునన్ నేఁడు గూ
లిన సత్వంబులఁ బట్టి భావిఫలమున్ ♦ లెక్కింతురు క్షోణిజనుల్. 282

చ॥ ఇది శుభసూచనం బిపుడె ♦ యేగుదమం"చన నెల్లవారు నొ
ప్పెదమనునంత గోడపయిఁ ♦ బిల్లి విధంబున దూఁకి సాగరుం
డెదురయివచ్చి "యేటిపని ♦ యెచ్చటికేగెదు రాజ్యలాభముల్
గుదిరెనటంచు సంతసము ♦ గొప్పగఁ గల్గెనె నీకు నిమ్మెడన్. 283

మ॥ అరరే! యీజగమెల్లఁ బోఁదరిమి య ♦ న్యాయంబుమై ధారుణీ
భరమున్ గొంటివి త్రోవ తెన్నదియుఁ దోఁ ♦ పన్ లేదె? యెచ్చోటఁ బ్రా
బరిపాటిన్ వహియించి చేసితివొ వ ♦ హ్వా! నేఁటి నీసేఁత యె
వ్వరికిన్ శక్తియొసంగు వారె నృపులన్ ♦ భంగిన్ నిరూపించెడిన్. 284

చ॥ ఇది కొఱమాలినట్టి పని ♦ యింతటి దుర్నయమున్ గనంగ నా
హృదయము నిల్వలేదు; నిను ♦ నిమ్మలనుండియు సూతయన్వలన్
గదలఁగనీను; నన్నుఁ గడ ♦ గాఁ దొలఁగించి యభీష్టకార్యమీ
పొదవఁగఁదీర్పు మేను మని ♦ యుండిన సాగవు నీప్రయత్నముల్." 285

మ॥ అని యాతండు సరోషదృష్టిని సలుం ♦ బ్రాధీశ్వరున్ జూచి "యే
మనఁగానచ్చును నన్ను; నేఁడిచట న ♦ న్యాయంబు నీవల్ల నే
జనియించెన్ జుమి, యిప్డు దేమనుచు మె ♦ చ్చన్ జేతొ లోకం బిసీ
యనదే నిన్గని; స్వామిభక్తినుసఁ గ ♦ ట్రా! యిట్టిదై యుండునే? 286

గీ॥ ప్రాసపురాన్వయమునందు ♦ వలె సమస్తగుణగణంబులు నీయందుఁ ♦ గొఱఁతలేక
యలరవలెఁగాక యలుకని ♦ న్ననుసరించు నతని వననేటికో సలుం ♦ బ్రాధినాథ!" 287

చ॥ అనుచుఁ బ్రతాపుఁ జేరఁజను ♦ నాతనిఁ గన్గొని కృష్ణసింగు "నీ
వనుజుఁడ నమ్మహాప్రభున ♦ కాయన నిందలలోన నిప్పు డి

ట్లనుచు నిరోధముం బలుప ♦ న్యాయమె? శత్రువులెన్న నిష్ఠు కా
డని యెదిరింప, నియ్యెడియు ♦ నార్యులు మెచ్చెడి మేటికార్యమే! 288

చ॥ కలకలలాడుచున్న సభఁ ♦ గల్గిన లోకుల మోములెల్ల మం
గలములమాడ్కి నైన వివె ♦ కన్గొను దారుణమైన నీదు మా
టలు వినినంత కోపము వి ♦ డన్ జను నిత్తఱి; శాంతమూనఁగాఁ
గలిగిన మేలు సుమ్మిపుడు; ♦ గడ్డముపట్టి వచింతు సాగరా! 289

మ॥ మనమందున్ గల క్రౌర్యమున్ విడువు; నా ♦ మాటల్ మదిన్నిల్పు; పా
వన గంగాఝర వారిపూరముల వి ♦ ప్రశ్రేణి మూర్ధాభిషే
చనమున్ జేసిన యిమ్మహాత్ముని పదా ♦ బ్జాబుల్ తలన్ సోఁక నొ
క్కనమస్కారము చేయు మీతఁడు నమ ♦ స్కార్హుఁ డెవ్వారికిన్. 290

క॥ సరతమతిన్ యోజింపుము పొరవడకుము వినవె పితృస ♦ మో జ్యేష్ఠ యనన్
గురుఁ డుదయసింహుతో నిప్పురుషవరుఁడు సముఁడు నీకుఁ ♦ బూర్వజుఁడగుటన్. 291

చ॥ కలుగఁగఁజేయఁబోకుసుమి ♦ గందరగోళము; విన్మ నీదు మా
టలితని సద్గుణంబుఁ బొగ ♦ డన్ దగు; నీదకుఁ బన్కరావు; చే
తు లితనిపాదముల్ నిలుపఁ ♦ దోఁచఁపుఁ బాదుకలైనఁ జెల్లుఁ గ
త్తులుగొని తాఁక దోషమగుఁ ♦ దోచిన యంతయు నీకుఁ జెప్పితిన్." 292

చ॥ అని వినయమ్మునన్ నయము ♦ నాదరమొప్పఁగఁ గృష్ణసింగు ప
ల్కిన విని సాగరుండును జ ♦ లింపక "ధర్మ మొకండె నేను గో
రిన దదిపీడి వీను లల ♦ రించెడు నీతులివేల తెల్పు మే
మనెదొ పరితాప! నీవిపుడు ♦ న్యాయము నిల్పెదొ ప్రక్కకేగెదో. 293

చ॥ స్థిరగుణమాన్యుఁ డయ్యుదయ ♦ సింహమహీరమణాగ్రగణ్యుఁ డం
దఱను సమంబుగాఁ గనిన ♦ తండ్రి; కుమారుల యోగ్యతా పరం
పరల నెఱింగి రాజు జగ ♦ మల్లును జేయఁగ నాన తిచ్చె; న
ప్పరమపవిత్రమానసుని ♦ పల్కును నిల్పుట పుత్రధర్మమౌ. 294

గీ॥ ఇరువదైదుగురైన భార్య ♦ తృవరులందు జ్యేష్ఠుఁడవు ప్రపంచముత్రోవ ♦ తెలుఁగువాఁడ
వనుచితంబని తోఁపక ♦ యనుజు సొమ్ము నపహరించితి వింత య ♦ త్యాశ తగునె. 295

సీ॥ కనుమూసి గుడ్డక ♦ ట్టిన దేమిలేదు సమస్తభూపరిజయు సా ♦ మంతనృపులు
పరికించు నెడఁ బట్ట ♦ పగటివేళను దండ్రి "జగమల్లు రారాజు ♦ పలుపుఁడ"నుచు

గొంతెత్తియునె; నందుఁ ♦ గూడిన వారెల్లఁ దలలూఁచి రిపుఁడు నీ ♦ దండఁజేరి
ప్రియభాషలాడు నీ ♦ కృష్ణసింగనాఁడు చిత్తంబని కరంబు ♦ శిరము వంచె
గీ॥ నేఁడుగద రాజరాజుల ♦ నిర్ణయించు దొడ్డయధికార మితని చే ♦ తులకుఁ జిక్కె
మీరలిరువు రేకతమున ♦ మెదిపి మెదిపి కార్య మిటు త్రిప్పియుంటిరి ♦ కట్టకడకు. 296

చ॥ ఇఁక నొకవేయుమాటలఁ బ ♦ నేమి యిదే జగమల్లు రాజుఁజే
యక జనకాజ్ఞమీఱుచు దు ♦ రాశ ధరేశత సంగ్రహించు నీ
వకట! మదీయవాక్యముల ♦ నాదృతి నుంతువె! తల్లిఁ జంపువా
నికిఁ బినతల్లి చేతులు గ ♦ ణింపఁ జివుళ్ళను చొప్పెఱుంగవే.! 297

ఉ॥ ముందొకటాడి వెన్కకును ♦ బోయి మఱొక్కగతిన్ జరించు నా
చందము లెస్స నేనెఱుఁగ ♦ స్వాంతము విప్పివచింతుఁ దండ్రియా
జ్ఞం దలఁదాల్చి భూరమణు ♦ సల్పుము మా జగమల్లు; లేనిచో
నిందలు గల్గుఁ గష్టములు ♦ నీకును బెక్కులు వచ్చు నియ్యెడన్." 298

చ॥ అని బిరుసెక్కు చూపులను ♦ నందనుఁ జూచెడు తమ్ముని న్గనుం
గొనుచుఁ బ్రతాపుఁ "డోకుమర! ♦ కూడునె తొందర; మంచి చెడ్డలన్
మనమున నిర్ణయించి జగ ♦ మల్లుని యోగ్యత నెంచి పౌరు లె
ల్ల నుడువు మాటలెంచి యిటు ♦ లన్ బొనరించితి సుమ్ము సాగరా! 299

సీ॥ ఎఱుఁగుదు నే మన ♦ మిరువదైదుగురలో జగమల్లునకుఁ దండ్రి ♦ మిగులఁగూర్చు
టెఱుఁగుదాతని వసు ♦ ధేశుఁజేయుఁడటంచు మనతండ్రి నృపులతో ♦ ననిన తెఱఁగు
నెఱుఁగుదు నెదురాడ ♦ కెల్లరు మంచిదంచొకమాటె యాఁదల ♦ లూఁచుటయును
నెఱుఁగుదు జగమల్లుఁ ♦ డెల్లైన మేవాణ్మహోర్వి నేలెదనంచు ♦ నూఁగుటయును
గీ॥ నిన్ని యెఱిఁగియె నాపైన ♦ నెసఁగు భార మంతయుఁ దొలఁగె నాబూశి ♦ ఖాగ్రసీమ
నేకలింగేశు చరణనా ♦ ళీకయుగము నెడఁదఁగొలుచు నుపాయంబు ♦ నెఱిఁగియుంటి. 300

సీ॥ అతిపూజ్యుఁ డుదయసిం ♦ హ క్ష్మావరోత్తంసు కొడుకులలోఁ బెద్ద ♦ కొడుకునాట
మారట తండ్రి స ♦ న్మాన్యుఁడీ కృష్ణ భూజాని యానతి మీఱ ♦ రాని దగుట
సామంత మాండలే ♦ శముఖు లేకగ్రీవముగను సింహాసనం ♦ బునకుఁ గోరఁ
బ్రస్తుతస్థితిని నీ ♦ పాలన లేకున్నఁ జెడుదుమంచని పౌరు ♦ లడలు చుంట
గీ॥ నిన్ని కష్టసుఖంబుల ♦ నెంచి యెంచి విముఖమై యున్న మనసును ♦ వెనుకఁ ద్రిప్పి
యన్నరో! పట్టభద్రుండ ♦ నైతిఁ గాని కోరి భారంబు తలను గై ♦ కొనఁగలేను. 301

చ॥ మన జనకుండు ధాత్రి జగ ♦ మల్లున కిచ్చె నటంచు విస్మయం
తనె 'తొలంగెఁ దలఁగలుగు ♦ తద్దయు భారము నే స్వతంత్ర జీ
వనమును నొందఁగాని జర ♦ పఁగల; దేవుఁడు కార్మిఁజూచెఁ బో
మ్మని మదియుబ్బిపోవునటు ♦ హర్షము గాంచితి సుమ్ము సోదరా! 302

శా॥ ఈ మేవాడ నివాసముఁ దవిలి నే ♦ నింకున్న క్షోణీజనం
× బేమాడ్కిఁ దలపోయునో మది నటం ♦ చే 'హర్షయా' చేరి యా
భామాసాహి పదాంబుజంబులకడన్ ♦ నత్యంతఁ గాంక్షించి యి
ష్టే మున్మందు ప్రయాణముఁ సలుప నుం ♦ టిఁ గంటకుఁ ముందటన్. 303

ఉ॥ అప్పుడు కృష్ణసింహుఁడు ప్ర ♦ జాళి నృపాళియు వెంటరాఁగ నే
ర్పొప్పఁగ వచ్చి "యూరకిటు ♦ లుండఁగ నేటికి లేచి రమ్మ నీ
విప్పృథివీతలంబుఁ గొని ♦ యేల వలెన్ జుమి నీవు తప్ప మా
యప్ప! యొరుల్ మహీరమణు ♦ లైనను రాజ్యము నిల్వదీయెడన్." 304

చ॥ అని యభిషేకముఁ సలిపి ♦ యక్షదుకూలముఁ గట్టఁజేయుచున్
గొని యిటు తెచ్చెఁ బౌరులును ♦ "గూడను కాదిక సింహపీఠమం
దున వసియింపుమీ" యనినఁ ♦ ద్రోయఁగఁజాలక విజ్ఞులాజ్ఞ చే
సిన యటు సింహపీఠిని వ ♦ సించితి దేశము సేమమొందుచున్. 305

మ॥ పరమోత్కృష్టమృదుస్వభావుఁడు సలుం ♦ బ్రాసన్ద్విమి యాధన్య భా
స్వర కారుణ్య కళా విశేషమున మే ♦ వాల్లక్ష్మి శోభాపరం

× It has been said that the brahmanical religion was foreign to India, but as to the period of importation we have but loose assertion. We can easily give credit to various creeds and tenets of faiths being from time to time in carporated ere the present books were composed; and that previously the sons of royalty alone, possessed the office. Authorities of weight inform us of these grafts for instance, Mr. Colebrook gives a passage in his "Indian classes." "A chief of the twice born tribe was brought by Vishnu's eagle, from Saca Dwipa. By Saca-Dwipa, Scythia is understood of which more will be said hereafter. Ferista also translating from ancient authorities says to the same effect, that in the reign of Mahrage, King of Kanouj, a brahmin came from Persia, who introduced magic, idolatry and the worship of the stars, so that there is no want of authority for the introduction of new tenets of faith.

"Annals of Mewar."

పరులకుఁ గోల్పడకున్న దిప్పటికి రా ♦ జ్యాందారుఁ డిప్పుడ్య సా
గరునిఁ దూఱుచు ప్రేల్లుచూపి యటువం ♦ గాఁ బాడియే నీకిటుల్. 306

చ॥ కరుణను జేటలోనఁ బడి ♦ కన్నులు విచ్చినవాడి తండ్రినిన్
మఱువఁగఁజేసి యీభువన ♦ మాన్యుఁడు నన్నును నిన్నుఁ దమ్ములం
దఱుఁ గొని యంతవారలను ♦ దద్దయుఁ బెద్దలఁ జేసి పెంచె; నో
క్కరుఁడెదురైన నేఁటికిని ♦ గాఁగిటఁ జేరుచుఁ దండ్రి భంగిగన్. 307

గీ॥ దుర్గమారణ్యములు చేర్చి ♦ త్రుంపుమనుచుఁ దండ్రిపంపఁడె సూక్తు;నా ♦ తఁడు చిరాయు
వై సలుంబ్రాపురమున సౌ ♦ ఖ్యమునమనుట యెవరిబలమూని? యీధన్యు♦కృపను గాక.

క॥ పౌరులసేమంబును క్షోణీరాజ్యముసేమములును ♦ నీసేమం బా
ధీరుఁడెఱుంగు; నెఱుంగఁగనేర వతఁడె తల్లి తండ్రి ♦ నీకున్ నాకున్. 309

మ॥ మనముత్తాత యొకప్డు చండవిభుఁ డా ♦ త్మత్యాగమున్ జేసి త
మ్మునికై రాజ్యము వీడెఁ దజ్జనకుఁ డ ♦ ప్పూర్వాజ్యన్ సలుంబ్రావిభున్
బొనరించెన్; దదుదారవంశము యశం ♦ బున్ బొంద జన్మించె ని
య్యనఘుండున్ మనతాతచందమునఁ బూ ♦ జార్హుండు మున్మాటికిన్. 310

చ॥ హిమకరునందుఁ గందుగల ♦ దీశు గళంబున నల్పెసంగుఁ బం
కము కమలంబునందెసఁగుఁ ♦ గాని జగంబులు క్రుంగినన్ గిరీం
ద్రము లవి బెండుదేలినను ♦ ధన్యచరిత్రుఁడు కృష్ణసింగు స్వాం
తమునను గందొకించుకయుఁ ♦ దార్కొననేరదు కోటి చెప్పినన్. 311

గీ॥ నేను నృపుఁడనై యీతని ♦ నెత్తిఁ బెద్ద మకుట మిడలేదు నుఱి జగ ♦ మల్లుఁ డవని
నాథుఁడయి తీయునది లేదు ♦ నడుమఁజిక్కి పరులచే నాఱుమూఱును ♦ బడుట తక్క.

చ॥ జనకుఁడు పెద్దకాలము రు ♦ జా పరిపీడితుఁడౌట నెట్టులన్
మనమున విన్నయించెనో కు ♦ మారులలోఁ బ్రథముండు తండ్రి పో
యిన పిదపన్ ధరానలఁయు ♦ మేలుట యొందును లేదె; వైపరీ
త్యనియతి నేఁడు పుట్టెనె; క ♦ టా! యిది లోకము పాడియే కదా! 313

చ॥ ఇని జనకోటి కిష్టమని ♦ యెక్కితి నిత్తఱి సింహపీఠి ని
య్యదనను నీకు నొక్కనికి ♦ స్వాంతము సమ్మతిఁగాంచకున్న నే
నదలుట యెట్లు సాధ్యమగు? ♦ బాలక! నేనిదె శక్తివంచనల్
గొదఁకఁగనీక కష్టపడి ♦ క్షోణిని నేలఁ బ్రయత్నమూనెదన్." 314

చ॥ అనుచుఁ బ్రశాంతరీతిని న ♦ యంబును వత్సలతా నిరూఢి నె
క్కొనఁగఁ బ్రతాపసింహుఁడనఁ ♦ గోపము పుట్టఁగ లేక సాగరుం
“డనుజుఁడ వంచు మేల్దలఁచి ♦ యాడిన నీతలకెక్కదయ్యె; రా
జ్యనియతిముందు నీతులు వి ♦ సంబుగఁ దోఁచెను నీకు నేఁడిటన్. 315

సీ॥ బహుకాలముగను మే ♦ వాడ్దేశమేలిన జనకుండు దీక్షురు ♦ జా ప్రపీడుఁ
డై యెట్టులో నిష్ఠ ♦ యమొనర్చెనట నతఁ డన్యాయవర్తనుం ♦ డంట యణువు
మొదలుగా బ్రహ్మాండ ♦ మును మ్రింగి త్రేఁచెడు నీకృష్ణసింహుఁ డ ♦ స్తోక ధర్మ
నిరతుఁడౌనట; మీర ♦ లిరువురొక్కండయి ధర్మదేవత భార ♦ తంబు నుండి
గీ॥ లేవఁగొట్టంగఁ బుట్టు క ♦ లిస్వరూపులని తెలిసెఁ బట్టపగలు ప్ర ♦ జాళియెదుట
నింద్రజాలమునొనరించి ♦ యిట్టులుకనుఁ బ్రామఁగలిగితి రేమన ♦ వచ్చు మిమ్ము. 316

మ॥ సదయుం డాజగమల్లునిన్ బిలిచి రా ♦ జ్యంబిమ్ము కాదేని నేఁ
గదసంబాదునఁ దాఁకి లోకమలరం ♦ గా ద్వంద్వయుద్ధంబు చే
సెద నీతోడ; మదీయమానసము కిం ♦ చిత్తైన ధర్మంబు మీ
ఱదు; ప్రాణంబు లశాశ్వతంబులగు ధ ♦ ర్మంబే చిరస్థాయిరా. 317

మ॥ అవనీరాజ్యము నిత్తువో వివిధశ ♦ స్త్రాస్త్రంబులన్ దాల్చి యా
హవరంగంబున నన్నుఁ దాఁకెదవొ యీ ♦ యర్థద్వయంబాదు నీ
వవలంబింపు మొకండు; లేనియెడ శౌ ♦ ర్యస్ఫూర్తి నిట్టట్టులన్
లవమేనిన్ గదలంగనీ నిపుడె తె ♦ ల్పన్ బోలు నీభావమున్.” 318

క॥ అని బిట్టుబిగిసి తనమోమునఁ జూడ్కులు నిలిపి యుద్ధ ♦ మును గోరెడు త
మ్ముని గనుఁగొనుచుఁ బ్రతాపుండనె గాంభీర్యప్రధానుఁ ♦ డై జనులు వినన్. 319

మ॥ “అదుగైనన్ గదలంగనీని శ్రమమే ♦ లా! రాచపుట్టందు నె
వ్వఁడుగానీ రణమన్నఁ బందుగనుచున్ ♦ భావించు; నీయందఱున్
గడుహర్షంబునఁ దెచ్చి నాపయినఁ జి ♦ క్కన్ నిల్పి రీరాజ్యమున్
గడఁదోయన్ జన దట్టు లౌట రణమే ♦ కర్తవ్యమై కన్పడున్.” 320

మ॥ అని యప్డప్పుడె మధ్యమందున సలుం ♦ బ్రాధీశుఁడున్ గట్టియుం
చిన నాగేంద్రసమానఖడ్గమునకై ♦ చేసాచె; నాసాగరున్
గని సామంతులు భూప్రజానివహముల్ ♦ “కట్టా! యితండేడవ
చ్చెనొ పిడుగన్ బలె మామనోరథము శు ♦ ష్కీభూతమై పోఁగన్. 321

చ॥ కనికరమన్నమాటను జ ♦ గమ్మున నీతఁడు విన్నయట్టులన్
గనఁబడఁ డిందుఁ జేరియు ర ♦ ణంబు రణంబనుచున్ క్షణక్షణం
బు నుడువు; స్థానమో సమయ ♦ మో గ్రహియింపఁడు వానికేమి గె
ల్చిన సకలావనీభరము ♦ చేపడునన్న దురాశ తక్కఁగన్. 322

మ॥ అమితప్రాభవమొప్ప నిప్పుడు సలుం ♦ బ్రాధీశుఁ డాస్యంబు నం
దమునొందన్ నెలకొల్పు నాతిలకమున్ ♦ మట్టారదే ద్వంద్వయు
ద్ధము రానేల ప్రతాపుఁ డేటికి సమా ♦ ధానంబు సూచింపఁ గ
ష్టములన్ దెచ్చె నితండు; వద్దనుచు నా ♦ జ్ఞాపింపఁగా రాదొకో. 323

మ॥ కులశైలోపమ ధైర్యభూధవశిరః ♦ కోటీర కోటీమణి
జ్వలదారక్తరుచుల్ పదంబులు వహిం ♦ చన్ జూచుచున్నట్టి క
న్నులతో దారుణసంగరాంగణమునం ♦ దున్ ఖడ్గముల్ చీల్పఁగా
వెలికిన్ దూఁకెడు క్రొత్తరక్తములనున్ ♦ వీక్షింపనౌనేమొకో." 324

మ॥ అని యిట్లించు వచింపరాని కడుఁజిం ♦ తావేశదైన్యంబులన్
గని దుఃఖింపఁగఁ గృష్ణసింగు "రణమే ♦ కర్తవ్యమే? వేఱుత్రో
వ నిరూపింపఁగరాదె? యిప్పుడిపుడే ♦ పట్టాభిషేకంబు శో
భనమై సాగెను యుద్ధమెట్లయిన ని ♦ ల్వన్ భావ్యమా నియ్యెడన్." 325

చ॥ అనఁగఁ బ్రతాపసింహుఁడు "మ ♦ హాత్మ! భవద్వచనంబు మానసీ
యనియతినొప్పు; నైన నొరుఁ ♦ డాహవమున్ బొనరింపఁగోరి పి
ల్చినను నిరాకరింపఁగల ♦ లేఁతమనంబది లేదు; కాని మీ
రనినటు లిట్టిసౌఖ్యసమ ♦ యంబున నెట్లని చింత కల్గెడున్. 326

క॥ దండించుట కార్యమ్మగు; దండింపమి దుర్బలతకుఁ ♦ దావగు; నవనీ
శుండనయి నాపరిస్థితి యొండేటికి సున్నితముగ ♦ నున్నది తండ్రీ! 327

మ॥ సరి యీమంగళవేళయందు రణమున్ ♦ సాగింప కొండొక్కఁడా
కరణిన్ గార్యముఁద్రిప్పి యీతనిఁ దొలం ♦ గన్ జేతుఁ బొమ్మం"చు "సా
గర! చిత్తూర్పురరాజ్యమెల్ల మమద ♦ గ్రస్ఫార బాహాబల
స్ఫురణన్ రక్షణసేయ నెంచితి శుభం ♦ బుల్ నేఁడు సంధిల్లఁగన్. 328

మ॥ అనిశప్రేమవెలుంగ నయ్యుదయసిం ♦ హాత్మావరుం డీమహా
వని బాలించి యశంబు గాంచెను సలుం ♦ బ్రానాథుఁ డానేత సో

యినవెన్కన్ దనకున్ లభింపఁగల పు ♦ త్త్రైకాధికారంబు పే
ర్మిని సన్నీడకుఁ దోడితెచ్చుచును థా ♦ త్రీనాథుఁ జేసెన్ నడిన్. 329

మ॥ ఎవఁడో యొక్కఁడు రాజుగా నిలిచి యి ♦ ప్పృథ్వీస్థలిన్ వాని శ
క్తివిశేషమ్మున నేలుటొప్పుఁ బ్రజ భ ♦ క్తిన్ వాని యాజ్ఞాబలం
బవలంబించుట యొప్పు; లేనియెడఁ జీ ♦ కాకై విషత్కోఁటిచే
నవరుద్ధంబగు రాజ్య మెవ్వనికి వాఁ ♦ డై యేలఁగాఁ బూనినన్. 330

ఉ॥ ఓరువరాని కార్యమిది ♦ యూఱక కావర మూని నీతివి
ద్వారమణుండు కృష్ణవిభు ♦ నాడితి నోరికి వచ్చినట్లు నా
తో రణమాచరింపుమని ♦ త్రుళ్లుచు నాదు మహాధికార ధి
క్కారము చేయుచుంటి విఁకఁ ♦ గాదు సహింప భవత్ప్రవర్తనల్. 331

మ॥ నిను వీక్షించుచు మత్ప్రజల్ సుగుణని ♦ ర్నిద్రుల్ భవద్దుష్ట వ
ర్తనమున్ నేర్చిన నేర్త్రు; కావున నినున్ ♦ దండింపఁగా నొప్పు; వే
చను నాదేశమువీడి యిప్డె పరరా ♦ ష్ట్రశ్రేణులన్ జేర; నో
ర్వ నిమేషం బిట నాలసించినను శి ♦ రచ్ఛేదమున్ జేసెదన్. 332

మ॥ ఇది నాయాజ్ఞ బహిష్కరించితిని ని ♦ న్నీదేశమం దెచ్చటన్
మెదలన్ బోక"న సాగరుండు నగి "స్వా ♦ మీ! చాల సంతోషమై
నది రాజ్యంబది యెంతలీపనుచు డెం ♦ దంబందు భావించితో
విదితంబయ్యె సమస్తభూజనులకున్ ♦ బెక్కేల వాక్రువ్వఁగన్. 333

మ॥ ఇది నాయూ రిది నాదురాష్ట్రమనుచున్ ♦ హీనుల్ మఱిన్ దుర్బలుల్
మది నూహింతురు కాని విక్రమకళా ♦ లంకారులౌ వారి క
య్యుదయాస్తాచలమధ్యగంబయిన స ♦ ర్వోర్వీతలంబున్ ముదా
స్పదమౌ కొంగుపసిండివోలెఁ దమదై ♦ భాసిల్లు నెల్లప్పుడున్. 334

మ॥ పరమప్రాభవమొప్పు నీదయిన మే ♦ వాడ్రాజ్యమందుండఁగా
నెరియున్ నామది; నీవు శత్రుఁడగుటన్ ♦ నీవారలున్ శత్రులౌ
దురు; నీకెప్పుడు గర్భశత్రువులు మి ♦ త్రుల్ నాకు; నట్లౌట మ
చ్చరణంబుల్ క్షణకాలముంచుచుఁ జరిం ♦ చన్ నీదు దేశంబునన్. 335

సీ॥ పనియేమి పరభూమి ♦ పతులసీమలకేగ మేవాడ నెప్డెప్పు ♦ డ్మ్రింగుదునని
కనువిచ్చియుండు న ♦ క్బరుధరామండలాఖండలుం డాతని ♦ కడకుఁ బోదుఁ;

ద్వదిద్వికటప్రవ ♦ ర్తనమున నతనికి మిత్రలాభము గల్గు ♦ మేర యొదవె;
నిప్పుడె పయనించి ♦ యేఁగెద ఢిల్లీపురమునకుఁ గొన్ని ది ♦ నములలోన
గీ॥ హెచ్చరికగల్గి రాజ్యంబు ♦ నేలుమందు మిదియె శాశ్వతమనియుండ ♦ కెప్పు డెవ్వ
రెచట నేరీతి నిన్ను జ ♦ యించి దాని నపహరింతురొ తెలియఁబో ♦ దజునకైన.'' 336

మ॥ అని గాంభీర్యమెలర్పఁగాఁ బలికి య ♦ శ్వారూఢుఁడై పోవు నా
తని వీక్షించుచుఁ గొంతసేపటికి యో ♦ ధశ్రేష్ఠులున్ బెక్కురున్
దనవెంటన్ జనుదేర నయ్యెడ నర ♦ ణ్యప్రాంతమున్ జేరఁగాఁ
జనె వేఁటాడఁ బ్రతాపసింహుఁడు జనుల్ ♦ సంతోషమున్ బొందఁగన్. 337

ఉ॥ కొమ్ములులేని యమ్మహిష ♦ కోటులు, తొండములేని భద్రనా
గమ్ములు నాఁగనొప్పు వనిఁ ♦ గల్గిన మత్తమహావరాహ పో
తమ్ముల నాప్రతాపుఁ డతి ♦ దారుణ లీలల నీఁటెయన్ శరీ
రమ్ములు గాడఁగాఁ బొడిచి ♦ రాసులురాసులువోసెఁ నేలపై. 338

మ॥ అరుణాంశుచ్ఛటలీన నేత్రములు శౌ ♦ ర్యాటోప మేపార ను
గ్రరసోద్రేకమునన్ బ్రతాపధరణీ ♦ కాంతుండు సశ్శాత్రసం
భరితుండై త్తినయాఁ డెఁదింపక మహా ♦ మాయాకిరాతుండటుల్
నిరతోదగ్రవిహారముల్ నెరపి ఖం ♦ డించెన్ వరాహమ్ములన్. 339

మ॥ మొగి సామంతులు వీరయోధనివహం ♦ బుల్ వారి దోశ్శక్తికిన్
దగు చందంబున నొక్కనైఁ గదిసి కాం ♦ తారమ్మునన్ గల్గు న
మ్మృగసంతానములన్ క్షణంబునను భూ ♦ మిన్ గూల్చి పెక్కింటిఁ గు
ప్పగఁ దామొక్కెడఁ జేర్చి రారుధిరముల్ ♦ పాఱంగఁ బెన్కాల్వలై. 340

చ॥ అరిది ముదంబు మీఱ మృగ ♦ యారతి సాగఁగఁ జేసి నిల్పి స
త్వరముగ లెక్కసేయఁగఁ బ్ర ♦ తాపుఁడు గూల్చు వరాహపంక్తి యం
దఱు సమయించు నమ్మృగవి ♦ తానము మీఱుటఁ జూచి హర్షముల్
నఱలఁగ మంచి కాలమది ♦ వచ్చె నటంచుఁ దలంచి రందఱున్. 341

మ॥ శిఖిముఖ్యద్రావు ప్రీతి కేకలములన్ ♦ జెండాడి చెండాడి యో
ధవితానంబులు నూతనోత్సవ సము ♦ ద్యత్స్వాంతులై భూమియున్
దివియున్ బ్రక్కదలంగ నార్చుచుఁ గడున్ ♦ దేజంబు దీపింప ను
గ్రవనంబున్ విడి రాజధానిని జొరం ♦ గాఁబోయి రొక్కుమ్మడిన్. 342

సీ॥ చిత్తూర్పురము శత్రు ♦ చేఁబడి రాజ్యభాగము తద్దపెద్దది ♦ గాకయున్నఁ
దమదేశసామంత ♦ ధరణీశులొక్కరొక్కరు పోయి యక్బరుఁ ♦ గలియుచున్నఁ
గడలేని యుద్ధసం ♦ ఘర్షణంబులఁ దమదేశమంతయుఁ బిప్పి ♦ తేలియున్నఁ
బరిపంథియౌ నభో ♦ భాగభూభాగముల్ తలక్రిందుచేసెడు ♦ బలియుఁడైనఁ
గీ॥ దమమది హరించు ఘనుఁడు దు ♦ ర్దాంతతేజుఁ డర్కకులవర్ధనుఁడు సుగు ♦ ణాంబురాశి
యాప్రతాపుఁడు రాజౌట ♦ హర్షమొంది మించి మిన్నంది ప్రజ రమి ♦ యించె నపుడు. 343

గద్య:— ఇది శ్రీమత్కామేశ్వరీ కరుణా కటాక్ష వీక్షా సమాసాదితరసవత్కావ్య
నిర్మాణ చాతురీధురీణ, సుగుణగణపారీణ, దుర్భాకవంశదుగ్ధాంభోరాశి
రాకాకైరవమిత్ర, శాలంకాయన గోత్రపవిత్ర, సుజనజనాను
గ్రహపాత్ర, వెంకటరామార్యపుత్ర, కవిసింహావధాని
పంచాననేత్యాది బిరుదవిఖ్యాత, సుకవి రాజ
శేఖర, రాజశేఖరకవి ప్రణీతంబయిన
రాణాప్రతాపసింహ చరిత్రంబ
ను పద్యకావ్యమునం
దుఁ బ్రథమా
శ్వాస
ము

సంపూర్ణము.

శ్రీ

కామేశ్వర్యై నమః.

రాణాప్రతాపసింహచరిత్ర.

ద్వితీయాశ్వాసము.

మ॥ వరసౌఖ్యంబులకున్ నిరోధమగు నే ♦ ర్పాటుల్ దొలంగించి సు
స్థిరతన్ బెంచు వ్యవస్థలన్ దిటముగాఁ ♦ జేకూర్చుచున్ సత్యధ
ర్మరతుల్ మీఱఁగ రాజ్యమేలుకొనుచున్ ♦ రాణాప్రతాపావనీ
శ్వరసుందర మొకానొకప్పుడు సలుం ♦ బా్రభస్త్రి నీక్షించుచున్. 1

మ॥ "మొదలన్ నెత్తురు పంచుకొం చనుజుఁడై ♦ పుట్టెంబె; నాపైన బా
ల్యదశన్ బైనను బ్రక్కనున్ బనుచుఁ దు ♦ ల్యప్రేమతో మైత్రి కా
స్పదమై యుండెఁ; సూక్ష్మఁ దోకక్రమటి నన్ ♦ బాయఁ డొకస్నైనఁ ద
ల్లిదరిన్ జేరఁడు ప్రాణమొక్కఁడు నౌదల్ ♦ రెండైన యట్లుండెడిన్. 2

గీ॥ రాము నపమ నాయెడఁ బల్కు ♦ రాము గాని అప్పవాల్పక కనుపెట్టి ♦ శేయుఁ బవలు
ననుచరుండయి ననుఁగొల్చు ♦ నపు డతఁడు నిజంబు మూఁడుమూర్తులకు ల ♦ క్ష్మణుఁడె సున్న.

గీ॥ సూర్యవంశప్రదీపుఁడౌ ♦ సుతువిపత్తుఁ బాపి కాపాడితినుదు నీ ♦ ధన్యయశము
నలుదెసలఁ బ్రాకె సూక్ష్ముఁడ ♦ నంతకోటి జనవిజనుసూక్ష్ముఁడగుచుఁ దే ♦ జమునఁ జెలిగె. 4

గీ॥ అతఁ డసుగుమోపు సమయభా ♦ గ్యమునఁ జేసి యెంతకాలమొ సంతాన ♦ మెఱుఁగకుండి
కడుపు ఫలియించి కొమరులఁ ♦ గనియె నీవు డొందుయిర్వురు జగము సం ♦ తోషమంద. 5

చ॥ ఎఱుఁగుదు రెంతొ సౌమ్యముగ ♦ నేను నచించిన మహాత్మ్యయి సా
గిరుఁడ సభాముఖంబున నె ♦ కాఱంలు క్రోలుట, దానఁ గోపవి
స్ఫురణను జేసెమున్ విడచి ♦ సౌమ్యుఁడు గంపితిఁ గాని మహాత్ముఁడో
దరు నెడఁ బాటుచే మది య ♦ థార్థమ తైచనె నేమి తెల్పుదున్. 6

గీ॥ అనుజ నిటకంపు నాచెంత ♦ నునుచుకొందు నిచటనున్న నీవాఁడు గాఁ ♦ డే యతండు?
నేను మొదలుగ నిరాజ్య ♦ మెల్ల యుష్మ దమృతహస్తాభిరక్షితం ♦ బగును గాదె?" 7

మ॥ అని యెంతేనిఁ బ్రతాపసింహుఁడును ద ♦ న్నర్థింపఁగాఁ గృష్ణసిం
గను మోమున్ వికసింప "దేవ! నిను ని ♦ త్యంబున్ మహాభక్తి నె

కొల్వఁగాఁ గొల్చుటకన్న నొందుపని నా ♦ కున్ హర్షదంబౌనె యొ
దను నీయానతి వేదతుల్యమని తా ♦ ల్తున్ నేను శీర్షమ్మునన్. 8

శా॥ నామాటల్ గొక్కఁడిదేల; నేను సుతులున్ ♦ నాబంధులున్ నాసలుం
బ్రాముఖ్యావనిరాజ్యలక్ష్మియును స ♦ ర్వస్వంబు నీచేతిదే;
యీమే నియ్యెలలో నసూడువఱ కి ♦ ట్లే సాగినన్ జాలు నా
స్వామిస్నేహము ప్రేమలఁ దుచ్ఛములు స ♦ ప్తద్వీపసామ్రాజ్యముల్. 9

గీ॥ వత్సరమున నార్నెల్లు తా ♦ వకసమక్షమందు నేనుందు; నాసమ ♦ యంబునందు
దేవ! నీమృదుపాదరా ♦ జీవయుగము సూక్తు వదనారవిందమే ♦ జూడఁగందు.'' 10

చ॥ అనుచుఁ బ్రతాపసింహవసు ♦ ధాధిపసింహు ననుజ్ఞనొంది శో
భనతర లక్షణాన్వితము ♦ వార్వము నెక్కి నిజాప్తయోధులున్
దను గొలువంగ నాత్మసద ♦ నంబును జేరి లతాంగిసమ్మతిన్
గొని కొనివచ్చె సూక్తు రిపు ♦ కుంజరసింహుఁ బ్రతాపుఁ జేరఁగన్. 11

గీ॥ తావియును బూవు కరణి సో ♦ దరు లిరువురు కలిసి రాగరసాతిసాం ♦ కలనఁ బెరసి
యేకమతు లేకవాక్కులై ♦ యెల్లరలర నొందురులు పాయకొక్కఁడై ♦ యుండిరపుడు. 12

గీ॥ పల్లవవ్యాప్తి పుష్పన ♦ వైభవంబు ఫలనవోదయభూతి కొ ♦ మ్మలకుఁ గూర్చి
మాధవగృహీతయగు మధు ♦ మాసలక్ష్మి యఖిలజగము పూఁదోటయ ♦ ట్లలరఁ జేసె. 13

మ॥ తలపై నన్ మకరాంకురాయి వెలుఁగొం ♦ దన్ ధాళధళ్యంబు రం
జిలు ఖడ్గంబులు ప్రేల దొడ్డ నునుతే ♦ జీలెక్కి యోధాళి చెం
తల నేతేరఁ బ్రతాపసింహుఁ గొలునన్ ♦ నానామహీమండలేం
ద్రులు వేంచేసి రుగాదికానుకలు దొం ♦ తుల్ దొంతరల్ తెమ్ముచున్. 14

శా॥ లోకైక స్థిర విక్రమక్రముఁడు సు ♦ శ్లోకుండు చండేశ వం
శాకల్పుండు శిశోదియాభిజన దు ♦ గ్ధాంభోధిచంద్రుండు ని
ర్భీకస్వాంతుఁడు స్వామిభక్తమణియున్ ♦ పేర్గన్నవాఁ డాసలుం
బ్రాకృష్ణుం డరుదెంచె స్వామిచరణ ♦ ద్వంద్వంబు సేవింపఁగన్. 15

× As Vasanti or spring personified, the consort of Hur is worshipped by the Rajput, who opens the season with a grand hunt led by the prince and his Vassal chiefs when they chase, slay and eat the boar. Personal danger is disregarded on this day as want of success is ominous that the great mother will refuse all petitions throughout the year. "Annals of Mewar."

గీ॥ ధీరలోకైకమౌళి రఘూ ♦ లూరినృపతి సోనెగుర్జకులాంభోధి ♦ సోముఁడైన
భానుసింహుఁడు వేంచేసెఁ ♦ గానుకలుగఁ జారునవరత్నదివ్యభూ ♦ షలను గొనుచు. 16

గీ॥ ముందుఁ జిత్తూరురణమున ♦ భూమి వడఁక మెలఁగు జయమల్లసుతుఁడు దో♦ర్బలయుతుండు
తేజసింగు రాఠోడ్వంశ ♦ దీపకుండు తరలె బదనూరునుండి ప్ర ♦ తాపుఁ గొలువ. 17

క॥ ఝాలాకులేంద్రుఁడు మహోత్తాలమగు రుమాలుఁదాల్చి ♦ తపనీయవిభూ
షాలిఁగొని శ్యామసింహుఁడు హేలాగతి సాద్రినుండి ♦ యేతెంచె వడిన్. 18

ఆ॥ స్వామిభక్తి యుగ్గు ♦ పాలతో మఱఁగిన పానుండు ధేల ♦ వార నృపతి
యరుగుదెంచె నప్పు ♦ డామనస్సింహుండు కందులేని మనసు ♦ కాన్క చేయ. 19

గీ॥ మదనమాధవులటు గాఢ ♦ మైత్రితోడ వెలయు బేడ్లాకొఠరియా ♦ పృథ్వినాథు
లాప్రతాపమహీంద్రు పా ♦ దాంబుజములఁ జేరి సేవింపనెంచి వేం ♦ చేసిరపుడు. 20

మ॥ విమలారణ్యమనోజ్ఞవస్తువితతుల్ ♦ పెక్కుల్ గ్రహింపన్ స్వతం
త్రమహీరాజ్యరమాధురంధరుఁ డహో ♦ ర్యస్థైర్యుఁ డావిద్విష
త్సమదవ్యాఘ్రమహాకిరాతుఁడు కిరా ♦ తస్వామి యాభీమచాం
దమలస్నేహమెలర్ప వచ్చెను బ్రతా ♦ పాధీశ్వరున్ జూడఁగన్ 21

మ॥ తనసామంతుల గారవించి ముదమం ♦ దన్ జేసి యాబాల్యమి
త్రుని భిల్లేశ్వరు భీమచాందుఁ గడు సం ♦ తోషంబు నొందించి మ
న్ననలన్ దన్పి ప్రతాపుఁడంతట "నప ♦ ర్ణాదేవికిన్ బ్రీతిగా
ననికిన్ బోవలె వేఁటలాడ" ననియెన్ ♦ వారంద రౌరౌనన్. 22

సీ॥ చైతకంబనెడు నా ♦ జానేయమున మహోదాత్తుండు రాణాప్ర ♦ తాపసింహుఁ
డాతనికడ నుత్త ♦ మాశ్వంబుపై ధీరుఁ డినకోటితేజుఁడా ♦ కృష్ణసింహుఁ
డితని చేరువ వాజి ♦ నెక్కి గ్వాలియరు మహామహీనాథుండు ♦ రామచంద్రుఁ
డతనిప్రక్కన సము ♦ ద్ధతహయారూఢుఁడై శూరశిఖామణి ♦ సూర్యసింహుఁ
గీ॥ డతనిచెంతను భానుసిం ♦ గతనిపొంతఁ దేజసింహుఁ డతని కుడి ♦ దెసను శ్యామ
సింహుఁ డతని పిఱుంద మన ♦ స్సింహుఁ డవలఁ దరతమస్ఫూర్తి వెడలిరం ♦ దఱునుగలిసి.

మ॥ నుదుటన్ దొడ్డవిభూతిరేఖ కటియం ♦ దున్ శాటి కంఠంబునన్
రుదురాకల్ గల పేరులున్ ముఖమునం ♦ దున్ బ్రహ్మవర్చోరుచుల్
పొదలన్ రాజపురోహితాగ్రణి జగ ♦ త్పూజ్యస్వభావుం డవా
ర్యదయుండౌ హరభట్టునున్ వెడలె ది ♦ వ్యాందోళికారూఢుఁడై. 24

చ॥ వెలిజిగివల్వలన్ దొడిగి ♦ శ్వేతహయంబుల నెక్కి విచ్చుక
త్తుల తెలికాంతిపుంజముల ♦ తోఁ జను నాశ్వికు లొప్పిరయ్యెడన్
గొలకున గుంపుకట్టి చను ♦ కోమల రాజమరాళముల్ వలెన్
బలుచనిగాలిసోఁకులఁ శు ♦ భంబుగఁ దూఁగెడు పూలగుంపటుల్. 25

గీ॥ పణవరవము భేరీభాంక ♦ రణరవంబు తప్పెటల బూరగొమ్ముల ♦ ధ్వానములును
బూరటిలి రోదసిఁ బగిల్చి ♦ సింధురములను గలఁచుగతి మిన్ను ముట్టి సే ♦ కముగ మ్రోసె.

గీ॥ వనము వలయాకృతిగఁ జుట్టి ♦ కొనుచు నిలిచి యలబలంబుల నొనరించి ♦ యలబలంబు
భీకరాట్టహాసములతోఁ ♦ బిలిచి పిలిచి తట్టి తట్టి మృగాళి నం ♦ తటను లేపె. 27

గీ॥ భయద వాగ్గుర మేఘగ ♦ ర్భంబు వెడలి వివిధముఖములఁ బరతెంచు ♦ పిడుగుల ట్లు
చిమ్మచీఁకట్లు క్రమ్ము న ♦ సమ్మురుఁడి ఘాతుకమృగాళి నానాము ♦ ఖముల వెడలె. 28

ఉ॥ ఎత్తిన హస్తయుగ్మముల ♦ నీఁటెల ముందుకుఁ దూలఁబట్టి య
త్యుత్తమ మాజులాశ్వముల ♦ నూలోకిని పాఱఁగ హెచ్చరించి రే
కెత్తు మహోత్సనస్ఫురణ ♦ నెల్లరు నొండొరుఁ బిల్చుకొంచు రా
హుత్తులు ముందుకున్ వెడలి ♦ రుగ్రమృగావళులన్ వధింపఁగన్. 29

చ॥ సకల దిశావకాశముల ♦ జాత కృపాణ మయూఖజ్వాలాయుధ
ప్రకరముతోడ దూఁకు భట ♦ వర్గముఁ దప్పుకొనంగ లేక యా
మొకటియు రెండు మూఁడిటుల ♦ నుగ్రమృగంబులు గుంపులై యొకా
నొకభయభీతి నిక్కి గనియు ♦ మిడుకుచు మూడఁగ వేషములై తరిన్. 30

మ॥ ఒకపర్యాయము మొక్కచోటనె మహా ♦ యోధుల్ వాకొక్కరుడు కుం
తక్షపాణములఁ బట్టఁజను నప్పటికి ♦ తానమ్ములన్ గూల్చి యీఁ
టెకొనన్ నాని గుబుల్గుబుల్గొనుచు న ♦ ప్లీవచ్చు నాద్భుశ్య ఖిం
చుకపూరిన్ గనులున్నభాగ్యవసి తోఁ ♦ చుటగా మె యొప్పారిన్. 31

మ॥ తనువుంతంబులు డప్పు ఘీంకారములు నస ♦ ప్తపీతయుగ్ గాక సా
ఫీముఖులై యొప్ప వస్త్రంబులన్ దప్పిమని ♦ గవ్రేష్ఠు లశ్వాన నా
శ్రమముల్ జోలె గిచించి వేఁట నపుడే ♦ చాలించి రాత్రిన్ పరా
హామంచు శయ్యేడ కేగు రొంచి జనవ ♦ ధ్యాబంచు దూతెన్ నడిన్. 32

మ॥ ధనురస్త్రంబులు వట్టి ఖడ్గములు చే ♦ తన్ దాల్చి యుత్సాహవ
ద్ఘనులై యొప్పగు చూచుచుండఁగ సమా ♦ దమూలాద్రి నడ్గానిఁ గూ

ల్పను సూక్తుండు ప్రతాపుఁ డశ్వములపై ♦ లంఘించి రాక్రోడమున్
జనియెన్ గుమ్మరసారెయట్లు భటులన్ ♦ బల్మాఱునున్ జుట్టుచున్. 33

చ॥ ఒకమొగమై పెనంగుచు మ ♦ హోన్నతరోమముతోడ భీకరాం
బకములు పర్వఁజేసినను ♦ బందియు నక్షత భూరిగాత్రమై
సుకముగఁ బాఱుచుండె; నది ♦ చూచి సహింపక వార లిర్వు రొ
క్కొక రొకమోముగాఁ దిరిగి ♦ యుగ్రతఁ దాఁకిరి క్రోడపోతమున్. 34

క॥ వెనుక ధనంజయవిక్రమ ఘనుఁడగు సూక్తుంపు ముందు ♦ గా ఫాలవిలో
చనసదృశుండు ప్రతాపుఁడు చని మోదిరి సూకరము ని ♦ శాతాస్త్రములన్. 35

క॥ ముడుచుకొని పంది పుడమినిబడి నీల్గెఁ; బ్రతాపసింహ ♦ వసుధావరుఁ డ
య్యెడఁ జేరెఁ; దక్షిణమ సూక్తుఁడు దూఁకెను "పంది నాది ♦ తొలఁగు" మటంచున్. 36

క॥ "కాదిది నాచేఁబడె నీయేదు ముఖము పగిలి కూలె ♦ నిదె కనుఁగొనుమీ
నాదుదెస పురోభాగము నీది వెనుకు; ముందుఁ దగులు ♦ నే? నీశరముల్" 37

గీ॥ అని విభుండన సూక్తుఁ "డ ♦ యారె! పంది మొపు డెచట నెట్లు తిరిగెనో ♦ యెవ రెఱుగుదు
రిందు నీదని వ్రాసితే ♦ యేమిగుఱుతు నాది గాదన దృష్టాంత ♦ మేది" యనియె. 38

గీ॥ "పనికిమాలిన పందికై ♦ యనృతమాడె దిలయుఁ గ్రుంగెనె యంభోధు ♦ లింకిచనెనె
వెలగలుగు వస్తువేమైన ♦ వెనుకఁబడెదె కోటి యనృతమ్ములేనిఁ బ ♦ లుకుటకుఁగాని." 39

క॥ అని నిలుచున్న ప్రతాపునిఁగని సూక్తుఁడు "పంది నేమి ♦ గాఁ దలఁచితివో
మును దానికై కదా పార్థునితోఁ బోరాడె శంక ♦ రుఁడు ఘోరముగన్. 40

గీ॥ తలఁపు లొకఁడైన లవము భే ♦ దమునురాదు కౌస్తుభంబైనఁ జనుఁ జిల్లి ♦ గవ్వమాత్రకుఁ
పౌరుషము మాటపట్టింపు ♦ వచ్చినపుడు గడ్డిపోఁచయె మేరువై ♦ గణుతిఁగాంచు. 41

మ॥ పలుకన్ బూనిన విల్వనున్ గుఱించి మే ♦ వాఙ్రాజ్యమున్ బోలఁగాఁ
గల భాగ్యం బిలలేదు; సోదరకృత ♦ ఘ్నత్వంబునున్ మీఱఁగాఁ
గల పాపంబును లేదు; నీతులను బ ♦ ల్కన్ వచ్చు నెవ్వారు వా
రలతప్పుల్ గ్రహియింతు రే! జనుల మ ♦ ర్యాదల్ కనన్ జిత్రముల్. 42

సీ॥ విశ్వస్తుతాఖండ ♦ విక్రమక్రమునిసామ్మవనిరాజ్యవిభూతి ♦ యంద్రు బుధులు
మనలోన విక్రమ ♦ మహిమఁ బూజ్యుండెవఁ డతఁడె మేవాల్లక్ష్మీ ♦ కన్యాభర్త
కాని నీవొకఁడవే ♦ గళమునఁ దాళిఁగూర్చిన భర్తగావు నిన్ ♦ బ్రేమింగఁగలుగు
పోటరు లుండక ♦ పోరు నీనెత్తిని బాడవైన యొకశొమ్ము ♦ పుట్టెనొక్క—

గీ॥ యేను దప్పిన నీరాజ్య ♦ మేలు ఘనుఁడు పుట్టెఁడని యెంచినావు నీ ♦ ముఖమునందె
ప్రొద్దుపొడుచునె యిటు లేని ♦ పోని దురభి మానమూనితి వికనైన ♦ మానుటొప్పు. 43

క॥ పదికోట్ల మాటలేటికిఁ గుదురుగ వాదంబు మాని ♦ క్రోధంబు నొసం
గుదువో నాతో మార్కొని కదనము చేసెదవొ తెల్పఁ ♦ గావలె" ననినన్. 44

చ॥ "కలఁగెనొ ప్రజ్ఞ లేక చెడు ♦ కాలమొ వచ్చెనొ స్నేహమెంతయున్
వెలసిన యన్నఁదమ్ములకు ♦ నిష్పువిధాన మనోవిభేదముల్
గలిగెను జూచుచుండనె; య ♦ కారణవైరము లిట్టివేకదా
ప్రళయము వచ్చె; మాన్పఁగ ను ♦ పాయము దోఁపద యేమిచేతుమో!" 45

క॥ అని పుట్లకొలఁదిగా విసమును గడుపులఁ బోసినట్లు ♦ పొగులుచు దృష్టుల్
మొనయించి రంద ఱొక మొగమునను సలుంబ్రాధినాథు ♦ ముఖకమలముపై. 46

ఉ॥ ఆతఁడు లేచి సూక్తు దరి ♦ యన్ జనుదెంచి "శిశోదియా కులో
ద్భూతులు పూర్వజుల్ గనిన ♦ మ్రొక్కఁగనేర్తురు కాని యెన్నఁడున్
నీతితొలంగి తిట్టఁగను ♦ నేరరు; క్రొత్తలు తెచ్చి పెట్టి మా
చేతముల న్దహించితివి; ♦ చెప్పెడి దేమిక నీప్రవర్తనల్!. 47

చ॥ శివశివ! యెట్టిపాతకము ♦ చేసితి; దేవుని దిట్టి కొట్టు దా
నవులయినన్ మహోన్నత గు ♦ ణంబులఁ బొల్చిన యగ్రజన్మ పా
దవనజముల్ భజించి నుతిఁ ♦ దన్పుదు రౌరే! గురుతుల్య జ్యేష్ఠు ని
ట్లవినయబుద్ధివౌచుఁ దెగ ♦ నాడుచు ధర్మముఁ బూడిఁగల్పెదే! 48

మ॥ అనురాగాంబుధి స్వామికార్యఁబడుచున్ ♦ ప్రార్థించి మాన్పెట్లు నీ
వనుతాపమ్మునఁ గ్రాఁగి పస్తువడి ప్రా ♦ యశ్చిత్తముల్ జేయకుం
డిన మేవాడధరిత్రి నెందరిగిరన్ ♦ 'సిసోదియా; కూరుచుం'
డనువా రుందురె? యెవ్వరోర్చెదరు క ♦ ట్టా! స్వామిధిక్కారముల్. 49

మ॥ మనవంశంబున నెన్నఁడున్ గలుగదీ ♦ మర్యాద; యన్నన్న! నే
మనియున్నప్పుడె నాసమక్షమున న ♦ స్మత్స్వామి నిందించు నీ
వనుకంపార్హుఁడవౌదె! వధ్యుఁడవు బా ♦ ల్యంబందు నిన్నెత్తిపెం
చిన దోషంబున నోర్చుకొంటిఁ గడునొ ♦ చ్చెన్ జేత మిప్పట్టునన్." 50

మ॥ అని వాత్సల్యముఁద్రుంపలేక యిటు న్యా ♦ యంబాడు నాకృష్ణునిన్
గని సూక్తుండును "బిల్లికిన్ జగరమనం ♦ గాఁజెలె నీమాటలన్

వినఁగా నోపను; నీప్రతాపవిభునిన్ ♦ నే మ్రొక్కఁగ నోపఁ; బం
ది నెటుల్ వీడఁగ నోప; నోప రణమం ♦ తేనిన్ విసర్జింపఁగన్. 51

ఉ॥ గుట్టుగ మీరలిర్వురును ♦ గూడుచు నాజగమల్లు బాధ్యతల్
మట్టినిబెట్టి రాజ్యరమ ♦ లాగుటెఱుంగదె లోక మందఱున్
గుట్టెడు తేలు ధర్మమిది ♦ గోయని చూపిన యట్టులయ్యె; నీ
కిట్టటులాడె బుద్ధి కడు ♦ వృద్ధువు; నోరు మెదల్పకుండుమీ! 52

మ॥ సిరి హీరున్ వెదకున్ ఘనుల్ బెదరి యి ♦ స్సీ! మూలలన్ దాఁగఁబో
రురుశౌర్యోజ్జ్వలు లిందుఁ గల్గు నగలం ♦ దొక్కొక్కమా టొక్క రె
వ్వరినేఁ బూన్పుము చెండినై చెదఁ బ్రతాప ♦ స్వామి మద్విక్రమం
బెఱుఁగున్ బైఁబడఁ డీవు సాయమయి ర ♦ మ్మా చూతు నాయుద్ధతిన్." 53

మ॥ అని గర్వించెడు సూక్తునిన్ గని సలుం ♦ బ్రాధీశుఁ "డేమంటి ని
గ్గనఁబాపం బిసుమంత యోర్వ గురుధి ♦ క్కారాఘమున్ నిన్నుఁ బెం
చిన వాత్సల్యమునైనఁ జూడక శిర ♦ శ్ఛేదంబు గావింతు ని
ష్ఠ"ని ఖడ్గంబుఁ గొనన్ బ్రతాపుఁడు రయం ♦ బారన్ సమీపించుచున్," 54

మ॥ "గురుతుల్యుండవు మాకు వంద్యుఁడవు సూ ♦ క్తుండాడు గర్వోక్తులన్
దరుణాబ్జాత దళాతికోమలము స్వాం ♦ తం బెంతగా నొచ్చెనో
స్థిరకారుణ్యసముద్ర! వానిబడు ల ♦ ర్థింతున్ క్షమాభిక్ష యే
కొఱలేకుండఁ బ్రసన్నమూర్తివయి నా ♦ కున్ దర్శనం బీయవే. 55

గీ॥ గురుని దండన తన్ను మే ♦ ల్పఱచు ననుచు నెఱుఁగ కితఁడాడు నుడుల నం ♦ దుఱఁగఁబోకు
వాఁడు నాచేత నిపుడు త్రో ♦ వకుచువచ్చు నస్త్ర మస్త్రేన శామ్యతి ♦ యనెడు నట్లు." 56

క॥ అని సూక్తుఁ జూచి "కొమరా! కనుచుండనె యొంతవఱకుఁ ♦ గడపితి నుడులన్
నిను నీవెఱిఁగితొ లేదో యనుచితమని నీకుఁ దోఁప ♦ దా యిప్పుడైనన్. 57

ఉ॥ తండ్రికిఁ బంగనామములు ♦ తద్దయుఁ దీర్చెడు పుత్రుఁడుండ్రె పె
క్కండ్రొకమంచిపేర్గొనుట ♦ కష్టము; దుష్టుఁడటంచుఁ జేరు చే
కొండ్రవివేకు లూఱకయ; ♦ కూడిన వీరవరేణ్యు లింద తే
మండ్రొనిన్నైన నెంచ కిటు ♦ లాడుచు నిందలఁ గట్టుకొందువే. 58

మ॥ జనకప్రాయు మహాత్ముఁ గృష్ణవిభు సు ♦ స్వాంతంబు నొప్పించి న
న్ననురాగార్ద్రుని జ్యేష్ఠు భూరమణు హా ♦ స్యంబాడ నుంకించి, తిం

కను గన్విచ్చుచు మంచిచెడ్డల నెఱుం ♦ గన్ లేక యిట్లున్న నే
మని నీభావము నెంచఁగానగును గ ♦ ట్టా! యిట్లు వర్తింతువే. 59

గీ॥ గురు లమృతహస్తము లతోడఁ ♦ గొట్టినపుడు విసముగా నది తోఁచుట ♦ విలయమునకె
మొదలను గొట్టదీవు నేఁ ♦ డేల యిట్టి తలబిరుసుమాట లిపుడైనఁ ♦ దెలివిఁగనుము. 60

మ॥ ఉరుశౌర్యుల్ మననెత్తిపై నడమవా ♦ రున్నారు బ్రహ్మాండ ము
క్కఱఁజేయఁగల విక్రమప్రకటులు లే ♦ లా నీవు గర్వోక్తు లిం
దఱిలోఁ? దాడిని దన్నువాని తలపై ♦ దన్నంగలాఁడుండు నీ
గరువంబుల్ సకలంబు దింపఁగల నొ ♦ క్కండన్ నిమేషంబునన్." 61

గీ॥ అనిన "ముంజేతి మణిఁజూడ ♦ నద్దమేల కుడువఁబోయి కూరలరుచి ♦ యడుగనేల
చేయి చేయిని గలుపు నీ ♦ శీఘ్ర మెగిరి యవలఁబడకున్న నను సూక్తు ♦ డనఁగఁబోకు. 62

గీ॥ ఇంకనొక్కఁ డిందున్నవా ♦ రెవ్వరైన నందఱైనను నన్ను మా ♦ ర్కొందురేని
మిగుల హర్షించి ప్రళయభై ♦ రవునిమాడ్కి సర్వసంహార మొనరింతు ♦ క్షణములోన." 63

మ॥ అని మీసంబునఁ జేయిమోపుచును గ ♦ ర్వావేశముల్ జూపు సూ
క్తుని వీక్షించి ప్రతాపసింహుఁడు కడున్ ♦ గ్రుద్ధాత్ముఁడై "నెత్తికిన్
గనులెక్కెన్ జుమి నీకు; నిప్పుడె భవ ♦ ద్గర్వాంధతన్ డింతు ర
మ్మ"నునంతన్ హరభట్టు వారలను డా ♦ యన్ బోయి దీనాస్యుఁడై. 64

ఉ॥ "నాయనలార! సూర్యకుల ♦ నాశకరమ్మగు ఘోరకృత్యముల్
జేయఁగ నుంటిరేల? పగ ♦ చే రిపులన్ సమయింపవచ్చుఁగా
కీయెడ నన్నదమ్ము లిటు ♦ లీసును రోసము నూని పోరు ట
న్యాయమటంచుఁ బూజ్యులన ♦ రా! వినరా! రణధర్మపద్ధతుల్. 65

మ॥ ఒకకాడన్ జనియించు రెండుపువ్వుల ♦ ట్లొప్పారి మీరెప్డుఁ గూ
ర్మికినిన్ బేర్మికిఁ దావులై పొలఁగినన్ ♦ మిన్నంది మాబోంట్ల మూ
ఱక హర్షింతుము కాని యుద్ధము లోన ♦ ర్వన్ బూనినన్ మానసం
బకటా! వ్రయ్యలు వ్రయ్యలై చనదె క ♦ ట్టా! చూచి యెట్లోర్తునో! 66

చ॥ అదియును నాశ్రితుండగుట ♦ నందఱు మెచ్చఁగ నిచ్చకంబులన్
వదరె నితండటంచుఁ దలఁ ♦ పన్ వల దింటిపురోహితుండ న
భ్యుదయమె మీయెడన్ దలఁచు ♦ చుండుట క్రొత్తయుఁగాదు క్షేమసం
పదఁ బఱికింప నాకుఁ గడు ♦ బాధ్యత యుండు నెఱుంగు లోకముల్. 67

చ॥ తరములకొద్ది మిమ్ము వసు ♦ ధాపతులంచని మేము మమ్ములన్
గురువులటంచు మీరలును ♦ గొల్చి పరస్పరభేదలేశముల్
పొరయఁగనీక కాలమును ♦ బుచ్చితి మట్టులుగాన మిమ్ములన్
దరియు విపత్తు లేశమయి ♦ నన్ మఱి మేరువుగాఁ గనంబడున్. 68

ఉ॥ మంచియుఁ జెడ్డయున్ దెలుపు ♦ మాన్యులు లేరు గతించెఁ దండ్రి ప్రా
పంచక పద్ధతుల్ తెలియు ♦ ప్రాయముగా దిఁక రాజ్య మెంతొ భా
రాంచితమౌ; రిపుల్ బలియు; ♦ రాహవ మర్గము గాదు; మిమ్ముఁ బ్రా
ర్థించెదఁ దండ్రులార! విన ♦ రే! గురువాక్యము మీఱరాదనన్. 69

మ॥ వల దాత్మక్షయకారకంబయిన యీ ♦ వ్యాపార మిందుండియున్
దొలఁగన్ బొం డిది సోదరత్వమునకున్ ♦ దూరంబు; నాయీనయున్
గలదం చాడిన నవ్వి సూక్తుఁడు "నమ ♦ స్కారంబు గైకొంచు న
వ్వలకున్ బొం డిఁక నడ్డువచ్చి కలిగిం ♦ పన్ బోకుఁ డాలస్యమున్. 70

గీ॥ అపజయమొ లేక జయమొ యి ♦ స్థందఁగోరి చావు బ్రదుకుల నున్నాము ♦ మీవచించు
చప్పనగు మాట లూఁకొట్ట ♦ మొప్పఁబోవ మేమిటికిఁ గష్టపడఁగ నిం ♦ కేల వగవ! 71

మ॥ తనదౌ శక్తికి మీఱు కార్యములకున్ ♦ దార్కొన్న చో ముప్పు వ
చ్చును మాయిర్వురలోన నొక్కఁడు రణ ♦ క్షోణిన్ మృతిన్ గన్న మీ
రును రావచ్చును నేడ్వవచ్చు మఱిఁ బౌ ♦ రోహిత్యమున్ జేయవ
చ్చును లబ్ధిన్ గొనవచ్చు నిష్ఠ చనవ ♦ చ్చున్ దాఁటి దూరమ్ముగన్." 72

క॥ అనిన పౌరభట్టు నిలువెల్లను నీరయి యడుగు నవ్వ ♦ లన్ వైచి ప్రతా
పుని వంకను దీనముగాఁ దనదృష్టులు వఱపె నాప్ర ♦ తాపుండంతన్. 73

క॥ "గురుఁడనక దైవమన కెవ్వరినైనను దెగడు వీని ♦ పై నభిమాన
స్ఫురణము మాను మెఱుంగవె యరసికులన్ బలుకరింప ♦ నగు ముప్పనుచున్. 74

క॥ మలినమును జలముకైవడి నిలనలమిన పాపసమితి ♦ నింకించు రణా
బు లవశ్యము కరణీయంబులు నృపవంశమునఁ బుట్టు ♦ పురుషులకెల్లన్. 75

క॥ ఏవేళ కేదివచ్చునో యేవెరవునఁ బరిణమించు ♦ నెవరెఱుఁగఁగలా
రీవేళ మమ్ముఁ గూరిచి భావమునను నొవ్వక"నుచుఁ ♦ బలుకుచు వెడలెన్. 76

మ॥ "కమలాప్తాన్వయ మీదినం బపయశః ♦ కాలుష్యమున్ బొంది పూ
ర్ణముగాఁగన్ జెడనున్న దీప్రళయమున్ ♦ దప్పింపఁగా నిప్డు మా

గ్గ మొకండున్నదె; తెప్పపా టదను మీా ♦ రన్ బోయినన్ వీరి దే
హాములన్ జేతికిఁ జిక్కెనే యకట! ప్ర ♦ య్యల్ ప్రయ్యలై రాలవే." 77

మ॥ అని యందుండిన వారలాడఁగను దుః ♦ ఖావేశ దైన్యంబులన్
గని శోషిల్లఁ బ్రతాపసూక్తులు నిజో ♦ గ్రస్ఫార ఖడ్గంబులన్
గొని వేగమ్మునఁ ద్రిప్పు చొంపారుల ను ♦ గ్గన్ నూచమున్ జేయ ముం
దున కొక్కమ్మడి దూఁకి రేమనఁగనుం ♦ డన్ మీాఁది కార్యంబులన్. 78

చ॥ మెఱుపు తటాలునన్ మెఱయు ♦ మెల్పున నాహారభట్టు తత్క్షణ
స్ఫురిత మనోవికాసమున ♦ భూరి కృపాణము నెత్తి వక్షమున్
బరియలుగాఁగఁ జీల్చుకొని ♦ వారల మధ్యను నేల వ్రాలుచున్
బొరిపొరిఁ బ్రాణముల్ విడిచె ♦ ముక్కున నోరను నెత్తు రొల్కఁగన్. 79

+ మ॥ తనసేవించు నృపాలనందనులు కృ ♦ ద్ధత్వంబుమై నొండొరున్
దననేత్రమ్ముల ప్రోల మార్కొనుచు నం ♦ తంబొందఁ జూడన్ సహిం
పని పుణ్యాత్ముఁడు నాఁటి కష్టదశఁ దీ ♦ ర్పన్ బూని యాత్మార్పణం
బు నొనర్చెన్ హారభట్టు త్యాగనిధియై ♦ ముల్లోకముల్ మెచ్చఁగన్. 80

మ॥ ననధిధ్వానగభీరఘోషము రహిం ♦ పన్ బ్రక్కకున్ వచ్చి సూ
క్తుని వీక్షించి ప్రతాపుఁడున్ "నిమఁ గనుం ♦ గొన్నన్ గడున్ బాపముల్
జనియింపన్ గలుగంగరాని యిడుముల్ ♦ సంధిల్లె క్షీరాబ్ధిఁబో
లిన సూర్యాన్వయమొందె నీకతన మా ♦ లిన్యంబు లీనాఁటికిన్. 81

ఉ॥ ఒత్తడిచేసి కోరకుము ♦ యుద్ధము వద్దని కృష్ణసింహుఁడున్
నెత్తిన నోరుపెట్టుకొని ♦ నీకు వచించె; వినంగనైతి వ
య్యుత్తము బోధమించుకయు; ♦ నూఱక ప్రేలితి నేఁడు నీతలన్
గ్రొత్తలు పుట్టె; మిట్టిపడి ♦ కొంపకుఁ జేటును దెచ్చి తెంతయున్. 82

\+ As they (Pratap and Sookta) took their ground and agreed to charge together, the purohit (family priest) rushed between the combatants and implored them not to ruin the house. His appeal however being vain, there was but one way being left to prevent the unnatural strife, the priest drew his dagger and plunging it in his breast, fell a lifeless corpse between the combatants. Appalled at the horrid deed "the blood of the priest on their head" they desisted from their infuriated aim. Pratap waving his hand commanded Sookta to quit his dominions who, bowing, retired and carried his resentments to Akbar.

"Annals of Mewar."

మ॥ సమరంబున్ బొనరింపనుండఁగ వసి ♦ ష్ఠప్రాభవాఢ్యుండు పు
ణ్యమయుం డీహరభట్టు తా నుదయసిం ♦ హక్ష్మాతలాధీశు చం
దమునన్ వంద్యుఁడు ముందు దూఁకి మనమ ♦ ధ్యంబందునన్ వ్రాలి జీ
వము లర్పించి త్యజించె దేహముఁ దృణ ♦ ప్రాయంబుగా నెంచుచున్. 83

చ॥ ఇతఁడును వేదరాశి శత ♦ వృద్ధ, కుమారులభంగి నిన్ను, నన్
సతతము పెంచె; నిట్టి సుగు ♦ ణవ్రతుఁడున్ బలియయ్యె నీదు మూ
ర్ఖతవలనన్; గనుంగొనుము ♦ కాలువ గట్టుచు నమ్మహాత్ము ర
క్తతతులు పాఱఁజొచ్చె నెటు ♦ కన్గొని యోర్చెద నిట్టిదృశ్యమున్. 84

మ॥ పలుకష్టమ్ములఁ గూడు నీళ్లు గొనకీ ♦ బ్రహ్మాండ మున్నంతకున్
దలక్రిందౌచుఁ దపంబు చేసిన గురు ♦ ధ్వంసాఘపుంజంబులున్
దలఁగన్ బాఱునె? తన్మహానలశిఖల్ ♦ దర్పించి నిన్నున్ ననున్
గులమున్ దేశముఁ గాల్పవే? యెటుల నా ♦ కున్ దప్పు నిప్పాపముల్. 85

చ॥ గురురుధిరంబు దాఁటఁగను ♦ గూడదు కావున నిప్డు సంగర
స్ఫురణము మానుటన్ బ్రదికి ♦ పోతివి; నీవిదె నాదు రాజ్యమున్
ద్వరగఁ ద్యజించి యిష్టసుగు ♦ తావునకున్ జను మాలసించినన్
శిరము నిమేషమాత్ర ధర ♦ ణిన్ బడు" నంచు వచింప సూక్తుఁడున్. 86

మ॥ "హరభట్టారకమూర్తి పుణ్యతముఁ డ ♦ య్యాచార్యుఁ డిట్లాటకున్
నెరియున్ నామది; కాన నేఁడు రణమున్ ♦ నేఁగోర; భీతిల్లి నే
నరుగన్ బూనితినంచు నెంచకుము నీ ♦ యౌద్ధత్యబాహాబల
స్ఫురణన్ వమ్మొనరింపకుండినను నే ♦ సూక్తుండనే కామసో. 87

చ॥ ఇరువుర నెవ్వరో యొకరుఁ ♦ డీజగతిన్ విడునంతకున్ బర
స్పర ముఖదర్శనంబు కొన ♦ సాగక యుండెడుఁగాత ఘోరసం
గరములఁదప్పు; బ్రాణమును ♦ గాచి మెలంగుమ"టంచుఁ బల్కి తా
నరిగెను ఢిల్లిత్రోవకుఁ గు ♦ లాంతకు లందఱు పోవు తావుకున్. 88

మ॥ "సమయన్ జేసి కృతాఘపుంజములఁ బ ♦ శ్చాత్తాపదీప్తాగ్ని, శు
ద్ధమతిన్ వచ్చినఁ జోటులేదనదు వా ♦ త్సల్యంబువారాశి కో
పము జన్మింపని దొడ్డతల్లి మనమే ♦ వాణ్మాత దాక్షిణ్యహ
స్తము పైఁగప్పు శతాపరాధికయినన్ ♦ సద్భక్తిఁ బ్రార్థించినన్." 89

మ॥ అని తా నింటికి వెళ్ళి యయ్యుదయసిం ♦ హస్వామికిన్ బోలె న
య్యనఘాచార్యున కంత్యసత్క్రియలు చే ♦ యన్ బంచి యాత్మోపశాం
తిని బెంపన్ జపహోమదానములు సం ♦ ధింపన్ మొదల్పెట్టి య
జ్జననాథాగ్రణి యిచ్చెఁ దత్సుతునకున్ ♦ సారాగ్రహారంబులన్. 90

గీ॥ హరగురుం డనంతత్యాగ ♦ మాచరించి నట్టియెడ నొక్కసత్రంబు ♦ గట్టఁబనిచె
శాశ్వతాన్నదానంబును ♦ జరుపఁదలఁచి దుర్మరణదోష మతనిని ♦ దొరయకుండ. 91

క॥ ఆమఱునాఁడు కిరాత గ్రామణి సామంతనృపులు ♦ గ్వాలియరు మహా
భూమీశ్వరుఁడు ప్రతాపస్వామికడకు వచ్చి రతని ♦ సందర్శింపన్. 92

మ॥ పసఁజెన్నారు చిరత్నరత్నతతి శో ♦ భల్ గుల్కు క్రొమ్మేడపై
నసమానంబగు వ్యాఘ్రచర్మమున న ♦ ధ్యాసీనుఁడై రాజయో
గసమాధిస్థితినున్న భూపమణియున్ ♦ గన్నెత్తి వీక్షించి చెం
త సమాసీనులు గండటంచుఁ గనుస ♦ న్నన్ జేసి యత్యాదృతిన్. 93

సీ॥ "తనదేశలక్ష్మి సం ♦ తతభోగభాగ్యవైభవములఁ గులఁదూఁగ ♦ వలయుననుచుఁ
దనప్రజ లీతిబా ♦ ధలులేక బహువిధైశ్వర్యంబులు వహింప ♦ వలయుననుచుఁ
దనయిల్లు పూర్వాగ ♦ తప్రతిష్ఠాభరంబుల వృద్ధినొందఁగ ♦ వలయుననుచుఁ
దనపేరు పరులనిం ♦ దల కాస్పదంబీక స్వచ్ఛమై యొప్పుచుండ ♦ వలయుననుచు
గీ॥ వసుధపై జన్మమెత్తిన ♦ ప్రతిమనుజుఁడు జీవితమునిండ యత్నంబు ♦ చేయుటొప్పుఁ
గాని మనదేశమందభా ♦ గ్యమునఁ జేసి యదియుఁ దలపోయ దుర్ఘటం ♦ బై రహించె. 94

మ॥ కనుఁడామధ్యధరాసముద్రము మొదల్ ♦ కాబూలుపర్యంత మొ
ప్పిన విస్తారసమస్తదేశముల వ్యా ♦ ప్తిన్ గన్న తౌరుష్కభూ
పనికాయంబులు పూర్వ మేడవశతా ♦ బ్దంబాదిగా భారతా
వని కేతేరఁదొడంగె నాహవకళా ♦ ప్రత్యర్థిదుర్వారమై. 95

క॥ ఏఁటేఁట వారు లక్షలుఁ గోటులుఁగా సైన్యములను ♦ గొనివచ్చు మహా
ధాటికి భారతదేశము బీటలువారిన విధంబు ♦ వెఱపోఁగూర్చున్. 96

సీ॥ ఆఖొరాసా నిస్ప ♦ హా నాఫ్గనిస్థాన మాబెలూచిస్థాన ♦ మాయిరాను
టర్కీ యిరాకు బా ♦ గ్దాదు మెసపొటోమియా శిరియా సీమ ♦ లందునుండి
వాలుగలుగువాఁడు ♦ భటుఁడును నెమలిని గనువాఁడు వేటకాఁ ♦ డనెడుకరణి
వసుధ యీనినయట్లు ♦ పరతెంచి సైన్యముల్ భరతఖండంబు డీ ♦ ల్పడఁగఁజేసె

గీ॥ నందనోద్యానమట్టులుం ♦ డంగఁదగిన భూమి పారతంత్ర్యమహాబ్ధి ♦ మునిఁగి, కఱవు
వ్యాధు లీతిబాధలు గల్గి ♦ బలముతఱిగె మనభరతఖండపాప మే ♦ మని వచింతు. 97

సీ॥ కోటిసూర్యప్రభాం ♦ కుండు పృథ్వీసార్వభౌముఁ డీయవనుల ♦ బారి మడిసె
సర్వజ్ఞతుల్యుఁడా ♦ సమరసింహనృపుండు తురకలతోఁబోరి ♦ తొఱఁగెఁ దనువు
సమవర్తిమూర్తి దు ♦ ర్గమశౌర్యుఁడా హమీ రాయువుస్సంత కా ♦ హవమొనర్చెఁ
గుంభుండు రాజది ♦ కుంభి తదర్థమై తనజీవితము నెల్ల ♦ ధారపోసె

గీ॥ నింక సంగ్రామసింహ భూ ♦ మీశ్వరాదు లప్రతీపప్రతాపులు ♦ యవనసేన
నాపిమొండొడ్డి దేహంబు ♦ ప్రాణములనుగోరు వెట్టి స్వాతంత్ర్యంబుఁ ♦ గొలిచిరపుడు. 98

మ॥ ఒకనాఁడా యొకమాసమా మఱియుఁదా ♦ నొక్కబ్దమా వేయియేం
డ్లకుఁ బైనయ్యె మహమ్మదీయసుభటుల్ ♦ లక్షోపలక్షల్ లయాం
తకులై పైఁబడసాగి; యెంత జనబృం ♦ దంబున్న మేవాడమా
తకునైనన్ దలమున్కలై బ్రదుకసా ♦ ధ్యంబాచుఁ దోఁపించదే! 99

శా॥ ఒడ్డారించుచు సైన్యముల్ గొని యలా ♦ యుద్దీను చిత్తూరుపై
నొడ్డెన్ ముట్టడి; వానిధాటికి జగం ♦ బూటాడె; వాఁడెంతఁగాఁ
జెడ్డల్ చేసెనొ దేవుఁడే యెఱుఁగు; ని ♦ స్సీ! ధర్మమో సత్యమో
యడ్డంబుండునె నాస్తికాధముల దు ♦ ర్వ్యాపారముల్ మూన్పఁగన్. 100

మ॥ అరుదెంచెన్ బహదూరుశాహి బహుసై ♦ న్యానీకముల్ గొంచుఁ జి
త్తురుపైనన్ బ్రళయాగ్నిఁబోలె నతఁడు ♦ ద్ద్యోతించి దుర్గంబు మా
పఱ నస్త్రాస్త్రముల న్నిగుడ్చుచు స్వరూ ♦ పధ్వంసముల్ జేసె; వీ
రరసాంభోనిధు లెందఱో మడిసి రా ♦ రా! నాఁటి యుద్ధంబునన్. 101

గీ॥ ఆలలాటాక్షుమూర్తులో ♦ యనఁదగు హారకులజు లైదుసుదలమూది ♦ కొలుచుచూడ
దుర్జయుఁడు మాపితామహి ♦ తోడఁబుట్టు రణము సాగించి యగ్గున ♦ రావు మడిసె. 102

సీ॥ నాదు ముత్తాత చం ♦ డనృపాలు సంత్రతివాఁడు దుర్గారావు ♦ ప్రళయభైర
వారావుఁడై వైరు ♦ లడలిపాఱఁగఁ బోరి పడియెఁ జోండానద ♦ న్వయులఁగూడి
యాపైనవచ్చి మా ♦ యవ్వ జవాహిరిబాయి గాయంబులు ♦ వేయుఁగాఁగ
మహిషాసురేశ్వర ♦ మర్దనివలె రేఁగి విమతుల నోర్చి ప్రా ♦ ణములు విడిచెఁ

ఆ॥ బదియుమూఁడు వేలు ♦ పడతులు గొలువఁగ జ్ఞావతియును నాదు ♦ నాయనమ్మ
రోహితాశ్వశిఖల ♦ జోహారు గావించె నిట్టి వీరమూర్తు ♦ లెందఱుఁ గలరు! 103

సీ॥ కడకు మూఁడవమాఱు ♦ గా నక్బరే తెంచె నంతములేని సై ♦ న్యములఁగొనుచు
వీరులందఱుగూడి ♦ విశ్వపూజ్యంబైన చిత్తూరుకోట ర ♦ క్షింపవచ్చి
రలపరంగుల పిరం ♦ గులమ్రోల దుర్గంబు గాజువిధాన బ్ర ♦ క్కలయి కూలె
మేవాడ వీరల ♦ క్ష్మీసహజమకుటముల్ జయమల్లముఖవీర ♦ సమితి మ్రగ్గెఁ
గీ॥ గను దెఱచి కావురని కూయఁ ♦ గాఁ దెలియని శిశువులాదిగ జగదేక ♦ జేతృశౌర్య
పరులవఱ కందఱును బట్టి ♦ నఱకె నక్బరెటులు చిత్తూరురమ తల ♦ యెత్తి బ్రదుకు. 104
గీ॥ ఆచతుశ్శాల లాభవ ♦ నాంగణమ్ము లాజయస్తంభతతులు దే ♦ వాలయమ్ము
లూఁచముట్టుగఁ జెడియెఁ జి ♦ త్తూరుపురము కాడుగామాఱి పాండవ ♦ బీడు దేలె. 105
సీ॥ తలపైనఁ గొమ్మున్న ♦ ధైర్యమేరుప్రలు ఝాలావనీంద్రుల సేన ♦ లడఁగిపోయె
నహిరాజు కోఱల ♦ నైనఁ బట్టి పెకల్చు చోహాణబలములు ♦ చొప్పుదప్పెఁ
బాతాళ మఱచేతఁ ♦ బగిలించు ప్రమర లేనలన స్రుక్కిరొ సుంత ♦ తెలియరాదు
గగనధాత్రుల నేక ♦ ముగఁ జేయఁజాలిన రాఠోడుకులంబు పే ♦ ర్మఱుననయ్యె
గీ॥ నల చతుర్దశలోకముల్ ♦ గలిసె నేని సమయఁ జేయు చోండావతుల్ ♦ సన్నగిలిరి
నలుగు రెదిరించినను దాఁకి ♦ నిలువరించు పోఁడిమికిఁ దప్పి మేవాడ ♦ వాసు దేలె. 106

ఉ॥ వైరులు మాసమాసమును ♦ బైరులఁ గోసెడు నట్టి వీరులన్
నూఱులు వేలు గోయఁగ ను ♦ నోజ్ఞ సువర్ణ శలాకలట్టు లా
గారశిఖాచయంబులను ♦ గాలుచు వేలకు వేలు స్త్రీలు జో
హారులు చేయ; దేశ మక ♦ టా! జనశూన్యము గాక నిల్చునే? 107
సీ॥ తనదు కండలును ర ♦ క్తము క్రుమ్మరించి మేవాణ్మాత వీరసా ♦ భాగ్యలక్ష్మి
యొక వేయియేండ్లుగా ♦ నోర్చె నోర్చుచునుండె శాత్రవతతిపోటు ♦ సడలదయ్యెఁ
దద్ఘాతములకు నా ♦ తల్లి శరీరమ్ము కుమ్మెలు పోవుచుఁ ♦ గుట్టు పట్టు
నుపచారశతముల ♦ నోర్లు పెట్టదు చిక్కి చిద్రుపలై శల్యాన ♦ శిష్టమయ్యె
గీ॥ నపన్నహామాత గతి తలఁ ♦ పైనయప్పు డొడ్డలు పరవశమై రక్త ♦ ముడుకు లెత్తఁ
గడుపు చుమ్మలుచుట్టు నే ♦ కరణి నామెఁ దేర్తు నని రేయుఁబవలు చిం ♦ తించుచుందు. 108
మ॥ తన లోకావన కచ్ఛహాన్వయము పా ♦ తాళంబునన్ గ్రుంగ నం
దన నయ్యక్బరుకిచ్చి బాంధవము తొ ♦ ల్తన్ జేసి తత్పుత్రి నా
తని కర్పించెను మానసింహు, భగవాన్ ♦ దాసుండు తొల్దొల్త; నే
మని వర్ణాశ్రమ ధర్మ పద్ధతి తిరం ♦ బై నిల్చు లోకమ్మునన్. 109

× సీ॥ తనయంతరాజు లేఁ ♦ డనిపించి విస్తారభూమి మార్వారేలు ♦ భూపమౌళి
యుదయసింగక్బరు ♦ నెదురేగి తోడ్తెచ్చి తనరాజ్యలక్ష్మి స్వా ♦ తంత్ర్యలక్ష్మి
నొసఁగుచు సోదరి ♦ యోధబాయి నొసంగి యేకసహస్రహ ♦ యేశుఁడయ్యె
ననుజుని జంద్రసే ♦ నుని నిజాత్మజు శూరసింహు ఢిల్లిని సేవ ♦ చేయఁబనిచె
గీ॥ బదులుగా నక్బ రొకకొన్ని ♦ పల్లెలియ్య నతని సామంతుఁడగుచు రా ♦ జ్యంబొనర్చు
ధీరుఁడెవఁ డధీరుఁడెవఁడు ♦ వీరనృపులె సిగ్గుచెడి తగ్గుకూటి కా ♦ సించినపుడు. 110

మ॥ బికనీరీశ్వరుఁడున్ జసల్మియరు పృ ♦ థ్వీనాథుఁడున్ వారి క
న్యకలన్ ఢిల్లికిఁ గానుకఁగాఁ బనిచి సే ♦ నాధీశ సామంతులై
సుకమున్ గోరుచు నక్బరున్ గొలువఁగాఁ ♦ జొత్తెంచి రిల్లాందఱో
యకటా! సోదరభూపతుల్ చెడిరి హే ♦ యంబైన దాస్యమ్మునన్. 111

మ॥ వడకించెన్ సచరాచరావనిఁ బ్రతా ♦ పస్ఫూర్తిఁ జిత్తూరుము
ట్టడియ స్గజ్జనరావు; శూరధనుఁ డి ♦ ష్టశ్రేష్ఠుఁ డమ్మాన్య పు
త్రుఁడు మాతండ్రికి మేనమామకొడు కెం ♦ తో కూర్చువాఁడయ్యె నన్
విడి ఢిల్లీశ్వరుఁ జేరె! నీకథలు వి ♦ న్పింపఁగ సిగ్గయ్యెడిన్. 112

మ॥ దురదృష్టంబదియెల్ల నాపయిన గం ♦ తుల్ వెట్టెఁ గాదేని సా
గరుఁ డప్పద్మహితాన్వయం బపయశః ♦ కాలుష్య మొందంగ న
క్బరు పాదాబ్జముఁ గొల్వ నేల చను హ్మా ♦ ద్బంధుల్ హితుల్ సోదరుల్
పరునిన్ జేరిరి మందభాగ్యమున నె ♦ బ్భాగిన్ వగన్ గాంతునో. 113

× Raja Udai Singh of Marwar, surnamed the fat, chief of the Rahtores held but the munsub of one thousand, while a scion of this house Raj Singh of Bikanir had four thousand. The indepeudent prince of Chanderi kerowli Duttea with the tributary fewdatories of the larger principalities and members of the Shekavati Federation were enrolled on the other grades from four to seven hundred. In short it became general and what originated in force or pursuation was soon coveted from interested motives and as nearly all the states submitted in time to give queens, to the empire, few were left to stigmatize this deraliction from Hindu principle.

Akbar thus gained a double victory, securing the good opinion as well as the sword of these princes in his aid. A judicious perseverance would have rendered the throne of Timoor immoveable, had not the tolerant principles and benefience of Akber Jahangir and Shah Jahan been lost sight of by the bigotted and blood-thirsty Awrangzeb. "Annals of Mewar."

మ॥ అకటా! సూత్తుఁ డకారణంబుగనెక ♦ య్యం బెంచి వాదాడి ఢి
ల్లికి వేంచేసెను నిన్న; శత్రుజనపా ♦ ళిం దున్మి తూఁటాడు సిం
హకిశోరంబులు తమ్ము లిట్లగుటకై ♦ యస్మన్మనం బెట్టి బా
ధకు లోనయ్యెనొ దేవుఁడే యెఱుఁగు ని ♦ ద్రం గాన రేయంతయున్. 114

సీ॥ సువిశాలమర్మరీ ♦ శువికాస మక్బరాస్థానరంగప్రభా ♦ తతికి భ్రమసి
యాశ్రయించినవారి ♦ యాసలన్నియుఁ దీర్చు నతని వింతగు వదా ♦ న్యతఁ దలంచి
తమపేరు జగమునం ♦ దకుఁ బెద్దగా రాజు పేరుతో జతగూడు ♦ పెంపు నెంచి
కనకసౌధాగ్రభా ♦ గములందుఁ దెరలలో విహరించు తురక బి ♦ బ్బీల వలచి
గీ॥ సేతుశీతనగాంతర ♦ సీమఁ గలుగు మనుజపతులెల్ల మతిచెడి ♦ కనులు తిరిగి
విడని పేరాస నక్బరు ♦ విజయరథము కాడి మోసిరి స్వాతంత్ర్య ♦ ఘనత మఱచి. 115

మ॥ కనుసన్నన్ ననుఁగొల్చు భూపతులు మో ♦ గల్ జేని గుఱ్ఱాలు గా
యను వేంచేసి రనేకదుర్గవితతుల్ ♦ హారావళీపర్వతా
వని దక్కెన్ రిపుచేతఁ జిక్కెఁ జమువుల్ ♦ నమ్మయ్యె; భాండారముల్
ధనశూన్యంబు లికెట్లు నిల్వనగు స్వా ♦ తంత్ర్యంబు మేవాడకున్. 116

సీ॥ స్థానమా! విశ్వవి ♦ శ్వంభరాదేవికి వజ్రభూషణము మే ♦ వాడసీమ
యన్వయమా! జగ ♦ దారాధ్యదశదిశా వ్యాప్త కీర్తియుతంబు ♦ భానుకులము
పూర్వులా! లోకైక ♦ పూజ్యు లిక్ష్వాకు హరిశ్చంద్ర మాంధాతృ ♦ నృపతిమణులు
ప్రజలా! జగజ్జైత్ర ♦ పరిపూర్ణవిక్రమ ప్రాభవోద్దాము లా ♦ రాజపుత్రు
గీ॥ లాత్మలో క్షాత్రగుణ మణు ♦ వంతయైనఁ గలుగువాఁ డెవఁ డుఱక గా ♦ జులు ధరించి
చల్లఁగా నింటఁగూర్చుండ ♦ సాహసించుఁ! దనదు సర్వస్వ మర్పింపఁ ♦ దలఁచుఁగాని. 117

సీ॥ క్ష్మాగోళమును ముంచు ♦ గాఢాంధతమసంబుఁ గరదివ్వెతో నార్పఁ ♦ గడఁగునట్టు
లత్యగాధము సాగ ♦ రానంతజలముల కేతమ్ము వేయ నూ ♦ హించునట్లు
వసుధ బొగ్గుగఁగాల్చు ♦ ప్రళయాగ్నిహోత్రంబుఁ గన్నీటిచే నార్ప ♦ నున్నయట్లు
క్షయకాలమున రేఁగు ♦ సప్తమారుతధాటి, తేటి రెక్కల నాపఁ ♦ దివురునట్టు
గీ॥ లని జగము నన్నుఁ బరిహాస ♦ మాడుఁగాక యొక్కటిని నిల్చి బలమెల్ల ♦ నెదురువెట్టి
విధికి మాఱొడ్డి స్వాతంత్ర్య ♦ విజయలక్ష్మి యడుగులకు నిత్తుఁ గల్యాణ ♦ హారతులను.

గీ॥ ఎట్టి బ్రహ్మప్రయత్నంబు ♦ నేనిఁ జేసి యుదయపురలక్ష్మికిఁ గిరీట ♦ ముంతుఁ దలను
గాక దైవోపహతుఁడనై ♦ కడిమిఁ జెడిన గక్తతిఁ గూస్తు రతనాల ♦ రావిరేక. 119

శా॥ నా కొక్కించుకయైనఁ గష్ట మెదురై ♦ నన్ మేరువుల్ గాఁగఁ జే
కాకున్ జెందు మృదుస్వభావులరు మీ ♦ యాశీస్సు శ్రీరామర
క్షాకల్పంబగు; ధర్మసూక్ష్మముల నీ ♦ సందిగ్ధకాలమ్మునన్
నాకున్ జెప్పి కృతార్థుఁజేసి కడుఁ బు ♦ ణ్యాంబొందఁ బ్రార్థించెదన్." 120

క॥ అని వెండికొండ సింహాసనమున శివుఁబోలె శాంతి ♦ సదనంబగు స్వా
మినిగని భక్త్యావేశంబునను సలుంబ్రామహీశ ♦ పుంగవుఁ డంతన్. 121

మ॥ "ఇవియున్ నీరరసాబ్ధివీచికలు గా ♦ నీ మాటలున్ గావు; హైం
దవమందెందును సత్యధర్మములు సం ♦ స్థాపింప మేవాడభా
గ్యవిశేషంబునఁ బుట్టువున్ గనిన సా ♦ క్షాద్విశ్వనాథుండవౌ
దువు; మర్త్యుండవు గావు; నిన్గొలుచు టెం ♦ తో మాకు శ్రేయంబగున్. 122

మ॥ తెలియున్ దేశము నాదు స్వామిపదభ ♦ క్తిస్థైర్యలీలల్; చతు
\+ ర్జలరాశిప్రవృతావనీతల మహా ♦ సామ్రాజ్య మర్పింప దా
పలికార్లన్ దగులంగ నొల్లను; భవ ♦ త్పాదాబ్జముల్ భక్తిమైఁ
దలపైనన్ ధరియించి నామనుగడన్ ♦ ధన్యంబు గావించెదన్. 123

గీ॥ నాదు భటకోటి ధనము ప్రా ♦ ణంబు సుతులు నాదురాజ్యంబె నీదని ♦ నమ్మికొలుతుఁ
దండ్రి! నీదుస్వాతంత్ర్యర ♦ థంబు మోయఁ గుడిబుజం బప్పగించుట ♦ గొప్పయగునె! 124

మ॥ తమగర్జారవధాటి నెల్లెడల గో ♦ త్రక్ష్మాధరశ్రేణి ఖం
డములై త్రెళ్లఁగఁజేయు దోర్బలులు చోం ♦ డావన్మహావీరసిం
హాములన్ దోడ్కొనివచ్చి నిల్పెద, విప ♦ క్షారణ్యముల్ గాల్చి భ
స్మముగావింతు సమగ్రవిక్రమకళా ♦ సంరంభపారీణతన్. 125

మ॥ పదివేలేన్గులయంత దార్ఢ్యమున మ ♦ ద్బాహంబు నీపాదముల్
గదియున్ నిక్కము దేవదానవులు లా ♦ గన్ జూచినన్ సుంతయున్
గదలన్ బో దనిలోన శత్రులను మ్ర ♦ గ్గన్ జేతుఁ గాదేని నీ
పదపద్మంబుల మ్రోల వ్రాలి విడుతున్ ♦ బ్రాణంబులో యీశ్వరా! 126

\+ It is a rare thing for a Rajput to betray his Thacoor. Fidelity to the chief, 'Swami Dharma'. is the climax of all virtues. The Rajput is taught from his infancy in the song of the bard to regard it as the source of honor here and of happiness hereafter.

"Annals of Mewar."

మ॥ తనువుల్ నశ్వరముల్; విశుభ్రయశమున్ ♦ ధర్మంబు సుస్థాయివై
తనరారున్; వెనుకంజవేయకుము; పవి ♦ త్రంబైన దీకార్య మే
యనుమానంబును లేదు; వేగమె రణ ♦ ప్రారంభమున్ జేయుమీ
నిను సేవించెదఁ నీకుముందు రిపుపం ♦ క్తిన్ జించి చెండాడెదన్." 127

గీ॥ అనుచుఁ గేల్మోడ్చి విరమించు ♦ నతనిమాట నందుకొని భానుసింహుఁ "డో ♦ యధిప! మాకు
స్వామిభక్తియె రక్తమా ♦ పమునఁ బాఱు నిన్ననుసరింప కేరీతి ♦ నిలువఁగలము. 128

సీ॥ స్వామి! స్వాతంత్ర్యప్ర ♦ భామనోజ్ఞంబు నీవదనమ్ము భువనసే ♦ వ్యమ్ముగాదె
యకలుషస్వామిభ ♦ క్తికిని మాచిన్నిరాష్ట్రమ్ములు పూర్వకా ♦ లమ్మునుండి
సూతికాగృహముల ♦ శోభఁ జెన్నారు నిందుకుఁ దోడుగా నీమ ♦ నోజ్ఞనామ
సంస్మరణంబు దు ♦ స్సాధ దుర్భేద దుర్గముగాఁగ మమ్ము ర ♦ క్షణముచేయుఁ
గీ॥ గంఠమునఁ బ్రాణవాయువుల్ ♦ గలుగుదాఁక ముందునకెకాని వెనుకవై ♦ పునకుఁ జూడ
మరుల కలవాలములు పూల ♦ సరములట్లు కంఠములు కౌఁగిలించిన ♦ కాలమందు. 129

చ॥ ముదుసలినైన మోగలు చ ♦ మూవిసరంబు ముఖంబు భూస్థలిన్
గదియుచుఁ జీల్చు నాగఁటివ ♦ గన్ బగిలించుచు రెండుపాయలై
చెదరఁగఁజేతు; బాణములు ♦ చిచ్చఱపిడ్గులువోలె వైతుఁ గ
ల్గదు లవమేనియున్ బిఱికి ♦ కండ మదీయశరీరమందునన్. 130

ఉ॥ క్రూరతురుష్కసంతతుల ♦ కున్ మఱి నీకు ఘటిల్లు నామహా
భారతయుద్ధరంగమున ♦ ఫల్గునతుల్యుఁడవౌచు నీవు చె
న్నారఁగ నీపదంబులు హృ ♦ దబ్జతలంబున నిల్పి మత్స్యధా
త్రీరమణుండొకోయన న ♦ రిప్రతతిన్ గడతేర్తు నాజిలో. 131

మ॥ దివియున్ భూమియు నొక్కటైఁ బడిన నా ♦ దేహంబునన్ బ్రాణవా
యువు లున్నంతకుఁ గన్నులెత్తి యహితుం ♦ డొక్కండు నిన్ జూడఁగా
నవకాశంబు నొసంగఁబోవ; సముద ♦ గ్రాటోప మేపార న
య్యవనాంభోనిధిఁ ద్రచ్చివైచెద జగం ♦ బానందమున్ బొందఁగన్. 132

క॥ వినిపింపనేల పెక్కులు నిను మ్రొక్కి వచించువాఁడ ♦ నీప్రాణము వె
న్కను మాప్రాణంబులు ముం దనిన మనస్సింహుఁడప్పు ♦ డందఱు వినఁగన్. 133

క॥ "ఝాలాన్నృపతులు శౌర్యోత్తాలులు పరిపంథి గహన ♦ దహన జ్వలన
జ్వాలాభు లనెడు కీర్తిని నేలఁగలుప సాహసింతు ♦ నే? నీమ్రోలన్. 134

సీ॥ శూరులౌ గ్వాలియర్ ♦ సోనెగుఱ్ఱేశ్వరుల్ ద్రుపద మాత్స్యక్షితీం ♦ ద్రులునుగాఁగ
సకలసంగరమర్మ ♦ సర్వజ్ఞమూర్తి యాభీమచాందుఁడు యము ♦ న్స్వామిగాఁగ
శ్రీసలుంబ్రాకృష్ణ ♦ సింహుండు దోర్బలోద్దండసాహసుఁడు భీ ♦ ముండుగాఁగఁ
దేజసింహుఁ డమాను ♦ పాజేయ విక్రమగురుకీర్తిఘనుఁడు ఫ ♦ ల్గునుఁడుగాఁగ
గీ॥ శ్యామసిం గేను కవలమై ♦ యండనుండ ధర్మరాజనై నిలిచి స్వ ♦ తంత్ర్యరథము
స్వర్ణజయఘంట మ్రోయించి ♦ జయముగాంచి ధర్మసంస్థాపనాచార్య ♦ తను వహింపు.
గీ॥ దస్యుశవకోటిపైన మ ♦ ద్భటులు నేను దనువులను వాల్చి, నీవు స్వా ♦ తంత్ర్యలక్ష్మి
కలవఱచు రత్నదేవాల ♦ యమ్ముఁజేరఁ బరచఁగలమయ్య! కనక సో ♦ పానపంక్తి. 136
మ॥ పనులెల్లన్ సమకూరె మీవినయసే ♦ వల్ తృప్తి సంధించె స్వ
స్వనివాసంబుల కేగుఁడంచు భవదా ♦ జ్ఞల్ వచ్చుదాఁకన్ దినం
బును భూశయ్యయు నేకభుక్తము వ్రతం ♦ బున్ బూని వహ్నిన్ జొరుం
డనిరన్ దక్షుఁడు బట్టుఁడన్న వెనుదీ ♦ యన్ బోము రాజేశ్వరా!” 137
క॥ అని వచియించిన నుగ్రాశనితుల్యుఁడు శ్యామసింగు ♦ సాద్రీశ్వరుఁ “డో
యినవంశాభరణా! నాయనుజుని మార్గమునె నేను ♦ ననువర్తింతున్. 138
ఉ॥ ప్రాణము తీపుగాదు, కర ♦ వాలభుజంగికిఁ గ్రూరశాత్రవ
ప్రాణసమీరమిచ్చి విజ ♦ యంబు యశంబు గడించి నిత్యక
ల్యాణము లొందుటొక్కఁడు; మ ♦ హాహవరంగములందు వ్రాలి ని
ర్యాణమునొందు టొక్కఁడు ప ♦ రాక్రమపూజ్యము రాజకోటికిన్. 139
సీ॥ విశ్వంబు నగలించు ♦ వేడిపిస్తులనైనఁ బువ్వులవలె శిరం ♦ బున వహింతు
శేషాహిపతినైనఁ ♦ జేనెత్తి ముత్యాల హారంబువలెఁ గంఠ ♦ మందుఁ దాల్తు
హిమవత్కుధరశీర్ష ♦ ‘మెవరెస్టు’పైనుండి దూఁకెదఁ జాతాళ ♦ లోకమునకు
నాత్మగర్జాస్ఫూర్తి ♦ నడవి మార్మ్రోయించు మృగరాజు నశ్వము ♦ గ్లైక్కనేర్తుఁ
గీ॥ గ్రూరతౌరుష్కతతుల నీ ♦ మ్రోలఁ బట్టి కసిమసఁగ నేర్తు మననేర్తుఁ ♦ గాని నిన్ను
విడువనేర్తునె? ప్రాణముల్ ♦ విడిచినైన సరుణ కేతనచ్ఛాయలఁ ♦ దిరుగనేర్తు. 140
మ॥ మిడిమేల్మిడైనను నర్థరాత్రమయినన్ ♦ మిట్టైన గుంటైన నె
క్కుడువాఁడైనను లొచ్చువాఁడయిన మీ ♦ కున్ దోఁచిన ట్లాజ్ఞపె
ట్టుఁడు ముందున్ మఱి వెన్కచూడక యె పి ♦ ద్గున్ బోలె వైరివ్రజం
బడఁగన్ దాఁకెదఁ జూడు వేయునుడులే ♦ లా! ముందుఁగార్యాంబులన్. 141

మ॥ కడప్రాణంబులు బొందివీడి చనుదాఁ ♦ క౯ నిన్ను సేవింతు నె
క్కుడు దర్పోన్నతి సంగరాంగణముల౯ ♦ ఘోరారి సంఘంబుల౯
దొడర౯ బోయెద; వీడ కండలను గొం ♦ తుల్ గోసి తద్రక్తముల్
మడవల్ గట్టెద దేశమంతట; యశో ♦ మందారముల్ పెంచెద౯.'' 142

క॥ అని వచియింపఁ బ్రతాపుఁడు తనచెంతను ధైర్యపర్వ ♦ తమువోలె వసిం
చిన బదనూర్ నరపతిఁ జూచిన వదనం బెత్తి తేజ ♦ సింహుండంత౯. 143

మ॥ "అవనీభారము హెచ్చి ధర్మములు వ్య ♦ త్యస్తంబులై పోవఁ బూ
ర్వవికాసం బలరింప నీశ్వరుఁడు స ♦ ర్వజ్ఞుండు మీవంటి మా
నవమూర్ధన్యుల రూపమొంది యిల జ ♦ న్మం బెత్తు; నీదర్శనా
దివిశేషంబులు లోకమంతటికి సం ♦ ధించు౯ మహాశ్రేయము౯. 144

సీ॥ ఒకయొత్తు నీవు వే ♦ ఱొకయొత్తుగా దైవకోటి నిల్చిన నిన్నె ♦ కోరుకొందు
స్వామి! యీనీపద ♦ ద్వయి విశ్వపూజ్యంబు, నడుమ త్రోవను నీవు ♦ నడచునప్పు
డడుగు సోఁకిన ధూళి ♦ యణుమాత్ర మంటిన నఖిలలోకముఁ గాల్చు ♦ హాలహలము
చేదంతయును దగ్గి ♦ శీతమై తీయనై నిమిషమ్ములో నమృ ♦ తముగ మాఱుఁ
గీ॥ ద్వత్పదము లెంత కొలిచినఁ ♦ దనివి లేదు నీయనఘనామ మెంత ధ్యా ♦ నించుచున్న
విసుగు గనుపింప దింకను ♦ విడక కొలువ ధ్యానమొనరింపఁగాఁ గోర్కె ♦ యగునుగాని.

సీ॥ ధర్మసంస్థాపనా ♦ ర్థము ధాత్రి మెలఁగు దేవా! యేకలింగాప ♦ రావతార!
పదినూఱులేండ్లు యా ♦ వనన్నృపుల్ భరతఖండమునకుఁ గూర్చు బ ♦ న్నములు, వాని
వారింపఁగాఁ బూర్వ ♦ వీరుల త్యాగంబు, ప్రస్తుతకార్య క ♦ ర్తవ్యములను
నెఱిఁగించుచో నీదు ♦ మృదులాతిమృదుల భావం బెంతనొచ్చె దై ♦ వమ యెఱుంగు
గీ॥ వినుకొలఁది చిచ్చుదరికొన్న ♦ విధమతోఁచె సైన్యబల మల్పమనె కాని ♦ చాలియున్నఁ
దలను బూవాడ కోట ని ♦ న్నిలిపి నేనె రిపుల సర్వనాశన మాచ ♦ రించియుందు. 146

సీ॥ భువనపావన! నీవు ♦ పూనినకృతి జగద్వంద్యకై మందఱము దో ♦ డ్పడఁగఁగలము
రణమహోత్సాహపు ♦ గ్ధనమైన సుముహూర్త మెంచి సూర్యధ్వజం ♦ బెత్తి నిలుపు
కలికి బంగరు చిఱు ♦ గజ్జెల మ్రోత మోగలులు యామ్యమహిష ♦ కంఠ కాంస్య
ఘంటానినాదంబు ♦ గా వినెదరు గాక, ధ్వజము చుట్టుందుము ♦ బలిసి కొలిచి
గీ॥ పులులఁ బోలిన చరణదా ♦ సులము మేము కడకు మేవాడ నొకచిన్న ♦ కత్తి పట్టు
మగనిసువుగల్గ నది రాల ♦ కెగురుఁగాక యమగులు నుతింత్రుగాక నీ ♦ విమల యశము.

సీ॥ పాత్రిభవంబిత్తు రా ♦ ష్ట్రమునిత్తు ధనమిత్తు రాణాను విడనాడి ♦ రమ్మటంచు
ఢిల్లీపురంబునుం ♦ డి దినంబు వచ్చు లేఖల నొక్కకొట్టంబుఁ ♦ గప్పనచ్చుఁ
ద్యాగైకమూర్తి! ధ ♦ ర్మావతారా! నీముఖము నొక్కమాఱు దూ ♦ రముననుండి
కనువిందుగాఁగఁ జూ ♦ చినవాఁ డెవండైన నీసచతరమార్గ ♦ మెట్లు సొచ్చుఁ
గీ॥ ప్రాణములతోడ నిన్నొడఁ ♦ బాయఁగలుగు వాఁడొకఁడు లేఁడు నీవు నీ ♦ వకులలోన
జెంతఁ జింతామణిని వీడి ♦ చిల్లిగవ్వ కెగుబుజము చూపు నెవ్వాని ♦ మొగమువాఁచె. 148
సీ॥ హారావళీ భూధ ♦ రావతంసప్రాంత సానుభాగము యజ్ఞ ♦ శాలగాఁగఁ
బావనాత్ముఁడు చంద్ర ♦ భట్టారకు కవిత్వధారలు వేదమం ♦ త్రములుగాఁగ
నల సలుంబ్రాకిరా ♦ తాధీశు లసమాన విక్రమక్రములు ఋ ♦ త్విజులుగాఁగ
శార్ఙ్గసన్నిభ బల ♦ స్థౌల్యశోభితము నీపటుమహాధనువు యూ ♦ పంబుగాఁగఁ
గీ॥ బ్రబల యవనసేనలు పశు ♦ ప్రతతిగాఁగ యాయజూకుఁడవై దీక్ష ♦ ననధరించి
సవనమునుదీర్చి జగము ని ♦ ర్యవనముగనుజేసి త్రైలోక్యనుతుల రం ♦ జిల్లవయ్య! 149
శా॥ ఔరా! శాత్రవకోటిపాలిఁటికిఁ బ ♦ క్ష్యత్ఫాలమూర్తుల్ గదా
యీరాణ్మణులంచుఁ జిత్తురురణం ♦ బాదంద తెన్నఁ రవి
ద్వారంబందునఁ జేసె శాత్రవకుల ♦ ధ్వంసంబు మాతండ్రి; యా
వీరాగ్రేసరచక్రవర్తి యమగుల్ ♦ వేయేండ్లు సేవించెదన్. 150
మ॥ పదివేల్ వీరుల బాహుశౌర్యయుతుఁడీ ♦ బాలుండటం చెన్నఁగాఁ
గదనం బెచ్చట భీమమౌ నచటఁ జ ♦ క్కన్ వ్రాలి దుర్దాంత శ
త్రుదళచ్ఛేదము చేసి నిన్ను జయయు ♦ క్తున్ జేయ యత్నింతు నీ
బదనూర్సింహము తేజసింహము నుడుల్ ♦ వ్యర్థంబు గాకుండుతన్. 151
శా॥ నిగిన్ ముట్టెడు కోటకొమ్మగుములున్ ♦ దేవాలయమ్ముల్ జయో
త్తుంగస్తంభము లొప్ప, స్త్రీపురుషు లెం ♦ దున్ బుత్రపౌత్రాప్తి నో
దంగా మాన్నృశభూపతుల్ కొలువునౌ ♦ ద్వత్పాదముల్ మోయఁగా
సింగారించిన తేరియట్లలరు నా ♦ చిత్తూర్పురిన్ గాంతునే?" 152
మ॥ అని వాక్రుచ్చి హృదంతరాళమున వీ ♦ రావేశ ముప్పొంగ, వి
చ్చిన కెందామరలైన కన్నులతుదిన్ ♦ జెన్నారు లేమంచుబొ
ట్టన నొక్కశ్రుకణంబు జాఱఁగను వీ ♦ రాగ్రేసరుండుండె; వె
నకను గూర్చుండిన గ్వాలియర్ విభుఁ డనం ♦ తత్యాగ సంశోభియై. 153

సీ॥ "దరిలేని జల మగా ♦ ధస్థాయి వెలుఁగొందు కడలికి నొకతోయ ♦ కణమునట్లు
బ్రహ్మాండమంత గా ♦ ప్పగనున్న పెనుసైకతాద్రికి నొకచిన్న ♦ యణువునట్లు
శాఖాచయంబు ది ♦ శాకోణములఁబ్రాకు నవనీజమున కొక్క ♦ యాకునట్లు
భూదేవి మకుటమై ♦ పొడవు నెత్తున్న పర్వతరాజమున నొక్క ♦ రాయియట్టు
ఆ॥ లేబలంబు లేని ♦ యేకాంగి బహువాహినీశు నీకు సాయ ♦ మేమి చేతు
హృదయకుసుమ మొక్కఁ ♦ డే నాదు సర్వస్వ మదియె నీపదముల ♦ నప్పగింతు. 154
చ॥ అజిత పరాక్రమంబున మ ♦ హాహవసీములఁ గత్తిమోసి నా
బుజములు కాయగాఁచెఁ గడుఁ ♦ బూర్వుఁడ వృద్ధుఁడ నైతిఁగాని, నీ
విజయరథంబు మోయ భుజ ♦ వీర్యము పట్టున లోటులేదు నే
గజిబిజచేసి శాత్రవుల ♦ కండలు మెండుగ రాల్తు మేదినిన్. 155
శా॥ చండారాతి కులాటవీ దహనశ ♦ శ్వత్కీర్తి! సర్వస్వ మీ
తండొక్కండె ప్రపంచమందుఁగల మ ♦ ద్భాగ్యంబు నాకూన యీ
ఖండేరావు కురంగముల్ దునుము వ్యా ♦ ఘ్రస్వామిసోలేక బలో
ద్దండుండై తెగటార్చు వైరులఁ గృతాం ♦ తప్రాియుఁడై యాజిలో. 156
సీ॥ కరుణావిహీనుఁ డ ♦ క్బరు సర్వభక్షకుండయి గ్వాలియరును గొ ♦ న్నయది మొదలు
నెట్టిసాయములేక ♦ యెందొ రెక్కలులేని పక్షినై పడిన యీ ♦ బడుగునన్ను
మేవాడఁజేరిచి ♦ మీతండ్రిగారు సహస్రహస్తములతో ♦ నాదరించి
రతని యనంతరం ♦ బభిమానమెనయఁ దండ్రివిధాన నోమితి; ♦ నీఋణంబు
గీ॥ వేయిజన్మంబులెత్తి నీ ♦ విమతనృపుల నసమరణభూమిఁ జీల్చి చెం ♦ డాడినైనఁ
దీర్పఁజాలమి సత్య మీ ♦ దేహమెపుడు త్వత్పద సమర్పితంబు భూ ♦ ధవకులేంద్ర! 157
సీ॥ నిత్యకల్యాణమం ♦ దిరము చిత్తూరుమండలము వివాహమం ♦ డపముగాఁగ
రంగుగుల్కు ననేక ♦ రాజపుత్రస్యందనమ్ములై రేనికుం ♦ డలునుగాఁగఁ
గృష్ణసింహాది వీ ♦ రేశ్వర చోళప్రతాపస్ఫూర్తి రత్నదీ ♦ పతతిగాఁగ
యననభూధవ కిరీ ♦ టాళి నిర్గతమణుల్ వజ్రరంజిత రంగ ♦ వల్లిగాఁగ
గీ॥ దస్యుగళరక్తముల నసం ♦ తమ్ములాడి నీమకరవాల మెచటఁ దా ♦ నై దనర్చి
సకలమును దీర్చు నాగప ♦ సానిగాఁగ విజయలక్ష్మి వరించి నిన్ ♦ బెండ్లియాడు." 158
గీ॥ అని యుపరమించె నంత నా ♦ తనిసమీపమున మహోన్నతరూపుఁడై ♦ మూర్తిఁగొనిన
వీరరసవార్ధియో యనఁ ♦ గూరుచున్న భిల్లలోకైకనాథుఁ డా ♦ భీమచాందు. 159

"సీ॥ కాండ్రుకాండ్రని పెద్ద ♦ గా మ్రోతల నిగిడ్చి గబ్బిబెబ్బులిపిండు ♦ బొబ్బరించు
శైలముల్ పగిలి ప ♦ చ్చడిగాఁగ ధ్వనిచేసి సింహపోతములు గ ♦ ర్జించుచుండఁ
జేయెత్తు లేచి ప ♦ చ్చివిసంబు వెదచల్లి కోడెనాగులు బుస ♦ కొట్టుచుండు
వసుధ యిట్టటులాడ ♦ బరునై పరువులెత్తి యేనుంగుగుములు ఘీం ♦ కృతులు సేయఁ
గీ॥ బద్మజాతాండమంత్తలై ♦ భయము గొలుపు గండశిలలఁ గొండలు చుట్టు ♦ నిండియుండఁ
భ్రమదయుతుఁడైన కైలాస ♦ భర్తకైనఁ జాలునే గుండె నాదు రా ♦ జ్యంబుఁ జొరఁగ.

సీ॥ భూలోకనాకమా ♦ బోయెపాళెంబుండఁ జందనతరువర ♦ చ్ఛాయలుండఁ
గొలువుకూటంబుండఁ ♦ గోడెగుబ్బెతగముల్ వింజామరమ్ములు ♦ వీచుచుండ్రు
బొమిడికంబుల భిల్ల ♦ పుంగవుల్ నడదివ్వె లగుదు రందఱును నీ ♦ యాజ్ఞ నుగ్రు
నాయాత్మకెంతొ యా ♦ నందమా నాదు సింహాసనంబందు నీ ♦ వధివసింపు
గీ॥ మండఁ గూర్చుండి క్షణమైన ♦ నవలఁ బోక కొలిచి దేవునకట్లు సే ♦ వలు ఘటింతు;
నడుగు మన్నాట కోర్వ నా ♦ హస్తయుగము జాళువా పట్టుదిండుగా ♦ సంతరింతు. 161

మ॥ సరియంచుర్ దలయూఁచిచూడు మఱి నా ♦ స్వర్గంబు నన్నైదైన ని
గ్గరులుర్ ముప్పదిమూఁడుకోట్లెపుడు పూ ♦ జల్ చేసి సేవించు న
ప్పురుహూతుండును జూచియుండని సుఖం ♦ బుల్ భోగముల్ నచ్చి దొం
తరలై చుట్టునుజేరి కొల్చు నిను మ ♦ ద్వాక్యంబు నాలింపుమా!. 162

మ॥ అకటా! నీయెడ నెయ్యపుర్ బలిమి నే ♦ స్వర్గాడితిర్ గాక యే
టికి నాప్రార్థన మియ్యకొందు వెపుడుర్ ♦ డెందంబునర్ దేశమా
తకు వాటిల్లు విపత్తుకై వగచి చిం ♦ తర్ గ్రాఁగునీ వగ్గి ప్రిఁ
గక స్వాతంత్ర్యము దక్కుదాఁక నొకచోఁ ♦ గాలూని కూర్చుందువే!. 163

సీ॥ జాతియు జన్మదే ♦ శమును భిన్నములైన, మనపూర్వులకు మైత్రి ♦ దనరకున్న
నాకన్న వయసు సుం ♦ తగఁ దక్కువైన, బాల్యమున నొండొరుఁ జూచి ♦ నది మొదలుగ
నీపైన నవ్యాజ ♦ నియతి నామదినిల్చె రెండవదేవుఁడర్ ♦ రీతిఁజూతుఁ
గడఁబోదు నీదు జా ♦ గ్రన్మంగళాకృతి కలనైన హృత్ఫల ♦ కమునునుండి
గీ॥ నీవు పాల్గొనట్టి యీ ♦ నిఖిలలోక సార్వభౌమత నరకవా ♦ సముగ రోతు
నండ నీవున్న నంబలి ♦ నైన నమృత మట్లు సేవించి యానంద ♦ మందనేర్తు. 164

సీ॥ అహితదైతేయ ప ♦ క్షత్కాలమూర్తులౌ శౌర్యదుర్జయు లొక్క ♦ జాతివారు
తరతరంబులుగ స్వా ♦ తంత్ర్య లక్ష్మీమహోదయముఁ గోరి విదేశ ♦ ధరణిపతుల

మాఱొడ్డి బాహుశౌం ♦ భక్తిప్రతాపము చూపి ధనధాన్య వస్తువా ♦ హనయుతముగ
సర్వార్పణ మొనర్చి ♦ శాశ్వత ధన్యత్వ మందు వెవ్వరికి వం ♦ ద్యంబుగాదు!
గీ॥ హృదయముగలట్టి మానవుం ♦ డెవఁడు వారియడుగులను గొల్చి, యహితుల ♦ నణఁచిజన్మ
పావనముసేయఁ డాతని ♦ బ్రదుకదేల బల మదేల నిరర్థకై ♦ శ్వర్య మేల! 165

మ॥ అకటా! ముప్పదికోట్ల హైందవులు మో ♦ యఁదగ్గ భారంబుఁ గొం
కక నీవొక్కఁడ వెత్తికోఁ దలఁచి తెం ♦ కన్ నిన్ను సేవించి గొం
తుక లర్పించెడువారు పూజ్యులగు భ ♦ క్తుల్ నీపతాకంబు క్రిం
దికి రానొల్లనివార లందఱును మా ♦ తృద్రోహులున్ వంచకుల్. 166

మ॥ పొదలన్ వెల్వడు దొడ్డక్రొలుపులు లే ♦ పుల్ జూపు నాసింగపుం
గొదమల్ వీఁరని శాత్రవుల్ బెదరు ను ♦ క్కుండుంట లున్నార లేఁ
బదివేల్లెంకలు భిల్లవంశజులు నీ ♦ పాదాబ్జముల్ గొల్వ నే
కొదలేకుండఁగ నందఱన్ బనిచి నీ ♦ కున్ బ్రీతి గావించెదన్. 167

సీ॥ వెదురు పొదలనుండి ♦ ప్రిదిలిన యాణిముత్యములు కుప్పలు కుప్ప ♦ లై రహించు
ఫణిఫణాగ్రములందుఁ ♦ బండి రాలిన మణుల్ పరుపులు పరుపు లై ♦ పరిఢవిల్లు
గనుల మొల్చిన యన ♦ ర్ఘ సువర్ణ రౌప్యాది లోహముల్ పెనుకొండ ♦ లుగఁదనర్చు
శైలసానువులలోఁ ♦ జంద్రకాంతశిల లీజగమంతటికినైనఁ ♦ జాలియుండుఁ
గీ॥ బెరుగుటయె కాని తఱుఁగుట ♦ యెఱుఁగనట్టి రత్నగర్భ సార్థముగ నా ♦ రాజ్యసీమ
యీఁచముట్టుగ నాయొద్ద ♦ నున్నసిరులు నాథ! నీమ్రోల సర్వార్ప ♦ ణంబొనర్తు.

మ॥ రవిబింబధ్వజమొప్పు నీ వనికిఁ జే ♦ రన్ నీకు మున్మున్నె యా
రవికన్నన్ మునుదోఁచు నప్పొడుపుఁదా ♦ రన్ బోలె జృంభించి యా
హవరంగాభ్రముఁ జొచ్చి శాత్రవకుల ♦ ధ్వాంతంబుఁ జీల్తున్ బ్రతా
పవిభుండన్న ఫిరంగి కీఘనుఁ డయః ♦ ప్రస్ఫీత గోళంబనన్. 169

సీ॥ పారతంత్ర్య మదల్చి ♦ స్వాతంత్ర్యమునునిల్పు బవరమ్ము వచ్చె సం ♦ వత్సరాది
పండుగువోలె నీ ♦ భారతప్రజకెల్ల సమభాగమైన యు ♦ త్సాహవేళ
యందఱు మొకమొగం ♦ బై నిల్చి యరుల గెల్చితిమేని స్వాతంత్ర్య ♦ సిద్ధియొదవు
ననిలోనఁబడినఁ గ ♦ ల్పాంతంబువఱకు శాశ్వత నాకలోక వా ♦ సంబు గలుగు
గీ॥ రెంట నేదిగల్గినఁ గృత ♦ కృత్యులగుదు మింతకన్నను జిరపుణ్య ♦ మేదిగలదు
మీనమేషంబులను బ్రొగ్గు ♦ మిందకుండ నిపుడె ప్రస్థానభేరి మ్రో ♦ యింపవయ్య!''

మ॥ అన గాంభీర్యము పూరుషాకృతిని దృ ♦ శ్యంబౌచు నిందుండెనో
యనఁ గూర్చున్న బ్రతాపసింహుఁడు "మహా ♦ త్మా! నీ కసాధ్యంబు గ
ల్గునె యీనాఁటి కిరాతవేషమునఁ జె ♦ ల్వంబొటి వెన్వెంట లే
దను లేకాని పురాకిరాతుఁడవు గా ♦ వా! శత్రుపూర్గాహకా! 171

గీ॥ త్యాగమూర్తులు వీరధ ♦ ర్మైకనిరతు లిందఱుండఁగ జయసిద్ధి ♦ కేమి కొఱఁత
యాకసముద్రాలుఁగాక చే ♦ యప్పళించి యాపఁగలము, విపత్కోటి ♦ నోపఁగలము. 172

సీ॥ సమరముల్ నిష్కార ♦ ణమరేగి రత్నగర్భయు రక్తగర్భయౌ ♦ పనికిఁ జాల
నొకచీమకైన నిం ♦ చుకహాని గలిగినఁ గనలేను; భారతా ♦ వనిని గలుగు
తరులతా గుల్మ భూ ♦ ధర గహ్వరములఁ జేరిమింతుఁ బ్రాణమును బేర్మి ♦ మించునట్లు
నాదుహృద్బంధు లిం ♦ దఱ మిమ్ముఁగొనిపోయి రణరంగమునను శా ♦ త్రవుల కత్తి

గీ॥ వాదరల కప్పగింపఁగా ♦ వలయు ననిన మేరువంతటి బాధ జ ♦ న్మించు నాకుఁ
గటకటా! కోరరాని దు ♦ ష్కార్యముల రణాంబునంతటి ఘోరకృ ♦ త్యంబు గలదె! 173

గీ॥ అలఘుమేవాడ లక్ష్మి ము ♦ ఖాబ్జమునకుఁ గుంకుమంబట్టి చిత్తూరు ♦ గుఱుతుఁబాపి
యిపుడు హారావళీసీమ ♦ నెల్లఁ గొనఁగ నక్బరు తలంచినటు తెలి ♦ యంగనయ్యె. 174

గీ॥ రాజ్యలక్ష్మి సేనాలక్ష్మి ♦ రౌప్యలక్ష్మి లంచములుచూపి యతఁడు వం ♦ చించితీఱు
నెంత బలవిక్రమములున్న ♦ నిపుడు మనకు నాత్మనిగ్రహమును ద్యాగ ♦ మవసరంబు.

గీ॥ ఏను మొదలుగ సామంతు ♦ లెల్ల ప్రజలు రజత సౌవర్ణరత్నపా ♦ త్రములు విడిచి
ప్రకృతియర్పించు పచ్చుఱా ♦ పళ్లెరములు చదరుటాకులందున మెస ♦ వుదముగాక. 176

గీ॥ తలఁచిన మనోరథప్రాప్తి ♦ గలుగుదాఁక వ్రతము నడిపిన దశరథ ♦ రాము.కరణి
హంసతూలికాతల్పమ్ము ♦ లవల విడిచి మ్మునుల దర్భాసనముల నుం ♦ డుదముగాక. 177

క॥ పెరుగునుగావ్రత చికురో త్కరము శిర శ్శ్మశ్రుక గండ ♦ తలముల; భద్రా
కరణము సేయింపకయుం దురుగాత మహర్షికోటి ♦ తో నెన యగుచున్. 178

క॥ మొరయునుగావుత ముందఱ మొరసెడు దుందుభులు వెనుక ♦ మొగమై యనిలో
నరనిదురయు నఱకడుపును బొరయఁగఁ బూనుదము వీర ♦ పూర్ణవ్రతమున్. 179

సీ॥ ఈశ్వరపదభక్తి ♦ యెపుడు మానఁగరాదు మధుమాంససేవన ♦ మరగరాదు
బంగారు పట్టువ ♦ ల్వలు గట్టఁగారాదు భోగకోటులవంకఁ ♦ బోవరాదు
కామాది శత్రువ ♦ ర్గము లంటరాదు సత్యంబు శౌచము విడ ♦ నాడరాదు
త్యాగంబుఁ గలనైనఁ ♦ దగ్గనీయంగరా దాత్మనిగ్రహము పో ♦ నాడరాదు

గీ॥ మానము త్తమధనమని ♦ మఱువరాదు ధర్మమే దైవమనుబుద్ధి ♦ తలఁగరాదు
నిఖిలజగములు మాఱొడ్డి ♦ నిలుచుఁగాక దేశభక్తిని విడనాడి ♦ తిరుగరాదు. 180

సీ॥ స్వాతంత్ర్య ధర్మవాం ♦ ఛాశీలురగువారి దారిఁ గష్టంబులు ♦ చేరియుండు
నావిపత్కోటితో ♦ నడలక వీరులు శాశ్వతయుద్ధంబు ♦ సలుపవలయు
ననుపమత్యాగస ♦ మారాధనములతో ధర్మదేవతఁ గొల్చి ♦ తనుపవలయుఁ
దద్భక్తజన జీవి ♦ తమ్ము దుర్గమ తపోమయమై సురక్షితం ♦ బయి తనర్చు
గీ॥ మహితకష్టానుభూతి ధ ♦ ర్మంబు పొలుచు నపజయంబుల నది తగ్గ ♦ కతిశయిల్లుఁ
గాన విజయంబె ముఖ్యంబు ♦ గాదు మనకు ధర్మనిర్వహణంబు క ♦ ర్తవ్యమెపుడు. 181

సీ॥ ఉదయుమే లేచి తే ♦ పుదయపురముఁ బీడి కుంభల్మియర్ కోట ♦ కును జనుదము
పదివేలపల్లెల ♦ ప్రజలు స్వస్వనివాసములు వీడి యచటికే ♦ పోవవలయుఁ
బొలములుదున్న నాఁ ♦ గలి మోపఁగారాదు పసుపుల నెచట మే ♦ పఁగరాదు
బాటల నెవ్వరు ♦ పయనింపఁగారాదు కూపముల జలంబుఁ ♦ గొల్లరాదు
గీ॥ వనమృగం బొక్కఁడైనఁ జం ♦ పఁగరాదు మఱచియో తప్పియో చెట్టు ♦ నఱుకరాదు
కేల నొకగడ్డిపోఁచయు ♦ గిల్లరాదు గిరులు విడనాడి బయలులఁ ♦ దిరుగరాదు. 182

శా॥ నీరంధ్రద్రుమపుంజరంజితములై ♦ నిద్రాణ నానామృగ
స్ఫారంబై భయదాంజనాచలమిటుల్ ♦ వ్యాపించెనాఁ జీకటుల్
బారై యంబరుదేశమాదిగ సలుం ♦ బ్రాసీమయుఁ దాఁక బ్ర
హ్మారణ్యంబగుఁగాక దేశము జనం ♦ బుండఁగరాకుండఁగన్. 183

క॥ తనకించుకయును లాభము దనరదనుచు నక్బ రెఱిఁగి ♦ దండెత్తక యుం
డిన నిరుదెగలకు మేలగు మనముందము కొన్నినాళ్లు ♦ మానముతోడన్. 184

క॥ తనయాస విడక సాగర మునకున్ దొరకొనినఁ దడిసి ♦ ముప్పందుము మో
యును నిక్కము మనకున్న దతిసుకున్నది తప్పదపుడు ♦ ధారిణి కుంగన్. 185

సీ॥ తతహరిశ్చంద్ర మాం ♦ ధాత్రాదులు చరించు పథ్రాలబాట నా ♦ భానుకులము
నరమాత్రుఁడొకఁడైనకే ♦ శిరసా యిక్ష్వాకులకు మసిపోఁక నో ♦ ర్చుకొనలేను
భరతఖండంబు కం ♦ పముపుట్టి మేవాడ మునిఁగి క్రిందికి గ్రుంగి ♦ పోవుఁగాక
యవనులతోడి బాం ♦ ధవమూన నిన్నాళ్లు మని తురుష్కులకాడు ♦ తినఁగఁజాలఁ
గీ॥ గాన బలమెల్లఁ జూపి సం ♦ గర మొనర్చి గెలిచి స్వేచ్ఛాభిమానముల్ ♦ నిలుపుకొనుటొ
దురమునను వ్రాలి మరణమొం ♦ దుటొ నిజంబు కలుగ దొందును మధ్యమా ♦ ర్గంబునాకు.

క॥ ఇది నా నిర్ణయ''మన "మంచిది యెల్లర కనుసరింపఁ ♦ జెల్లు నటులె చే
యుదుమని యందఱు గదలుచు సదనములకు వెళ్లిరధిక ♦ సంతోషమునన్. 187

మ॥ "పరివారంబులతో ధనావళులతో ♦ వస్తుప్రపంచంబుతో
§ నరుగన్ గావలె నేఁడె యందఱుజనుల్ ♦ హారావళీగహ్వరో
త్కరముల్ చేరఁగ; నెవ్వఁ డాజ్ఞను దిర ♦ స్కారంబు గావించినన్
ధరపై రాలు తదీయశీర్ష"మని ప్రఘో ♦ షల్ పెట్టె ఢక్కాధ్వనుల్. 188

గీ॥ అట్టి హారావళీపర్వ ♦ తాంతరమునఁ బరిణయము లోకరక్షయు ♦ జరిగనేని
× యంతజనబృంద ముండఁబో ♦ దనఁగఁదనరె నఖిలదేశంబు ప్రజయెల్ల ♦ నచటనుండె. 189

సీ॥ రాజులు నివసించు ♦ ప్రాసాదములుగూలి వనమృగంబులకు ని ♦ వాసమయ్యెఁ
బొలములలోన వి ♦ త్తులు రాలి మొలిచి చెల్లాకాశమును దాఁకు ♦ నర్లు పెరిగెఁ

---

§ Pratap commanded his subjects on pain of death to retire into the mountains. During the protracted contests the fertile tract watered by the Bunas and the Bries, from the Aravalli chain west, to the eastern table-land was becheragh (without a lamp.)

Many tales are related of the unrelenting severity with which Pratap enforced obedience to this stern policy. Frequently with a few horse he issued forth to see that his commands were obeyed. The silence of the desert prevailed in the plains. Grass has usurped the place of waving corn; the high ways were choked with thorny babul and beasts of prey made their abode in the habitations of his subjects. In the midst of this desolation a single goat-head trusting to elude observation disobeyed his prince's injunction and pastured his flock in the luxuriant meadows of Ontolla on the banks of the Bunas. After a few questions he was killed and hung up in terrorum. By such patriotic severity Pratap rendered the garden of Rajasthan of no value to the Conqueror.

"Annals of Mewar."

× Without a capital, without resources, his kindred and clansmen dispirited by the reverses of his house, yet sympathising with him in his refusal to ally himself with a muhammadan, Pratap Singh had established himself at Kumbhalmer in the Aravallis and had endeavoured to organize the country for a renewed struggle.

G. B. Malleson C. S I.

గొలఁకులలోఁ గూప ♦ ములలో జలము నిల్చి వాడుకలేమిచేఁ ♦ బాడుబడియె
నరులు పోకమి స్వేచ్ఛఁ ♦ బెరుగుచు నొకటికి వేయిగా మృగములు ♦ వృద్ధినొందె
గీ॥ నలఘు రాష్ట్ర వనాశాంత ♦ రావనీతలము లతావృక్షమృగవిహం ♦ గమవృతమయి
దేవదానవులకు నైనఁ ♦ దేరి చూడరాక చొరరాక కడు భయా ♦ క్రాంతమయ్యె. 190

గీ॥ తరులు రాపాడు మ్రోఁత, వా ♦ తముల మ్రోఁత, మృగవితతి మ్రోఁత, పలు సెల ♦ యేళ్ల మ్రోఁత,
ఖగతతుల మ్రోఁత గలిసి యోం ♦ కారనాదమెపుడు నల్దెసలందుఁ బై ♦ కెగయుచుండె. 191

మ॥ ఒకమాటా బదనూరరణ్యములలో ♦ నుద్దండులై మ్లేచ్ఛసై
నికులేతేరఁగ నాప్రతాపవిభుఁడుర్ ♦ వీక్షించి యాత్మీయసై
న్యకదంబంబులతోడవచ్చి మదశుం ♦ డాలమ్ముల్ జీల్చి సిం
హాకిశోరంబటు దాఁకి కూల్చెను జగం ♦ బౌరా యటంచెన్నఁగన్. 192

ఉ॥ వేఱొకసారి యిల్లెపది ♦ వేలభటుల్ మహాబాజుఖాను చి
త్తూరికి వెళ్ళుచుండఁగ మ ♦ హాగ్రవనంబున ముట్టడించె, వా
రూఱక నిల్చిరందఱు ద ♦ యోదయుఁడౌచుఁ బ్రతాపుఁడంత సం
హారముసేయకే విడిచె, ♦ నద్దిర! యాతని ధర్మమెట్టిదో.! 193

సీ॥ గొల్లలు మేకల ♦ గొని మేపుమురటంచు బచ్చికబయలులఁ ♦ జొచ్చి చూచుఁ
గాపు పొలాన నాఁ ♦ గలి మోపునోయంచు దూరప్రదేశముల్ ♦ తొంగిచూచు
వేటరుల్ మెకముల ♦ పిడుఁ జాపుమురంచు ఘోరవనంబులు ♦ దూఱిచూచుఁ
దరుల బోయలును వా ♦ గుర లొడ్డుమురటంచుఁ గొండపేటెక్కి యం ♦ దుండిచూచు
గీ॥ నాసలుంబ్రాధిపతి వెంట ♦ నంటియుండ దేశమెల్లెడఁ దిరిగి శో ♦ ధించుచుండుఁ
దనమనానతి లవమైనఁ ♦ దప్పెనేని ప్రళయమగుఁగాక యెవ్వాఁడు ♦ బ్రతుకఁగలఁడు! 194

గీ॥ భోగసన్న్యాసమున వీర ♦ పూర్ణదీక్ష పట్టి యిటుఁ బ్రతాపుఁడు కష్ట ♦ పడుచునుండ
రాజ్యతృష్ణాభరైక పూ ♦ ర్ణవ్రతంబు దీక్షగొని యక్బరచట సా ♦ ధించుచుండె. 195

సీ॥ అంబరుదేశమం ♦ దారణస్తంభపురము నాగనుఁడు పాల ♦ నము నొనర్చె
నల శమంతకసింహుఁ ♦ డనువీరుఁ డాదుర్గమును వానికడనుండి ♦ కొనుచు "నుదయ
పురికి సామంతుఁడై ♦ పరిపాలనముసేయు" మని తనపతి శూర ♦ ధనునకిచ్చెఁ
గోటవాఁకిటనున్న ♦ గొప్పపల్లె శమంతకుఁడు గొని తా నేలు ♦ కొనుచునుండెఁ
గీ॥ గొండకన్న దుర్భేద్య మా ♦ కోటఁగొనఁగ దండువిడిసి యక్బరు నిల్చె ♦ రెండునెలలు
చెంతనున్న మందంత పో ♦ సినను గాని జయమొదవునన్న యాస లే ♦ శమును లేక. 196

సీ॥ తురకలు సంధిఁగో ♦ రిరి; దుర్గపతి యొప్పె; సేవకుఁడును మాన ♦ సింహుఁడరిగి
రంద బాస్థానము ♦ నందుఁజేరిరి శూరధనరావు పినతండ్రి ♦ తన కెదురుగ
మానసింహుని పీఠ ♦ మాని నిల్చిన ఘటుఁ గనుఱెప్పపెట్ట కొ ♦ క్కఁగతిఁజూచి
యక్బరని గ్రహించి ♦ యతనిచేతులుపట్టి సింహపీఠమున నా ♦ సీనుఁజేసె
గీ॥ నక్బరును శూరధనరావు ♦ నాదరించి కాశికామండల మొసంగి ♦ గారవించెఁ
గోటవెలికి రాఁదలఁపఁ గ × ♦ వాటసీమ నతనిఁ దాఁకె శమంతకుం ♦ డతిరయమున. 197

మ॥ "పురముల్ పోయిన రాజ్యముల్ చెడిన నె ♦ వ్వఁగ మాకు రాణాయె సు
స్థిరదైవంబగు; నట్టిస్వామిపదభ ♦ క్తిఁ గ మాని మోగల్ ధరే
శ్వరు పాదంబులు గొల్చె శూరధనుఁడుఁగ ♦ భాగ్యంబు నాశించి యో
హరవంశ్యాగ్రిణులార! యీయధము దు ♦ ర్వ్యాపారముల్ మెత్తురే." 198

మ॥ అని తానుఁ దనవైదునూర్గు హరవం ♦ శ్యశ్రేష్ఠులౌ సద్భటుల్
చని యొక్కుమ్మడి వారలుఁ దగిలి యా ♦ స్వాతంత్ర్యయుద్ధంబునఁ
దనువుల్ వీడుచు నిత్యనాకసుఖమొం ♦ దఁ బోయి రాదేశభ
క్తిని లోకంబులు మెచ్చి వారియశముఁ ♦ గీర్తించె వేనోళులఁ. 199

గీ॥ రామచంద్రుఁడు రీవామ ♦ హామహీంద్రుఁ డలఘు కాలంజరీ దుర్గ ♦ మప్పగించె
బాజబహదూరొసంగె మా ♦ ళ్వము సహస్రవాజిహతులౌచుఁగొలిచి ర ♦ క్బరును
వారు. 200

గీ॥ జోధబాయి మార్వార్మహీ ♦ శునితనూజ కనె జహంగీరు; తక్కిన ♦ కాంతలాదు,
నక్బరు 'మురాదు' 'దనియాలు' ♦ ననెడి సుతులఁ బుత్రికామణు లొక్కరి ♦ ర్వురను బడసె. 201

× But this dereliction of duty was effaced by the rigid virtue of the brave Sawunt Hara who as already stated had cojointly with the Kotario Chohan obtained Rinthumbhor. He put on the saffron robes and with his small but virtuous clan determined inspite of his sovereign's example, that Akbar should only gain possession over their life-less bodies. Previous to this useless explosion of fidelity he set up a pillar with a solemn anathema engraved thereon on "whatever Hara of gentle blood should ascend the castle of Rinthumbhor or who should quit it alive." Sawunt and his kin made the sacrifice to honor, they gave up their life's blood to maintain their fidelity to the Rana albeit himself without a capital; and from that day no Hara ever passes Rinthumbhor without averting his head from an object which caused disgrace to the tribe.

"Annals of Haravati."

× మ॥ జనసమ్మర్దము ఘూర్జరంబు ముజఫర్ ♦ షా యన్న దుర్మార్గుఁ డా
ఘనుఁడున్ బాలనసేయఁగా నచటి క ♦ క్బర్ కొంతసైన్యంబుతోఁ
జనె; వాఁడంతయు భీతుఁడై చుతని వ ♦ జ్జన్ జేరె; ఢిల్లీశుఁ డా
తని సీమన్ గొని కొన్నిపల్లెల నొసఁగెన్ ♦ దజ్జీవనార్థంబుగన్. 202

మ॥ మును బైరాముఁడు రాజరక్షకుఁడు స ♦ త్పుత్రున్ బదాజేంద్రువా
నిని న్గుజారహిమాను సైన్యపతిగా ♦ నేమించి యాఘూర్జరం
బునకున్ రెండవమారు సేనల రణం ♦ బున్ జేయఁగా నక్బరున్
గొనిపోయెన్ సచరాచరావని పడం ♦ కున్ బొంది శోషిల్లఁగన్. 203

సీ॥ ఉభయసేనలకు మ ♦ హోద్ధతయుద్ధంబు వడియె నహమ్మదా ♦ బాదు పొంత
నక్బరుపతి ఘూర్జ ♦ రాధిపు రణరంగమందుఁ బెల్లుగఁదాఁకి ♦ బాదె గొనియె
సమర మంతమునొందె ♦ జయ మక్బరు వరించె ఖాండీషు కైరాయుఁ ♦ గథియవాడ
కాంబె బ్రోచియు రివా ♦ కాంత మాహీకాంత, రాధాపురంబు సూ ♦ రతు బలిస్న

గీ॥ వయి బరోడా యహమ్మదా ♦ బాను మఱియుఁ బాలనపురాది బహుమండ ♦ లాలి యసన
సార్వభౌముని మృకుపదా ♦ బ్జములు చేరి యేఁబదియులక్షలధనంబు ♦ నియ్యఁదొడఁగె. 204

మ॥ వరుసన్ వంగవిహారముల్ కొనఁగ న ♦ క్బర్ కోరె; నాసీమలన్
బరిపాలించె సుఖప్రదమ్ముగ సులే ♦ మాన్ ఖానుఁ డావీరుఁడున్
మరణంబొందినమీఁదఁ దత్పుత్రుఁడు స ♦ మార్జిత్యమ్యో దావూదు, ము
ష్కరుఁడై లోకుల బాధపెట్టుచును గా ♦ ఢ్యంబేలె వాఁడయ్యెడన్. 205

సీ॥ ధనము లక్షలు కోట్ల ♦ దనరె; నర్వదివేల యాశ్వికుల్ మూఁడువే ♦ లాఱునూర్లు
ద్విరదంబు లిర్వది ♦ వేల్ పిరంగులును లక్షయును నల్వదివేలు ♦ కాలిబంట్లు
పదినూర్లు యుండినా ♦ నలు గిర్గి దావూదు చక్రవర్తిని లెక్క ♦ సలుపఁబోక
నరిహరునంపన్న ♦ 'జామేని యా'దుర్గమును సేనలను గొంచు ♦ ముట్టడించె

× The possession of numerous ports and the resulting extensive maritime commerce made Guzarat the richest kingdom in India. Ahmadabad the capital was justly reputed to be one of the finest cities in the world, while the manufacture of salt, cloths, paper and oth(r commodities flourished in many localities. A sovereign consumed as Akbar was by the lust of conquest and the ambition of empire, could not possibly allow, such a delectable land on his frontier to continue in the enjoyment of unfettered independence.

"Akber the great Mogul."

గీ॥ నదియుఁ గోపకారణమయ్యె ♦ నక్బరునకు మానసింహుఁడు తోడర ♦ మల్లు వీర
బలుఁడు ఖాసిముఖానాది ♦ ప్రబలవీరు లండఁ గొలువుండ వెడలె బ్ర ♦ హ్మాండ మద్రువ.

మ॥ అమర ద్వీపవతీ తటాంతరమునన్ ♦ హాజీపుర ప్రాజ్య దు
ర్గమునన్ జేకొని పాటలీనగర దు ♦ ర్గంబున్ గొనన్ బెక్కుయు
ద్ధములన్ జేసి విహారవంగముల నా ♦ తర్వాత నోఢ్రంబునన్
గ్రమమొప్పన్ గ్రహియించె నక్బరు సమి ♦ ద్గాండీవి యాతండనన్. 207

క॥ పరిపూర్ణవిజయమున నక్బరు ఢిల్లీపురముఁ జేరి ♦ కడు సంతోష
స్ఫురణమున మానసింహుని సరసకుఁ బిలిపించి గోష్ఠి ♦ సలిపెను వేళన్. 208

మ॥ పదమూఁడేఁడులు దాఁటిదాఁటకయె లేఁ ♦ బ్రాయంబునన్ దండ్రియున్
ద్రిదివంబేగెను నాఁటనుండియు ధరి ♦ త్రీ రాజ్యభారంబు నన్
గదిసెన్; దేవునికూర్మి సర్వమును జ ♦ క్కన్ దాల్చి కల్యాణసం
పదలన్ లోపము గల్గకుండ నెపుడున్ ♦ వర్ధిల్లఁగాఁ జేసితిన్. 209

సీ॥ తెగినహారమున ము ♦ త్తియములువోలె భారతరాజ్యమది పెక్కు ♦ వ్రక్కలగుచుఁ
జినచిన్నపాయలై ♦ చెడె; రాష్ట్రపతులలో నొండొరులకు మైత్రి ♦ యొదవదెపుడు
నిత్యలక్ష్మి శుభ ♦ నిలయములై యుండవలయు రాజ్యములు శా ♦ శ్వత రణముల
ధనజనవస్తువా ♦ హనశూన్యమై పాడువడి శ్మశానములట్లు ♦ ప్రభఁదొలంగ

గీ॥ నిట్టి కుజ్ఞావతారంబు ♦ లెల్లఁబోయి భరతఖండ మఖండైక ♦ భాగ్య విభవ
నిలయమైయుండఁ జూడఁగా ♦ వలయుననుచుఁ గడుపులోఁ గొండయంతాస ♦ గలిగె నాకు.

సీ॥ సింహాసనం బధి ♦ ష్ఠించినదాది నీభావమే మది వేరు ♦ పాఱియుండె
నాగ్రా మొదల్గాగ ♦ ననుదినం బొక్కొక్క రాజ్యంబు గెలిచి రా ♦ ష్ట్రమునఁ జేర్చి
పారిభాత మృదుగంధ ♦ వహునట్లు భారతమేదినీతల మాక్ర ♦ మించి ప్రజల
కామోదసౌభాగ్య ♦ మలవరించుచు రామరాజ్యవిఖ్యాతిఁ గూ ♦ ర్పఁగఁ గంటి

గీ॥ నెందొ యొకరిరువురు రాజ్య ♦ తృష్ణచేత నక్బరును దిగ్జయ మొనర్చు ♦ నందురు గాని
సత్య మీవెఱుంగవె ధాత్రి ♦ జను లెఱుఁగరె భువనములనేలు నాదిదే ♦ వుం డెఱుఁగఁడె.

సీ॥ సహగమనము భీతి ♦ సడలించుచుంటి; నన్యాయమౌ పన్నుల ♦ నణఁచియుంటి
మధుమాంససేవన ♦ మాన్పితి; భారతనృపులతో వియ్యంబు ♦ నెరపుచుంటి
నొకకంట నమృత మిం ♦ కొకకంట సున్నంబు గలిగి వీక్షింప; మో ♦ గలులు హైంద
వులటన్న భేదంబు ♦ గలుగదు; మీలోన మత్ప్రాణసము లెంత ♦ మంది లేరు

గీ॥ భారతాభ్యుదయముఁ గూర్చి ♦ పవలు రేయు నేను పడుబాధ లాదేవుఁ ♦ డే యెఱుఁగు
నీకుఁ జెప్పినఁ దప్పున్న ♦ దే కనులకు క్షణము సేపైన నిద్దుర ♦ గదియరాదు. 212

శా॥ రారాజై మితిలేని సౌఖ్యభరముల్ ♦ బ్రాపించియున్నాఁడటం
చీరెన్నందగుఁగాక; నాదు హృదయం ♦ బెప్డొక్క చింతాగ్నిచే
క్షీరాంభోనిధి క్రూరబాడబమహా ♦ గ్నిజ్వాలచేఁబోలెఁ గం
గారొచ్చుందును; దాని బాధలకుఁ గ్రుం ♦ గన్ సాగితిన్ బెల్లుగన్. 213

మ॥ అది యెవ్వారలతోడ నేఁ దెలుపరా ♦ దద్దాని నెవ్వారు తీ
ర్చెదమన్నన్ మఱి తీరఁబోవ దెపుడున్ ♦ జింతించి చింతించి నేఁ
డుదిదాఁకన్ మది నోర్వనేవలయు; నెం ♦ తో కూర్చు మిత్రుండవ
య్యది నేఁజెప్పిన నీదు మానసము చిం ♦ తాయత్తమై కుంగెడున్. 214

చ॥ ఇరువదియేండ్లుగాఁగ సహి ♦ యించుచునుంటిని; యెన్నిమార్లొ నీ
వెఱుఁగవుగాని యేకతమ ♦ యిర్వుర ముండినయప్డు నావ్యథా
భర మిటులుండెనంచుఁ దెలు ♦ పన్ గమకించితి; నంతలో హృదం
తరము కలంగి మాటయయి ♦ నన్ వెలిదాటక నిల్చిపోయితిన్. 215

చ॥ ఒకయెడ సింధువాహిని మ ♦ ఱొక్కెటఁ బూజ్యము బ్రహ్మపుత్ర యిం
కొకయెడ వింధ్యభూమిధర ♦ ముత్తరమందు హిమాలయంబు వీ
నికి నడుమన్ గలట్టి యవ ♦ నీస్థలి నాపరిపాలనమ్మునన్
వికసనమొంది భూప్రజయు ♦ నేనును సౌఖ్యము గంటి మెంతయున్. 216

మ॥ అరులెల్లన్ నశియించి రక్బరన నా ♦ హా! యంతరాజేఁడి యం
దురు; గర్భంబు ఫలించి పుత్రికలు పు ♦ త్రుల్ గల్గి రత్యంతభా
గ్యరమల్ పొల్చెడి; కోటిమంది హితు లిం ♦ కన్ బ్రాయమో స్వల్ప మే
కొఱంత ల్లేవు మహోన్నతస్థితులె నా ♦ కున్ జెల్లె నీనాఁటికిన్. 217

మ॥ అమరాధీశుఁడుగూడ నాసవడు నా ♦ ర్యావర్తదేశంబు స
ర్వము నాఛత్రము క్రిందికై నడిచె మే ♦ వాడ్ రాజ్య మొక్కండు మా
త్రము స్వాతంత్ర్యరమాభిమానముల మ ♦ త్త్రాజ్యాధికారంబు లే
శము మన్నింపక గర్వముల్ బలిసి శీ ♦ ర్షంబెత్తి క్రోశించెడున్. 218

చ॥ నను గడుఁబేర్మిమైఁ గనుచు ♦ నాప్రభుతన్ మదిమెచ్చి కన్యని
చ్చిన మిమువంటివారి వెలి ♦ చేసి ప్రతాపనృపుండు పంక్తిభో

జనములకైన నించుకయు ♦ సైపక తేలికచేసి చూచె; మీ
ఘనతకు హానివచ్చినను ♦ గల్గవె నాకు విషాదవేదనల్! 219

చ॥ కలుగఁగరాదు లాభ మొక ♦ కాసును నాకని దేశమందు లో
కులఁ బురముల్ త్యజించుచును ♦ గొండలనుండఁగఁ బిల్చి సంపదల్
వెలసెడి దేశమెల్లఁ బెను ♦ బీడుగఁజేసె; వివేక మున్నదే!
యెలుకల దాడి కోడి తన ♦ యింటికి నిప్పిడు కూళలుందురే! 220

ఉ॥ ఆదిమసూర్యవంశభవుఁ ♦ డంట; తురుష్కులఁజేరి కొల్వఁగా
రాదట; నల్వురెవ్వరొ ప ♦ రాక్రమవాక్యము లాడినంత మా
మీఁదికిఁ గాలు దువ్వెనట; ♦ మేము భయంపడి దూరమున్న మ
ర్యాదట; కాక రేఁగినను ♦ నంతముచేయు నటంట; వింటివే! 221

మ॥ మఱి నాయొద్దను జేరు భూమిపతులన్ ♦ మర్యాదతోఁ జూడనో
ధరణీభాగము లియ్యనో పిలిచి బాం ♦ ధవ్యంబు చేకూర్పనో
చిరమైత్రిన్ విహరింపనో నృపులు నన్ ♦ సేవించి చేదేమిమే
సిరి? తానింతటి మౌర్ఖ్యమేమిటికిఁ దా ♦ ల్చెన్ జెప్పఁగాఁ జాలుదే? 222

సీ॥ నేఁగోరునది యెల్ల ♦ నిఖిలభారతఖండభాగ మొక్కండేల ♦ వలయు ననియె
యెపు డిర్వురు స్వతంత్రు ♦ లిటనుండఁ జోటుండరాదు, లోకము పెద్ద ♦ రాజననుచు
నంగీకరించె న ♦ న్నాతఁడంగీకరించిన దాన నిసుమంత ♦ చేటు గలదె
తనకిరీటంబు క్రిం ♦ దను వ్రాలునే వట్టి పెడసరకట్టె యం ♦ న్పించుకొనుచు
గీ॥ కాని నేరేఁగినను నాపఁ ♦ గలుగువారలేరి? తానెంత? తనదేశ ♦ మెంత? తనదు
సేనయది యెంత? హృద్బంధు ♦ లైన మిమ్ముమవంటివారలఁ గని యూర ♦ కుంటిఁగాక. 223

సీ॥ నిజము చెప్పుటకేమి ♦ నీవాతనినిగూర్చి పలుమాఱు గడుఁగార ♦ నంబు నెరపి
పలుకుటఁజేసి నీ ♦ భావమెచ్చటనొచ్చునో యంచు నెట్టులో ♦ యోర్చియుంటి
"నీవాఁడ'' ననమను ♦ నేనేల నీకిష్టమైనట్టు లతని మ ♦ ర్యాద చేయు
మతఁడు స్వతంత్రుఁడై ♦ యలరరాదనికాదు దేశమొక్కటిగ వ ♦ ర్థిల్లవలయు
గీ॥ ననుచు నింతగఁ జింతింతు; ♦ నతని మౌర్ఖ్య మంతకంతకుఁ బెరిగె; రా ♦ జ్యంబు పాడు
వడియె; నేమనఁగూడక ♦ యెడరుపడితి; హృదయశల్యము పాయు చొ ♦ ప్పెఱుఁగనైతి.

+ చ॥ విను కడమాటగా వినుతుఁ ♦ బెద్దయుఁగాలముగా శరీరమున్
దినియెడి రాచపుండువలెఁ ♦ దీరని వ్యాధియుఁబోలె నాప్రతా
పునిదెస నైన చింతఁ దను ♦ వున్ మనసున్ వ్రణమయ్యె; నేగతిన్
దినములు దాటుఁ దీఱదిది ♦ దేహముతోడుతఁగాని యీజనిన్. 225

మ॥ అకటా! చల్లఁగ నింట నన్నిలిపి య ♦ య్యస్త్రాద్రియందుండి చూ
డ్కికి వేగ్రా నుదయాద్రిదాఁకఁగల ది ♦ గ్దేశమ్ములన్ గెల్చి లా
భకళల్ నించెదు నీవు నాస్తమణివై ♦ నర్తించియున్ జింతఁబా
యక నేనెప్పుడు క్రుంగిపోవలసెఁ గ ♦ ట్టా! దైవ మెబ్భంగిదో!" 226

మ॥ అని యాస్యంబును వాల్చి చూపు ధరపై ♦ వ్యాపింపఁగాఁజేసి చిం
తను సూచింపఁగ మానసింహుఁడు ప్రచం ♦ డప్రాభవోద్దండుఁ డా
తని వీక్షించుచు "దీని కింతవడిఁ జిం ♦ తన్ బొందఁగా నేటికీ
పని నీకోరినయట్లు తీర్పఁగను మ ♦ ద్భారంబు నీకేటికిన్. 227

ఉ॥ ఇంతకు నీవు కోరుపని ♦ నెవ్వరికేనియుఁ దప్పుపట్టఁ గా
నంతయుఁ జోటు లేదు జగ ♦ మంతయు సేమమునొందు సౌఖ్యసి
ద్ధాంతమె చూపినావు తటి ♦ నైనపు డమ్మహనీయుఁ జూచి త
త్స్వాంత మెఱింగి వీలయిన ♦ యట్టులు కార్యము నిర్వహించెదన్. 228

× It is not necessary to adduce any particular incident as supplying a motive for the attack on the Rana Pratap, who is represented by Abul Fazl as deserving chastisement by reason of his alleged arrogance, presumpsion, disobedience, deceipt and dissimulation. His patriotism was his offence. Akbar had won over most of the Rajput chieftains by his astute policy and could not endure the independant attitude assumed by the Rana, who must be broken if he would not bend like his fellows. The campaign of 1576 was intended to destroy the Rana utterly and to crush finally his pretentions to stand outside the empire. The failure of the effort caused deep disappointment to Akbar. The emperor desired the death of the Rāna and the absorption of his teritory in the imperial dominions. The Rana while fully prepared to sacrifice his life if necessary was resolved that his blood should never be contaminated by inter mixture with that of the foreigner and that his country should remain a land of freemen. After much tribulation, he succeeded and Akbar failed.

"Akbar the great Moughal"

సీ॥ అతఁడు మాతులముల ♦ కధిపతి యతని శ్రేయముఁ జూడ మాధర్మ ♦ మంద్రు కాని,
మెప్పటిమాటలో ♦ మెన్నటిజోలియో వినుటయే యతని నే ♦ గని యెఱుంగ
ధ్వజినీపతిత్వసం ♦ బంధంబు సామంతభావంబు వియ్యంబు ♦ బాంధవంబు
నేండ్లుపూండ్లును దాటు ♦ హితవృత్తి యెల్లప్డు సముఖమ్మున మెలంగు ♦ చనువుకలిమి
గీ॥ పయిని నొకవేయి సంబంధ ♦ బాధములును దొడరి పూలసంకెలలు నా ♦ మెడనుబడుచుఁ
గట్టుపడినాఁడ నీపాద ♦ కమలములకు నాతనికిఁ గూర్తునే! నిన్నె ♦ యనుసరింతు. 229

గీ॥ ఉదయపురిపైన దండెత్తి ♦ కదియఁబోకు స్వల్పరాజ్యము నీధాక ♦ కైపలేదు
మృదుశిరీషపుష్పమ్ము తు♦మ్మెదమెరవాల నోర్వను ఖగేశ్వరుఁడు త్రొక్క♦ నోర్వఁగలదె!

చ॥ అన "సరియట్లుచేయుమ"ని ♦ యక్బరు "పెక్కుర కార్యదక్షులన్
బనిచితి రెండుసారులుగ ♦ వారలు ఘూర్జరదేశమేగి యం
దునఁగల రాజ్యకార్యములు ♦ తోఁచినయట్టులు తీర్చిరైనఁ బా
లనము స్థిరత్వమున్ గనిన ♦ లా గగుపింపదు పెక్కులేండ్లకున్." 231

క॥ అనిన "నదిమెంతపని లెమ్మ"ని పలుకుచు మానసింహుఁ ♦ డామఱునాఁడే
తనవెంటఁ గొంతసైన్యముఁ గొనుచుఁ బ్రయాణంబొనర్చె ♦ ఘూర్జరమునకున్. 232

చ॥ చని యటనున్నకార్యములు ♦ సర్వముఁ దీర్చిచి యుత్తమవ్యవ
స్థను నెలకొల్పె; రాజ్యరమ ♦ సర్వసుఖంబులు గాంచి వృద్ధినొం
దెను; బలవంతుఁడున్ బ్రబల ♦ నిగ్గుర మొతటి దుర్గమస్థలం
బునయినఁ జీల్చి చొచ్చుకొని ♦ పోవు నటంచను పల్కు నిల్పెనున్. 233

మ॥ తనయంబర్ పురిఁ జేరఁగా మఱలి మ ♦ ధ్యన్ గల్గు మార్గంబునన్
జనుచో నొక్కెడ మానసింహుఁడు "కడున్ ♦ సద్భక్తి నీపాద ద
ర్శనమున్ జేయఁగఁ గోర్కెకల్గె నిదె యా ♦ జ్ఞన్ వేగఁ బాలింపవే"
యని మామన్ జయమల్లుఁ బంచెను బ్రతా ♦ పాధీశు నర్థింపఁగన్. 234

చ॥ కదిసి ప్రతాపసింహనృపుఁ ♦ గార్య మతం డెఱిఁగించె, సమ్ముదా
స్పదుఁడయి భూవిభుం డుదయ ♦ సాగరసీమను జూతు నన్న వా
ర్తఁదెలిపె నాతఁ డిచ్చటఁ బ్ర ♦ తాపుఁడు నచ్చట మానసింహుఁ డ
య్యుదయపురంబుఁ జేర గమ ♦ నోన్ముఖులై చని చేరి రిర్వురున్. 235

గీ॥ అన్నియును బర్ణశాలలే, ♦ యంతరమున నన్ని దర్భాసనంబులే, ♦ యన్నిచోట్ల
నతినిరాడంబరత్వమే, ♦ యందఱు ముఖముల నమాయికత్వంపు ము ♦ ద్రలె రహించె. 236

గీ॥ అచటి యందఱు భోగస ♦ న్న్యాసిమణులు పరమహంస ముఖ్యుఁడు ప్రతా ♦ పప్రభుండు
పజ్జనున్న గంభీరాస్ర ♦ వంతి వోలెఁ బరమగంభీర మందఱ ♦ భావవృత్తి. 237

గీ॥ అతుల సువిశాల పర్ణశా ♦ లాంతరమున మృదుల దర్భాసనంబులు ♦ పది దనర్ప
నొక్కదాని పైనఁ బ్రతాపుఁ ♦ డుండె నతని చెంతనే సలుంబ్రాకృష్ణ ♦ సింహుఁడుండె. 238

× సీ॥ వజ్రదీధితులు శు ♦ భ్రకపోలములపైన నాట్యమ్ము సలుపు కుం ♦ డలము లలరఁ
బరమదుర్లభమహా ♦ భాగ్యరేఖ లెసంగు రమణీయ దీర్ఘ నే ♦ త్రములు దనర
సౌందర్యదేవతా ♦ సదనమై సంపూర్ణ చంద్రుని గేరు నా ♦ స్యంబు వెలుఁగ
క్షితినెల్లఁ ద్రుటిని వ ♦ శీకృతి గావించు భూరిలక్షణదివ్య ♦ మూర్తి యమర

గీ॥ మంచి చందురుకావి రు ♦ మాలుపైన రాజ చిహ్నమా మగతాతు ♦ రాయి గులుక
మానసింహుండు ప్రబలాభి ♦ మానధనుఁడు హయముడిగి పర్ణశాలకు ♦ నరుగుదెంచె. 239

మ॥ కరముల్ రెండును మోడ్చి భూమిపయి మో ♦ కాలూని కూర్చుండుచున్
శిరమున్ వంచి నమస్కృతుల్ సలిపి ని ♦ ల్చెన్ మానసింహుండు సా
దరచిత్తుండు ప్రతాపసింహవిభుఁ డు ♦ త్సాహంబుతో "నంబరే
శ్వర! రమ్మిచ్చటఁ గూరుచుండుమ''ని సం ♦ భావించె సంప్రీతిమై. 240

గీ॥ "రాజపుత్రభూస్థలిఁగల ♦ రాజులందు నాయనా! నిన్నుఁబోలు రా ♦ ణ్మణులు గలరె
ప్రాభవమునందు యశమందు ♦ బలమునందు నింతవాఁ డింక లేఁడన ♦ నెసఁగినావు. 241

చ॥ ఒకత్రుటియేనియున్ న్యవధి ♦ యుండదు భారతదేశకార్యముల్
సకలము నీపయిన్ బడి తొ ♦ లాగవు; వేసవియందు మండుచుం
డకుఁ గడుదూర మిట్టు పయ ♦ నంబొనరించితి వెట్టిదొడ్డ కా
ర్యకరణమూనియో తెలుప ♦ సర్హమయైనను విందు" నావుఁడున్. 242

× Mann singh the nephew and the successor of Bhagavandoss was the most brilliant character of Akbar's court. As the emperor's Lieutenant he was entrusted with the most arduous duties and added conquest to the empire, from Khotam to the Ocean. Orissia was subjugated by him; Assam humbled and made tributary; and Kabul maintained her allegiance. He held in succession the governments of Bengal and Bihar the Deccan and Kabul Raja Mann soon proved to Akbar that his policy of strengthening his throne by Rajput alliance was not without hazard; these alliances introducing direct influence in the state which frequently thwarted the views of the sovereign. "An account of the life of Raja Mann would fill a volume. There are ample materials at Jaipur.

" ANNALS OF AMBER. "

మ॥ "నిజధర్మాచరణంబొనర్పఁ బురమున్ ♦ దేశంబు సర్వస్వమున్
స్వజనంబున్ విడనాడి యెప్డు ప్రబల ♦ స్వాతంత్ర్యమున్ గొల్చి బే
రజ మొక్కింత యెఱుంగకుండెడు మహా ♦ రాజర్షి! నీపాదపం
కజముల్ గొల్చుటకన్న నిష్ఠ మఱి యే ♦ కార్యంబు నాకుండెడిన్. 243

సీ॥ హారావళీపర్వ ♦ తాటవి రాజ్యంబు కొండగుహాలు కొల్వు ♦ కూటములును
బూచిన పెనువృక్ష ♦ ములు సితచ్ఛత్రమ్ము లౌగండశిలలు సిం ♦ హాసనములు
విరులగుచ్ఛమ్ములు ♦ వింజామరమ్ములు పంచాస్యవితతి సే ♦ వకగణంబు
ప్రకృతిసౌందర్యంబు ♦ భాగ్యసౌభాగ్యంబు జ్ఞానమే మోక్షల ♦ క్ష్యంబుగాఁగ
గీ॥ ముప్పదియునాఱు కులముల ♦ భూపమణులు పాదములు గొల్వఁదగు జగ ♦ త్పావనుండ
వడవిఁ బడరాని యిడుమలు ♦ పడుచునుంటి ధర్మ నిష్ఠుర వీర వ్ర ♦ తంబుఁ బూని." 244

క॥ అని మానసింహభూవరుఁ డనఁగఁ బ్రతాపుఁడును "మత్కు ♦ లాభరణులు పూ
ర్వనృపాలుర ధర్మము నే ననుసరణమొనర్చుచుంటి ♦ నతిదృఢనిష్ఠన్. 245

మ॥ స్థిరదీక్షన్‌గొని ధర్మదేవత నుపా ♦ సింపన్ బ్రయత్నించు నా
నరులన్ గష్టములెల్ల మార్కొను ననం ♦ తత్యాగ ధైర్యంబు ల
క్కరయా వారికిఁ జీఁకటుల్ బలియఁ జు ♦ క్కల్ తేజమున్ బెంచు నా
కరణిన్ ధీరులు పెంచుచుందురు విప ♦ త్కాలంబునన్ ధైర్యమున్. 246

సీ॥ దృక్పథంబున భేద ♦ మేకాని దైవదత్తములెకా కష్టసౌ ♦ ఖ్యములు రెండు
రెంటిలోఁ గష్ట ము ♦ త్కృష్టమం డ్రది తాను వలగొన్నవారి పా ♦ పములు గడిగి
ప్రకృతివిజ్ఞానసం ♦ పదలఁ బెంపొందించి శమదమాదిగుణాళి ♦ సంతరించి
యఖిలజగం బీశ్వ ♦ రాధీనమని తెల్పి యుత్తమజ్ఞానంబు ♦ నొందఁజేయు
గీ॥ నిరత మాత్మశోధనచేసి ♦ నిశితశిక్ష పెంచి కష్టానుభూతి ప్రా ♦ పించి గాక
మనుజుఁ డొకకోటియోగముల్ ♦ మరగియైన నుత్తమోత్తమపురుషత్వ ♦ మొందఁగలఁడె!.

మ॥ అమరోద్యానముఁబోలె నెల్లెడ సమ ♦ గ్రానందమున్ బెంచి లో
కముఁ గల్యాణపుమండపంబటు వెలుం ♦ గన్ జేయు స్వాతంత్ర్యధ
ర్మమహాదేవత మున్గెఁ గిల్బిషసము ♦ ద్రంబందునన్; రక్తహ
స్తములన్ లేపిన లేచు; లేవ దణుమా ♦ త్రన్ రిక్తహస్తంబులన్. 248

మ॥ పొడయొండైనను సోఁకఁగా నెఱుఁగ కె ♦ ండన్ శీతలచ్ఛాయలన్
బడినన్, దుఃఖము మాటెఱుంగక సుఖ ♦ ప్రాబల్యభావంబు లే

ర్పడినగ నొప్పి రనంతయుగ్ దెలియక ♦ శాంతింబు భోగంబు చొ
ప్పడినగ మానవుఁ డాత్మజీవితపు శో ♦ భాలాభముల్ చెందునే? 249

క॥ నాకష్టంబులఁ గూటిచి వాకొనకుము కష్టములకు ♦ భయపడ'' నన "నాఁ
గాక''నుచు మానసింహుఁడు "నాకొక్కఁడు తోఁచుఁ దెల్పి ♦ నగ గనలకుఁడీ! 250

× సీ॥ కాబూలుమొదలు వం ♦ గముదాఁక వ్యాపించు సకలభూతలమేలు ♦ చక్రవర్తి
యవనహైందవులందు ♦ లవము భేదములేక సమదృష్టిఁజూచు వి ♦ జ్ఞానశాలి
యడుగకేకాని త ♦ న్నడిగిన రాజ్యమైన నొసంగఁగల వదా ♦ న్యప్రభుండు
తనచూపుపాఱు ది ♦ క్కుననెం దపజయంబు వినరాని రణరంగ ♦ విజయమూర్తి
గీ॥ కాలిబం ట్లైబనైదు ల ♦ క్షలును బదియు నైదులక్ష లాశ్వికదళం ♦ బైదువేలు
హస్తితతి గల్గు విశ్వలో ♦ కైకభర్త యక్బరున్నృపాలుతుల్యు లీ ♦ యవనిఁ గలరె! 251

సీ॥ భూదేవి పూలమే ♦ ల్మొసుఁగూనెనోయన వఱలు నుద్యానముల్ ♦ పెరుగఁజేసె
ఛత్రముల్వలె వంగి ♦ చలువ నిచ్చెడు చెట్ల రాజమార్గముల నే ♦ ర్పాటు చేసె
ద్వాదశవర్షముల్ ♦ వర్షంబు లేకున్నఁ దఱుఁగని చెఱువులఁ ♦ ద్రవ్వఁజేసె
మహియెల్ల నీశ్వర ♦ మయమంచుఁజాటఁ గోవెలులు దీపములట్లు ♦ వెలయఁజేసె
గీ॥ సకలభాషాకవీంద్రుల ♦ సత్కరించి కృతులు వ్రాయించి బహుబహూ ♦ కృతులుచేసెఁ
బదియునాఱునూఱులు సైన్య ♦ పతులుగొలువ మీఱె మధ్యమలోకమం ♦ దారుఁడగుచు

సీ॥ క్ష్మాచక్రమెల్ల నే ♦ కచ్ఛత్రమైయుండ నాసించి దిగ్విజ ♦ యము లొనర్చెఁ
దనచేఁ బరాభూతిఁ ♦ గనిన రాజులనెల్ల సమగౌరవమ్మున ♦ సత్కరించుఁ
దనయేలుబడిని నాఁ ♦ దలఁదాల్తు మనిపించి వారిదేశమ్ముల ♦ వ్వారి కిచ్చు
నిఁకఁగొంత రాజ్యంబు ♦ నిచ్చు నాస్థానమందరసి సేనాధిప ♦ త్యంబు నిచ్చు

× Students well versed in European History seldom, if, ever, realise the fact that the empire of Akbar during the last quarter of the sixteenth century, undoubtedly was the most powerful in the world and that its sovereign wes immeasurably the richest monarch on the face of the earth. Proof will be given later, that when he died in 1605 he left behind him in hard cash not less than fifty millions of pounds sterling equivalent in purchasing power to at least two hundred millions at the present time and probably to much more. Even in 1576 the amount of his hoarded riches must have been stupendous and none but the bravest of the brave could have dared to match the chivalry of poverty stricken Mewar, against the glittering hosts of rich Hindustan.

"Akbar the great Mogul."

గీ॥ నెయ్యమునకుఁ దోడుగఁ దన ♦ వియ్యమిచ్చు నడుగ లేదనఁజాలఁ డే ♦ మైన నిచ్చుఁ
గల్పకము మేరుగిరి కామ ♦ గవియుఁజేరి యతనియాకృతి నిల జన్మ ♦ మందె నిజము. 253

× మ॥ అలబృందావనమేగి యందలి మునీం ♦ ద్రానీకముఁ గొల్చి గో
కులపాలాన్వయవార్ధిచంద్రుఁడగు నా ♦ గోవిందు భావించి కో
వెలలఁ నాలుగు గట్టినాఁడు యవనో ♦ ర్వీనాథు లీభారతీ
యులదైవంబుల మ్రొక్కి దేవళము లో ♦ హో! కట్టి సేవించి రే!. 254

సీ॥ ప్రజ బానిసలుచేయఁ ♦ బశు చట్టమును నిల్పె జుట్టుపన్నును దుద ♦ ముట్టఁజేసెఁ
బరమేశుఁగొలువ నం ♦ దఱును సమానార్హులని యాత్రికులపన్ను ♦ నణఁచి వైచెఁ
బ్రతిదినోదయము త ♦ ల్పమునుండి లేచినయంతఁ బరబ్రహ్మ ♦ మాత్మఁదలఁచు
నాత్రిమూర్తులకన్న ♦ నాదిదేవునికన్నఁ బూతంబులంచు గో ♦ వులకు మ్రొక్కు

§ గీ॥ నార్షవిధి సూర్యభగవాను ♦ నర్చసేయుఁ దెల్లగడ్డయు మాంసంబుఁ ♦ దినఁగరోయు
నింకఁ బెక్కేల నీకాల ♦ మీగుణమ్ము లుత్తమబ్రాహ్మణులకైన ♦ నున్నె చెపుమ. 255

గీ॥ స్వామి యాతండు సద్గురు ♦ స్వామినీవు నిహ మతఁడొసంగుఁ బరసౌఖ్య ♦ మీవొసంగె
దిరువురును రెండుకనులు నా ♦ కేకరీతిఁ గొలుతు నిరువుర పాదముల్ ♦ తల ధరించి. 256

× The most notable examples of the eclectic style of Akbar's age, with a predominance of Hindu elements, outside of Agra and Fatepur Sikri are to be found at Brindaban in the Madhura District, the reputed residence of the Demigod Krishna. Local tradition affirms that in 1573, the year of the conquest of Guzarat, Akbar was induced to pay a visit to the gosains or holy men of Brindaban and was taken blindfold into the sacred enclosure of the Nidhbhan (Grove of the nine treasures) where a vision was revealed to him so marvellous that he was constrained to admit that he had been permitted to stand upon holy ground. The Rajahs who bore him company expressed a desire to commemorate the visit and do honour to Krishna by the erection of four temples which were constructed in due course. "Akbar the great Mogul."

§ He (Akbar) performed private devotions four times a day, at sun rise, noon, sunset and midnight spending a considerable time over them. In his latter days these devotions consisted largely of acts of reverence to the sun, fire and light .... Akbar's action in abstaining almost wholly from eating meat and in issuing strongest prohibitions resembling those of Asoka restricting to the narrowest possible limits, the destruction of animal life, certainly was taken in obedience to the doctrine of his Jain teachers.

"Akbar the great Mogal."

మ॥ భవదత్యుత్తమధర్మదీక్ష త్రిజగ ♦ ద్వంద్యంబయా దేశకా
లవిధుల్ చూచియు సుంతమార్చుకొనినన్ ♦ లగ్గయ్యెడిన్; రాజనీ
తివికాస్యం బఖిలార్థసిద్ధులను సం ♦ ధించున్; వృథాకష్టన
ష్టవిచారంబులు పెంచుపట్టుల నను ♦ ష్ఠానంబు మార్పన్ దగున్. 256

సీ॥ నీవీకధర్మంబు ♦ నెపమున లోక మెంతగ బాధనొందుచు ♦ న్నదియొ చూడు
ప్రజలు నిల్వఁగ నీడ ♦ పడయక తినఁగూడు కట్ట బట్టయు లేక ♦ గాసిపడిరి
పాడుపడె ధరిత్రి ♦ బలియురౌ మగలు కంకాళమ్ములోయనఁ ♦ గానఁబడిరి
భాగ్యదేవతలట్టి ♦ పడతులు దుర్భరదారిద్ర్యదేవత ♦ ల్గా రహించి
గీ॥ రనుదినం బేకభుక్తంబు ♦ నవనిశయ్యఁగొని ప్రపంచోన్నతుండవై ♦ మనఁగఁదగిన
నీవు సన్న్యాసివేషాన ♦ నిలువ గుండెదిటవు చెడియెఁ గొండంత సం ♦ కటముగలిగె. 257

ఉ॥ నీరవివంశగౌరవము ♦ నిల్పుట పూర్వమునుండివచ్చు నా
చారము మాకు; వందనము ♦ సల్పి వచించెద నట్టివానితో
వైరము మేలుగా దెపుడుఁ ♦ బాలును నీరును బోలె నొక్కఁడై
మీరు మెలంగినన్ జగము ♦ మేలుగనున్ సుఖియింత్రు భూజనుల్. 258

మ॥ గురువైరాగ్యకళాసముద్రుఁడవు నీ ♦ కున్ బూర్ణసౌభాగ్యభా
గ్యరమాసేవధి యక్బరీశ్వరుఁడకున్ ♦ గంభీర కల్లోల సు
స్థిర పాథోధులఁగూర్చు చిన్ని జలసం ♦ ధిన్ బోలె నే సంధినిన్
వఱలన్ జేసెద శంభుమాధవుల తే ♦ వన్ మైత్రి వర్తింపరే!. 259

క॥ సిరులఁ దులఁదూగ వలసిన ధరణిని యుద్ధములు లేపి ♦ దారుణవధలన్
జరిపించి రక్తబలులను నెఱపఁ దలఁపఁ బోకుమనుచు ♦ నిన్నర్థింతున్." 260

క॥ అన మోముమందహాసము చినుకఁ బ్రతాపుఁడును మాన ♦ సింహు వదనమున్
గని "నీవచించు హితములకును నామది నెంతయేనిఁ ♦ గుతుకంబయ్యెన్. 261

సీ॥ సచరాచరప్రపం ♦ చము పుట్టుటాది యాత్మస్వేచ్ఛ ప్రథమబా ♦ ధ్యత నరునకు
నొకమానవుండు వే ♦ ఱొకనికి లోఁబడి మనుటయు దైవస ♦ మ్మతముగాదు
ధన రాజ్య విభవ సా ♦ ధనము లాసగఁజూపువారు వానికి నాస ♦ పడెడువారు
సమముగాఁ గలుషభా ♦ జను లైహికాముష్మికసుఖముల్ వారికిఁ ♦ గలుగఁబోవు
గీ॥ స్వేచ్ఛ మదినెంచి స్వజనంబు ♦ నెల్లసిరులు ప్రాణమును సర్వమును బాయు ♦ వారియెడల
దైవమే లేకయున్న నీ ♦ ధరణియందు సత్యమే లేదు పైన నీ ♦ శ్వరుఁడె లేఁడు. 262

సీ॥ రాజనీతియును ధ ♦ ర్మం బిద్వయిని నీతి తఱచుగా లాభప్ర ♦ దముగఁ దోఁచుఁ
గాని కామోపభో ♦ గముల కైశ్వర్య సంపాదనకే యది ♦ పనికివచ్చు
ధర్మం బఖిలలోక ♦ తత్వంబులకునెల్లఁ దల్లియుఁ దండ్రియుఁ ♦ దైవమగును
నీతియో గౌరవ ♦ స్వాతంత్ర్యముల కడ్డుపడనంతవఱకె సం ♦ భావనీయ
గీ॥ మాత్మగౌరవహాని దా ♦ పైనయపుడు మానధనులకుఁ ద్యాగసం ♦ పదయుఁ బౌరు
షమును సాహసమును గాక ♦ శరణయోగ్యమగు పథం బొక్కఁడుండదీ ♦ యవనియందు.

సీ॥ పలువ్రురు నీవంటి ♦ వారు ఢిల్లీశ్వరుం డగణితగుణశాలి ♦ యనఁగ విందు
నతఁడు ఘనుండుకాఁ ♦ డనను నేఁగూడ నక్బరుదెసఁ గడుగౌర ♦ వంబెసంగు
నతఁ డమానుషసద్గు ♦ ణాఢ్యుండనను గాని యవనభూపతుల యో ♦ గ్యతముఁడందుఁ
గొన్నిమంచిగుణంబు ♦ లున్నవి నిజము శాత్రవుఁడైన గుణమున్న ♦ దాపరాదు
గీ॥ పరులవృత్తి విమర్శించి ♦ పాఱఁబట్టి లేని పోని దుశ్శంకలు ♦ లేవనెత్తి
నలుపులు గణించి లేని నిం ♦ దలుఘటించు టభిమతముగాదు నాకు బా ♦ ల్యంబునుండి.

సీ॥ జగమునందిప్డున్న ♦ సమ్రాట్టులందెల్ల నక్బరు పెద్దవాఁ ♦ డగుట నిజము
నీవనినట్లు సే ♦ నావారములు లక్షలుం గోటు లతనికుం ♦ డంగవచ్చుఁ
బట్టిన దంతయు ♦ బంగారు గావచ్చు గోపాలదేవునిఁ ♦ గొలువవచ్చు
సర్వేశ్వరుని కటా ♦ క్షమున శ్రీమంతుఁడై జనియించె నతఁడు సం ♦ శయము లేదు
+ గీ॥ కాని నరుఁడౌట నిష్పాక్షి ♦ కముగఁజూడ నుండనే యుండు లోపమ్ము ♦ లొకఁడు రెండు
మనకును దురుష్కులకును ధ ♦ ర్మములు వేఱు మనది వేదంబు వారిదై ♦ చను ఖొరాను.

+ He never gave anybody the chance to understand rightly his inmost sentiments or to know what faith or religion he held by; but in whatever way he could best serve his own interests, he used to feed one party or the other with the hope of gaining him to itself, humouring each side with fair words and protesting that he had no other object with his doubts than to seek and find out by their answers the simple truth till then hidden from him! And in all business this was the characteristic manner of king Akbar a man apparently free from mystery and quite as honest and candid as could be imagined but in reality so close and self-contained with twists of words and deeds so divergent one from the other and most times so contradictory that even by such seeking one could not find the clue to his thoughts.

"Bartoli"

మ॥ తనచే నిర్జితులైన భూపతులు క్రో ♦ ధంబుల్ విసర్జించి యె
ప్పును ప్రేమంబునఁ దన్నుఁ జుట్టుకొని కొ ♦ ల్వుం జేయఁ గాంక్షించి యొ
దును దేశంబు మతంబు వేఱయిన బం ♦ ధుత్వంబుఁ గల్పించు నా
ఘనికిన్ డిగ్గె; నిగూఢ మాతని మనో ♦ వ్యాపార లీలాగతుల్. 266

గీ॥ అల్లుఁడై బావయై మామ ♦ యైన తన్ను వెలితి గననీక శ్రీమహా ♦ విష్ణువట్లు
భారతీయులు గొలుతురఁ ♦ భావమెఱిఁగి యక్బ రిటుచేసె; హేతు వ ♦ న్యంబు గలదె?

× సీ॥ తనకెదురుండరా ♦ దను దీక్ష కకట! దుర్గావతితోడి సం ♦ గరము సాక్షి
చాందేలు వంశాబ్ధి ♦ కిందిరాసతి మహోబా గన్న పుణ్యాసం ♦ పన్నమూర్తి
యామహాజనని రా ♦ జ్యము సంపదలతోడ వేదనాదముతోడ ♦ విద్యతోడ
వ్యాపారములతోడ ♦ వస్తువ్రజముతోడ నానందసదనమై ♦ యతిశయిల్లె

గీ॥ రాజ్యతృష్ణాభరైకకా ♦ రణముగాక తోడరి చంపంగనేటి కా ♦ దొడ్డతల్లి
జగము కటకటపడె; స్వదే ♦ శప్రభువులమైన మాకెల్లఁ దలవంపు ♦ లై దనర్చె. 268

సీ॥ అఖిల ప్రజా హృద ♦ యక్షేత్రముల సత్య ధర్మబీజములుంచు ♦ ధన్యచరిత
యాబాజబహాదూ ర్మ ♦ యానాపతుల గెల్చి పరిభూతి యొఱఁగని ♦ బలిమికర్త
పల్లలపైఁ బులి ♦ పడెనన్నఁ జని చంపుదాఁక నుపవసించు ♦ ధర్మమూర్తి
వివిధ వర్ణాశ్రమ ♦ విధులు తూ చా తప్పకయె ప్రతిష్ఠించిన ♦ గౌరవాఢ్య

గీ॥ యట్టి క్షాత్రతపస్విని ♦ నరులుదాఁకఁ బ్రాణముల నియ్యలేక భా ♦ రతమహీశు
లంగనలకన్న దుర్బలు ♦ లైరటంచు దేశదేశముల్ తిట్టు దు ♦ ష్కీర్తులు వచ్చె. 269

సీ॥ సిరి పుట్టినిల్లు ఘూ ♦ ర్జరదేశమును దవానలమొకో యన క్షామ ♦ మలముకొనియె
మ్రింగ మెదుకులేక ♦ మేదినీప్రజ తినరానిజంతుల శరీ ♦ రములు దినియు

× That country was then governed by a gallant lady Rani Durgavati who, fifteen years previously had become regent for her minor son. She proved herself worthy of her noble ancestry and governed her adopted country with courage and capacity doing great things by dint of her far seeing abilities. It was her custom that when she heard that a tiger had made his appearance, she did not drink water until she had shot him. She carried out many useful public works in different parts of the kingdom and deservedly won the hearts of her people. Her name is still remembered and revered. Akbar's attack on a princess of a charactor so noble was mere aggression wholly unprovoked and devoid of all justification other than the lust of conquest and plunder.

"Akbar the great Mogul."

నాకలి చల్లార ♦ కట్టె కుప్పలు కుప్పలై కూలెఁ దక్కు-వా ♦ రా శవములఁ
గాకులు గ్రద్దల ♦ కరణిఁ బైఁబడి పీకి తినఁజొచ్చి రక్బరు ♦ దిగ్విజయము

§ గీ॥ చల్లఁగా సాగ వంగదే ♦ శమునుండఁగాని త్రుటియైనఁ జింతించు ♦ కరణి లేదు
జగము సర్వంబు గెలిచిన ♦ సౌఖ్యమేమి ప్రజ కెడరులేక పాలింప ♦ వలయుఁగాదె? 270

× మ॥ పదిపండ్రెండు వసంతముల్ గడచిపో ♦ వఁ లేదె సన్న్యాసులన్
గదనంబున్ బురికొల్పి యందు నొకప ♦ క్షంబూని తా నందఱన్
దుదముట్టించి ధనేశ్వరంబునను గ ♦ న్నుల్ చల్లఁగాఁ జూచుచున్
మదిమోదింపఁడె; దొడ్డవారి కుచితం ♦ బా! యిట్టి హింసారతుల్!. 271

మ॥ ఘనదుర్గంబులు వాహినీతతులు భా ♦ గ్యశ్రేణులన్ బట్టి యె
ప్డును దేశోన్నతి నెన్నరాదు; గుణసం ♦ పూర్ణత్వమున్ నిగ్రహం
బును ధర్మాచరణంబు సత్యము యశం ♦ బున్ ద్యాగమున్ గల్గు న
య్యనఘస్వాంతులసంఖ్యఁ బట్టి యెపుడా ♦ యౌన్నత్య మేపారెడున్. 272

క॥ తనతల్లియుఁ దనదేశము తనకాస్వర్గమునకన్నఁ ♦ దత లక్ష్మీవ
ర్ధనములు పూజ్యతమంబులు నను నిది సత్యమును సహజ ♦ మై పొలుపొందున్. 273

సీ॥ అచలవృత్తివహింతు ♦ నాధర్మమూని లోకము పుట్టుటాది యీ ♦ క్షణముదాఁక
మాభానువంశంబు ♦ మానవమాత్రున కెవనికిఁ దలయొగ్గి ♦ యెఱుఁగదెప్పు

---

§ The ruling passion of Akbar was ambition. His whole reign was dedicated to conquest. His aggressions made without the slightest regard to moral calculations were not determined in any instance by desire to better the condition of the people attached. In reality, a more aggressive king never existed. His attacks on Gondwana, Kashmir, Sind were aimed avowedly at destroying the independence of every state on his borders and of securing the material gains of conquest. We may be tolerably certain that the people of of Gondwana were happier under Rani Durgavati than they were under Asaf Khan. "Akbar the great Mogul."

× It is disappointing to find that a man like Akbar could encourage such sanguinary spirit and even wantonly sacrifice the lives of his own soldiers who had no interest in the quarrel. In his youth he certainly had no qualms of conscience about bloodshed. The story does not stand alone as a proof that the ferocity of his Turk and Mogul ancestors was an essential element in the character of Akbar, kept under control as a rule, but occasionally given free play.

Akbar the great Mogul.

దస్వతంత్రము మేరు ♦ నైన లక్ష్యముచేయ స్వేచ్ఛ జీవింప నూ ♦ హింతుఁగాని
యక్బరు తనరాజ్య ♦ మంత యిచ్చెదనన్న నదియేల క్రీఁగంట ♦ నైనఁజూడ
గీ॥ వల్కలముఁ గట్టి స్వాతంత్ర్య ♦ వైభవమున నిల్లు సన్న్యాసినై యున్న ♦ నిదియె చాలు
నాకు భోగభాగ్యముల కేం ♦ తయునుదూర మాస విడిచిన వానికా ♦ యాస మున్నె!

సీ॥ అఖిలభోగములున్న ♦ నాత్మతృప్తియులేక దారిద్ర్యజలధి నా ♦ తఁడు మునుంగు
నేసంపదయులేక ♦ యే స్వతంత్రతనూడి యీశ్వరుకృప గడి ♦ యింపనేర్తు
గౌరవమునకు భం ♦ గముదెచ్చు నక్బరుతో సంధి నాకు సం ♦ తోష మిడదు
మేమిర్వురము దూర ♦ మై మనుటయె శ్రేయ మిది దైవసంకల్ప ♦ మింతమాత్ర
గీ॥ భారతావనికెట్టి లో ♦ పమును రాదు కాలచక్రము తిరిగెనా ♦ కలిమి తిరుగుఁ
దిరుగదా యుండనిమ్ము సా ♦ ధింపరాని పనికి వగపేల! యాయాస ♦ పడఁగనేల! 275

శా॥ ఆకాపట్యము లాదరస్మితము లా ♦ యౌదార్య మావియ్య మా
మోకాల్ మ్రొక్కులు నాచమూవిభవ మా ♦ ముప్రొగ్దు సేవించుటల్
నాకెత్తుఁ దలనొప్పి పట్టణముల ♦ న్నన్; మీకు నెట్లుండునో!
నా కీ కొండలువోలె సౌఖ్యమిడు శాం ♦ తస్థానముల్ లేవుపో. 276

శా॥ ఈసర్వంసహయెల్ల లోఁబడకపో ♦ యెన్ నాకటం చెప్పుడున్
గాసింబొందఁ బొగడ్తపై మదినిడన్ ♦ గష్టంబు లెక్కింపఁ బే
రాసన్ ద్రవ్యముఁగోర; నిట్టి తృణశ ♦ య్యల్ పర్ణశాలల్ సుధ
ర్మాసింహాసన వైజయంతముల మే ♦ రన్ జూచి యుప్పొంగెదన్."
గీ॥ అనుచుఁ దనమాట మోయనీ ♦ యమినిజేసి మోమొకింత వివర్ణతఁ ♦ బొందుచుండ
నెట్లొ సవరించుకొని ప్రతా ♦ పేంద్రుఁజూచి మానసింహుఁడు కార్యంబు ♦ మఱువలేక.
సీ॥ "క్రొత్తఁగా నేఁజెప్ప ♦ కొనఁగ నేమిటికి నీయెఱుఁగని ధర్మంబు ♦ లెందులేవు
మేవాడరాజ్యల ♦ క్ష్మీదేవిదెస నొక్క కనువైచియుండు న ♦ క్బరునృపాలుఁ
డెప్పుడు రేఁగునో ♦ యేదెస వచ్చునో యెట్లుచేయునొ యెవ్వ ♦ రెఱుఁగఁగలరు
పట్టుపట్టెనయేని ♦ వానిచలంబును బౌరుష మింతని ♦ పలుక వశమె
గీ॥ లేడిపయి దూఁకు సింగంబు ♦ జాడవచ్చు నెంత విక్రమోన్నతియున్న ♦ నేమిఫలము
వాని పౌరుషధాటి కో ♦ ర్వంగలేక బాధ పడెదవు; బలవద్వి ♦ రోధ మేల! 279

చ॥ పెరనృపులెల్ల లోఁబడెడు ♦ వేళలఁ గొన్ని నిబంధనంబు ల
క్బరు విధియించుచుండుట జ ♦ గంబెఱుఁగున్ గద యైన నిన్ను నా

తెలుఁగునఁ బొమ్మనఁగలనె? ♦ దేవునియిల్లొ మఱొక్కచోటొ నే
నెఱుఁగనె యెల్లకార్యముల ♦ నే సమకూర్చెద నీకుఁ దృప్తిగన్. 280

సీ॥ నీకన్నియల బాదు ♦ పాకిచ్చుటయు లేక జుట్టుపన్నే నాఁడు ♦ గట్టకుంఠఁ
బనిమీఁద సింధువా ♦ హిని దాటుటయు లేక యాస్థానమున కెప్పు ♦ డరుగకుండ
జాతియు మతము లే ♦ శము వీడుటయు లేక సేనాధిపత్యంబు ♦ చెందకుండ
మోఁకాలిపై వ్రాలి ♦ మ్రొక్కి నిల్చుట లేక గుత్తంబులను దెచ్చు ♦ కొనకయుండ
గీ॥ వత్సరారంభపు నవరా ♦ త్ర్యుత్సవముల సంతలకు రాణివాసమ్ము ♦ చనుట లేక
కడుపులోఁ జల్ల యిటునటు ♦ గదలకుండ సమత దైవార మీకు నే ♦ సంధిఁగూర్తు. 281

సీ॥ నీకగౌరవమైన ♦ నాకైనయట్లె నీదివ్యచిత్తము సుఖ ♦ స్థితిని నుంచు
మీపర్ణశాలలో ♦ నేకాంతముగనుండు మిచటికి నొరులెవ్వ ♦ రెఱుఁగకుండ
మెలమెల్లఁ జీఁకటుల్ ♦ మెలుచువేళకుఁ దెత్తు నక్బరుచెవిని ర ♦ హస్యముగను
"సరియె పొమ్మ''ను మొక్క ♦ క్షణమున నాతని నేను గొంపోయి ఢి ♦ ల్లీని జేర్తు
గీ॥ నుదయపురినేలుకొనుము చి ♦ త్తూరుపురము బాగుపఱుపంగఁ బట్టు ద్ర ♦ వ్యంబుఁదెత్తుఁ
గొదువ యనిపించినను మాళ్వ ♦ ఘూర్జరములు తీసికొన నాజ్ఞ నెత్తిపై ♦ మోసితెత్తు.

సీ॥ ముప్పదిమూఁడు రా ♦ ణ్ముఖ్యవంశములు పాదములు గొల్చెడు గురు ♦ స్థానమీవు
నీపాదపాంసుల ♦ నిరత మాఁదలఁదాల్చు నేను నీయున్నతి ♦ నెగ్గఁజేతు
సంధి సంగరములే ♦ శరణమై కనుపించు; సంధిఁ ద్రోసినను ని ♦ శ్చయము రణము
ప్రస్తుతస్థితుల న ♦ క్బరుపీడి నినుజేరి దురమొనర్చుట నాకు ♦ దుర్లభమగు
గీ॥ నతఁడు విడఁడీవు లోఁబడ ♦ వంత మేది మకర గజరాజముల పోరు ♦ మాడ్కి సాగుఁ
బుప్పవనమట్టి భారత ♦ భూమియెల్ల నగ్గిపెట్టితిరంచు దు ♦ ర్యశము గలుగు. 233

ఉ॥ భూరమణేంద్రు లందఱును ♦ బోయిన మార్గమె యోగ్య మింతకున్
వేఱగు త్రోవలేదు; పృథి ♦ విన్ గల సర్వము వొటఁగొంచు నీ
యే ఱటు పాఱఁజొచ్చె నెదు ♦ రీద నెవండు సమర్థుఁడో; వృథా
పౌరుషమున్నదంచు బడ ♦ బాజ్వలనంబును బాఱమ్రింగెదే" 284

క॥ అన ముసిముసి నగవులు మోమునకుం జెంగావిరంగు ♦ మొనయిఁపఁ బ్రతా
పన్నృపతి యంబర్పతి యాననముదెసను గాంచి "ముగిసె ♦ నా? నీమాటల్. 285

సీ॥ కోమటి యొకచిల్కఁ ♦ గొని కొన్నియేండ్లకుఁ బంజరంబును గొంచు ♦ వనికిఁ బోయె
నడవిచిలుక "చుట్ట ♦ మా! బందెగొనిరె స్వాతంత్ర్యమ్ము చెడె నెట్లొ ♦ తప్పుకొనుచు

నేగుదెమ్మ''న స్వేచ్ఛ ♦ మెఱుఁగని తొలిచిల్క "గాలిలో నెట్టులు ♦ తేలుచుంటివి!
క్రిందఁ బడవె యేమి ♦ తిండుపీ యడవి నెవ్వరు సాకెదరు శత్రు ♦ భయములేదె!
గీ॥ పంజరమునఁ జోటిత్తు నా ♦ పజ్జనుండు కోమటియుఁ దియ్యమామిడి ♦ గుజ్జు పెట్టుఁ
బిల్లి కరువదు పాముసు ♦ బీక దిచట; భయములేక కాలముఁ గడ్ప ♦ వచ్చు''ననియె.
సీ॥ ఆది సెల్యూకసుం ♦ డరుదెంచినపుడు సర్వబలంబులుండె భా ♦ రతధరిత్రి
కాచంద్రగుప్తుఁ డా ♦ హవమందుఁ దాఁకి వానిని మూఁడుచెఱువుల ♦ నీళ్లుదావి
నాపిమ్మట నరబ్బు ♦ లరుదెంచి రప్పుడు దార్ఢ్యతేజము కొంత ♦ తగ్గిపోయె
నవలఁ బఠానులు ♦ యవనులు వచ్చి రయ్యెడ దేశవీర్య మె ♦ క్కుడుగఁ జెడియె
గీ॥ నిపుడు భారతలక్ష్మి తా ♦ నెట్టులుండెఁ గోట్లకొలఁదిగ జనులెల్ల ♦ గూడులేక
పరమదారిద్ర్యజలధి మ ♦ గ్గిరి; కనుఁగొను మినుపసంకెలల్ మనకాళ్ల ♦ కెక్కియుండె.
సీ॥ పదివేలు పల్లెలు ♦ పాడుగాఁ బడియుండె; రాష్ట్రమంతయు మహా ♦ రణ్యమయ్యె;
నొకకానిధనమేని ♦ నొకచిట్టిధాన్యమేఁ గరగతమానట్టి ♦ వెరవు లేదు;
పడమటికొండల ♦ బ్రహ్మమానులమాడ్కి బీదలమగుచు జీ ♦ వితముఁదీర్తు
మిట్టిదేశముపైన ♦ నీపట్టుదలయేల? మము గెల్చి యేమి లా ♦ భము వచింపు
గీ॥ పరుల కానంత కీడొన ♦ ర్పఁగ లేని హరిణశాబము హింసించు ♦ నతఁడు రెండు
కొమ్ములును జర్మమును గాక ♦ కోట్లు కట్టి పడగలెత్తెడు భాగ్యంబుఁ ♦ బడయఁ గలఁడె!
సీ॥ స్వాతంత్ర్యలక్ష్మి వి ♦ శాల సేనలకు జీవితమును నేఁదీసి ♦ పెట్టినాఁడ
బ్రహ్మాండమంత వి ♦ పత్తు వచ్చిన నోర్తు; నించుకయేని జిం ♦ తించఁబోను
మఱి నెందుఁగాని ని ♦ ర్మాణమ్మునకు ముందు విధ్వంసనము ముఖ్య ♦ విధిగనుండుఁ
బరతంత్రగతి నొందు ♦ వైభవంబుకన్న స్వాతంత్ర్యమున వచ్చు ♦ చావు మేలు
గీ॥ మాశిశోదియా వంశ సం ♦ భవులు బ్రదికి స్వేచ్ఛమైనుండవలె; లేని ♦ యెడలఁ జచ్చి
స్వర్గముననైన నుండఁగా ♦ వలయుఁ గాని మధ్య వేఱొండు మార్గంబు ♦ మాకు లేదు.
సీ॥ ఆర్త రక్షణము చే ♦ యఁగఁబూని మేని కండలు చెండియిచ్చు వి ♦ జ్ఞాననిధులు
సత్యంబుకొఱకు యో ♦ షాపుత్రకుల నమ్మి మాలనిఁ గొలిచిన ♦ మానధనులు
పితరులకై పూని ♦ క్షితియెల్ల మేలొంద స్వర్గంగఁ దెచ్చు దీ ♦ క్షానిరతులు
జనకాజ్ఞకై పెక్కు ♦ సంవత్సరము లరణ్యములఁ గష్టముఁ బొందు ♦ విమలయశులు
గీ॥ భానుకులము నెకాక స ♦ ర్వప్రపంచమును యశశ్చంద్రికలఁ బూత ♦ పూయఁగలిగి
రట్టి పూర్వుల దొడ్డపే ♦ రగ్గిఁ గలుష నోర్తునే ప్రాణములు వీడ ♦ నేర్తుఁగాక. 290

సీ॥ మానసింహా! యభి ♦ మానసింహుఁడవ్వగా కగునని యిట్లాడ ♦ నగునె నీకు
నుర్వి నెప్పుడు పుట్టె ♦ నో యస్డె మాభానువంశంబు ప్రభవించి ♦ వాసిఁగాంచె
నెన్నియుగంబులో ♦ యెన్నియుద్ధంబులో యిందాకఁ దలనంప ♦ కీర్తి నిలిచె
మావంశనృపతుల ♦ మహిమ నూహించి నే బరవశత్వమున నై ♦ మఱచుచుందు
✕ గీ॥ నట్టి విశ్వోన్నతంబైన ♦ యన్వయమున కకట! యేనీచుఁడైన దు ♦ ర్యశముఁగూర్పఁ
బూనినను బ్రాణములతోడఁ ♦ బోవఁగలఁడె ప్రక్కలై శీఘ్ర మది నేల ♦ వ్రాలుఁగాక.

సీ॥ అప్రతిహతముగా ♦ నక్బ రొక్కఁడె యేల క్షితిని దేవుఁడు సృష్టి ♦ సేయలేదు;
వితతప్రజాకోటి ♦ యతనిచేఁ దునుమాడఁబడుటకై పుట్టింపఁ ♦ బడఁగలేదు;
సకలభూపాల క ♦ న్యక లాఘునుని భోగపరత కుద్దేశింపఁ ♦ బడఁగలేదు;
ధరణీశులెల్ల నా ♦ తనిఁజేరి కొలిచి పాదములొత్తఁ బుట్టువొం ♦ దంగలేదు;
గీ॥ తనయొకని రాజ్యతృష్ణకై ♦ ధరణిఁగలుగు ప్రజయు స్వాతంత్ర్యమును బాసి ♦ పారతంత్ర్య
మున మునుఁగుచెల్లఁ బాడిగా ♦ దనుచు నక్బరెంత యెఱిఁగిన జగమున ♦ కంతమేలు.

మ॥ అకటా! కష్టము నాకుఁ దోడుపడుమీ ♦ యంచొక్కనిన్ వేఁడు పా
తక మేనేరను మీఁదుమిక్కిలి భవ ♦ త్సాహాయ్యమున్ నాకు కు
త్తుకయున్ బోయెడుఁ గప్పుడైన నడుగన్ ♦ దొల్దొల్లనే మ్లేచ్ఛులిం
టికి నిస్సిల్లటపల్లుగా నొసఁగి పా ♦ డిన్ దప్పి వర్తింతునే? 293

× From the most remote periods we can trace nothing ignoble nor any vestige of vassal origin. Reduced in power and circumscribed in territory, compelled to yield much of their splendour, and many of the dignities of birth they have not abandoned an iota of pride and high bearing arising from a knowledge of their illustrious and regal descent. On this principle, the various revolutions in the Rana's family never encroached and the mighty Jahangir himself the emperor of the Moguls, became like, Caesar, the commentator on the history of the tribe of Sesodia. The potentate of the twenty two satraphies of Hind, dwells with proud complacency on this Rajput King, having made terms with him. He praises heaven that what his immortal ancestor Baber, the founder of the Mogul dynasty failed to do, the project in which Humayun had also failed and in which the illustrious Akbar his father had but partial success, was reserved for him. It is pleasing to peruse in the commentaries of these conquerors Baber and Jahangir their sentiments with regard to these princes.

"Annals of Mewar."

సీ॥ తెలిప లఖండప్ర ♦ తీవ్రత్యబలమున జ్వలదగ్నిశిఖల .శే ♦ వను రహింపఁ
బురుషులు వీరధ ♦ ర్మరసావతారులై వితత ఘోర శతఘ్ని ♦ పిండములటు
లొకొక్కటొక్క రోకదుర్గ ♦ మోయన నుందురు; వైరుల దృష్టి మే ♦ వాడసీమ
చిన్నదై కానుపిం ♦ చినను దుర్భేద్యమౌ; దేశ నైసర్గిక ♦ స్థితులఁబట్టి
గీ॥ యెంతమేరయు గెలిచిన ♦ నంతెకాని యంగుళంబైన ముందున ♦ కరుగుటరిది
శతశతాబ్దముల్ యుద్ధముల్ ♦ జరిపినైన నక్బ రఖిలంబుఁ గొనుట సా ♦ ధ్యంబె కాదు.

మ॥ నను నారాజ్యము దూరముంచి తనస ♦ న్నాహంబు లెచ్చోటనై
నను సాగించిన నాకునేమనుచు మా ♦ నంబూనఁగావచ్చు; నా
ఘనుఁడున్ నాదెసఁ జిన్నిప్రేలొకఁడు ని ♦ క్కన్ బెట్టినన్ మాటలన్
బని యేమున్నది! దేశమున్ బ్రళయమొం ♦ దన్ జేతు నిక్కంబుగన్. 295

క॥ విమతుల ఖడ్గము హృదయాబ్జముఁ జొచ్చునుగాక యచటి ♦ స్వాతంత్ర్యపు బీ
జముఁ జంపుట మాత్ర మసాధ్యము; నెఱవేఱదు జగంబు ♦ తలక్రిందైనన్. 296

మ॥ పుడిసెండూపిరి మేన నున్నవఱకున్ ♦ బోరాడి యీత్రోవసే
నడతున్ గాదని యాకసంబురలుచున్ ♦ నాశక్తికిన్ మీఱిన
ప్పుడు ఢిల్లీపురిఁజేరి యక్బరు సభా ♦ భూమిన్ బ్రవేశించి కే
ల్మోడ్తున్ బోమి్మక; నంతదాఁకను విరన్ ♦ బో సేరి సందేశమున్." 297
గీ॥ అనుచు నరమోడ్పుకనులతో ♦ నాదిదేవు నెదఁ దలఁచుచున్న నంతలోఁ ♦ గృష్ణసింహుఁ
డాత్మభావ మించుక తెలి ♦ యంగఁజేయ మానసింహుని వదనప ♦ ద్మమును గాంచి. 298

సీ॥ "సాటిరాజుల భుజా ♦ శౌర్యవంతుఁడవు ధైర్యబలంబు సాహసం ♦ బలరు ప్రోడ
వఖలదేశమ్ము దా ♦ స్యాంధకారమ్మునఁ బడి దుర్గతుల మున్గి ♦ చెడెడువేళ
భుజమిచ్చి లేపక ♦ మొగలురాజులఁజేరి సేవించుచుంటివై ♦ సిగ్గుపడక
తగుదుననుచు వచ్చి ♦ ధర్మదేవతవంటి యిమ్మహాప్రభు సము ♦ ఖమ్మునందుఁ
గీ॥ బిరికిమందు పోయఁగ నిల్లు ♦ పెనఁగుచుంటి వౌర! యిన్నాళ్లు బ్రదికి నీ ♦ నీరసోక్తు
లాలకింపఁగనయ్యెఁగా ♦ యనుచుఁ జింత హెచ్చె నేమందు నీభాగ్య ♦ మిట్టులుండె. 299

సీ॥ నవ నిబంధనముల ♦ నవలనుంచుమవంట; చీఁకటిలో సంధి ♦ చేతువంట;
యక్బరుచెవి నేమొ ♦ యూఁడఁగావలెనంట; యెవరిని బ్రదికింప ♦ నిన్నిపాట్లు!
టాటోటువిద్దెలు ♦ బూటకం బీమహావిభుఁ డొప్పుననియె భా ♦ వించినావె?
మాయమొఱుంగని ♦ మహనీయులకు రహస్యములతో నెపుడైన ♦ నవసరంబె?

గీ॥ కనులు కర్ణంబు లొకవేయి ♦ గలిగి జగము నిండియుండెడి దేవుండు ♦ నిజముగాఁడె
ధర్మతత్త్వైకమూర్తి ప్ర ♦ తాపుఁడేడ! జగములన్నియు రోయు నీ ♦ సంధియేడ! 300

§ గీ॥ యవనుల పదంబుఁ గొలిచి వి ♦ య్యంబు వలచి కుశమహారాజు కులకీర్తి ♦ గుంటఁగలిపి
చెడుపవచ్చితె మమ్ముఁ దాఁ ♦ జెడ్డ కోతి వనము నంతయుఁ జెఱచునట ♦ భంగిదోఁప.

క॥ ఉరగమును వృశ్చికమ్మును గరళక్రూరములు; పాము ♦ కన్నను మేలం
దురు తేలు; నిన్నుఁగన నక్బరు మేలనవచ్చు స్వకుల ♦ వర్ధనుఁడౌట౯. 302

శా॥ పావిత్ర్యంబున కాటపట్టు పరిశు ♦ భ్రంబైన సత్కీర్తికి౯
దా వాసత్వము నూఁతకోలయగు నీ ♦ ధర్మాత్మ్మతో నూఱులు౯
వేవే లక్బరులైనఁ దూఁగుదురొకో ♦ నీకేటి కీవెట్ట్రి! కా
శీవిశ్వేశ్వరుఁ డొక్కఁడే సవతుగాఁ ♦ జెప్పంగఁబోలు౯ జుమీ! 303

మ॥ లవము౯ నీదగుబోధ మొప్పఁడన నే ♦ లా! యేకలింగేశుఁ డి
య్యవనీచక్ర సమగ్ర రాజ్యమును నీ ♦ కర్పింతు నన్గూర్చి య
య్యవనాధీశ్వరు మైత్రిచేయుమనఁగా ♦ నౌనంచన౯ బోఁడు; మా
నవుఁడీ ధైర్యసురాద్రి పట్టుదల మా ♦ న్ప౯ నేర్చునే యెవ్వఁడు౯. 304

మ॥ సకలస్థావర జంగమాత్మక మహీ ♦ చక్రంబున౯ సత్యధ
ర్మకళల్ నించు ప్రతాపసింహవిభుఁడీ ♦ రాజర్షి కాలుంచు పా
దుకలు౯ మోయఁగ యోగ్యతల్ మనకు నెం ♦ దు౯ గల్గునే యట్టివా
నికి ధర్మంబులు నేర్పఁజాలుదుమొకో ♦ నీవు౯ మఱి౯ నేనును౯. 305

చ॥ కరఁగిన లక్కపైన నదు ♦ క౯గల ముద్రికవోలె మాకుసం
దఱకు మనోంబుజంబులఁ బ్ర ♦ తాపుఁడు తాండవమాడు; నీతఁడొ
క్కరుఁడని యొంచెనేమొకొ మొ ♦ గల్పతి; యిర్వదిరెండువేల యు
ద్ధురబలులుందు మించుకయుఁ ♦ దొట్రిలఁబోని శతఘ్నులు౯ బలె౯. 306

మ॥ కరముద్రేకముతోఁ దరంగతతు లా ♦ కాశంబును౯ సోఁక సా
గరమధ్యంబున శీర్షమెత్తి లవము౯ ♦ గంపింపఁగాఁబోని దు

---

§ From Kush descend the Cutchwaha princes of Nirwar and Amber, and their numerous clans. Amber, though the first in power is but a scion of Nirwar transplanted about one thousand years back, whose chief, the representative of the celebrated Prince Nala, enjoys but a sorry district of all his ancient possessions. "The Rajput tribes."

ర్భర భీతిప్రద గండశైలమువలెన్ ♦ రాణాప్రతాపేంద్రుఁ డ
క్బరు సేనాంబుధి చుట్టినప్డు నిలువం ♦ గానేర్చు శౌర్యోగ్రుఁడై. 307

మ॥ ధరణిన్ గల్గిన రాజులందఱు బలో ♦ ద్ధత్యప్రభారేఖ న
క్బరు దుస్సాధ్యుఁడటందు వీశ్వరకటా ♦ క్షంబున్న నాస్వామి యొ
క్కరుఁ డవ్వానినిఁబట్టి గావ్రగోను; భూ ♦ కంపంబు దుర్వారభూ
ధరమున్ ఱెప్పయు మూయులోపలనె పా ♦ తాళంబునన్ డింపదే! 308

మ॥ ఘనుఁ డయ్యక్బరు మాట యేమిటికి, న ♦ క్బర్ వానిసేనల్ స్వదే
శనృపాలుర్ మఱి భారతక్షితియు వి ♦ శ్వంబెల్లఁ బైనెత్తివ
చ్చినఁ దానొక్కఁడటంచుఁ గొంచెమయినన్ ♦ జింతింపఁ డుద్వృత్తుగాఁ
గొని జృంభించి రసాతలంబునకు ను ♦ గ్గున్నూకఁగాఁ ద్రొక్కుడున్. 309

మ॥ కనులన్ మూసియు నూఱకుండినను మే ♦ ల్లగ్గన్ బ్రతాపప్రభం
జనుఁడున్ రేఁగిన సర్వవస్తుతతులున్ ♦ శైలంబులున్ భారతా
వనియున్ సప్తసముద్రముల్ చెదరి స ♦ ర్వంబేకమై చూర్ణమై
చను; నీయక్బరు నెచ్చటన్ వెదకెదో ♦ సందేహ మామీఁదటన్. 310

మ॥ రవి యస్తాద్రిని మొల్చుఁగా కఖిల పా ♦ రావారముల్ క్రుంగుఁగా
కవనీచక్రము ప్రీలుఁగాక చెడుఁగా ♦ కాకాశ మయ్యుగ్రభై
రవుఁడై విశ్వముఁ గాల్చుఁగాక లవమున్ ♦ రాణాప్రతాపుండు గౌ
రవమున్ గోల్పడి మర్త్యమాత్రునకు శీ ♦ ర్షంబొగ్గఁ డెప్పట్టునన్. 311

గీ॥ పెద్ద పిన్న మర్యాదల ♦ విధము లెఱుఁగు టభ్యుదయము గోరెడు వాని ♦ కత్యవసర
మట్టి యందఱ [illegible]'' ♦ టంచుఁ దెలిపి యాప్రతాపాధినాథు నా ♦ స్యంబుఁ జూచి.

సీ॥ "వసుమతీదేవి కీ ♦ శ్వరుఁడిచ్చు మణిభూషలగు మంచుబుప్పము లుండు ♦ నంతదాఁక
ఉష్ణమైన విడక జ ♦ గత్ప్రాణుఁడును జగత్ప్రాణమగుచు నుండు ♦ నంతదాఁక
నిగమసన్నుతము స ♦ త్యంబు చిరస్థాయినై లోకమున నుండు ♦ నంతదాఁక
స్వాతంత్ర్యధర్మ శ ♦ బ్దము ధీరహృదయాభ్రమందు మ్రోయుచునుండు ♦ నంతదాఁక
గీ॥ నో ప్రభూ! నీమహార్ఘ గు ♦ ణోజ్జ్వలతయు భావపరిశుభ్రతయు సత్య ♦ వైభవంబు
ధర్మసంత్రాణకీర్తి యీ ♦ ధరణి నిండి యారవి సుధాకరం బౌచు ♦ నలరుఁగాక." 313

గీ॥ అని పలుకునంత నొక్కసే ♦ నాధినాథుఁ డరుగుదెంచి "జగద్గురూ! ♦ యారగింప
వేళయయ్యె" నటంచని ♦ విన్నవించి నిలువ నందఱు లేచి లో ♦ పలికిఁ జనిరి. 314

మ॥ అటఁ జుట్టుఁగల తావులందుఁ బదివే ♦ లాకుల్ దగన్ వేయఁగా
భటులెల్లన్ బఙ్క్తిఁ జేరి రొండొకయెడన్ ♦ బ్రత్యేకమర్యాదఁ గా
న్నిఁటినిన్ వేయుచుఁ గూడుఁగూరలును బా ♦ నీయంబు వడ్డించి రం
తటఁ గూర్చుండిరి మానసింహుఁడును జెం ♦ తన్ వానిసైన్యప్రభుల్. 315

సీ॥ అచటికప్డు ప్రతాపు ♦ నాత్మజుఁ డమరసింహుఁడు వచ్చి మానసిం ♦ హునిఁ గనుఁగొని
"ప్రొద్దయ్యె; భోజనం ♦ బునకుఁ గూర్చుండుఁడు పరిషేచనం బొన ♦ ర్పంగఁదొడఁగుఁ
డన నంబరేశ్వరుం ♦ డమరసింహుని జూచి "లోకగురుం డింక ♦ రాకపోయె"
ననుఁడు "వారారోగ్య ♦ మనువుగా లేమి నన్ బనిచిరి మీకు స ♦ పర్యసేయ"
గీ॥ ననిన మానసింహుఁడు ముఖ ♦ మ్మట్టెయెత్తి "యతిథినై యున్న నాకు మీ ♦ యయ్యగారు
స్వయముగా వచ్చి పంక్తిభో ♦ జనముపెట్టి ప్రియము దొలుకాడఁగా గౌర ♦ వించు టొప్పు.

మ॥ తనమర్యాదకు నాయశంబునకు నిం ♦ దల్ దెచ్చెఁ దావచ్చి చెం
తను గూర్చుండకయున్న నొక్కమెదుకై ♦ నన్ దాఁక; నాపిమ్మటన్
బను లేలాగున సాగునో తెలియఁగా ♦ వచ్చున్ జుమీ! పోయి యా
యన రప్పింపుము తప్పదో యమరసిం ♦ హా!" యంచు వాక్రుచ్చినన్; 317

సీ॥ అంతలోనఁ బ్రతాపుఁ ♦ డక్కడి కేతెంచి "యయ్యా! నీవెఱుఁగని ♦ యదియుఁగలదె
యవనులతోడి బాం ♦ ధవమూను వారల సరసఁ గూర్చుండి భో ♦ జనముసేయ
నని నియమమ్మునా ♦ కగుట నీచెంత భుజింపలేమిని దద్ద ♦ చింత యొదవె
నేనేమి చేయుదు ♦ నీధర్మ మిట్లుండె; నియమంబు విడనాడ ♦ నేర నేను;
గీ॥ పంక్తిభోజన మది తప్ప ♦ వలయురీతిఁ గోటిమర్యాదలను గూర్తుఁ ♦ గొదువగలుగ
దయ్యా! భటులును నీవు విం ♦ దారగించి చల్లఁగాఁ బొందు రేపు మీ ♦ ఢిల్లిపురికి." 318

మ॥ అనుచున్ బల్కినఁ దోఁక ద్రొక్కిన భుజం ♦ గాధీశు మర్యాద బో
రన శృంగంబులు భంగమై చనిన గో ♦ రాజంబు చందంబునన్
గినుకన్ దాల్చుచు మానసింహుఁ "డరరే ♦ నీయున్నతిన్ బెంపుసే
యనె తౌరుష్కనరేంద్రబాంధవము చే ♦ యన్ గల్గె నాబోంట్లకున్. 319

ఉ॥ నేఁడును నక్బరీశ్వరుని ♦ నేను భరంపడి నిల్పకున్న న
వ్వాఁడు ప్రచండవారినిధి ♦ భంగములో యన సేనలంపి మే
వాడ రసాతలంబునకుఁ ♦ బంపుచు నిన్నును బట్టి తున్మితూ
టాడకపోయియుండఁ డిపు ♦ డైనను గండము తప్పిపోయెనే! 320

మ॥ తలతో నీపదపద్మముల్ గొలువఁ జెం ♦ తన్ జేరు నన్నున్ మహా
బలదర్పోద్ధతుఁ బంక్తిబాహుఁడనుచున్ ♦ వాక్రుచ్చె దిట్టైనచో
నిలువన్ నేర్చునొకో భుజద్వయిపయిన్ ♦ నీశీర్షమున్? గన్నులన్
దలకొక్కన్ జుమి! నీదు గర్వమును డిం ♦ దన్ జేతు నేకత్రుటిన్. 321

గీ॥ తెగిరె నేటి కిర్వురను బం ♦ ధించియున్న స్వామిభృత్యధర్మము లాహ ♦ వములు పెంచి
నిలువ నీడ లేకుండ గు ♦ ట్టలఁజరింపఁ జేయలేకున్న నను మాన ♦ సింహుఁడనకు.'' 322

సీ॥ అని కోపమునఁ బల్క ♦ నాప్రతాపమహీంద్రుఁ "డీనిష్ఠురోక్తుల ♦ నేమిలాభ
మున్నమాటాడిన ♦ నులుకు నొందెద వేల యిట నీకుఁ బరిభవ ♦ మేమిగలిగె
నేనయి నినుఁబిల్చి ♦ యిటుచేసియున్న లోపంబెల్ల నానెత్తి ♦ పయిన నుండు
నీవె వచ్చితివి సం ♦ భావించి దర్శనం బిచ్చితి భేదమిం ♦ తేని లేక

గీ॥ చేయఁదగిన మర్యాదలు ♦ చేసియుంటిఁ బూర్వనియమానుసారము ♦ భోజనమును
విడిచితిని; వేఱుగతిని భా ♦ వించి కినుకఁజెంది యేమేమొ పలుకఁజొ ♦ చ్చితివి నీవు. 323

గీ॥ నేను గోపంబు నొందను ♦ గాని మానసింహు రణమందు సంధించి ♦ చేయిచేయి
గలిపి బలము తూఁచుకొనంగఁ ♦ గలిగెనేని యదియ పదివేలటంచు స ♦ మ్మదముఁగాంతు''

మ॥ అని మందస్మిత రోచులన్ నెఱపఁగా ♦ నయ్యాంబరీశుండు "నీ
మనియున్నంతకు నామనామము జపిం ♦ పన్ జేసి రే నిద్రయున్
దినమందన్నము బుద్ధికిన్ లవము శాం ♦ తిన్ గల్గఁగానీక నే
బెనుకష్టంబులు పెంచి డీల్పఱచి నిన్ ♦ వెన్నంటి వేఁటాడెదన్." 325

మ॥ అని శేషాహివిధాన రోఁజుచు సను ♦ గ్రావేశుఁడై యన్నదే
వుని ప్రీత్యర్థముగాఁగ నైదుమెతుకుల్ ♦ బోసేసి చేకగ్గి ప్రమో
లనె నిల్చుండిన యాత్మసైనికుల నె ♦ ల్లన్ శీఘ్రమే లేచిరం
డని తానాసతి యిచ్చి వచ్చి జననా ♦ థ్వాహూధుఁడయ్యెన్ వడిన్. 326

మ॥ పరమోల్లాస హృదంతరుఁడగు సలుం ♦ బ్రాస్వామి "యోయంబరీ
శ్వర! నీమాట యటుండనీ; నగరిలో ♦ వర్తించు నీబాన న
క్బరు నీవెంటని తేవలెన్ మఱచిపో ♦ వన్ రాద''టంచాడ నం
దఱు నొక్కుమ్మడిఁ జప్పటల్ చఱచి రు ♦ త్సాహమ్ము దైవారఁగన్. 327

గీ॥ మండిపడి వెన్కచూచి యం ♦ బరువిభుఁడు "భవునికడ నున్న బసవన్న ♦ వలెఁ బ్రతాపుఁ
గొలిచి తలయూఁప మఱఁగిన ♦ పలుకుబడి నిన్ను లక్ష్యపెట్టుమన నే ♦ నెన్నఁడైన. 328

క॥ కనుఁగొందువు లే నీగతి" యనుచు నెలుంగెత్తి పలికి ♦ యాత్మీయదళం
బును గొంచు ఢిల్లి దెసకై చనె మదిఁ గ్రౌర్యమ్ము నీను ♦ సందడిగొనఁగన్. 829

మ॥ అవనీదేవులఁ బిల్వఁబంపుచును బు ♦ ణ్యాహమ్ము చేయించి ప్రో
ల వెలుంగొందు నదీజలంబుల పచే ♦ లస్నానముల్ చేసి పూ
జ్యవిధానమ్మునఁ బంచగవ్యమును ప్రా ♦ యశ్చిత్తమున్ బొంది మ
ర్కటమై నందఱు పోయి చేరుకొనిరా ♦ 'కుంభల్‌మియర్' దుర్గమున్. 830

గద్య:— ఇది శ్రీమత్కామేశ్వరీ కరుణా కటాక్ష వీక్షా సమాసాదితరసవత్కావ్య
నిర్మాణ చాతురీధురీణ, సుగుణగణపారీణ, దుర్భాకవంశదుగ్ధాంభోరాశి
రాకాకైరవమిత్ర, శాలంకాయన గోత్రపవిత్ర, సుజనజనాను
గ్రహపాత్ర, వెంకటరామార్యపుత్ర, కవిసింహావధాని
పంచాననేత్యాది బిరుదవిఖ్యాత, సుకవి రాజ
శేఖర, రాజశేఖరకవి ప్రణీతంబయిన
రాణాప్రతాపసింహ చరిత్రంబు
ను పద్యకావ్యమునం
దుఁ ద్వితీయా
శ్వాస
ము
సంపూర్ణము.

కాశీశ్వర్యై నమః.

రాణాప్రతాపసింహచరిత్ర.

తృతీయాశ్వాసము.

మ॥ జలపూరం బడుగంటి కూపములు కా ♦ సారంబులున్ బ్రీలి సం
దులఁ బాతాళము లోఁతు చూపఁ ధరయున్ ♦ దుర్వార ఘోరాగ్నిమం
డలమై మండుచుఁ బేలగింజవలెఁ బె ♦ ట్లన్ జంతుజాలంబు శో
షిల గ్రీష్మంబది నిప్పులన్ జెఱఁగి డా ♦ సెన్ సర్వమున్ గాల్చుచున్. 1

× సీ॥ స్థిరవైరియముఁడనన్ ♦ జెల్లు తోడరమల్లు రణమర్మము లెఱుంగు ♦ రాయసింగు §
చండారి విపినాన ♦ లుండు వీరబలుండు ప్రబలకీర్తినిదేలు ♦ రాయశీలుఁ
డుల్లాసమతియు న ♦ బ్దుల్లాచమూపతి పౌరుషంబూను షా ♦ బాజుఖానుఁ
డభిమానసంధానుఁ ♦ డబ్దూరురహిమానుఁ డసమశౌర్యనిధానుఁ ♦ డసపుఖాను
గీ॥ మఱియు ఖాసిముఖాన్ముఖుల్ ♦ మహితశౌర్యరేఖ ముల్లోకములఁ జప్ప ♦ రింపఁగలుగు
యవననరపాలమౌళి సై ♦ న్యాధినాథు లేకముఖమునఁ గదలి దం ♦ డెత్తి రపుడు. 2

మ॥ అరిసంత్రాసకరోగ్ర సత్వయుతమై ♦ హారావళీ పర్వతాం
తరమందున్ జెలరేఁగుచున్ జగమునం ♦ తన్ గాల్చు స్వీయాగ్రసో
దర శౌర్యప్రబలాగ్ని నార్పఁగ మహా ♦ ధారాధరస్ఫూర్తి సా
గరసూత్రద్వితయంబు లేచెను దురు ♦ ష్కశ్రేణి మేల్మేలనన్. 3

× Todar Mal was born in Oudh and after serving in subordinate offices received his first important commission by being entrusted with the Revenue assessment of Guzarat. He proved himself to be good and valiant soldier when serving in B.ngal with old Muniam Khan and in 1577-1578 received his reward by being appointed as Vizier.

"Akber the Great Mogul."

§ Raja Rai Singh led a gallant band of his Rahtores in all the wars of Akbar, the emperor obtained for Prince Selim, Rai Sing's daughter for wife. The unfortunate Purvez was the fruit of the marriage.

"Annals of Rajasthan."

సీ॥ యువరాజమణి సలీ ♦ మొకమదించిన కొమ్మ్మటంబారియేన్నపై ♦ నధివసించె
× సతివిక్రమోద్భాసి ♦ యగు మానసింహుండు యవనదేశమహోన్న ♦ తాశ్వమొకా-
సతనితో నిర్వది ♦ మైమువే లాశ్వికుల్ గదలి రుర్వర గడ ♦ గడ వడంకె
నక్బరు సగ్వసే ♦ నాధిపత్యముభార మంబరేశ్వరు శిర ♦ మందు మోపె
గీ॥ జలనిధితరంగములఁబోలు ♦ సైన్యములును దత్తదధినాయకులుగూడి ♦ తరలిపోవ
ఢిల్లిపురి జనశూన్యమా ♦ శేవఁ దనరె నరిగి యంద 'అంబరు'దాఁటి ♦ రతిరయమున. 4
గీ॥ మండలగృహంబను పురంబు ♦ దండఁ గనుమ కరిగి హారావళీ పర్వ ♦ తాంతరమున
లోయలఁబడి పయనంబు ♦ చేయసాగి రతిభయంకర విపిన మ ♦ ధ్యంబుఁ జొచ్చె. 5
సీ॥ హారావళీపర్వ ♦ తాంత ముత్తరము 'కుంభల్ మియర్,' దక్షిణ ♦ పార్శ్వమందు
రుకనాథమ్మ, తూ ♦ రుపు సతుల్లా, పశ్చిమము మేరుపురము లీ ♦ మధ్యసీమఁ
బొడ వెనుబదిమైళ్లు ♦ వెడలు పెన్బదిమైళ్లు గలుగు హాల్దిఘాటు ♦ కనుమతావు
పాషాణములతోఁ బ్ర ♦ పాతసంతతులతో లతలతో నిబిడ గు ♦ ల్మములతోడఁ
గీ॥ బొదలతో గండశిలలతో ♦ నదులతోడఁ గంటకమ్ములతోడ వృ ♦ క్షములతోడ
నిఁగకైనను జొరఁగ సం ♦ దీయనట్టి భీకరారణ్య శైల దు ♦ ర్భేద్య తలము. 6
సీ॥ కుండలీంద్రుఁడు చుట్టు ♦ కొని పండెనోయన వలగొనియున్న ప ♦ ర్వతపుఁబంక్తి
నిలువుగా నఱికిన ♦ ట్టులు ప్రాకఁగారాక చక్కఁగా నిలుచు పా ♦ షాణసమితి
ప్రకృతి నైసర్గిక ♦ భంగిఁ బ్రోవుగనిడ్డ కొండపేటులమీఁది ♦ కోటగములు
మలిచి కొలిచియుంచు ♦ మాదిరినైయొ యేటవాలగు పర్వత ♦ పార్శ్వములును

× Raja Mann who had succeeded to the throne of Amber was the most celebrated of his race and from him may be dated the rise of his country. This prince exemplified the wisdom of the policy which Baber adopted to strengthen his conquest, that of connecting his family by ties of marriage with the Hindu. It has been already related that Humayun espoused a daughter of Bhagawandoss, consequently Raja Mann was brother-in-law to Akbar. His courage and talents well seconded this natural advantage and he became the most conspicuous of all the generals of the empire. To him, Akbar was indebted to half his triumphs; The Cutchwaha bard found a delightful theme in recounting his exploits from the snowclad Cacasus to the shores of the golden Chersonese. Let the eye embrace these extremes of his conquests, Cabul and the Parapomisan of Alexander and Araccan on the Indian Ocean; the former reunited; the latter subjugated to the empire by a Rajput prince and a Rajput army.

"Annals of Mewar."

గీ॥ శకటములు రెండు సుళువుగాఁ ♦ జనుటకైన ననువొసఁగనట్టి యొకచిన్న ♦ కనుమగలిగి
§ యల సురాసురులకుఁ జొర ♦ నలవిగాని కఠినతలము హాల్దిఘాటు ♦ కనుమ సీమ. 7

ఉ॥ ముందుగ మ్రోఁగు దుందుభుల ♦ మ్రోఁతలు నిల్పుచు సైన్యకోటి నం
దందును నిల్వఁజేయుచు ర ♦ యంబునఁ దా నొకచోటఁజేరి య
య్యందఱ వాహినీపతుల ♦ నచ్చటఁజేరిచి మంతనంబు చె
ల్వందగ మానసింహవిభుఁ ♦ డాదర మేనుర చిత్త మేర్పడన్. 8

సీ॥ "ఇఁక దుర్గమము మార్గ ♦ మీమీఁదటి ప్రయాణ మతికష్టతరము భ ♦ యాస్పదంబు
గంటకుఁ దక్కువ ♦ గాఁ బ్రొద్దు నిలిచె 'గుంభల్‌మియ' కటకు ని ♦ ర్వదియు మైళ్లు
గలదు; హాల్దీఘాటు ♦ కనుమ కట్టెదురఁ గన్పడి మృత్యుముఖమట్లు ♦ భయముఁగొలిపె
మెలమెల్లఁ జీకటుల్ ♦ మొలుచువేళకునైనఁ గనుమ నెట్లుగొఁ దాటి ♦ చనెదమేని
× గీ॥ యర్ధరాత్రము కుంభల్‌మి ♦ యరును జేరఁగలము జయమొందఁగల మటు ♦ గాక రిపులు
మనకు ముందుగఁ గనుమ దా ♦ రినను బిదప నంగుళంబైన ముందున ♦ కరుగు టరిది. 9

సీ॥ ఈగిరులెల్ల రా ♦ ణాగారికి సమీప మెపు డెందు దూఁకునో ♦ యెఱుఁగరాదు
మనగాలి సుంత సోఁ ♦ కినను సింహంబులవంటి శిశోదియా ♦ భటులు గొలువ
నీనినపులియట్లు ♦ లెగిరి పై వ్రాలు నాతనినోర్వ నుదుట నే ♦ త్రమ్ము గలుగు
నాగజాసురవైరి ♦ కైన దుర్భర మెంత యప్రమత్తులమైన ♦ నంత మేలు

---

§ Pratap trusted to his native hills and the valour of twenty two thousand Rajputs to with-stand the son of Akber. The range to which Pratap restricted was the maintainous region around though chiefly to the west of the new capital. From north to south Kumbhalmir to Ricumnath about eighty miles in length and in breadth from Merpur west to Satolla east about the same. The whole of this space is mountain and forest, valley and stream. The approaches to the capital from every point to the north, west and south are so narrow as to merit the term of defile; on each side lofty perpendicular rocks with scarcely breadth for two carriages abreast, across which are those ramparts of nature termed (col) in the mountain scenery of Europe which occasionally open into spaces sufficiently capacious to encamp a large force. Such was the plain of Huldighat, at the base of a neck of maintain which shut up the valley and rendered it almost inaccessible. "Annals of Mewar."

× Kumbhalmere (Kumbhalgarh) is situated on a mountain near the western border of Mewar about 40 miles to the north of Udaipur City. "Akbar the Great Mogul."

గీ॥ శాన వాక్యంబులెల్లను ♦ గట్టిపెట్టి పెదవి గదలింపకోయె మాన ♦ విధి వహించి
వఱివఱిగఁజూచి కనుమువెం ♦ బడిని సాఁగి యవలఁ జేరంగవలయు నే ♦ ర్పతిశయిల్ల." 10

మ॥ అనుచున్ నల్వురు నల్వురై నిలువ సై ♦ న్యంబంతయున్ దీర్చి యీ
పని సంభ్రమంబున కేతమెత్తుటనుచున్ ♦ భావించియున్ మానసిం
హనృపాలుండు ప్రతాపునిన్ గెలుచు న ♦ త్యాశాబలాకృష్టుఁడై
చనుఁడం చాజ్ఞనొసంగె ముందుసకుఁ ద ♦ త్సైన్యాధిపుల్ భీతిలన్. 11

సీ॥ కడ గానరాని దీ ♦ ర్ఘశరీరమున మహోరగము నికుంజగ ♦ ర్భంబు వెడలి
వంకరగా సాఁగి ♦ పైకిఁ బ్రాకెడురీతి యవనసేనాదండ ♦ మల్ల నల్లఁ
గదలి హల్దీఘాటు ♦ కనుమ డాయుచు నందు మొదటినల్వురు కాలు ♦ మోపునంతఁ
బిడుగులచప్పు డౌ ♦ ల్లెడ రేఁగ మూఁడువే లాశ్వికోత్తములు త ♦ న్ననుసరింపఁ
గీ॥ దటములెకతట్టుకొని మహో ♦ ద్ధతిని దూఁకు పరమగంభీరగంగాప్ర ♦ వాహధాటి
నాకనుమఁదూటి యాద్యంత ♦ మలమి నిలిచె సింహమటు సలుంబ్రాకృష్ణ ♦ సింహవిభుఁడు.

చ॥ అనుపమవాయువేగమున ♦ నద్రి ప్రతిధ్వను లీన నుద్ధతిన్
గనుమమొగంబు చొచ్చుకొని ♦ కట్టెదురన్ లయకాలరుద్రుఁడో
యనఁ బయిమూఁకు కృష్ణవిభు ♦ నామొగలుల్ గని భీతిఁ గ్రుంగుచున్
వెనుకకుమ్రొగ్గి రగ్గరుఁడు ♦ నిన్ గని తగ్గు నహిప్రజం బనన్. 13

మ॥ సమయం బెంతయుఁ బ్రాతికూల్యము వహిం ♦ చన్ గట్టునన్ జిక్కి తా
లిమివో రోఁజెదు నాదిశేషువలె ని ♦ ల్చెన్ మానసింహుండు వై
రము సాధించెదనంచు; నంతఁ జతుర ♦ శ్రీవ్యూహమున్ బన్ని ప
శ్చిమదిఙ్న్యస్త ముఖంబుతోడ వసియిం ♦ చెన్ మ్లేచ్ఛసైన్యావళుల్. 14

+మ॥ పలుసింగంపుఁ గడాని కేతనము శో ♦ భల్ నల్దెసల్ నిండు క్రొం
జిలుఁగున్ బట్టు జిరా గుడారమున ని ♦ ల్చెన్ దా జహంగీరు; ముం
గలి ప్రక్కన్ నును పంచవన్నియ పతా ♦ కం బొప్పు గ్రొమ్మించుచ
ల్వల డేరాకడ మానసింహుఁడు వసిం ♦ పన్ బోయె నారాత్రికిన్. 15

+ The great banner of Mewar exhibits a golden Sun on a crimson field, those of the chiefs bear a dagger. Amber displays the Panch-Ranga or five coloured flag.

"Annals of Mewar"

ప

హల్దీఘాటు కనుమ

(నాలుగు గజముల వెడల్పు)

2500 పిరంగులు	ఆసఫ్ ఖాను 25000 అశ్వికులు	డరమల్లు సూక్తుడు - సాగరుడు 50000 అశ్వికులు	ఖాసింఖాను 25000 అశ్వికులు	2500 పిరంగులు

ద | ఉ

మహాబతుఖాను 50000 కాల్వరు	ధన ధాన్య శాలలు	రాయశీలుడు, జయమల్లుడు 50000 తుపాకి ఫౌజులు
రాయసింహుడు 50000 కాల్వరు		అబ్దుల్లా 50000 కాల్వరు
	పానశాలలు, గోశాలలు	
	25000 భటులు	
	మూలబలము	
	రాణివాసము	
	గాయకులు | జహంగీరు | కున్వార్ మానసింహుడు | కవులు	
	వేశ్యలు	
	కున్వార్ మానసింహుని	
	అంబరుదేశము	
	వైద్యశాలలు, అంగళ్లు	
	మద్యశాలలు	

2500 వారణ బలము	అబ్దూర రహిమాను 50000 కాల్వరు	వీరబలుడు 50000 కాల్వరు	2500 వారణ బలము

క॥ ఇరువుర గుడారముల నలుకెలంకుల యువరాజునింటి ♦ తెరవలు గణికల్
మంత్రి కవులు గాయకులు విడిసిరి తత్తద్ధత్తరుచిర ♦ శిబిరములందున్. 16.

క॥ నలుదెసల నీగుడారంబులచుట్టును మానసింహ ♦ భూవరు నంబర్
బల మిరువదివైదగువే లలరారె నరాతివిక్ర ♦ మాపహలీలన్. 17

మ॥ అల సైన్యంబులచుట్టు వీధులను జే ♦ యన్ బంచి పానీయశా
లలు గోశాలలు నాంటి దాన్యధనశా ♦ లల్ చేర్చి సద్వైద్యశా
లలు నెక్కాల్పియుం బెక్కులంగడులు ని ♦ ల్పన్ జేయుచున్ మద్యశా
లలు స్థాపింపంగ గొప్పపట్టణము లీ ♦ లన్ గ్రాలెం జో టంతయున్. 18

క॥ ఈవీధుల వెలివరుసను యావనపాదాతిదళము ♦ లాశ్వికులును దం
తావళసమితి పిరంగుల ప్రోవులు నందంద భీతి ♦ పొడమంగ నిలిచెన్. 19

సీ॥ మొనసి హల్దీఘాటు ♦ కనుమకు నెదుర యావనచమూ పశ్చిమ ♦ పార్శ్వమెల్ల
ముగురుసేనాధీశ ♦ ముఖ్యు లయ్యెడం బంచుకొని వారివారి యి ♦ క్కువల నుండి
రవ్వాలిలో మధ్య ♦ మందున నేంబదివేల యాశ్వికులు సే ♦ వించుచుండం
బరిభూతి యెట్టిదో ♦ యెఱుంగని విక్రమమహితుండు తోడర ♦ మల్లు నిలిచె
గీ॥ ఘనుం డసప్ఖాను ఖాసిము ♦ ఖాను ప్రబల బాహుబలు రొక్కరొక్క రి ♦ ర్వదియునైదు
వేల యాశ్వికుల్ గొలువ న ♦ వ్వీరవర్యు నుభయపార్శ్వదళంబుల ♦ నుండి రపుడు. 20

మ॥ అదయాక్రామ దరాతివీరభట శౌ ♦ ర్యాగ్నిచ్ఛటా వార్షుకాం
బుద మబ్దూర్ రహిమాను వీరబలుం డా ♦ పూర్ణప్రభారాసు లేం
బదివేల్ కాల్బ్వరతో నొకొక్కరుండు ప్రా ♦ గ్భాగంబునన్ నిల్చి రా
త్మదళంబుల్ జయనాదముల్ సలుప ను ♦ త్సాహంబు దీపింపంగన్. 21

మ॥ చలదంభోధి గభీర ధీర గుణు లా ♦ షాబాజుఖాన్ రాయసిం
హులునున్ దక్షిణమందు; నుత్తరము శౌ ♦ ర్యోదగ్రులై క్రోలుబె
బ్బులులన్ బోలిన రాయశీలుండును న ♦ బ్దుల్లాయుం దొరుమ్కసే
నల నొక్కొక్కరుం డగ్గలక్షు గొనుచున్ ♦ దాముండి రాయామెడన్. 22

సీ॥ రాత్రికాలమ్మున శా ♦ త్రవవాహినీ సమూహమున కతిసమీప ♦ మగుటంజేసి
పడమటిదెసయందు ♦ వాయువ్య నిరృతికోణములం బిరంగితొ ♦ డములు నిలిపి
తూరుపు తెరులతొ ♦ దుర్గమారణ్యంబు గానం దదాభాగ ర ♦ క్షణము మఱచి
వలచి యీశాన వై ♦ శ్వానర కోణంబులందు వారణసమూ ♦ హంబు నిలిపి

గీ॥ పనులు పదివేలకనులతో ♦ భద్రపఱచి మానసింహుఁడు శిబిరంబు ♦ లోని కరిగె
గాయకుల గేయములు గణి ♦ కాచయముల యాటలును సాగఁగాఁ జేసె ♦ నాసలీము. 23
సీ॥ కల్ప నిర్ఘాత సం ♦ కాశ రాఠోడ్వంశ దీపకుల నడపెఁ ♦ దేజసింహుఁ
డతులవిక్రములఁ జో ♦ హాణవీరులను గొంచుఁ బరతెంచె బలియుండు ♦ భానుసింగు
ఢేలవారా సుభ ♦ టాళుల నడిపించె సింహశౌర్యుఁడు మన ♦ స్సింహవిభుఁడు
పులిపిల్లలని శాత్ర ♦ వులు భీతినొందు ఝూలాస్వవాయులఁ దెచ్చె ♦ శ్యామసింగు
గీ॥ హారకులోద్భవులును దేవ ♦ రాన్వయులును బ్రమరభటులు హారావళీ ♦ పర్వతంబు
ముక్కముక్కలై పడఁ బెడ ♦ బొబ్బ లిడుచు వెడలి రప్పు డిర్వదిరెండు ♦ వేలదొరలు. 24
గీ॥ సకలయవనుల కాల మా ♦ సన్నమైనఁ బూని సంయమనికిఁ గొని ♦ పోవ వచ్చు
యముఁ డతనిభటుల్ వీరని ♦ యరులు వెఱవ భిల్లభటులతో ముందుండె ♦ భీమచాందు.
× సీ॥ సర్వ సర్వంసహా ♦ స్వాతంత్ర్యధర్మ మంత్రోపదేశ గురూత్త ♦ మోత్తముండు
నియతేశ్వర ధ్యాన ♦ నియతి బ్రహ్మైక్య సంధానంబు నెఱపు నా ♦ నందవార్ధి
కారణమాత్ర సం ♦ సార మంటియు నంటకుండు నుత్తమరాజ ♦ యోగిమౌళి
సచరాచర ప్రపం ♦ చము నెల్లఁ దనుఁబోలె సమబుద్ధిఁజూచు వి ♦ జ్ఞానశాలి
గీ॥ ధర్మ సంస్థాపనార్థము ♦ ద్భవముఁనొందు దేవతా దివ్యతేజంబు ♦ దీప్తమూర్తి
యాప్రతాపుఁడు "చైతక" ♦ హయము నెక్కి తరలె నమరులు మెచ్చి యాఁ ♦ దలలనూఁప.

× It is worthy the attention of those who influence the destinies of states in more favoured climes to estimate the intensity of feeling which could arm this prince (Pratap) to oppose the resources of a small principality against the then most powerful empire of the world; whose armies were more numerous and far more efficient than any ever led by the Persians against the liberties of Greece. Had Mewar possessed her Thucydides or her Xenophon, neither the wars of Peleponessus nor the retreat of the 'Ten thousand' would have yielded more diversified incidents for the historic muse, than the deeds of this brilliant reign, amid the many vissisitudes of Mewar. Undaunted heroism, inflexible fortitude, that which keeps honour bright perseverence, with fidelity such as no nation can boast, were the materials opposed to a soaring ambition, commanding talents, unlimited means and the fervour of religious zeal; all however insufficient, to contend with one unconquerable mind. There is not a pass in the Alpine Aravalli that is not sanctified by some deed of Pratap. Some brilliant victory or oftener more glorious defeat. Haldighat is the Thermopalae of Mewar, and the field of Davier her Marathon.

"Annals of Mewar."

సీ॥ రాజపుత్ర భటోత్క ♦ రంబు దొంతరలుగాఁ గనుమకు రెండుప్ర ♦ క్కలను జేరెఁ
ప్రబల శిశోదియా ♦ వంశ్యవీరులతోడ దానికి నడుమఁ బ్ర ♦ తాపుఁ డుండె
నతని దక్షిణపార్శ్వ ♦ మునను జోండావద్వరేణ్యులతో నిల్చెఁ ♦ గృష్ణసింహుఁ
డవ్వలఁ దేజసిం ♦ గాతని చెంత ఝేల్వాపతి నిల్చిరి ♦ భటులతోడ
గీ॥ నాపరితాపుని వలపట ♦ శ్యామసింగు భానుసింహుఁడు గ్వాలియర్ ♦ పతియు ధేల
వార భూపతి బేడ్లా కొ ♦ టేరియా నృపాలకులు నిల్చి రహిత దు ♦ ర్వార లీల. 27

మ॥ తళుకున్నిద్దఁపు జాళువా కలికిపూఁ ♦ దల్ గుల్కుచున్ వేయి వె
ల్గులు నల్దిక్కులఁ బిక్కటిల్ల బలుని ♦ గ్గుల్ డేలు బంగారు గ
జ్జెలు వాతాహతి మ్రోఁత లెత్తఁగఁ జలిం ♦ చెన్ వైరిసైన్యంబు గుం
డెలు ప్రీలంగ రవిధ్వజోత్తమము హా ♦ ల్దీఘాటు సీమోపరిన్. 28

సీ॥ పరిసర భూభృచ్ఛి ♦ ఖర కోటిపైన నుగ్రములైన ప్రకృతిదు ♦ ర్గములపైనఁ
గడు నెత్తుగా నున్న ♦ గండశిలలపైన మధ్య నుండెడు నితం ♦ బములపైన
నేటవాలగు కొండ ♦ పేటులపైనఁ జెంగటనున్న గొప్పవృ ♦ క్షములపైనఁ
గ్రింద మీఁదనుగల్గు ♦ సందుగొందులలోన గుమురులై తగు నికుం ♦ జములలోన
గీ॥ నెందుఁ గనుఁగొనినను నేల ♦ యీనినట్లు భీమచాందు తోడ్తెచ్చిన ♦ భిల్లభటులు
సింహనాదంబుతోఁ బోయి ♦ చేరుకొనిరి పర భయంకర శర ధను ♦ ష్పాణు లగుచు. 29

సీ॥ హైందవాంగనల నా ♦ ట్యము సాగె రుచిరమై రాయశీలుని గుడా ♦ రమ్ములందు
నమృతమూరెడు గాన ♦ మలరారె నబ్దూరురహిమాను పటకుటీ ♦ రములయందు
మొగలు నపుంసకా ♦ పూర్వ నృత్యపుగోల చెలఁగె నాసఫ్ఖాను ♦ శిబిరములను
ద్రాక్షారసంపుఁ బా ♦ త్రలు సల్పె నర్తనల్ షాబాజుఖాను వే ♦ లములయందు
గీ॥ నవల మిగిలిన యవనసే ♦ నాధిపతుల విడుదులను బ్రొద్దుపోకకై ♦ వెలసె మద్య
పానమును ధూమపానమ్ము ♦ పచ్చినల్లమందు విందులు నందుపై ♦ సందడులును. 30

మ॥ యవనాశ్వంబులు హైందవాశ్వములు లసం ♦ ఖ్యాకంబు లొండొంటిఁ జూ
చి విరోధమ్మునఁ గాలు దువ్వె రజనీ ♦ సీమంతిని కర్ణరం
ధ్ర విదారంబుగ హేషల్ సలిపెఁ గొం ♦ తారంబు భేదిల్ల ని
క్కువల్ నిల్చుచుఁ గొండకోళ్లగుములున్ ♦ గూసెన్ విశేషార్భటిన్. 31

మ॥ సగర్వున్ వెన్నెల మోముచందురునితో ♦ నాణెంపుఁ బావాలతో
సొగసున్ జందురుకావి నిద్దపు జిరా ♦ చొక్కాయతోఁ గాంతులన్

బగటిన్ గూర్చు కృపాణితో నటఁ బ్రతా ♦ పస్వామి శైలంబుదం
డ గుడారంబులలోఁ జమూపతులఁ జూ ♦ డన్ బోయె శీఘ్రమ్ముగన్. 32

సీ॥ తల్లి పుత్రకుల నా ♦ దరమునఁ జూచున ట్లనురాగ పూర్ణుఁడై ♦ యధిపుఁ డరయ
వీరులందఱు భక్తి ♦ వివశులై "మాదేవుఁ డిట మమ్ముఁ బ్రోవ ని ♦ ట్లేగుదెంచె
మందహాసజ్యోత్స్న ♦ లందమై వర్షించు నీమోము చూచిన ♦ ట్టెల్లలోక
సామ్రాజ్య మిడిన హ ♦ స్తము సోఁకనిత్తుమే యీతని పదసేవ ♦ యింద్రభోగ
గీ॥ మనుచుఁ గన్నులఁ గని హృద ♦ యములఁ దలఁచి భూవిభుని సద్గుణంబులు ♦ పొగడుచున్న
యంత నుదయ ధరాధర ♦ మందు మొలిచె వెలుఁగు గములకుఁ బలునిక్క ♦ వేఁగుఁజుక్క.

మ॥ కలనాదంబు లొనర్చెఁ బక్షితతి; చు ♦ క్కల్ వీడె వజ్రంపుశో
భలు; ప్రాచీదిశఁ గాంతిపూర మలమెన్; ♦ బ్రాభాత మందానిల
మ్ములు వీతెంచె "నటంచు మంజులరవ ♦ మ్ముల్ మీఱఁ దౌరుష్కయో
ధులకున్ బాడిరి మేలుకొల్పు లపు డం ♦ తో రక్తి వైతాళికుల్. 34

మ॥ కులమున్ బ్రోచెడు ధర్మమూర్తులకు నె ♦ గ్గుల్ కల్గరా దీ తురు
ష్కులబారిన్ బడకుండఁ బ్రోచెద నటం ♦ చున్ వేయి బంగారుచే
తులు పైఁగప్పుచు నాదరించె ననఁ బ్రా ♦ దుర్భావమున్ బొంది తొ
ల్దొలుతన్ సూర్యుఁడు దోఁచెఁ దూర్పుమలయం ♦ దున్ రాజపుత్రాళికిన్. 35

శా॥ "వీరుల్ పోయిన రాజ్యముల్ చెడిన ను ♦ ర్విన్ దేశదేశప్రజా
వారం బేగిన నూత్నజీవ మిడు శో ♦ భారాశివై విశ్వమం
దారప్రాయుఁడవై నభోగతి ననం ♦ త బ్రహ్మకల్పంబుగా
మీఱన్ గల్గిన బ్రహ్మమూర్తివి నినున్ ♦ బేర్కొందు ఛాయాధిపా! 36

సీ॥ నగరమండలి ప్రధా ♦ నద్వార మెల్లప్డు సూర్య మహాద్వార ♦ శోభఁ గాంచు
మాహార్మ్యమున రాజ ♦ మణులు కొలువుండు భాగము సూర్యభవన వి ♦ ఖ్యాతిఁ గాంచు
జనులకు నృపులు ద ♦ ర్శనమిచ్చు పై మేడ సూర్య శిఖర మంచు ♦ స్తుతి వహించు
సింహాసనము వెన్కఁ ♦ జకిలిబంగరు మేటి సూర్యబింబము మూర్తి ♦ సొబగు నొందు
గీ॥ ధ్వజములు సితాతపత్రముల్ ♦ తనరు నీదు పేర నే; నిన్ను మించిన ♦ వేల్పు లేఁడు;
తలఁపులను గదలికలను ♦ బలుకులందు నీ వెపుడు గోచరించుచుం ♦ డెదవు మాకు. 37

మ॥ జననం బందినవాఁడ నీకులమునన్ ♦ స్వాతంత్ర్య ధర్మంబు ని
ల్పను గాంక్షించితి నేఁడు మ్లేచ్ఛుల నద ♦ ల్పన్ గూల్ప యత్నింతు; నీ

మునిమన్మండ మదీయ గౌరవయశం ♦ బుల్ నిల్వ దీవింపుమా"
యని ప్రార్థించె బ్రతాపుఁ డత్యమని భ ♦ క్త్యావేశ ముప్పొంగఁగన్. 38

ఉ॥ ఆపయి నేకలింగవిభు ♦ నవ్వలఁ బర్వతసార్వభౌమ పు
త్రీ పదపద్మ యుగ్మము ను ♦ దిన్ గడుభక్తి భజించి ధర్మర
క్షాకరులైన పూర్వనృప ♦ సత్తములన్ దలఁచెన్ బ్రతాపుఁ డం
తో పరిశుద్ధమా హృదయ ♦ తోయరుహంబున భక్తిఁ బెంచుచున్. 39

సీ॥ పటపటి దుందుభి ♦ ధ్వానంబు చెలరేఁగ రాజపుత్రులు తమ ♦ ప్రాణములను
ధరియించి దీర్ఘకుం ♦ తములు ఖడ్గములు హస్తములఁ దాల్చి శిర ♦ స్త్రాణములను
వహియించి యున్నతా ♦ శ్వము లెక్కి భండనోచిత మండనములు రం ♦ జిల్లుచుండ
సమర సన్నద్ధులై ♦ తమతమ సేనాధిపతులపైఁ గన్నుంచి ♦ పజ్జనిలువఁ
గీ॥ కృష్ణసింహాది బహువాహి ♦ నీశ్వరులును వీరరస పూరుషాకృతుల్ ♦ వెడలి వచ్చి
యాప్రతాపుని యడుగుల ♦ యందు వ్రాలి యుద్ధమొనరింపఁగా సెల ♦ వొసఁగు మనిరి.

మ॥ "తలఁగన్ బోవని దేశభక్తిమెయి స్వా ♦ తంత్ర్యంబు భావించి యీ
ధర మున్నెవ్వరు పూనియుండని మహా ♦ ధర్మవ్రతంబూని భో
గ రమావైభవముల్ త్యజించితిరి నిష్కా ♦ మ క్రియా యోగు లిం
దఱ మిమ్మున్ గనుఁగొన్న నాహృదయ మా ♦ నందాబ్ధి నోలాడెడిన్. 41

శా॥ నా మేవాడఁగలట్టి వీరరస స ♦ న్నాహంబు సర్వస్వ మీ
భూమిద్రుంబున నేఁడు చేరినది పూ ♦ ర్వుల్ పూనుచందాన 'మీ
రా మేమా' యని ముందు దూఁకవలె వీ ♦ రశ్రేష్ఠు లీనాఁటిసం
గ్రామంబట్టి మహావకాశ మిఁకఁ గ ♦ ల్గన్ బోవ దెన్నేండ్లకున్. 42

సీ॥ అక్బరు సకలలో ♦ కాతిశాయిబలుఁడు లక్షలున్ గోట్లు కా ♦ ల్బాఁగ్లు, లక్ష
లాశ్వికుల్ గలధీరుఁ ♦ డఖిలజగం బొక్కనిమిషమే పిండిపిం ♦ డిగను జేయఁ
గలపిరంగులు వేలు ♦ గలవాఁడు నడకొండ లట్టి వారణబలం ♦ బలరువాఁడు
వేయేటి కీసర్వ ♦ విశ్వంబు ప్రతికూలముగ మనపైఁ ద్రిప్పి ♦ పూన్చినాఁడు
గీ॥ మనము నిరుపేదలము విక్ర ♦ మం బొకండె మనకుఁ గల సర్వసమరసా ♦ మగ్రి; కాన
జంకకయు వెత్తిఁగనక యు ♦ త్సాహ మంది పోరు సలుపుద మపకీర్తి ♦ పొరయకుండ. 43

సీ॥ రాజ్య తంత్రములు కా ♦ ర్యస్వతంత్రత వైభవంబులు చతురంగ ♦ బలము లొకట
ధర్మంబు దైవత ♦ త్పరతయు స్వాతంత్ర్యవాంఛ యాత్మబలోప ♦ పత్తి యొకటఁ

దమతమ శౌర్యవీ ♦ ర్యములతో మొనకట్టి యొండొంటి డీకొన్న ♦ యుద్ధ మిదియు
నేపక్ష మిచట జ ♦ యించునో యని ప్రపంచమువారి కన్ను లి ♦ చ్చటికిఁదిరిగె
గీ॥ నాత్మవంచన లేక యా ♦ హవము నడిపి జయముఁ గైకొన్న స్వాతంత్ర్య ♦ సౌఖ్యమబ్బుఁ
బశుబలము నిల్వలే దాత్మ ♦ బలముప్రోల ననెడి సిద్ధాంతమును నిల్పు ♦ యశముగలుగు.

సీ॥ కల్లోల భయద సా ♦ గరమధ్యమున నిల్చు గండోపలము మాడ్కిఁ ♦ గష్టవేళఁ
గంపమొందని భట ♦ గ్రామణి వీరుఁ డాతనికన్న మేటి యీ ♦ ధరణిఁగలుగఁ
డాతని వైభవం ♦ బాత్మగౌరవ దీక్ష ప్రఖ్యాతి యతని సం ♦ పాదనంబు
తలఁగని కష్టవే ♦ ళల స్వదేశీయుల దృష్టు లాతనిదెసఁ ♦ దిరుగుచుండు
గీ॥ దేశ భక్తాగ్రగణ్యుఁడా ♦ ధీరు బ్రదుకు వేయునేండ్లైన క్షణమైన ♦ వెలితి యున్నె
కాల గర్భంబునందు రాఁ ♦ గలయుగముల నతనికీర్తి దివ్యజ్యోతి ♦ యై వెలుంగు. 45

శా॥ నా యీసైన్యములందు నొక్కభటుఁ డైన ♦ న్ భీరుఁడై యున్న ని
ష్ఠే యుద్ధాంగణమున్ ద్యజించి మొటకే ♦ నేగంగ లగ్గో; జిగీ
షాయత్తుల్ భయమే యెఱుంగని యుద ♦ గ్రాటోపులే నేఁడు నా
కాయాపార్శ్వములందు నిల్చి జయమున్ ♦ హర్షింబు నీయన్ దగున్. 46

క॥ సమయమున భీతిగొని శౌర్యముఁ గోల్పడి లోకపూజ్య ♦ మగు మీసంతా
నము దాస్యశృంఖలా బద్ధము చేయకుఁడనుచు మిమ్ముఁ ♦ దగ నర్థింతున్. 47

సీ॥ నాల్గు దిక్కులఁ జుట్టు ♦ నభము సోఁకెడు మహోద్దండ శైలము లొప్పు ♦ కొండలోయ
మనల నెవ్వరు చూతు ♦ రని తలఁపకుఁడు జగచ్చక్షుఁడైన యా ♦ కర్మసాక్షి
పైనుండిచూచు లో ♦ పలితలంపులు విపత్తుచ్ఛేదమొనరించి ♦ సమయువారి
నభినందనముచేసి ♦ యశము నిల్పిరటంచుఁ గడుపుపైఁ జేరిచి ♦ గారవించుఁ
గీ॥ దాతలకుఁ దాతయైన యా ♦ ధన్యతముని బొజ్జపై కెక్కి మాహేంద్ర ♦ పురముపోవు
త్రోలి మహాద్వారమున దేవ ♦ దూతలెల్ల మ్రొక్కఁగలభాగ్యమొందు ట ♦ ద్భుతముగాదె!

సీ॥ శత్రులు నాల్గుల ♦ క్షలకుఁ బైఁబడియుండ్రు ద్వావింశతిసహస్ర ♦ దళము మనది
యొక్క రిర్వదిమంది ♦ యోధుల నోర్చిన జయమున కింక సం ♦ శయము గలదె
యీపాటి సాహసం ♦ బలరనివాఁడు మీయందఱలో నొక్కఁ ♦ డైనఁగలఁడె
కవచఖడ్గములుండఁ ♦ గా రాజపుత్రుఁ డిర్వదిమందిఁ గూల్చు దు ♦ ర్ఘటమె యొందు
గీ॥ నైదువేల పిరంగులు ♦ నంతసంఖ్య ద్విరదతతియున్న భయమేమి ♦ వేఁడి వేఁడి
పిడుగు లురలెడు మనచూపు♦లడర గజము లజములు పిరంగులవి బొంగు ♦ లగుచుఁబడవె!

సీ॥ వనచరసాహాయ్య ♦ మున రాముఁడొక్కఁడే యసురబలంబుఁ జ ♦ క్కాడలేదె
గోగ్రహణమునాఁడు ♦ కురువీరకోటుల ఫల్గునుండొకఁడు డీ ♦ ల్పఱుపలేదె
మూంజాని ఖిల్లచ ♦ మూసమూహామునెల్ల హమ్మీరుఁడొకఁడు తు ♦ న్మాడలేదె
నాదుముత్తాత చం ♦ డనృపాలుఁడొక్కఁడె చిత్తూరిసేన ని ♦ ర్జింపలేదె
గీ॥ యాత్మతేజోబలాఢ్యులి ♦ య్యఖిలజగము లెత్తివచ్చినఁ బ్రమటని జ ♦ యింపనేర్తు
రంద జేకాగ్రమనముల ♦ నహితభటుల నూఁచముట్టుగఁ దాఁకంగ ♦ నొప్పు నిపుడు. 50

గీ॥ అనిన రాణానుగని సలుం ♦ బ్రాధినేత "యిచటి భటుల భీరుఁడొకం ♦ డేనిలేఁడు
కట్టకడపటి భటుఁడైనఁ ♦ గట్టితెచ్చి మృత్యుదేవతఁ జెఱసాల ♦ నిడఁగఁగలఁడు. 51

సీ॥ ఒక్కొక్కడును సమ ♦ స్తోర్వీతలమునిండ నిరుపమామోదంబు ♦ నెఱపునట్టి
పూవు లసంఖ్యముల్ ♦ పూచె రాజస్థాన ధారాళ దేవమం ♦ దార తరువు
తడవోకింతయులేని ♦ తౌరుష్కవాహినీ జైత్రయాత్రా ప్రభం ♦ జనముధాటిఁ
గూఁకటివ్రేళ్లతోఁ ♦ గూడఁ గంపించె జెట్టాపూవులన్నియు ♦ నవని రాలె
గీ॥ నీవనెడు దొడ్డపూవైన ♦ నిలుచుఁ బొలుచు విశ్వవిశ్వంభరామోద ♦ విజయలక్ష్మి
నలుదెసల నించునంచని ♦ తలఁచుచుండ నక్బర నెడి ఝంఝానిలం ♦ బలమె నకట! 52

శా॥ పోనీ రాజ్యము భోగభాగ్యవితతుల్ ♦ పోనీ; సతీపుత్రులున్
బోనీ; ప్రాణము పోనీ; మఱియు నీ ♦ భూచక్రమే పిండియై
పోనీ; చండనృపాలు పావనకులం ♦ బున్ దాస్యమున్ మోయఁగాఁ
బోనీయన్ ద్రిదివాధిపత్యవిభవం ♦ బుల్ దక్కనట్లుండినన్." 54

క॥ అనుచు సలుంబ్రాకృష్ణుం డనిసంతసనె తేజసింహుఁ ♦ డమలస్మిత శో
భన వదనంబెత్తి ప్రతాపుని గని సైన్యంబులెల్ల ♦ మోదంబుఁగనన్. 55

సీ॥ "శతశతాబ్దములు క ♦ ష్టముచేసి కట్టిరి వంశపావనులు మే ♦ వాడరాజ్య
సౌవర్ణసౌధరా ♦ జము; దుర్బలులమైన నిమిషంబులో నది ♦ నేలవ్రాలుఁ
బరతంత్రగతి సార్వ ♦ భౌములై బ్రహ్మాండమున్నంతకు బ్రదికి ♦ యుండుకంటె
దారిద్ర్యయుక్త స్వ ♦ తంత్రజీవన మొక్కగంటయుఁ గడకొక్క ♦ క్షణము చాలు
గీ॥ దేశధర్మరక్షాదీక్ష ♦ ధీరవృత్తి మీఱుదముగాక రిపులఁ జం ♦ పెదముగాక
భీతి మృత్యుమహావృక్ష ♦ బీజమగుటఁ బిరికిచేతి బల్లెంబది ♦ బెండుగాదె! 56

సీ॥ తనపాలు వ్రోవ దు ♦ ర్దమగండశిలలైనఁ దునియలుతునియలై ♦ తొరగునట్టు
లతితరోన్నత పర్వ ♦ తాగ్రంబునుండి యప్రతిహతధాటితో ♦ వచ్చిమాఁకు

మదబలసరత్పత్రిపా ♦ హము ముందుగ కెకాని తనకుకతు మణులని ♦ విధమునఁ దోఁప
జృంభించి లేగి యే ♦ నైకశాటిం దుష్టవృకవీరులఁ ద్రిప్పుదె మ్ము ♦ క్రౌర్యమ్మునంగొందు
గీ॥ చెలువుక్కోకఁ బిరువజ్ఞశసేటికి ♦ నోక్కొకవేయి మందిస్తైనను దొఁరి చం ♦ ఘంగనేర్తు
మేము విహరించు చోట్ల ♦ మృత్యుదేవతా విహారస్థలంబయి ♦ తనరుఁగాక, 57

మ॥ తుపకుల్ నాలుగులక్షలుండురని యే ♦ లాయూడ మధ్యాహ్నసం
భవ శౌర్యాగ్ని విహారమారుతము సుం ♦ భద్ధాటికిన్ వైరి యో
ధవితానంబులు వృక్షసంతతుల ప ♦ త్రశ్రేణులున్ బోలె ని
ద్యుక్షవర్గిన్ దుల్లఁగఁజాతు; మీమదికి నా ♦ హ్లాదంబు చేతున్ ప్రభూ! 58

క॥ క్షమ! మేలు; యగాధసముద్రముఁబోలిన యీయపార ♦ శౌరుష్యవ్యా
హమునందు వామభాగార్ధము లేదని యింతనుండి ♦ తలఁపుము దేవా!" 59

క॥ అన భీమచాందు "భళి! నీజనకుని మఱపింపఁగలవు ♦ శౌర్యాటోపం
బున" నని ప్రీతాపసింహునిఁ గనుఁగొని అయుకాలమేఘ ♦ గర్జారభటిన్. 60

సీ॥ మనువులు పదునాల్గు ♦ మంది పుట్టకమున్న భరతోర్వి కాద్యులు ♦ వచ్చుమున్న
రామాయణంబు భా ♦ రతము వ్రాయకమున్న వేదముల్ ♦ భాగముల్ ♦ విడకమున్న
రాజాధిరాజు లే ♦ ర్పడుటకుమున్న నాగరకత భువిని బ్రా ♦ కటముమున్న
యీయేరు లీకొండ ♦ లీగండశిలలు నీవనములు మాభిల్ల ♦ వంశజులవి
గీ॥ యీతురుష్కులెకాదు మ ♦ హేశుఁడైన కరుగుదెంచినఁ బ్రాణము ♦ స్నెలతలోన
శిరములను ఖండఖండముల్ ♦ చేతుఁగాని మిగులనిచ్చినవిదియొక్క ♦ మీఁపకొంక్క!

సీ॥ గొలుసులనున్న బె ♦ బ్బులిపిల్లలనఁగ యావనవీరమృగముల ♦ పైన వ్రాలి
కడికండలొలుచు రో ♦ గం బెప్పు డెప్పుడం చదె భిల్లభటులు ము ♦ ప్పదియు వేలు
కొండకోటలపైన ♦ నుండి గుప్పునదూఁక మత్సాహభరమున ♦ నున్నవారు
రణము దరులడీల్ప ♦ అచి గెల్పుటో లేక చచ్చుటో మఱాడవ ♦ జాడ గలుగ
గీ॥ దింక మేవాడపైన దు ♦ కొత్తుటనిన మృత్యుముఖమునఁ జొచ్చుకొటయంచు ♦ నెడఁద ప్రీలి
యుక్కరుమ భీతిగొనఁగ నా ♦ హమము నేతు నీపదముల నా ప్రాణంబు ♦ లీపుగామ. 62

మ॥ మదమాతంగ సమూహముల్ బలసం ♦ పన్నాన్య లొక్కొక్క రేఁ
బది శైలంబుల నెత్తి సాంద్రమునఁ ద్రో ♦ వన్ జాలువా రల్లము
ష్పది వేల్ భిల్లుల నింటికిన్ మఱలిపో ♦ వన్ గోరఁ డొక్కండు నే
దుది ప్రాణంబులు మేననుండువఱకున్ ♦ చోదుండు నీముందటన్." 63

గీ॥ అనిన నాథానుమతిఁ బొందు ♦ లందఱు కడెగమున నేఁడు పార్థిపాటు ♦ [illegible]ండ
వై రిరక్తప్రవాహముల్ ♦ పాఱఁ జేతు మనిన వందతోఁ డలలూఁపు ♦ నంతలోన, 64

మ॥ [illegible] తాల్చి గెల్పుగొన నా ♦ యత్తంబు గఁడఁడిమునం
[illegible] బెల్పుచు యానవాయసంబృహ ♦ న్నాళాస్త్ర సంధద్గళాం
తరమందుండియుఁ బ్రేలెఁ గుంపౌకదు ది ♦ గ్దంతిశ్రవోయుగ్మగ
హ్వారవిచ్ఛేది కఠోర దుస్సహ మహా ♦ ధ్వానంబు సంధించుచున్. 65

శా॥ బారుల్ బారులు తీర్చి యాశ్వభట ♦ వ్రాతంబు లశ్వంబులం
దారోహించుచు నిల్చెఁ గట్టెదుర బా ♦ హావిక్రమప్రౌఢవో
దారుల్ తోమరమల్లముఖ్యులు తను ♦ త్రాణాదుల్ దాల్చి యా
మేరుక్ష్మాధరశృంగముల్ వలెఁ గదున్ ♦ బెంపారి రత్న్యాగ్రులై. 66

శా॥ ధీరశ్రీ లందుకాల మృత్యుముఖ స ♦ ధ్రీచీన ఘోరంబులై
నోరుల్ విచ్చు శతఘ్నులన్ నిలిపి యం ♦ దున్ శ్వేతసూచీముఖుల్
క్రూరాత్ముల్ భృతిపాలితుల్ జగము సం ♦ క్షోభింపఁగా నిల్చి రా
శూరుల్ పంచసహస్రముల్ బుడుతకీ ♦ చుల్ నిప్పులన్ గుప్పుచున్. 67

మ॥ సమసత్త్వంబులు నగ్నిచూర్ణయుతముల్ ♦ మవ్యంగుళప్రసారనా
శములున్ భీకరతిర్యగూర్ధ్వబిలము ♦ లమ్ముల్ తుపాకుల్ విశా
లములౌ తోమ్మునలకాన్స్ పద్ధతురకల్ ♦ బాహాబలాటోపదు
ర్దములై నిల్చిరి దీర్ఘకాయులు రణా ♦ రంభక్రియాలోలురై. 68

సీ॥ ధవళ ధూసర హరి ♦ ద్ర శ్యామ లోహిత పింగవర్ణ తనుత్ర ♦ వితతిఁ దొడిగి
కరవాల పరశు ము ♦ ద్గర భిండివాలాది సమరోచితాయుధ ♦ సమితిఁ దాల్చి
మూఁడులక్షలభటుల్ ♦ మూఁగిరి; మృగ మిశ్ర భద్ర మంద్రవిభేద ♦ వారణములు
నాకర్ష దీర్ఘము ♦ ఖాభీల కరిత శాతాంకుశహస్తులౌ ♦ హాస్తికులు
గీ॥ నిలువ వివిధబలంబుల ♦ తులబలంబు యుగసమయఘూర్ణమాన ప ♦ యోధిరవము
ననుకరింపఁగ యవనసై ♦ న్యప్రపంచ మొక్కటియొగి విజృంభించె మ ♦ హోగ్రగతుల. 69

గీ॥ శుభద గోధూమసమ్మిశ్ర ♦ స్థూలలోహ వర్మమును దాల్చి యాత్రతా ♦ పస్విభుండు
తనరె భారతభూమి స్వా ♦ తంత్ర్యలక్ష్మి వీరమోహావతారమై ♦ వెలిఁగె వనఁగ. 70

సీ॥ నలువదియంగుళం ♦ బులదీర్ఘ వదన మంతకును మూఁడంత లౌ ♦ న్నత్యములరి
మాయూరకంఠస ♦ మగ్రీవమును ప్రాస్వకుక్షియు వత్యల్ప ♦ ఖురపుటమును

మేఘనిస్వనము న ♦ మేయసారము కాంతకాంతిమంతమ్ము సు ♦ గంధరుచిర
మాకాశనీలవ ♦ ర్ణామోఘమును సర్వతోభద్ర పద్మ భ్ర ♦ మాభిరామ
గీ॥ ముత్తమోత్తమ లక్షణ ♦ యుతము పూర్ణహర్షము సువర్ణరత్నభూ ♦ షాంచితంబు
నైన చైతకాజానేయు ♦ మధిపుఁ డెక్కె నఖిల సామంత మండలి ♦ యభినుతింప. 71

శా॥ హారావళ్యచలప్రపంచము నితం ♦ బాపత్యకోపత్యకాం
తారామాశ్మగుహాధునీయుతముగా ♦ నాకంపమొందన్ మహో
దారప్రాభవుఁ డాప్రతాపుని మహో ♦ ద్యద్దక్షిణావర్తశం
ఖారావంబులు భూనభోంతరము ప్ర ♦ య్యల్ గాఁగ మ్రోసెన్ వడిన్. 72

సీ॥ తపనీయవజ్రసూ ♦ త్రములు నాల్గంచులెక్కిన శంఖమూదెను ♦ కృష్ణనృపతి
సౌవర్ణచిత్రపు ♦ ష్పమనోజ్ఞశంఖంబు మ్రోయించె గ్వాలియర్ ♦ భూమివిభుఁడు
మెఱుఁగారు మగతాల ♦ మిసిమిగజ్జెలసరుల్ దెమరు శంఖంబొత్తెఁ ♦ దేజసింహుఁ
డాణిముత్తియముల ♦ హారముల్ తుదివ్రేలు శంఖంబుఁ బూరించె ♦ శ్యామసింహుఁ
గీ॥ డుత్తమావర్త మర్ధహ ♦ స్తోన్నతంబు పశ్చిమాంభోధిభవము సౌ ♦ వర్ణవృంత
మగు మహాశంఖమొత్తె స ♦ ర్వాతిశాయి వీరలోకైకమాళి యా ♦ భీమచాందు. 73

సీ॥ అచలోపమాన దే ♦ హాభీల యానన ద్విపసమూహము భూరి ♦ బృంహితములు
జగదేకవిక్రమో ♦ జ్జ్వల రాజపుత్రవీరకదంబ సింహాగ ♦ ర్జావిరావ
మహితసైంధవదర్ప ♦ నాతిరోషిత తురుష్కతురంగబహుళ హే ♦ షాస్వనంబు
లనిలధాటీదలి ♦ తాసంఖ్య సూర్యకేతన జాత పటుపటా ♦ త్కారరవము
గీ॥ తురకలఫిరంగిగుముల యు ♦ ద్ఘారరవంబు భిల్లసుభటకోదండ మౌ ♦ ర్వీధ్వనులును
రెండుసైన్యంబులను రేఁగు ♦ డిండిమరవ మట్టి మిన్ను మన్నేకమౌ ♦ నట్లు మ్రోసె. 74

ఉ॥ "వైరులు సర్వసన్నహన ♦ భారముఁదీర్చి రణంబుసేయ ను
న్నారలు వారలన్ బలిగొ ♦ నన్ మనవారలుగూడఁ బూనియు
న్నార లుపక్రమింపుము ర ♦ ణంబు క్షణంబుననం"చుఁ జంద్రభ
ట్టారకుఁ డాప్రతాపు నిక ♦ టమ్మునకున్ జని తెల్ప నాతఁడున్. 75

మ॥ శిరమున్ వంచి నమస్కరించి "సుకవి ♦ శ్రేష్ఠా! సుఖావాప్తి సం
బరమున్ గష్టమునన్ విషాదమును బెం ♦ పన్ బోని యస్మన్మహా
స్థిరచిత్తంబు నిమేషమాత్రము చలిం ♦ చెన్ ముందుఁగన్పట్టు నా
పరిపంథి ధ్వజినీ సమూహమును స ♦ ర్వాబిష్టు వీక్షించుటన్. 76

§ సీ॥ స్వచ్ఛజాంబూనద ♦ చంద్రహాసధ్వజప్రభలు నర్దిక్కులఁ ♦ బర్వుచుండ
యావనసేనా ము ♦ ఖాగ్రభాగమున లక్షలులక్ష లాశ్విక ♦ సమితి తనదు
కనుసన్నలమెలంగఁ ♦ దనరు తోడరమల్లు మాయయోధ్యాపుర ♦ మండలభవుఁ
డితని పితామహు ♦ లెపుడు మాపూర్వుల కాంతరంగికులయి ♦ యలరువారు
గీ॥ కాల మించుక ప్రతికూల ♦ గతిని దాల్ప నక్బరునృపాలు పదము సే ♦ వ్యమనిపోయి
యసమమేధాబలమున సై ♦ న్యపతియగుచు నిదిగో మనమీఁది కిపుడు దం ♦ డెత్తివచ్చె.
మ॥ అనియందైనను దేవతార్చనము సే ♦ యఁగాఁ బోక నీరైనము
ట్టని యాచారపరుండు సజ్జనుఁడు తో ♦ డర్మల్లు సద్వంశవ
ర్ధనుఁ డీయుత్తమభారతీయుఁడు స్వధ ♦ ర్మచ్ఛేదముఁగాఁ జేయుచుఁగాఁ
మనపై వచ్చె స్వదేశమిప్డు పరతం ♦ త్రత్వంబుమైఁ బ్రొంగఁగాఁ. 78
సీ॥ ఆవైపు కాంచన ♦ వ్యాఘ్రకేతనమూని కడుపొడవైన పా ♦ గా ధరించి
సువిశాలపాదాతి ♦ నివహంబు నడపు నారాయసింగు బికనీర్ ♦ రాజమౌళి
మాపూర్వులకును సా ♦ మంతుఁడై కల్యాణసింహుఁ డీతనితండ్రి ♦ సేవచేసె
నప్పుసెల్లెండ్రఁ బెం ♦ డ్లాడి యీతం డక్బ రన్నదమ్ములవావి ♦ యలరుచుండు
గీ॥ రోకమహారాజ్యమేలుచు ♦ నుండవలయు నితఁడు నాల్గువేల్హయముల ♦ కీశ్వరుఁడయి
తురకలకుఁగొల్చి మనతోడఁ ♦ దొడరవచ్చె నింక స్వామిభృత్యన్యాయ ♦ మెందుఁగలదు!
సీ॥ ఆయుత్తరదిగంత ♦ మందుఁ దుపాకిఫౌజులనెల్ల సంగ్రామ ♦ సుముఖులుగను
× జేయుచుండెడిరాయ ♦ శీలుఁ డంబరున్నృపుండగు భగవాన్దాసు ♦ నంకితుండు

---

§ The chief adviser of Akber in matters of revenue, finance and currency was the Raja Todar Mall, of whom I have spoken in the last chapter. He was a man of great ability and of tried integrity. Though attached to the court of a Muhammadan sovereign, he was an earnest Hindu and performed faithfully all the ceremonies of his religion. On one occasion when accompanying Akber to the Punjab, in the hurry of department, he forgot his idols. As he transacted no business before his daily worship, he remained for several days without food or drink and was at last with difficulty consoled by the emperor.

"G. B. Malleson C. S. I."

× Raisi accompanied his proper liege lord the great Raja Mann of Amber against the heroic Rana Pratap of Mewar. Jaimall had been a great favourite with Akbar, for, of all the Rajapootana nobles, he had been the first to pay his respects to him and had ever rendored his true and loyal service. He had

వానిపజ్జఁ దురుష్క ♦ పాదాతిదళము మందారమహీజకే ♦ తనముక్రిందఁ
బూన్చుచున్న ఖాం ♦ బూనదళవచుండు జయమల్లుఁ ♦ డంబరే ♦ శ్వరుని మఱఁది
గీ॥ జోధపురరాజకూతురయా ♦ నుదయసింహు ప్రియతనూజను జేకొన్న ♦ పెండ్లికొడుకు
మానసింహుని దనకూర్మి ♦ మేనయల్లు నెన్న నేగద దర్శన ♦ మునకుఁ దెచ్చె. 80

మ॥ కడఁ జూడన్ బడనట్టి దుర్గమతురు ♦ ష్కప్రాజ్యసైన్యాధినా
థుఁడనై సంగరచక్రమున్ గరములం ♦ దున్ ద్రిప్ప నామానసిం
హుఁడెవం డన్నియుఁ జక్కనుండినను న ♦ త్యుల్లాసినై యొప్పు నా
యడుగుల్ గొల్చెను నాశ్రితుండెకద; యౌ ♦ రా! కాల మెబ్బంగిదో! 81

సీ॥ అందఱొక్కవిధంబు ♦ ముందున్నదిము సల్లపండుగయున్నట్టి ♦ భంగిఁదోఁప
నిదిగో తోడరమల్లు ♦ నిరుదెస సింహాస్యుఁ జేరికొల్చెడు వ్యాఘ్ర ♦ శిశువులట్లు
సూక్తసాగరులు నా ♦ సోదరు లిరువురు గనుపింతు రకట! ర ♦ క్తంబుఁబంచు
కొని యేకగర్భంబు ♦ నను బుట్టితిమి ఛాయయట్లు నన్నెప్పుడు ♦ ననుసరింతు
గీ॥ నాకు వారికి భేదమిం ♦ తయునుగలదె కదలినంతనె వారలే ♦ యెదురుపడుదు
రిది యవనసేనతోఁ జేయు ♦ కదనమో స్వజనముతోఁ జేయు కదనమో ♦ శంక గలిగె. 82

చ॥ బవరము లోకపావనము ♦ భ్రాతలు మిత్రులు తండ్రులైననా
హవమునఁదాఁకిఁ బోరుట నృ ♦ పాళికి ధర్మమటంచు రట్టి ధ
ర్మమెఱుఁగలేక కాదు మొగ ♦ మల్ గని సోదర బంధు మిత్రకం
ఠవిదళనం బొనర్చుట క ♦ టా! కడుఁగ్రూరమటంచుఁ దోఁచెడున్." 83

సీ॥ అనఁ గవి "లేవాత్మ ♦ కయ్యవస్థాభేదనాశముల్ దేహంబు ♦ నకునుబోలె
నాత్మ నిత్యంబు దే ♦ హంబనిత్యము వీరుఁడగువానికిని స్వధ ♦ ర్మాచరణము
తల్లిదండ్రులకన్నఁ ♦ దనకన్న మిత్రులకన్నఁ జుట్టంబుల ♦ కన్న మిగుల
నుత్తమంబగు క్షితి ♦ యుండెప్పు డుత్తమోత్తమకర్మవీరుఁడై ♦ తనరవలయు
గీ॥ సమధికాత్మైకతత్త్వవి ♦ జ్ఞానమయుఁడ వోటుగెలుపుల సమబుద్ధి ♦ నూహసేతు
నీకు ధర్మంబులను నేర్ప ♦ నేనెవండ" ననిన దిటవూని నృపతి సై ♦ న్యములఁ జూచి; 84

సీ॥ "హారావళీపర్వ ♦ తాగ్రిగణ్యము విశ్వపావనమైన మే ♦ వాడసీమ
యీకోన లీలోయ ♦ లీనదు లీవను లీభానుమండలం ♦ బిన్నిమనవి

---

married a daughter of Raja Udai Singh of Jodhpur a princess possessing great strength of will.

"G. B. Malleson C. S. I."

పూర్వులెన్నియొ యుద్ధ ♦ ములుచేసి వారిరక్తములతో నీభూమిఁ ♦ దడిపినారు
ప్రాణమున్నంత కీ ♦ యవని విదేశీయు లాక్రమింపఁగనీ ♦ యంగరాదు
గీ॥ కట్టకడయూపిరున్నంత ♦ కట్టె తనదు పట్టి బిగఁబట్టి పరులకుఁ ♦ బట్టియీని
జననికరణి హార్దిఘాటు ♦ కనుమ నాని పూని కాపాడుఁడో రాజ ♦ పుత్రులార! 85

సీ॥ ఇంతవిస్తారమం ♦ చెఱుఁగరానిది కాలపాథోధి యలలు సం ♦ వత్సరమ్ము
లాకాలగర్భంబు ♦ నందెందఱు నృపాలు రెన్నెన్ని దేశంబు ♦ లెన్ని రణము
లెన్నెన్ని జాతులో ♦ యొందఱు గెలిచిరో యొందఱు మడిసిరో ♦ యెఱుఁగఁగలమె
యందఱలో నొక్కఁ ♦ డైన నేఁడున్నాఁడె యశమె చిరస్థాయి ♦ యయ్యెఁగాక
గీ॥ మాటలనుగట్టి యాయువు ♦ బుట్టకెత్తి శాశ్వతబ్రహ్మకల్ప మీ ♦ జగతినుందు
మో! యరులఁదాఁకి గెలుపో యో ♦ టో గ్రహింత మందఱేకమనస్కులై ♦ యనికిఁజనుఁడు.

ఉ॥ ఆపడగండ్లవానవలె ♦ నంతట విశ్వములోని దుష్టవా
తావరణంబు శుద్ధమగు ♦ నట్లొనరించెదు యుద్ధముల్ జగ
త్పావనముల్ విపక్షబల ♦ భంజనులై గెలుపొందివచ్చినన్
బూవులసోనవానలను ♦ భూజనముల్ గుఱియింత్రు మీపయిన్. 87

సీ॥ వనిని బూవులు రాలి ♦ పడును వసంతుఁ డాదటవచ్చి మఱల న ♦ న్నిఁటినిదెచ్చుఁ
జెడ నెండఁబాఱిన ♦ చెట్టులు క్రొక్కాఱుచినుకుల మఱల లేఁ ♦ జివురుదాల్చుఁ
గొందఱో మనలోన ♦ నందఱో మడిసిన మనతావు చేకొంద్రు ♦ మనతనయులు
నాయంతకేమొ యం ♦ తమునొందుననటన్న భయమింతయైనఁ గ ♦ ల్పడఁగఁబోదు
గీ॥ సాహసంబునఁబోరి వి ♦ శ్వప్రపంచమునఁ బ్రజాహృదయముఁ జూఱఁ ♦ గొనెదమేని
మాటలేటికి మనకింక ♦ మరణమేది క్షితిఁ జిరంజీవులమయి ని ♦ ల్చెదముగాక.''

చ॥ అను విభువిక్రమోక్తులను ♦ నంతట నంతట నిల్చి తేజసిం
గును మఱిఁగృష్ణసింహుఁడును ♦ గొండొకనైపున భానుసింగు యో
ధనికర కర్ణపేయముగఁ ♦ దద్రస మింత తొలంగకుండఁగా
వినిచిరి యక్షరాక్షరము ♦ వీరరసంబున నూఁగె సైన్యముల్. 89

సీ॥ గగనభాగంబెల్లఁ ♦ బగిలించి పరతెంచు పిడుగుతండముల స ♦ న్వడులఁబోలి
ప్రళయకాలాభీల ♦ వనదముల్ రాపాడ జనియించు మేఘగ ♦ ర్జనముమించి
రంగదుత్తుంగత ♦ రంగపంక్తులు రేఁగు వనరాశి ఘోర ని ♦ స్వనముఁగేరి
సచరాచరప్రపం ♦ చము తూలిపడ వీచు ప్రకటప్రభంజను ♦ ధ్వనినిమీఱి

గీ॥ దిగ్గజంబులు చెవుడెత్తి ♦ తెలివిదప్ప నట్టె హాహారావళీశైల ♦ మంత నిండి
యంబరేశ్వరు శిబిరంబు ♦ నణుత్రమోగె సంగరారంభ దుందుభి ♦ స్వనభరంబు. 90

సీ॥ అద్రినెల్లెడ 'హర! ♦ హర! మహాదేవ!' యను సమరనాదం బాక ♦ సంబునిండ
శ్రీసలుంబ్రాకష్ణ ♦ సింహుండు డాసప్ఖాను మూఁడువేల్భటులతో ♦ మొదటఁదాఁకె
బదనూరుభగ్త షా ♦ బాజ్ఖాను రాయసింహుల కష్టపడె నంత ♦ బలముతోడ
నాశ్వికత్రిసహస్ర ♦ మమర షేల్వాపతి యబ్దూరురహిమాను ♦ నని నెదిర్చె
గీ॥ నప్రతీపప్రతాపాంకుఁ ♦ డాప్రతాపుఁ డతులకాలాగ్ని సమమూర్తు ♦ లగు శిశోది
యాన్వయులు మూఁడువేలతో ♦ యవనసైన్య మధ్యముననున్న తోడర ♦ మల్లుఁ దాఁకె.

సీ॥ రెండువేలాశ్వికు ♦ లండఁగొల్వుండ ఖాసింఖానుతో శ్యామ ♦ సింహనృపతి
యంతటిబలముతో ♦ నద్రిధైర్యుఁడు రాయశీలునితో భాను ♦ సింహభగ్త
పూని యబ్దుల్లా చ ♦ మూపతితో రామచంద్ర మనస్వియౌ ♦ శౌర్యఘనులు
విక్రమప్రకటు లా ♦ వీరబలునితోడ బేడ్లా కొటేరియా ♦ పృథ్వినాథు
గీ॥ లాహవారంభమొనరింప ♦ నలఘుబలుల నాత్మసుభటులఁ గొనుచు బ్ర ♦ హ్మాండమద్రువ
వీరగర్జారవమెలర్ప ♦ భీమచాందు భీకరాస్త్రంబుల నిగుడ్చి ♦ తాఁకె రిపుల. 92

మ॥ వనధుల్ రెండునుదాఁకి ఘూర్ణిలెడు తే ♦ వను గొండతోఁ గొండ ఢీ
కొనున ట్లంబుదమాలికల్ దొడరి సం ♦ క్షోభించు చందాన యా
వనసైన్యంబులు రాజపుత్రచమువుల్ ♦ వైరంబు వీర్యంబు నె
క్కొన నొండొండు కలంగఁబాఁకె సమర ♦ క్రోధప్రవృద్ధంబులై. 93

మ॥ బెడఁగుంగత్తుల మేల్తళుక్తళుల ద్యో ♦ వీథిన్ దటిత్పుంజముల్
పొడమెన్; వీరరసావతారులగుచున్ ♦ మొగల్భటగ్రామణుల్
కడుశౌర్యమ్మున రాజపుత్రకులపై ♦ లంఘించి దోర్దర్పమే
ర్పడ నొక్కుమ్మడిఁ దాఁకి యార్చిరి రణ ♦ ప్రారంభ సంరంభులై. 94

ఉ॥ తారకదైత్యనాథు ననిఁ ♦ దార్కొని యొంచు కుమారుభంగి షే
ల్వారమణుండు బాహుబల ♦ వైభవుఁ డాలయకాలభైరవా
కారుల యోధులన్ గొనుచు ♦ గాఢరయంబున నేగి తాఁకె న
బ్దూరరహిమాను మ్లేచ్ఛపతి ♦ తోడ న వెన్కకుఁ దూలి యార్వఁగన్. 95

ఉ॥ ఆనేఁడు శైలముల్ పగుల ♦ నార్చుచు నేఁబదివేలు వీరపా
దాతుల హెచ్చరించుచు గ ♦ దా కరవాల పరశ్వధాయుధ

ప

హాల్దీఘాటుకనుమ.

								భిల్లులు
భేల్వాపతి 3000 అశ్వికులు	రాఠోడు తేజసింహుడు 3000 అశ్వికులు	సలుంబ్రా కృష్ణసింహుడు 3000 అశ్వికులు	మహారాణా ప్రతాప సింహుడు 3000 అశ్వికులు	శ్యామ సింహుడు 2000 అశ్వికులు	భానుసింహుడు 2000 అశ్వికులు	రామచంద్రుడు ఖండేరావు మనస్సింహుడు 2000 అశ్వికులు	బేడ్లా-కోఠేరి యా నృపులు 4000 అశ్వికులు	భీమ చాంపు 3000 భిల్లులు

ఉ ద

అబ్దుర్రహిమాను 50000 కాల్వురు	షాబాజుఖాన్-రాయ సింహుడు 100000 కాల్వురు	ఆసఫ్ఖాను 25000 అశ్వికులు	తోడరమల్లు-సూక్తుడు-సాగరుడు. 50000 అశ్వికులు	ఖాసింఖాను 25000 అశ్వికులు	రాయశీలుడు 50000 తుపాకి ఫౌజులు	అబ్దుల్లా 50000 కాల్వురు	పీరబలుండు 5000 కాల్వురు

కున్వార్ మానసింహుడు-జహాంగీరు అంబరు బలము 25000 అశ్వికులు.

తూ

వ్రాతములన్ ధరించి గిరి ♦ వర్గము భేదిలఁదాఁకు నాబలా
రాతివిధానఁ దాఁకె సతి ♦ రౌద్రభరమ్మున రాజపుత్రులన్. 96

మ॥ ఇరువై యేఁడుల ప్రాయమున్ జెలువమున్ ♦ హెచ్చింప వారిర్వురున్
స్మరుఁడున్ శంబరునట్లు సాత్యకియు న ♦ శ్వత్థామయున్ బోలె నొం
డొరు వెన్నిక హయాధిరూఢులగుచున్ ♦ యుద్ధంబు సాగింప న
య్యిరువాగుల్ భటులెల్ల నిల్చిరి దివ్య ♦ త్కౌతుకాత్తచేతస్కులై. 97

సీ॥ ఉభయకూలంబుల ♦ నుప్పొంగి యుల్లోలకల్లోలమాలికల్ ♦ గడలుకొనఁగ
నతితరధాటితో ♦ నరుగు నఖండగంగాప్రవాహాభరంబు ♦ కరణి దూఁకు
రాజపుత్రచమూభ ♦ రంబుడాకకు మొగల్ కాండముల్ పులినోటి ♦ కండలయ్యె
నెంతఖండించిన ♦ సుంతయుఁజెడక సముద్రతరంగముల్ ♦ పోలెఁ బొంగి
గీ॥ పొరలి పైకెత్తివచ్చు న ♦ మ్మొగలుపక్ష వాహినీభూరిపరిమాణ ♦ భార మప్పు
డతులిత పరాక్రమోపేతు ♦ లైన రాజపుత్రసైనికులకుఁ దల ♦ మున్కలయ్యె. 98

మ॥ కుమరౌచున్ మహబాజుఖానుఁడు తుపా ♦ కుల్ ప్రేలిపింపంగ నేఁ
బదివేల్ గుండులు లేచి ధూమము నభో ♦ భాగంబుఁగప్పంగఁ దు
మ్మెదలున్ బోలెఁ దటాలునన్ వెడలి క్ర ♦ మ్మన్ రాజపుత్రాస్యప
ద్మదళంబాదునఁ జేతఁదట్టి యవి క్రిం ♦ దన్ గొట్టి రవ్వీరులున్. 99

మ॥ పెదబొబ్బల్ నికటాద్రిశృంగములఁ ద ♦ బ్బిబ్బై పడన్ జేయఁ బ
ల్విడిఁ దౌరుష్కపదాతివర్గము విజృం ♦ భించెన్ మహావీరయో
ధుఁడు రాఠోణ్మణి తేజసింగు భటులన్ ♦ దోడ్కొంచు వైరివ్రజం
బడఁగన్ దాఁకెను శంఖమూఁదుచును బ్ర ♦ హ్మాండంబు భేదిల్లఁగన్. 100

సీ॥ ఒకమాఱు ముందున ♦ కుఱికి సందొనరించి యవనయోధుల శిరం ♦ బవియమోదు
నొకమాఱు దాపటి ♦ కుఱ్గుఁడై దూఁకి యుందినవారినెల్లను ♦ ద్రెళ్లఁజేయు
నొకమాఱు వలపటి ♦ కురవడి లంఘించి యందఱఁ దున్మి తూఁ ♦ టాడినైచు
నొకమాఱు పిఱిఁది కిం ♦ చుకతగ్గి తనచుట్టు వెనుకనుండెడివారిఁ ♦ బిలుకుమార్చుఁ
గీ॥ దీగమెఱుపట్లు లశ్వంబుఁ ♦ ద్రిప్పికొనుచు మృత్యుదేవత చందాన ♦ మెలఁగె నతఁడు
యవనపాదాతిదళముల ♦ చెవుల మ్రోసె యమ మహిష కంఠ ఘంటా మ ♦ హాస్వనంబు.

చ॥ అపరి మహాగ్నికీలలను ♦ నంతటఁ జిమ్ము తుపాకిగుండులున్
గడుపునఁజొచ్చి చుట్టుతిరు ♦ గన్ బలువేదననొందు మర్త్యులై

వడి నలతేజసింగు భట ♦ వర్గము దానను గర్భముల్ జొరన్
బడఁగఁ దురుష్కసైన్యములు ♦ బగ్గముపాడుగఁ గూలె నేలకున్. 102

ఉ॥ ఆషహబాజుఖాను సుభ ♦ టాళులఁ గొందఱఁ గొంచు విద్విష
ద్భీషణబాహుగర్వమునఁ ♦ దేజిని ముందుకుఁ బూన్చె; నంతలో
రోషకషాయితాక్షుఁడు గు ♦ రుస్థిరశౌర్యుఁడు రాయసింహుఁ డా
శేషఫణీంద్రుమాడ్కిఁ గవి ♦ సెన్ రభసమ్మునఁ దేజసింహుపై. 103

శా॥ ఆవీరుల్ హయముల్ గదల్చుకొని శౌ ♦ ర్యాయత్తులై మీఁదికిన్
రా వీక్షించి గజంబులన్ గనిన హ ♦ ర్యక్షప్రభుండో యనం
గా విచ్చేసెను సింహనాదము వెలం ♦ గన్ దేజసింహేంద్రుఁ డా
ప్రావృట్కాల పయోద గర్భగత గ ♦ ర్జాస్ఫూర్తిఁ గ్రేణించుచున్. 104

సీ॥ కల్పాంతకాలమే ♦ ఘము గర్భమునసుండి వెడలి సౌదామనీ ♦ వితతి మించి
తతమండలాగ్రి దీ ♦ ధితులు దిక్కులంబర్వఁ ద్రిప్పుకొంచును బోయి ♦ తేజసింగు
వారలిర్వురమధ్య ♦ ప్రాలి పోరొనరింప జ్యోతిర్లతలు చుట్టు ♦ చుట్టినట్లు
కనులు కానఁగరాక ♦ వెనుకకుఁ దిరిగి భీకరహయంబులు త్రిప్పి ♦ మఱలఁదాఁకి

గీ॥ రంత రాఠోడుష్కలుండు క ♦ ల్పాంతరుద్రు శూలమునుబోలు కుంతంబుఁ ♦ గేలఁ దాల్చి
"తెగితి రింకెందుఁ బోదురో ♦ ధీరులార!" యనుచు సింహనాదమునఁ బై ♦ కరుగుదెంచె.

మ॥ ఉదయద్భాను సహస్ర బింబగత ర ♦ క్తోదగ్ర కాంతిచ్ఛటల్
పదనం బీనెడు తేజసింగు నెదిరిం ♦ పన్ ధైర్యముల్ లేక పైఁ
గదియుండంచు భటాళికిన్ దెలిపి చ ♦ క్కన్ బాఱి రాయిద్వర
య్యుదనన్ గాల్చెను దేజసింహదహనుం ♦ డావైరి సైన్యాటవిన్. 106

గీ॥ అసమ దత్తాశ్వర ధ్వాంస ♦ మాచరించు నుగ్రశిఖుఁబోలెఁ దేజసిం ♦ హుఁడు పొదివి
వచ్చి పందఱలాడ, వి ♦ పక్షసైన్య మాక్షణంబ బకాండప్రళ ♦ యమున మునిఁగె. 107

శా॥ ఆసారంభ విజృంభణంబు సఖులం ♦ బాలించి కోపోగ్రుఁడై
యాసఫ్‌ఖానుఁడు పంచవింశతి సహ ♦ స్రానీకినిన్ బూన్చుచున్
డాసెన్ ముందుకు మూఁడువేలు భటులం ♦ దన్ గొల్వఁగా నాసలుం
బ్రాసింహుం బెదిరించె నాతని భుజా ♦ వష్టంభ సంరంభమై. 108

సీ॥ ఎనిమిదంతలు బలం ♦ బెక్కుడై యున్నఁ జోండావతుల్ విక్రమా ♦ డంబరమునఁ
జిచ్చఱపిడుగులై ♦ చెలరేఁగి యానవాశ్వికులపై ప్రాలి ని ♦ ర్జింపఁజొచ్చి

రాతురుష్కులు విజ ♦ యాతురుల్ సంఖ్యాబలమున నొక్కటయి క ♦ లంగఁదాఁకి
రుభయసైన్యంబు లొం ♦ డొంటి సోఁకినఁ దోఁచె నుదధిద్వయము పొంగి ♦ యొరసినట్లు

గీ॥ ప్రళయకాలాంతకోగ్ర జి ♦ హ్వ కరాళ దీర్ఘకుంతంబురుచులు న ♦ ల్దెసలఁ బరవ
నాసలుంబ్రాధినాథుండు ♦ యవనవీర సుభటవక్షమ్ములను గ్రుమ్మఁ ♦ జొచ్చె నపుడు. 109

క॥ కడు నున్నతాశ్వమును గుడి యెడమలకున్ ద్రిప్పుకొనుచు ♦ నినతేజుఁడు కృ
ష్ణుఁడు రిపులగాత్రములు పచ్చడిమైపడ నఱకె శౌర్య ♦ సాహసవృత్తిన్. 110

చ॥ అదిగని యోర్వలేక జ్వలి ♦ తాగ్రహుఁ డాసపుఖాను కృష్ణునిన్
గదిసిన నాతఁ డశ్వమును ♦ గ్రక్కున వెన్కకుఁదీసి యొక్కపె
ట్టవరఁగఁదాఁకి సాళ్వుఁడగు ♦ నాసపుఖానుని గొంచుఁబోయెఁ బె
ల్లదిగి తృణంబునెత్తుకొని ♦ యెగెడు నాసుడిగాలి కైవడిన్. 111

ఉ॥ సాహసవంతులున్ సమర ♦ శౌర్యనిధానులు రాజపుత్రు లు
త్సాహభరంబుతోడ రిపు ♦ సైన్యములన్ జొరఁబారి చీల్పఁ ద
ద్వాహిని పట్టుదప్పి నలు ♦ వంకలకున్ జెడఁబాఱె నట్టి కో
లాహల మాకసంబు పగు ♦ లన్ గవిసెన్ నలుదిక్కులందునన్. 112

మ॥ తనసూర్యధ్వజమొక్కచేత నొకచే ♦ తన్ శేషనాగేంద్రుఁబో
లిన దుర్వారకరాళఖడ్గము రుచుల్ ♦ నింపన్ జగజ్జాలమున్
దునుమాడన్ జనుదెంచు నాప్రళయ రు ♦ ద్రుండో యనంగాఁ బ్రతా
పన్నృపోత్తంసుఁడు కొండడిగ్గి యహిత ♦ వ్రాతంబు డాసెన్ నడిన్. 113

ఉ॥ ఎత్తుననుండి వచ్చు కడు ♦ నెత్తగు నశ్వము దానిపైన లో
కోత్తర శౌర్య సాహస స ♦ మున్నతమూర్తి ప్రతాపదేవుఁ డా
యుత్తమువెంట నొత్తుకొని ♦ యుగ్రబలాఢ్యులు సూర్యవంశ్యరా
హుత్తులు మొత్తమై గదలి ♦ యుర్విసమస్తము కంప మొత్తఁగన్. 114

క॥ ఆరాజపుత్రసుభటుల యారభటులు మ్లేచ్ఛసైని ♦ కాళుల పృథుగ
ర్జారావంబులు నిబిడంబై రోదసినిండఁ బొంగి ♦ యవలికిఁ బర్వెన్. 115

మ॥ త్వర లంఘించుచు వచ్చి సింహములు మా ♦ తంగోత్తమాంగంబులన్
ఖర నిర్ఘాత నఖాగ్రసంతతుల వ్ర ♦ క్కల్ చేయుచందాన భా
స్వరశౌర్యాఢ్యులు రాజపుత్రకులు మ్లే ♦ చ్ఛశ్రేణిపై వ్రాలి నె
త్తురునన్ గండలు కాల్వలై ధరణియం ♦ దున్ బార్చి రొక్కుమ్మడిన్. 116

ఉ॥ శృంగము భంగమైన నృష ♦ భేంద్రునిచందముదోఁపఁ దోఁకఁ ద్రొ
క్కంగనె పైకిఁదూఁకు భుజ ♦ గప్రభుమాడ్కి సరోషసాహసా
భంగురవృత్తి మ్లేచ్ఛభట ♦ వర్గము రేఁగుచు రాజపుత్రసే
నాంగము వెన్కకున్ బడ మ ♦ హాబలఘాటిని దాఁకె నయ్యెడన్. 117

ఉ॥ కత్తులుతాఁకు చప్పు మెయిఁ ♦ గప్పిన జోడులు చిన్గ చప్పు రా
హుత్తులువ్రాలు చప్పుడు హ ♦ యోత్తమముల్ ధరఁగూలు చప్పుడుల్
దుత్తలఁబోలె నెత్తురులు ♦ దూఁకెడుచప్పుడు గాయమొంది యె
ల్గెత్తినవారి చప్పుడులు ♦ నెల్లెడ రేఁగె రణాంగణంబునన్. 118

ఉ॥ ఒక్కొకరాజపుత్రకుల ♦ యోధుని బెక్కురు చుట్టుముట్టి యు
క్కెక్కినమోగలుల్ గవిసి ♦ యెల్లెడ నొంపఁగసాగిరౌర! వా
రొక్కకరున్ బ్రతాపనృపు ♦ నుజ్జ్వలమూర్తులనంగ వైరులన్
స్రుక్కఁగఁజేసి రెంతటి య ♦ శోనిధులొక్కొ! శిశోదియాకులుల్. 119

మ॥ పోదియైతాఁకెడు రాజపుత్రుల బలం ♦ బుల్ పుష్కలావర్తనీ
రదముల్ గాఁగఁ బ్రతాపభూవరుఁడు ప ♦ ర్జన్యుండుగాఁగన్ బ్రభా
స్పదవర్మంబులు చంచలాతతిగ శుం ♦ భత్ఖడ్గతీవ్రాశనుల్
గుదులై రాల్పఁగ మ్లేచ్ఛసైన్యములు ను ♦ గ్గున్ నూచమై పోలిసన్; 120

మ॥ విరియన్ బారెడు వాహినీనికరమున్ ♦ వీక్షింపఁగాలేక తో
డరము ల్లందఱ హెచ్చరించుచుఁ బ్రచం ♦ డస్ఫూర్తిమైఁ దాఁకె; సా
గరుఁడున్ సూక్తుఁడు కోపఘూర్ణిత కటా ♦ క్షశ్రీలు రంజిల్లఁ గే
సరియుగ్మంబువలెన్ బ్రతాపుపయి ను ♦ త్సాహంబుతోఁ దూఁకఁగన్. 121

సీ॥ త్రిజగద్విరోధులై ♦ త్రిపురాసురులతోడఁ దొరయు కైలాసమం ♦ దిరుఁడనంగ
విలయకాలమున జృం ♦ భించు నేత్రాగ్నుల ముంచెడు వరుణదే ♦ వుండనంగ
మాల్యవన్మాలి సు ♦ మాలిముఖ్యులఁ బట్టి వేధించు శ్రీమహా ♦ విష్ణుఁడనఁగ
ఖరదూషణాది ర ♦ క్షశ్శ్రేష్ఠులన్ గోపమునఁ దాఁకు శ్రీరామ ♦ మూర్తియనఁగ
గీ॥ నసమ విక్రమ రణ సాహ ♦ సాంకమూర్తి యాప్రతాపుఁడు సర్వసం ♦ హారలీల
సంగి సూక్తతోడరమల్ల ♦ సాగరులను మించి కలగించి యొంచి డ ♦ య్యించె నపుడు. 122

మ॥ బరువై యొప్పెడు దీర్ఘఖడ్గము ప్రతా ♦ పస్వామి పైకెత్తి తో
డరమున్మూర్ధన్ బడమోది కంకటము గా ♦ డః జీల్చి సూక్తున్ ధరన్

బోరలన్ దప్పఁగఁ ద్రోసి సాగరు శిరం ♦ బుల్ జూచి వేయంగ ము
వ్వురు నవ్వీరుని క్రొమ్మొల నిల్వక పరీ ♦ భూతాత్ములై పాఱిరన్. 123

మ॥ ఉరగవ్రాతము సంహరింపఁగ మహో ♦ గ్రోత్సాహముం బొందు నా
గరుడామంతుఁడు వానిచుట్టములనీ ♦ కన్ రాజరాజేశ్వరుం
డరుగన్ దెంచెఁ బ్రతాపుఁడున్ భటయుతుం ♦ డై మ్లేచ్ఛసైన్యంబు దు
ర్భర తద్ఘోర కఠోరధాటికిఁ జలిం ♦ పన్ సాగ నాద్యంతమున్. 124

X మ॥ కడుశాంతంబు నగాధమై పొలుచు నా ♦ గంభీరవారాశిలో
నుడుకున్ నీళ్ల ప్రవాహ మొక్క-మొగమై ♦ యుప్పొంగుచున్ బాఱుకై
వడి రాణాయు శిశోదియాభటులు గ ♦ ర్భంబున్ బ్రవేశించి య
య్యెడఁ దౌరుష్క-చమూసమూహము బలం ♦ బింకించి రత్యుగ్రులై. 125

ఉ॥ మందరశైల మంబునిధి ♦ మధ్యముఁ జొచ్చి కలంచునట్లు చు
ట్టుందళమొందు మ్లేచ్ఛసుభ ♦ టుల్ పదులున్ శతముల్ సహస్రముల్
మ్రిందఁ బ్రతాపసింహుఁడు బ ♦ లష్ఠగు లాతనియోధవీరు లం
దందఁ బరాక్రమస్ఫురణ ♦ మచ్చుపడన్ విహరించి రయ్యెడన్. 126

మ॥ ఇరువైయైదగు వేల యాశ్వికబలం ♦ బిర్వంకలన్ గొల్చు సు
స్థిర దుర్వార పరాక్రమక్రముఁడు ఖా ♦ సింఖానుపై శత్రుసం
హారణోద్యోగుఁడు శ్యామసింహవిభుఁడా ♦ సాదిశ్రుఁడున్ వీరకే
సరియో నాఁగఁ బరాక్రమించి నడిచెన్ ♦ ఝూలాన్వయుల్ గొల్వఁగన్. 127

మ॥ క్రతుకాలమ్మున యాయజూకుఁడు హవి ♦ ర్వ్రాతంబులన్ వహ్ని నా
హుతులన్ జేసెడునట్లు శత్రుభటులన్ ♦ యుద్ధంబునన్ దాఁకి శీ
ఘ్రతరిన్ దున్ముచు శ్యామసింహుఁడు గుహా ♦ సంఘాతముల్ వ్రక్కలై
క్షితిపై రాలఁగ సింహనాదము నొన ♦ ర్చెన్ వీరశౌర్యార్భటిన్. 128

× It emerges from the gulf as the famous Gulf Stream and is joined by the North Equatorial current. At first the Gulf Stream is a rapid current of dark blue warm water. The average is three miles an hour or five miles in the coldest and warmest seasons. This is about equal to the speed of the Ganges or Irrawady. The current speeds out and becomes the North Atlantic Drift, flowing right across the Atlantic and keeping warm the shores of the British Isles and north western Europe generally.

" L. Dudley Stamp "

ఉ॥ దండధరోపమాన భయ ♦ దస్థిర మేచక దీర్ఘదేహు లు
ద్దండ కృపాణపాణులయి ♦ దర్పమెలర్ప మహమ్మదీయు లా
ఖండనసీమ వైరిభట ♦ భంజనముల్ బొనరింప గాలిచేఁ
బండులు భూమిపైఁ బొరలు ♦ భంగి శిరంబులు డుల్లెఁ బెల్లుగన్. 129

శా॥ బాహాశౌర్యులు శ్యామసింహుఁడును ఖాన్ ♦ వర్యుండు శోర్యోగ్రులై
బాహాబాహి కచాకచిన్ బలమెల ♦ ర్పన్ బోరఁ దద్దర్శనో
త్సాహాశ్రీరతులౌచు రెండుమొనలన్ ♦ దైవారు రాహుత్తు లెం
తో హర్షంబున మౌనమూని రణమం ♦ దున్ నిల్చి రవ్వేళలో. 130

ఉ॥ అత్తఱి విక్రమించి భయ ♦ దాహవశౌర్యుఁడు శ్యామసింహభూ
భృత్తిలకుండు శీర్షకము ♦ ఛేదిల మోదుచు ఖాను ఖడ్గము
ద్వృత్తి వియత్తలంబునకుఁ ♦ దెవ్వఁగఁగొట్టి హయంబుఁ గూల్ప నో
రెత్తక వాఁడు మానము వ ♦ హించుచుఁ బాఱెను నేల దూఁకుచున్. 131

మ॥ దెసలెల్లన్ దన కేతనప్రభలు సం ♦ దీప్తంబులై వెల్గ సా
హసశౌర్యాంకుఁడు భానుసింహవిభుఁ డ ♦ య్యాదిత్యుఁడున్ బోలె వె
క్కసమౌ తేజముతోడఁ బొంగుచు విప ♦ క్షవాహిమున్ జీల్చ వీ
రసమూహంబును మోహరించుకొను సం ♦ రంభంబు వీక్షించుచున్; 132

చ॥ యవనులవైపు యోధులను ♦ నాజయమల్లుఁడు రాయశీలుఁ డా
హవమున రెచ్చరింప రయ ♦ మారఁ దుపాకులు గాల్చి రందఱున్
బవనము వీవఁ దుమ్మెదలు ♦ పద్మములన్ విడివచ్చునట్లు గుం
డ్లు వెడలి రాజపుత్రభట ♦ లోకముపైఁ గురిసెన్ మహోగ్రమై. 133

చ॥ పిడుగులు గుంపులై పడెను ♦ పీఁకను నిప్పులు రాలునట్లు పైఁ
బడెను తుపాకిగుండ్ల జడి ♦ వానలపెల్లున కోర్వఁజాలమిన్
దడఁబడి రాజపుత్రభట ♦ తంతము ముందును వెన్కదోఁప క
య్యెడ స్పృహలేక నిల్వఁబడె ♦ నచ్చటిగుంపచటన్ స్థిరంబుగన్. 134

మ॥ "అకటా! శత్రులు వేయఁ బెల్లెగయు న ♦ య్యాగ్నేయ మాహేంద్రనా
గ కఠోరాస్త్రచయంబుఁ జూపులనె ప్ర ♦ క్షాల్ సేయువారయ్యు రా
జకులాగ్రణ్యులు స్వల్ప మియ్యనలవ ♦ ర్షంబున్ భరింపంగఁజా
లక ముందేగక వైరిఁగూల్ప కిటు ని ♦ ల్వన్ బాడియే! యియ్యెడన్." 135

చ॥ అనుచును భానుసింహవిభుఁ ♦ డాడి హయంబుఁ గదల్చి వెంటరం
డని కదలన్ భటాళి నిబి ♦ డాతప మారవి వెంట నేగున
ట్లనుపమధాటి లేచి యన ♦ లాస్త్రపరంపర గోర్చి శత్రుసే
న నెదుగఁబాఱె నంతట ర ♦ ణంబు చెలంగె భయానకస్థితిన్. 136

చ॥ కడువడి రాజపుత్రులు ము ♦ ఖాముఖిఁ జెంతకువచ్చి దూఁకి పైఁ
బడఁగ మహమ్మదీయులు తు ♦ పాకులు గాల్పఁగ వీలులేక యా
బడెలను ద్రిప్పి మోదిరి; కృ ♦ పాణ భయంకర తీక్ష్ణ ధార లె
ల్లెడ నిగుడంగ వారి నల ♦ యించి కలంచిరి రాజపుత్రకుల్. 137

చ॥ తరణి నభంబునన్ దిరుగు ♦ దారి మెలంగుచు భానుసింహుఁ డ
త్తఱి జయమల్లు శీర్షకము ♦ ధాత్రిని వ్రాలఁగమోది ముందుకున్
బరచుచు రాయశీలు ఘన ♦ వక్షము నుద్ధతి వ్రేయ నాతఁడున్
సరగునఁబాఱె ఖడ్గము భు ♦ జంబున సోఁకుచు నెత్తు రొల్కఁగన్. 138

మ॥ ఖురసంఘట్టన దుమ్ము ధూళియు రణ ♦ క్షోణిన్ దివిన్ జేరఁగా
హరిశౌర్యాఢ్యులు రాజపుత్రకులు కో ♦ పాటోపమేపారఁ ద
త్కరవాలోగ్ర భుజంగకోటికిఁ దురు ♦ ష్క ప్రాణవాతంబు ల
త్తఱి భక్షింపఁగఁబెట్టి యార్చిరి వియ ♦ ద్ధాత్రుల్ ప్రకంపింపఁగన్. 139

మ॥ సమరోత్సాహ విజృంభమాణ పటు గ ♦ ర్జాస్ఫూర్తితోఁ గొండనుం
డి మనస్సింహుఁడు రామచంద్రపతి ఖం ♦ డేరావు దోస్సారులై
బొమవిండుల్ ముడిదేలఁగా వెడలి య ♦ బ్దుల్లా చమూశ్రేణి స
ర్వము చీకాకుపడంగఁ దాఁకి సమయిం ♦ పన్ జొచ్చి రాచెంగటన్. 140

శా॥ తోఁకన్ ద్రొక్కు భుజంగరాజువలె న ♦ బ్దుల్లా ఖొరాసాన్ భటా
నీకంబున్ బురికొల్పి గ్వాలియరుక్షో ♦ ణీనాయకున్ దాఁకె; ము
క్కాఁకల్ దీఱిన యానృపోత్తముఁడు ఖ ♦ డ్గంబెత్తి సింహంబటుల్
కేకల్ వేయుచు వానిమస్తముఁ బగి ♦ ల్చన్ మోగలుల్ బెగ్గిలన్. 141

శా॥ పెల్లై రక్తము దూఁకి మూర్ఛిల, భటుల్ ♦ వీక్షించి శీఘ్రంబె య
బ్దుల్లాఖానుని మోసికొంచవలికిన్ ♦ బోవన్ మనస్సింహుఁ డ
త్యుల్లాసంబునఁ బొంగుచున్ రిపులపై ♦ నుద్వృత్తి లంఘించుచున్
ద్రుళ్లన్ జేసెఁ దురుష్కవీరభటసం ♦ దోహంబు నిర్వంకలన్. 142

మ॥ ఒకమూల్తానువిభుండు దుర్దముఁ డలా ♦ యుద్దీనుఁడన్ వీరుఁ డో
ర్వక యుద్ధాంగణమందు నద్దెసలకున్ ♦ బాఱన్ బ్రయత్నించు సై
న్యకదంబంబుల హెచ్చరించుచు దద ♦ ధ్యక్షత్వమున్ బూని యా
జికి ధైర్యం బిగురొత్తఁజేసి మరలిం ♦ చెన్ బూన్చి యవ్వేళలో. 143

సీ॥ పదునాఱువర్షముల్ ♦ పాయని పూఁప లేఁబ్రాయంబు సౌకుమా ♦ ర్యము వెలార్పఁ
దరుణారుణాబ్జప ♦ త్రవిశాలమగు తేటకనుఁగవ పరమభా ♦ గ్యంబు దెలుపఁ
దనమూర్తిసొబగు మ ♦ దన వసంత జయంత సౌందర్యములకు సి ♦ గ్గందఁజేయ
నిజతనుత్రాణకాం ♦ తిచ్ఛటల ఖిలభాగములందు దుర్నిరీ ♦ క్ష్యతకు బెంప
గీ॥ నసమ వజ్రాభరణశోభి ♦ యై తనర్చు దొడ్డకాంభోజహయము ముం ♦ దునకుఁద్రిప్పి
రామచంద్రుడు ఖండేరావు ♦ రణముఖమునఁ దాఁకె విక్రాంతి వఱల మూ ♦ ల్తానుదొరల.

మ॥ పులిపిల్లల్ చెలరేఁగి పైఁబడునటుల్ ♦ మూల్తాన్ ఖొరాసాను యో
ధులు కౌక్షేయక కుంత ముద్గర గదా ♦ దుల్ దాల్చి శౌర్యంబువా
టిల నొక్కుమ్మడి వచ్చి పైఁబడిరి ఖం ♦ డేరాయఁడున్ దుర్భర
జ్వలనుండోయన యుద్ధసీమఁ జరియిం ♦ పన్ సాగె వీర్యాఢ్యుఁడై. 145

మ॥ నికటారామఫలాళిఁ బాలకుఁడు ఖం ♦ డింపన్ మొదల్ పెట్ట నా
రకమై పాచకసార్వభౌముఁడును గూ ♦ రల్ గోయునట్లామఁ బూ
నికమై వీరవిహంగముల్ నెఱపి ఖం ♦ డేరావు తౌరుష్కయో
ధకదంబంబుల మస్తముల్ దునిమె దు ♦ ర్దాంతక్రియాభీలుఁడై. 146

మ॥ వరుసన్ భీమఘటోత్కచాగ్రజుని లద ♦ ల్పన్ భీతిపైఁబాఱు న
క్కురుసైన్యంబుల భంగిఁ బాఱిరి తురు ♦ ష్కుల్ రామచంద్రుండు సు
స్థిరశౌర్యుండు తదీయపుత్రుఁడు మన ♦ స్సింహుండు దుర్దాంతవీ
రరసావేశముతో నరాతిభటశీ ♦ ర్షంబుల్ విదారింపఁగన్. 147

గీ॥ ప్రణయబద్ధులు చోహాణ ♦ వంశ్యమణులు వీరమూర్తులు బేడ్లా కొ ♦ ఠారియా నృ
పతులు నాల్గువేలాశ్విక ♦ బలము గొలువ యవనులను దాఁకి రపుడు భ ♦ యంకరముగ.

ఉ॥ గండశిలాప్రపంచము స ♦ గంబుననూడియు దొర్లినట్టు లు
ద్దండమహోన్నతాశ్వికవి ♦ తానము నాలుగువేలసంఖ్య పై
నుండియు మీఁదరా నిలువ ♦ నోపక యావనసేనలన్నియున్
బండినపైరునాఁ దలలు ♦ వాల్చుచు బ్రొగ్గె రణాంగణంబునన్. 149

మ॥ కవలున్ గౌరవసేనలన్ బొదివి త్రవ ♦ క్కల్ చేయుచందాన దా
నవసైన్యంబుఁ గలంచు దంతిముఖ సే ♦ నానుల్ వలెన్ వచ్చి శౌ
ర్యవికాసంబునఁ జోహణప్రభుకుమా ♦ రద్వంద్వ మవ్వేళ శా
త్రవసైన్యంబుల కంఠలుంఠన మొన ♦ ర్పన్ సాగె వేభంగులన్. 150

మ॥ కడునెత్తుండెడు కోటకొమ్మగుములన్ ♦ గండోపలశ్రేణిపై
వడిఁ గూర్చుండిన భిల్లులున్ ధనువులన్ ♦ బాణాళి సంధించి సం
దడిగా నార్చుచు వేయఁగాఁదొడరి రే ♦ తద్బాణసందోహముల్
జడివానల్ వలెఁ బెల్లు ముంచెను దురు ♦ ష్క ప్రాజ్య సైన్యంబులన్. 151

చ॥ అచలనితంబభాగముల ♦ యందు రహించెడి గొప్పగుండులన్
బ్రచురబలుల్ కిరాతభట ♦ వర్యులు నూఱులు వేలు పట్టి పూ
నిచి కదలించి, దొర్లెడు ధ్వ ♦ నిన్ గిరులన్నియు వ్రీల శత్రుహ
స్తిచయము నిల్చుచోటికిని ♦ జెచ్చెరఁ ద్రోసిరి గుంపుగుంపుగన్. 152

ఉ॥ ఆపయినుండి దుర్గమ మ ♦ హాబలధాటిని దాఁటివచ్చు గం
డోపలకోటి మార్గమున ♦ నున్న పదార్థములెల్ల నజ్జుగు
జ్జై పడ వ్రాలి మోగలు గ ♦ జావళిఁ జొచ్చి పదుల్ శతంబులున్
రూపఱ దొర్లసాగె యవ ♦ నుల్ ప్రళయంబున ముగ్గి కూలఁగన్. 153

మ॥ హనుమద్వానరభర్త శైలముల బా ♦ హాశక్తిమై తెచ్చివై
చిన రామాయణయుద్ధమందు నసుర ♦ శ్రేణుల్ వలెన్ వ్రాలి యా
వనదంతావళకోటియున్ శిలలు పై ♦ వ్రాలన్ ధరన్ వ్రాలి రొ
క్కనిమేషంబున మ్రగ్గ నట్టలవలెన్ ♦ గాత్రంబులున్ నుగ్గుగాన్. 154

చ॥ వెఱచుచుఁ గాలిమూఁకలును ♦ ఒక్కబలంబునఁ బాఱె, నాశ్వికుల్
పరచిరి నోరులన్ దెఱచి ♦ ప్రక్కలకున్ గిరినెక్కలేక; యు
ద్ధురతఁ దుపాకిపౌజులును ♦ దోడన కాల్చిరి కాని గూఁడు లా
గిరిపయినున్న భిల్లతతి ♦ క్రేవకుఁ బోక పడెన్ ధరిత్రిపై. 155

శా॥ ఆమాయాశబరస్వరూప మనఘుం ♦ డై యింద్రకీలాచలో
ద్దామప్రస్థములన్ జరించు గజదై ♦ త్యధ్వంసి చందంబునన్
భీమాటోపుఁడు భీమచాందు ధరణీ ♦ భృచ్ఛృంగమందుండి యు
గ్రామోఘప్రదరాళిఁ గూల్చెను విప ♦ క్షారణ్య సత్వంబులన్. 156

గీ॥ అలరి యలరించు నొక్కమా ♦ తాప్రతాపుఁ బరుల నొకమాఱు కనుసన్న ♦ బ్రమియఁజేయు
విడక యుభయసైన్యముమధ్య ♦ విజయలక్ష్మి యజ్ఞనాళఁపుఁదూఁగుటు ♦ య్యాల నూఁగె.

శా॥ మెండై యెండలు నిండె నల్దెసల గ్ర ♦ మ్మెన్ నిప్పుల్ గుప్పు చు
ద్దండగ్రీష్మసమీరముల్; నిఖలస ♦ త్త్వంబుల్ గడుఁ డస్సె; బ్ర
హ్మాండంబందుఁ బొగల్ సెగల్ తుటుములై ♦ వ్యాపించె; మధ్యాహ్నమా
ర్తాండుం డుజ్జ్వలకాండుఁడై గగనమ ♦ ధ్యంబందు వెల్గొందఁగన్. 158

ఉ॥ ఆతపనాతపోద్ధతికి ♦ నాయసవర్మములెల్లఁ గ్రాఁగి సం
జాతకృశానుకీలలు భృ ♦ శమ్ముగఁ జిమ్ముటఁజేసి యోధసం
ఘాతము దేహముల్ బడలి ♦ కల్ గని సేనలు రెండువైపు లం
దాతటి సుంత కన్మొగిచి ♦ నట్టులు కూర్కె నిమేషకాలముల్.

సీ॥ తలలపై బొమిడికం ♦ బుల యిన్పరేకుల నలమి దహించు సూ ♦ ర్యాతపాగ్ని
నలుదెసల మిడుంగు ♦ రులు చిమ్మ గక్తదీర్ఘాక్షులఁ గోపభ ♦ యంకరాగ్ని
ప్రాభాతసంగర ♦ వ్యాయామమున రేఁగి జగము గ్రింగఁగఁగోరు ♦ జాఠరాగ్ని
భువనసంతతినెల్లఁ ♦ బొడిపొడిగావించు బహుబృహన్నాళాస్త్ర ♦ భైరవాగ్ని

గీ॥ యన్నిఁటిని మించి లోకభ ♦ యంకరమయి యతిశయిల్లు బాహాప్రతా ♦ పాగ్ని వెలుఁగ
భటులు పంచాగ్నియోగ భా ♦ వసల మెదిగి మఱలఁ దలఁపడి రనికి ని ♦ ర్జరులు పొగడ.

చ॥ "ఇరువదిరెండువేలభటు ♦ లెల్లెడ నాలుగులక్షలున్న మ
మ్మరవఱచేయఁజొచ్చి రక ♦ టా! గతియే"మని కుంది దక్షిణో
త్తరముల మానసింహుఁడు శ ♦ తఘ్నుల సంతతధార నిప్పులన్
గురిసి విపక్షసైన్యములఁ ♦ గూల్పఁగ నాజ్ఞయిడెన్ భటాళికిన్. 161

సీ॥ మొగలాయిసేనా స ♦ ముద్రాంతరమునుండి పొడతెంచు బడబాగ్ని ♦ మూర్తులనఁగ
రాణాప్రభంజన ♦ రాజి మొగల్ శాఖ నిలువకూడెడు తాళ ♦ ఫలములనఁగ
రణమగ్న వీరరా ♦ ద్రమునఁ జేతికొలంది గుప్పు నిప్పులగొప్ప ♦ కుప్పలనఁగఁ
బురకదండను తోఁటఁ ♦ దొడిమ యూడుచు దొర్లు పరిపక్వకూష్మాండ ♦ ఫలములనఁగ

గీ॥ సమయమాంత్రికమాళి భూ ♦ తములఁ దనుప నడుపు రక్తాన్న నిబిడ పిం ♦ డంబులనఁగ
నలపరంగులు పెనుపిరం ♦ గులను బేల్చ రాలె దెసలఁ దప్తాయస ♦ గోళతతులు. 162

మ॥ అవి లోకంబులఁ గాల్పఁగాఁ దొడరు బ్ర ♦ హ్మాస్త్రాళినా నిప్పులన్
దివికిన్ జిమ్ముచు వ్రాలి యోధులను ఖే ♦ దింపంగ రాణాచమూ

నివహం బుట్టటలూఁగి యెత్తువడి భ్రాం ♦ తిన్ జెంది వెల్వెల్లఁబో
యి విశాకొందిన లేఁతమామిలవిధం ♦ బేమంచు వాక్రువ్వఁగన్. 163

× మ॥ గుములై నిల్చి గుభాల్లుభాలని పిరం ♦ గుల్ మ్రోగుచేకాని స
ర్వము నిశ్శబ్దతఁదాల్చె; యోధతతి చా ♦ వన్ జూడఁగాలేక డెం
దమునన్ గుందుచు చాందుభట్టోకమహా ♦ దంతావళంబెక్కి యు
త్తమ గంభీర మనోజ్ఞ నిశ్చల గళ ♦ ధ్వానంబు శోభిల్లఁగన్. 164

ఉ॥ ఓయసమాన సాహస స ♦ మున్నత శౌర్య సమగ్రమూర్తులా
రా! యడలంగఁబోకుఁడు పి ♦ రంగులగుండ్ల, కఖండయుద్ధవి
ద్యాయుతులైన మీకుఁ గర ♦ మందు ధరింపఁగఁ బూలచెండ్లుగా
వేయవి! యొక్కమైఁ దగులుఁ ♦ డీ! పొగడిమైపడ సర్వలోకముల్. 165

సీ॥ మొన్నగాఁ జిత్తూరి ♦ మూఁడవముట్టడి పదియునాతేండ్ల లేఁ ♦ బ్రాయమందె
కరకంకణములు మం ♦ గళవస్త్రములతోడఁ బెండ్లిపీటలనుండి ♦ వెడలివచ్చి
పుత్త సూర్యద్వార ♦ మున శాత్రవులఁగూల్చె; భార్య పంద్రెండేండ్ల ♦ పడుచు రిపులఁ
గుప్పగూరగఁ ద్రుంచెఁ ♦ గోమలి త్యాగవిక్రమములు సకలలో ♦ కములు మెచ్చె
గీ॥ నాయరుంధతీదర్శన ♦ మపుడె స్వర్గమునకు నచ్చరల్ కనుసన్న ♦ లను బొసర్ప
వలచు శౌర్యైకధనులు మీ ♦ కొలమువార లతుల మతులార! క్షేల్వాభ ♦ టాళులార!

సీ॥ గౌతమగోత్రంబు ♦ గాధిపురము రాజధాని యాచార్యుండు ♦ దైత్యగురుఁడు
వంశంబుకర్త వి ♦ శ్వామిత్రుఁ డాస్వర్గమర్త్యముల్ మునుపు స్త్రా ♦ భనమొనర్చెఁ
బదునాల్గులోకముల్ ♦ పైకివచ్చిన సుంత కీడెఱుంగనిది రా ♦ ఠోడుకులము
బిగఁబట్టి తెచ్చి ని ♦ ల్పినఁ దురుష్కులు మీముఖముఁ జూడవెఱతురన్ ♦ ఖ్యాతి గలిగె
గీ॥ నఖిలభారతవీరమ ♦ హాభవనము గోపురమున నెత్తిన పూర్ణ ♦ కుంభతుల్యుఁ
డగుచు మీతండ్రి జయమల్లు ♦ యశముఁగాంచె ద్విణ్మదేభేంద్రసింహ! యో ♦ తేజసింహ!

సీ॥ సామ్రాజ్యమఖిలంబు ♦ సవతితమ్మునకిచ్చె సంతతత్యాగి యా ♦ చండనృపతి
యాబయానాసీమ ♦ సరులతలల్ వేలు రాలఁగా విహరించె ♦ రత్నసింగు

× In the sacred bardai of the Rajput, we have the bard of our Saxon ancestry; those reciters of warlike poetry of whom Tactus says "With their barbarous strains they influence their minds in the day of battle with a chorus of military virtue."

"Annals of Mewar".

చిత్తూరుకోట డు ♦ స్సినచోట నిలిచి దుర్గారావు ప్రళయరౌ ♦ ద్రమునఁ బోరె
నెనిమిదేడులక్రింద ♦ నీరేడులోకముల్ జయపెట్ట వర్తించె ♦ సాహిదాసు
ఆ॥ సకలపూజ్యమైన ♦ చండేశువంశంబు స్వామిభక్తి యుగ్గు ♦ పాలఁ బెటెఁగె
నాకులంబు వీరు ♦ లందు నాయకమణి కృష్ణసింహవిభుఁడు ♦ కృష్ణనిభుఁడు. 168

సీ॥ జగదేకదుర్నిరీ ♦ క్షప్రకాశులటన్నఁ జూపు నూర్లకొలాది ♦ సూర్యకులము
నిత్యసత్యవ్రత ♦ నిష్ఠాపరులటన్నఁ జూపు వేలకొలంది ♦ సూర్యకులము
కండలొలిచియిచ్చు ♦ ఘనవదాన్యులటన్నఁ జూపుఁ లక్షకొలంది ♦ సూర్యకులము
లోకంబులెల్ల గె ♦ ల్చు ధనుర్ధరులటన్నఁ జూపుఁ గోట్లకొలంది ♦ సూర్యకులము
గీ॥ క్షోణి వెలయు నసంఖ్యాక ♦ కులములందు సురలకును సాయమొనరించె ♦ సూర్యకులము
సూర్యకులము దూరంబుంచి ♦ చూచునెడల నఖిలభువనంబు లాధకా ♦ రావృతములు.

సీ॥ ఇక్ష్వాకు వెటులోక ♦ హితుఁడు! కాకుత్స్థత్రిశంకులు మఱి హరి ♦ శ్చంద్రుఁడెట్టి
వారు! మాంధాత ప్రా ♦ భవమెంత! నాభాగుఁ డంబరీషభగీర ♦ థాదినృపులు
సామాన్యులే! యిఁక ♦ సగర దిలీప రఘుక్షితీశులకీర్తిఁ ♦ గొలువఁగలమె!
బ్రహ్మాండమంతయుఁ ♦ ద్రాసున నిడిన నిందుల నొక్కఁడొక్కఁడే ♦ తూఁగఁగలఁడు
గీ॥ భువనసామ్రాజ్యలక్ష్మి కా ♦ పురముచేయు వజ్రహర్మ్యరాజంబు మీ ♦ భానుకులము
శతశతనమస్కృతులుచేసి ♦ సకలజగము నీపదముఁ గొల్చుటరుదె ప్ర ♦ తాపదేవ! 170

సీ॥ కాఫరిస్థాన్ ప్రజ ♦ గణము నేఁటికిఁగూడ బప్పరాయల ఖడ్గ ♦ పటిమఁ బొగడ
నాఖొరాసాన్ దేశ ♦ మందు భీమునసింహు నామంబు లింకను ♦ నడచుచుండ
సమరసింహేంద్రు వి ♦ క్రమగాథలెల్లఁ ఘోరీజనులు కొండు ♦ కులకుఁ దెలుపఁ
గూర్జరాణా శౌర్య ♦ జృంభణంబే వేళ దేశదేశములు గీ ♦ ర్తించుచుండ
గీ॥ భారతీయుల యెడఁ ఘలఁ ♦ బ్రాణమూడ మఱువనేర్తురె రవివంశ ♦ మహిమ మెపుడు
ధర్మసంస్థాపనార్థ మే ♦ తత్కులమున దేవుఁడై పుట్టితి ప్రతాప ♦ దేవ! నీవు. 171

సీ॥ భరతఖండక్షమా ♦ భరము నిజోద్దండ బాహుదండంబున ♦ వహించఁజేసి
జగమెల్ల జయపెట్ట ♦ శకము నిల్పినమేటి విక్రమాదిత్య పృ ♦ థ్వీవిభుండు
సతత మింద్రప్రస్థ ♦ సామ్రాజ్యమున సార్వభౌమపరంపరఁ ♦ బాదుకొలిపి
బహుకాలమేలి శా ♦ శ్వతకీర్తిఁ గనిన యనంగపాలాది రా ♦ ట్పుంగవులును

ఆ॥ సకలసుగుణమణి ♦ శాలురే వంశసాగరము గనిన దొడ్డ ♦ కౌస్తుభమ్ము
× లట్టి మేటివంశ ♦ మపకీర్తిఁ బడకుండఁ బోరరయ్య! తువారు ♦ వీరులార! 172
సీ॥ పావకాన్వయసంభ ♦ వక్షత్రియులకెల్ల నాధారయష్టి చో ♦ హాణకులంబు
మున్నేడవ శతాబ్ద ♦ మున మ్లేచ్ఛభటుల ఖండించె లక్షలుగ మా ♦ ణిక్యరాయఁ
డితని యన్నకుమారుఁ ♦ డేఁడేండ్లలాటుండు దస్యుకోటిని ద్రుంచి ♦ తాను మడిసె
సకలవీరప్రపం ♦ చము మాళ్విలెలయు దివ్యజ్యోతి యితఁడను ♦ ఖ్యాతిగాంచె
గీ॥ నతనితండ్రి దూలారాయు ♦ యవన వీరవాహినీ వార్ధి కుంభసం ♦ భవమహర్షి;
§ మిమ్ముఁ గనినంత జగము కం ♦ పించుచుండు బాహుబలులార! చోహాణ ♦ ప్రభువులార!
సీ॥ ఆయనంగు ననుంగు ♦ ఁగాఁడు బిడ్డకొడు కింద్రప్రస్థపురము పు ♦ ణ్యములపంట
సోమేశు కులవార్ధి ♦ శుభ్రమరీచి రుక్మాంగర్భ శుక్తి ము ♦ క్తాఫలంబు

× If it had to boast only of Vikramaditya, the paramount lord of India, whose era established fifty six years before the Christ, still serves as the grand beacon of Hindu chronology, this alone would entitle the Tuar to the highest rank. But it has other claims to respect. Delhi the ancient Indra-prastha, founded by Udisthira and which tradition says, lay waste for eight centuries, was rebuilt and peopled by Anangpal Tuar (A D 792) who was followed by a dynasty of twenty princes which concluded with the name of the founder, Anangapal [1164] when contrary to the Salic Law of the Rajputs he abdicated (having no issue) in favour of his grand child the Chohan Prithwi Raj.

"Annals of Mewar"

§ Chohan: This is the most valiant of the Agniculas and it may be asserted, not of them only, but of the whole Rajput race. Actions may be recorded of the greater part of each of the Chateeskula which would yield to none in the ample and varied pages of history. Its branches have maintained all the vigour of the original stem and Haras the Keechees, the Deoras, the Sonegurrahs and others of the twenty four, have their names immortalized in the song of the bard............There were several princes whose actions emblazon the history of the Chohan. Of these was Manikya Rao who first opposed the progress of the Muhammadan arms. Even the history of the conquerors record that the most obstinate opposition which the arms of Muhammad of Ghazni encountered, was from the prince of Ajmir who forced him to retreat, foiled and disgraced from this celebrated stronghold in his destructive route to Sourashtra.

"Annals of Mewar"

సమరసింహుని స్నేహ ♦ సౌహృదప్రతిమ పృథామహాదేవి సా ♦ దర్యధనము
కల్యాణు మేనత్తి ♦ కపు ముద్దుమామ సంయుక్తా మనోజ్ఞ భా ♦ నూదయంబు
గీ॥ సమద జయచంద్రి జలద జం ♦ ఝామరుత్తు ఘోరి గజసింహ మితనిఁబోల్ ♦ వీరు లేరి
యీచతుర్భుజరాజేంద్రు ♦ నెన్నఁదరమె! పృథ్వీరాజై చతుర్భుజుం ♦ డసఁగెఁగాక. 174

శా॥ సౌరాష్ట్రంబుననుండి సాయమయి మ్లే ♦ చ్ఛశ్రేణిఁ జక్కాడుచో
మారాణాలను దొల్తనుండి బలసం ♦ పన్నాన్యులై కొల్చు దో
స్సారం బెల్ల జగంబునుఁ బొగడ మీ ♦ ఝాలామహావంశ మా
ధార స్తంభము భారతాభ్యుదయ సా ♦ ధస్థాయి తాఁ నిల్వఁగన్. 175

శా॥ ఐదారేఁడుల చిన్నకుఱ్ఱలయినన్ ♦ హార్యక్షశాబంబుల
ట్లాదస్యుప్రకరంబుఁ గూల్చు కులమ ♦ ర్యాదల్ వెలుంగన్ రిపు
చ్ఛేదంబుల్ బొనరించి వారితలలన్ ♦ జెండాడి చెండాడుఁడీ
యేదీ చూతము మీభుజాబల మహా ♦ హేలా కళా దీధితుల్. 176

ఉ॥ తొమ్మిదినూఱులేండ్లు ధృతి ♦ తోఁ నెదిరించి తురుష్కులేలు పా
టమ్మును దూరముంచు ఫల ♦ పాకము వమ్మగు వైరి నోర్చు తూ
కమ్మునఁ దక్కువైన; నటు ♦ గావున నిష్ఠుర దీక్షఁ బూని శౌ
ర్య మ్మఖిలంబు చూపి రిపు ♦ లందఱ నొంపరె! కీర్తి నింపరే!" 177

మ॥ అని విప్రోత్తముఁ డంబుదస్వనముతో ♦ నందందునన్ నిల్పియుం
డిన యవ్వీరుల నాశగౌరవము న ♦ గ్నింపన్ శ్రవఃప్రీతిగా
విని యాద్యంతము సైన్యమాత్రయు విజృం ♦ భించెన్ సముద్రంబు పొం
గినచందమ్మున భూరి వీరరస సం ♦ కీర్ణ ప్రభావమ్మునన్. 178

ఉ॥ అంతట మానసింహవిభు ♦ నాజ్ఞఁ బరంగులు పెన్ఫిరంగు ల
త్యంతజవంబు రౌద్రమును ♦ దార్కొనఁ ద్రిప్పుచుఁ జెంతనున్న మం
దెంతయుఁ దొంటికన్న నిపు ♦ డిబ్బడి ముబ్బడిగాఁగఁ బ్రేల్చఁ గ
ల్పాంత మహాశనిప్రతతి ♦ య ట్లవి యాత్మబలంబుఁ గూల్చఁగన్, 179
గీ॥ హరుని నయనాగ్నిఁ బొడమి ది ♦ గంతరములఁ గ్రమ్ము చండాగ్నికణముల ♦ కరణియనన
సైనిక ముఖాబ్జ నిర్గత ♦ చంచరీక పటలమటు పైన వ్రాలెఁ దు ♦ పాకిగుండ్లు. 180

సీ॥ ఆజానుదీర్ఘ బా ♦ హార్గళయుగళంబు సమధికోదాత్త ల ♦ క్షణముఁ దెలుప
నతనుసింహాసనం ♦ బైన వక్షము మహారాజన్య పట్టభ ♦ ద్రత వెలార్ప

నరుణరేఖామవో ♦ హార దీర్ఘనేత్రముల్ సతత లక్ష్మీనివా ♦ సతను బెంప
దర్శనీయంబైన ♦ తనమూర్తి నవకోటి మన్మథసౌందర్య ♦ మహిమ నింప
గీ॥ నమృతరసమొలుక మొలకన ♦ వ్వులరు మోము శతశరచ్చంద్ర సౌభాగ్య ♦ సరణి గేరఁ
దన భటుల వీడి హయము ముం ♦ దునకుఁ ద్రిప్పి ధీరలోకైకమాళి యా ♦ తేజసింగు.
సీ॥ రణదుర్గ పరమ శౌ ♦ ర్యప్రాభవము మెచ్చి పైఁజల్లు శతపత్ర ♦ పటలమనఁగ
గుహాలు మార్మ్రోగ్రియంగ ♦ బహుశతఘ్నిక లవిచ్ఛిన్నధారల నగ్నిఁ ♦ జెఱఁగుచుండ
వేదమంత్రముల దీ ♦ వించుచు భూదేవతతి చల్లు మంగళా ♦ క్షతల నడుమఁ
గరములు ముకుళించి ♦ శిర మొకించుక వాల్చి పెండ్లికొడుకు మ్రొక్క ♦ వెళ్లినట్లు
గీ॥ గుదియఁ గేడెంబుఁ జేతులఁ ♦ గుదిలపఱచి చిత్రధార నశ్వముఁ బూన్చి ♦ శిరము వంచి
పరమసాహసుఁడగుచుఁ బ ♦ ర్వతము డిగుచుఁ దేజసింగు పిరంగుల ♦ దెసకు దూఁకె. 182

మ॥ "నిమిషంబుల్ నిను వీడియుండఁగలమే ♦ నీతోడిదే మాకు లో
కమ"టంచుల్ దమజన్మమాది దృఢదీ ♦ క్షా భక్తులన్ గొల్చు ను
త్తమరాఠోడ్కులవీరు లందఱును మొ ♦ త్తంబై నిజాధీశు పా
దములన్ గొల్వఁగ వెంటఁ దూఁకి రరిసం ♦ తానమ్ము చింతింపఁగన్. 183

శా॥ ఆలోకోన్నత శౌర్యసాహస సమ ♦ గ్రాశ్చర్య దృశ్యంబుఁ దా
మాలోకించుచు రెండుపక్షములవా ♦ "రౌరా! సురల్ గూడ నీ
లీలల్ నేర్తురె! నీసమాను లిలలో ♦ లే" రంచుఁ దద్విక్రమ
శ్రీలన్ బాడిరి తేజసింహునకు "జే ♦ జే" యంచుఁ గీర్తించుచున్. 184

శా॥ దూరంబందుననుండి యాకృతులు సం ♦ తోషమ్ముతోఁ జూచి "యౌరా
రా! రాఠోణ్మణీ! నీబలోద్ధతి ప్రపం ♦ చాతీత మద్దానికిన్
శౌరం బున్నదె" యంచు మెచ్చుచు సలుం ♦ బ్రాస్వామి చోండావతుల్
బారైకొల్వ శతఘ్నికాతతిపయిన్ ♦ లంఘించె సింహాకృతిన్. 185

మ॥ తనచేఁ గాలుని దండమంతటి గదా ♦ దండంబు సంధించి భీ
మునిచందంబున గొప్పకన్నుఁగవ ని ♦ ప్పుల్ రాల దుర్దాంతవృ
త్తిని రోషించుచుఁ దేజసింహుఁడును నాం ♦ దిన్ దీర్చి పుణ్యాహవా
చనమున్ జేసె శతఘ్నికాత్రయము పి ♦ చ్చల్ గాఁ బడన్ మోదుచున్. 186

మ॥ ఖరఖడ్గంబునఁ బోర్చుగీసుభటులన్ ♦ ఖండించుచున్ ఘోరము
ద్గరఘాతంబుల నాశతఘ్నులను ద్ర ♦ క్కల్ చేయుచున్ లోకసం

హారణోద్యోగపరాయణుండయిన ఘా ♦ లాత్ముక్రియన్ ధీర సు
స్థిరశాత్రవోద్ధతిఁ దేజసింహుఁడు చరిం ♦ చెన్ శాత్రవుల్ బెగ్గిలన్. 187

× మ॥ సునిశాతస్థిరవీరవిక్రమయుతుల్ ♦ చోండావతుల్ వారిప్ర
క్కన రాఠోడులు బాహుశక్తి యలరం ♦ గా నా"షహారా"యెడా
రిని నిప్పుల్ దిను కోడిపుంజులటు లు ♦ ద్వృత్తిన్ శతఘ్నీచయం
బును వ్రయ్యల్ పడ మోదసాగిరి గదా ♦ భూరిప్రఘాతంబులన్. 188

చ॥ శిరలుచు వ్రాలుచున్ బుడుత ♦ కీచులఁ గూల్చుచు నాశతఘ్నులన్
జెరచెరలాడి వ్రక్కలుగఁ ♦ జేయుచు దక్షిణ మాదిచేసి యు
త్తరమున కేగు లోకభయ ♦ దవ్రతనిష్ఠుఁడు తేజసింహభూ
వరమణి యుత్తరాయణ ది ♦ వాకరుఁ బోలె వెలింగె నత్తరిన్. 189

సీ॥ ఖగరాజు కినిసి ప ♦ న్నగరాజుశీర్షముల్ చిద్రుపలై వ్రాలంగఁ ♦ జెండినట్లు
వానకారునఁ గృషీ ♦ వలుఁడు గుద్దలి పట్టి పుట్టలన్నియుఁ దెగఁ ♦ గొట్టినట్లు
కడురోషమున లోహ ♦ కారుండు మండెడు మూసలన్నియు డుల్ల ♦ నేసినట్లు
గ్రీష్మవాతము బిట్టు ♦ రేఁగి యారామ జపాపుష్పముల రాల్చి ♦ వైచినట్లు
గీ॥ దండధర గదాదండ ప్ర ♦ చండ దీర్ఘ దండమున శతఘ్నీసము ♦ దాయ పృథుల
వక్త్రములు వ్రక్కవ్రక్కలై ♦ పడఁగ మోదెఁ దేజసింహుండు క్షాత్రసం ♦ దీప్తుఁడగుచు.

మ॥ వడిమై నిప్పులయేఱు దాఁటి భువన ♦ వ్రాతంబుపై నెత్తి వ
చ్చెడు వైవస్వతుఁడో యనంగ "బదనూర్ ♦ సింహంబు" రాఠోడులె
ల్లెడఁ జుట్టన్ దనుఁగొల్వఁగా యవన వా ♦ హిన్యగ్రమున్ దాఁకి యొ
క్కడు విక్రాంతి భటాళి మస్తముల ను ♦ గ్గున్ నూఁకగా దంచినన్; 191

ఉ॥ ఆరటమంది సైన్యవిభుఁ ♦ డాసపుఖానుఁడు, రాయసింహు న
ల్గారహిమానునిన్ సమర ♦ ముష్కరు నామహబాజుఖానునిన్

× Among exotic birds there can be hardly one better known by report than the strange majestic and fleet footed creature that scorneth the horse and his rider or one that from the earliest times to the present has been oftener more or less fully described. And an adult male (bird ostrich) will stand nearly 8 feet in height and weigh 300 lb. The great mercantile value of ostrich feathers has led to the formation of the numerous "Ostrich-Farms". In favourable localities and with judicious management these establishments are understood to yield very considerable profit. " Encyclopaedia Britannica."

జేరఁగఁబిల్చి సైన్యములు ♦ చేరిచి నల్వురు గూడి శౌర్యధు
ర్యారులు రాజపుత్రకుల ♦ పై దొడరన్ నియమంబుచేయుచున్, 192

మ॥ తనకంఖాణహయంబుఁ ద్రిప్పి సముదా ♦ త్తప్రౌఢి నాతేజసిం
గు నెదిర్చెన్; మహాబాజుఖాను దవిలెన్ ♦ క్రోధోద్ధతున్ గృష్ణసిం
హుని; ఖేల్యాపతి దూరమందు సకలం ♦ బూహించి యత్యంతధా
టిని జేరన్ జని రాయసింహవిభుఁ బ ♦ ట్టెన్ సైంహికేయుండనన్. 193

మ॥ బదనూర్సింహము సింహవిక్రమమునన్ ♦ బై వచ్చి ఖడ్గద్యుతుల్
చదలన్ బర్వఁగ నొక్కమైఁ దగిలె నా ♦ సప్ఖాను; వాఁడంత బె
ట్టిదమౌ కోపముతోడఁ గుంతమును నా ♦ టెన్ దీర్ఘవక్షంబుపై;
నది తుంటల్పడెఁ దేజసింహవిభు ఘో ♦ రాస్త్రప్రయోగంబులన్. 194

మ॥ త్వరమై సాయుధుఁడౌచు వాఁడు బదనూర్ ♦ భర్తన్ సమీపించె; నా
బిరుదున్ వీరరసాబ్ధివీచికవలెన్ ♦ వీతెంచె నాఖానుపై;
మెఱుపుల్వోలెఁ గృపాణముల్ దిరిగె; క్ర ♦ మ్మెన్ వాజిపై వాజి; యా
పరివేషమ్ముల సూర్యచంద్రులవలెన్ ♦ భాసిల్లి రద్దిర్వురున్. 195

మ॥ కరవాలమ్ములు నాగుపాములవలెన్ ♦ గంఠంబులన్ జుట్టె; ని
ర్భర క్రేవేటుల్ మఱి పోటు లిన్నియనుచున్ ♦ రూపింప రాకుండె; భా
స్వరఖడ్గంబునఁ దేజసింహనృపుఁ డా ♦ సప్ఖాను మోదంగఁ, ద
త్తురగం బీల్గినఁ, జెట్టుతోడఁ బడు మ ♦ ర్త్యున్ బోలె వాఁడున్ బడెన్. 196

ఉ॥ ఆరణవీరుఁ డిట్లయిన ♦ నవ్వల దాఁటుచుఁ దేజసింహుఁ డ
బ్దూరహిమానుపైఁ గవిసెఁ; ♦ దోడనె వాఁడును దాఁకె, వారిధిన్
వారిధి దాఁకు నట్టులు; ర ♦ ణంబు క్షణంబున ఘోరమయ్యెఁ; శౌ
కారి బలాసురుల్ పెనఁగు ♦ నట్టులు పోరఁగసాగి రిర్వురున్. 197

ఉ॥ భూరిభుజాప్రభావగుణ ♦ మున్ బ్రకటించుచుఁ దేజసింహుఁ డ
బ్దూరహిమాను ఖడ్గరణ ♦ ధూర్వహశక్తి వెలుంగ, నుగ్రులై
యారణవేది వెల్గెడు మ ♦ హాదహనోగ్రసమగ్రమూర్తులై
పో రొనరించి రిర్వురును ♦ బూర్ణ పరాక్రమ రేఖ యొప్పఁగన్. 198

శా॥ "ఔరా! నీదగు సాహసం"బని మనం ♦ బందెంచుచున్ విద్విష
ద్వీరారణ్య దవానలుండు బదనూర్ ♦ పృథ్వీశ్వరుం డశ్వమున్

ప్రేరేపించుచు ముందు దూఁకి తనవై ♦ రిన్ గుట్టమందుండి దు
ర్వారేభంబు మృణాళమున్ గొనిన తే ♦ వన్ గొంచుఁబోయెన్ వడిన్. 199

ఉ॥ సైంధవుఁడో యనంగ బల ♦ సాహసుఁ డామహాబాజుఖాను ద
ర్పాంధుఁడు త్రోవకడ్డువడ ♦ నాతనిఁ బైకొనెఁ గృష్ణసింహుఁ డా
కంధిని జొచ్చు కుంజరము ♦ కైవడిఁ దద్బలధాటి వాఁడు వ్రా
లెం ధరపైన దోమయుఁ బ ♦ లెన్ గనుమూసిన యంతలోపలన్. 200

మ॥ పరమోదారుఁడు రాయసింహవిభు ఖే ♦ ల్వాభర్త యా కౌరవే
శ్వరునిన్ దాఁకెడు సాత్యకిన్ బలెఁ గడున్ ♦ సంరంభ మేపార సం
గరరంగంబునఁ దాఁకి యాతని భుజా ♦ గర్వమ్ము వమ్మై చనన్
గరవాలమ్మున వేయ నాతఁ డుఱికెన్ ♦ గాయంబు గాయంబుగాన్. 201

శా॥ ప్రావృట్కాల పయోధర ప్రతతి తే ♦ వన్ రేఁగి రాఠోడు చోం
డావద్వీరులు మ్లేచ్ఛసైన్యపటలాం ♦ తర్భాగమున్ జేరి వీ
రావేశమ్మున వైరివీరతతి నం ♦ దందన్ విదారించుచున్
ప్రోవుల్ ప్రోవులు పోసి రెల్లెడ సమి ♦ ద్భూమిన్ శిరశ్శ్రేణులన్. 202

ఉ॥ చండపరాక్రమంబు భుజ ♦ శౌర్యము శోభిలఁ దేజసింహుఁడున్
ఖాండవమున్ దహించెడు ధ ♦ నంజయుఁ బోలె నరాతియోధులన్
మెండుగ శీర్షముల్ తఱిగి ♦ నేలకుఁ గోలకుఁ దెచ్చినంత నా
ఖండనసీమ మోగలులు ♦ పచ్చముపాడుగఁ గూలి రెల్లెడన్. 203

మ॥ పరసేనన్ బదనూరుభర్తయు సలుం ♦ బ్రానేతయున్ జొచ్చి యి
ర్వురు ఖడ్గంబుల కష్టు తీరనిపనిన్ ♦ బుట్టించి రవ్వారి వీ
రరసోద్రేకమునందుఁ జిక్కి యమదం ♦ ష్ట్రామధ్యమున్ జొచ్చు నా
కరణిన్ వైరులు నూర్లు వేలుగను ద్రుం ♦ గన్ సాగి రవ్వేళలో. 204

ఉ॥ ఓడలు గుంపుగూడుచు మ ♦ హోదధియందలి నీటిమొత్తమున్
దోడనె చించుచున్ జవము ♦ తోఁ జనున ట్లరిసేనఁ జొచ్చి చ
క్కాడుచు వారలిర్వురును ♦ నాశ్వికవర్గము గొల్వ సంగర
క్రీడల వ్రేఁగు చూపి విహ ♦ రించిరి శాత్రవ మధ్యసీమలన్. 205

మ॥ ద్విసహస్రంబు శిశోదియాభటులు సే ♦ వింపన్ బ్రతాపప్రభుం
డసమాన స్థిర వీరవిక్రమ కళా ♦ వ్యాపార మేపార మ్లే

చ్ఛసమూహంబుల మీఁదికిన్ వెడలి శీ ♦ ర్షంబుల్ విదారించి యు
గ్ర సహస్రాంశుఁడు వోలెఁ దేజము వెలుం ♦ గన్ నిల్చె దుర్వారుఁడై. 206

మ॥ కడుదట్టంబయి యొప్పు చెట్టడవి చీ ♦ కాకై ధరన్ వ్రాల సం
దడిమై దంతిపరంపరల్ గవియు చం ♦ దంబార, రాణాప్రతా
పుఁడు తద్యోధులు మ్లేచ్ఛసైన్యము ముఖం ♦ బున్ జీల్చి దోర్దర్ప మే
ర్పడఁ దన్మధ్యమునందు దూఁకి రహితుల్ ♦ పాఱంగ నల్దిక్కులన్. 207

శా॥ తోడక్ మల్లును యుద్ధనైపుణకళా ♦ దోస్సారులా యోధులున్
దోడై కొల్వ, శిశోదియాప్రభు వరే ♦ ణ్యుల్ వీకమైఁ దాఁకి పో
రాడన్ జూచెఁ; బ్రతాపసింహవిభుఁ డు ♦ ద్యద్ధాటిఁ దచ్ఛీర్ష మూఁ
టాడన్ ఖడ్గము నెత్తి మోది యరిమ ♦ ధ్యంబందు దూఁకెన్ వడిన్. 208

ఉ॥ రోసమునొంది చుట్టును దు ♦ రుష్కులు కొందఱు కొల్వ, లోకసం
త్రాస విశేషశౌర్యబల ♦ దర్పుఁడు సాగరుఁ డగ్రసోదరున్
డాసెఁ; బ్రతాపుఁ డాతని ఋ ♦ ణంబునఁ గ్రిందికిఁ దెచ్చె; నిట్టి భ
స్మాసురు లట్టి యుగ్రనిట ♦ లాక్షుల చెంగట నిల్వ నేర్తురే! 209

శా॥ దూరంబందుఁ దురుష్కయోధులను సూ ♦ క్తుం డొక్కడన్ జేర్చి "మీ
రీ రాణా నెదిరించి కూల్పుఁ"డన వా ♦ రెల్లన్ బ్రతాపేంద్రుపై
బారై దూఁకిరి; కొందఱిన్ దునిమి కో ♦ పస్ఫూర్తిమై సూక్తునిన్
జేరన్ బోయి తదీయశీర్షకముఁ జిం ♦ చెన్ రాజమార్తాండుఁడున్. 210

చ॥ జలరుహబాంధవుం డుదయ ♦ శైలము నెక్కనఁ దత్ప్రకాశముల్
నలుదెసలన్ నడిన్ గవియు ♦ లాగు ప్రతాపుఁ డరాతిసైన్యసీ
మల మెలఁగన్ దదీయభట ♦ మండలి చుట్టును జుట్టుకొంచు మో
గలుభట శీర్షకోటి కడి ♦ కండలుగా నిలరాల్చె నయ్యెడన్. 211

సీ॥ అతిపావనంబు హ ♦ రావళీశైలరాజమున హల్దీఘాటు ♦ సవనశాల,
యతులప్రతాప బా ♦ హువీర్యభర యశోధనుఁడు తోడరమల్లు ♦ దక్షుమౌని,
యాతని యాజమా ♦ న్యమునఁ జేరి మెలంగు రాజపుత్రకులు ని ♦ ర్జరుల గణము,
వేలకువేలు సే ♦ వించు యావనభటుల్ వ్రేలెడు పొడుగు గ ♦ డ్డాల ఋషులు,
గీ॥ శూరవరులు శిశోదియా ♦ వీరభటులు ప్రమథగణములుగాఁ బ్రతా ♦ ప ప్రభుండు
ప్రళయ భైరవ విగ్రహ ♦ ప్రాభవమున నరిచమూతతిఁ జొచ్చి చ ♦ క్కాడె నపుడు. 212

మ॥ ఖరతేజస్కులు రాజపుత్రకుల డా ♦ కన్ సైపఁగా లేక యా
కొఱప్రాణంబులతోడ నెల్లెడఁ దురు ♦ ష్కుల్ పాఱఁగాఁ జొచ్చి రా
హరిశౌర్యుండు ప్రతాపుఁడున్ యవనసే ♦ నాంతంబుఁ బ్రాపించి శం
ఖరవంబున్ బొనరించె భూధరగుహా ♦ గర్భంబు లూఁటాడఁగన్. 213

మ॥ ప్రళయాంభోధర గర్జనంబువలెఁ ద ♦ ద్ధ్వానంబు పీతేర న
వ్వల నిల్వంబడు మానసింహవిభు సం ♦ బర్హోధులున్, జెంగనే
పులి గాండ్రించిన దద్దటిల్లి హరిణం ♦ బుల్ పాఱుచందాన, ది
క్కులకున్ బాఱఁగఁ జొచ్చి రెంతభయమొ ♦ కో! యాప్రతాపుం డనన్. 214

గీ॥ అంతలోఁ బ్రక్కనున్నట్టి ♦ యవనసేనఁ జెందు బెండాడి శ్రీకృష్ణ ♦ సింహవిభుఁడు
శంఖనాదంబు విని చాల ♦ సంభ్రమమున స్వామి యొద్దకు మెఱుపట్లు ♦ వచ్చి దూఁకె. 215

మ॥ "అకటా! యొంటిగ నిట్లు రాఁదగునె! దే ♦ వా! శత్రుమధ్యా బహా
యకరస్థానము! వైరిసైన్యము లసం ♦ ఖ్యాకంబుగా నున్న చో
టికి రాఁజెల్లదు; నాదు ప్రార్థనముఁ బా ♦ టింపుం" డటం చొండు ప్ర
క్కకుఁ గళ్లెంబును బట్టి యశ్వముఁ దోలం ♦ గన్ ద్రిప్పెఁ గార్యజ్ఞుఁడై. 216

చ॥ పువు వికసించినట్లు మొగ ♦ మున్ జిఱునవ్వలరింపఁగాఁ బ్రతా
పవిభుఁడు "తండ్రి! పీరువక ♦ పాయము లేని స్థలంబులున్నె! యా
హానమిది; వెన్కఁ జూడఁ దగ ♦ దం" చన నంతటఁ దేజసింహుఁ డా
యవనులసేనఁ జించుకొని ♦ యక్కడికిన్ జనుదెంచె సూటిగన్. 217

చ॥ ఒకమొకఁ గృష్ణసింహుఁడు మ ♦ ఱొక్కమొకన్ బదనూరుభర్త చై
తకము ఖలీనమున్ గొని ప్ర ♦ తాపునిఁ జేర్చిరి తోఁటిచోట; దా
ని కవల రెండుసైన్యములు ♦ నింగియు నేలయు రాయునట్టి పో
లిక, నతిరౌద్రధాటిఁ దవి ♦ లెన్ రణశౌర్య విజృంభణంబునన్. 218

సీ॥ స్థావరత్వము మాని ♦ జంగమత్వముఁ దాల్చు నంజనాచల సమూ ♦ హములనంగ
మొగలాయి వాహినీ ♦ వ్యోమసీమఁ జరించు నీలకాదంబినీ ♦ నివహమనఁగ
దళముగా మొలిచి వి ♦ చ్చలవిడిఁ బెఱుగు నుత్తాల తమాల సం ♦ తానమనఁగ
మొగలు నదీజలం ♦ బులు తగ్గ వెలిఁదోచు విపులగండోపల ♦ వితతియనఁగ
గీ॥ యవనసైన్యోత్తర దిశా ము ♦ ఖాగ్రసీమ నిలిచి ఘీంకారముల నింగి ♦ నేలఁ గలిపి
కరిఘటాకోటి కాలుచీ ♦ కటుల దాఁటి యరితతులఁ దాఁక వెడలె భ ♦ యానకముగ. 219

సీ॥ కడుఁబదనై యున్న ♦ గన్నెరాకమ్ములఁ దలలలో మెదడు బ్ర ♦ ద్దలుగఁ జేసి
బలమైన కత్తివా ♦ తి లకోరులు నిగుడ్చి దీర్ఘదంతంబులఁ ♦ ద్రెళ్ళవేసి
నిశితధారల నొప్పు ♦ నెలవంకకోలల శ్రోత్రవృంతములు రా ♦ సులుగఁ బోసి
వాఁడిమి గల పాఱ ♦ వాఁతియలుంగులఁ దుండముల్ మిగులఁ దు ♦ త్తుమురుచేసి
గీ॥ పలురకంబుల నంపదె ♦ బ్బాటువాన గురిసి కుంభస్థలంబులు ♦ గూలఁద్రోసి
శరములను 'జిత్తజల్లు'గాఁ ♦ బరపి భీమచాందు భటులు గూల్చిరి దంతి ♦ సంతతులను. 220

క॥ బలవంతులైన భిల్లుల యలుగులు మెయి నిండ నాఁటి ♦ యావనగజముల్
వెలిఁగె నొడలెల్ల ముండులు పులకెత్తిన యేదుపంది ♦ మూఁకలనంగన్. 221

ఉ॥ బిట్టుగ మావటీంద్రు గజ ♦ బృందములన్ నిశితాంకుశంబులన్
నెట్టుచుఁ బూన్చి రద్రి, కవి ♦ నెమ్మది నెక్కఁగసాగె ఘీంకృతుల్
పెట్టుచు; మ్లేచ్ఛు లేనుఁగుల ♦ వీపుననుండి తుపాకిగుండ్లతోఁ
గొట్టిరి; వాని డాకలకుఁ ♦ గొందఱు భిల్లులు కూలి రయ్యెడన్. 222

ఉ॥ దట్టముగాఁగ మూఁగి బల ♦ దర్పులు భిల్లులు ప్రాసముల్ గదా
పట్టిస భిండివాల కర ♦ వాలతతుల్ గొని తుండముల్ తెగన్
గొట్టినఁ గుంజరోత్కరము ♦ కొండలు గూలినయట్లు బిట్టుగీ
పెట్టుచు నేలపై నొఱఁగెఁ ♦ బెంటలు పెంటలు గాఁగ నత్తఱిన్. 223

సీ॥ వామబాహువు నంటి ♦ వఱలు చాపము, మహోరగరాజ దీర్ఘహా ♦ రంబుగాఁగఁ,
గడలెల్ల దుర్నిరీ ♦ క్షద్యుతుల్ వెదచల్లు శూలంబు ముమ్మొన ♦ వాలుగాఁగ,
హస్తాగ్రమున దక్షి ♦ ణావర్తశంఖ మయ్యంబుజాసను కపా ♦ లంబుగాఁగ,
గడియగ్గమైనను దన్ను ♦ విడక కొల్చెడు భిల్లతతులెల్లఁ బ్రమథసం ♦ తతులుగాఁగ,
గీ॥ నప్పు డబ్దూర్ నబీ తెచ్చు ♦ హస్తిదైత్యు భిల్లపశుపతి గద నెత్తి ♦ పిప్పిసేయ
గాయపడి చెంది రపుఁగొండ ♦ కరణి నదియుఁ గాల్లు పైకెత్తి పిల్లేరు ♦ గంతునై చె. 224

ఉ॥ భండనభీముఁ డాశబర ♦ వంశ్యశిఖామణి భీమచాందు దో
ర్దండ గదాభిఘాతముల ♦ దంతిసమూహము కుంభగోళముల్
మెండుగఁ జీల్చివైచుచు వె ♦ లింగెను గండశిలావ్రజంబులన్
బిండిగఁ గొట్టుచుండు నొక ♦ పెద్ద యమోమయ యంత్రమోయనన్. 225

క॥ బరువయినగదను దాలిచి యరవరలై పడఁగమోద, ♦ నాద్విరదము లే
కరదములై యాపిమ్మట నరదములై కూలె నంగ ♦ లార్పఁగ యవనుల్. 226

మ॥ విబుధేంద్రుండు పవిప్రయోగముల ను ♦ ర్వీధ్రంబులం బోలె ని
న్నుబడేం ద్రిప్పుచు వ్రేయుచుం యవనసే ♦ నాలక్ష్మి సింగారపుం
గబరీభారముఁ గోసినైచెనో యనం ♦ గా దంతిసంతానముం
శబరస్వామి హరించె దోర్బలకళా ♦ సంరంభ మేపారఁగం. 227

సీ॥ యావన సైన్య దు ♦ గ్ధాబ్ధిఁ ద్రచ్చినఁ బుట్టు కాలకూటానల ♦ జ్వాలలనఁగఁ
దురకదండను చిల్వ ♦ దొర ఫణంబులఁ దోఁచు మాణిక్యపటలసం ♦ పదలనంగ
సమరానిలమున మ్లే ♦ చ్ఛసరోవరమునుండి రాలెడు శతపత్త్ర ♦ రాజియనఁగ
బహుళ శతఘ్నిప్ర ♦ వాళవల్లుల జాలు గుమురైన పగడాల ♦ గుత్తులనఁగఁ
గీ॥ బరగి తాళ బింబ కపిత్థ ♦ ఫలసమాన నీల భయద తప్తాయస ♦ గోళతతులు
బహుబృహన్నాళికాస్త్రముల్ ♦ పఱఁగఁజేసి బుడుతకీచులు నడిపి ర ♦ బ్బురము దోఁప.228

సీ॥ మొగలాయి సైన్య జీ ♦ మూతగర్భమునుండి వెలిజాలు పిడుగుల ♦ పిండనంగ
యావనసుభట బా ♦ హాప్రతాపమహాగ్ని కడ లేచు నంగార ♦ కణములనఁగ
రణదుర్గ యురిమి నే ♦ త్రముల రౌద్రము గ్రక్కఁ బొడమిన గొప్పని ♦ ప్పుకలనంగ
మృత్యుదేవత కోప ♦ మెత్తి తూరుపుపట్టఁ దోఁతెంచు కౌరవుల ♦ తుంటలనఁగ
గీ॥ నల్లొ నేరెడుపండ్లంత ♦ లగుచు యవన భటతతులనుండి వెడలు తు ♦ పాకిగుండ్లు
రాలె నీలోత్పలచ్ఛాయ ♦ రాజపుత్త్ర సైనికులకుఁ గర్ణావతం ♦ సంబులగుచు. 229

క॥ వడివడి నవి తొడరుచుఁ బైఁబడినం దడఁబడియు డీలు ♦ పడి యాడిగిలం
బడి యెత్తువడి బడల్పడి బుడివడి కడుఁజెడియె రాజ ♦ పుత్త్రుల సేనల్. 230

క॥ పదుగురు పదునేనుగు రిర్వదిగురు నలువదిగురు నఱు ♦ వదిగురు మఱి తొం
బదిగురు నూర్గురు సుభటులు తుదముట్టిరి వేఁడిగుండ్ల ♦ తోరపు జడికిం. 231

శా॥ చండాగ్నేయ కరాళగోళములు వ ♦ ర్షంబట్లు పైఁ దేర, బ్రి
హ్మాండంబాతయుఁ బిండిసేయఁగల ధై ♦ ర్యస్వాంతులుం, సుంతయుం
గుండెల్ నిల్వక కుంగు కష్టదశ న ♦ క్షుద్రప్రభావాఢ్యుఁడై
ఖండేరావు నిజా స్త్రయోధు లలరం ♦ గా నశ్వముం ద్రిప్పుచుం, 232

క॥ పుష్పసమయావసరమునఁ బుష్పంధయసేన గొలువఁ ♦ బుష్పరథముపై
బుష్పాస్త్రమ్ములఁ జిమ్ముచు పుష్పశరునిమాడ్కి నపుడు ♦ ముందుకుఁ గదిలెం. 233

చ॥ వెనుకనె రాజపుత్త్రకుల ♦ వృద్ధపితామహుఁడైన భానుసిం
గు నడిచెఁ; శ్యామసింహుఁడును ♦ గొండవిధంబున వారివెంబడిం

జనియెను; రామచంద్రనృప ♦ సత్తముఁ డట్టులె చేరె; ధేలవా
రనృపతి వచ్చి దూఁకెను; జో ♦ రంబడి రయ్యెడఁ జోహణప్రభుల్. 234

ఉ॥ అందఱు ప్రక్కప్రక్కలకు ♦ నా రణరంగమునన్ శతఘ్నికా
బృందము లున్నచోటు విడి ♦ యేఁగి తుపాకులవారిఁ జేరి యిం
దిందిరరాజిమాడ్కిఁ బర ♦ తెంచి కలంచెడి గుండ్ల కోర్చి వా
రిం దెగవ్రేయసాఁగి రర ♦ రే! యల వీరుల శౌర్యమెట్టిదో! 235

మ॥ మురువౌ కస్తురి వానలున్ గురియ నా ♦ ప్తుల్ చుట్టునుండన్ వధూ
వరు లూరేగెడు నట్టి మాడ్కిని బ్రతా ♦ పస్వామి సామంతభూ
వరసైన్యంబు తుపాకిగుండ్లను సహిం ♦ పన్ గల్గి యానాఁటి సం
గర వైవాహిక మండపంబున వెలుం ♦ గన్ జొచ్చెఁ గేళీగతిన్. 236

మ॥ 'యమునంశంబునఁ బుట్టియుండవలె లే ♦ దా యిట్టి బాహాప్రతా
పము ధైర్యంబు మనుష్యమాత్రుల కెల ♦ ర్పన్ సాధ్యమే'యంచు ఖా
సిముఖానాది సమస్తయోధులును యో ♦ జింపన్ మొదల్పెట్టి సై
న్యము లన్నింటిని జేర్చి రొక్కెడ విప ♦ క్షానీకమున్ దాఁకగన్. 237

మ॥ నలిగెన్ హైందవసైన్యధాటికిని బ్రా ♦ హ్ణంబందుఁ దౌరుష్కసే
నలు; నాహైందవసేన డస్సె నపరా ♦ హ్ణంబందుఁ దౌరుష్కసే
నల నాళాగ్నుల; కట్టిచో నుభయసై ♦ న్యంబుల్ రణోన్మాద మ
గ్గలమై యొండొరు మీఱఁ బోరు సలుపం ♦ గాఁ బూను టాశ్చర్యమే! 238

సీ॥ శూరాగ్రయాయి ఖం ♦ డేరావు యవనుల నఱఁటిమొక్కలనట్లు ♦ నఱికివైచె;
భానుసింహునిధాటిఁ ♦ బరసేన శిశిరంబునం దాకు రాలెడు ♦ నట్లు రాలె;
సింహశౌర్యుఁడు శ్యామ ♦ సింహభూభృన్మణి చెట్టుకొక్కఁడుపాఱఁ ♦ జేసె రిపుల;
నరిరాజసమవర్తి ♦ యగు మనస్సింహుండు విమతసైన్యము పీన్గు ♦ పెంటచేసె;
గీ॥ మహితయశులు మదన ♦ మాధవతుల్యులు ధైర్యరతులు సమర ♦ శౌర్యఘనులు
వెలగపండ్లువోలె ♦ బేడ్లాకొఠరియా నృపులు రాల్చి రపుడు ♦ రిపుల తలలు. 239

సీ॥ ప్రత్యేక భయదార ♦ వములు శోభిలు రాజపుత్రాశ్వ హేషాస ♦ మూహరుతము,
లహితుల గుండియ ♦ లవియ రేఁగెడు యోధసముదాయ సింహగ ♦ ర్జాస్వనంబు,
పరిపుష్టతౌరుష్క ♦ భటకపాలములు కత్తులుతాఁకి పగులు ను ♦ ద్ధురరవంబు,
రాజపుత్రుల చమూ ♦ రాజ హస్తాంభోజ భాస్వన్మహాశంఖ ♦ నిస్వనములు,

గీ॥ భటసమూహాట్టహాస శుం ♦ భన్నినాద మఖిలదిశలను బగిలించి ♦ యడలు గూర్ప
నతిభయము నొంది మానసిం ♦ హప్రభుండు 'పదపదండ'ని తనమూల ♦ బలము నడిపె. 240

ఉ॥ వాడినచేనిపైఁ బడెడు ♦ వర్షము నట్టులు మానసింహుఁడున్
దోడయి వచ్చినంత యన ♦ నుల్ ధృతితోఁ జెలరేఁగి మూపులున్
మూఁడయి పొంగ, వీరరస ♦ పూర్ణుఁడు వీరబలుండు యోధులన్
గూడి యెదిర్చె నయ్యహిత ♦ కుంజరసింహము భానుసింహమున్. 241

మ॥ కరవాలంబులు కన్నుఁగొనలు స్ఫులిం ♦ గశ్రేణి నల్దిక్కులన్
బరపన్ భీషణచంద్రహాసరుచు ల ♦ భ్రంబంటి వర్తింప ని
ర్వురు గంధర్వములన్ విచిత్రగతులన్ ♦ బోనిచ్చుచున్ దాఁకి సం
గరమున్ జేసిరి బాహుశౌర్యము సమ ♦ గ్రప్రౌఢి దీపింపఁగన్. 242

మ॥ తన గర్జారవధాటికిన్ దెసలు బ్ర ♦ ద్దల్ బ్రద్దలై పోవ, నూ
తన సారంభ విజృంభణంబున సమి ♦ త్శ్రేణి భీతిల్లఁగా
వెనుకన్ జూడక భానుసింహుఁడు రణో ♦ ర్విన్ శాత్రవున్ దాఁకి, యా
తని యశ్వంబు గళంబునన్ దటఁగె ను ♦ ద్యత్ఖడ్గధారాహతిన్. 243

ఉ॥ వీరబలుండు ప్రావలి రణ ♦ వీధి మరొండు హయంబు నెక్కి 'రా
రో! రణవీరులార!' యని ♦ ఘోషలఁ బిల్వ నరాతివీర సం
హారపరాయణుల్ సుభటు ♦ లుగ్రతఁ దూఁకిరి, భానుసింహధా
త్రీరమణుండు నాఁడె నెది ♦ రించె నొకండె పరాక్రమమ్మునన్. 244

క॥ కమలసరోవరమున ద్విరదము విహరించిన విధానఁ ♦ దనివిసనక వి
క్రమురాశి భానుసింహుఁడు సమయించెఁ గురుష్కభటుల ♦ సమరతలమునన్. 245

చ॥ అదిఁగని మానసింహవిభుఁ ♦ డంబరు వీరుల 'భానుసింహుపైఁ
గదిసి రణంబుసేయుఁ'డని ♦ కట్టడసేయుఁగ నట్టహాసముల్
పొదలఁగ వారు పైఁబడిరి ♦ భూరిభుజాబలరేఖ యొప్పఁగాఁ
గదనముచేయఁసాగె లయ ♦ కాలయముండన నాతఁ డుగ్రుఁడై. 246

ఉ॥ క్రూరతురుష్కసింగుఁ డొక ♦ రుం డతనిన్ దరిఁజేరఁ బోయి దు
ర్వారకృపాణ మెత్తి తల ♦ వ్రక్కలుగాఁ బడ మోద, రక్తముల్
వారఁగ భానుసింహుఁడును ♦ వ్రాలె ధరిత్రిఁ; దదీయవాజి య
శ్వాసనిపైఁ జనిల్చె నరి ♦ వీరులు పైఁబడకుండఁ గాచుచున్. 247

ఉ॥ అంతట శ్యామసింహుఁడు ర ♦ యమ్మునఁ బచ్చటి కేగుదెంచి జం
భాంతకు నోటువుచ్చి విమ ♦ లామృతభాండముఁ గొన్న యాగరు
త్మంతుఁడుపోలె, వీరబలు ♦ దర్ప మడంచుచు, భానుసింహు సే
నాంతరమందునుండి కొని ♦ యవ్వలి కేఁగె సురక్షితమ్ముగన్. 248

చ॥ 'పడెఁ బడె భానుసింహుఁ!' డను ♦ వార్త దవానలమో యనంగ నె
ల్లెడలను నాక్రమింప విని ♦ యీనిన బెబ్బులిమాడ్కి, రామచం
ద్రుఁడు, జయమల్లుసైన్యముల ♦ తోఁ నొనరించు రణంబు వీడుచున్
వడివడి వచ్చె వీరబలు ♦ పై గిరిపైఁబడు వజ్రమో యనన్. 249

ఉ॥ కైటభదైత్యుపై నడచు ♦ కంజదళాయతనేత్రుఁడో యనన్
సూటిగ రామచంద్రనృప ♦ సోముఁడు మొగలువీరయోధులన్
దాటుచు వచ్చి, వీరబలుఁ ♦ దాఁకి తదీయభటాళిఁ జేతులన్
దీట యడంగఁ గంఠములు ♦ ద్రెంచి యనేకులఁ గూల్చె వత్తఱిన్. 250

శా॥ గుల్లల్ గుల్లలు గాఁగఁ గొండలను, ను ♦ గ్గున్ నూకఁగాఁ గొండలన్
ద్రెళ్లన్ జేయుచు, రామచంద్రుఁడును దా ♦ ర్వీరుల్ విజృంభించు ను
ద్యల్లీలల్ గని మానసింహవిభుఁడున్ ♦ దౌదవ్వులందున్న య
బ్దుల్లాఖానునిఁ బిల్చి వారిపయికిన్ ♦ బూన్చెన్ మహోగ్రాజికిన్. 251

శా॥ ధీరోదాత్తుఁడు రామచంద్రుఁడును సం ♦ దీప్తానలజ్వాలనై
తౌరుష్కాటవి భస్మసాత్కృతముగా ♦ దర్పించి చెండాడి, యా
శ్రీరామప్రభుఁ డస్త్రధార నసుర ♦ శ్రేణీశిరశ్శ్రేణులన్
నూఱుల్ నూఱులు రాల్చునట్లు రణమం ♦ దున్ రాల్చె మస్తంబులన్. 252

చ॥ అలయక రామచంద్రపతి ♦ యావనసేనల గీటడంచి, చే
తులకసిపోవఁ బోరి బల ♦ ధుర్యుని వీరబలేంద్రుఁ దాఁకి, మం
ట లుమియు ఖడ్గరాజము బె ♦ డంగునఁ ద్రిప్పుచుఁ, దచ్ఛిరంబు వ్ర
క్కలుగను మోదె! వాఁడు పడఁ ♦ గన్ భటులున్ గొని పోయి రవ్వలన్. 253

మ॥ పొగవోలెన్ దగఁ బాఱె యానృపతి య ♦ బ్దుల్లాచమూనాయకున్
దగిలెన్; వాఁడు పరాక్రమించి, నడగొం ♦ డన్ బోలె వచ్చెన్, మహో
రగమున్ దార్క్ష్యుఁడువోలెఁ బట్టి యిలపై ♦ రాల్పంగఁ, దత్సేనయున్
మొగవిచ్చెన్ గనువిచ్చి యంబరువిభుం ♦ డున్ గాంచి శోకింపఁగన్. 254

శా॥ గాసిన్ జెందుచు రామచంద్రుఁడు తు ♦ రుష్కశ్రేణి ఖండించుచో
ఖాసింఖాను పదాఱుమందిభటు లం ♦ గ శ్రేణి రక్షింప యు
ద్ధాసక్తుం డయి యాతనిన్ దొడరి యు ♦ ద్యద్ధాటిమై ఖడ్గముల్
వేసెన్; భూపతి దాని రాల్చె నవనిన్ ♦ నిస్త్రింశధారాహతిన్. 255

× ఉ॥ ఆపదునేడుమంది యొకఁ ♦ డై పయినంబడి; రంత దోర్బలా
టోపముమై నెదిర్చుచుఁ గ ♦ డుం గడు డస్సియు రామచంద్రధా
త్రీపతి యొక్కమ్లేచ్ఛభటు ♦ దెబ్బ గళంబున సోఁకి క్రిందుమీఁ
దై పడి కూలెఁ: గల్పకమ ♦ హావనిజాతము గూలు చాడ్పునన్. 256

శా॥ ఝూలావీరుల శ్యామసింహుఁడు తురు ♦ ష్కశ్రేణిపైఁ బూన్చి దా
నాలంబుల్ బొనరించి రక్తతతు లే ♦ త్రై పార్వఁ; దద్ధాటికిన్
రాలెన్ మస్తము లెల్లెడన్; లయసమీ ♦ రమ్ముల్ విజృంభింపఁగాఁ
దాళీపక్వఫలంబులుల్ ధరణి మీఁ ♦ దన్ రాలు చందంబునన్. 257

మ॥ పరుషాకారులు, యామ్యకింకరుల లే ♦ వన్ వెల్గు, నాచోహణుల్
సరసన్ గొల్వఁ గొటేరియావిభుఁడు, బే ♦ డ్లాభర్తయున్, యావనో
త్కరముల్ భీతిలి నాల్గువెపులఁ జనం ♦ గా, సంగరక్షోణి శౌ
ర్యరసోన్మాదముతోడఁ బోరెరి మృగేం ♦ ద్రారావముల్ జేయుచున్. 258

శా॥ ఆటోపమ్మున రామచంద్రసుతుఁ డా ♦ వ్యాఘ్రంబువోలెన్ నిరా
ఘాటప్రక్రియ మ్లేచ్ఛసైన్యమృగసం ♦ ఘాతంబుపై వ్రాలెఁ; ద
ద్ఘాటిన్ సైపఁగలేక తుత్తుమురుగాఁ ♦ దాడోపతండంబుగా
రోటన్ బెట్టి సడించుమాడ్కి యవనేం ♦ ద్రుల్ స్రుక్కి రవ్వేళలో. 259

చ॥ జలధితరంగమాలికల ♦ చాడ్పున యావనసేన పైఁబడెన్;
జలమున రామచంద్రనృప ♦ సత్తముసూనుఁడు శేషనాగ మ

× The exiled prince of Gwalior Ramsah, his son Khandi Rao with three hundred and fifty of his brave Tuar clan, paid the debt of gratitude with their lives. Since their expulsion by Baber, they had found sanctuary in Mewar whose princes diminished their feeble revenues to maintain invoilable the rights of hospitality. 800 Rupees or £ 100 daily, is the sum recorded for the support of this prince. "Annals of Mewar."

య్యేలుఁగులపిండుపైఁ బడెడు ♦ నేఁపున వ్రాలుచుఁ బోరుచున్ దురు
ష్కుల తల లేరివైచె, సుమ ♦ గుచ్ఛము లల్లన గిల్లుకైవడిన్. 260

మ॥ అతఁడున్ రెండవభైరవుం డనఁగ బా ♦ హాటోపసాహంక్రియా
రతి నుప్పొంగుచు వీరవిక్రమవిహా ♦ రమ్ముల్ పొసర్పన్ దురు
ష్కతతుల్ మ్రగ్గెను; మృత్యుదేవతయు నా ♦ ల్కన్ జాచెనో నా; రణ
క్షితియెల్లన్ భటశూన్యమాచుఁ గనుపిం ♦ చెన్ నానిఁ నల్దిక్కులన్. 261

శా॥ 'అందన్ జేరఁగ నీఁడు! తుత్తుమురుసే ♦ యన్ జొచ్చె మమ్మెల్ల నీ
ఖండేరావు యముండొ రుద్రుఁడొ! మమున్ ♦ గాపాడి రక్షింపఁగా
రం' డంచున్ యవనుల్ చమూపతుల మొ ♦ ఱ్ఱల్ వెట్టి ప్రార్థింప, ను
గ్రుండై యాజయమల్లు దూఁకె! 'భయమున్ ♦ గోల్పోవుఁ' డం చార్చుచున్. 262

శా॥ చండాటోప మెలర్ప నయ్యెడ ఘోరా ♦ సాన్వీరులున్ వచ్చి యా
ఖండేరాయనిఁ దాఁకి, రాతఁడు భుజా ♦ గర్వంబుమై మార్కొనెన్;
చెండై శౌర్యము, కొంద ఱేఁగిరి రణో ♦ ర్విన్ వీడుచున్; గొంద ఱు
ద్దండస్ఫూర్తి నెదిర్చి, రప్పరశుకుం ♦ తశ్రేణులన్ గ్రుమ్ముచున్. 263

చ॥ తడయక రామచంద్రవసు ♦ ధాపతిసూనుఁ డవక్రవిక్రమా
ఢ్యుఁ డయి రణంబు సేయ, నొక ♦ యోధుఁడు ఖడ్గము నెత్తి వేయఁగాఁ
గుడిభుజ మట్టె వ్రీలి బెడఁ ♦ గుం గరవాలము ధాత్రి దుల్లినన్
బొడువుఁ డటంచు మ్లేచ్ఛు లుర ♦ మున్ బడఁ గ్రుమ్మిరి కుంతసంతతిన్. 264

సీ॥ గగనమహాగ్న్యాగ్రభా ♦ గమున నిల్చుట మాని, యిలఁ జేరు చంద్రమః ♦ కళ యనంగఁ,
క్రౌంచభేదనము గా ♦ వించి విశ్రాంతిఁ గూర్చుండెడు షాణ్మాతు ♦ రుం డనంగఁ,
గ్రతువైరి ఫాలనే ♦ త్రజ్వాలలకు సొమ్మసిల్లి కూలెడు మన ♦ సిజుఁ డనంగఁ,
గల్పాంతపవనసం ♦ ఘర్షణంబున కోర్వ కిల వ్రాలు హేమాద్రి ♦ శృంగ మనఁగ,
గీ॥ నభ్రముననుండి తనదు పు ♦ ణ్యాంబుఁ దప్పి సూటి తెగిపడ్డ చక్కని ♦ చుక్క యనఁగఁ,
దనువుఁ దాల్చిన భువనసౌం ♦ దర్య ధనము బవరమందు ఖండేరాయఁ ♦ డవనిఁ గూలె.

మ॥ వనరాశిన్ జొరఁ బాఱు వాహినులటుల్ ♦ బారై మనస్సింహుఁ డా
తనితో మ్మంద్రు సహోదరుల్ యవనమ ♦ ధ్యంబుం బోరాడఁ జొ
చ్చిన ఝూలాసుభటేంద్రులున్ భటశిర ♦ శ్ఛేదంబు సేయన్, విప
క్షనికాయంబులు దిగ్భ్రమన్ దవిలి వె ♦ న్కన్ జూడఁగా సాగినన్, 266

ఉ॥ గ్వాలియరీశులుఁ దెగిరి; ♦ వ్రాలెను నేలను భానుసింహుఁ; డి
వ్వేళ జయంబు తప్ప దొక ♦ పెట్టన సైరులఁ దాఁకి కూల్చుటల్
మేలని మానసింగు నియ ♦ మించెఁ; దురుష్కులు దిక్కులెల్ల గ
గ్గోలుపడంగ నార్చి రిపు ♦ కోటులఁ దాఁకి రవార్యశౌర్యులై. 267

సీ॥ భయదయూవనవీర ♦ భటు లారభటులతోఁ బ్రళయకాలపయోద ♦ పటలిమాడ్కిఁ
జెలరేఁగి నాల్గుది ♦ క్కులఁ గ్రమ్మ, దావాగ్ని యలమిన మృగములు ♦ కలఁగినట్లు,
లగ్నివర్షించుగ్రీ ♦ ష్మాతపోద్ధతికిఁ బుష్పవనంబు తలవాల్చి ♦ వాడినట్లు,
వారాశి యుప్పొంగి ♦ మేరమీఱఁగ, నదీ తోయపూరం బెక ♦ దొట్టినట్లు

గీ॥ రాజపుత్రులు పటుపరా ♦ క్రమసమగ్ర మూర్తులై పోరుచున్నను ♦ మొగలువీర
భటులసంఖ్య హెచ్చౌట నో ♦ ర్వంగలేక బరువుపడిరి కొండలు పైన ♦ వ్రాలినట్లు. 268

మ॥ అరు లాత్మీయబలంబు నొంపఁ, గవిలో ♦ కైకాగ్రగణ్యుండు స
ద్గురుఁడుఁ విప్రుఁడు చాందుభట్టు కర ము ♦ గ్రుండై రణోన్మాద వి
స్ఫురితుండై గజరాజవాహముఁ, గలం ♦ బుఁ గైతముఁ వీడుచుఁ,
గరవాలంబు ధరించి దూఁకెఁ బ్రతిప ♦ క్షచ్ఛేదముఁ జేయఁగఁ. 269

చ॥ అనిలజవంబునఁ విఱుగు ♦ నభ్రములట్టులు, శ్యేనధాటికిఁ
వెనుకకుఁ బర్వు నవ్విహగ ♦ బృందమునట్టులు, వేఁటకాని ద
ర్శనమున నోడి పర్విడెడు ♦ సత్వములట్టులు, చాందుభట్టు ఘో
రనిబిడధాటి బెండుపడి ♦ మ్రగ్గిరి మ్లేచ్ఛభటుల్ గుదుల్ గుదుల్. 270

సీ॥ కడదాఁకఁగనిన భ ♦ గ్నప్రాసనివహంబు, ఖండితాలంకార ♦ మండనంబు,
నసమన్వితోరుప ♦ దార్థసంఘాతంబు, స్ఖలితవ్యవస్థాక ♦ గణయుతంబు,
దుష్క్రియాకృతశబ్ద ♦ దోషభూయిష్ఠంబు, నపరాసహిష్ణు వా ♦ క్యాన్వితంబు,
నధికవిసంధియు, ♦ నపగతనియతియు, నగణమానగురుల ♦ ఘ్నాంతరంబు,

గీ॥ నపగతరసావకాశంబు, ♦ నత్యనన్వయక్రమముగాఁగ, యవనసై ♦ న్యంబునెల్ల
సరసకవిలోకపతియయ్యుఁ ♦ జాంద్రభట్టు కుకవికావ్యంబుఁబోలె నె ♦ క్కానఁగఁ జేసె. 271

మ॥ పిడుగుంబాటున సైన్యగర్భమున నా ♦ వేశించె నాతండు; చం
పుఁడు పోనీకుఁ డటంచు నొండొరులు గుం ♦ పుల్ గుంపులై వచ్చి వ్రే
లెడుసందీయక చుట్టు మూఁగికొని రా ♦ మ్లేచ్ఛుల్ ఖొరాసాను ల
య్యెడ, దేవాసురయుద్ధమట్లు సమరం ♦ బేపారె నత్యుగ్రమై. 272

సీ॥ చంద్రహాసం బెత్తి ♦ జయమల్లుకేడెంబు శీర్షకంబును జించి ♦ చెడి సైవ,
రాయశీలుఁడు సుప ♦ ర్ణప్రాభవుం డౌచుఁ గరవాలఫణిని ప్ర ♦ క్కలుగఁ జేయ,
సింహశౌర్యుండు ఖా ♦ సింఖాను మున్నున్న పరతెంచి యున్నతా ♦ శ్వంబు నణుకఁ
బులివంటిప్రోడ య ♦ బ్దుల్లాచమూపతి నెత్తిపై ఖడ్గంబు ♦ నెత్తివేయ

గీ॥ రాజపుత్రశతాధిక ♦ గ్రంధకర్త చంద్రభట్టారకుఁడు యశ ♦ స్సాంద్రమూర్తి
తల పగిలి యశ్వమునుండి ♦ తెలివి తప్పి ముందునకు సోలి ధరవ్రాలి ♦ మూర్ఛ మనిఁగె.

చ॥ ఎవని పదాంబుజాతము ల ♦ హీననృపాలవరేణ్యసేవ్య మా
కవి ధర వ్రాలినన్ మెఱుపు ♦ గ్రక్కున పీచినయట్లు ఖేలవా
రవిభుఁడు వచ్చి దూఁకి కరి ♦ రాజు మృణాళముఁబోలె నెత్తి యా
హావతలముందునుండి వడి ♦ నవ్వలఁ జేరిచె నశ్రమంబుగన్. 274

మ॥ కవి నిర్యాణమునొందె, మమ్ము నెదురం ♦ గా లేఁ డోరుండంచు న
య్యవనుల్ పొంగుచుఁ గేక లార్పులును జే ♦ యన్, దన్మహానాదముల్
దివి మ్రోయంగఁ బ్రతాపభూవిభుఁగు ద ♦ త్సేనాధిపుల్ నెమ్మనం
బవియన్ శోకము నొంది కుందిరి దురం ♦ తాయాసభారమ్మునన్. 275

సీ॥ సాగరాంతరనివా ♦ సము మాని ధరణికిఁ బరతెంచు బాడబ ♦ వహ్ని యనఁగ,
నాపత్రితాపేశ్వరుం ♦ డనుగజాసురవైరి ఫాలనేత్రానల ♦ జ్వాల యనఁగ,
సచరాచరప్రపం ♦ చముఁ గూల్పఁ బరతెంచు ప్రళయకాలపరేత ♦ రా జనంగ
యవనసేనారణ్య ♦ మలమి భస్మము చేయఁ దవిలెడు నిర్ధూమ ♦ దవానుఁ డనఁగ,

గీ॥ ధరకు దిగి వచ్చు చండమా ♦ ర్తాండుఁ డనఁగఁ వైరిగిరికోటిపై వ్రాలు ♦ వజ్ర మనఁగ
భూతలంబు నిర్యవనంబు ♦ చేతు ననుచుఁ దేజసింగు హయంబును ♦ద్రిప్పి కదలె. 276

మ॥ తనరారోమములు రెండువేల్ భటులు చెం ♦ తన్ గొల్వఁగా సింహగ
ర్జనమున్ జేసి యజాండకర్పరము పి ♦ చ్చల్గాఁ బడన్ దూఁకఁ, ద
ద్ధ్వనియున్ మృత్యువు నట్టహాసమటు స్రో ♦ త్రద్వంద్వమున్ జీల్ప 'నిం
డెను నూతేం డ్లని తేజసింగుఁ గని గుం ♦ డెల్ వ్రీలె మ్లేచ్ఛాళికిన్. 277

ఉ॥ మారట రుద్రుఁడై యతఁడ ♦ మందపరాక్రమరేఖ యొప్పఁ గ్రొ
క్కారుమెఱుంగువోలెఁ దుర ♦ గంబు రణాంగణమందుఁ ద్రిప్పి దు
ర్వారజవంబునన్ దలల ♦ పై నడిపించుచు మ్లేచ్ఛలోకసం
హార మొనర్పఁగాఁ దొడఁగె ♦ నచ్చటి యాదటి కన్నిరూపులై. 278

మ॥ కృతసర్వాహవసాధనాఢ్యము రణో ♦ ర్వర్ దేజసింహాగ్నిప
ర్వత ముప్పొంగుచుఁ దన్మహానలము ప ♦ ర్వర్ దప్పుకో లేని య
స్థితిఁ దౌరుష్కచమూమహావనము భ ♦ స్మీభాగమై చుట్టునన్
క్షితిపై రాలెను గుప్పతెప్పలుగ ని ♦ ర్జీవస్థితిన్ గూలుచున్. 279

మ॥ యవనోర్వీరుహకోటిఁ ద్రుంచి ధరపై ♦ వ్యాపింపఁగాఁ జేసి యా
హవసుక్షేత్రము సర్వమున్ జదను సే ♦ యన్ గల్గి దుర్వారసైం
ధవసంఘట్టనతోడ మెత్తఁగను దు ♦ న్నన్ గల్గి రాఠోడు పుం
గవుఁడున్ శత్రుల రక్తధార మడవల్ ♦ గట్టన్ బ్రతాపోన్నతిన్. 280

గీ॥ అహితు లందఱు తనదు సా ♦ హసము మెచ్చ విసుగ కంతంతకును విజృం ♦ భించి పొంగి
యాకుగుమి దూసి పోసిన ♦ యట్లు నఱికి వైరిసంహార మొనరించె ♦ వాలుమగఁడు. 281

మ॥ ఖురసంఘట్టన తాళమానముల ని ♦ గ్గున్ జూప రాఠోడ్భటుల్
తురగవ్రాతముఁ బూన్చి యాప్రళయరు ♦ ద్రుల్ వోలెఁ దీఁద్రించి యు
ద్ధురతౌరుష్కచమూసమూహములపైఁ ♦ ద్రొక్కించి స్రుక్కింప, న
య్యరులున్ వ్రాలిరి పీన్గుపెంటలుగ హా ♦ హాకారముల్ చేయుచున్. 282

మ॥ తెగియున్నట్టిమనోజ్ఞహారమున ము ♦ త్తెంబుల్ వలెన్ దిక్కులన్
మొగలుల్ పాఱిరి; మానసింహుఁడు "జయం ♦ బుల్ చేతికిన్ జిక్కఁ జోఁ
దెగఁ జాలున్ దగునయ్య! ధైర్యగము సా ♦ ధిప్పన్ రిపుశ్రేణిఁ గూ
ల్పఁగఁ బొండంచని మాదలింప నట సి ♦ ల్వన్ లేక వారందఱున్, 283

సీ॥ "ప్రళయరుద్రులు గాని ♦ బదమాన్ భటులు గారు; తెలియవే రాఠోడు ♦ తేజసింగు!
మృత్యుదేవతకైనఁ ♦ గృప గల్గఁగాక చంపినదాఁక నితఁడు ♦ విడువఁబోఁడు;
నితనితో మార్కొని ♦ యేగ్గుతొండంబాత బుసవచ్చె; నోడళుల ♦ నుసురులేదు;
గొలుసులఁ గట్టి తో ♦ డ్కొనిపోయినను మోము తేజసింహునిదిక్కు ♦ త్రిప్పఁ బోము;
గీ॥ నిలక తూగాడెఁ గాళ్లు, నీ ♦ కొలువు చాలుఁ; బ్రాణ ముండిన లాభముల్ ♦ పడయవచ్చు;
'రాము రాలేము మేము పో ♦ రగఁ జాల' మనిన, మానసింహుఁడుదిగు ♦ లంది నిలిచె. 284

శా॥ ఆసఫ్ఖానుఁడు కొంతసేనఁ గొని డా ♦ యన్ వచ్చె నచ్చోటికి, న
ష్టాసక్తిన్ గని మానసింహవిభుఁడున్ ♦ బ్రాణంబుఁ బ్రాపించి పె
ల్లాసల్ బాసలు పెంచి కష్టపడ, నా ♦ యాసైన్యముల్ దైన్యముల్
పాసెన్, డాసిరి తేజసింహు నెదిరిం ♦ పన్ బూని వారందఱున్. 285

మ॥ చెఱున వ్యాస్య మలంకరింప, రిపుల౯ ♦ జేమెత్తి "వేంచేయుఁ డం
దఱు వీరుల్! మిముఁ దాఁకి పోరుటకు డెం ♦ దం బుత్సవం బందె; సు
స్థిరులై పాఱక నిల్వుఁ" డంచు బదనూర్ ♦ సింహంబు పూరించె, ని
ష్ఠురశంఖంబు విపక్షకోటిపయి రా ♦ వోదుల్ వడి౯ దూఁకఁగ౯. 286

చ॥ ఒకయెడ రెండులక్షలగు ♦ యోధులు గుండెలులేక నిల్వ, నిం
కొకయెడ రెండువేలభటు ♦ లుర్వి వడంకఁగ వారిఁ దాఁకఁగా,
నొకనికి నూఱుమంది భటు ♦ లోడెడి యా రణరంగవైభవం
బొకవెయికండ్లఁ జూడవలె; ♦ నూఱక వర్ణన చేయ నెట్లగు౯. 287

చ॥ ఉదధి తరంగమాలలు మ ♦ హోన్నతధాటిని శైలపార్శ్వమం
దుఁ దగిలి పాయలై విఱిఁగి ♦ తోడనె వెన్కకుఁ బాఱి శాంతమై
పొదలెడునట్లు, మ్లేచ్ఛచము ♦ వుల్ రభసమ్మునఁ దేజసింహుపైఁ
గదిసి తదీయధాటికిని ♦ గ్రమ్మఱి వెన్కకు గ్రుమ్మె నయ్యెడ౯. 288

మ॥ పురదైత్యేంద్రుల నొంచు రుద్రునివలె౯ ♦ బోసిక యాలోకభీ
కరుఁ డయ్యుగ్రనృసింహమూర్తి యరుల౯ ♦ ఖండించి దోర్దర్ప వి
స్ఫురణ౯ వెగ్గ, రణాంగణం బఖిలము౯ ♦ శూన్యంబుగాఁ దోఁచెఁ; 'గు
మ్మరి కేఁడు౯, గుదె కొక్కనాఁ' డనెడు సా ♦ మ్యం బొప్ప రూపించుచు౯. 289

మ॥ అలఘువ్యోమ ధునీప్రవాహభరమ ♦ ట్లత్యార్భటి౯ దూఁకు నా
జలపాతం బనఁ దేజసింహుఁ డతిభీ ♦ ష్మప్రాభవుం డౌచు ముం
గలికి౯ దూఁకఁ, దదీయధాటి నిలువం ♦ గా లేక సర్వంబు మో
గలుసైన్యంబు, దిశాముఖంబులఁ గల్గం ♦ గ౯ బాఱె సైన్యంబున౯. 290

ఉ॥ "ఈయపమృత్యువు౯ దొడరి ♦ యీశ్వరుఁ డైన మనంగలేఁడు మా
యాయువు గట్టి దాట నొడ ♦ లం దసువుల్ గనఁ గంటి; మింటికి౯
బోయియు నాలుబిడ్డలఁ గ ♦ నుంగొనునారము; వైరి గెల్వ నే
దో యొకదారి చూచుకొను; ♦ మూఱక చంపకు కూటిపేదల౯." 291

మ॥ అనఁగా, నంబరుభర్త యాఱుగుర సై ♦ న్యాధీశుల౯ జేర్చి యే
మని తా నాశలు చూపెనో; భటులు తో ♦ డై కొల్వ వారు౯ రణో
ర్విని దూరమ్మునఁ బొంచి పొంచి యనువౌ ♦ వేళ౯ వడి౯ దేజసిం
హునిచుట్టు౯ వలయాకృతి౯ గవిసి ర ♦ త్యుగ్ర ప్రతాపాఢ్యులై. 292

చ॥ అది గని తేజసింగు ధను ♦ రాకృతి వార్వముఁ ద్రిప్పి, ఖడ్గముల్
చిదియఁ, దురంగమంబులు న ♦ లిఁబడ, యోధులు దుల్లి కూల, 'స
ర్వదమనుఁ' డంచు నెల్లరును ♦ బల్కఁగ; వైరుల నొక్కఁ డైన దె
బ్బ దిననివాఁడు లేఁ డన న ♦ వార్యబలంబునఁ జేసె యుద్ధమున్. 293

సీ॥ 'ఇదె చెంతఁజేరితి ♦ నిపు డైన నెదిరింపుఁ' డని కొందఱను దాఁకి ♦ యసువు లూడ్చి,
'పరువు లెత్తెద రేల! ♦ మరణంబు దప్పునే' యనుచుఁ గొందఱ తల ♦ లవియ మోది,
'యేది మీవిక్రమం ♦ బిట్టిదేనా' యంచుఁ గొందఱ డాసి ను ♦ గ్గుగను జేసి,
'యొదిగియుండెద రేల ♦ కదిసి రా రం' డని కొందఱ నసిధార ♦ ద్రుంద నేసి,
గీ॥ 'మీరు కంపించు టట్లుండ ♦ మీహయములు వడఁకెఁ గనుఁ' డంచుఁ గొందఱఁ ♦ బట్టి కూల్చి
మెలఁగె రణమునఁ దేజసిం ♦ గెలుకపిండు నలముకొని పిల్లి చెరలాట ♦ మాడు నట్లు. 294

సీ॥ ఆననేందువు దర ♦ హాసచంద్రికలినఁ జని రాయశీలు వ ♦ త్తుమ్ముఁ గ్రుమ్మె;
నొయ్యారమునఁ బోయి ♦ యోరచూపునఁ జూచి జయమల్లు నశ్వంబు ♦ సంహరించె;
నిలిచినట్టులె నిల్చి ♦ చెలరేఁగి ముం దేఁగి వీరబలేంద్రును ♦ ర్వఁబడ మోదె;
నోర ఖడ్గ మూంచి య ♦ త్యుల్లాసమునఁ జేయి సాచి ఖాసింఖానుఁ ♦ జక్కఁడాచెఁ;
గీ॥ గరయుగంబున ఖడ్గయు ♦ గంబుఁ దాల్చి, చనుచు నతికె నబ్బుల్లా భు ♦ జద్వయంబు;
మీస మొత్తి యాసఫ్ఖాను ♦ మేను చించెఁ; దేజసింగు ప్రతాపసం ♦ దీప్తుఁ డగుచు.

మ॥ కదురత్రి జయలక్ష్మియున్ వధువు, మో ♦ గల్వీరు లాదేవి సం
దడిమైఁ గొల్చెడు చుట్టపక్కములు, యు ♦ ద్ధంబున్ వివాహంబుగా,
బెడగున్ గత్తుల పూలమాలలు శుభా ♦ ప్తిన్ గూర్చుచున్ దేజసిం
హుఁడు డేగాటల నాఁడు పెండ్లికొడు క ♦ ల్లోప్పాత నవ్వేళలో. 296

గీ॥ దేవ తిర్య ఙ్మనుష్యులఁ ♦ దేజసింహు నట్టి వీరుండు లేఁ డని ♦ యాద అనఁగ
సమర మొనరించె; శాత్రవుల్ ♦ సమసి రపుడు శిశిరమున నాకు రాలెడు ♦ చెలువుదోఁచె.

ఉ॥ పోఁడిమిమీఱ నార్వురు చ ♦ మూపతులున్ భటు లెంతకాల మ
ల్లాడినఁ దేజసింహుఁడు, క ♦ లంగుటకాని, హయంబు సుంత తూ
గాడుటగాని, కత్తి కర ♦ మందుఁ జలించుట గాని లేద; క్రొ
వ్వాఁడిమి రేఁగి మ్లేచ్ఛభట ♦ భంజనమున్ బొనరించె నుగ్రుఁడై. 298

మ॥ కదనక్షోణిని మానసింహుఁ డట వె ♦ న్కన్ వెన్కనే పొంచి సా
గి దరిన్ జేరుచు జోడుగుండుల తుపా ♦ కిన్ ద్రేల్పఁగా; వర్మమున్

జెదురన్, వెన్ను నగల్చి వక్షమున దూ ♦ సెన్ గుండు; లాదెబ్బతోఁ
జదియన్ మోదెను తేజసింగతని దో ♦ స్తంభంబు బెండై చెదర్న్. 299

సీ॥ గిరిభేదనము చేయు ♦ తటి నొక్కచో భ్రాంతిఁ బడయు దైవతచక్ర ♦ వర్తి యనఁగ,
గగనహర్మ్యాగ్రభా ♦ గవిహారమును మాని ధరఁజేరు చందమా ♦ ర్తాండుఁ డనఁగ,
దివి నేగువేళఁ గ్రిం ♦ దికి విమానము జాఱి పడిన ఖేచరసార్వ ♦ భౌముఁ డనఁగ,
భువనముల్ గంపిల్ల ♦ మ్రోఁగి యాఁగిన ప్రతాపాజ్ఞాతుపాంచజ ♦ న్యం బనంగ,
గీ॥ నంతదాఁకను మొగలుసే ♦ నాబ్ధి యింకఁ బరమవీర్యంబున జ్వలించు ♦ బాడబాగ్ని,
దేజసింగశ్వముననుండి ♦ త్రెళ్లి పడియె 'నోజగద్గురు! త్రిజగద్గు ♦ రూ!' యటంచు.

శా॥ ఆరాఠోద్భవనప్రతాపతపనుం ♦ డస్తంగతుం డైచనన్;
భేరీనాదము బొబ్బ లార్పులును శో ♦ భిల్లన్ మొగల్ సేన; శో
కారావంబుల రాజపుత్రకుల సై ♦ న్యం బంతయున్ బ్రుక్కి ని
స్సారంబై స్పృహ తప్పి జీవకళ లే ♦ శంబైనఁ గన్పింపమిన్. 301

సీ॥ హారావళీపర్వ ♦ తాంతరమందుండి వచ్చు కేసరిసార్వ ♦ భౌముఁ డనఁగ,
యావనభువనసం ♦ హారంబు గావింప నెత్తి పైఁబడు పెను ♦ మిత్తి యనఁగ
జగము లన్నిఁటిని ధ్వం ♦ సం బొనర్పఁగ రెచ్చి పరతెంచు లయకాల ♦ భర్గుఁ డనఁగఁ,
గల్పాంతమున జగ ♦ ద్గణము నుమ్మగఁజిమ్ము సప్తప్రభంజనో ♦ చ్చలన మనఁగఁ,
గీ॥ దేజసింహుని మృతికి నా ♦ ర్తిని వహించి 'యవనసైన్యాంబునిధి మదీ ♦ యాస్త్రబాడ
బానలవ్యాప్తి నింకింతు' ♦ నని ప్రతాపవిభుఁ డరాతులపై విజృం ♦ భించె నపుడు. 302

సీ॥ ముక్కతోడరమల్లు ♦ భూరిసైన్యం; బసఫ్ఖాను ఖాసింఖాను ♦ కన్నుఁగవయుఁ;
గంఠ మబ్దుల్లాయుఁ ♦ గడుపున జయమల్ల రాయశీలుల భట ♦ వ్రాతములును;
బాదంబులను వీర ♦ బల-రాయసింహుల సైన్యంబు; రెండుప ♦ క్షంబులందు
షాబాజుఖాఁ చమూ ♦ సమితి యబ్దురహిమానుసేనాపరం ♦ పరలు బెరసి;
గీ॥ యంబరీశుండు పుచ్ఛంబు ♦ నందు నిలిచి; గారుడవ్యూహ మొనరింపఁ ♦ గాఁ బ్రతాప
విభుఁడు, సామంతు లందఱు ♦ విడక కొలువ, దస్యుకోటి దండవ్యూహ ♦ ధాటిఁ దగిలె.

మ॥ ఉరగాధీశు సహస్రజిహ్విక లటం ♦ చూహింప దోర్దర్పదు
ర్భరులై యొప్పు శిశోదియాసుభటు లా ♦ రాణాపిఱుందన్ భయం
కరనిస్త్రింశకఠోరధార నిగుడం ♦ గా, గండభేరుండముల్
హరిణవ్రాతమునట్లు చెండిరి విప ♦ క్షానీక మత్యుద్ధతిన్. 304

శా॥ లోకమ్ముల్ పొడిగాఁగఁ దాండవకళల్ ♦ దొల్కాడ నర్తించు నా
శ్రీకంఠున్ బురుడించు రౌద్రరసమూ ♦ ర్తిప్రాభవం బొప్పఁ బ
ట్టాకత్తిన్ గొని యాప్రతాపుఁ డరికం ♦ ఠంబుల్ విదారించుచున్
జీకాకై పడఁ జేసె; మోగలుచమూ ♦ శ్రేణిన్ సమీకస్థలిన్. 305

మ॥ క్రమమై హస్తము లెత్తి లేచుటయు, ఖ ♦ డ్గవ్రాతముల్ కాంతిపూ
రములన్ బెల్లుగఁ గ్రమ్ముటల్, భటులమూ ♦ ర్ధమ్ముల్ వడిన్ ప్రీలి ర
క్తములన్ బైకెగఁజిమ్ముటల్, యవనయో ♦ ధవ్రాతముల్ గూలి ప్రా
ణము గోల్పోవుట తప్ప వేఱెదియుఁ గా ♦ నన్ రాదు నల్వంకలన్. 306

మ॥ తమవ్యూహంబు చొరన్ బడన్ యవనయో ♦ ధశ్రేష్ఠు లిర్వంకలన్
గుములై పైఁబడఁగాఁ బిపీలికములన్ ♦ గుంపౌచుఁ బైకెక్కు న
శ్రమమై పాఱు భుజంగరాట్సదృశమా ♦ రాణాచమూదండ మా
ర! మహావేగముతోఁ దురుష్కభటగ ♦ ర్భం బందు దూరెన్ వడిన్.! 307

మ॥ శతధాఖండము లౌచు రాలె సమర ♦ క్ష్మామధ్యమందున్, విశీ
ర్ణతనుత్రాణచయంబులున్, దళితకుం ♦ తశ్రేణు, లాపై విలుం
ఠితకంఠంబులు, భగ్నఖడ్గములు, కుం ♦ ఠీభూతభేరుల్, నిపా
తితకేతువ్రజముల్, విఖండితగదా ♦ దీవ్యన్మహాదండముల్. 308

చ॥ తడయక వైరిశీర్షములు ♦ తాళఫలంబులవోలె డుల్లఁగన్
బొడవఁగ నమ్మహాపురుష ♦ మూర్తికె చెల్లును; శాత్రవాశ్వముల్
వడిఁ దనుఁ గాంచి భీతిగొని ♦ పాఱఁగ వల్గితధార నెత్తి న
చ్చెడు పని చైతకంబునకె ♦ చెల్లు ననంగ మెలంగి రిర్వురున్. 309

ఉ॥ అప్రతిమానసాహసమ ♦ హాబలవిక్రముఁ డైన రాజపు
త్రప్రభుఁ డాప్రతాపుఁడును ♦ దస్యుసమూహములన్ వధించి, బ్ర
హ్మప్రళయంబు చేసె; సమ ♦ రాంగణమున్ విడి యంబరీశు సై
న్యప్రతతుల్ గలంగుచు భ ♦ యావిలచిత్తతఁ బాఱె దిక్కులన్. 310

గీ॥ పూచి పట్టిన నడగొండ ♦ పోల్కిఁ దనరి, పట్టు బంగారు జిలుగుటం ♦ బారి నొసఁగి
"పంచమంగళ" గజరాజు ♦ వఱలె; నందు మానసింహ-సలీములు ♦ గానఁ బడిరి. 311

× In vain he (Pratap) strained every nerve to encounter Raja Mann, but though denied the luxury of revenge, on his Rajput foe, he made good a passage to, where Selim commanded. His guards fell before Pratap, and but

గీ॥ తెఱలి తీవ్రక్రుధాశోణ ♦ దృగ్యుగంబుఁ బఱపి, యశ్వముఁ గోత్తలఁ ♦ బైఁ గవించి,
యుగ్రసింహంబు వేదండ ♦ యుగమునట్లు బల్లె మెత్తి ప్రతాపుఁ డ ♦ వ్వారిఁ బోదివె.

సీ॥ రౌద్రరసారూఢి ♦ శ్రవణముల్ రిక్కించి వీఁపున నున్న ప్ర ♦ తాపుతోడ
నుబికి, ముందరికాళ్ళు ♦ లున్నతంబుగ నెత్తి, యువరాజమానసిం ♦ హుల గజేంద్రు
దంతద్వయంబుపైఁ ♦ దగ మోపి భయదహేషలఁ జేసి దర్పించి ♦ చైతకంబు
నిలిచె; నాపంచమం ♦ గళము తద్ధాటికి వెఱచి తొండముఁ దల ♦ విసరుకొనుచు

గీ॥ వెనుక కొక్కుమ్మడిగఁ బాఱెఁ ♦ బృథివియద్రువఁ; గజగమనధాటి గండంబు ♦ గడచి పోయి
మానసింహ_సలీములు ♦ మనఁ గలిగిరి; మావటులు మాత్ర మిరువురు ♦ మడిసి రపుడు.

సీ॥ కను లున్న భాగ్య మీ ♦ తని యమానుషశౌర్యరేఖఁ గంటి మటంచు ♦ రెండుపక్ష
ముల భటు లని మాని ♦ నిలిచి; రబ్దూరహిమాను నివ్వెల్ల వి ♦ స్మయము గదురఁ
“బదునాల్గు భువనముల్ ♦ వెదకిన రాజపుత్రకులట్టి విక్రమ ♦ రాసులుండ;
రిట్టి పూజ్యులఁ బట్టి ♦ హింసించు మామ్లేచ్ఛజాతులు పరమదు ♦ ర్జాతులగుతఁ;

గీ॥ దనువునను జీవ·ముండెడు ♦ దాఁక, వారి చరణసేవ చేయుదుఁ గాని ♦ మఱచి తప్పి
యైన, నిసుమంత యపకార ♦ మాచరింప'' నని ప్రతిన చేసి తనఖడ్గ ♦ మవని వైచె. 314

మ॥ తన చేనున్నరవిధ్వజంబుఁ గని 'యీ ♦ తండే ప్రతాపేశ్వరుం'
డని యామ్లేచ్ఛులు చుట్టుఁ జుట్టుకొని ఖ ♦ డ్గానీకకుంతాది సా
ధనముల్ వైచిరి కాని, యాతఁ డణుమా ♦ త్రంబు వెన్కకుఁ బోక, కే
తనముం బీడక, పోరుచుండె నరిసం ♦ తానంబు ఖండించుచున్. 315

సీ॥ అరి వీఁడు, వీఁడాప్తుఁ ♦ డనరాక సంకులరణ మయ్యె; రాణా న ♦ రాతికోటి
ముట్టడించెను; రాజ ♦ పుత్రవీరులు క్షీణబలు లౌట మేవాడ ♦ భానునిగతి

---

for the steel plates which defended his howdah, the lance of the Rajput would have deprived Akbar, of his heir His steed the gallant Chytnc, nobly seconded his lord and is represented in all the historical drawings of this battle, with one foot raised upon the elephant of the Mogul, while his rider has his lance propelled against his foe The conductor destitute of the means of defence. was slain. When the infuriated animal, now without control, carried off Selim. On this spot the carnage was immense, the Moguls eager to defend Selim, the hordes of Mewar to second their Prince who had already received seven wounds. Marked by the Royal umbrella, which he would not lay aside and which collected the might of the enemy against him, Pratap was thrice rescued from amidst the foe. "Annals of Mewar"

సందిగ్ధముగఁ దోఁచె; ♦ మాదేహాగణముతో రణమున రక్తధా ♦ రలను దోఁగు
తపనునిమాడ్కిఁ బ్ర ♦ తాపప్రభుండు గాయములతో రక్తసి ♦ క్తాంగుఁ డయ్యె!
గీ॥ విరియఁ బూచిన కింశుక ♦ తరువువోలె వెలుఁగుచుండియుఁ గడు విజృం ♦ భించి వైరి
భటుల శిరములు చిద్రుపలై ♦ వసుధ రాల, నతఁడు రణ మొనరించె భ ♦ యంకరముగ.
సీ॥ వెనుకు ముందులు చూచు ♦ కొనక, యూపిరి పుచ్చుకొనక, యాలోచించు ♦ కొనక, వీరు
వా రనుకొనక, క ♦ న్పడువారలను బట్టి చంపు నాసంకుల ♦ సమరమందు,
+ నాసఫుఖానుతో ♦ నాఁ బదోనియు "మనప్రక్క, వైరులప్రక్క, ♦ రాజపుత్రు
లుందురుగా: వీరి ♦ యందు శాత్రవు లంచు హితు లంచు మీ రెట్టు ♦ లెఱుఁగుచుందు"
గీ॥ రన, నసఫ్ఖాను "కన్మూసి ♦ కొనుచుఁ జీల్చి వేయుదుము; రాజపుత్రులు ♦ విమతు లైన
విహితులైన యావనమత ♦ ద్వేషు లగుట నం దెవరు నీల్గినను మేలె" ♦ యనుచుఁ దెలిపె.

సీ॥ తమరాజరాజు ర ♦ క్తము గన్పడ శిశోదియావీరులును సలుం ♦ బ్రాధిపతియు,
శ్యామసింహాదులు ♦ సాన్వర్త సమవర్తిమూర్తులై యరిగళం ♦ బులను జీల్చి;
రపుడు మనసింహుఁ ♦ డా ప్రతాపేంద్రుని యడుగులు మ్రొక్కి సూ ♦ ర్యధ్వజంబు
పెఱికి కొండాకదూర ♦ మరిగె; నెచ్చట రవిధ్వజ మున్న నచటఁ బ్ర ♦ తాపుఁడుండు
గీ॥ ననుచుఁ జెక్కురు యవనులం ♦ దరిగి; రంత, దురము భర మయ్యె; భటులతోఁ ♦ దొమ్మిదిగురు
§ సోదరులతో మనసింహుఁ ♦ డాదినంబు స్వర్గమున కేఁగి చెల్లించె ♦ స్వామిభక్తి! 318
మ॥ అవనిం బ్రాలిన ధేలవారపతి, క్రో ♦ ధావేశుఁడై దుర్నిరీ
క్షవికాసంబునఁ బెల్లుగేఁగుచుఁ బ్రతా ♦ పాధీశరత్నంబు, శా

\+ At one stage in the fierce struggle Badouni asked Asaf-Khan how he could distinguish between the friendly and the enemy Rajputs and was assured in reply that he could not do wrong if he shot, as sportsmen sav 'into the brown' because, as the commander cynically observed. "On whichever side they may be killed, it will be a gain to Islam·

"Akbar the Great Mogul"

§ Manah seized upon the insignia of Mewar and rearing the golden Sun over his own head, made good his way to an intricate position drawing after him the brunt of the battle, while his prince was forced from the field. With all his brave vassals, the noble Jhala fell and in remembrance of the deed his descendants have, since the day of Huldighat, borne the regal ensigns of Mewar and enjoyed the right hand of her princes

"Annals of Mewar"

త్రవవిచ్ఛేదము చేయఁ జొచ్చెను సలుం ♦ బ్రాభర్త తోఁ ద్రోచు నా
హావరంగంబున మ్లేచ్ఛవీరభటశ్రీ ♦ ర్ఘార్భిఁ విదారింపఁగన్.

× గీ॥ బల్లె మది మూఁడుచోట్లఁ, దు♦పాకి యొక్కచోటఁ, జంద్రహాసము మూఁడు♦చోటులందుఁ
దాఁకి, రక్తము లురలఁ బ్ర ♦ తాపదేవుఁ డొప్పె నంగారవల్లరి ♦ యో యనంగ! 320

ఉ॥ తూములనుండి ధార లయి ♦ తోయము దూఁకెడునట్లు: భీప్రదం
బై మెయినుండి తొమ్మిదియు ♦ నట్వది గాయములందు నెత్తురుల్
భీమముగాఁగ దూఁక, రిపు ♦ వీరహయాళి భయంబు నొంది ది
క్సీమలఁ బాఱఁ, జైతకము ♦ సింహముమాడ్కిఁ జెలంగె నయ్యనిన్. 231

మ॥ "విన! నేఁ డీమొగలాయివీరుల తలల్ ♦ ఛేదింతు; నిం దుండి రా!"
నని జృంభించుచు వైరిఁ గూల్చెడు ప్రతా ♦ పాధీశు నర్థించి ప్రా
ర్థనముల్ సేసియు విన్నవించియు సలుం ♦ బ్రా భిల్లలోకేంద్రు లా
తనిఁ దోడ్తెచ్చిరి మ్లేచ్ఛవీరభటమ ♦ ధ్యంబుదుఁ దప్పించుచున్. 322

మ॥ తనవంశంబునఁ బుట్టి స్వచ్ఛమగు స్వా ♦ తంత్ర్యంబుఁ గాంక్షించి యా
వనసైన్యంబును జించి చెండుచుఁ బ్రతా ♦ పప్రాభవుండౌ ప్రతా
పునకున్ గల్గఁగనున్న క్లేశము లవం ♦ బున్ జూడఁగా నోడి క్రుం
కె ననంగా రవి పశ్చిమాంబుధి మునిం ♦ గెన్ రక్తకాంతిచ్ఛటన్. 323

సీ॥ ఆనాఁడు రణరంగ ♦ మందుఁ గూడిన ప్రతాపప్రభుసుభటులి ♦ ర్వదియు రెండు
§ వేలలో నెన్మిది ♦ వేల్మంది బ్రదికి; రాతని బాధు లైదువం ♦ దలు మడిసిరి;
త్వారువీరులు మూఁడు ♦ వందలేఁబదిమంది పడి; రొక్కొక్కకులంబు ♦ వందలుగను
భటులఁ గోల్పడె; మ్లేచ్ఛ ♦ వాహినులందుఁ దొంబదివేలు ప్రాలి ర ♦ క్కదనమందు;
గీ॥ మూఁడులక్షల కెక్కుడై ♦ మొగలుభటులు మనినవారెల్ల గాయముల్ ♦ దినినవారె
పగతురం దాఁక నోపక ♦ మొగలుసేన నిలిచె బెగడంది నింగిఁ జూ ♦ దుక్కులు నిగుడ్చి. 324

× Three from the spear, one shot, and three by the sword.
"Annals of Mewar."

§ But the desperate valour (on the part of Rana Pratap) was unavailing against such a force with a numerous field artillery and dromedary corps mounting swivels and out of twenty two thousand Rajputs assembled that day for the defence of Huldighat, only eight thousand quitted the field alive.
"Annals of Mewar."

మ॥ పరమోదారుఁ బ్రతాపుఁ గన్గొని సలుం ♦ బ్రాభర్త "యెల్లప్పు డిం
తరుదై నీముఖచంద్రునిం దవిలి లో ♦ కాహ్లాదముం బెంచు నా
దరహాసాంకుర మెందుఁ డాఁగె నిటు చిం ♦ తం గుంద నేలా సురే
శ్వరుఁడుం గాలము దప్పు నొక్కకరణిం ♦ వర్తించుటల్ వింతయే! 325

సీ॥ "ఏకలింగేశ్వరుఁ ♦ డిచ్చినదానితో నేవేళఁ దృప్తి వ ♦ హించు టొప్పు;
సాధనసంపత్తి ♦ చాలమి విజయ మొందఁగలేక పోయి యుం ♦ డఁగవచ్చుఁ;
బరిభూతి యనినంతఁ ♦ బ్రళయ మంచుఁ దలంప; మపజయంబున సత్య ♦ మతిశయిల్లు;
నీపూట కిది చాలు ♦ రేపు మరల నచ్చి భువనముల్ కీర్తింపఁ ♦ బో రొనర్తు;
గీ॥ మెంతకాల మజేయమై ♦ యెసఁగి ధర్మ మహిమ స్వాతంత్ర్యదీక్షయు ♦ మనల విడువ
వంతకాలము శాత్రవు ♦ లంగుళంబు మేర యైనను గదలింప ♦ లేరు మనల. 326

చ॥ ఇదియుఁ బ్రదోషకాల మిపు ♦ డెల్లను యుద్ధమునిల్చె; నిందుఁ జే
యఁ దగిన దేది కన్పడదు; ♦ హాయిగఁ గొండను దాఁటి పొమ్ము; నేఁ
డుదిమొద లీచమూగణతులఁ ♦ దోడ్కొని నీపదముల్ భజింపఁగా
నుదయమె వత్తు; నొండుగతి ♦ నుల్లమునం దలపోయ కేఁగుమీ!" 327

మ॥ అనఁ "దండ్రీ! నను నమ్మి కొల్వఁగల నే ♦ నాధీశ్వరుల్ వ్రాలి కూ
లిన నీచీఁకటిఁ ద్రోసి నే నెటుల హా ♦ ర్దీఘాటు వీడంగ నే
ర్తును! మేవాడ్భటశౌర్యలక్ష్మి రణమం ♦ దుం దుమ్ము పాలయ్యె! నే
ననిఁ గావించెద; శత్రులం దునిమెదం; ♦ బ్రాణంబు లర్పించెదం. 328

మ॥ "గురులుం మాన్యులు చుట్టపక్కములు నా ♦ కుం గూర్చు సామంతభూ
వరు లీలోకమునందు నాకుఁగల సం ♦ బంధుల్ భుజావీర్యవి
స్ఫురణం బోరుచు వారి వారి పొడుగుం ♦ క్షోణీస్థలిం గొల్చి పం
డిరి; వీరందఱు వీడి దొంగఁబలె నొం ♦ టిం బోవఁ గాల్లాడు నే. 329

మ॥ ఒడలం దూపిరి యాడునంతకు రణో ♦ ద్యోగంబునం దుండి నా
యడుగుల్ వెన్కకు రావు; సూతయు శరీ ♦ రాయాసముం దోఁప దీ
కడ; రే యైన దివంబ యైన, నొకఁడై ♦ కన్పట్టుఁ; బూర్వాద్రి సూ
ర్యుఁడు దోతెంచెడుదాఁక శాత్రవుల ♦ నోర్తుం; గూర్తుఁ గీర్తిచ్ఛటల్. 330

సీ॥ అని ప్రతాపుఁడు పల్క ♦ విని భీమచాందు "భారతఖండ చండమా ♦ ర్తాండమూర్తి!
యని యొనర్పంగలే ♦ వని కాదు; భీతిల్లి తని కాదు; సకలలో ♦ కాళి యెఱుఁగు

నినువంటి వీరుఁ డెం ♦ దును ద్విలోకములఁ ద్రికాలమ్ములందును ♦ గలుగఁ డనుచు;
సహయ మట్టిది గానఁ ♦ జనుట మే'' లనెఁ గృష్ణసింగు: "నా కిట్లు తోఁ ♦ చెడిఁ దలంపఁ
గీ॥ గొంతకాలము సంగర ♦ క్షోణి విడిచి యవలఁ దొలఁగుట పౌరుష ♦ హాని గాదు;
నీవు గలిగిన నిఖిలార్థ ♦ నియతి గలుగు; దైవ మున్నది యాపై వి ♦ ధానమునకు'' 331
చ॥ అనినఁ బ్రతాపుఁ 'డేమియును ♦ నాడఁగలేను; పరాభవాగ్ని నా
మనసు దహించె' నాచన, న ♦ మాత్యశిఖామణి కృష్ణసింహుఁడుఁ
వినయ మెలర్ప వేఁడుకొని ♦ వేయు విధంబుల విన్నవించి సాం
× త్వనములఁ గుస్తరించుచుఁ బ్ర ♦ తాపునిఁ బంపె రణంబునుండియున్. 332
సీ॥ కాలిబాటను జైత ♦ కముపైఁ బ్రతాపుఁడు గిరివెంటఁ గొంత ద ♦ వ్వరుగుచుండఁ,
జెంత నశ్వఖురాళి ♦ క్షితి సోఁకు ధ్వని విని తిరిగి వెన్కకుఁ జూచి ♦ తురకభటులు
తఱుముకొనుచు వచ్చు ♦ టెఱిఁగెఁ; గొంకొకదూర మరిగి మరలి చూచి ♦ యా దొకండు
తగ్గియుండుటఁ గాంచెఁ; ♦ దనప్రయాణము సాగఁ జేయుచు మరలి వీ ♦ క్షించె; నింక
గీ॥ నొకఁడు లోపించె; నంతలో ♦ నుస్పురగతిఁ బాఱు పదిమూరల వెడల్పు ♦ టేఱు దవిలెఁ;
జైతకము దేహమునమున్న ♦ సత్వమెల్ల నొక్కచోఁ జేర్చి సెలయేటి ♦ నుబికి దాఁటె. 333
§ మ॥ కనుఁ గష్టంబున వెన్కవచ్చు భటుఁ డొ ♦ క్కండు డేటియున్ హయం
బడుగుల్ మోవఁగఁ జేసి, దాఁటుకొని యనీ ♦ లాశ్వంబుపై నెక్కపో
యెడి యో యోధకులాగ్రణీ! నిలువుమీ ♦ యి'' ష్టంచుఁ బల్కన్ బ్రతా
పుఁడు; యసిద్ధంబుగ నూటి ర'' మ్మని హయం ♦ బున్ డిగ్గి నిల్వంబడెన్. 334

× The Rana having been wounded, fled to the hills mounted on his beloved steed Chytuc and the victors were too exhausted to pursue him.

"Akber the Great Mogul."

§ Pratap unattended fled on the gallant Chytuc who had borne him through the day and who saved him now by leaping a mountain stream when closely pursued by two Mogul chiefs, when, this impediment momentarily checked But Chytuc, like his master was wounded, his pursuers gained upon Pratap and the flash from the flinty rock announced them at his heals; when, in the broad accents of his native tongue, the Salutation "Ho! nila Guodaca aswar (ho! rider of the blue horse!) made him look back and he behold but a single horse-man, that horse man, his brother Sukta, whose personal enimity to Pratap had made him a traitor to Mewar, beheld from his ranks of Akbar, the blue horse flying unattne

మ॥ త్వరమై నశ్వము డిగ్గి యోధుఁడును జెం ♦ తన్ ప్రాలి "నానామహీ
శ్వర శీర్షస్థ కిరీట రత్నచయ శో ♦ భాపూర నీరాజన
స్ఫురణన్ మించు భవత్పదాంబుజయుగం ♦ బున్ గాంచి సేవించు నా
పరమైశ్వర్యము గల్గె నేఁటికిఁ! బ్రతా ♦ పా! విశ్వలోకార్చితా! 335

మ॥ "ధర, సామాన్యపు శబ్దజాలమున "స్వా ♦ తంత్ర్యంబు" దా నొక్కఁడై
బరఁగెన్; నేఁడు భవత్పరిగ్రహ మహా ♦ భాగ్యంబునన్ జేసి, స
ర్వరసాధిష్ఠితమూర్తి నొప్పుచుఁ బర ♦ బ్రహ్మప్రభావప్రభన్
వఱలన్ జొచ్చెను; దివ్యమూర్తివి! ప్రతా ♦ పా! విశ్వలోకార్చితా! 336

సీ॥ అన్నవు; స్వామివి; ♦ యాచార్యుఁడవు; ప్రాణ మెత్తుగాఁ జూచి న ♦ న్నేలు నిన్నుఁ
దెగనాడి, యకట! భ్రా ♦ తృద్రోహమును గురుద్రోహంబు నొడిగట్టి, ♦ తురకలందుఁ
గలిసి, మేవాడపైఁ ♦ గత్తిగట్టుటను మాతృద్రోహ మొనరించి ♦ తిట్లు పడితి!
నేఁఱువాఱెడి బాష్ప ♦ వారి నీయడుగులు తడుప నాచిత్తము ♦ త్తలము నొందె!

గీ॥ నఖిలభువనవంద్యంబు నీ ♦ యడుగుఁదోయిఁ దలఁకుచున్ నాదు పాడుచే ♦ తుల స్పృశింపఁ;
బెరిఁగెఁ గొండలు కొండలై ♦ దురితరాశి; యెట్లు కృపఁ దేల్తువో! నన్ను ♦ నింకమీఁద. 337

సీ॥ మరణదండన మాన్పి ♦ కరుణించి యమృతసారము పోసి తనుప్రా ♦ ణమున కన్న
నెక్కుడుగాఁ జూచి ♦ యిర్వదేఁడులదాఁకఁ గ్రింద మన్నని బొజ్జ ♦ యందుఁ జేర్చి
జనకుఁడై పెంచె శా ♦ శ్వతయశోనిధి సలుంబ్రారాజ్యలక్ష్మికి గా ♦ రాపుభర్త:
యకటకటా! నోర ♦ ననరాని విధమునఁ గాఱు లాడితిఁ గడ ♦ కానరమున

గీ॥ నభినవ కిసాల కోసులా ♦ బై తనర్చు నామహారాజు మది యెంత ♦ యడలెనొక్కొ!
యీ పితృద్రోహ మొకఁడే ♦ యెట్టివర్గ తలకు నైనను గొంపోవఁ ♦ గలదు నన్ను. 338

సీ॥ అనినుండి నీవేగు ♦ టరసి యాబరుభర్త నీతలఁ దెచ్చువా ♦ నికిని మాళ్వ
ధర యిత్తు ననియె, మూ ♦ ల్తాన్ ఖొరాసాన్ దొరల్ గదలి రేకాకి నిన్ ♦ గాంచి కరఁగి

---

ded. Resentment was extinguished and a feeling of affection mingling with sad and humiliating recollections took possession of his bosom. He joined in the pursuit but only to slay the pursuers who fell beneath his lance and now for the first time in their lives, the brothers embraced in friendship. Here Chytuc fell and as the Rana unbuckled his caparison to place it upon "Unkaroo" presented to him by his brother, the noble steed expired.

"Annals of Mewar."

మొగలులదేసఁ గిన్క ♦ పొడమి యాయిర్వురఁ దఱిమి గీటడచి నీ ♦ దరిఁ దరిసితి;
మూఁడేండ్లకడువున ♦ మునిఁగి నేఁటికిఁ గంటిఁ దనివిదో భ్రాతృవ ♦ త్సలుని నిన్ను;
గీ॥ సకట! యీర్ష్యాగ్రహగ్రస్త ♦ మైన హృదయపాప మెల్ల బశ్చాత్తాప ♦ వహ్ని సమసెఁ;
ద్వత్కృపామృతవృష్టి నా ♦ పైనిఁ గురిసి ననుఁ బునీతునిఁ జేయు మ ♦ నాథనాథ!” 339
క॥ అని జడిపట్టిన వడువునఁ గనులను బాష్పములు దొరఁగ ♦ గద్గదకంఠం
బునఁ గేలు మొగిచి నిలిచినఁ గనుఁగొని వాత్సల్యరాగ ♦ కళ లుట్టిపడన్. 340
మ॥ “నను నీవింతగ వేఁడుకోవలెనె! య ♦ న్నా! ర”మ్మటంచున్ బ్రితా
పనృపోత్తంసుఁడు సూక్తుఁ గౌఁగిటను ని ♦ ల్పన్, వాఁడు హర్షించె; నం
తన నిర్వ్యంగను లేక చైతకము క్రిం ♦ దన్ వ్రాలె; వీక్షించి గ్ర
క్కున జీనిన్ సడలించి తేజి సరసన్ ♦ గూర్చుండెఁ జింతారతిన్. 341
మ॥ అతిదీనంబుగ స్వామిమోముఁ గని యా ♦ యుత్యుత్తమాశ్వంబు బా
ష్పతతుల్ పిడుచు మందమందముగ హే ♦ షాధ్వానమున్ జేసి, యం
చితమౌ భక్తిఁ దదీయపాదములపై ♦ శీర్షంబుఁ బొందించి స్వ
స్థతఁ గన్మూసె; మఱెప్డు మేల్కొనని ని ♦ ద్రానిష్ఠలో మున్గుచున్. 342
చ॥ “అకటకటా! జగత్ప్రియయ ♦ మైన, నొకంగుళమైనఁ దప్పుదా
రికిఁ జన కాయరాతిహయ ♦ బృందము భీతిలి పాఱఁ దాఁకి యా
ర! కుడిభుజంబ వోచు సమ ♦ రంబుల నన్ను భరించుచుంటి; చై
తకమ! ఋణానుబంధములు ♦ తప్పెనె! నీకును నాకు నేఁటికిన్. 343
సీ॥ నాయెడ నీకు నెం ♦ తటి భక్తి! యెంత విశ్వాస! మెంతటి మహో ♦ త్సాహభరము!
కొడుకునకన్న నె ♦ క్కుడు ప్రీతిఁ బండ్రెండు వత్సరంబులుగ నా ♦ పంచ గాచి
తకటకటా! శిర ♦ మందుఁ దురాయితోఁ బెండ్లి కొడుకునట్లు ♦ వెడలివచ్చి
కనువిం దొనర్తువు; ♦ కదనరంగముల నీసరిలే దనఁగఁ గీర్తి ♦ నెరపినావు;
గీ॥ బంధులను నాప్తులను వీడి ♦ వచ్చు నన్ను విడువఁజాలక యిందాక ♦ వెంట వచ్చి
తోయి! మధురాతిమధురమై ♦ యొప్పు నీదు వీరహేష నాలించెదు ♦ పెంపు చాడెనె!” 344
సీ॥ అని కుందఁ గని సూక్తుఁ ♦ “డభ్రంబు తలపైన నొఱుఁగ నుంత కలంగి ♦ రొఱుఁగ వీవు;
చైతకంబుమృతికి ♦ శతపత్రజైత్రనేత్రముల బాష్పములు ము ♦ త్యంబులట్లు
క్రమ్మ నేఁ గని యోర్వఁ ♦ గాఁ జాల; నిదిగో నా “యంకారు;” నీసేవ ♦ లవధరించు;
దీనినిఁ గొని భద్ర ♦ మౌ నెడ కేగు; మంబరుభర్తమో మొక్క ♦ మాఱు చూచి

గీ॥ త్వరితముగ వచ్చి నీపద ♦ ద్వయముఁగొలుతు;" ననుచు, నశ్వము నిచ్చి జో ♦ హారొనర్చ
యఱుతనున్న ఖొరాసాను ♦ హయము నెక్కి యరిగి కనె మొగల్ సర్వసే ♦ నాధినాథు.
గీ॥ "ఆప్రతాపుని శిర మేది! ♦ యకట! కానరారె! ముల్తాన్ ఖొరాసాను ♦ వీరవరులు!
నీహయం బేది! సూక్త! సం ♦ దేహమయ్యెఁ! జెప్పు సత్యం" బనిన, మాన ♦ సింహుఁగాంచి,
సీ॥ "అల్ల హల్దీఘాటు ♦ నందు సూర్యధ్వజం బెత్తినప్పుడె చిత్త ♦ వృత్తి మారె:
నాల్గులక్షలు మిమ్ము ♦ నావార లిరువదిరెండువేల్ దొర లెది ♦ రింపఁ గంటి;
నపజయంబున ఖిన్నుఁ ♦ డై యన్న యని వీడి యొంటిఁ బోఁ దలను దె ♦ మ్మంటి వీవు!
పొగిలి నాహృదయంబు ♦ ముల్తాన్-ఖొరాసాను భటులఁ గూలిచి నాదు ♦ వాజి నిచ్చి
గీ॥ పంపి నినుఁ జూచి పో న్నిల్లు ♦ వచ్చినాఁడ! నమ్మినను నమ్ము; లేక చి ♦ త్తమ్ము వచ్చు
నట్లు దండింపు! వెఱవ! నా♦ప్రాణమాన"యనిన, మానసింహుఁడు కోప♦మంది నిలిచి,
శా॥ "మేమై నీవిపు డాప్రతాపు తలఁ దె ♦ మ్మీ! పొ మ్మనన్ లేదు; తా
నై ముందున్ బడిపోయి మాహితుల సం ♦ హారంబు గావించి; రా
ణా మే లెంచి తొలంగఁ బంపె; నను నిం ♦ దల్ చేయుచున్ వచ్చె; నీ
స్వామిద్రోహినిఁ బట్టుకొండు; చెఱ నుం ♦ పన్ బోలుఁ; బో నీకు నే!" 348
గీ॥ అనుచు గర్జింప నచటి సై ♦ న్యాధిపతులు వానిఁ జుట్టి; రబ్దూరహి ♦ మానుఁ "డితఁడు
ధైర్యమున వచ్చి యున్న సం♦త్యంబు చెప్పె; నే మనఁగఁ బోదుఁ" డని యాబ♦కేనుఁ జూచి,
మ॥ "ఇతఁడున్ నేనును రెండువత్సరము ల ♦ య్యెన్ మైత్రిఁ బాటించి: పు
ణ్యతముం డంచు వచింతు నిక్కముగ; ద్రో ♦ హం బుండెనేనిన్ బ్రతా
పు తలన్ దెమ్మనినప్డె నీదగు శిరం ♦ బున్ జెండియే యున్న మా
స్థితి యెట్లుండెడి! నించుకేనియును యో ♦ జింపంగ నందుండునే! 350
ఆ॥ భ్రాత, కొలముసామి, ♦ పౌరుషవంతుండు, రాజరాజు, రణప ♦ రాజితుఁ డయి
చను ప్రతాపుఁగూర్చి ♦ సాయంబు చేయు టబ్బురమె!" యని సలీము ♦ మోముఁ గాంచి,
ఉ॥ "ఈరణమం దిటుల్ మనల ♦ నిందఱ నొంచి కలంచి తోలఁగా
నెంచె! నాప్రతాపవిభు ♦ నేఁటి యమానుష వీర విక్రమో
దార విహారముల్ గనినఁ ♦ దప్పక లోకము లన్నియున్ నమ
స్కారము చేయు నన్న, నను ♦ జన్ముఁడు మెచ్చి చనంగ వింతయే! 352
ఉ॥ ఏనును రాజపుత్రుల జ ♦ యించి యశంబు గడింప వచ్చితిన్;
గాని, తదీయపౌరుష వి ♦ కాసము దైవత దైత్యకోటులున్

గానము చేసి రిప్పుడు జ ♦ గన్నుతశౌర్యుఁ బ్రతాపు మానవుం
డౌ ననరాదు దేవుఁ డను ♦ టర్హ మటంచని తోఁచు నామదిన్. 353

సీ॥ హారావళీపర్వ ♦ తాగ్రంబునం దొక్క నవరత్నదివ్య మం ♦ డపము గట్టి,
యపరంజితో నామ ♦ హాభాగు విగ్రహం బమరించి తన్మధ్య ♦ మందు నిలిపి
విశ్వశోభన మైన ♦ వేళలో నాధీరు పరమపావన వామ ♦ పాదమందు
సకలజగజ్జేతృ ♦ సంజ్ఞామనోహర స్వర్ణతులాకోటి ♦ సంతరించి,

గీ॥ భక్తిమెయి విశ్వవీరప్ర ♦ పంచ మెపుడు నర్చ చేయంగవలయు శూ ♦ రాగ్రయాయి!
యమ్మహారాజుఁ బోలు ధ ♦ ర్మానుయాయి సురలయం దైన వెదకిన ♦ దొరుకుటరిది. 354

సీ॥ జగముసంభవ మైన ♦ క్షణమునుండియు నేటిదాఁక స్వాతంత్ర్య మిం ♦ తటి మహోగ్ర
దీక్షతోఁ గొలిచిన ♦ ధీరుండు గనుపింపఁ; డిప్పుడు మనియున్న ♦ యెల్లవార
లడుగులకు మడుగు ♦ లిడి కొల్తు; రాఁగలయుగములలోఁ బుట్టు ♦ వొందువారు
స్వాతంత్ర్యధర్మదీ ♦ క్షాగురూత్తముఁ డంచు నాచంద్రతారార్క ♦ మభినుతింతు;

గీ॥ రమ్మహాత్ముని సోదరుఁ ♦ డైన సూక్తుఁ డింతకాల మిచ్చట నిల్చు ♦ టెంతొ భాగ్య;
మీతనిఁ బ్రతాపుఁజేరఁ బో♦నిందు నేఁడు; మన్ననముచేసి, కడుఁ బెద్ద♦మనసు చేసి.'' 355

మ॥ అని భాషింప, సలీము, సూక్తుఁగని ♦ "యయ్యా! నీవు మాయుప్పునన్
దిని మీయన్నకె సేవ చేసితి; నినున్ ♦ శిక్షింపఁగా నొప్పు; నై
నను సత్యంబు వచించుటన్ బ్రదికి; తం ♦ డన్ నిల్వ కెందేనిఁ బొ"
మ్మని శాసించె ;"సెబాసు మంచిది సలా" ♦ మం చేఁగె నాసూక్తుఁడున్. 356

సీ॥ అప్పు డంబరుభర్త ♦ యాజ్ఞ బడోనియు నానాఁటియుద్ధంబు ♦ నందుఁ జంద్ర
భట్టారకుని భద్ర ♦ వారణంబును గొంచు శీఘ్రప్రయాణముల్ ♦ చేసి, ఢిల్లి
కరిగి, యక్బరువిభు ♦ నడుగుదమ్ముల వ్రాలి, పూసగ్రుచ్చినవిధం ♦ బునను సమర
వార్త లన్నియుఁ దెల్పి ♦ వారణరాజంబు నర్పించి నిలిచిన, ♦ యక్బరుపతి

గీ॥ ముద్దుమోమునఁ జిఱునవ్వు ♦ మొలకలెత్త నాణెముత్తెంపుహారంబు ♦ నతుల వైచి
చంద్రహాసంబు యావనా ♦ శ్వంబుఁ బారితోషికము లిచ్చి యతని సం ♦ తోషపఱచె.

ఉ॥ అంతటఁ గొన్ని నాళ్లరుగ ♦ నంబరుభర్త: సమస్తవాహినీ
కాంతులు సైన్యముల్ గొలువఁ ♦ గాఁ బయనించుచు ఢిల్లిచేరి భూ
కాంతుని పాదపంకజయు ♦ -గంబు సమీపమునందు వ్రాల, నే
కాంతమునన్ విభుం డతని ♦ కార్యము మెచ్చక మందలించుచున్. 358

మ॥ 'నిను మేవాడకుఁ బంపునప్డు మది నుం ♦ డెన్ గొండలన్ బ్రతా
పుని నిర్జింతు వటన్న యాసలు; సమి ♦ ద్భూమిన్ నినున్ వైరి మా
ర్గానన్ లేదొకొ! సర్వమున్ విడిచి నా ♦ కున్ జెప్పఁగా వచ్చి; తే
మని చింతింతును! మందభాగ్యునకు నే ♦ లా పట్టు! సద్యోగముల్. 359

చ॥ అకటకటా! ప్రతాపు నెటు ♦ లైనను ద్రుంపు మటంచు నేను జె
ప్పుకొనిన యంతసే పయినఁ ♦ బోవలదే! యొకపూటలోన వె
న్క కరుగు దెంతురే! యకట! ♦ కట్టిడినై నిను నమ్మినందుకై
వెకలిని జేసి; తేమనుచు ♦ వేయు విధంబుల నిన్ను దూఱుదున్!

360

సీ॥ ఎంతకాలమ్ముగా ♦ నీయుద్ధసంరంభ! మెంతటిసన్నాహ! ♦ మెంతసేన!
యెన్నిశస్త్రాస్త్రంబు! ♦ లెన్నిసంభారమ్ము! లెందఱు సేవకు! ♦ లెంత వ్యయము!
నాస్థితి యకట! కొం ♦ డను ద్రవ్వి యెలుకను బట్టిన చందానఁ ♦ బరిణమించెఁ;
గడకు హల్దీఘాటు ♦ కనుమలో నఁట యొక్కపగలఁట! ఘోరాహ ♦ వంబు గలిగె

గీ॥ నఁట! తుదకు నాకె జయ మయ్యె♦నఁట! యివేటి మాటలో! నేను విన నోప! ♦ మానసింహ!
నావెతలు మాన్ప నను దేర్ప ♦ నీ వెవండ! వగు నదియుఁ గాక మాన" ద♦టంచు విసిగె.361

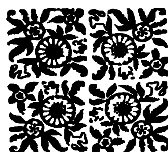
సీ॥ అప్పు డంబరునేత ♦ యక్బరీశుని గాంచి "దేవ! నీ విట్లు చిం ♦ తింపఁదగునె?
నాజీవితంబును ♦ నాయభిమానంబు నీయధీనముచేసి ♦ నిలిచినాఁడ;
శక్తివంచనలేక ♦ క్షణ మేమఱఁగఁ బోక యాప్రతాపాధీశు ♦ నని నెదుర్త;
యముఁడనై యతనిప్రా ♦ ణానిలముల నూడ్చి పీల్చి పిప్పిగొనర్చి ♦ వెతలఁబెనుతుఁ

గీ॥ బలుకు లొకవేయు నేటికి! ♦ భరతఖండ మందు శాశ్వతస్థాయిగా ♦ యవనలోక
రాజ్యసంస్థాపనాచార్య ♦ రాజరాజ బిరుదములు నీకుఁ గూర్చి శో ♦ భిల్లఁజేతు." 362

మ॥ అన, నక్బర్విభుఁ 'డట్ల యౌ'నని కరం ♦ బానందమున్ బొంది "యొ
క్కనిమేషంబును నూరకుండక యొ సం ♦ గ్రామంబు సాగింపు మో"
మ్మని శాసించిన, మానసింహుఁడును సే ♦ నాధీశ సైన్యంబులన్
గొని రాణాపయి కేఁగు నుత్సుకతతోఁ ♦ గొల్వుండె నీక్ష్యాళువై. 363

గద్య:— ఇది శ్రీమత్కామేశ్వరీ కరుణా కటాక్ష వీక్షా సమాసాదితరసవత్కావ్య
నిర్మాణ చాతురీధురీణ, సుగుణగణపారీణ,దుర్భాకవంశదుగ్ధాంభోరాశి
రాకాకైరవమిత్ర, శాలంకాయన గోత్రపవిత్ర, సుజనజనాను
గ్రహపాత్ర, వెంకటరామార్యపుత్ర, కవిసింహావధాని
పంచాననేత్యాది బిరుదవిఖ్యాత, సుకవి రాజ
శేఖర, రాజశేఖరకవి ప్రణీతంబయిన
రాణాప్రతాపసింహ చరిత్రంబ
ను పద్యకావ్యమునం
దుఁ దృతీయా
శ్వాస
ము

సంపూర్ణము.

శ్రీ

కామేశ్వర్యై నమః

రాణాప్రతాపసింహచరిత్ర.

చతుర్థాశ్వాసము.

మ॥ స్థిరశౌర్యుండు ప్రతాపసింహపతి హా ◆ ల్దీఘాటు యుద్ధంబురా
తిరి సూక్తుల్ విడనాడు నా పిదప న ◆ ద్రిశ్రేష్ఠముల్ దాఁటుచున్
మఱునాఁ డయ్యుదయాద్రి సూర్యుఁ డుదయిం ◆ పన్ బోవు నవ్వేళకున్
దరియన్ బోయెను శైలమార్గములగుం ◆ డన్ 'గైలవారా'ధరన్. 1

సీ॥ జాముప్రొద్దెక్కెడు ◆ సమయంబునకు సలుంబ్రాభర్త యొదిగి భూ ◆ పతి పదాబ్జ
ముల వ్రాలి "దేవ! వీ ◆ రలు ప్రమరలు; వీరు చోండావతుల్; వీరు ◆ చోహాణభటులు;
లీతఁడు శ్యామసిం; ◆ గితఁడు ఝేల్వాపతి; బేడ్లా-కొఠేరియా ◆ విభులు వీరు;
తమతమ సైన్యశే ◆ షముఁలు గొల్వంగ నీశ్రీపాదసేవఁ గాం ◆ క్షించి వచ్చి;
గీ॥ రాదరింపవె! "యనిన, సై ◆ న్యపతులెల్ల మ్రొక్కి నిలిచిరి; భిల్లులు ◆ ముందుఁ గొలువ
వందన మొనర్చె భీమచాం; ◆ దండఱిఁ గని కూరుచుండంగ నియమించి ◆ క్షోణివిభుఁడు,

చ॥ "మనమును నాలుగేండ్లుగ స ◆ మస్తవిధంబుల నాని పూని చే
సిన బహుళశ్రమంబు ఫల ◆ సిద్ధి వహింపక, నేఁడు నిష్ప్రయో
జనముగ నయ్యె! సాటి నృప ◆ సత్తములన్ దలయెత్తి యెట్లు చూ
డ నగు! విధాతచెద్దను మఱ ◆ టా వికటించెనె! యిట్లు నాదెసన్. 3

సీ॥ భూదేవతాళి క ◆ ర్పూరపుహారతు లిచ్చి మంత్రపుష్పము పెట్టు ◆ మహితదేవ
పూజాగృహంబుల్లు ◆ పోదలె నాసేనతో నిన్న హాల్దీఘాటు ◆ నికటసీమ!
గంట లిర్వదినాళ్లు ◆ కడచిపోకయ మున్నె పెండ్లికొడుకులట్లు ◆ వెలయు శూరు
లెందఱు కన్నుల ◆ కందక చాఁటైరి! పదునాల్గువేలు స ◆ ద్భటులు గూలి!
తే॥ "రక్కటా! కడుపున హాల ◆ హలము పోయు వడువునం దేహమంతయు ◆ నుడుకులెత్తె!
నమృతభాండమ్ము పలువ్రక్క ◆ లగుచు విరిసెఁ! బెండ్లి చవికె గుభాలున ◆ విఱుఁగఁబడెనొ.

మ॥ "అదయుల్ మ్లేచ్ఛులు గ్వాలియర్ గొనిన, రా ♦ జ్యం బూడి చిత్తూరులోఁ
బదముల్ మోఁపినదాదిఁ, దండ్రివలె మే ♦ వాడ్రాజ్యలక్ష్మీపదం
బుఁ దలన్ నిల్పుచు, రామచంద్రనృపుఁ డా ♦ పూర్ణ భక్తి సేవించె; నా
సదయస్వాంతు ఋణంబుఁ దీర్పఁగలనే ♦ జన్మాంతరం బందునన్!. 5

శా॥ "ఆఱున్ బైఁ బదియేండ్ల ప్రాయమును బూ ♦ జ్యస్వాంతమున్ మన్మథా
కారం బొప్పెడు లేఁతకుఱ్ఱఁడు తురు ♦ ష్కశ్రేణులన్ దాఁకి, కం
గా రై పాఱఁగఁజేసి శాశ్వతయశః ♦ కాయంబునన్ నిల్చె; ఖం
డేరావున్ బురుడించు పోటరులఁ గం ♦ టే! యేయుగంబందునన్. 6

సీ॥ "తౌరుష్క విపుల ప ♦ దాతివర్గము దూసి యాశాంతముల కేఁగు ♦ నట్లు దోలె!
యావన బహుళ బృ ♦ హన్నాళికాస్త్రముల్ వేలకువేల్ పిండి ♦ పిండి లేపె!
రెండువేల్ భటులతో ♦ రెండులక్షలు తురుష్కుల లీలఁ దాఁకి గ ♦ గ్గోలుపఱచె!
నైదువందలు వీరు ♦ లదిమి చుట్టిన వ్రేటు తనపైఁ బడకయుండ ♦ ననియొనర్చె!
తే॥ జగము పుట్టినదాది నీ ♦ క్షణముదాఁకఁ బదియు నేడేండ్లప్రాయంపు ♦ బాలుఁ డింత
శౌర్యముం జూప లేదని ♦ జనము వొగడఁ దివిరె! నకట! సామాన్యుఁడే ♦ తేజసింగు! 7

సీ॥ "తనదేహ ధన జీవి ♦ తము లిచ్చి మాతృదేశముఁ గొల్చు భక్తివి ♦ జ్ఞానమయుఁడు!
పదునాల్గులోకముల్ ♦ గదిరినఁ దనపట్టు వీడని పరమగం ♦ భీరమూర్తి!
మృత్యుదేవత నైన ♦ మిత్రునియట్లు ప్రేమించెడు వీరల ♦ క్ష్మీప్రభుండు!
మత్పదం బేకాగ్ర ♦ మనమునఁ గొలుచు పూర్ణస్వామిభక్తిప ♦ రాయణుండు!
తే॥ "భారతమునకె కాక వి ♦ శ్వమున కెల్ల యశముఁ జేకూర్పఁ జాలు మ ♦ హాబలాఢ్యుఁ
డౌర! రాఠోడుకులంబు ధ ♦ న్యతమ మయ్యెఁ! దేజసింహావతారసం ♦ యోజనమున! 8

తే॥ తండ్రివలె నేలె; మనసు మె ♦ త్తనిది!; వీర సమరరంగాగ్రసీమఁ బ్ర ♦ చండభానుఁ!;
డకట! భానుసింహుఁడు గూలె!" ♦ ననుచు వగచు నాప్రతాపునిఁ గని సలుం ♦ బ్రాధిపతియు,

చ॥ "అనిఁ బడుభానుసింహవసు ♦ ధాధిపు సాద్రినృపాలుఁ డెత్తిచెం
తనుగల శైలగహ్వరము ♦ దాపునఁ జేర్చి సపర్యచేసె; నా
తనికి భయంబులే"దనఁ బ్ర ♦ తాపుఁడు "కీడున మేలు గల్గె! దే
వునికృప" నంచు నాత్మఁ దల ♦ పోయుచు మ్రొక్కె నిమీలితాక్షుఁడై. 10

సీ॥ అల సలుంబ్రాధీశు, ♦ నవ్వల సాద్రీశుఁ, బదపడి ఖేల్వాన్ను ♦ పాలుఁ, బిదప
బేడ్లా-కొఠేరియా ♦ పృథ్వినాయకులఁ జేర్మిని జూచి "మీరును ♦ మీరు మీరు

సంవర్త-సమవర్తి ♦ సదృశులై నిన్న హల్దిఘాటుకనుమలో ♦ మ్లేచ్ఛసేన
నోరయుచుఁ దాఁకి యు ♦ గ్రరణంబు సాగించి కాఁచిరే రిపులను ♦ గూల్చినారు;
తే॥ స్వామిభక్తిపరాయణుల్ ♦ "సరళమతులు మీరలెల్లఁ గృతజ్ఞుఁడ" నటంచు ♦ సాదరము మెను
తించి వేర్వేర సరసకుఁ ♦ దీసి వారి వారికినిఁ గొన్నిఫలములు ♦ పంచి విభుఁడు; 11

సీ॥ "యువరాజ మానసిం ♦ హుఁడు లేకయున్న చైతకాశ్వము ధాటి కోర్వక ♦ పాఱిపిదప,
వేలు లక్షలు మొగల్ ♦ వీరులు నను ముట్టఁ ద్వర వచ్చి నారవి ♦ ధ్వజముఁ గొనుచుఁ,
దురకమూఁకలఁ జాల ♦ దూరంబుఁ జేర్చి నాపైని రయొత్తడి తద్దఁ ♦ బారఁజేసి,
తొమ్మనుద్రుఁగురు తన ♦ తోఁబుట్టువులఁ గూడి స్వామిభక్తిని జూపి ♦ స్వర్గ మేగె;
తే॥ నామనస్సింహునకును మే ♦ లేమి సేతు! పతనియనుజుండు జ్ఞాతి యీ ♦ శ్యామసింహుఁ
× బ్రథనసీమల నాశుడి ♦ వంకఁ బోరు నట్టి యధికార మిచ్చి యి ♦ ష్టాదరింతు. 12

సీ॥ ఇఁకమీఁద యుద్ధంబు ♦ లెసఁగుచో సాద్రినృపాలురే దినమణి ♦ ధ్వజము పట్టి
నన్నుఁ బాయకయె పెం ♦ టన యుండెదరుగాక! యాస్థానమును జేర ♦ నరుగునప్పుడు
§ తద్దుందుభులు రాజ ♦ ధాని నాహర్మ్యసింహద్వారమును జేరు ♦ నంతదాఁక
మ్రోయుచుండెడుఁగాక! ♦ యీయన్వయమున నిప్పటినుండి సాద్రినృ ♦ పాలవరులు
తే॥ లాదఱును దమ నామధే ♦ యములముందు రాజపదలాంఛనమ్ము గా ♦ రవపదమ్ము
దాల్తురాగాపుత వంశజుల్ ♦ తరతరముగ" ననిన, 'బళి' యనె నైకకం ♦ ఠ్యముగఁ గొలువు.

క॥ "దేవా! నీసేవను ఝూలావంశము ధన్య మై చె ♦ లంగె" ననుచు శ్యా
మావనిపతి మ్రొక్కెను; సంభావనమెయిఁ బతియు భిల్ల ♦ పతిఁ గన్గొనుచున్, 14

మ॥ "తరమే! నిన్ను నుతింప; నీభుజమ యా ♦ ధారంబు నా కుగ్రసం
గరరంగంబుల; దేన నెట్టులు బహూ ♦ కారంబుఁ గావింతుఁ! బ్రే

× A splendid act of self devotion of the Jhala chief, when Rana Pratap was oppressed with the whole weight of Akbar's power, obtained with the gratitude of this prince, the highest honours he could confer—his daughter in marriage and a seat on his right hand.

"Annals of Mewar."

§ The descendants of Manah yet hold Sadri and all the privileges obtained on this occasion. Their Kettle drums beat to the gate of the palace, a privilege allowed to none besides and they are addressed by the title of Raja.

"Annals of Mewar."

మరసం బోడఁగఁ గౌఁగిలింతు'' నని సం ♦ భావించె; నట్లే వడిన్
మొరసెన్ భేరులు; సూక్తుఁడున్ నిజబలం ♦ బుల్ గొల్వఁ గానంబడెన్. 15

ఉ॥ "నిన్న నితండు చేసిన ప ♦ నిన్ దని నొందక వైర మూని, నేఁ
డన్నను దాఁక వచ్చెఁ! దును ♦ మాడరె; వీని'' నటంచుఁ బల్కి యం
దున్న సమస్తవీరులు మ ♦ హోద్ధతి లేవఁ, బ్రతాపుఁ డంతఁ జే
సన్నను వారి నిల్పి "యొక ♦ సంగతి మీ కెఱిఁగింతు; సైపుఁడీ!. 16

సీ॥ అందఱు గూర్చుండుఁ'' ♦ డని "యుద్ధమును మాని గిరివెంట నే వచ్చు ♦ టెఱిఁగి, యంబ
రీశుండు ననుఁ గూల్ప ♦ నిరువుర వీరులఁ బంపె; వారు పిఱుంద ♦ వచ్చి రంత!
సూక్తుఁడు వారిఁ గూ ♦ ల్చుచు నన్నుఁ గని మ్రొక్కె; నితని నేఁ గనికరిం ♦ చితిని;బిదపఁ
జైతకం బిల వ్రాలి ♦ సమసె; నిజాశ్వము నా కిచ్చి తఱలి, యీ ♦ నాఁడు వచ్చెఁ;
తే॥ గలిగె నాకు హల్దీఘాటు ♦ కదనమందు నిన్న సోదరలాభ!'' మ ♦ టన్న హర్ష
మలర నందఱు నెమ్మోము ♦ లడరె నపుడు; నవవికసితారవింద సం ♦ తతుల కరణి. 17

సీ॥ సూక్తుఁ డశ్వము డిగ్గి ♦ సూటిగఁ జని సలుంబ్రాధీశునకు మ్రొక్కి ♦ యన్న కెఱఁగి
"దేవ! నీయొద్ద రా ♦ తిరి యనుమతిఁ గొని చని మానసింహు ద ♦ ర్శనము చేసి,
యవనసేనాధినా ♦ యకులఁ గూల్చుట, నిన్నుఁ గొలుచుటాదిగఁ, గార్య ♦ ములను దెలిపి,
నన్ను సేవించు సై ♦ న్యము వెంటఁ గొనుచు మార్గమున వచ్చుచు 'భిల్సు ♦ రా'పురంబుఁ
తే॥ గాంచి మ్లేచ్ఛులఁ దునిమి దు ♦ ర్గమును గొనుచు దాని గురుదక్షిణగ నీప ♦ దద్వయమున
నప్పగింపంగ వచ్చితి; ♦ నాదరించి చేకొను'' మటన్న నవ్వి యా ♦ శీర్వదించి, 18

ఉ॥ ఎత్తి కవుఁగిటన్ బొదివి ♦ "యిష్ట కుమారక! నాకు నీమహో
దాత్తగుణంబు మిక్కిలి ము ♦ దం బొడగూర్చె; భవత్పరాక్రమో
పాత్తము భిల్సురాసగర ♦ పర్యముఁ జేకొని; నాకు మాఱుగా
నిత్తటి నేలు'' మంచు వచి ♦ యించి ప్రతాపుఁడు మిత్రకోటితో, 19

సీ॥ "మనము హల్దీఘాటు ♦ కనుమలోఁ జూపిన త్యాగ-శౌర్యములు శ్లా ♦ ఘ్యములె, కాని,
గెలికి బెత్తెడుగఁ ద ♦ క్కువ యాట జయలక్ష్మి యాదనిమ్రాని పం ♦ డై తనర్చె!
మన కపజయము గ ♦ ల్గిన దంచుఁ గుందకుఁ! డపజయంబున దీక్ష ♦ యతిశయించు;
నెంత త్యాగం బున్న ♦ నంతగా దేవుని వాత్సల్యమునకు స ♦ త్పాత్రమగద!
తే॥ యింక రాఁగలవేళల ♦ నేమిసేత! మఱివిజయకాంక్ష విడువక ♦ యని యొనర్త
మనుచు మదిఁ దోఁచె నాకు; మీ ♦ యంద పెట్టు లాన తిచ్చెద'' రన, సలుం ♦ బ్రాధిభర్త,

ఉ॥ "శ్రీలు తొలంగి గేహమునఁ ♦ జీకటిమూలల గోళ్లు మీటి వై
ద్యాలయమందు రోగులక్రి ♦ యర్థ శయనించెదు మందమర్త్య కం
కాళము లెట్లు లోకహిత ♦ కార్యముఁ దీర్చెదు? విక్రమానల
జ్వాలలు నిన్నుఁబోలు పటు ♦ శౌర్యులు దీర్తురుగాక రాణ్మణీ! 21

సీ॥ ఆనాఁటి కొకమాట ♦ యీనాఁటి కొకమాట పలుక నేర్చునె సలుం ♦ బ్రావిభుండు!
నామాట యేమి! యం ♦ దఱిభావ మెఱుఁగుదుఁ; బ్రాణంబు మేన ను ♦ న్నంతవఱకు
స్వాతంత్ర్యసమరదీ ♦ క్షావృత్తిసాగించి మీదివ్యచరణస ♦ మీపసీమ
నాత్మార్పణ మొనర్చి ♦ యజరామరఖ్యాతిఁ జెంద సేవింపఁ గాం ♦ క్షింతు మెపుడు!

తే॥ క్షణము తడవుసేయక యె ర ♦ క్త మెగఁజల్లి రణ మొనర్చుచు శత్రుమా ♦ రణ మొనర్తు!
మెత్తిన ధ్వజంబు దింప కా ♦ యత్తపడఁగ వలయు"నన భీమచాందు భూ ♦ వరునిఁ గాంచి,

సీ॥ 'జనదుర్నిరీక్షతే ♦ జశ్శాలి! భారతఖండప్రచండమా ♦ ర్తాండమూర్తి!
నీ వుండుచోటనే ♦ నిఖలధర్మము లుండు; సత్యముండును; నిత్య ♦ జయమునుండు;
నాసూర్యభగవాను ♦ నట్టివాఁడవు; దినదినమును నిన్నుఁ జూ ♦ చిననె చాలుఁ;
బావిత్ర్యగాంభీర్య ♦ భావముల్ క్రొత్తందనంబును దఱుఁగ వే ♦ నాఁడు గాని

తే॥ పూర్ణసాత్వికానందరూ ♦ పుఁడవు! రాజ పుత్రసంస్థాన మేటికి ♦ భూభువనము
లన్నిఁటి జయింపఁ గలుగు మ ♦ హాభుజుండ వనఘ! నీమైత్రి పరమభా ♦ గ్యంబుగాదె!23

క॥ "మాజీవితములు నీపద పూజకు విడిచితిమి; కొదవ ♦ పోదమ" దనఁగ, ఖే
ల్వాజాని "సందియం బేలా! జయవెట్టంగ లోక ♦ మని సేయఁ దగుఁ. 24

సీ॥ రేఁగెను సమరభే ♦ రీభాంకృతుల్ విప్రవితతి నాందీవాద ♦ వేదరవము;
గళముల వ్రాలు వై ♦ రుల తీక్ష్ణకరవాలధారలు కల్యాణ ♦ హారచయము;
పొగ! రేఁగి క్రాఁగి గు ♦ ప్పునఁ బ్రేలు లోహనాళాగ్నులు మంగళ ♦ హారతులును;
దస్యుల గళగళ ♦ ద్రక్తపూరములు దేహమున సోఁకిన వసం ♦ తముల రంగు;

తే॥ వైరిమధ్యస్థలంబు వి ♦ వాహవేది; మొగలుభటవిదారణములు ♦ భూతబలులు
గా విజృంభించి సమరరం ♦ గమునఁ బోరి పెండ్లియాడుదు మిఁక వీర ♦ విజయలక్ష్మి." 25

తే॥ అనిన, బేడ్లా—కొటేరియా ♦ మనుజవిభులు: "మాతృదేశ విముక్తికై ♦ మాయఖిలము
నించుకయు జాగుసేయ క ♦ ర్పించుకొనఁగ సిద్ధముగ నుందు"మనఁ, గృష్ణ ♦ సింహవిభుఁడు,

సీ॥"విన్నవించెద నొండు ♦ నిన్న హాల్దీఘాటుకనుమలో నసమసం ♦ గరము నడపి,
వ్రాలిన వారు శా ♦ శ్వతయశస్సాంద్రు లౌదురు; కాని వారి కం ♦ దఱకుఁ దోడు

చైతకాశ్వము చిర ♦ స్మరణీయమై యొప్పు; నది ప్రాలిన ప్రదేశ ♦ మందుఁ బెద్ద
యరుగును నద్దాని ♦ యుంచునఁ గూపసత్రములు ప్రతిష్ఠించి ♦ దానిపేరు
తే॥ నిలుప నెల వీయఁ దగు'' నన్న ♦ నృపతి "యకట! దానిఋణమును దీర్ప సా♦తరమె! వీరు
కోరినటులు చేయింపుఁడు ♦ కొఱఁత వలవ" దని పలికి యందఱును గల ♦ యంగఁజూచి, 27

ఉ॥ "పట్టిన పట్టు పట్టినదె; ♦ ప్రాణము దేహమునందు నుండ, నే
పట్టున మానఁగాదు; మన ♦ పై కరుదెంచు తురుష్క-సేన లీ
గుట్టలు చొచ్చు టెల్ల యును ♦ కోఁటలు చొచ్చుటె యంచు గుండియల్
కొట్టుకొనంగ మెలంగవలె ♦ లోకులు కన్నులు విచ్చి చూడఁగన్. 28

సీ॥ యవనసంగ్రామ మ ♦ హానాటకప్రదర్శనమున నిన్నఁటి ♦ దినమునందు
జరగు హల్దీఘాటు ♦ సమరోత్సవంబు ప్రస్తావంబు చందమై ♦ సాఁగియుండెఁ;
బ్రథమాంక మింకఁ బ్రా ♦ రంభంబు గా నుండు; నడుమ వ్యవధి తద్ద ♦ యడరఁ బోవ;
దెన్నియంకంబు! లె ♦ న్నెం డ్లాడవలయునో! యెట్టులు ముగియునో! ♦ యెఱుఁగరాదు!
తే॥ మంగళాచరణము మొదల్ ♦ మంగళంబు వఱకు నుత్తరోత్తరరస ♦ ప్రౌఢి వెలయఁ,
దేఁకువ వహించి వర్తించి ♦ తృప్తిపఱుప వలయు నీవిశ్వసభ్యప్ర ♦ పంచకమును. 29

తే॥ చెలఁగె నొకభంగి మనపరి ♦ స్థితులు నేఁటివఱకు; 'ముం దున్నది ముసళ్ల ♦ పండు' వనెడు
కరణి వచ్చుకాలము కష్ట ♦ గర్భిత మగు; నేకలింగేశ్వరుండె ది ♦ క్కింక మనకు.'' 30

సీ॥ అనినఁ "గొండలు పిండి ♦ యైపడ వర్తింతు మింక సందేహింప ♦ నేల? దురము
నిలుపక సాగింప ♦ వలె'' నంచుఁ బలికి రందఱు;"మంచి'' దనుచుఁ బ్ర ♦ తాపవిభుఁడు
హర్షాశ్రుకలితనే ♦ త్రాంచలుఁ డయ్యె; వా రరిగిరి భూధర ♦ ప్రాంతములకు;
వానకా రరుదెంచి ♦ భయదనీలాంభోధరము లాకసమ్మున ♦ గ్రిమ్మసాగె;
తే॥ వాన జడిపట్టి కురిసె; యా ♦ వనబలములు గిరులఁ దిరుగఁ జాలక వెన్క ♦ కరిగె; నంత
తుమ్మబిడాజున కబ్బె వి ♦ శ్రాంతి కొంత; పెరిమ హేమంతముం బ్రస ♦ వించెఁ బ్రకృతి. 31
గీ॥ కాఱుమొగిళులతో వాన ♦ కాఱు దాఁటెఁ; గెఱలి చలి ప్రకృతికి గిలి ♦ గింత లిడియె;
గానఁ గోనల షహబాజు ♦ ఖాను గడచి ఫౌజు హారావళీసీమ ♦ పట్టఁ జేర్చె. 32

సీ॥ అలసలుంబ్రాసీమ ♦ యందుండి పిడుగులగేరు వీరులఁ దెచ్చెఁ ♦ గృష్ణసింగు;
ఝూలూరిసేనల ♦ తో లేచి వచ్చె దుర్వారవిక్రముఁ డైన ♦ భానుసింగు;
సాద్రిదేశమునుండి ♦ ఝూలాన్వయులసేన లన్ని దోడ్కొనివచ్చె ♦ శ్యామసింహుఁ;
డా బునేరా-షాపు ♦ రాధీశులు శిశోదియావీరభటులతో ♦ నరుగుదెంచి;

\+ తే॥ రింక బేడ్లా-కొఠేరియా ♦ నృపులువచ్చి; రవల సూర్యమహాలునుండి ♦ యచటఁజేర
దుర్జయుఁడు; దుర్నివార బం ♦ ధురబలుండు భిల్ల సేనలతోఁ డాసి ♦ భీమచాందు. 33

చ॥ తమపయి వచ్చు మ్లేచ్ఛులఁ బ్ర ♦ తాపమహీంద్రుఁడు మాఖశుద్ధపం
చమి నెదిరించె, శైలముల ♦ దండ, విశాల సమున్నతప్రదే
శముల; దురంబు ఘోరముగ ♦ సాగెఁ; దురుష్కులు రాజపుత్రులున్
సమసిరి వేనవేలుగను ♦ నాఁటి మహాసమరాంగణంబునన్. 34

చ॥ యవనులసేన సంఖ్యలకు ♦ నగ్గలమై జలరాశి వీచి పం
క్తి వలెను బొంగి పైఁబడను ♦ దీర్ఘపరాక్రము లయ్యు నాప్రతా
పవిభుని రాజపుత్రభట ♦ వర్యులు తజ్జ్వలనాస్త్రధాటి కో
ర్వ వలను లేక డీల్పడి ప ♦ రాజయ మొందఁగ సాగి రయ్యెడన్. 35

§ క॥ మఱుసటి సంవత్సర మక్బరు మేవాడ్‌సీమఁ జొచ్చి ♦ స్వయముగ వసుధా
పరిపాలనాదికమ్ములు స్థిరముగ నేర్పాటుచేసి ♦ చేరెన్ బురికిన్. 36

క॥ అల బహిరంగసమీకంబుల యవనుల నోర్వఁ గష్ట ♦ ముగఁ దోఁపఁగ సే
నలఁగొని ప్రతాపవిభుఁ డిమ్మలఁ గుంభల్‌మియరు దుర్గ ♦ మును జొరఁదలఁచెన్. 37

సీ॥ క్రమముగాఁ గైలవా ♦ రాసీమ దాఁటుచు, నెత్తైన కొండల ♦ నెక్కి పోయి,
దట్టంబుగా నాగ ♦ దాళి మొల్చుటఁ గ్లిష్టమగు శైలమార్గంబు ♦ లందు నడచి,
తొలుత బహిర్ద్వార ♦ ములు రెండు గడచుచుఁ జని హనుమద్ద్వార ♦ మునఁ గమించు
చును, విజయద్వార ♦ మునను శోణద్వారమునను రామద్వార ♦ మునను జొచ్చి

తే॥ సేన లన్నియుఁ గోటలోఁ ♦ జేరికొనియె; నాప్రతాపప్రభూత్తంసుఁ ♦ డంబుదముల
నొరయుచు మహోన్నతమయి సుం ♦ దరమునైన మేఘభవనంబులో విశ్ర ♦ మించె నపుడు.

ఉ॥ పుట్టలు ప్రీలి చీమల గు ♦ ముల్ వెలికిన్ బరతెంచు కైవడిన్
దట్టములై వడిన్ మిడుత ♦ దండు గుముల్గొని దూఁకునట్లు పెం

\+ We have also amongst the nobility of Mewar, two, who hold the independent title of Prince or Rajah, one of whom is by far too powerful for a subject. These are the Rajas of Benera and Shapoora, both of the blood royal.

" Annals of Mewar. "

§ Akbar himself entered Mewar, arranged the mode of administration, then proceeded to Malwa.

' G. B. Malleson, C. S.I. "

గుట్టలనిండ మ్లేచ్ఛభట ♦ కోటి జొరంబడి నాల్గుదిక్కులన్
ముట్టడి వేసి దుర్గమును ♦ ముంచెను పెద్ద పిరంగి ప్రేటులన్. 39

సీ॥ విక్రమంబున కాది ♦ పీఠమైన ప్రతాపుఁ డడరి నాల్కలు సాఁచు ♦ నగ్నిశిఖల
వంటి రాజస్థాన ♦ భటులఁ బ్రేరేప, నా మడమ త్రిప్పని మేటి ♦ కడిమికాండ్రు
గోడలు బురుజులు ♦ గోపురంబుల నెక్కి పీడ కొక్కట శిలా ♦ వృష్టి గురియ,
భిల్లవీరులు లోక ♦ భీకరంబుగ ధనుష్టంకార మొనరించి ♦ శాత శర ప
తే॥ రంపరలఁ జిత్తజల్లుగా ♦ నింపుచుండ యముఁడు నాల్క సాఁచినయట్లు ♦ యవనసేన
దిన దినము గంట గంటకుఁ ♦ దేకువ సెడి బలము తఱఁగి యంతంతకుఁ ♦ బలుచనయ్యె. 40

తే॥ ప్రళయమార్తాండువలెఁ బ్రతా♦పప్రభుండు వహ్నిఁ గురియింప మొగలాయి♦భటులు కోట
వైపు చూడలేరైరి; షా ♦ బాజుఖాను రాతిగుండియలోఁ బెద్ద ♦ బీతు దవిలె. 41

సీ॥ గుదులుగుదుల్ బాణ ♦ కోటు లాయుధములు కుంభవృష్టిగఁ బెల్లు ♦ కురియుకతన
యవనవీరులు తల ♦ లవిసి సంధులు వ్రీలి గాత్రముల్ రక్తసి ♦ క్తంబుగాఁగ
రణరంగలక్ష్మియు ♦ రక్తాభిషేకంబు చేసిన చందమై ♦ చెదరె సేన;
క్షణములు బలిసి యు ♦ గంబులై నిలిచె; షాబాజుఖా నేమొన ♦ ర్పంగఁ దోఁప
తే॥ కడలు నొంది యాబూపర్వ ♦ తాధికారి నాప్తుని బ్రతాపఘురు దేవ ♦ రాధిపతిని
ధన కనక వస్తు వాహన ♦ తతులతోడ నరిగి, తన్నుద్ధరింపుమం ♦ చాశ్రయించె. 42

ఉ॥ క్రచ్చఱఁ గోటఁ జొచ్చి నడు ♦ రాతిరి యన్నరరూపదానవుం
డచ్చపుఁ జీకటిన్ నవగు ♦ ణాఖ్య రహించెడు కూపమందునన్
బెచ్చు విసంబు పోసి కలి ♦ పెన్ నెన రించుకయైన లేక; హా!
పచ్చని యింటఁ జిచ్చునిడు ♦ పాపుల కేపని చేయఁ గానిదౌ! 43

తే॥ కోటలో నది యొక్కఁడే ♦ కూపమగుట, నంద ఱానీరమును గ్రోలి; ♦ రం దనేకు
లసువులను వీడి; రిదిచూచి ♦ యాప్రతాప నరపతిని భానుసింహుండు ♦ దరియఁజేరి, 44

సీ॥ "జలముల విసమును ♦ గలిపి దేవరపతి తడిగుడ్డ గొంతుకల్ ♦ తఱిగినాఁడు;
నెలలుగా మొగలు సే ♦ నలు పోరినను నేఁడు గలిగిన నష్టంబు ♦ గలుగలేదు;
నిటఁ దడవున్న ని ♦ హ్నాతుకంబుగ సంఘమృతి గల్గుటయు ధ్రువం; ♦ బీవు కృష్ణ
సింహాదులను గూడి ♦ శీఘ్రముంబె దుర్గంబు దాఁటిపోవుట మేలు; ♦ తనువులందుఁ
తే॥ బ్రాణములు గల్గుదాఁక మ ♦ ద్భటులు నేను కోట మొగలాయిబలము చే ♦ కొనకయుండ
నని యొనర్తును; మాఱుమా♦టాడకేగు; మగ్గ కొనువాఁడఁ గనుల నీ♦యమలుఁగుదోయి." 45

+క॥ అని వినయంబునఁ బ్రార్థించిన నందఱు నట్లె యొ త్తి ♦ చెప్పకొనఁ బ్రతా
పనృపతి సమయ మెఱుంగుచు మనమును నోడఁబఱచె నొక్క ♦ మాదిరిగాఁగన్. 46

క॥ క్రందుగ మేవాడ్నిర్బతిది కందగు చప్పన్నసీమ ♦ శబరులదేశం
× బందరిగి ప్రతాపుఁడు 'చేవందా'దుర్గంబుఁ జేరె ♦ బలములతోడన్. 47

సీ॥ "మునుపటివలె దుర్గ ♦ మునసుండి పోరాడఁబూనిన విమజలం ♦ బులను ద్రావి
పూటకేనును సైన్య ♦ ములును బ్రమగ్గట ధ్రువం; బిహాపరంబులు రెంటి ♦ కిదియు దూర;
మెటులైనఁ దప్పదు ♦ మృతి; యట్లుగాన దుర్గబహిర్గతుఁడనై య ♦ రాతిసేనఁ
జిచ్చుల పిడుగట్లు ♦ చీలిచి చెండాడి చిందరవందర ♦ చేయనె తగు"

తే॥ ననుచుఁ దలపోసి తనదు సై♦న్యమ్ముఁగొనుచు ముందుఁగల హనుమద్ద్వార♦మునుదెఱచుచు
హరుని ఫాలనేత్రజ్వాల ♦ ననుకరించి భానుసింహుండు వైరుల ♦ పైన ద్రాలె. 48

తే॥ అనిలుఁ డనలంబునకును దో ♦ డైనయట్లు సిద్ధహస్తులు విక్రమ ♦ శుద్ధులైన
సద్భటులఁగొంచుఁ గవిరాజు ♦ చంద్రభట్టు భానుసింహునకును సాయ ♦ పడియె నపుడు.

ఉ॥ మండెడు వహ్నికుండముల ♦ మాడ్కి విలోకన విస్ఫులింగముల్
నిండ, హయవ్రజంబుఁ గద ♦ లించుచు భూరిఖురాగ్రఘట్టనా
ఖండధరాపరాగముల ♦ క్రందున గాఢతమంబుఁ గూర్చి యు
ద్దండత రాజపుత్రభట ♦ తండము దాఁకె నరాతికాండమున్. 50

తే॥ వీరకేసరులను బోలు ♦ భిల్లభటుల కర కలిత కార్ముక కదంబ ♦ కములనుండి
పక్షితతి మాడ్కి శితబాణ ♦ పటలి లేచి తురకమూఁకల శిరములు ♦ నఱికినైచె. 51

\+ Pratap took post in Kumbhalmer which was invested by Koka Shabaz Khan. He here made a gallant and protracted resistance and did not retire till insects rendered the water of the "Nogun" well, their sole resource, impure. To the treachery of the Deora chief of Abco, who was now with Akbar, this deed is imputed.

"Annals of Mewar."

× Chaond is a town in the heart of the mountaincus tract on the south west of Mewar called Chuppan, containing about three hundred and fifty towns and villages peopled chiefly by the aboriginal bhills.

"Annals of Mewar."

ఉ॥ అంతఁ దురుష్కసేనల మ ♦ హాహవ శౌర్య విలాసరేఖ సా
యంతన మొందుచుండ, నలి ♦ నాప్తుఁడు పశ్చిమవార్ధి డాసి సా
యంతనముల్ బొనర్చెను! ర ♦ యమ్మున నాసఫుఖాను సేనతోఁ
జెంతఁ గనంబడెన్ యవన ♦ సేనలు పొంగె సముద్రముల్ బలెన్. 52

చ॥ యముని కరాళజిహ్విక క్రి ♦ యన్ జెలరేఁగుచు భానుసింహుఁడున్
సమర మొనర్చుచున్ మొగలు ♦ సైన్యముఖంబును వ్రచ్చి చొచ్చి గ
ర్భమునను దూఱి వైరుల శి ♦ రంబులు రాసులు పోసి పోసి ప్రా
ణమును ద్యజించె నబ్బురము ♦ నన్ రిపులున్ దను మెచ్చి యార్వఁగన్. 53

మ॥ కవిరా జాదినరాజువోలెఁ గర ము ♦ ప్రస్ఫారతేజంబుతో
నివముల్ మాపెడునట్లు వైరిగణముల్ ♦ హింసించి మందేహదై
త్యవితానంబులలోనఁబోలె రిపుసం ♦ తానమ్ములన్ జిక్కి, గా
యవడెన్: నిర్గత రక్తధారలు తిరం ♦ బై పాఱెఁ బెన్కాల్వలై. 54

సీ॥ బ్రహ్మవంశంబు పా ♦ వనమై పొదల బృహస్పత్యంశమునఁ బుట్టి ♦ బ్రహ్మవేత్త,
పికరాజువోలె గొం ♦ తుకయెత్తి మధురగీతికలు పాడిన మేటి ♦ సుకవిరాజు,
క్రమత హల్దీఘాటు ♦ రణమునం దరికోటి దోమలట్టులు దోలు ♦ భీమసేనుఁ,
డజరామరఖ్యాతి ♦ నవనిపై నిలుపంగఁగలుగు శతాధిక ♦ గ్రంథకర్త,
ఆ॥ వీరరసము వెల్లి ♦ విరియఁ గుంభల్ మియర్ రణము నడపు విలయ ♦ రౌద్రమూర్తి,
× చంద్రభట్టు చొచ్చె ♦ సవిత్రుమండలి, నమావాస్యగాఁగ నాత్మ ♦ పక్షమునకు. 55

మ॥ వనధిన్ జేరు మహానదీజలము స ♦ ర్వం బందునన్ లీనమై
చను చందంబున రాజపుత్రులు తురు ♦ ష్కశ్రేణులన్ జీల్చుచున్
జని నిశ్శేషముగాఁగఁ గూలి; రటుపై ♦ షాబాజుఖాన్ సేనలన్
గొని మొగల్ధ్వజమెత్తి చేరికొనియెన్ ♦ గుంభల్ మియర్ దుర్గమున్. 56

× On this occasion also fell the chief bard of Mewar, who inspired by his deeds as well as by his song, the spirit of resistance to the 'ruthless King' and whose laudatory couplets on the deeds of his lords are still in every month. But the spirit of poesy died not with him for, princes and nobles, Hindu and Toork vied with each other in exalting the Patriot Pratap, in strains replete with those sentiments which elevate the mind of the martial Rajput who is inflamed into action by this national excitement.

"Annals of Mewar."

శా॥ నిండెన్ గొండలలోన మ్లేచ్ఛసుభటా ♦ నీకంబు లందంద ను
ద్దండప్రాభవశౌర్యధైర్య రతుఁడా ♦ 'ధర్మేతి' దుర్గంబు 'గో
ల్కుండా' దుర్గము మానసింహుఁడును జే ♦ కొంచున్ మొగల్ సేన లం
దుండన్ జేయుచు ఢిల్లికిన్ జనియె న ♦ త్యుత్సాహ మేపారఁగన్. 57

తే॥ ప్రళయకాలాగ్ని శిఖఁబోలెఁ ♦ బ్రజ్వరిల్లి శత్రుసైన్యాటవులఁ గాల్పఁ ♦ జాలు యోధ
శేఖరుఁడు మహబత్ఖాను ♦ సేనతోడ నుదయపుర మాక్రమించి యం ♦ దుండసాగె. 58

ఉ॥ "స్థాణుఁడొ విష్ణుఁడో మఱి ప్ర ♦ తాపుని మానవమాత్రు సంగర
క్షోణిని గెల్వ నిట్లు కొత్తు ♦ కుం బడ నేటికి! నేఁడు; నాదు న
క్షీణబలంబు లోకములు ♦ కీర్తనసేయఁగ వానిఁ దాఁకి స
ప్రాణునిగాఁగఁ బట్టికొని ♦ వచ్చెద" నంచుఁ బ్రతిజ్ఞ చేయుచున్, 59

సీ॥ ఆఫరీద్ ఖాను సై ♦ న్యముల నద్రులనిండ నెక్కించె; నందుపై ♦ నొక్కనాఁడు
రాణాయు వెడలి దు ♦ ర్గబహిఃప్రదేశంబులను జరించుచునుండె ♦ ననుచుఁ దెలిసి
చమువుల నాల్గుభా ♦ గములుగా విడఁదీసి యనుమాన మున్నచో ♦ ట్లాక్రమించి
వేఁగుజామైన రా ♦ ణాగారు చిక్కుదు రిది తప్పదని నమ్మి ♦ నిదురవోయె;

తే॥ నర్ధరాత్రమ్మున మహాగ్ని ♦ యద్రిఁదోఁచె; నది ఫరీదు దవానలం ♦ బని తలంచె;
రాజపుత్రసేనలు గొల్వ ♦ రాజగురుఁడు ముందువైపునఁ దాఁకె న ♦ మ్మొగలుసేన. 60

ఆ॥ అంటరాని మంట ♦ యాసలుంబ్రాస్వామి యుక్కుతునియ లట్టి ♦ యోధులఁ గొని
యవను లున్న లోయ ♦ యవ్వలి దెస నెల్ల ముట్టడించి త్రోవ ♦ మూసి వైచె. 61

ఉ॥ కాకులువోలె వైరులు వి ♦ కావికలై యఱవంగఁ జుట్టి ద
ర్వీకరభీకరంబులగు ♦ పెద్దకటారుల నెత్తి స్వాంతమం
దేకడ జాలిలేక వధి ♦ యించి ప్రతాపుఁడు కృష్ణసింహుఁ డు
గ్రాకృతిఁ దోఁపఁజేసిరి ర ♦ ణావని మోదుగు పూచి నట్లుగన్. 62

తే॥ పవియునైదువేల్ భటులు వెం ♦ బడిని గొలువ రాయసింగుదయపురిఁ జే ♦ రంగ నెంచి
బొబ్బ లార్పులు గర్జనం ♦ బులు దనర్ప వ్యాఘ్రశైలంబు డాయంగ ♦ వచ్చె నపుడు. 63

ఉ॥ వచ్చుట తామెఱింగి శర ♦ వర్షము గుప్పుచు భిల్లసేన కా
ర్చిచ్చునుబోలి గుట్టలను ♦ జెట్టుల పుట్టలనుండి గుంపులై
వచ్చి హఠాత్తుగాఁ బొదివి ♦ పాయలు పాయలుగాఁగఁ గ్రొచ్చఁగా
విచ్చి వితాకుఁ గాకువడి ♦ బెగ్గిలి పాఱిరి మ్లేచ్ఛ లెల్లెడన్. 64

ఆ॥ బ్రహ్మపుత్రనుండి ♦ పంజాబుదాఁకఁ గన్యాకుమారియును హి ♦ మాద్రి నడుమ
\+ మెఱసెఁ బరమశాంతి; ♦ మేవాడయొక్కండె కదనలక్ష్మి కయ్యెఁ ♦ గాపురమ్ము. 65

క॥ మెల్లఁగ 'మండలగృహ' మబ్దుల్లాఖాన్ మాత్స్యదుర్గ ♦ మును నాఁ'షేరో
నెల్లా'ధరఁ గలదానిని బల్లిదుఁడగు మానసింగు ♦ పట్టిరి వరుసన్. 66

§ తే॥ శ్రావణమురాకఁ గొంత వి ♦ శ్రాంతిఁగొనుచు మార్గశీర్షమ్ముతోడఁ గ్ర ♦ మ్మఱఁ దురమ్మ
విసరములు రేఁగ, నిసుమంత ♦ విసుగుపడక రణము సాగించుచుండె నా ♦ రాజగురుఁడు. 67

సీ॥ ఏఁటేఁట నెలనెలఁ ♦ గృశియించె దేహంబు! నవసిపోసాగె సే ♦ నాబలంబు!
దుర్గంబులెల్ల శ ♦ త్రుగతంబు గాఁజొచ్చె! ద్రవ్యసంపత్తి త ♦ ద్దయును దఱిఁగె;
భారమ్ముగాఁ గుటుం ♦ బము వృద్ధియగుచుండె! ననుదినం బాపద ♦ లతిశయిల్లె;
నానాఁట నెదిరిసే ♦ నల పెంపు లావయ్యెఁ! దలఁదాఁచుకొను చోటు ♦ తక్కువయ్యె;
తే॥ జెట్టులను బుట్టలను బ్రాపు ♦ చేసికొనుచుఁ గడుపు నించుచుఁ బూటలు ♦ గడుపవలసె;
గడియగడియ కరుల్ వచ్చు ♦ కతన నిజ నివాసముల బెక్కుమార్లు మా ♦ ర్పంగ వలసె.

సీ॥ హారావళీపర్వ ♦ తారణ్యసీమలు నిండిన ఫలవృక్ష ♦ నివహములను
* నన్నింటి ఖండింప ♦ నక్బ రాజ్ఞాపించెఁ; దారక లాతరువులు ♦ నటికివైచి
రాత్మజలును నల్వు, ♦ రమరసింహునితోడ నెనమాఁద్రు సుతులు పా ♦ టేశ్వరియును
నాప్రతాపమహీంద్రుఁ ♦ డందఱు వేఱె యాహారంబు లభియింప ♦ కలఁతపడిరి;
తే॥ 'కైలవారా' గిరుల మొల్చు ♦ 'మో' లనియెడి గడ్డి గొనివచ్చి రాలపైఁ ♦ గలయ రుబ్బి
కాల్చు రొట్టెలె కరవయ్యెఁ: ♦ 'గాలుచున్న కడుపునకు మాడుగంజి' యన్ ♦ వసువుగాఁగ.

\+ The ruler of Mewar was still being hunted by the imperial troops, but in no other part of India was the sound of arms heard.

"The Emperor Akbar."

§ Unaccustomed to such warfare the mercenary moguls became disgusted in combating a foe seldom tangible; while the mansoon swelled the mountain streams filling the reserviors with mineral poisons and the air with pestilential exhalations. The periodical rains accordingly always brought some respite to Pratap.

"Annals of Mewar."

* To deprive him (Pratap) of all possible resources Akbar despatched a party into the hills with instructions to lay waste the country whilst pursuing.

"G. B. Malleson C. S I."

మ॥ ఒకనాఁ డాసపుఖాను సైన్యములతో ♦ నుగ్రాటవిఁ జొచ్చి ముం
దుకు నేతేరఁ బ్రతాపుఁ డాత్మబలముఁ ♦ దోడ్కొంచు నావిద్విష
త్ప్రకరంబుఁ నలుమూలలఁ బెదరి పా ♦ ఱఁ బోర మర్దించి వె
న్కకు నేతెంచి నివాసభూమి దరియం ♦ గా నేగె మధ్యాహ్నముఁ. 70

మ॥ ఒక దర్భాసనమందు రాజమణి కూ ♦ ర్చుండంగ సామంతు లిం
చుక దూరమ్మున నోసరిల్లి కరముల్ ♦ జోడించుచుఁ నిల్చి రా
నికటాద్రీంద్రబిలంబునుండి నిజరా ♦ జ్ఞీరత్న మవ్వేళ సే
వకుతో నంపెను బాడ్లు రొట్టెలు ప్రితా ♦ పస్వామి కర్పింపఁగఁ. 71

మ॥ ఫల మొక్కించుక త్రుంచి చేకొనుచు, నా ♦ పై రొట్టె నొక్కండు ము
క్కలుగాఁ జేసి యొకింత నోర నిడుచుఁ, ♦ గన్నన్న నందున్న వా
రల సామంతులఁ బిల్చెఁ; డగ్గఱి సలుం ♦ బ్రాభర్త కేలొస్గిచ్చినఁ
ఫలముఁ రొట్టియముక్కఁ జేనిడెఁ బ్రతా ♦ పస్వామి దీవించుచుఁ. 72

సీ॥ సాష్టాంగమెఱఁగి మ ♦ హాప్రసాదంబని చేదోయి యొగ్గి దో ♦ సిట గ్రహించి
తులకించు భక్తిఁ గ ♦ న్నుల నద్దుకొని వెన్కఁ జనుచు యథాస్థాన ♦ మున వసించె;
నటుపైన సూక్తసిం, ♦ గంత ఖేల్వాపతి, బేడ్లాకొఠేరియా ♦ విభులు, పిదప
నాషాపురాబునే ♦ రాధీశు, లవల దుర్జయసింహుఁడును నల్లె ♦ సంగ్రహించి,
తే॥ పరమభగవత్ప్రసాదంబు ♦ భంగిఁ జూచి యాజగద్గురు చంద్రముం ♦ డారగించు
పిదపఁ దామెల్ల భుజియింప ♦ వేఁచియుండి రధికభక్తి నర్ధనిమీలి ♦ తాక్షులగుచు. 73

సీ॥ కడుపునిండుగఁ గూడు ♦ కట్ట జేనెడుగుడ్డ, తలదాఁచుకొన సుంత ♦ నెలవులేక
× పరమదరిద్రదే ♦ వతలట్టు లుండు నాపటువీరలోకైక ♦ పట్టభద్రు
లాదికాలమున మ ♦ హైశ్వర్య భోగభాగ్యములతో స్వర్ణసా ♦ ధములలోన
నెంతటి మర్యాద, ♦ యెంతటి విశ్వాస, మెంత మనశ్శుద్ధి, ♦ యెంతభక్తి,

---

× Yet amidst such complicated evils the fortitude of Pratap remained unshaken, and a spy sent by Akbar represented the Rajput and his chiefs seated at a scanty meal, maintaining all the etiquette observed in prosperity the Rana bestowing the donah to the most deserving and which though only of the wild fruits of the country, was received with all the reverence of better days. Such inflexible magnanimity touched the soul of Akbar and exhorted the homage of every chief in Rajasthan.

"Annals of Mewar."

తే॥ యెంత యుత్తమక్రమహాధి: ♦ యంతకన్న శతగుణము లెక్కుడుగఁ దండ్రి ♦ సరణిఁ జూచి
యాప్రతాపునిఁ గొలుచు దృ♦శ్యంబుఁగనఁగఁ గనులు వేయైనఁ దక్కువే♦యనుచుఁదోఁచు.

ఉ॥ వైభవసాంద్రుఁడై యవన ♦ వాహిని చుట్టును గొల్వ నొక్కభ
ద్రేభము నెక్కి యామడ లో ♦ కేగతిఁ దీవ్రత వచ్చు కాలరు
ద్రాభుని మానసింహుఁ గని ♦ యచ్చట నుండిన వార లున్నయ
ట్లే భుజియింప మాని వడి ♦ నేగిరి మొగలుసేన మీఁదికిన్. 75

ఉ॥ సేనలు రెండునున్ దగిలెఁ! ♦ జేతి కటారులు పూలమాలలై
మేనుల వ్రాలు చుండె! బలి ♦ మిన్ వల చుట్టిన వేటకాండ్ర ర
మ్యానన రేఖ: మ్లేచ్ఛభటు ♦ లందును, గ్రుద్ధమృగేంద్ర రేఖ రా
సైనికులందుఁ దోఁచె; రవి ♦ జారఁగ నిల్పిరి పోరు మొగలుల్. 76

సీ॥ అవ్వల యవనసే ♦ నాధీశ్వరులు మూఁగి ముట్టడించిరి దుర్గ ♦ ములను గొన్ని;
నజమీరుదుర్గంబు ♦ నందె ఖాసింఖాన్, ఫరీదుఖానుఁ డచల ♦ గృహముఁగొనియెఁ;
దోడరమల్లు తో ♦ ల్తోఁబట్టెఁ 'జేవంద!' నింతలోపల 'నమా ♦ యిత' గిరీంద్ర
దుర్గంబుఁ దవిలె స ♦ బ్దుల్లా; శిశోదియాపీరులు మార్కొని ♦ పోరి; రిట్లు
తే॥ నెల జరిగె పోరు; కోట మో ♦ గలుల కయ్యెఁ; నా 'మడేరియా' ప్రాంతమ్మ♦నందు 'రాతి
కోట' యను దుర్గమును బట్టు ♦ కొని ఫరీదు యవనసేనాసమూహంబు ♦ నచట నిలిపె. 77

క॥ అంతట ఖాసింఖాను 'వసంతా' దుర్గంబుఁ బట్టి ♦ సైన్యము నిడి యా
చెంతఁగల 'ఛత్రకోట' ననంతచమూతతులు గొలువ ♦ నరికట్టుకొనెన్. 78

మ॥ యవనుల్ నాలుగువైపులన్ గదిసి దా ♦ వాగ్నిక్రియన్ గాల్పఁగా
భువనాతీతపరాక్రమాంకుఁడు ప్రతా ♦ పుండట్లు సాయంతనం
బవుదాఁకన్ రిపుకంఠరక్తపుఁ బ్రవా ♦ హంబూడ్చి చల్లార్చి యా
రవి క్రుంకంగఁ గుటుంబ ముండు గుహఁ జే ♦ రన్ బోయె విశ్రాంతికై. 79

సీ॥ వఱువాత లేచి దై ♦ వప్రార్థనముచేసి వినతిమై నుదితభా ♦ నునకు మ్రొక్కి,
కలయఁ గన్గొనిన మో ♦ గలు దండుతండంబు లెల్లదిక్కులఁ గొండ ♦ లీనినట్లు
పరిసరగహనగ ♦ ర్భము లాక్రమించి నిద్రింపఁ గాంచి ప్రతాప ♦ దేవుఁడంత
నాబుసేరా-షాపు ♦ రాధీశ్వరుల, సలుంబ్రాభర్త ఖేల్వాన్న ♦ పాలు సూక్తు
తే॥ దుర్జయుని గొంచు వైరులఁ ♦ దొడర నరిగె: శ్యామసింహుఁ గుటుంబర ♦ క్షణకు నిలిపి!
యుభయసైన్యంబులకు నయ్యె ♦ యుద్ధ మమిత తీవ్రభంగి 'దేవేరీ' ప్ర ♦ దేశమందు. 80

సీ॥ శైలనిర్ఝరమట్లు ♦ సరభసమ్ముగ సలుంబ్రామహీపతి దాఁకె ♦ రాయసింగు;
ప్రజ్వలజ్జ్వాలల ♦ వలె బునేరా—షాపురాధీశ్వరుంబు ముట్టె ♦ రసపుఖాను;
ప్రబలదంభోళి సం ♦ రంభంబు వెలయ ఖేల్వాపతి తగిలె షా ♦ బాజుఖానుఁ;
బ్రకటప్రభంజన ♦ ప్రతిమానుఁడై యెదిరించె దుర్జయుఁడు ఫ ♦ రీదుఖాను;
తే॥ దండధరుఁబోలెఁ దాఁకెఁ బ్ర ♦ తాపవిభుఁడు ముందుఁ గలుగు నబ్దుల్లాచ ♦ మూచయమును;
భిల్లగణ మెల్లఁ గొలువ నా ♦ భీమచాందు కడు విజృంభించి ఖాసిము ♦ ఖానుఁదాఁకె. 81

క॥ పుడమి యద్రువ యమరాజుల వడువునఁ జెలరేఁగు నాత్మ ♦ భటు లందఱు వెం
బడి రాఁగ మృత్యువటు సూర్తుఁడు మహాబత్ఖానుఁ దగులు ♦ కొనె ఘోరముగన్. 82

ఉ॥ ఆఁకలిగొన్న సింహనిచ ♦ యంబుల మాడ్కి మహోశిశోపియా
నీకిని బిట్టురేఁగి రణ ♦ నిష్ఠుర వీర తురుష్క కోటులన్
దాఁకి ప్రతాపసింహుని మ ♦ నం బలరారఁగ సూత సంయుపో
నీక శిరంబులన్ నఱకి ♦ నేలకు వ్రాల్చిరి శత్రుసంతతిన్. 83

ఉ॥ అంతటిలోన మ్లేచ్ఛభటు ♦ లాసపుఖానుని గూడి లోకదు
ర్దాంతపరాక్రమంబున న ♦ రాతులఁ దాఁకుచు షాపురీమహీ
కాంతుని సేన వెన్కకరు ♦ గన్ విదళించి యజాండకర్పరం
బంతయు ముక్కలై పడఁగ ♦ నార్చిరి వీరరణోత్సవంబునన్. 84

ఉ॥ ఆధ్వని నాలకించి సుభ ♦ టాళులఁ గొంచుఁ బ్రతాపసింగు సూ
ర్యధ్వజమెత్తి ముందఱిమి ♦ యాసపుఖానుని దాఁకి, వాని మ్లే
చ్ఛధ్వజినిన్ జొరంబడుచు ♦ సర్వము నాశనమున్ బొనర్చి, ద
క్షాధ్వరహర్తయైన నిట ♦ లాక్షుఁడు వోలె వెలింగె నయ్యెడన్. 85

ఉ॥ ముందుఁగలట్టి మ్లేచ్ఛబల ♦ ముల్ దనుఁ గాంచి తపించుచూడ, మ
ధ్యందినచండభానుని క్రి ♦ యన్ జెలరేఁగుచుఁ గృష్ణసింహుఁ డం
దంద విహారముల్ సలుప, ♦ నందఱు ముందఱ విచ్చి పాఱుచున్
సం దొనరింప: శౌర్యరభ ♦ సమ్మునఁ బోరె భయానకమ్ముగన్. 86

తే॥ రాయసింహు సేనాధిప ♦ రమును దాఁకి చేను గోసిన చందానఁ ♦ జెండివైచు
కృష్ణసింహేంద్రు నుగ్రమూ ♦ ర్తిని గనంగ వీరులకునైన గుండె కం ♦ పించిపోవు. 87

గీ॥ ప్రళయకాల దవానల ♦ జ్వాలయయి ఫరీదుఖాన్ దుర్జయుని మించి ♦ రేఁగి దాఁటి
రాజపుత్రసైన్యంబుపైఁ ♦ గ్రమ్ముకొనుచు రక్త కీలాలనిధిఁ జేసె ♦ రణతలంబు. 88

మ॥ తనదర్పోద్ధతి కోర్వలేక మహబ ♦ త్ఖాన్ సైన్యముల్ దిక్కులన్
గని యుద్వృత్తుగఁ బాఱుచుండఁగ ఫరీ ♦ ద్ఖాన్ కాలరుద్రుండొకో
యన వెన్వెంటనె వచ్చె; సూక్తుఁడు ప్రతా ♦ పాధీశు పేరత్తి యు
గ్రనృసింహాకృతిఁ బెంచి తాఁకెను ఫరీ ♦ ద్ఖాన్వాహిని నుగ్గపడన్. 89

శా॥ ఆసూర్యాన్వయకాననేశ్వర మహా ♦ వ్యాఘ్రంబు దుర్వారబా
హాసంరంభవిజృంభణంబుఁ గని ధై ♦ ర్యం బూడుచున్ భీతి హె
చ్చె సైరింపఁగలేక యయ్యవనసై ♦ న్యంబంతయున్ విచ్చుచున్
దూసెన్ దత్పతియౌ ఫరీదు కలలం ♦ దున్ మార్వలేకుండఁగన్. 90

సీ॥ లక్షలు సేనాబ ♦ లంబున్న, నంతటి యాశ్వికదళమున్న, ♦ హస్తిచయము
లెన్నికకును మీఱి ♦ యున్నను, లఘుబృహన్నాళాస్త్రములు వేన ♦ వేలకున్న,
సైన్యాధిపులు షోడ ♦ శశతంబుపైనున్న, రాసులురాసులు ♦ ద్రవ్యమున్న,
వలసిన యన్నిసం ♦ బారంబు లున్నను, సమర మేండ్లకొలంది ♦ సాగుచున్నఁ,
తే॥ దలను బూవాడకుండఁ బ్ర ♦ తాపుఁడుండె ననుచు నక్బరు వగవ, ధై ♦ ర్యంబుచెప్పి
యవనిఁ దలక్రిందుగాఁ జేతు ♦ ననుచు వచ్చి కడకు నిశ్లైతి ననుచు సం ♦ కటమునొంది, 91

ఉ॥ ఖాసిముఖానుఁ డుగ్రభుజ ♦ గప్రభు మాడ్కి ని మండి లోకసం
త్రాసకర ప్రతాపుని బ్ర ♦ తాపుని దాఁకెఁ దలంప, భిల్లసే
నాసముదాయ మడ్డపడి ♦ నన్ రణ ముగ్రముగాఁగ సాఁగె: నా
గాసురహర్తఁబోలె శబ ♦ రాధిపుఁ డయ్యరులన్ బొరిఁ గొనెన్. 92

తే॥ తురకదొరల సైన్యంబులు ♦ తురగములును పదులు నూఱులుగా గుదుల్ ♦ గుదులుగాఁగ
బలి యగుచు నుండె భిల్లభూ ♦ పతిభుజంబు నెక్కి నర్తించు పెనుపుట్ట ♦ డుక్కగదకు. 93

చ॥ స్థిరతర రాజపుత్రభట ♦ తీక్ష్ణభుజాబలధాటి కాగలే
కఱచుచు మ్లేచ్ఛవీరభటు ♦ లందఱు మారుతధాటి నిల్వలే
కొఱగుచు వ్రాలు పైరుగతి ♦ నోజ తొలంగి కలంగువేళ, ని
ష్ఠురబలశాలి వీరబలుఁ ♦ డున్ బరతెంచె భటాళి గొల్వఁగన్. 94

సీ॥ వడదాఁకి సోలెడు ♦ వారిపై నమృతవర్షము జాఱు రీతి ము ♦ ష్కరతురుష్క
చములన్నియు రణో ♦ త్సాహంబుతో సముద్రములట్లు పొంగి యా ♦ రాజపుత్ర
సేనలపైఁ గవి ♦ సెను; బ్రతాపునిదెస యోధులు పోరాడి ♦ రుగ్రభంగి;
నపుడు చూపిన శౌర్య ♦ మప్పటి సాహసం బమరలోకశ్లాఘ్య ♦ మై తనర్చె!

తే॥ దురకమూఁకలు మిన్నుముం ♦ దునకుఁ బొంగి యొత్తుకొనివచ్చు నొత్తడి ♦ కోపలేక
యాప్రతాపుని వీరసై ♦ న్యంబులెల్ల వెనుకకును ద్రొబ్బఁగలిగెనేమొ ♦ యనుచుఁదోఁచె. 95

క॥ కాలాహిక్రూరులు నిజరుధిరాలాపీరులును బంచ ♦ శతసంఖ్యగఁ ద
న్నోలి భజింపఁగ శ్యామనృపాలుండు ప్రతాపుఁ జేరి ♦ వైరులఁ దాఁకెన్. 96

తే॥ శంఖరవములు సింహగ ♦ ర్జారవంబు లతిశయిల రాజపుత్రసై ♦ న్యంబులెల్ల
నుబికి యుంకించి యురళించి ♦ యూఁదితాఁకి విరిగిపడి మ్లేచ్ఛబలము ని ♦ వ్వెఱఁ గలంగె.

తే॥ సూర్యభగవానుఁ డపరాబ్ధిఁ ♦ జొచ్చె; యవన గణము పులి నాకి విడిచిన ♦ కండయగుచు
గడ్డి కఱచెను; భిల్లులు ♦ క్రమ్ముకొనిరి కడల మునిమునిచీఁకటుల్ ♦ గదియు కరణి. 98

శా॥ నూఱుల్ మించిన రాజపుత్రకుల దం ♦ డుల్ వేనవేల్ మ్లేచ్ఛులు
గ్రాహార్థుల్ దగులన్ బ్రతాపుఁడు మహో ♦ గ్రాటోపుఁడై వైరులన్
బాఱన్ దోలుచుఁ బుష్పవర్షము సురల్ ♦ వర్షింప నర్తించె; 'దే
వేరీయుద్ధ మపూర్వ' మన్న నుడి ప ♦ ర్వెన్ లోకవిఖ్యాతమై. 99

సీ॥ "ఈనాఁడు మొగలులఁ ♦ బోనీక కడతేర్తు! మిచ్చట మీరుండ ♦ నేల? యతఁడె
శ్యామసింహుఁడుగూడఁ ♦ జనుదెంచెఁ! దల్లి పాళేశ్వరీదేవియు ♦ నేకతంబ
పిల్లలతో శైల ♦ బిలమున నున్న: దావంతయుఁ బలుకుఁదో ♦ డైన లేక!
యీనాఁటి పోరాట ♦ మెప్పుడు ముగియునో! యెపుడు రా నోదవునో ♦ యెఱుఁగనేర!
తే॥ మనుచరులతోడ మీ రేఁగుఁ" ♦ డనుచుఁ గృష్ణ సింహుఁడును భీమచాంపును ♦ జెప్పుకొనఁగ,
భిల్లు నొకనిఁ బ్రతాపుఁడు ♦ వెంటఁ గొనుచు శీఘ్రముగ శైలగుహాయాంపుఁ ♦ జేరుకొనియె.

తే॥ కడుపు మలమలమాడు నాఁ ♦ కటికి వెక్కి వెక్కియేడ్చి నిద్రించిరి ♦ బిడ్డలెల్ల;
విభుఁడు పాళేశ్వరీదేవి ♦ భిల్లభటుఁడు గంగ మ్రింగక యూరేయి ♦ గడుపవలసె. 101

సీ॥ లలితసౌదామనీ ♦ లతికలు చుట్టు మూఁగిన ముగ్ధగోపకా ♦ మినులుగాఁగ,
రణరణచ్చారుగ ♦ ర్జానినాదము మనోజ్ఞమైన వేణునా ♦ దమ్ముగాఁగ,
నంచల మెఱయు సం ♦ ధ్యారాగపటలమ్ము రమణీయపీతాంబ ♦ రమ్ముగాఁగ,
నృత్యన్మయూరవి ♦ స్తృతకలాపము శిరస్సందానితావతం ♦ సమ్ముగాఁగ,
తే॥ నతివిశాలమహాంతరి ♦ క్షాంగణమ్ము చెలువ మమరు బృందావన ♦ సీమగాఁగఁ,
బూని విహరించె విశ్వర ♦ క్షానిరూఢిఁ బ్రావృ డంభోద బాలగో ♦ పాలమూర్తి! 102

ఉ॥ ఆమలకాభమై చినుకు ♦ లంతకు నంతకు నేకధారలై
పాములు ప్రేలఁ దీయు గతిఁ ♦ బర్వుచు నేనుఁగుఁదొండ మాత్రలై

భూమి జలార్ణవం బయిన ♦ పోలిక నిండుచుఁ గుండపోఁత గ
ర్జాముఖరంబులై కురియ ♦ సాఁగె నభం బవియంగ మేఘముల్! 103

సీ॥ కనులుమూసినఁ జిల్చు ♦ కొనిఁ లోనదుగు ధగద్ధగలీను నిబిడసౌ ♦ దామనులును,
నొక్కొక్కఁడు జగంబు ♦ వ్రక్కలు వ్రక్కలై చనఁ జేయు మేఘగ ♦ ర్జారవములు,
కొండ లొండొంటిపైఁ ♦ గూలి బ్రహ్మాండంబు నగలించు ప్రళయజం ♦ ఝూనిలములు,
క్షణమున విశ్వలో ♦ క ప్రాణికోటిఁ గూల్చు గతి జాఱు భయదని ♦ ర్ఘాతములును,
తే॥ నంత కంతకు జృంభించి ♦ యావరించి ప్రళయములు కోటి యొకనాఁడె ♦ కలిగినట్లు
ప్రకృతి కాయువు నిండిన ♦ పగిది, నూపి రాడనీక గాలియు వాన ♦ లలముకొనియె. 104

తే॥ కోటి కోఁకఁడైన నిలువక♦గుదులు గుదులు తరు మృగ విహంగములు గూలె♦ధాత్రి! విశ్వ
గర్భ నిర్భేదకమగు నా ♦ కాళరాత్రిఁ దలఁచు మాత్రన నిలువెల్ల ♦ జలదరించు. 105

తే॥ ఏఱు లీఁతబంటిగ ప్రమోఁత ♦ లెత్తి పాఱి కలిసి యుప్పొంగి యొకదొట్టి ♦ కొలఁదిమీఱి
కొండలును లోయలును వనుల్ ♦ గుహలు నిండి నిఖిల మేకార్ణవముగ ఘూ ♦ ర్ణిల్లెనపుడు.

మ॥ అకటా! గాలియు వాన గూడి నిబిడం ♦ బై రేఁగఁగా రాతిచ
ల్వకుఁ గ్రొన్నెత్తురు ముద్ద గట్టుకొని పి ♦ ల్లల్ మంచుగడ్డల్ వలెన్
నిగటోర్విన్ శయనించి కప్పుకొనఁగా ♦ నీ! జేనెదుర్గుడ్డ, క్రిం
దికిన్ లేకయ నాఁటిరాత్రి శివరా ♦ త్రిన్ బోలె నట్టీడ్చిరో! 107

ఆ॥ వేఁగుఁజుక్క లేదు! ♦ వెల్లఁబాఱదు తూర్పు! కొండకోళ్లగుములు ♦ గూయ వెచట!
రవి జనింపఁ; డెట్లొ ♦ ప్రాభాతమయ్యె! వర్షంబు బల మొకింత ♦ సన్నగిల్లె. 108

క॥ తడియాఱని గడ్డిని, శబరుఁడు గోనిరా, రాణి రుబ్బి, ♦ రొట్టెలు చేసెన్;
గడనుండి బిడ్డలందఱు కిడి, పదపడి నొక్కరొట్టె ♦ నిడెఁ బతి యెదురన్. 109

సీ॥ పద్మాసనమున నై ♦ వధ్యాననియతి నేత్రయుగంబు మూసెఁ బ్ర ♦ తాపదేవుఁ;
డంత నొక్కబిడాల ♦ మాగుహాకడ నాడుకొనెడు బిడ్డయొడలు ♦ గోళ్ల గీరి
చేతిరొట్టెను నాఁచి ♦ శీఘ్రుంబె యొక్క శాఖిని నెక్క చనె! బిడ్డ ♦ కెవ్వమనుచు
నఱచి భూమిని వ్రాలె! ♦ నాధ్వని కడలి పాలేశ్వరి చని బిడ్డ ♦ నెత్తికొనియె!
గీ॥ తనయ యేమ్పునఁ జెవులు చీఁ♦దఱలుపోవఁ గనుదెఱచి యొమ్ముఁ గమ్ము ర♦క్తంబుఁగనుట
వజ్రపంజరకల్ప మ ♦ ప్పార్థివేంద్రు పీరహృదయము చెదరి ద్ర ♦ వించి పాఱె! 110

సీ॥ "పదియుఁబాఁడేండ్లు సం ♦ వత్సరంబులు సంఘటించు పోరులకుఁ జిం ♦ తించలేదు;
జగము మ్రింగు నసాధ్య ♦ శత్రు వక్బరు రేఁగి పగవట్టెనని సుంత ♦ వగపు లేదు;

కోటలు సేనలు ♦ కోశంబు దేశంబు బలము తగ్గెనటంచు ♦ భయములేదు;
కడు దీర్ఘకాలంబు ♦ గడచినఁగాని జయము గల్గదని విచా ♦ రమును లేదు;
తే॥ ఆపదల కోర్చుటకె వీరుఁ ♦ డవతరించు నని విపత్కోటి నెదిరి ధై ♦ ర్యమున నడతుఁ;
గాని యీనోరులేని ర ♦ క్తంపుసొత్తు లనుభవించు కష్టము చూడ ♦ నలవిగాదు. 111

తే॥ దాసదాసీసహస్రముల్ ♦ తమ్ముఁగొలువఁ బమరభాగ్యోదధిని దేల ♦ వలయు వారు
కూడు లేకుండ మలమల ♦ మాడుచుండ్రు! తుద కొకండే నదృష్టవం ♦ తుండు గాఁడె! 112

తే॥ అంతిపురి లేదు; తూఁగుటు ♦ య్యాల లేదు; కొండలను గుట్టలను జీఁకు ♦ గుహాలయందు
గాలి వాన యెండలఁ జిక్కి ♦ కటికురాలఁ బఱచుకొన లేక పడియుండ ♦ వలసె నకట! 113

ఆ॥ నాయనంతరమున ♦ నీయఖండక్షోణి నంత యేలవలయు ♦ నమరసింహుఁ
డిట్టు లిడుమ పడెడు ♦ నిది యెట్టికాలమో! క్రోలుపులియుఁ బిల్లి ♦ కూన యయ్యె! 114

సీ॥ మూర్తీభవించు మ ♦ త్పూర్వపుణ్యఫలంబు, మామకహృదయసా ♦ మ్రాజ్యలక్ష్మి,
పావిత్ర్యమందిరో ♦ పరిపూర్ణకలశంబు, తనువు ధరించు సౌం ♦ దర్యధనము,
శాశ్వతశాంతి మ ♦ హైశ్వర్యదేవత, ప్రకటసౌభాగ్యప ♦ ర్యాయపదము,
కష్టాపనుద మహా ♦ కల్పధాత్రీజంబు, నిరుపమవరవర్ణి ♦ నీమతల్లి,
తే॥ ప్రియతమంబైన మత్ప్రేమ ♦ విగ్రహంబు, నృప మకుట రత్నరోచిఃప ♦ రీతచరణ,
యైన పాళేశ్వరీదేవి ♦ యకట! యిట్లు పరమదారిద్ర్యమున మున్గి ♦ వలసె నేఁడు. 115

క॥ దినమంతటి కొకఫలమును గొని తీరని యుద్ధములఁ ద ♦ గుల్కొని కండల్
దునిసి యెముకపట్టెను మే; నినుమైన నిట్లెంతకాల ♦ మిఁక నిలిచెడునో! 116

ఆ॥ వానకాలమందు ♦ వణకుచుఁ దలదాఁపఁ గూటిపేదకైన ♦ గుడిసెయుండుఁ;
జక్రవర్తినయ్యు ♦ సంతాన మిటు శైల గుహాల నిలిచి గోడు ♦ గుడువ వలసె. 117

× It is universally admitted that there is no better criterion of the refinement of a nation than the condition of the fair sex therein .... Like the ancient German or Scandinavian the Rajput consults her in every transaction; from her ordinary actions he draws the omen of success and he appends to her name, the epithet of Devi or 'godlike' .... Of one thing we are certain, seclusion of females can only originate in a moderately advanced stage of civilization........ Of all the nations of the world who have habituated the female to a restricted intercourse with society, whether Grecian, Roman, Egyption or Chinese, the Rajput has given least cause to provoke the sentiment of pity; for if deference and respect be proofs of civilization, Rajaputana must be considered

అ॥ ఉరమునందు రక్త ♦ మురలంగఁ దిలకింప మనసు చెడియె నాకు; ♦ మఱలఁ దిండి
యొదవు టెపుడొ! వైరు ♦ లెదురాదు రింత కీ కడుపుఁగోఁత యెట్లు ♦ పడఁగ నేర్తు!" 118

చ॥ అని వగనొంది భూరమణుఁ ♦ డాకును గంటము దీసి వ్రాసి చెం
తను గల భిల్లుచేత నిడి ♦ దానిని 'బాదుశహా' కొసంగుమం
చనిపి యొకింత కన్మొగిచి ♦ ధ్యానసమాధి మునింగె! రాజ్ఞి యొ
య్యనఁ జనుదెంచి యాత్మవిభు, ♦ నాతని చెంగటి రొట్టెఁ, గాంచుచున్, 119

గీ॥ "రాజయోగసమాధి నే ♦ త్రములు మొగిచి కడలివలె నీమహారాజు ♦ కదలకుండె;
భావగంభీరమైన త ♦ ద్వదనమందు నలఁతి యలఁతి చింతారేఖ ♦ లలమియుండె." 120

చ॥ అని తలపోసి నాథు వద ♦ నాంబురుహంబునఁ జూడ్కి నిల్పి య
య్యనుపమవీరపత్ని విభు ♦ నండనె నిల్చెఁ; బ్రతాపదేవుఁడున్
గనుఁగవ విచ్చె; విచ్చిన మొ ♦ గమ్మున దేవియు డగ్గరించుచున్
వినయము నాదరమ్ము గను ♦ పింప నకంపితవృత్తి యేర్పడన్, 121

గీ॥ "రత్నసింహాసనం బెక్కి ♦ రాజ్యమెల్లఁ గన్నుసన్నలఁ బాలించు ♦ కాలమందు,
నడవిఁ బాలించు నేఁడు, నె ♦ న్నఁడును గనని చింత మీమోమునను బ్రవే ♦ శించె నేల! 122

సీ॥ ప్రాణేశ! నీయుద ♦ రము నంటు నాఁకలి, నీక్షణంబుల నాశ్ర ♦ యించు నిద్ర,
మోమునందుఁ బ్రసాద ♦ మును గాంతినిరతి, చిత్తములోని దుర్దమ ♦ ధైర్యగరిమ,
మెట్టి దుర్ఘటకార్య ♦ మిపుడు మీయెడనుండి దొంగిలించి యొకింత ♦ తొలఁగఁజేసె!
దృష్టిమార్పక యొకే ♦ దిక్కుగాఁ జూడ్కులు క్షితిపై నిగుడ్చి వీ ♦ క్షింపనేల!

గీ॥ మీమది నొకింతయును జింత ♦ మేకొనంగ నెఱుఁగ నెన్నఁడు; మిమ్ము నే ♦ నెఱుఁగుటాది
నిదియె తొలుసారి; వగపున ♦ కేమి హేతు వెఱుఁగఁజెప్పుము మానసం ♦ బెరియసాఁగె. 123

సీ॥ పదియాఱుకళల వి ♦ శ్వముఁ నిండి వెలుఁగు కళానిధి సహజక ♦ ళంకమూర్తి;
నిలువెల్ల విచ్చి వ ♦ న్నెల నీను వెల్లదామరకుఁ దుమ్మెదపోటు ♦ మానని పని;
తళతళమెఱయు ని ♦ ద్దపుటద్దము పరాగధూసరమగుట పోఁ ♦ ద్రోయరామి;
యమలవాఃపూరగా ♦ రాంగ గంగానది వానకారు కళంకు ♦ వదలకుండు;

---

as redundent in evidence of it. Where females are honored there, the deities are pleased, but where dishonored, there all religious rites become useless. "Strike not, even with a blossom, a wife guilty of a hundred faults" says another sage, a sentiment so delicate that Reginald Born, the prince of Troubadours, never uttered any more refined.

Customs of Mewar.

క॥ నివి ప్రకృతికి లోనైనవి; ♦ యింతవఱకు నాయెఱిఁగినంతవఱకు రా ♦ జ్యాశ్రితావ
సింహాదేవుఁడు ప్రకృతివి ♦ జేత; యిట్టి ఘనుని మోహమున నీవిన్న ♦ దన మిదేల! 124

గీ॥ వైరు లెదిరింప వెన్నిచ్చి ♦ పాఱవెపుడు; పాఱువైరులఁ దఱిమి చం ♦ పంగఁబోవు;
కలిమిలేముల మనసు మా ♦ ర్పులనుబొంద; విటుల యోజింపఁ గారణ ♦ మేమినాథ! 125

ఉ॥ 'ఆపదలందు ధైర్యగుణ' ♦ మన్న నుదాహరణమ్ము నీవ; నీ
ప్రాపున నిల్చె ధీరజన ♦ పట్టము; హేతు వెఱుంగలేక సం
తాపము నొందు నామనసు; ♦ నాథ! వచింపఁగ నర్హమైనచో
దాఁపక యానతిమ్మని ప ♦ దంబుల వ్రాలుచు విన్నవించెదన్." 126

గీ॥ అనెడు పల్కులు చెవిసోఁకు ♦ నంతమాత్ర విభుని హృదయారవిందము ♦ విచ్చె; మోము
విచ్చె; విచ్చిన కెందమ్మి ♦ వెడలి వచ్చు మధురమధుధారయన జాఱె ♦ మంజుఫణితి. 127

మ॥ "జననంబందిన నాఁటనుండియు రహ ♦ స్యం బొందు నేనెన్నఁడై
నను బాటించి యెఱుంగ నింతవఱకున్; ♦ నాయర్ధదేహంబవై
చను నీతోడ వచింపరాని దొక యం ♦ శంబుండునే! యింతకున్
మునుపే తెల్పకపోతినే యని మనం ♦ బున్ జింతచేఁ గ్రాఁగెడిన్. 128

సీ॥ ప్రాకారవలయిత ♦ ప్రాసాదములయందు, శశికాంతమయచతు ♦ శ్శాలలందు,
ననుపమంబైన శు ♦ ద్ధాంతసీమలయందు, మిగుల నెత్తగు గాలి ♦ మేడలందుఁ,
బరమసుఖప్రద ♦ ప్రమదావనములందుఁ, బన్నీటికాల్వల ♦ పట్టులందు,
సారాంబుపూరకా ♦ సారతీరములందు, మోదంబుగొలుపు పూఁ ♦ బొదలయందు,

గీ॥ దాసదాసీసహస్రముల్ ♦ దళముకొనుచుఁ గన్నుసన్న మెలఁగ నెంత ♦ కన్నెఱుఁగక
యలరఁదగు మహారాజు భా ♦ ర్యవుగ నుండి యిడుమ పడుచుంటి నామర ♦ దృష్టవశత.

ఉ॥ వీరరసావతారమని ♦ పేరు వహించు నృపాలపూజ్యుఁడౌ
శూరుని ధర్మపత్ని యొక ♦ చోఁ దలదాఁపఁగఁ జోటులేక మా
ర్జాలికవోలెఁ బిల్లలుద ♦ రమ్మున వ్రేలఁగఁ జెట్లగట్లఁ దా
ర్మారగుచుండ నేకతన ♦ మర్త్యుఁడు చూచి సహింపనేర్చునో!. 130

మ॥ అకటా! నాకసుగంధు లీయడవి బో ♦ యల్ మోయ నిందందు వే
ళకు నన్నంబును నీరు లేక కనువా ♦ ల్పన్ సూతచో టింత తీ
రికయున్ లేక తపించుచుండ, నిఁక యే ♦ శ్రీలొందె మేలంద నూ
ఱక నేనీ యుబులాట మాఁదవలె పీ ♦ రత్వంబు మే లిట్టిదే! 131

సీ॥ ఎండ్లుగాఁ బిల్లలు ♦ నీవు తపింప వీక్షించి ధైర్యమున స ♦ హించుచుంటి!
దినమంత మలమల ♦ తిండిలేక తపించు బిడ్డ నోరును గొట్టి ♦ పిల్లి గీర
బొమ్మపైఁ గ్రమ్మ ర ♦ క్తమ్ము వీక్షించి కెవ్వని వేయు కేకను ♦ వినుటఁ జేసి
సముదారవజ్రపం ♦ జరసన్నిభంబు నా స్వాంతంబు క్షణము దు ♦ ర్బలత నొంది
గీ॥ 'యాఱుమాసముల్ విశ్రాంతి ♦ యవసరమని తోఁచె; నేఁడవ నెల రాఁగ ♦ దురముచేయ
సిద్ధముగ నుందు' నని చిన్న ♦ చీటి వ్రాసి భిల్లుచేఁ బాదుషాకుఁ బం ♦ పించినాఁడ. 132

ఉ॥ వ్రాసితిఁ గాని కమ్మ; నది ♦ వ్రాసినదాది నరుంతుదవ్యథా
యాసితమై మనంబు వెను ♦ కాడుచునున్నది; సూర్యవంశ మ
భ్యాసము లేని క్రొత్త యల ♦ వాటున కాస్పదమయ్యె నేఁడు; నా
వాసి తొలంగె; నేమిటికి ♦ వ్రాసితి నంచు మదిన్ దపించెదన్." 133

చ॥ అనుచుఁ బ్రతాపసింహుఁ డన ♦ నావనితామణి సుంత విస్మితా
ననయయి భర్త మోముఁ గని ♦ "నాథ! ప్రమాదమటన్న మాటయే
జెనకదు మిమ్ముఁ; గార్యమును ♦ జేసెడుచో ఫలసిద్ధి చిక్కఁగా
మనమునఁ జర్చసేయ కొక ♦ మార్గముఁ ద్రొక్కని ధీరవర్తనుల్! 134

మ॥ వ్యవధిన్ జెందఁగఁ గోరి తాఱు నెల; లీ ♦ పై యుద్ధమున్ సిద్ధమే
యవుచో లాభ మదేమి! యీగడువుచే; ♦ నాయుస్సు హెచ్చించిన
ట్లవు; నేఁ డీ పదనైన నీదు కరవా ♦ లానాఁటి కిట్లుండునే
యవనవ్రాత శిరోవిదారణ పటు ♦ వ్యాపార పారీణతన్! 135

సీ॥ క్షణకాలమైన వి ♦ శ్రాంతి నొందఁగఁబోక, తనియ నూపిరి పుచ్చు ♦ కొనఁగఁబోక,
సంతతధ్యానని ♦ ష్ఠ నెలర్పఁ గార్యసాధకుఁడు రేఁబవలును ♦ దత్పరుఁడయి
తనరంగవలయు; స్వా ♦ తంత్ర్యమహత్తమకార్యనిర్వహణంబుఁ ♦ గాంక్షచేసి
సర్వార్పణ మొనర్చి ♦ జంకక పనిచేయు భువనైకవీరవుం ♦ గవుఁడ వీవు;
గీ॥ పౌరుషోద్యోగజలదప్ర ♦ భంజనమగు శ్రాంతి నెటు కోరి! తాఱుమా ♦ సములు కూరు
చున్నయట్టి నిర్వ్యాపారుఁ ♦ డెన్ని జన్మములు గడిచెనేని పనిచేయఁ ♦ గలఁడె మఱల! 136

సీ. గతిచెడి యఖిలభా ♦ రతలక్ష్మి యవనుల పాలయి కడగండ్లు ♦ పడుచునుండఁ,
గన్న సంతానంబు ♦ కన్న మిన్నఁగ నెంచు ప్రజ దాపులేక చే ♦ డ్పడుచునుండఁ,
గల్యాణనిలయదు ♦ ర్గము లెన్నియో కూలిపడి బీడువడి కాడు ♦ పడుచునుండ,
హైందవాచార మా ♦ ర్యస్త్రీల పావిత్ర్య మడుగంటి మంటిపా ♦ లగుచునుండ,

గీ॥ భారతీయస్వతంత్రత ♦ పట్టుదప్పి నీఁగి నానాఁటి కుఱ్ఱాఁత ♦ లూఁగుచుండఁ,
దనకుటుంబముపై నాస ♦ ననిఁ దొలంగ నోపునే! వీరరాణాప్ర ♦ తాపమూర్తి! 137

సీ॥ భువన ముద్భవమొందు ♦ మొదలుగా నెవ్వ రూహించి కల్పించి సా ♦ గించి యెఱుఁగ
నట్టి స్వాతంత్ర్యమ ♦ హాయోగదీక్ష నారంభించితివి మహో ♦ గ్రప్రవృత్తి;
నీయనంతత్యాగ ♦ నియతియును నఖండదేశభక్తిరతి ను ♦ తించె జగము;
లాయజాండకటాహ ♦ మావరించిన జ్యోత్స్నవలె నీయశంబు వి ♦ శ్వమున నిండె;
గీ॥ ధరణి నాచంద్రతారకా ♦ స్థాయిగాఁగ నీదు పావననామంబు ♦ నెగడునట్లు
మెలఁగ నేర్చితి; లోపముల్ ♦ గలుగఁగలవె! ధన్యులగు వారిలో ధన్య ♦ తముఁడ వీవు. 138

గీ॥ సానఁదీర్చిన కొలఁది వ ♦ జ్రంపుముక్క, తఱచిన కొలంది మంచి గం ♦ ధంపుఁజెక్క,
యిడుమ లాదిన కొలఁది లో ♦ నైకవీరుఁడును, బ్రకాశించునన నెఱుం ♦ గనిదె నీకు! 139

సీ॥ కోటలన్నియు శత్రు ♦ కోటి చేకొనెనంచు, సేనాబలంబు గ్ర ♦ శించె ననుచు,
జయ మింతవఱకు ద ♦ ర్శన మీయలేదంచు, నాపదల్ మెడబంటి ♦ యయ్యెననుచుఁ,
జన నేఁడ్లుపూండ్లును ♦ దినఁ దిండి లేదంచుఁ, బసికూన లగచాట్లఁ ♦ బడుదు రనుచు,
మది గుందవలవ! దీ ♦ మాఱు నైరులు రాఁగఁ గవచఖడ్గము లూని ♦ కాసెఁగట్టి
గీ॥ యద్వితీయబలుని నిన్ను ♦ నీద్వితీయ నైన నేను రణక్షోణి ♦ ననుసరించి
శత్రుసంహార మొనరింతు; ♦ శంక లేల! యిరువురము నిల్వ జగమెల్ల ♦ నెదురఁగలదె! 140

సీ॥ అరులచే, నున్న సై ♦ న్యాధిపుల్ మడిసిన, సామంతనృపులెల్ల ♦ సమసిచనిన,
భటుఁడొకండును లేక ♦ బలమెల్లఁ దొలఁగిన, నాపదల్ వేనవే ♦ లలముకొనిన,
నేను బిడ్డలుఁగూడ ♦ నిశితఖడ్గములూని రణము సేయుదు మిరు ♦ ప్రక్క నిలిచి;
కొండలోఁ జివర యం ♦ గుళమైన రణములే కక్బరు సుఖముగా ♦ నందరాదు;
గీ॥ మనకుటుంబములో జనిం ♦ చిన కడపటి నిసువు గళమునఁ గొనయూపి ♦ రెసఁగియుండ
నైనసముఁడ వీ విడిన స్వా ♦ తంత్ర్యసమర మజ హరాదు లెదిర్చిన ♦ నాఁగరాదు. 141

మ॥ కొఱ యొక్కింతయు లేదు లోకమున నా ♦ కున్; బ్రహ్మకల్పంబుగా
ధర జీవించెదు వారు లేరెపుడు; మం ♦ దస్మేరముల్ మీముఖాం
బురుహంబందునఁ దాండవించుచు ముదం ♦ బున్ బెంచుఁగాకంచు నీ
శ్వరుఁ బ్రార్థించెద" నన్నుఁ బత్నికిఁ బ్రతా ♦ పస్వామి హర్షంబునన్; 142

సీ॥ "అనిచేసి మరలి వ ♦ చ్చినవేళ మొదలంట శ్రమఁ దీర్చు మధురవి ♦ శ్రాంతిసీమ,
తలఁగిపోవని యాప ♦ దలు ముట్టినపుడు ధైర్యం బీయఁగల యంట ♦ రానికోట

కష్టాంధతమసంబు ♦ గప్పి తోఁపనియప్డు త్రోవఁ జక్కఁగఁజూపు ♦ దొడ్డజోతి,
పదికి వేయిగ వైరి ♦ భటులు పైఁబడినప్పు డసమానబల మిచ్చు ♦ నమృతఘుటిక,
గీ॥ యన్ని వేళల సౌఖ్యంబు ♦ లలవరింప నందనోద్యాన మనుచు డెం ♦ దమున నెంతు
నీమధుర ధీర గంభీర ♦ నిబిడఘణితిఁ దలఁచి పాలేశ్వరీ! వని ♦ తామతల్లి! 143

మ॥ వరసౌశీల్యము నాభిజాత్యమును సౌ ♦ భాగ్యంబు శ్రీయుక్ మనో
హరశాంతిస్థిరధీరతల్ దనరు ని ♦ స్నిగ్ధాంగిగా నిచ్చి యు
ర్వర నాకిప్పు డనన్యదుర్లభమహా ♦ భాగ్యంబు సంధించె నీ
శ్వరుఁడంచున్ మది నెంచి పాయని కృత ♦ జ్ఞత్వంబునన్ మ్రొక్కెదన్. 144

సీ॥ నేనెఱుఁగకయున్న ♦ నిరతంబు ననుఁ గాచి నాకోప ముపశమ ♦ నంబుచేసి
మధురస్వభావసం ♦ పదచే నుడుకుఁదీర్చి యలఘుశాంతతఁగూర్చి ♦ కలఁత దేర్చి
యూరించి లాలించి ♦ యుపచరించి కలంచి యలరించి మించి ధై ♦ ర్యంబు నించి
మది హారించెడు గుణ ♦ మాధుర్యమున రూపమాధుర్యమును బెంచి ♦ మమత నుంచి
గీ॥ యుండఁ బాయక నీవుండు ♦ నంతదాఁక వనిత! కోటానగోటు లా ♦ పదలు వచ్చి
తలఁబడిన నంగుళంబు ప్ర ♦ తాపవిభుఁడు దారి తప్పునె! స్వాతంత్ర్య ♦ ధర్మనిరతి.” 145

గీ॥ అను విభుని మాటలకు “భాగ్య ♦ మాయెనాకుఁ; బ్రాణనాథ! ప్రసాదంబు ♦ నారగింపు”
మనెడి పాలేశ్వరీదేవి ♦ ప్రార్థనమున జనవరేణ్యుఁడు లేచి భో ♦ జనముఁ జేసె. 146

క॥ ఆలోన సమీపంబున శైలగుహా భూరికుహర ♦ సంతతులెల్లన్
వ్రీలఁగ భిల్లేశ్వరు నాభీలమహాశంఖరవము ♦ వీతెంచె వడిన్. 147

శా॥ ఆకల్యాణ మహారవంబు మధురం ♦ బై వీచి శ్రోత్రేంద్రియ
వ్యాకోచత్వము సంఘటింపఁగఁ బ్రతా ♦ పస్వామి లేచెన్; సలుం
బ్రాకృష్ణాదులు వచ్చి స్వామిచరణ ♦ ద్వంద్వంబుపై వ్రాలుచున్
నాకల్యంబుగ నాఁటి సంగరవిశే ♦ షంబుల్ నివేదించిరన్, 148

క॥ విని యానందించెను యావనసేనలు దినదినంబు ♦ పైఁబడ సమరం
బొనరించుచు గెల్చుచు వెన్కను బడుచును గొన్నినాళ్లు ♦ గడపెన్ విభుఁడున్. 149

క॥ వనముల లభించు ఫలములు తినుచును నాల్గామడలుగ ♦ దినము ప్రయాణం
బొనరించుచు భిల్లుఁడు కనుఁగొనె ఢిల్లీపురము కనక ♦ గోపురవరమున్. 150

సీ॥ అంజనాచలముల ♦ ననుకరించెడు దంతిసముదాయము రహించు ♦ శాల లోకట
నుచ్చైశ్శ్రవము మేలు ♦ మెచ్చని యవనాశ్వసంఘంబు లలరారు ♦ శాల లోకట

స్ఫటికంపుబొమ్మల ♦ భంగి వెలుఁగు పరంగు లుండెను మంది ♦ రంబు లోకట,
నిబిడభావాటోప ♦ నిరతులై దీపించు యవనుల్ వసించు గే ♦ హంబు లోకట,
గీ॥ గోపురంబున రెండు ది ♦ క్కులను భువనవిలయమును గూర్పఁగాఁ జాలి ♦ భీతిఁగొలుపు
పెను పిరంగుల తండముల్ ♦ గనుపడంగఁ జూపులకు వింతఁ గొలుపు డి ♦ ల్లీపురంబు. 151
గీ॥ హైందవులు గొల్చు శివ కేశ ♦ వాలయములు భూరియావనప్రార్థనా ♦ గారవితతు
లాపురసరోవరమునఁ బె ♦ ల్లలమి వెలయుఁ గలయ విరిసిన పుండరీ ♦ కముల కరణి. 152
ఆ॥ సందులందు నడచి ♦ గొందుల విడిచి వీధులను రాజమార్గ ♦ ములను గడచి
వీరి వారి నడిగి ♦ భిల్లవార్తాహారి పురము మధ్యభాగ ♦ మునకుఁ బోయి, 153
క॥ లక్షలు కోట్లు ధనంబిడి లక్షలు పనివాండ్రు వరశి ♦ లాతతిఁ బెక్కేం
డ్లక్షయముగఁ గట్టిన హార్మ్యక్షద్వారాంగణంబు ♦ నాతఁడు డాసెన్. 154
క॥ ద్వారము రక్షించు ప్రతీహారులు కరవాలధరు లు ♦ దారబలాఢ్యుల్
'రారా' దని వారించుచు దూరమునకుఁ ద్రోయ నతఁడు ♦ తొలఁగుచు నిలిచెన్. 155
సీ॥ అలఘులక్షణభూష ♦ ణాంచితమగు పట్టపంబారియేన్గుపై ♦ నధివసించి,
చామరగ్రాహిణీ ♦ సముదయంబు మనోజ్ఞకరములఁ గనకచా ♦ మరము లిడఁగ,
నాణిము త్తెపు సరు ♦ లలరు విశాల సితాతపత్రంబు చా ♦ యల మునింగి,
బహుళసేనాధీశ ♦ పటలంబు యవనాశ్వముల నెక్కి చుట్టును ♦ మూఁగి కొలువఁ,
గీ॥ జెలులు కనకపుష్పములు లా ♦ జలను జల్ల, భువనమోహనదరహాస ♦ మూర్తి యలర,
నిలిచి మ్రొక్కు పౌరులదెసఁ ♦ గలయఁజూచు చక్రవర్తీశ్వరుఁ డాత్రోవ ♦ నరుగుదెంచె.
గీ॥ అణఁగి ముమ్మాఱులు సలాము ♦ లలవరించి ద్వారపాలకతతి బరా ♦ బరు లొసర్ప
భిల్లుఁడును సార్వభౌముని ♦ ద్విరదముదెసఁ దరలి జాబున్న తేనదు హ ♦ స్తంబు సాఁచె. 157
మ॥ 'ఎదురన్ జేరకు ప్రక్కకున్ దొలఁగు'మం ♦ చెల్లెత్తి దౌవారికుల్
వదరన్ భిల్లుఁడు నిల్చె బొమ్మవలె; న ♦ క్బర్ నేత "యేకార్య ము
న్నది! నీ వెవ్వఁడ!" వన్న భిల్లుఁడును "రా ♦ ణాగారు నీకిమ్మటం
చిదె యీ కమ్మను బంపి'' రన్న విభుఁ డ ♦ య్యేన్గున్ దిగన్ బొఱుచున్, 158
క॥ "వా రేకొండలలో సంచార మొనర్చెదరు! వారి ♦ సంతానము దే
వేరియు సేమముతో నున్నా రే! యెఱుఁగంగఁ బల్కు ♦ నాతో" ననినన్, 159
సీ॥ "అందఱు సేమమే" ♦ యని కమ్మ నందిచ్చె; నక్బరుపాదుషా ♦ యాదరమున
నంజలి వట్టుచు ♦ నద్దానిఁ జేకొని సంభ్రమంబున నంతఁ ♦ జదువఁదొడఁగె;

నక్షియుగము విచ్చెఁ ♦ నాస్యంబు వికసించెఁ; జిత్తమందు ముదంబు ♦ చిందులాడెఁ;
వ్యాకోచ పంకేరు ♦ హాస్యంది మధుధారలన మోదబాష్పంబు ♦ లతిశయిల్లెఁ;
గీ॥ జేష్టలం దింత తొందర ♦ చెలఁగఁజొచ్చెఁ; నొడల నొకవింత రకమైన ♦ హొయలు పుట్టెఁ;
నంత నంగరేకునఁ గమ్మ ♦ సంతరించి చనియె భిల్లుఁ దోడ్కొని లోని ♦ సౌధమునకు. 160

+ గీ॥ ఐసువేల్ రాణివాసంపు ♦ టబ్జముఖులు వారి వారి నెచ్చెలులతో ♦ వచ్చి చేరి
లలిత దరహాస మధుర వి ♦ లాస మలర భిల్లమూర్తిని గని సంత ♦ సిల్లిరపుడు. 161

§ సీ॥ పురిని నూఱులు వేలు ♦ మొగలుటెక్కెములు వింతగు రంగులను గుల్కి ♦ యెగురసాగెఁ;
బ్రతిగృహాంగణము స్తం ♦ భములందుఁ దరుణరంభా స్తంభనివహంబు ♦ ప్రభలు గొలిపెఁ;
నల బహిర్ద్వారసీ ♦ మలను బచ్చని మామిడాకు తోరణము ల ♦ ల్లాడఁదొడఁగె;
రత్నసంతతిఁ గూర్చి ♦ రచియించు ముత్యాల రంగవల్లికలు హా ♦ రంగు నెఱపెఁ;
గీ॥ జలువపందిరుల్ పానీయ ♦ శాల లెన్ని యెడలనో నెలకొల్పఁగాఁ ♦ బడి తనర్చెఁ;
విరులు పునుగు జవాది య ♦ త్తరువుచేతఁ బురము సిరి నించి సౌరభం ♦ బులను విసరె.

మ॥ అరుగన్ జొచ్చిరి వీధి వీధి జవనా ♦ శ్వారూఢు లుద్యోగు లెం
దఱో "యాస్థానమునందుఁ గొల్వమరు మ ♦ ధ్యాహ్నంబుపై నక్బరీ
శ్వరుఁడున్; గాన సమాత్యులున్ నృపతులున్ ♦ సైన్యాధిపుల్ పౌరులం
దఱు నాస్థానముఁ జేర రం" డనుచు వా ♦ ర్తన్ దెల్ప సోత్సాహులై. 163

సీ॥ ఈశ్వరేశ్వరుఁ గూర్చి ♦ యెల్లమసీదులందును భక్తి వెలయఁ బ్రా ♦ ర్థనలు జరిగె;
వైదిక మంత్రపు ♦ ష్పములు మంగళహారతులు సాగె నెల్లదే ♦ వళములందుఁ;

\+ The imperial harem constituted a town in itself. No less than five thousand women dwelt within the walls and each of them had a separate apartment The maintenance and control of such a multitude of women necessitated a carefully devised system of internal administration and the organisation of adequate arrangements for discipline. The inmates were divided into sections each under a female commandant and due provision was made for the supply from the ranks of clerks to keep the accounts. A strict method of check was applied to the expenditure, which was on a large scale. The inside of the enclosure was protected by armed female guards.

"Akber the Great Mogul."

§ Over-joyed at this indication of submission, the Emperor commanded public rejoicings.

"Annals of Mewar."

కూటిపేదలు మొదల్ ♦ కోటీశ్వరులదాఁక బురజనుల్ మృష్టాన్న ♦ ములు భుజించి
నూతనవస్త్రసం ♦ దోహముల్ దాలిచి పలువిధాలంకార ♦ ములు ధరించి;
గీ॥ రాఁకలినిగొన్న బీదల ♦ కందఱకును బంచభక్ష్యభోజ్యంబులు ♦ పంచఁబడియె;
నీడులేని సౌఖ్యాబ్ధి నో ♦ లాడి, నాఁడు ఢిల్లిపురి స్వర్గపురి మేలు ♦ డిందుపఱిచె. 164

గీ॥ శకటములపైన యానా ♦ శ్వములపైనఁ బల్లకీలపై నేన్గుటం ♦ బారిపైనఁ
జెల్లుబడి కల్గు దొడ్డవా ♦ రెల్ల వచ్చి కొలువుసింగంపు వాఁకిట ♦ నిలిచి రపుడు. 165

గీ॥ విలువవస్తులు ధరియించు ♦ వేత్రధరులు వంగి వంగి సలాములు ♦ ప్రచురపఱచి
తత్తదర్హస్థలమ్ములం ♦ దఱకుఁ జూపి సమతఁ గూర్చుండఁజేసిరి ♦ క్రమత నెఱపి. 166

గీ॥ హేమరుచిర మహాద్వార ♦ సీమనుండి యాసభాప్రాజ్యవజ్రసిం ♦ హాసనంబు
చూపఱకుఁ దోఁచు నొకచిన్న ♦ చుక్కమాడ్కి నినిన, భవనవైశాల్య మే ♦ మనఁగవచ్చు.

సీ॥ పలుచిత్తరువులు జే ♦ బరునాఁటి యుద్ధవిశేషముల్ గోడలఁ ♦ జెలఁగుచుండఁ,
బలురకంబుల యద్ద ♦ ముల గవాక్షములలో రవిరశ్మి వింతహా ♦ రంగు నెఱప,
మెఱుఁగారు లోహని ♦ ర్మితకుందమందార మాల లాదందును ♦ వ్రేలుచుండ,
నొక్కొక్కఁడును వేయి ♦ దిక్కులఁ బ్రతిఫలించెడు కాచదీపంబు ♦ లడరుచుండ,
గీ॥ నేల యొక్కింతయేని గ ♦ న్పింపకుండ మహితకాశ్మీరరత్నకం ♦ బళము లమర,
+ సందుపై రెండువేలు ది ♦ వ్యాసనములు దనరఁ దనరారె నక్బరా ♦ స్థానవాటి. 168

గీ॥ దాని చివర విశాల వి ♦ తర్ది యమరెఁ; గ్రింద మొకమాలు పైన జ ♦ రీపని గల
పట్టుగుడ్డ వెలుంగొందెఁ; ♦ బైననుండి వివిధముక్తాగుచ్ఛముల్ ♦ వ్రేలుచుండె. 169

సీ॥ ఆవితర్దికకు మ ♦ ధ్యమున వెల్గెను మనోహరనూత్నకనక సిం ♦ హాసనంబు;
నద్దాని చివరల ♦ నష్టదిక్కులయందుఁ దనరారె హాటక ♦ స్తంభవితతి;
వైడూర్యమాణిక్య ♦ వజ్రసంస్థగితమై కాంతులీనెను స్తంభ ♦ గర్భసమితి;
యా స్తంభములపైన ♦ నజరంజిపైకప్పు రేకులు రేకులై ♦ ప్రియముఁ గూర్చె;
గీ॥ నెత్తయిన చుట్టుగోడల ♦ హేమ మత్స్య సింహ గజ పక్షి శిరము ల ♦ చ్చెరువు నించెఁ;
బరమభాగ్యాంకమగు నాస ♦ భాభవనము తగె మఘవు సుధర్మాస్థాన ♦ తలముఁ గేరి.

+ He classified his officers in thirty three grades ranging from mansab dars of 10 to 10000. Late in the reign such officers numbered about 1000 in all and formed an official nobility.

"Akbar the Great Mogul."

గీ॥ మంత్రు లుద్యోగు లాప్త సా♦మంతమణులు పదియు నాఱు నూఱులు సైన్య♦పతులు గాయ
కులును బందుగుల్ నిండిరి;♦కొలువు దనరెఁ దరగబారులఁ దూఁగు సా ♦ గరముకరణి. 171

క॥ కనకపు సింహాసనమునకును గుడిదెస నగ్రపీఠిఁ ♦ గొమరొందెను శో
భన వైభవపరుఁడు 'సలీ' మనఘుఁడు యువరాజు భార ♦ తావనికెల్లన్. 172

సీ॥ బైరాముఖాన్ చమూ ♦ పతి పూర్వజన్మతపోమహీజాతంబు ♦ పూర్ణఫలము!
యవనసంగతభార ♦ తాఖండబహుళ సామ్రాజ్యమేలెడు మహా ♦ మంత్రిమాళి!
విశ్వోన్నతైశ్వర్య ♦ విభవసాంద్రుండైన యక్బరీశ్వరుని వి ♦ ద్యాలసురభి!
పరిషియన్ భాష చే ♦ బరునృపేంద్రు చరిత్ర మనువదించినయట్టి ♦ యగ్రసుకవి!
ఆ॥ కులముగాదు దొడ్డ ♦ గుణమె ముఖ్యంబంచుఁ జాటు సజ్జనుండు! ♦ సరళహృదయుఁ!
§ డార్షవృత్తనాంకుఁ! ♦ డబ్దురరహిమానుఁ డధివసించియుండె ♦ నవలి పీఠి. 173

సీ॥ ధరణీతలంబెల్ల ♦ దాన మిచ్చినను ప్రేలుంచి తాఁకని రాజ ♦ యోగిమాళి,
వసుధాంతమునకైన ♦ వాహనం బెక్కక శ్రమచేసి నడచు ని ♦ ష్ఠాపరుఁడు,
జైనధర్మగ్రంథ ♦ సార మాస్వాదించి ఖ్యాతి వహించు జ ♦ గద్గురుఁడు,
బందిఁ బడినవారిఁ ♦ బక్షుల విడిపించి పశుహింస మాన్పు కృ ♦ పానిరతుఁడు,
గీ॥ యాత్రికులపన్ను గోవధ ♦ మణఁచినైన సార్వభౌము బోధించు వి ♦ జ్ఞానరాశి,
× 'హరివిజయసూరి' భువనవి ♦ ద్యాగురుండు వేదిపై నొక్క యపరంజి ♦ పీట నుండె. 174

---

§ One of the ablest warriors and most generous of men in the service of Akbar was Mirza Abdurrahim, son of his old Atalik or preceptor Bairam Khan. For many years he exercised the office of Khan khanan literally 'lord of lcrds' tantamount to commander in-chief. But he was as learned as he was able in the field. He translated the memiors of Baber, well described by Abul-fazal 'a code of practical wisdom' written in Turkish into the Persian language then prevalent at the court of Akbar, to whom he presented the copy.

"G. B. Malleson C. S. I."

The Khan Khanan [Abdurrahim] to whose daughter Danial was married, also did his best to restrain his son-in-law.

"Akbar the great Mogul"

× Haravijaya Suri, the first named, the most distinguished of the three, and credited by Jain authors with the honor of having converted Akbar, is placed by Abulfazl along with twenty others, including Sheik Mubarak, in the first of the five classes of the learned, among the select few who understand the

మ॥ పగిలించెన్ రిపుకోటి గుండియలఁ; న ♦ క్బర్ పాదుషా కిచ్చె ముం
దుగ నాత్మీయతనూజ; సైన్యపతులం ♦ దున్ జూడఁగా నింతవాఁ
డగుపింపండనఁ బొల్చు నంబరువిభుం ♦ డా వృద్ధహార్యక్షు మా
'భగవాన్ దాసు' వసించె నెంతగల భా ♦ స్వత్స్వర్ణపీఠమ్మునన్. 175

సీ॥ 'కచ్వహా'న్వయము లో ♦ కప్రసిద్ధ మొనర్ప నవతార మందు మ ♦ హాభుజుండు,
రక్తాబ్ధినుండి బ ♦ ర్మాదాఁకఁ దనకత్తి కెదురు లేక జయించు ♦ పృథుబలాఢ్యుఁ,
డప్రతిహతముగా ♦ నర్గళత్వ మంబరుదేశ మేలు నృ ♦ పాలచంద్రుఁ,
డాఖ్య కక్బరె కాని ♦ యఖిలంబున కితఁడె యనఁగ నర్తించు స ♦ ర్వాధికారి,
గీ॥ జగము పుట్టినాదిగ నింత ♦ శౌర్యరేఖ యింతటి మహోన్నతౌద్ధత్య ♦ మింత మాట
§ బలిమి గల సైన్యపతి యొకఁడుఁ ♦ గలుగఁడనెడు మానసింగధిష్ఠించెఁ బ్ర ♦ ధానపీఠి. 176

సీ॥ మతసహస్రంబు శా ♦ శ్వతధర్మమని యధీశ్వరునకు నేర్పు పా ♦ వనగుణుండు,
చతురచతుస్సహ ♦ స్రహయాధిపతియౌచు నక్బరుఁ గొలిచిన ♦ యలఘుబలుఁడు,

---

mysteries of both worlds. Haravijaya Suri refused all the costly gifts pressed upon his acceptance and in accordance with the rules of his order, started on his long walk to Fathpur-Sikri He pursuaded the Emperor to release prisoners and caged birds and to prohibit the killing of animals on certain days. The Suri, who was granted the title of Jagad-guru or world-teacher returned to Guzrat.

" Akbar the great Mogul. "

§ A desire to be rid of the Great Raja Mann of Amber, to whom he was so much indebted, made the Emperor descend to act the part of the assassin. He prepared a majoom or confection a part of which contained poison; but caught in his own snare, he presented the innoxious portion to the Rajput and ate that drugged with death himself. We have a sufficient clue to the motives which influenced Akbar to a deed so unworthy of him and which were more fully developed in the reign of his successor; namely a design on the part of Raja Mann to alter the succession and that Khoosru his nephew should succeed instead of Selim. With such a motive, the aged Emperor might have admitted with less scruple the advice which prompted an act he dared not openly undertake, without exposing the throne in his latter days to the danger of civil contention, as Raja Mann was too powerful to be openly assaulted.

"Tod's Rajasthan "

తనమాట విభుఁడు వే ♦ దంబంచు మన్నించి తలఁదాల్చ మెలఁగిన ♦ ధన్యమూర్తి,
తనదు కాలంబునం ♦ దలి చరిత్రలు పెక్కు రచియించు నుత్తమ ♦ గ్రంథకర్త,
గీ॥ యకలుషోదారవర్తనుం ♦ డగు ఘనుండు, దినము పది వీసియల తిండి ♦ తినెడు దొడ్డ
§ తిండికాఁ 'డబుల్‌ఫజ'లను ♦ పండితమణి యలరె ముందట నొక్క స్వ ♦ ర్ణాసనమున. 177
సీ॥ లాహిరీపురనృపా ♦ లకవంశ ముద్ధరింపఁగఁ బుట్టు వొందు పా ♦ వనగుణుండు,
హైందవాచారమ ♦ ర్యాద లామూలాగ్ర మెఱిఁగి యనుష్ఠించు ♦ గురుమనీషి,
ఘోరాహవంబున ♦ ఘూర్జరేశ్వరు గుండె లవియఁ దాఁకిన మహా ♦ హవపటిష్ఠుఁ,
డక్బరీశ్వరుని సే ♦ నానాథులందు నగ్రస్థాన మొందు ♦ వీ ♦ రప్రభుండు,
గీ॥ తన గొలుసు క్రింద భారతా ♦ వనిని గొలిచి సిస్తులు విధించు నేర్పాట్లు ♦ చేయుటందుఁ
× గలియుగమున వీని సముండు ♦ గలుగఁడనఁగ వెలయు 'తోడరమ' ల్లొక్క ♦ పీఠినుండె.
* సీ॥ ధనసేనుఁడనెడు మం ♦ దస్మితమూర్తి ముం దొక్క పీఠముపైనఁ ♦ నుండె; నితఁడు
రీవామహీంద్రు కూ ♦ రిమి గాయకుఁడు; రాగ మాలాపనముచేయ ♦ యామునజల
ముల మున్గె; రెండుగం ♦ టలపైనఁ బొగ లేచి బుగ్గలు పుట్టె; "వి ♦ ప్రుండు మడిసె"
నని యక్బరన, వల ♦ లడరించి జాలరుల్ పట్టితెచ్చిరి; కార్య ♦ భంగమునకుఁ

---

§ Abulfazl: his private life when judged by a muslim standard was considered to be blameless. He had a prodigious appetite rivalling that of Sultan Mahamud Bagarha of Guzarat and is reputed to have consumed daily thirty pounds of food.

"Akbar the Great Mogul."

× He was born in Oudh at a village named Laharpoor, and after serving in subordinate offices he was appointed Diwan. He is specially remembered for his share in the assesment of the land revenue, which he undertook in that capacity. On the whole, he was, perhaps, the ablest officer in Akbar's service.

* All authorities and traditions are agreed that the best performer at Akber's Court was Miyan Tansen, whom Akber, in the seventh year of the reign, had required the Raja of Riwa to surrender. Abul-Fazl declared that a singer like him has not been in India for the last thousand years. He was a close friend of Sur-das and like many of his contemporaries received much of his musical education at Gualior. His talents included the composition of verse.

"Akbar the Great Mogul.

గీ॥ గనలి హిందోళమేఘరా ♦ గములు రెండు గానమునకు నిషిద్ధమౌఁ ♦ గాకయునుచు
శాప మిచ్చిన గాయక ♦ సార్వభౌముఁ డితని కీతఁడె సాటి యీ ♦ క్షితితలమున. 179

సీ॥ పరమశిశోదియా ♦ న్వయ ముద్ధరించు పృథ్వీనాయకుల కూర్మి ♦ పెండ్లి కొడుకు,
త్రిసహస్రగంధర్వ ♦ విసరాధిపతియయ్యు సేనాధిపతులందు ♦ శ్రేష్ఠతముఁడు,
అకలంకవర్తన ♦ నక్బరుసభయెల్ల దలఁదాల్చుదివ్యమౌ ♦ దారమాల,
కవిరాజబిరుదసం ♦ కలితుఁడై యనుపమగ్రంథముల్ వ్రాసిన ♦ కవివరుండు,
గీ॥ ధరణిఁ గ్రుంగిన సభయెల్ల ♦ విఱిఁగిపడిన, సడలొకించుక లేక స ♦ త్యంబు పలుకు
+ పృథ్వీరాజాఖ్యరాఠోడు ♦ వీరమూర్తి యలరె ముందున్న యొకయున్న ♦ తాసనమున. 180

సీ॥ కాలంజరీసమ ♦ గ్రగ్రామతలంబెల్లఁ బాలించుచుండు పా ♦ వనగుణాఢ్యుఁ,
డక్బరు హృదయర ♦ హస్యంబు లెఱుఁగంగ నేర్చి నగిలు చిర ♦ స్నేహితుండు,
కవి గాయకుఁడు కథా ♦ కథకుఁడై వక్తయై సభ నలరించు ప్ర ♦ జ్ఞారతుండు,
పృథ్వీభువనతనుఁడు భగ ♦ వాన్దాసు సేవించి గౌరవం బందు వి ♦ ఖ్యాతయశుఁడు,
గీ॥ తనదు ప్రతిభానిరూఢి కీ ♦ ధరణిజనుల వదనములు కాపురంబుండు ♦ సదనములుగఁ
§ జతురసరసోక్తు లాడు సం ♦ స్తుతమనీషి, 'బీరబలుఁ' డుండె నొక దొడ్డ ♦ పీఠమందు. 181

గీ॥ అలఘు లీలావతీగణి ♦ తానువాదకుఁడు, నలచరిత్ర వ్రాసిన ♦ ♦ గొప్పసుకవి,
+ యా 'ఫయిజీ' ముందున్న హే♦మాసనంబు నందుఁ గూర్చుండె నవిరళా ♦ నందమూర్తి. 182

+ Prithwi was one of the most gallant chieftains of the age and like the Troubadour princes of the west could grace a cause with the soul-inspiring effusions of the muse as well as aid it with his sword: nay in an assembly of the bards of Rajasthan the palm of merit was unanimously awarded to the Rahtore Cavalier. "Annals of Rajasthan"

§ Raja Birbal was a brahmin, a poet and a skilful musician. He was noted for his liberality and bonhomie. His short verses and jokes are still in the mouths of the people of Hindustan. "G B Malleson CSI."

Birbal was at first in the service of Raja Bhagavan Das. He enjoyed the rank and pay of a commander of a 2000 .... He then recieved the title of Raja Birbal. He actually enjoyed the jagir of Kalanjar in Bundel-Khand later in his life. "Akbar the great Mogul"

+ His abundant leisure Faizi devoted to poetry. It is said that he composed a hundred and one books.

"G. B, Malleson C S. I."

ఆ॥ పారసీకభాష ♦ భారతరామాయణములు వ్రాసె; నిజమ ♦ తము న దురభి
§ మానశాలి యాబ ♦ దోనీకవీశ్వరుం డవలి స్వర్ణపీఠి ♦ నాక్రమించె. 168

× సీ॥ బికనీరురాజ్యపా ♦ లకుఁడై చతుస్సహస్రహయాధి పతియైన ♦ రాయసింగు,
మాళ్వదేశాధీశ ♦ మణి గాయకవిభుండు సౌజన్యరాశి బా ♦ జబహదూరు,
పలుదేశచరితముల్ ♦ వ్రాసి దిగంత యశస్సాంద్రుఁడగు పెరి ♦ స్తామనీషి,
* యల తులసీదాసు ♦ తుల యీతఁడగునను వాసి గాంచిన 'సూరి ♦ దాస' సుకవి,

---

The poem rehearsing his adventures under the title of Nal and Damayanti was translated into persian at Akbar's command by Faizi, brother of Abdul fazl and has since been made known to the admirers of Sanskrit literature by Professor Bopp of Berlin.

"Rajasthan Volume II."

The influence of the two brothers Faizi and Abul-fazl dominated as long as they lived.

§ Badouni was a remarkable man. Under instructions from Akbar he translated the Ramayana from its original Sanskrit into Persian as well as part of Mahabharata. Badouni to his intense disgust was compelled to labour on the infidal Mahabharata & Ramayana. He could find only faint comfort in the thought that he was a blameless victim of destiny:—

Faizi made the version of the treatise on arithmetic.

"Akber th great Mogul."

× Rae singh and the Emperor had married sisters, princesses of Jessulmir. This connexion obtained for him, on his introduction to court by Raja Mann of Amber, the dignity of a leader of four thousand horse, the title of Raja and the government of Hissar.

"Annals of Bikanir"

* Yet that Hindu (Tulsidas) was the greatest man of his age in India greater even than Akbar himself in as much as the conquest of the hearts and minds of millions of men and women effected by the poet was an achievement infinitely more lasting and important than any or all of the victories gained by the monarch ... The second place after Tulsi-Das is accorded by unanimous consent to Sur-Das, the blind bard of Agra. He is said to have excelled in all styles.

గీ॥ యట్టి గసగసగింజపై ♦ నాఖొరాను ద్వాదశాధిక శతతమా ♦ ధ్యాయమెల్లఁ
§ బూర్ణముగ వ్రాసినట్టి య ♦ బ్దూస్సమాదుఁ డాణిముత్యాల పీటల ♦ నధివసించు. 184
గీ॥ 'షేక్ ముబారక్' మొగల్ బుధ ♦ శేఖరుండు, నా 'హకీం హుమా' మక్బరు ♦ నాప్తమిత్రుఁ
డిరువు రొకచోటఁ బీఠంబు ♦ లెక్కియుండి రవిరళానందమున నస్మి ♦ తాస్యులగుచు. 185
క॥ విరియు వివిధకుసుమంబులఁ బరిమళములు నించు పుష్ప ♦ వాటిక సొబగుల్
బురుడించి సభాభవనము దొర లందఱు గొలువ నలరెఁ ♦ దోరపుఁ గళలన్. 186
గీ॥ సకల కల్యాణ భూషణ ♦ సహితమైన చారు లక్షణ భద్ర కుం ♦ జరము నెక్కి
యక్బరు సభాభవనమున ♦ కరుగుదెంచె భిల్లుఁడును పల్లకీ నెక్కి ♦ వెంటరాఁగ. 187
ఉ॥ అంతటఁ దూర్యముల్ మొరసె! ♦ నక్బరు భిల్లునితోడ డిగ్గి ద్వా
రాంతరమందుఁ జొచ్చె! దొర ♦ లందఱు నిల్చి నమస్కరించి! రం
తంతనె వారి వందనము ♦ లందుచుఁ జేరెను సింహపీఠి; దు
గ్ధాంతరవం బెలర్పఁగ బి ♦ రంగు లనేకము వ్రేలె నయ్యెడన్. 188
గీ॥ దుర్గఁగంబడి బుజముల, ♦ దుడ్డుఁగట్టి కరమున, నెసంగు గంభీర ♦ కాలమూర్తి
భిల్లుఁడు వసించె నొకదొడ్డ ♦ పీటపైన వేదికాంతమం దక్బరు ♦ విభుఁడు చూప. 189
క॥ చుక్కలలోఁ జంద్రునివలె నక్కజముగ వెలిఁగె నక్బ; ♦ రందఱు దొరలున్
జక్కఁగఁ గూర్చుండిరి; పెం పెక్కఁగ సభఁ గలయజూచి ♦ యిట్లనె విభుఁడున్. 190
సీ॥ "అఖిలసేనాధీశు ♦ లార! సామంతనృపోత్తంసులార! యు ♦ ద్యోగులార!
యిది మహాసుదినమౌ ♦ నిపు డనంతానంద మలరించు దొడ్డకా ♦ ర్యంబు జరిగె;
నా మహాదివ్యమౌ ♦ ర్గాంశంబుఁ దెలుప మి మ్మందఱ రమ్మంటి ♦ నాదరమున;
నాజీవితమున నిం ♦ తటి యమూల్యసువార్త నింతవఱకుఁ దెల్పి ♦ యే నెఱుంగ;
గీ॥ నందఱును నాలకించి యా ♦ నంద మొందుఁ డనుచు నంగరేకునను దా ♦ టాకు దీసి
"యిందలి పవిత్రవార్తల ♦ నిపుడె చదువు" మనుచు లేఖఁ బృథ్వీరాజు ♦ నందఁ జేసె.
మ॥ వినయం బేర్పడ జాబు నందికొని పృ ♦ థ్వీరా జొకేదృష్టి దా
నిని వీక్షించుచు రాతిబొమ్మకరణిన్ ♦ నిల్చుండె; నక్బర్ విభుం

---

§ Khwaja Abdus Samad, the most notable artist at Akbar's court in the early years of the reign.... enjoyed much influence at court. His skill of eye and hand was so marvellous that he is recorded to have written on a poppy seed the much venerated chapter 112 of the Koran, which is reported to be worth a third of the whole book. "Akbar the great Mogul"

డనురాగోత్సుకచిత్తుఁడై "సుకవిరా ♦ జా! యేటి కట్లుంటివో!
వినిపింపఁ దగుఁ గాదె! లేఖ" యనఁ బృ ♦ థ్వీరాజు మోమెత్తుచుఁ, 193

సీ॥ "ఆస్థానవాటియం ♦ దడుగిడినది మొద లారోగ్య మొకరీతి ♦ ననువుపడదు;
కన్నులు పచ్చనై ♦ కానరా పీతాళపత్ర మించుక కానఁ ♦ బడును; కాని
యత్తఱం బొకఁడైన ♦ నగపడ; దిట్టి దుస్థితి నివేదింపంగ ♦ సిగ్గుదోఁచె"
నన "శ్రమమేటికి! ♦ ననువుగాఁ గూర్చుండి కొంతకుఁ గొంత వి ♦ శ్రాంతినొందుఁ"

గీ॥ డని వచించి యక్బ ♦ రబ్దూరురహిమాను వదనసీమ దృష్టి ♦ పఱపి "మీరు
జాబు నందఱు వినఁ ♦ జదువుఁ" డనఁగ దాని నతఁడు గొనుచు నిలువ, ♦ యవనపతియు:

క॥ "మీరును జదువఁగఁ బూనక యొకరీతిని నుఱక యుంటి ♦ రేమిటి! కిపుడే
ప్రారంభింపుం" డన, నబ్దూరహిమానుండు వినయ ♦ భూషణుఁడగుచుఁ, 194

సీ॥ "పదినాళ్లుగా జ్వర ♦ బాధచే నారోగ్య మనువుగా నుండ లే; ♦ దైన, నీదు
నాజ్ఞ యనుల్లంఘ్య ♦ మగుట నెట్టులో కష్టపడి సభాస్థలికి నే ♦ వచ్చినాఁడఁ;
గాని యించుక సేపు ♦ గాని నిల్వఁగఁ గూడ శక్తి లేకున్నది; ♦ సత్య మిపుడు
దేవరకడ నివే ♦ దించితి" నని విన్నవింప నక్బరు గాంచి ♦ వెత నహించి

గీ॥ "యేల ముందె తెల్పక పోతి ♦ రీవిధంబు నుఱక సభకు రప్పింపకే ♦ యుందు; నింటి
కరుగుదురె! పొండు! చతురంత ♦ యానమెక్కి" యనిన "సంతగ శ్రమము లే" ♦ దనియె మంత్రి.

క॥ అనఘుం డక్బరు తనకరమున లేఖను గొనుచు ముఖము ♦ ఫుల్లాంబురుహం
బును గేర మధురకంఠ స్వనమున 'వినుఁ' డనుచు సభను ♦ జదువఁగఁ దొడఁగెన్. 196

అక్బరు నృపాలకా!

స్వస్తి! యవధరింపు!

ఎడతెఱపిలేని యుద్ధంబు ♦ లెసఁగె; రుజకుఁ
దనువు పాల్పడె! విశ్రాంతిఁ ♦ గొనఁ దలంతు;
నోడఁబడుదు వేని యార్నెలల్ ♦ గడువు చాలు;
వైరి వయ్యు నుదారభా ♦ వమ్ము గలవు;
నన్నెఱుంగుదు! వెఱుగుదు ♦ నైతికమ్ము!
హితము యోజించి, నీమతం ♦ బెట్లొ తెలుపు!
తప్పక మెలంగు నట్లు… … …

ప్రతాపసింగు.

సీ॥ అనుచు విశ్వములోని ♦ యవనీశ్వరులయందు నగ్రగణ్యస్థాన ♦ మాక్రమించు
నాపవిత్రశిశోది ♦ యాన్వయాంభోరాశి రాకాసుధాకర ♦ ప్రచురమూర్తి,
ధన్యుండు రాణాప్ర ♦ తాపసింహనృపేంద్రుఁ డాఱుమాసంబులు ♦ వ్యవధిఁగోరెఁ;
సతని ప్రస్తుతపరి ♦ స్థితులెల్ల విషమమ్మై పరిణమించినయట్టి ♦ సరణి తోఁచెఁ;
గీ॥ నచిరకాలమునకు ♦ నామహాభాగుండు సంధి కరుగుదెంచు ♦ జాడ తోఁచు;
నంబరీను మేటి ♦ యసమమప్రియత్న మీయానుకూల్యములకు ♦ నాస్పదంబు. 198

సీ॥ అకలుషానందదా ♦ యకమైన కల్యాణవార్తను మీకుఁ దె ♦ ల్పంగఁ గోరి
యుందఱ నీదిన ♦ మాస్థానమునకు రప్పించితి నని వచి ♦ యించు నంత,
“సంధియుఁ దప్పక ♦ జరగుఁబో”మ్మని కొంద,“అతఁడు లోఁబడు సత్య”♦ మనుచుఁ గొంద
“ఆజలాలుద్దీను ♦ హరిహరాదులుగూడ నాపంగనేర్తురే!” ♦ యనుచుఁ గొంద
గీ॥ “ఆ ప్రతాపుని దళసహ ♦ స్రాశ్వపతిగఁ జేయుఁ”డని కొందఁ డెత్తుగాఁ ♦ జేతులెత్తి
యాసభాభవనములోన ♦ నన్నికడల లోకులును మిన్నుముట్టంగఁ ♦ గేక లిడిరి. 199

గీ॥ అంత నక్బరునృపమౌళి ♦ “యవును! వారు మైత్రి పాటింతురని తోఁచె ♦ మా” కటంచుఁ
× బృథ్విరాజుఁ జూచుచు “నేటి ♦ కిట్లు నిల్తు! రేల కూర్చుండ!” రని పల్కఁ ♦ బృథ్విరాజు,
గీ॥ “సేనకుఁడ నేను; నాస్వామి ♦ వీవు; నాకుఁ దెలిసినంత నీకడ నివే ♦ దించుటయును
ధర్మ్మవగు! విన్నవింతుఁ; బ్ర ♦ తాపసింహ కర లిఖిత లేఖ యిది గాదు! ♦ కాదు! కాదు! 201

గీ॥ అమల కైలాసశైల శృం ♦ గమునకన్న రమ్యతరమైన యామహా ♦ రాజు కీర్తి
సైపఁ జాలని యాగర్భ ♦ శత్రుఁ డెవఁడో యిట్లు కల్పించి లిఖయించె ♦ నిది నిజంబు! 202

సీ॥ ప్రాణప్రతిష్ఠ స ♦ ద్భక్తితో నొనరించి, యమృతాభిషేకంబు ♦ నలవరించి,
కోటి కొక్కఁడు తెమ్పు ♦ కుసుమంబు లర్పించి, సాంబ్రాణి వాసనల్ ♦ సంతరించి,
పూర్ణనైవేద్యంబు ♦ ముంగుంచి యర్పించి, కప్రపు టారతుల్ ♦ కాన్క లొసఁగి,
మంత్రపుష్పము పెట్టి, ♦ మమత నాత్మప్రదక్షిణనమస్కారస ♦ త్క్రియలు దీర్చి,

---

× He adored the very name of Pratap and the intelligence filled him with grief. With all the warmth and frankness of his nature, he told the king it was a forgery of some foe to the fame of the Rajput Prince. " I know him well " said he " for your crown he would not submit to your terms. He requested and obtained permission from the king to transmit by his courier a letter to Pratap, ostensibly to accertain the fact of his submission, but really with a view to prevent it. " Annals of Mewar. "

గీ॥ భక్తుఁ డెట్టులు నాత్మదై ♦ వతముఁ గొలుచు నట్లు స్వాతంత్ర్యమును గొల్చు ♦ నాప్రతాపుఁ;
డతని గళమునఁ గొనయూపి ♦ రాడుచున్న నీకు లోఁబడు ననుమాట ♦ నీళ్లమూట. 203

సీ॥ బ్రహ్మవిద్యామహా ♦ తత్త్వరహస్య మెఱిఁగిన యుత్తమోత్తమరాజ ♦ యోగివాళి,
హరిహరబ్రహ్మాదు ♦ లడ్డువచ్చిన సుంత వెనుదీని భువనైక ♦ వీరమూర్తి,
పదునాల్గులోకముల్ ♦ ప్రతిఘటించినఁ బట్టుదల మానని భగీర ♦ థ ప్రభుండు,
తవిలి మార్కొన్న మే ♦ రువునైనఁ బాదుతోఁ బెకలించు దుర్దమ ♦ పృథుబలుండు;
గీ॥ చంద్రసూర్యులు గతిదప్పి ♦ చనిన నాత్మ వైభవముఁ గోలుపోని యా ♦ భానుకులుఁడు;
క్షితిపసామాన్యుఁడవు! నీదు ♦ చెలిమి కోర నిలయుఁ గ్రుంగెనె! యంభోధు ♦ లింకెననె!

గీ॥ ఢిల్లితో మ్లేచ్ఛసామ్రాజ్య ♦ మెల్లఁ గొనుచు స్వయముగా నీవు పోయి త ♦ చ్చరణయుగళ
మును భజించెద నంచు మ్రొ ♦ క్కనుగాని తగులఁ డాతండు వామపా ♦ దమున నేని. 205

సీ॥ తౌరుష్కనృపమహా ♦ స్థానవాటికలోన నిందఱు దొరలు నేఁ ♦ డిల్లు చేరి
తనకమ్మఁ బరికించి ♦ తగునంచు నీపట్టపగ లిట్లభిప్రాయ ♦ పడిరటంచుఁ
దెలిసెనేని ప్రతాప ♦ దేవుని కోమల దివ్యచిత్తం బెన్ని ♦ దిశల నొగిలి
జాలినొందునో తెల్పఁ ♦ జాల; నక్బరటన్న నతనికిఁ గొంత మ ♦ ర్యాద యుండె;
గీ॥ నక్కట పరేంగితజ్ఞాన ♦ మణువుగూడ లేదె! విపరీతవర్తనుల్ ♦ వీరలంచు
నమ్మహాత్ముండు తలపోయు; ♦ నతనిమదిని నున్న మర్యాదయును గూడ ♦ నూడిపోవు.''
ఆ॥ అనెడు పృథ్వీరాజు ♦ నంబుదగంభీర భాషణములు విని స ♦ భాజనంబు
లబ్బురంబు నొంది; ♦ రక్బరు నవమూద హాసరోచియగుచు ♦ నతనిఁ జూచి, 207

సీ॥ ''ఆమహామహుఁడు పు ♦ ణ్యస్వరూపుఁడటంచు, భువనైకవీరపుం ♦ గవుఁడటంచు,
నర్కవంశనృపాల ♦ కావతంసంబంచు, ననుపమశుద్ధవ ♦ ర్తనుఁడటంచుఁ,
గొలఁదిమీఱిన పట్టు ♦ దల గలవాఁడంచు, నసమానధైర్యహే ♦ మాద్రియనుచు
నాశలేని యమాను ♦ షానందపరుఁడంచుఁ, బ్రతిలేని యీశ్వర ♦ భక్తుఁడనుచు;
గీ॥ గ్రమ్మకొను బహుళాపదా ♦ ర్ణవములందుఁ గడిమి తగ్గని నెఱయీఁత ♦ కాఁడటంచు,
నేనొకఁడ నేల! యీదేశ ♦ మెల్ల భువన మెఱిఁగి యెఱిఁగి వేనోళుల ♦ నెపుడు మెచ్చు.208

గీ॥ సర్వమంగళోదారప్ర ♦ శస్తమూర్తి శ్రీప్రతాపు స్వాతంత్ర్యల ♦ క్ష్మీస్వరూప
తల్లి పాలేశ్వరీదేవి ♦ ధైర్యమహిమ శిశువు లాటలలోఁ బ్రశం ♦ సించుచుండ్రు. 209

గీ॥ ఆమహీంద్రుపై నెంత మ ♦ ర్యాదగలదొ పల్లకీ నెక్కివచ్చి స ♦ భాస్థలమున
వేదిపై హేమపీఠిపై ♦ వెలసియున్న వననివాసియౌ యాభిల్ల ♦ వరుఁడు సాక్షి! 210

క॥ వీరకుటుంబం బగును మహారాణాగారి దనుచు ♦ నాఁదల యూఁపక్
నేరనివాఁ డిలపై మన నేరని వాఁడందు; నిజము ♦ నిజ మిది యెందున్. 211

క॥ ఉన్నదిదె తాటియాఁ; కిందున్నది నృపగురుని వ్రాఁత; ♦ యున్నది తుది వ్రా
లున్నాఁడు భటుఁడు; పనియే మున్నది లేదనఁగ, లేని ♦ దున్న దనంగన్! 212

గీ॥ తన్ననిపె మహారాణాప్ర ♦ తాపసింగు జాబు నాకియ్య ననుచు నొ ♦ సంగె దీని
బొంకనఁగ నెట్టిదో దాని ♦ పుట్టెఱుఁగని మంచిమనసున్న యీభిల్ల ♦ మధురమూర్తి. 213

క॥ "ఇందు నసత్యం బుండదు! సందేహము వాయదేని ♦ శబరభటుని వీ
రిందఱిలో నడుగుం" డన సందియ్యాక పృథ్వీరాజు ♦ "శ్రమమేమిటికిన్? 214

క॥ "ఈలేఖక్రిందఁ దవిలిన వ్రాలునకును సత్యమైన ♦ వ్రాలున కెంతో
పోలిక గల దంతియ; యీవ్రాలును నృపగురుని దనుచుఁ ♦ బలుకఁగఁజాలన్. 215

క॥ "వివరంబిది; యీభిల్లుని నెవఁడేనియుఁ బంపియుండు! ♦ నీకాలమునం
దివి క్రొత్తలె! ధన మున్నను భువనంబులు మార్పవచ్చుఁ ♦ బో! నిమిషమునన్. 216

గీ॥ "అంత యేటికి! దేవర ♦ యనుమతింపఁ బరమవిశ్వాసియైన సే ♦ వకుని బంపి
యరయువాఁడ నిందలిసత్య; ♦ మంతదాఁకఁ గమ్మ సమ్మకయుందురు ♦ గాక మీరు." 217

మ॥ అనఁగా సంబరు మానసింహుఁడు "ప్రతా ♦ పాధీశరత్నంబు నా
కును శత్రుం డయినన్ మహోన్నతబలో ♦ గ్రుండౌ! యసామాన్యధై
ర్యనిధానుండగు; క్షాత్రరాశియయి చం ♦ ద్రార్కుల్ వడిన్ ద్రోన త
ప్పిన స్వాతంత్ర్యపథంబు దప్పఁడని భా ♦ వింతున్ నిజం బింతయున్. 218

సీ॥ "అఖిలదేశాధీశుఁ ♦ డగు మహమ్మజ్జలాలుద్దీను సాహాయ్య ♦ మొదవియుండ,
నుదయపర్వతమునం ♦ దుండి యస్తాద్రిమేరకుఁ గల్గు సకల గో ♦ త్రాభరంబు
నెదిరి లేకుండ జ ♦ యించిన నాఁటి పటుపరాక్రమశాలి ♦ ప్రతిఘటింప,
మానవమాత్రులే ♦ రైన నింతటికన్న నిమిషంబు తలయెత్తి ♦ నిలువఁజాలఁ;
గీ॥ రిడకే పాదుషాగారి ♦ తోడి పోరు తలమునుకలౌచుఁ బడియుఁ బ్రి ♦ తాపుమీఁద;
నాతఁ డెంతకాలమొ యుంక ♦ నని యొనర్పఁ బూను ననునాస మఱి కల ♦ లోని బాస. 219

సీ॥ మేవాడరాజ్యల ♦ క్ష్మి యనాథయయ్యె! దుర్గమదుర్గనివహముల్ ♦ గాలిఁ గలసె!
భాండారములు పటా ♦ పంచలై చెడిపోయె! సేనాబలంబెల్ల ♦ శిథిలమయ్యె!
సామంతనృపులెల్ల ♦ సీమాంతములు చేరి! రాష్ట్రభూవరులెల్ల ♦ లుప్తమైరి!
తలదాఁచుకొన నింత ♦ నెలవును గఱవయ్యెఁ! గట్టుగుడ్డలు పేలి ♦ కలుగఁ జిరిగెఁ!

గీ॥ గడుపు మలమలమాడె! బిం ♦ కంబు లూడె! బలము సుడిసె! స్వాతంత్ర్యపి ♦ పాస లెడసె!
నిట్టి నిరుపేద యని సేయ ♦ నెంచునేని యతని సంరంభమెల్ల స ♦ న్న్యాసి పెండ్లి. 220

చ॥ అడిగెను నేఁటికీవ్యవధి ♦ ప్రాణము వోవక; నాఱుమాసముల్
గడువవుచూడుఁ; డీగడువు ♦ కాలము దాఁటకమున్నె పాదుషా
యడుగుల వ్రాలి తా నవిన ♦ యం బొనరించె నెఱుంగకంచు ప్రొ
క్కెడి; నివి లోకమందుఁ బరి ♦ కించిన చర్యలె; నేఁడు క్రొత్తలే!" 221

క॥ అను మానసింహు మాటలు విని నంత నొకింత వంత ♦ పెరిగిన, స్వాంతం
బునఁ బృథ్వీరా జడఁపంగను లేక సభాజనంబుఁ ♦ గలయఁగఁ గనుచున్, 222

శా॥ "ఏమో! నాకటువంటి భావము రవం ♦ తేనిన్ మదిన్ లేదు! వి
శ్వామేయప్రకట ప్రతాపుఁడు ప్రతా ♦ పాధీశుఁ డాబూగిరి
స్వామిన్ గా కొరు ప్రొక్కఁ డెప్డు! శతల ♦ క్షల్ వీరయోధుల్ సమి
ద్భూమిన్ ముట్టినఁ గెంజివుళ్లటు శిరం ♦ బుల్ గిల్లి వైచున్ జమీ: 223

సీ॥ గోచిపాఁతయు లేని ♦ కుంభసంభవుఁడు సముద్రముల్ ద్రావె నా ♦ పోశనముగ;
బడుగయ్యు మఱి వసి ♦ ష్ఠుఁడు గాధిసుతుసేన బ్రహ్మదండమున లో ♦ బలికిఁగొనిమోఁ;
బ్రహ్లాదుఁ డై దేండ్ల ♦ ప్రాయంపువాఁడయ్యు విశ్వంబునెల్ల స్తం ♦ భింపఁజేసె;
నంగముల్ లేనివాఁ ♦ డయ్యుఁ బంచశరుండు పూవుటమ్మున లోక ♦ ములు జయించె;
గీ॥ నాత్మబలము ప్రధానమై ♦ యలరుఁ గాని యుపకరణములఁ బనియేమి ♦ యుత్తములకు!
లేమి యున్న, సాయంబేమి ♦ లేకయున్న, నాప్రతాపుండు విశ్వంబు ♦ నని జయించు. 224

గీ॥ అకట! యతఁ డేడ! ♦ నీ వేడ ♦ యక్బ రేడ! యమరగిరి కణువునకున్న ♦ యంతరంబు!
జగము తలక్రిందయినఁగాని ♦ జరుగఁబోవ దాప్రతాపుఁడు లొంగుట" ♦ యని వచింప, 225

గీ॥ పులకితశరీరులౌచు నాఁ ♦ దలల నూఁపు దొరల తలల రుమాలులు ♦ వఱలె నపుడు:
కమ్మతెమ్మెర గ్రిమ్మ వృ ♦ క్షముల తుదల గునిసియాడెడు క్రొవ్విరి ♦ గుత్తులట్లు. 226

సీ॥ "మానసింహనృపాల! ♦ మనము పృథ్వీరాజు విన్నపంబును ద్రోసి ♦ వేయఁబోల;
దిట నుండు వారిలో ♦ నితఁ డొక్కఁడే మహారాణాప్రతాపు గా ♦ రాపుఁజుట్టు;
మితఁ డప్పు డప్పు డా ♦ యినకులస్వామి దర్శన మొసరించిన ♦ చనువుకలిమి
నామహామహు భావ ♦ మన్నియంశంబులయెడ నెక్కుడగురీతి ♦ నెఱిఁగియుండు;
గీ॥ నితఁ డితఁడు తొందరమాని ♦ యెల్లకార్య గతులు దీక్ష మాలోచింపఁ ♦ గాఁ దగు ననె;
మనకు మాత్ర మిప్పటికి మిం ♦ చినది గలదె! విదియఁ దోఁపని చంద్రుఁడు ♦ తదియఁ దోఁచు!

ఉ॥ కావునఁ బృథ్వీరాజ! కల ♦ గంగను నేటికి! నీకు నిష్టమౌ
కైవడి నమ్మ నేర్చిన యొ ♦ కానొక సేవకుఁ బంపి, యాజగ
త్పావనవర్తనుండగు ప్ర ♦ తాపుని భావ మెఱింగి, మాకు నా
యావివరంబులన్ దెలుపు ♦ మందలి సత్యము రూప మేర్పడన్. 228

గీ॥ 'అంతదాఁక మేవాడపై ♦ నరుగరాదు మొగలు సైన్యంబు" లని నేను ♦ మొదల నేతుఁ;
బనులు చాలింత"మనుచు న♦క్బరును లేచి సభ ముగియఁజేసె; నంత దుం♦దుభులు మ్రోసె.

సీ॥ కుండంబునుండి ది ♦ క్కులనిండ నగ్నికణంబులు చెదరు చం♦దంబు దోఁప,
సైన్యాధినాథు లా ♦ స్థానరంగము వీడి యాత్మమందిరముల ♦ కరిగి రపుడు;
రాజమార్గమున న ♦ గ్రస్థానమున నిజగృహముఁ జేరఁగఁబోయెఁ ♦ బృథ్వీరాజు;
నాగృహాంగణమున ♦ కతని జోషీబాయి స్వర్ణకుంభంబున ♦ జలము దెచ్చి

ఆ॥ పాదయుగము గడిగి ♦ పైచెఱంగునఁ దడి యార్చె; లోని కిరువు ♦ రరిగి రపుడు;
పావనానురాగ ♦ బద్ధ శోభన రాజహంసదంపతులను ♦ ననుకరించి. 230

గీ॥ "ఆఱుమాసముల్ విశ్రాంతి ♦ యవసరమని పాదుషాకడ కీభిల్ల ♦ భటుని బంపె
నాప్రతాపదేవుం" డని ♦ యతనిఁజూపెఁ బృథ్వీరాజు; జోషీబాయి ♦ వెతఁ గలంగె. 231

సీ॥ "ఏమంచు నీకిచ్చె ♦ నీకమ్మ! రాణాప్రతాపేశ్వరుం" డంచు ♦ ధవుఁడు నుడువ,
"వ్రాయునప్పుడు కమ్మ ♦ వ్రాయుపైఁ దద్భావ మెట్టులుండె!" నటంచు ♦ నింతి యడుగు;
"నామహామహుముఖం ♦ బంత నొచ్చినయట్లు కనుపించెనే!" యంచుఁ ♦ గాంతుఁ డనఁగఁ,
"బాణేశ్వరీమాత ♦ ప్రభుఁడు లేఖ లిఖించు కథమెఱుంగునె!" యంచుఁ ♦ గాంత పలుకు;

గీ॥ భక్తమణి సలుంబ్రాస్వామి♦పాయ కెపుడు పదయుగముఁ గొల్చునే!" యంచు♦భర్త యడుగఁ,
"గట్ట! యమరసింహాదు లా ♦ గర్భకష్ట మనుభవింతురుగా" యంచు ♦ వనిత తలఁకు. 232

ఉ॥ "చెప్పుము చిత్తమిచ్చి యిదె ♦ శ్రీనృపలోకజగద్గురుండు మా
యప్ప ప్రతాపదేవుని ము ♦ ఖాంబురుహంబునఁ జంద్రబింబమం
దొప్పెడి వెన్నె లట్లలరు ♦ నుత్తమమౌ దరహాసరేఖ తా
నెప్పటియట్ల పాయక ర ♦ హించుచు నుండునె! భిల్లశేఖరా!" 233

క॥ అని మఱియు మఱియు నయ్యంగనయును బతి యొత్తియడుగఁ ♦ గా భిల్లుండున్
దనమది కుదురుపఱచి కల్గిన సంగతు లెల్లవారి ♦ కిన్ వినిపించెన్. 234

సీ॥ "తొలిదినంబునఁ జీక ♦ టులు క్రమ్మువఱకు కాజి విడక రేఁగె" నటన్న ♦ వెత వహించు;
దినరాత్రములు రెండు ♦ తిండిలేక కుటుంబ మలసిపోయె నటన్నఁ ♦ గళవళించు;

గాలియు వాన జ ♦ గత్ప్రళయము లేప నుబికి నన్నను మది ♦ నుమ్మలించుఁ;
బిల్లి రొట్టెను నాఁచి ♦ బిడ్డబొమ్మను జీల్చిపోయెనంచు వచింపఁ ♦ బొక్కిపోవు;
గీ॥ రాజగురుసార్వభౌము వ ♦ జ్రంపుగుండె కెఱకుసెడి మెత్తవడి వ్రాసెఁ ♦ గమ్మయనిన
వేఁడినిట్టూర్పు వుచ్చి యా ♦ పృథ్వీరాజు లేమ కన్నీటిమున్నీటి ♦ లో మునింగి. 235
సీ॥ "తపనీయ ఘటిత సుం ♦ దరమందిరములున్నఁ, బలురకంబుల నుప ♦ వనములున్న,
మదనోపమానుఁడై ♦ మన్నించు మగఁడున్న, దాసీజనంబు వం ♦ దలుగనున్నఁ,
బెన్నిధులనుమీఱు ♦ విత్తసంపదయున్నఁ గరమరుదైన భో ♦ గంబులున్న,
వలువలు నగలు రా ♦ సులు రాసులుగనున్నఁ, దమమాట వేదమై ♦ తనరుచున్న,
గీ॥ మాటవినఁ గష్టమిప్పటి ♦ మానవతులు; తినఁగఁ గట్టఁగ లేక కా ♦ ననము వెంట
నాథు దేవునివలెఁ గొల్చె; ♦ నాదు పెద్ద తల్లిఁబోలిన సాధ్వీమ ♦ తల్లి గలదె! 236
గీ॥ జగములోని వీరులును రా ♦ జన్యవరులు గొలువ విశ్వోన్నతుండునై ♦ యలరవలయు
తండ్రి పడుపాట్ల కకట! యం ♦ తుంబె లేదె! యని కలంగి జోషీబాయి ♦ యడలువడియె. 237
గీ॥ తనకుల సుధాంబురాశి పూ ♦ తమ్ముసేయ నవతరించిన పద్మాల ♦ యావతార
యలఘుసాధ్వి జోషీబాయి ♦ యడలు చూడరాదనుచు సూర్యుఁ డపరవా ♦ రాశి డాసె.
సీ॥ పలురంగులీను పు ♦ వ్వులచే నలరి మందిరము వెన్క నొక్కయా ♦ రామ మలరు;
నారామమున వట్టి ♦ వేరులతోఁ గప్పఁబడి యొక్క చలువ ♦ చప్పరము దనరు;
నద్దాని నడుమఁ గ ♦ మ్రాసనములు కొన్ని వాని నడుమ నొక్క ♦ బల్లయుండె;
మొకమాలు వలువ సొం ♦ పులుగులెక్కఁ బైన; వ్రాఁతకుఁ దగ్గ యన్ని సాధనములుండె;
గీ॥ నంతఁ బృథ్వీరాజొక విశా ♦ లాసనమున బల్లముందుఁ గూర్చుండి ని ♦ ల్వెల్ల దీర్ఘ
యోజనల మున్గి కొంతసే ♦ పుండి పిదపఁ గరమునను గాగితంబును ♦ గలముఁ గొనియె.
గీ॥ అంత సేవకుఁ డరుదెంచి ♦ "యగ్రమంత్రిగారు విచ్చేసి"రన వెళ్లి ♦ గారవించి
ప్రక్కవాఁకిటఁ జలువచ ♦ ప్పరమునందుఁ జేర్చి యిరువురు గలిసి యా ♦ సీనులైరి. 240
క॥ "పదినాళ్లుగ నారోగ్యము కుదురుగ లే దనుచు మీరు ♦ కొలువునఁ దెలుపన్
మదిఁ జింతవడితి; నెటు లున్నది! యి" ట్లని పృథ్వీరా ♦ జనంగ సచివుఁడుర్విన్, 241
సీ॥ "అచటి విశేషంబు ♦ లన్ని మీకెఱిఁగింపవలెననియే యిట్లు ♦ వచ్చినాఁడ;
భానుకులస్వామి ♦ వ్రాసిన యాలేఖ నవలోకనము చేయు ♦ నంతమాత్ర,
నామహామహుఁడు లో ♦ కైకాగ్రపీఠంబు డిగ్గి యక్బరుకుఁ జే ♦ యొగ్గునట్టి
దుస్థితి యేర్పడెఁ; ♦ ద్రోవ యించుక లేదె యని నాకు మనసులో ♦ మనసు లేదు;

గీ॥ కమ్మఁ జదువఁగ మది జాలి ♦ క్రమ్ముకొనుచుఁ "బదిదినంబులు బాధించె ♦ జ్వర"మటంచుఁ
బలికి తప్పుకొంటిని; గాని ♦ బాధ గలుగ; దెప్పు డట్లు నాకారోగ్య ♦ మొసఁగియుండు. 242

సీ॥ పుట్టినప్పటినుండి ♦ బొంకన్న నెట్టిదో యిసుమంతయును బల్కి ♦ యే నెఱుంగ;
నామహారాజు వ్రా ♦ యఁగ లేక వ్రాయు నా కష్టగర్భితలేఖఁ ♦ గాంచి నప్పు
డాసత్య మెట్లు పా ♦ డై పోయినను మానె, నన్నృతంబు పలికి నే ♦ నాచరించు
ద్రోహంబు లేదని ♦ తోఁచి, యెట్టులో కష్టమున 'జ్వరం'బని నేను ♦ బొంకినాఁడ;
గీ॥ నన్నృతదోషంబునైన ధై ♦ ర్యమున నోర్తు; నామహాభాగు మదిని దై ♦ న్యమున కోర్వ
లే'' నటంచు నబ్దూరహి ♦ మానుఁ డనఁగఁ, బ్రీతి యుట్టిపడంగ, నా ♦ పృథ్వీరాజు, 243

సీ॥ "ఆనందమయ్యె మీ ♦ యారోగ్యవార్తకు; నాకమ్మ సభను నే ♦ నంది చూడఁ,
బదములక్రింద భూ ♦ భాగ మట్టులె క్రుంగి పాతాళమున కేగు ♦ పగిదిఁ దోఁచె;
వీరాధివీర ని ♦ త్యారాధ్యదేవతా క్షత్రతేజోమయ ♦ స్వర్ణమూర్తి
యవనిని బొరలునే ♦ యని, పెండ్లిపందిరి కుప్పఁగూరఁగ ధాత్రిఁ ♦ గూలునె యని,
గీ॥ దేవ! నాపరితాపంబు ♦ దేవుఁ డెఱుఁగుఁ; గమ్మఁ బరికింప దగ్గుత్తి ♦ కయు జనించి
యింత మాట రాదయ్యె; నే ♦ నేమి సేయరామి, నటు నిల్చిపోతి, తా ♦ ప్రతిమ భాతి.

ఉ॥ అమ్మహనీయ గౌరవము ♦ నంతయొ యింతయొ తగ్గఁజేయు నా
కమ్మ నొకింతయుఁ జదువఁ ♦ గా మన సించుక లేక "నాదు నే
త్రమ్ములు పచ్చసయ్యె; లిఖి ♦ తమ్ముఁ గనుంగొన లే'' నటం చస
త్యమ్మొకఁ డగ్గు వెట్టి యెటో ♦ తప్పుకొనంగను గంటిఁ గొల్వునన్" 245

క॥ అన, లేనగవు ముఖంబున ననిశోత్సాహంబుఁ బెంప, ♦ నబ్దూరహిమా
సను "జెట్టిచివరఁ జక్కని పని చేసితి రిందఱును నె ♦ బాసని మెచ్చన్. 246

ఉ॥ 'ఈకడఁ గమ్మ బొం' కనుచు ♦ నేర్పడఁ దెల్పి నిజాప్తభృత్యు లో
కైకగుసూత్రముఁ దరియ ♦ నంపఁగ మీరును నక్బరీను నం
గీకృతి నొంది వచ్చి కలి ♦ గించితి రిష్ట మహావకాశముఁ;
మీకుఁ గలట్టి కీర్తి యని ♦ మేషులకైనను లేదు ధాత్రిలో. 247

సీ॥ అవిరళత్యాగంబు ♦ నకలంకవర్తన స్వాతంత్ర్యరక్తి దే ♦ శమున భక్తి
సౌజన్యయుక్తి నా ♦ జనపాలకులమౌళి సకలభారతయోగి ♦ చక్రవర్తి;
కసవు రొట్టెలు స్ఫటి ♦ కంపునీరముఁ గొంచుఁ గామధేనువుభంగిఁ ♦ గ్రాలు; పతని
నాదర్శమూని యో ♦ గ్యతఁ బెంప వారు వీ రన కందఱకును బా ♦ ధ్యత యొసంగు;

గీ॥ హృదయమున వీరరసమున్న ♦ నెవ్వఁడైన దేవపూజాగృహమున నా ♦ ధీరు విగ్ర
హము నిలిపి మూఁడువేళల ♦ నర్చసేయు టర్హమను సూక్తియందు లే ♦ దతిశయోక్తి.

గీ॥ ఆశిశోదియా వంశ దు ♦ గ్ధాబ్ధిచంద్రు చరణములు పూజ సేయ వి ♦ జ్ఞప్తి వ్రాసి
తీసికొనివచ్చినాఁడ నే; ♦ దీనిఁ జదివి వలయు మార్పులు గావింప ♦ వలయు" ననిన, 219

గీ॥ "అయ్య! నీకమ్మ కన్నుల ♦ నద్దుకొనుచుఁ జదివి హర్షింపఁగల యదృ ♦ ష్టంబె చాలుఁ;
గమ్మతావుల వీఁచు నీ ♦ కవనమునకు మెఱుఁగులను గూర్పఁజాలు నే ♦ ర్పరులు గలరె!"

గీ॥ అనుచుఁ బృథ్వీరాజు విశేష ♦ హర్ష మలర సచివు విజ్ఞప్తిపత్రంబు ♦ చక్క విప్పి
విడివిడిగ ముత్తియములట్లు ♦ వెలయుచున్న కమ్మయందలి యక్షరా ♦ క్షరము చదివె 251

సీ॥ తూఁచియుంచిన మాడ్కిఁ ♦ దోఁచు శబ్దంబుల హాయికి మదిలోన ♦ నలరి యలరి,
సరస స్వభావపే ♦ శల మనోభావంబు లచ్చొత్తినట్లుండ ♦ మెచ్చి మెచ్చి,
యాత్మావబోధర ♦ హస్యాంశములు నిండి యుబుకుటఁ గని తల ♦ యూఁచి యూఁచి,
ప్రసరించి నిలువెల్ల ♦ రసముట్టిపడునట్టి ఘట్టంబులను జూచి ♦ కరఁగి కరఁగి,
గీ॥ భారతీయగౌరవము కా ♦ పాడుమనుచు భక్తి వెదచల్లుచో మోద ♦ బాష్పతతులు
వెల్లువలుగట్టి దూఁక, నా ♦ పృథ్వీరాజు హర్ష జలరాశిఁ దేలి నీ ♦ రై స్రవించె. 252

ఉ॥ ఎంత మహానుభావులరొ! ♦ యెంత తపం బొనరించినారొ! దు
ర్దాంతపరాక్రమాంకుఁడు ప్ర ♦ తాపమహీంద్రు పదాబ్జయుగ్మమం
దెంతటి భక్తిభావము వ ♦ హింతురొ! వేయును నేల! లేఖ యా
ద్యంతము సద్రసస్ఫురణ ♦ మంది సుధల్ గురియించుచుండెడిన్. 253

ఉ॥ ఈరచనావిశేషమును ♦ నిందలి త్యాగము వీరపూజయున్
గూరుచునట్టి మోదమున ♦ కున్ గలిగించెడు దేశభక్తికిన్
బారము లేదు; నిక్కముగ ♦ భారతదేశచరిత్రమం దలం
కారవిశేషమౌచుఁ ద్రిజ ♦ గంబులు మెచ్చి నుతింప నొప్పెడిన్. 254

గీ॥ ఒక్కవ్రాలున్న నిది దేవ ♦ యోగ్యమగుచు వెలయు" నని పృథ్వీరాజనఁ ♦ బ్రెగ్గడయును
"సనఘ! యాలోపమును దీర్చు ♦ నట్టి భార మిపుడు మీపైన నుండు; వ్రా ♦ లిడఁగవలయు"

మ॥ అని పల్కన్ విని పృథ్వీరాజు "సచివేం ♦ ద్రా! నీమనోవీధి సం
జననంబౌ మృదుభావసంపదలు ను ♦ త్సాహమ్మునన్ జేర్చి కూ
ర్చిన యీయుత్తమలేఖకున్ జివర మీ ♦ శ్రీనామధేయంబు నుం
చినచో శీర్షముపైఁ గిరీట మిడు నా ♦ చెల్వంబు దీపించెడున్. 256

క॥ అమలమయి, లోకవిఖ్యాతము నొందు, గురుత్వ మందు, ♦ త్వన్నామసువ
ర్ణమయాక్షరముల లేఖాంతమునఁ శోభిల్లఁజేయు ♦ ధన్యప్రవరా!" 257

చ॥ అని వచియించునంత వద ♦ నాంబురుహంబున వింతభావముల్
మునుకొని తోఁప, నా సచివ ♦ ముఖ్యుఁడు మోమును వాల్చి "లోకపా
వనసుచరిత్రుఁడైన యల ♦ భానుకులేంద్రు కటాక్షవీక్షణం
బున కిసుమంత పాత్రమగు ♦ పోఁడిమి గల్గునె నన్ను బోంట్లకున్! 258

సీ॥ ఇనకులేశ్వరుఁడు నే ♦ నెవ్వఁడ ననుమాట గూడ నెఱుంగని ♦ క్రొత్తవాఁడ;
నార్షమతవిరుద్ధ ♦ మైన మహమ్మదీయకులంబునను జన్మ ♦ మందినాఁడ;
భారతదేశంబు ♦ వాఁడఁ గాను; బ్రతాపభూరమణునకును ♦ దూరగుండఁ;
బరమశత్రుండంచు ♦ వారు భావించు నక్బరుపాదుశాహికిఁ ♦ బ్రధమమంత్రి;
గీ॥ నామహాత్ముని దొడరిన ♦ యాపదలకు సంతయో యింతయో హేతు ♦ వైనవాఁడఁ;
గాన నీకమ్మ నాసంత ♦ కమ్మ మోపఁ గాను; నాకట్టి భాగ్యయో ♦ గంబు లేదు. 259

ఉ॥ ఆరవివాశ్యమౌళి జగ ♦ మంతకుఁ బూజ్యుఁడు నాకు; నన్నుఁబోల్
క్రూరతురుష్కవ్రాలుఁ గని ♦ కోపము నొందునొ యేమొ; శాంతి వి
స్తారము తన్మనం బెరియు ♦ జాడఁ బ్రవర్తిలఁజాల నెప్డుఁడున్;
క్షీరఘటంబునన్ విషముఁ ♦ జిల్కుడు కిల్బిషచిత్తు లుందురే! 260

మ॥ తలఁతున్ నే నొకరీతి సుస్థిరముగాఁ ♦ దద్దర్శన స్పర్శనం
బులు లేకున్నను నీభవంబున జగ ♦ త్పూజ్యాంబుజా తత్పదా
బుల ధ్యానించుచు, దివ్యనామము జపం ♦ బున్ జేయుచున్, గాలమున్
దొలఁగన్ ద్రోయుదునేని ధన్యుఁడనటం ♦ దున్; లేవృసో లోపముల్. 261

క॥ రాజకులోద్భవుఁడవు కవిరాజవు, మఱి బాధుతాపి ♦ రాజితుఁడవు, రా
రాజహితుఁడవు, వేఱుగ యోజన లేమిటికి! వ్రాల ♦ నంపుము వేగన్." 262

క॥ అనఁ బృథ్వీరాజు తనమనమున నాతని భక్తిభావ ♦ మున కాశ్చర్యం
బును బొంది "సచివశేఖర! నిను గొనియాడఁగ నెవరు ♦ నేర్తురు! ధరణిన్. 263

సీ॥ విశ్వోన్నతంబైన ♦ పీరపూజాసక్తి, తనివోని యసమాన ♦ దైవభక్తి,
సముదారభవ్యపే ♦ శలహృదయంబును, బరిశుభ్రమగు నార్ష ♦ వర్తనంబు,
సర్వసమత్వ ని ♦ శ్చల దివ్యభావంబు, స్తుతిసేయఁదగినట్టి ♦ మతసహనము,
సకలదిగంత వి ♦ శ్రాంత భూరియశంబు, స్వాంతంబు నిండ ద ♦ యారసంబు,

గీ॥ నలరు ఘనుఁడవు: యవనుఁడ ♦ వైన నేమి! యుత్తమోత్తమభారతీ ♦ యుఁడవు; నీవు
వ్రాయు నీకమ్మ నాపత్రికా ♦ పక్షిలేంద్రుఁ డాదరించుఁ దప్పక"యన, ♦ యవనమంత్రి,264

సీ॥ "అతికష్టమగు పరి ♦ స్థితులందు భక్తిరసోద్బుద్ధమైన యీ ♦ యుక్తలేఖ
నామహామహుని ది ♦ వ్యాభిధానంబె యాద్యంతంబు వర్ణితం ♦ బగుట, నిదియు
భారతఖండంబు ♦ భావిచరిత్రలో నతులితాగ్రస్థాన ♦ మాక్రమించు;
నట్టి యుత్తమలేఖ ♦ యందు నావ్రాలుంట యసమాన పరమ భా ♦ గ్యమ్ము నిజము;

గీ॥ భక్తిమెయి నిందు వ్రాసిన ♦ పద్యమాల భువనగురునకు విరజాజి ♦ పూలమాల
యగుచు, హృదయమెక్కి కృతార్థ ♦ మన్యోనేని మనల మించు ధన్యులు లేరు ♦ క్ష్మాతలమున.

క॥ సామాన్యాహారం బది స్వామి యొసర నుంపఁబడి ప్ర ♦ సాద మగు నటుల్,
పామరుఁడ యవనుఁడను నా నామ మతనిఁ జేరి పావ ♦ నం బగుఁ గాతన్. 266

గీ॥ ఆత్మధర్మంబు నెంచి, కా ♦ ర్యంబు నెంచి, యన్నిఁటిని మించి నాపర ♦ మాప్తమిత్రు
లైన మీయాజ్ఞ నెంచి నా♦స్వాంత మిపుడు వ్రాలిడుటె యుక్తమంచు ని♦ర్ణయ మొనర్చె"

గీ॥ అనుచు, వ్రాలుంచెఁ; బృథ్వీరా ♦ జట్లు చేసి, దాని నదికించి, "రాణాప్ర ♦ తాపసింహ
దేవునకుఁ, గైలవారాప్ర ♦ దేశ" మనుచుఁ బైన లిఖయించి, యాభిల్ల ♦ భటున కిచ్చె.268

ఆ॥ పలురకముల తిండి ♦ బాడాలముల తోడఁ, గంబళమునఁ గట్టు ♦ కమ్మ తోడఁ,
బైనఁ గురియుచుండు ♦ పలు దీవనల తోడఁ, దరలె భిల్లుఁ డురుము ♦ దంబుతోడ. .269

ఆ॥ "అల్లవాఁడె భిల్లుఁ ♦ డంట; యక్బరుశాహి యోలగమునఁ గూరు ♦ చుండె నంట;
నాప్రతాపు దూత ♦ యఁట యితం"డని, మేడ లెక్కి నిక్కిచూచి ♦ రింతు లెల్ల. 270

శా॥ అంతన్ శ్రావణమాసవాసరము లొ ♦ య్యన్ డాయ, హారావళీ
ప్రాంతారణ్యములందు మేఘములు పె ♦ ల్లై వర్షముల్ ముంప వి
శ్రాంతిన్ గాంచెఁ బ్రతాపసింహుఁ; డతనిన్ ♦ బ్రార్థించి యాభీమచాం
దాతన్ జేర్చెను భిల్లవాటిని సభా ♦ ర్యా పుత్ర మిత్రంబుగన్. 271

గీ॥ రచ్చపట్టనఁ బెనురచ్చ ♦ ప్రామనిక్రింద శబరపతి కృష్ణసింగు పా ♦ ర్శ్వముల నుండ
దుర్జయుఁడు లోనుగాఁగల్గ♦దొరలు చుట్టుఁ గొలువఁగఁ బ్రతాపుఁ డొకనాఁడు♦కొలువుచేసె

గీ॥ అమడయు నొక్కయడుగుగా ♦ నరుగుదెంచి మోము ముసిముసినగవుల ♦ మురువు గులుక
భిల్లుఁ డధిపులకును బ్రణ ♦ మిల్లి భక్తి దనరఁ గమ్మఁ బ్రతాపుపా ♦ దముల నుంచి,273

మ॥ "ఇనవంశాంబుధిచంద్ర! మీయనుజుఁడౌ ♦ యాసూక్తసింహేంద్రుఁ డ
త్యనురాగమ్మున నేలు పెండ్లికొడుకౌ ♦ యాపృథ్వీరాజేంద్రుఁ, డా

యనకన్నఁ గడు దొడ్డవాఁడగు ప్రధా ♦ నామాత్యుఁ, డీయిర్వురున్
ననుఁ బుత్తెంచిరి లేఖ నిచ్చి పరమా ♦ నందంబు సంధిల్లఁగన్" 274

ఆ॥ అనుచు మ్రొక్కి నిలువ ♦ నందఱు మౌన ముద్రా విముద్రితాస్యు ♦ లై వెలుంగ,
నాప్రతాపుఁ డంత ♦ నాసలుంబ్రాస్వామిఁ గనఁగఁ గృష్ణసింగు ♦ కిమ్మఁ దీసి, 275

+ సీ॥ మేవాడరాజ్యల ♦ క్ష్మీభారధౌరేయ ఫణిశాహి దక్షిణ ♦ బాహుదండ!
కమలబాంధవవంశ ♦ కలశపారావార సంపూర్ణ రాకా తు ♦ షారకిరణ!
బప్పరాయాన్వయా ♦ భరణ! దుర్మదవైరితామిస్ర చండమా ♦ ర్తాండ తేజ!
స్వాతంత్ర్యపూజ్యరా ♦ జ్యరమాస్వయంవరాస్థాన సింహాసన ♦ సార్వభౌమ!
గీ॥ సకల భారతదేశ వి ♦ స్తార బహుళ సన్మతస్థాపనాచార్య ♦ సకల బిరుద!
స్థిరతరపరాక్రమక్రమా ♦ జేయ వినుత భూప గజరాజ సింహ! ♦ ప్రతాపసింహ! 276

గీ। శ్రీలఁ దనరారు విశ్వదే ♦ వాలయమున నలఘు మేవాడ గర్భాల ♦ యంబులోన
వెలయు నర్ధేందుకోటీరు ♦ విగ్రహంబ వనఘు! నీపాదములకు జో ♦ హారు లివిగో! 277

+ The hopes of the Hindu rest on the Hindu; yet the Rana forsakes him. But for Pratap, all would be placed on the same level by Akbar, for, our chiefs have lost their valour and our females their honour. Akbar is the broker in the market of our race, all has he purchased but the son of Oodah, he is beyond his price. What true Rajput would part with honor for nine days (Noroza); yet how many have bartered it away? Will Chittoor come to this market, when all have disposed of the chief article of the Khetri? Though Putto has squandered away wealth, yet this treasure has he preserved. Despair has driven many to this market to witness their dishonour; from such infamy the descendant of Hamir alone has been preserved. The world asks, whence the concealed aid of Pratap? None but the soul of manliness and his sword; with it well has he maintained the Khetri's pride. This broker in the market of men will one day be over-reached: he cannot live for ever; then will our race come to Pratap, for the seed of the Rajput to sow in our desolate lands. To him all look for its preservation, that its purity may again become resplendent.

"Annals of Mewar."

It is no affectation to say that the spirit evaporates in the lameness of the translation. The author could feel the force, though he failed to imitate the strength of the original.

"Colonel James Tod."

గీ॥ గజము చర్మంబుఁ జిచ్చుఱ ♦ కన్నుఁ బూవ చందురునిరేక కైలాస ♦ మందు విడిచి
భరతఖండంబు నుద్ధరిం ♦ పఁగ జనించు ధూర్జటివి నీవు; రాజమా ♦ త్రుఁడవు గావు. 278

గీ॥ సత్త్వభరితుండవై నిత్య ♦ సత్యమూర్తి వగుచు ననవరతాత్మోప ♦ హారముల నొ
సంగి స్వాతంత్ర్యమునుగొల్చు ♦ జ్ఞానరాశి వీవు దైవస్వరూపుండ ♦ వే! నిజంబు. 279

గీ॥ జగము గొనియాడు స్వాతంత్ర్య ♦ సౌధమునకు వజ్రసోపానపంక్తులు ♦ పఱచు చున్న
నీయశో వైభవముల వ ♦ ర్ణింత్రు నిర్జరాంగనలు స్వర్ణమయవీణ ♦ లాలపించి. 280

ఉ॥ తావకధర్మయుక్తియు ను ♦ దారయశంబును దేశభక్తి హా
రావళి యొండఁగాక భర ♦ తావని యొక్కఁడుగాక యింక నీ
స్థావరజంగమాత్మకము ♦ సర్వజగంబును వేయినోళ్ల సం
భావనసేయుటల్ చెవుల ♦ పండువుగా వినుచుందు మెప్పుడున్. 281

గీ॥ పుష్పరాశినిఁ బడు వహ్ని ♦ పోల్కిఁ, బాలఁ బడిన విసమట్లు, కంట ము ♦ ల్లడచినట్లు,
పిట్టపిడుగున నీకమ్మ ♦ యట్టువచ్చి స్వాంతములు వ్రచ్చెఁ; గొండంత ♦ వగపు దెచ్చె. 282

మ॥ ఘనసౌభాగ్యము లూడి భారతమహా ♦ ఖండంబు దాస్యాంధకా
రనిమగ్నంబయి యుండ, 'లోకముల దా ♦ ర్భాగ్యంబులున్ దీఱె నేఁ'
డని హర్షింపఁ బ్రతాపభానుఁ డుదయం ♦ బై యుండె; మాదుష్కృతం
బున లేమబ్బులు సోఁకి చాటుపడునే ♦ మో యంచు నొచ్చెన్ మదుల్. 283

సీ॥ సప్తపారావార ♦ సంవృతాఖిలమహీవలయ మేలనటంచు ♦ వగవ వెపుడు!
ధనధాన్యవసనవా ♦ హనకోటి బొత్తుగా లేదంచు మదిలోనఁ ♦ గ్లేశపడవు!
పార్వతీసతిఁబోలు ♦ పాలేశ్వరీదేవి పడు కష్టములకునై ♦ యడలఁబోవు!
బాలచంద్రకళల ♦ నాటి బిడ్డలు తినఁ గూడులేదని వంతఁ ♦ గుంద వెప్పు!
గీ॥ డనఘ! వాతాంబుపర్ణాశి ♦ వయ్యు నిఖిల భువనములు గొల్వఁదగు వీర ♦ మూర్తివీవు!
కటకటా! నీవు పంపిన ♦ కమ్మలోని జాలియగు పల్కువిని గుండె ♦ వ్రీలె మాకు. 284

క॥ "తొలఁగెను విభవము; రాజ్యము తొలఁగెను; సిరి తొలఁగె హితులు ♦ దొలఁగి"రటంచున్
గలఁగకుమీ! దేవునిదయ నెలకొన్నను విశ్వమెల్ల ♦ నీయదె సుమ్మీ. 285

గీ॥ తెగని కష్టంబు లలము నీ ♦ దేశమందు వెలుఁగుఁ గూర్చి యలర్చు నీ ♦ విగ్రహంబు;
కనులు గనని భయంకర ♦ కాళరాత్రిఁ దళుకు తళుకని మెఱయు సౌ ♦ దామనివలె. 286

గీ॥ క్షత్రధర్మంబు క్రుంగి నా ♦ శనమునొందె; బీరువోయె వర్ణాశ్రమా ♦ చారవిధులు;
భారతత్రాణమున కాది ♦ పద్మనాభుఁ డిపుడు నీరూపమున జన్మ ♦ మెత్తినాఁడు. 287

గీ। భరతఖండంబులోని భూ ♦ పాలగణము లసమబాహాసమగ్రి వీ ♦ ర్యమును, సతులు
మానమును, గోలుపోయి; రీ ♦ మాట మేము దేవ! నీమ్రోల నెటు నివే ♦ దింతు మిపుడు!
గీ। అఖిల హైందవ నృపసంఘు ♦ మనెడు సంత నక్బ రందఱఁ గొను దొడ్డ ♦ యడితికాఁడు!
మమ్ముఁ గొనెఁ; గాని సంగ్రామ ♦ మనుమనిఁ గొను పెద్దవెల పెట్టఁజాలక ♦విన్నవోయె!
+మ। నవరాత్ర్యుత్సవవేళ వేడుకలలో ♦ నఁ రాజపుత్రాన్వయుం
డవఁడైనఁ దనయాత్మగౌరవ భరం ♦ బింతేని రక్షించుకొం

+ The allusion of the princely poet in the phrase 'bartering their honor on the Noroza' requires some explanation. The Noroza or 'New years Day' when the sun enters Aries, is one of great festivity among the Muhammadan princes of the East. But of that alluded to by Prithwi Raj we can form an adequate idea from the historian Abul-Fazl.

It is not New year's Day but a festival especially instituted by Akbar and to which he gave the epithet Khoosroz 'day of pleasure' held on the ninth day (No-roza) following the chief festival of each month. The court assembled and was attended by all ranks. The Queen also had her court, when the wives of the nobles and of the Rajput vassal princes were congregated. But the Khoosroz was chiefly marked by a fair held within the precints of the court, attended only by females. "The merchants' wives exposed the manufactures of every clime, and the ladies of the court were the purchasers. "His majesty is also there in disguise, by which means he learns the value of merchandise, and hears what is said of the state of the empire and the charactor of the officers of government." The ingenuous Abul-Fazl thus softens down the unhallowed purpose of this day; but posterity cannot admit that the Great Akbar was to obtain these results amidst the Pushto-jargon of the dames of Islam, or the mixed Bhaka of the fair of Rajasthan. These 'ninth day fares' are the markets in which Rajput honor was bartered and to which the brave Prithwi Raj makes allusion.

It is scarcely to be credited that a statesman like Akbar should have hazarded his popularity or his power, by the introduction of a custom alike appertaining to the Celtic races of Europe as to these the Goths of Asia and that he should seek to degrade those whom the chances of war has made his vassals, by conduct so nefarious and repugnant to the keenly cherished feelings of the Rajput, yet there is not a shadow of doubt that many of the noblest of the race were dishoured on the 'Noroza,' and the chivalrous Prithwi Raj was only preserved from being of the number by the high courage and virtue of his wife, a princess of Mewar and daughter of the founder of the Suktawuts. On one of

చవమానంబును బొందకుండెడిని! క ♦ ట్టా! చిత్తురున్ బూత్రి ధ
ర్మవికాసంబును బాపి యాఁగకుల న ♦ మ్మన్ దెత్తువే! నేటికిన్. 290

చ॥ లలిత కళా విలాస కళ ♦ లంబగు చిత్రముఁ గాంచి యొక్కఁ డం
దలి యసమాన నైపుణి క ♦ దన్ గఱుఁగున్; మఱియొక్కఁ డందు రం
గులు నునుఁగుంచె గుడ్డయును ♦ గూలియు నింతని నిర్ణయించెదున్
వెల; యొకఁ డిం దభిజ్ఞుఁ డవ ♦ భిజ్ఞుఁ డెవండొ జగం బెఱింగెడున్. 291

గీ॥ ఈవు విశ్వప్రపంచమం ♦ దీశ్వరుని యనంత లీలాగతులు గొని ♦ యాడె దెపుడు;
విలువ గట్టుచు రాజ్యంబుఁ ♦ గొలుచు సక్బ; రెవఁ డధికుఁ డెవ్వఁ డల్పుఁడో ♦ యెఱుఁగు జగము

సీ॥ భౌతికధనము స ♦ ర్వము గోలుపోయిన, రవివంశజనన గౌ ♦ రవ ధనంబు,
నభిమానధనము, లో ♦ కాతీత విక్రమ ధనమును స్వాతంత్ర్య ♦ ధర్మధనము,
కడు సమృద్ధంబుగాఁ ♦ గలవాఁడవనుచు నీ దివ్యయశం బెల్ల ♦ దిశల మ్రోసె;
నిట్టి దుర్గమశక్తి ♦ యెటనుండి వచ్చె నీకని జగం బెల్లప్పు ♦ డడుగుచుండు;

---

these celebrations of the Khoosroz, the monarch of the Moguls was struck with the beauty of the daughter of Mewar, and he singled her out from amidst the united fair of Hind as the object of his passion. It is not improbable that an ungenerous feeling united with that already impure, to despoil the Sesodias of their honor, through a princess of their house under the protection of the sovereign. On returning from the fair, she found herself entangled amidst the labyrinth of apartments by which egress was purposely ordained, when Akbar stood before her; but instead of acquiescence, she drew a poniard from her corset and held it to his breast, dictating, and making him repeat, the oath of renunciation of the infamy to all her race. The anecdote is accompanied in the original with many dramatic circumstances. The guardian Goddess of Mewar the terrific 'Mata' appears on her tiger in the subterranean passage of this palace of Pollusion, to strengthen her mind by a solemn denunciation and her hand with a weapon to protect her honor. Rai Singh the elder brother of the princely bard, had not been so fortunate, his wife wanted either courage or virtue to withstand the regal temptor and she returned to their dwelling in the desert despoiled of her chastity, but loaded with jewels: or as Prithwi Raj expresses it "She returned to her abode tramping to the tinkling sound of the ornaments of gold and gems on her person, but " where, my brother,! is the moustache on thy lip!"

"Annals of Mewar."

గీ॥ నసిమొ నీకుఁ దోడును నీడ ♦ యద్వితీయధైర్యసారంబె నీపాలి ♦ దైవమనుచు
హర్ష బాష్పంబు లురల మా ♦ యట్టివార లాడుకొను మాట లగునో ని ♦ రర్థకములు!
గీ॥ స్త్రీలఁ బురుషుల రాజ్యంబు ♦ దేశమెల్ల నిలుచు నీ యక్బరను గొప్ప ♦ నిలువకాఁడు;
బ్రహ్మకల్పంబుగా ధాత్రి ♦ బ్రమకఁ; డంద అపుడు పునరుద్ధరింప ని ♦ న్నాశ్రయింత్రు.
గీ॥ కులము గుణమును చూడ కీ ♦ క్షోణిజనుల కలుషము లడంచి నిత్యని ♦ ర్మలతఁ బొంచు
జాహ్నవియుఁ బోలె యవనసం ♦ సర్గదోష మడఁచి పునరుద్ధరింప హో ♦ గ్యుఁడవు నీవు!
సీ॥ కానియు మొదలు ల ♦ క్షలుఁ గోట్లు రాసులు రాసులై పెరిగిన ♦ ద్రవ్యములును,
బూరిగుడిసె మొదల్ ♦ గా రమ్య నవరత్న భర్మ నిర్మిత మహా ♦ భవనములును,
బంటు మొదలు సర్వ ♦ పార్థివవర్గముల్ పదము గొల్చెడు సార్వ ♦ భౌమపదవి
బడుగుగుఱ్ఱము మొదల్ ♦ ప్రబలాజిసాధన సన్నద్ధ చతురంగ ♦ సైన్యములును
గీ॥ గాలవాహినిలోఁ బడి ♦ కడలిఁ గలియుఁ; బేదవడి బెండుదేలియుఁ ♦ బెంపు సెడని
కర్మవీరుని స్వాతంత్ర్య ♦ ధర్మరతుని యశ మొకఁడె శాశ్వతజ్యోతి ♦ యై వెలుంగు. 296
ఆ॥ సూదిబెజ్జమందు ♦ శుండాలములదండు చొచ్చి దూరి పాఱ ♦ వచ్చు నేమొ!
భాగ్యభోగరతుఁడు ♦ పరమేశ్వరుని కూర్మి నొంద లేఁడు; సౌఖ్య ♦ మంద లేఁడు. 297
గీ॥ మొగిలు మేసిన కొండ కా ♦ పురము! శిలలు సింహపీఠముల్! పులులు నె ♦ చ్చెలులపిండు!
లారఁబండిన పండు లా ♦ హార; మిట్టు లేది యెటు లున్నను గొఱంత ♦ యేది నీకు! 298
సీ॥ శ్రమించు నీను ద ♦ క్షిణబాహుదండమే దిక్కుఁ-ంక భారత ♦ దేశమునకు;
నమృత మొలుకు నీక ♦ టాక్షమే యింక నీసైంధవులకు జీవ ♦ నౌషధమ్ము;
బెద రెఱుంగని నీదు ♦ హృదయమే భారతస్వాతంత్ర్యలక్ష్మి కా ♦ స్థానవాటి;
తావకనామమే ♦ దాస్యాంధకారమ్ముఁ బోఁదట్టు దివ్యభా ♦ నూదయంబు;
గీ॥ నీస్వరూపంబె పరదేవ ♦ తాస్వరూప మనుచు జగమెల్ల నినుఁ గొని ♦ యాడి కొలుచు!
నీవె విశ్రాంతిఁ గోరుచుఁ ♦ జే విడిచిన నున్న దే! త్రోవ, భారతా ♦ భ్యుదయమునకు! 299
సీ॥ తలచూపరాక వా ♦ నలు ముంచుకొనినట్లు యావనప్రళయంబు ♦ లాక్రమింపఁ
స్త్రీల పాతివ్రత్య ♦ దీక్ష పూరుషుల క్షాత్ర మడంగ శశిసూర్య ♦ ధామ మట్లు;
లేకార్ణవంబైన ♦ యీవిపత్సమయమం దీవిశ్వమున కెల్ల ♦ నీ వొకఁడవె
ప్రళయంబు సోఁకక ♦ నటపత్రశాయియౌ పురుషోత్తమునిరీతి ♦ స్థిరతనిలిచి
గీ॥ తిపుడు నసిచెడ్డ సకలధా ♦ త్రీశహృదయ వాటి స్వాతంత్ర్య బీజముల్ ♦ నాటెద వని
యనఘ! మాకుండె బ్రహ్మాండ ♦ మంతయాస కట్ట! యొనరింతె నట్టేటి ♦ పుట్టిమునుక!

గీ॥ బరువుపడ కిన్ని యేండ్లు కా ♦ పాడినాఁడ వనఘ! స్వాతంత్ర్యకనక ♦ ర్భాలయమునఁ
బ్రజ్వరిల్లు నఖండదీ ♦ పమ్ము; నిపుడు కొండ యెక్కింతువే! కను ♦ గూర్కి దేవ! 301

గీ॥ పొడమి తోడనె యడఁగు బు ♦ ద్బుదమువోలె నరుని జీవితము క్షణభం♦గురము సుమ్ము:
శ్రమ కడలి దేశ మంధకూ ♦ పమునఁ ద్రోయు పాప మొడిఁగట్టుకొనకు ప్ర♦తాపదేవ!

ఉ॥ చాలని కాలమై చరణ ♦ సన్నిధిఁజేరి వచింపలేని మా
జాలిని దేవుఁడే యెఱుఁగుఁ; ♦ జక్కఁగ విప్పి వచింపలేము; నీ
కాలను ముల్లు గ్రుచ్చినను ♦ గంటను గ్రుచ్చిన యట్లు నొప్పితోఁ
దూలి యొనర్చు విన్నపముఁ ♦ ద్రోయకు పాయకు వీరమార్గమున్. 303

సీ॥ కడలెల్ల నిండఁ జు ♦ క్కలు రాలఁగాలేదు; కులశైలశిఖరముల్ ♦ కూలలేదు;
గ్రహకోటి సంచార ♦ గతులు మాఱఁగలేదు; గగనంబు వ్రయ్యలై ♦ పగులలేదు;
భూదేవి పాతాళ ♦ మునకుఁ గ్రుంగఁగనులే; దేడు సముద్రంబు ♦ లింకలేదు;
వాయుదేవుండు స్తం ♦ భన మొందఁగాలేదు; వైశ్వానరుఁడు చల్లఁ ♦ బడఁగలేదు;

గీ॥ విరిసి బ్రహ్మాండభాండంబు ♦ వ్రీలలేదు; భువన మేకార్ణవంబయి ♦ మునుఁగలేదు;
ధైర్యహేమాద్రి రాణాప్ర ♦ తాపదేవుఁ డాఱుమాసముల్ విశ్రాంతి ♦ గోరె నేల! 304

గీ॥ నీయశోగానమునఁ జిక్కి ♦ నిఖిలజగము చొక్కి; నానంద మందిరి ♦ సురలుగూడ;
సత్ప్రియత్నంబు క్షణము వి♦శ్రాంతి నలదు! తండ్రి! మ్రోయింపు మిపుడు స్వా♦తంత్ర్యభేరి!

గీ॥ ఉదయగిరిపైన రవి కూరు ♦ చుండునట్టు లల్ల హారావళీపర్వ ♦ తాగ్రసీమఁ
గొలువు దీరెదు నీమూర్తిఁ ♦ గొలుచు జగము; నీకు స్వాతంత్ర్యరాజ్యాభి ♦ షేక మగుత.

గీ॥ సంగర తరంగ సంక్షుభి ♦ తాంగమగుచు నలముకొనియున్న బహువిప ♦ దబ్ధియందుఁ
జెక్కు చెదరక చిక్కక ♦ సేనుమునను నడచెడును గాక యుష్మదా ♦ నందనౌక. 307

సీ॥ నీకటాక్షవిలాస ♦ నియతి యీక్షితికిఁ గల్యాణతోరణరాజ ♦ మగునుగాక!
ముందు రాఁగల కాల ♦ మంను 'స్వాతంత్ర్యదైవత' మంచు నీపేరు ♦ వఱలుఁగాక!
మూఁడువేళల జగం ♦ బున వీరులందు నీ కగ్రగురుస్థాన ♦ మలరుఁగాక!
భారతీయులు హృద ♦ బ్జములందు నీమూర్తిఁ జేర్చి యెల్లపుడు పూ ♦ జింత్రుగాక!

గీ॥ మాత పాలేశ్వరి చిరసు ♦ మంగలియయి యచలరాజాత్మజవిధాన ♦ నలరుఁగాక!
యతులితారోగ్య భోగ భా ♦ గ్యములతోడ నర్కకులదీప! నీకు బ్రా ♦ హ్మాయు వగుత!

గీ॥ భవదుదాత్తవృత్తము త్యాగ♦వైభవంబు మామదిని గొల్పు భక్తి, యీ♦మాడ్కియవన
నృపు ఋణముఁగూడ మఱపించి♦నిన్నుఁ గొలువఁ బురికొలిపె; సాహసమని త♦ప్పరయకయ్య!

ఆ॥ నీపదాబ్జయుగము ♦ నిరతంబుఁ గొలుచుచు భక్తిగల విధేయ ♦ వర్తనమున
నలరు వార; లిట్టు ♦ లబ్దూరు రహిమాను పృథ్వీరాజులనఁ జ ♦ రింతు రెపుడు" 310

క॥ అని చదివి సలుంబ్రాపతి మనమున నుదయించు భక్తి ♦ మాహాత్మ్యమునన్,
గనుఁదోయి నొత్తుకొని లేఖను విభు పాదములు సోఁకఁ ♦ గా నిడి మ్రొక్కెన్. 311

క॥ అచ్చటి యందఱ మనములు విచ్చి ముఖాబ్జముల నిండ ♦ వింతగు మోదం
బచ్చుపడి హర్షబాష్పము లెచ్చంగఁ బ్రతాపదేవుఁ ♦ డెల్లరఁ గనుచున్, 312

మ॥ "నెల దాటంగను జొచ్చె నక్బరునకున్ ♦ నేలేఖ నంపించి; యీ
నెలగా నక్కట! సూర్యవంశము దెసన్ ♦ నేరంబుఁ గావించి నిం
దలపాలై తినటంచుఁ బల్మఱును జిం ♦ తన్ గుందితిన్; గాని యీ
కలఁతల్ సర్వము దీర్చి హర్షభరమున్ ♦ గల్గించె నీ లేఖయున్. 313

గీ॥ శత్రుపురమున యావనా ♦ స్థానసీమ నింత నిష్పాక్షికమనస్కు ♦ లింత సుగుణ
భరితు లుండుట యిప్పుడే ♦ యెఱిఁగి, యింత వఱ కెఱుఁగనైతినే! యంచు ♦ వగచుచుంటి.

మ॥ తనసత్కీర్తికి భంగమౌ గతిని స్వా ♦ తంత్ర్యంబుఁ బోనాడి శ్రాం
తినిఁ గాక్షించెఁ బ్రతాపుఁడంచు వగ సం ♦ ధిల్లంగ నాపృథ్వీరా
జును నబ్దూరహిమానుఁ డీయిరువు రి ♦ చ్చో జ్ఞానదీపంబు పెం
పున నజ్ఞానతమంబుఁ బాపుచు యశం ♦ బున్ బెంచి రెంతేనియున్. 315

మ॥ స్మరణీయంబగు వారి సాయము; కృత ♦ జ్ఞత్వంబుఁ జాటించి త
చ్చరితంబుల్ స్మరియింపకున్న ఋణ మీ ♦ జన్మంబునన్ దీఱ; దా
హారభట్టారకు పేరివెన్కఁ గడు పు ♦ ణ్యస్వాంతులౌ వీరి యి
ద్దర నామంబులె యుత్తమోత్తమపదం ♦ బున్ బొంది వ్రాసెన్ గనున్. 316

క॥ మఱువఁ దగదు; వీరు చిరస్మరణీయు" లటంచుఁ బలుక ♦ సంతోషము పొం
పిరిపోవ సలుంబ్రాధీశ్వరుఁడును మది భక్తిభావ ♦ వైభవ మలరన్. 317

క॥ పరు నుద్యోగులు, మనతో దుర మొనరింపంగ వలయు ♦ దొర లయ్యును, న
క్బరు వీడి మిమ్ముఁ గొలిచిరి గురుతుల్యు లటంచు నెంచు ♦ కొందుము మాకున్. 318

క॥ ద్యుతిమంతమయి జగద్వందితమయి యీదివ్యలేఖ ♦ దేవాలయ సం
గతమగు కర్పూరపు హారతివోలెఁ బవిత్రమై వి ♦ రాజిలుచుండెన్. 319

క॥ హృద్యములై, యనుభవసంపాద్యములై సరళ సరస ♦ పాక కళా సం
వేద్యములై లేఖను గల పద్యంబులు తనరు లోక ♦ పావనలీలన్. 320

క॥ మావంటి సేవకులు సంభావించి పఠించి దినము ♦ పారాయణముం
గావింపఁ దగినవై కడుఁ బావనమై వెలుఁగు నిచటి ♦ పద్యచయంబుల్. 321

చ॥ పదిలముగాఁగ నీదు పద ♦ పంకజభక్తి మనంబులోపలన్
మొదలెడి వారిలోన నను ♦ మించిన భక్తుఁడు లేఁడటంచు నా
మొదలిటినుండియుం గరువ ♦ ముల్ మది నుండెను; నిప్డు 'డెందమో
గదర మహానుభావు'లను ♦ కైవడి నా కెఱుఁగంగ నయ్యెడిన్. 322

క॥ విజ్ఞాపన మిద్దానిని నాజ్ఞాపత్రముగ నమ్మ ♦ దాదఁలు గొని మా
యజ్ఞాన ముడుపెదము బ్రహ్మజ్ఞమణీ! దీని నొసఁగి ♦ మమ్మేలఁగదే!" 323

క॥ అనుచుండ భిల్లపతి యాతనిఁ గాంచుచు "భక్తియోగ ♦ ధర్మరహస్యం
బును మిమ్ముఁబోలె నెఱిఁగిన మనుజుఁ డొకండైన లేఁడు ♦ మహిలో" ననఁగన్. 324

ఉ॥ "కమ్మ నదెట్లొ వ్రాసితిని; ♦ గమ్మను బాపినదాదిగా వన
ర్హామ్మగు శ్రాంతి యేల వల ♦ దం చనిపించి తపించుచుంటి; నీ
కమ్మయు నాకుఁ దోడుపడె! ♦ కష్టమొ సౌఖ్యమొ నెత్తిఁ బడ్డ భా
రమ్ముఁ దొలంగఁద్రోయఁగను ♦ రాము; రణాంబె శరణ్య మెప్పుడున్. 325

+ గీ॥ కమ్మ వినినంత మహ్భుజా ♦ స్కంధమందుఁ దోఁచెఁ బదివేల వీరుల ♦ దోర్బలమ్ము;
రణ మొనర్పంగఁ గోర్కులు ♦ గ్రముగ రేఁగె! వీరవిహరణ మొనరింప ♦ వెడలవలయు.

చ॥ పొడమి యధర్మముల్ పొదలి ♦ పొంగుచు దాస్యము వీరధర్మముం
ముడివడె! మాతృదేశము వి ♦ ముక్తికి నాదు శరీరమందునన్
గడపటి రక్తబిందువును ♦ గాని మిగుల్చుకొనంగఁబోక నే
దడిపెద నేని యీధరణి ♦ ధన్యుఁడ నయ్యెద నీభవంబునన్. 327

మ॥ దివమందైనను రేయినైనఁ ద్రుటి శ్రాం ♦ తిన్ బొందఁ గాంక్షింప; నా
హవరంగంబె నివాసమందిరము చే ♦ యన్ బోయెదన్; ప్రాణవా
యువు లీదేహమునందు నుండువఱ కె ♦ ట్లో పూని స్వాతంత్ర్యలే
శవికాసంబును బోవనీఁన ప్రతి ♦ జ్ఞన్ జేతు మీముందఱన్" 328

+ This effusion of the Rahtore was equal to ten thousand men; it nerved the drooping mind of Pratap and roused him into action, for it was an incentive to find every eye of his race fixed upon him.

"Annals of Mewar"

గీ॥ అని విభుండన భిల్లేశుఁ ♦ "డట్లె యగుత! మీవు చెప్పినంత యొనర్చు ♦ టే నిజంబు!
పిలిచి పిలిచియైన రణంబు ♦ సలుపవలయు; వలచి వలచి యాపదల నో ♦ ర్వంగవలయు!

గీ॥ అఖిలభిల్లరాజ్యము మంత్రి ♦ కప్పగించి పులులఁబోల్ వేనవేలు లెం ♦ కలను గొనుచు
ననునిమేషంబు వచ్చి నీ ♦ యండ నుందు; నామహాభుజ మున్న నీ ♦ కేమికొఱంత! 330

క॥ గళమునఁ బ్రాణము లుండఁగఁ దలపూ వాడంగనీక ♦ త్వత్పాదాబ్జం
బులు తల నిడి ముల్లోకంబులు దాఁకిన సుంత ముల్లు ♦ మోవఁగనీయన్" 331

క॥ అని యెల్గెత్తి వచించిన విని యందఱు హర్ష మనుభ ♦ వింప సలుంబ్రా
వనిపతి "తథాస్తు జయమగు" సనఁగఁ బ్రతాపేశ్వరుఁడు మ ♦ హానందమునన్. 332

మ॥ "అమితోగ్రంబుగ యుద్ధముల్ జరుగు; నా ♦ వంతైన విశ్రాంతి నొం
దము; మీకున్న యమూల్యవస్తువుల మె ♦ ట్టన్గొంచు నీనాఁడె సూ
ర్యమహల్దుర్గముఁ జేరఁబోవలె" నటం ♦ చాజ్ఞప్తిఁ బాలించె; శీ
ఘ్రమె సేనాపతు లంద ఱప్డు దరియం ♦ గా నేఁగి రాదుర్గమున్. 333

ఉ॥ "మీరలు నాకు వంద్యులరు; ♦ మీకృతమున్ మఱువన్; రణంబె నేఁ
గోరుదు; విశ్రాంతి నించుకయుఁ ♦ గోర" నటంచని పృథ్విరాజు న
ట్టూరహిమానుఁగూర్చి తలఁ ♦ పున్ బ్రకటించెఁ బ్రతాపసింహుఁ; డ
వ్వారును నక్బరీశునకు ♦ వార్తలు దెల్పిరి సత్య మేర్పడన్. 334

గద్య:— ఇది శ్రీమత్కామేశ్వరీ కరుణా కటాక్ష వీక్షా సమాసాదితరసవత్కావ్య
నిర్మాణ చాతురీధురీణ, సుగుణగణపారీణ,దుర్భాకవంశదుగ్ధాంభోరాశి
రాకాకైరవమిత్ర, శాలంకాయన గోత్రపవిత్ర, సుజనజనాను
గ్రహపాత్ర, వెంకటరామార్యపుత్ర, కవిసింహావధాని
పంచాననేత్యాది బిరుదవిఖ్యాత, సుకవి రాజ
శేఖర, రాజశేఖరకవి ప్రణీతంబయిన
రాణాప్రతాపసింహ చరిత్రంబ
ను పద్యకావ్యమునం
దుఁ జతుర్థా
శ్వాస
ము
సంపూర్ణము.

శ్రీ

కామేశ్వర్యై నమః.

రాణాప్రతాపసింహచరిత్ర.

పంచమాశ్వాసము.

సీ॥ నునుపారు మెఱుఁగు దీ ♦ రిన గుజ్జులేమావి చిగురాకు బాకులు ♦ చికిలి చేసి,
పసలాని వగరుబె ♦ ట్లునఁ గికారించు కోయిల హుమాయీల నా ♦ యితము చేసి,
నిలువెల్ల విచ్చి తా ♦ వులు చిమ్ము దాసానిపూలతో నెఱ్ఱజెం ♦ డాల నెత్తి,
యరవిచ్చు తేకుఁదా ♦ మర తుపాకులఁ దేటిగమి యుక్కుగుండ్ల న ♦ గాదు చేసి,
గీ॥ పరువపు వసంతుఁడను దొడ్డ ♦ తురకఱేఁడు కలయవనపాళి పసదన ♦ మ్ములఁ గఱంచి,
లలితరాజాతపత్రమం ♦ డలము బెరయ దళముకొని చిల్కపిండుతో ♦ దండు వెడలె. 1

క॥ ఈమాఱు ప్రతాపుఁడు తనదౌ మానము నిలుపుకొనుట ♦ యరిదని యక్బర్
భూమీశు సైన్యపతు లచ్చో మూఁగిరి బలములెల్లఁ ♦ జుట్టును గొలువన్. 2

క॥ బల్లిదుల భటులఁ గొని 'యాంతల్లా' దుర్గంబుకడఁ బ్ర ♦ తాపవిభుం డ
బ్దుల్లాఖానుని దాఁకెను ముల్లోకము లతని ధృతికి ♦ నుచ్చుట పడఁగన్. 3

సీ॥ తౌరుష్కభటులు మ ♦ త్తమతంగజములట్లు తాఁకిరి రిపుసేన ♦ దద్దఱిలఁగ;
రాజపుత్రులు మృగేం ♦ ద్రశ్రేణిఁబోలెఁ బైదాఁకిరి యవనులు ♦ దొరలిపడఁగఁ;
బ్రళయభానుఁడువోలె ♦ వెలిఁగి ప్రతాపేంద్రుఁ డరిమధ్యమున వ్రాలి ♦ నఱుకసాగె;
వందలువేలుగా ♦ మ్రందిరి రెండుపక్షములందు; సమర ము ♦ గ్రముగ సాగెఁ;
గీ॥ బ్రాహ్మమాపటివేళకు ♦ మొగలుసేనఁ గొని ఫరీదు వచ్చి కలసి ♦ కొనియె; రాజ
పుత్రులకు సంగరము తల ♦ మునుకలయ్యె; యవనసైన్యంబుల యధీన ♦ మయ్యెఁ గోట. 4

క॥ బారులు బారులు యావన వీరులు శైలంబు లెక్కి ♦ వెడలుచు నవల్
'దోరణగృహా' దుర్గము "చాందేరీ" దుర్గంబుఁ గొనిరి ♦ ధృతి యేపారన్. 5

క॥ వేఱొక సేనాపతి మార్వారుదెసను సేనఁగొనుచు ♦ వచ్చి మహోగ్రం
బౌ రణ మొనరించుచుఁ బొలిమేరను "ఆహూరు" కోట ♦ మెట్టెను గడిమిన్. 6

సీ॥ నీలకాదంబినీ ♦ నివహంబుచందాన సకలదిక్కుల విప ♦ త్సంచయములు
పేరినకొలఁది భ ♦ విష్యదాకాశంబు విపులాంధకారసం ♦ వృతముగాఁగ
సైన్య మంతంతకు ♦ సమసిపోయెను; దుర్గసంఖ్య క్రమమ్ముగా ♦ సన్నగిల్లె;
నాప్రతాపుని ధైర్య ♦ మతని సాహసము దైనందినవృద్ధి నొం ♦ దంగసాఁగె;
గీ॥ నింతలోనన వర్షర్తు ♦ వెడలివచ్చెఁ; బర్వతముల రేఁగెడు విష ♦ వాయువులకుఁ
గొలఁకు లందలి విషజలం ♦ బులకు స్రుక్కి, మొగలు సేనలు ఢిల్లికిఁ ♦ బోయె మఱలి. 7
సీ॥ విశ్వంబునెల్లఁ బి ♦ ప్పిగఁజేయఁజాలి గుంపులుగాఁగఁబడు పిడు ♦ గులకు నడలి,
జడివట్టి కురిసి మా ♦ సముదాఁక విడువక చెలరేఁగుచుండు వా ♦ నలకుఁ జిక్కి,
కుక్షిలోనికిఁ గ్రుచ్చు ♦ కొని పోయి శ్రమఁబెంచు సీదరగాలికిఁ ♦ బేదవడియు,
రక్త మంతటిని బే ♦ రఁగఁజేసి హృదయంబు స్తంభన మొనరించు ♦ చలికి స్రుక్కి,
గీ॥ చిత్తమొడల వేఁడికి ♦ నత్తమిల్లి రాజగురుసార్వభౌముఁడు ♦ రాణివాస
మనుఁగుబిడ్డలు నలజడి ♦ కగ్గమగుచుఁ బాండవులుగూడఁ బడనట్టి ♦ బాధ పడిరి. 8
క॥ కొమ్మలకును బల్లవనివహమ్ములవలెఁ జైత్రమాస ♦ మంతట నారం
భమ్మైన యవననృపసైన్యమ్ములు గుంపులయి వెలసె ♦ హారావళిపై. 9
గీ॥ పాదుషాహి యానతిమెయి ♦ భరతఖండ మందు విఖ్యాతిఁ గనిన సై ♦ న్యాధినాథు
లెల్ల వేంచేసి 'యుజ్జార ♦ గృహము 'దేవగృహము' ను "విరాటగృహదుర్గ ♦ మిన్ని గొనిరి.
మ॥ సమదేశేంద్ర సమాస వీరభటు లు ♦ త్సాహంబుతోఁ గొల్వ, ద
ర్పము శోభిల్ల, మహమ్మదీయభటు లం ♦ బర్ నుండి మార్వారుదే
శమునం దుండియు వచ్చి యెల్లదిశలన్ ♦ శైలంబు లందెక్కి సూ
ర్యమహాల్ దుర్గము చుట్టుముట్టిరి సమ ♦ గ్రాటోప మేపారఁగన్. 11
మ॥ వితత కరాళ మృత్యుసమ ♦ భీకర విక్రములైన యాత్మ యో
ధతతులనెల్లఁ బూన్చుచుఁ బ్ర ♦ తాపుఁ డరాతులఁ దాఁకి సంగర
క్షితిని దదీయశీర్షములఁ ♦ జిందర వందర చేయుచుండె; నీ
గతి నొకమాసమున్ గడువఁ ♦ గా యవనుల్ కడుఁ జింత మున్గుచున్, 12
సీ॥ కోటలో నొక్కని ♦ గూఢమార్గ మెఱింగి గుమిగూడి పోయి ద్వా ♦ రమును దెఱచి,
యర్ధరాత్రము లోని ♦ కరుగంగఁబూని రా సడి యెట్లొ యెఱిఁగి దు ♦ ర్జయుఁడు వచ్చి
యడ్డగించెను; యుద్ధ ♦ మతిభయంకరముగా జెలఁగె; మ్లేచ్ఛులును ద్రో ♦ సికొని లోనఁ
జొరఁ బూని; రది చూచి ♦ చోండావతుల్ దవాగ్నిజ్వాల లటులు క్రి ♦ క్కిరిసి తాఁకి,

గీ॥ రక్ష కడదయించు సరికిఁ బో ♦ రగ్గ మయ్యె; నంత భిల్లురాపురినుండి ♦ యరుగుదెంచి
సూక్తసింహుండు తురకల ♦ స్రుక్కఁజేసి సరభసముగ దుర్గప్రవే ♦ శం బొనర్చె. 13

ఉ॥ ఘోరముగా రణం బెదిగెఁ; ♦ గొన్ని దినంబులు దాఁటినంత, నా
హారపదార్థముల్ దఱిగె; ♦ నంతట నొక్కయెడన్ బ్రతాపధా
త్రీరమణేంద్రుఁ జేరఁజని ♦ "దేవ! నిగూఢ కవాటమందునన్
దూఱుచుఁ బోయి 'భీమగడ' ♦ దుర్గముఁ జేరఁగ యోగ్య మియ్యెడన్. 14

క॥ చాలన్ గాలము నిలువఁగఁ జాలదు దుర్గంబు; తిండి ♦ సంబారములున్
జాలవు; మీరిపు డరుగుట యే లగ్గగు నాకుఁ జూడ ♦ నిందుండి వడిన్." 15

మ॥ అని పాదంబులచెంత వ్రాలుచు సలుం ♦ బ్రాధీశుఁ డర్థింప, స
జ్జననాథాగ్రణి భీమదుర్గమునకున్ ♦ సైన్యంబులన్ గూడి పో
యెను; శేషించిన సైన్యముల్ భుజబలం ♦ బేపారఁగాఁ బోరి; రై
న నెలన్ దాఁటకమున్న దుర్గమును జెం ♦ దన్ గల్గి రామ్లేచ్ఛులున్. 16

మ॥ బలమెల్లన్ గృశియింపఁ జొచ్చినఁ బ్రతా ♦ పస్వామి జాంబూనదా
చలమున్ బోలి పరాక్రమక్రమత స్వ ♦ చ్ఛందంబుగా నిల్చె; బి
డ్డల భార్యన్ జెఱఁబట్టి నాతఁ డగచా ♦ ట్లన్ ముగ్గునం జెంచి సే
నలతో ముట్టిరి భీమదుర్గము నమం ♦ దస్థైర్యులై మొగలుల్. 17

సీ॥ యవనులదెస ముఖ్య ♦ మై ప్రకాశించె నత్యాలఘుబృహన్నాళి ♦ కాస్త్రవహ్ని;
రాజపుత్రులదెస ♦ రాజిల్లఁదొడఁగెఁ బ్రధానమై బాహాప్ర ♦ తాపవహ్ని;
యగ్నిచూర్ణముధాటి ♦ కాకోట నటనట గండశిలలు కొన్ని ♦ పిండి యయ్యె;
క్షణమునకు క్షణంబు ♦ గడియకు గడియ యావనచమూప్రతతిని ♦ బలము తఱిఁగె;
గీ॥ నిప్పు లుమిసెడు నారక్త ♦ నేత్రములును మండుమండెడు భయదాస్య ♦ మండలములు
రక్తసిక్తపరిచ్ఛద ♦ రాజి వెలయ రాజపుత్రుల పోరు దు ♦ ర్వార మయ్యె. 18

క॥ నెలదాఁటుదాఁక యవనులఁ గలనఁ గలఁచి నృపగురుండు ♦ కాపురముఁ దగన్
దలఁగించి బోయపల్లియ నిలిపి పదిలపఱచి మఱల ♦ నెక్కొనె పనికిన్. 19

మ॥ పరమప్రీతిని భిల్లలోకపతి యా ♦ పాటేశ్వరీపాదపం
కరుహద్వంద్వముఁ గొల్చి తోడుకొని యా ♦ 'కావా' ఖనిన్ జేర్చె; నా
కరుణాసాంద్రమనస్క యత్తటిని భూ ♦ గర్భమ్మునన్ జేరు నా
ధరణీనందనఁబోలెఁ బెంపెసఁగె నా ♦ దార్యంబు దీపింపఁగన్. 20

గీ॥ రాణివాసంబు భిల్లరా ♦ ష్ట్రంబుఁ జేరు టెఱిఁగి మహబతుఖాను సేన ♦ సమవడిఁబోయి
దటవుఁ దుర్గమపథముల ♦ నరుగలేక గరళమున్ దిన్న వేదుఱు ♦ గతిఁ గలంగె; 21

గీ॥ విచ్చె మొగిళులు; గగనంబు ♦ విమల మయ్యెఁ గాపురమునొద వనచర ♦ గణముతోడఁ
గదలి బోయగూడెమువీడి ♦ శైలవార సీమలకుఁ జేర వీరల ♦ శ్రీముఖంబు. 22

గీ॥ విడిది మార్పులు, పగర రాయిడుల కూర్పు, లాత్మబలము తగ్గదు నూర్పు, ♦ లలజడిఁగొనఁ
దొడరి, తలఁకలేకగటిమి ♦ త్రోపులాడ వెనుకు చూడక నృపుఁడు ము ♦ న్నొకని పెనంగె.

గీ॥ ఒక్కమెయి లేయుఁబవలుకు ♦ గ్రుక్కగొనక జయము దవ్వైన కొలఁది ను ♦ త్సాహశక్తి
రవులుకొల్పుడు నడచు సం ♦ గ్రామదీక్ష; విపత్తులకుఁ జిక్కఁ గడమ దు ♦ ర్గములుగూడ.

సీ॥ మిట్టమధ్యాహ్నంబు! ♦ మిహిరుఁ డుగ్రుండయి చెలరేఁగె; నొకచోటఁ ♦ జెట్టు నీడ
బోయ గడ్డిని దెచ్చి ♦ యీయఁ బాళేశ్వరి రుబ్బి కాల్చుచునుండె ♦ రొట్టెయలను;
బిడుగుపాటున వచ్చి ♦ పడియె నంబనుదిక్కునుండి ఫరీద్ఖాను ♦ దండుఁగొనుచు;
మనుజేశ్వరుండు కో ♦ మ్మలు వంచి బుట్టల, బిడ్డల భార్యను ♦ బెట్టి విడిచెఁ;

గీ॥ ననుచరులఁ గూడి మ్లేచ్ఛసై ♦ న్యంబుఁ దాఁకి పదులు నూఱులుగాఁ దలల్ ♦ చిదిమి వైచె;
నంత భిల్లులు వనసీమ ♦ నాక్రమించి పిల్లలను రాణిఁ జేర్చిరి ♦ భిల్లవాటి. 25

సీ॥ షాబాజుఖాన్ గొప్ప ♦ సైన్యంబు తనవెంటఁ గొలువంగ లోయలో ♦ పలికిఁ జొచ్చె;
శైలసాంకేతిక ♦ సాహాయ్య మూఁది ప్ర ♦ తాపుఁడు భటులఁ గొం ♦ దఱను గూర్చి
యాకస్మికమ్ముగా ♦ నరిసేనపై మారి ♦ మసఁగినగతిఁ గ్రమ్మి ♦ మట్టసాగె;
నీయవస్థను ఖానుఁ ♦ డెఱిఁగి సైన్యము వెన్కమొగమయి పరవఁగా ♦ మొదల వెట్టెఁ;

గీ॥ దురకభటు లల్లనల్లన ♦ మరలిచూచి రాజమణిఁ గానమికి నబ్బు ♦ రమ్ము పడిరి!
యాతఁ డవ్వలిదెస లోయ ♦ నరిబలమ్ము బిట్టు దట్టించెఁ గ్రుక్కఁ ద్రి ♦ ప్పకొననీక. 26

మ॥ మఱలన్ వైరులు వెన్కకున్ దిరిగి; రీ ♦ మూఱున్ బ్రతాపావనీ
శ్వరుఁ డవ్వారికిఁ గానరాక యొటనో ♦ శైలంబు లందుండి ముం
దఱఁ బోటాడిన మ్లేచ్ఛసేనలఁ బ్రచం ♦ డస్ఫూర్తిమైఁ దాఁకి కొం
దఱి నాత్మీయకృపాణధారలను బ్రమం ♦ దన్ జేసె నత్యుగ్రుఁడై. 27

క॥ కనఁబడఁ డెట్టులు వెదకినఁ; గనబడినను బట్టువడఁడు; ♦ కట్టా! యిఁక నే
మొనరింతు ననుచు, ఖానుఁడు తనసేనను గొనుచు గిరులు ♦ దాఁటుకొని చనెన్. 28

క॥ ఖాసింఖాను మహాసేనాసంవృతుఁడగుచు నవలి ♦ నాఁ డరుదేరన్
గా, నడి గని యాతని నిల్లె సిబుఁగులఁ బెట్టి యునుచు ♦ శేంద్రుఁడు కలఁచెన్. 29

క॥ అటవీమృగములవలెఁ బొంచుటయును బైఁబడుట చీలు ♦ చుట కలఁచుటయున్,
విటతాటనమ్ముచేయుట త్రుటిలోఁ జాటగుట నృపతి ♦ ధూర్జటి నేర్చెన్. 80

క॥ పులి నివసించెడు గుహలోపలి కరిగెడు హరిణవితతి ♦ వలె, యావన వీ
రులు రాఁగ దినదినము వందలుగఁ బ్రతాపుఁడు కలంచి ♦ తనువులు సించెన్. 81

గీ॥ అవిరళాజ్యాహుతుల రేఁగు ♦ నగ్నిహోత్ర మన, సలుంబ్రాధిపతి శాత్ర ♦ వాటవి నటు
భస్మ మొనరింప, నిటు ప్రతా ♦ పప్రభుండు దనరె సమరాభ్రసీమ మా ♦ ర్తాండుపగిది.

క॥ ఒకపాలు సైన్యములు కొండకనుమను బ్రతాపుఁ దాఁకి ♦ నలి సేయుచు వే
ఱొకపాలు భిల్లదేశము నికటమునఁ జరించె రాణి ♦ నిన్ జెఱఁబట్టన్. 83

క॥ "ముల్లోకము లెదిరించిన ముల్లైనను మోవనీక ♦ మొగ్గరమున నా
భిల్లులఁ గలఁచెద" నని యబ్దుల్లాఖా నేగె సైన్య ♦ ములఁ దోడ్కొనుచున్. 84

ఆ॥ శైలపంక్తి నడుమ ♦ 'జావురా' తగరపు గనులలోన రాణి ♦ గారి నుంచి
వేయుఁగనులతోడ ♦ వేయుఁజేతులతోడఁ బ్రీతిఁ గాచుచుండె ♦ భీమచాందు. 85

క॥ అనుచరుఁ డొకదిన ముదయంబునఁ దగరపుగనులు చేరఁ ♦ బోయి మహారా
జ్ఞిని గాంచి భక్తిఁ దత్పద వనజములకు మ్రొక్కి నిలువఁ ♦ బాటేశ్వరియున్, 86

మ॥ "దరహాసోజ్జ్వలకాంతికాంతమయి, యు ♦ ద్యత్పద్మపత్రాభసుం
దరనేత్రద్వయమై, పరాక్రమకళా ♦ ధౌరేయమై, సత్కృపా
భరితంబై, రమణీయమై, భువనసే ♦ వ్యంబైన, నాజీవితే
శ్వరు నెమ్మోమును గాంచి నేఁటి కొక మా ♦ సంబయ్యె భిల్లాగ్రణీ! 87

క॥ వైరుల సైన్యము లెంత యపారముగాఁ జుట్టుకొనెనో! ♦ వా రేమొడ ను
న్నారో! సమయమునకు నాహారము దొరకెడునో! మాకు ♦ నై వగతురొకో! 88

మ॥ అకటా! మ్లేచ్ఛుల దాడి తగ్గదని వా ♦ రాయాసమున్ జెందఁబో
రు కదా! యెప్పటి యట్ల నవ్వుచునె పో ♦ రున్ దీర్తురా! రాజపు
త్రకు లుత్సాహము వీడరే కద! సలుం ♦ బ్రాభర్త సర్వాంగర
క్షకుఁడై కేలు మొగుడ్చి ప్రాణవిభు ప ♦ జ్జన్ గొల్చియుండున్ గదా! 89

సీ॥ శ్యామసింహుండు పా ♦ ర్శ్వమున వర్తించునే! సామంతు లందఱు ♦ సరస నుంద్రె!
స్వాతంత్ర్యసమరదీ ♦ క్షామహోపన్యాసములు తొంటిచందాన ♦ నొలుకుచున్నె!
వ్యాకోచపుష్పంబు ♦ వలె నాథుమోమున నానందదరహాస ♦ మలరుచున్నె!
నాయాస మెప్పుడే ♦ నంది కుందఁడుగదా! యారోగ్యసౌభాగ్య ♦ మనువగుఁగద!

గీ॥ యార్జితోత్సాహకళలతో ♦ నొప్పెడుఁగద! తలఁచు బిడ్డలదెస మది ♦ మఱలదు గద!
విమతులకు నెల్ల గర్భని ♦ ర్భేదకముగఁ దీవ్రకరవాలధార న ♦ ర్తించెడుఁగద! 40

మ॥ "ప్రమదం బొప్ప రణాంగణంబులఁ బ్రతా ♦ పస్వామి స్వాతంత్ర్యయో
గము సాగింపఁ దదాత్మజాతుఁడు భుజా ♦ గర్వంబుఁ బోనాడి దూ
రమునం డాఁగెదు నెట్లు! వైరులతలల్ ♦ రాల్పంగ నన్నాజ్ఞ సే
యు" మటం చెప్పుడుఁ బోరు నియ్యమరసిం ♦ హుఁ డిట్టనేరఁ గదా! 41

మ॥ చుఱకత్తుల్ గొని చెట్లపై కుఱికి "ప్రము ♦ చ్చుల్ పోలె మాదేశభా
గ్యరమన్ గొల్లలు గొట్టు నీతురకముఁ ♦ కన్ ద్రవ్వు మి"ట్లంచుఁ జిం
దరగాఁ జీల్చెద రీయనుంగునిసువుల్ ♦ నాకన్న సంతాన; మే
కరణిన్ దండ్రికి దప్పుగా నిలుప శ ♦ క్యంబౌను నాబోఁటికిన్! 42

ఆ॥ విశ్వమెల్లఁ బొగడ ♦ భిల్లరాజ్యం బేలు సత్ప్రభుండు భీమ ♦ చాందు దొరయుఁ
దండ్రిపోలెఁ గాఁచుఁ; ♦ దత్కృప మముఁ జీమ సోఁక; దెట్టి కొఱఁత ♦ మాకు లేదు. 43

క॥ కాని ప్రతాపధరిత్రీజాని పదాబ్జాతదివ్య ♦ సందర్శనసే
వానంద మందఁగోరుచు మానస మెక్కింత వంత ♦ మరఁగి కరఁగెడున్. 44

క॥ ఒకమాఱు దర్శనము చేసికొనన్ వలె నంటి నని వ ♦ చింపు" మనఁగఁ గం
చుకి పాటేశ్వరి పాదములకు మ్రొక్కుచు వెడలి వనము ♦ లన్ బడి పోయెన్. 45

గీ॥ అవల నొక్కనాఁడు ప్రతాపుఁ ♦ డరుగుదెంచె, బోయదొర స్వాగతం బిచ్చి ♦ పూజచేసె;
బిల్లలను భార్యఁ గూడి పృ ♦ థ్వీవిభుండు కతిపయదినంబు లచ్చోటఁ ♦ గడపె వేడ్క. 46

ఉ॥ అంతట నొక్కనాఁడు శబ ♦ రాలయమున్ విడి యాప్రతాపభూ
కాంతుఁడు వీరయోధులును ♦ గాంతయు బిడ్డలు వెంటరా, నహా
ర్యాంతరసీమలం దరిగి ♦ యచ్చట మ్లేచ్ఛులసేనఁ జూచి క
ల్పాంతకుఁబోలెఁ దాఁకి సమ ♦ రావనిఁ జెక్కురఁ ద్రుంచె నుగ్రుఁడై. 47

క॥ సమరము ముగిసిన సాయం సమయమునకు శైలసీమఁ ♦ జల్లని వటవృ
క్షముక్రింద వసించె బ్రతాపమహీంద్రుం డచట నా వి ♦ భావరిఁ గడపన్. 48

క॥ ఆరాత్రి కొంత కడచనఁ దారాపథమందు నిబిడ ♦ ధారాధరముల్
ధారాపాత్రలకరణి నపారమ్ముగ రేఁగి ఘోర ♦ వర్షము గురిసెన్. 49

గీ॥ మాటిమాటికి హెచ్చె దె ♦ బ్బాటువాన; వర్షమునకన్న రేఁగె ప్ర ♦ భంజనంబు;
నిలువ నెలవైన తరు వట్టి ♦ కలయ నూఁగి తల నొఱగునో యనెడి శంక ♦ దవులఁజేసె 50

గీ॥ చలికిఁ గాలి కాఁకలికి వర్షమున కడలి బిడ్డ లేద్వసాగిరి; కట్టు గుడ్డలెల్లఁ
దడిసె; నిసుఁగులు తనచుట్టు వడకుచుండ తెప్ప వాల్చక రాణి యారేయి గడపె. 51

సీ॥ తెలతెలవాఱె; వానల పోటు తగ్గె; రాజ్ఞయు గడ్డిరొట్టెలుఁ జేయుచుండె;
ఖాసిముఖాను చెంగటఁ దోఁచె; సపరివారుఁడయి రాజగురుఁడు తొలఁగె;
నొకగుహాచేరి కూర్చుండె; వంతట మహాబత్ఖాను గనఁబడెఁ; బ్రభుఁడు చెంత
శైలశిఖర మెక్కె; షాబాజుఖాను కొంతసేపటి కచ్చోటు చేరవచ్చె;
గీ॥ నృపవరుఁడు లోయ కరిగె; ఫరీదుఖానుఁ డచటి కేతెంచె; భూపతి యద్రి దాఁటె;
నచటి కరిగె నబ్దుల్లాయు; నవనిపతియు నేగఁదొరకొనె నాబూగిరీంద్రమునకు. 52

సీ॥ ఉదయపురమునకు నుత్తరమ్మున రెండుక్రోసులపై నద్రికూటమనఁగఁ
బర్వతం బలరు; నా వసుధాధరముచుట్టు నతిసాంద్రమగు నరణ్యంబు దనరు;
నీర మెల్లెడ నూటయూరి బుగ్గలు పుట్టి ధ్వను లెత్తి సెలయేళ్లు పాఱుచుండుఁ;
ద్రివిధశీతోష్ణప్రదేశంబు లందుండు సకలజాతుల వృక్షసమితి యలరు;
గీ॥ మొల్లలును జాజి గన్నేరు మల్లెచెట్లు పారిజాత మందార చంపక తరువులు
కసరుఁబూల గుబాళించు కమ్మతావి విరియ వెదచల్లు దెసలెల్ల వెల్లిగొనఁగ. 53

గీ॥ అతినిబిడమైన గహనమధ్యమున, సూర్యరశ్మి సోఁకని శైలగర్భముల, వదులు
మొలుచు తావుల, భవుని కోవెలలు వెలయు గగనమునఁ గూరిపోయు చుక్కలవిధాన.

Within its impervious recesses rose the three peaked (Triconta) mountain at whose base was the town of Nagindra, the abode of brahmins, who performed the rites of the great God. The most antique temples are to be seen in these spots, within the dark gorge of the mountain, or on its rugged summit in the depths of the forest and at the sources of the streams, where sites of seclusion, beauty and sublimity alternatily exalt the mind's devotion. In these regions the creative power seems to have been the earliest and at one time the sole object of adoration, whose symbols, the serpent-wreathed Phallus (Lingam) and its companion, the bull, were held sacred even by the children of the forest.

"Annals of Mewar"

In these silent retreats Mahadeva continued to rule triumphant. The temple of Eklinga, situated in one of the narrow defiles leading to the capital is an immense structure, though more stupenduous than elegant. It is built entirely of white marble most elaborately carved and embellished, but lying in the route of a bigotted foe, it has undergone many dilapidations. The brazen bull placed under his own dome, facing the sanctuary of the Phallus is nearly of the natural

గీ॥ అనుచరసమూహాములు వెంట ♦ నంటి కొలువఁ బ్రకృతిరమణీయమగు నీయ ♦ రణ్యసీమఁ
దాఁటి భూధర మెక్కి ప్ర ♦ తాపదేవుఁ డరిగె నప్పు డాబూపర్వ ♦ తాగ్రమునకు. 55

క॥ పున్నమ సన్నని వెన్నెల ముస్నీటను దేలు దొడ్డ ♦ పూమొగ్గటు ల
§ త్యున్నతసితగోపుర సంపన్నంబగు నేకలింగ ♦ పతి దేవళముఁ. 56

గీ॥ తళుకుఁ బటికఁపు శిలలు గో ♦ డలును గోపురములు ప్రాకారములు నాల ♦ యములుగలిగి
దేవళం బెల్ల ధవళకాం ♦ తిప్రశస్తిఁ బాలసంద్రంబు చందానఁ ♦ బరిఢవిల్లు. 57

క॥ మురువగు చెవులును, మిఱుసెడి గొరిజలు, బెడగారు కనులు ♦ కొమ్ములు, సనువా
శిరమున నిక్కుపు వృషభము పరిమాణం బొంది నంది ♦ వఱలుచు నుండుఁ. 58

గీ॥ నందికేశ్వరు దరిఁజేరి ♦ వందనములు చేసి గర్భాలయముఁ బ్రవే ♦ శించి పన్న
× గేంద్ర పరివేష్టి తైకలిం ♦ గేశ్వరునకుఁ బూర్ణభక్తిఁ బ్రతాపుఁడు ♦ పూజ చేసె. 59

---

size in a recumbent posture. It is cast (hollow) of good shape: highly polished. and without flaw except where the hammer of the Tartar had opened a passage in the hollow flank in search of treasure.

"Annals of Mewar"

§ The shrine of Eklinga is situated in a defile about six miles north of Udaipur. The hills towering around it on all sides are of the primitive formation and their scarped summits are clustered with honey combs. There are abundant small springs of water which keep verdant, numerous shrubs, the flowers of which are acceptable to the deity especially the Kiner or Oleander, which grows in great luxuriance on the Aravullis. Groves of Bamboo and Mangoe were formerly common according to tradition. There are however still many trees sacred to the deity scattered around. It would be difficult to convey a just idea of a temple so complicated in its details. It is of the form commonly styled pagoda, and like all the ancient temples of Siva, its sikra, or pinnacle is pyramidal. The various orders of Hindu sacred architecture are distinguished by the form of the sikra, which is the portion springing from and surmounting the perpendicular walls of the body of the temple. The sikra of those of Siva is invariably pyramidal and its sides vary with the base whether square or oblong. The apex is crowned with an ornamental figure as a sphynx, an urn, a ball, or a lion, which is called the Kullus. "Religious establishments."

× The serpent "subtlest beast of all the field" worshipped as the emblem of wisdom (Budha) was enjoined with the symbol of the creative power, as at the shrine of Eklinga, where the brazen serpent is wreathed round the lingam.

"Festivals and Customs of Mewar."

గీ॥ అందఱును గూడి వచ్చి గ ♦ ర్భాలయమ్ము సరస నొకమండపమున వి ♦ స్తారవేది,
కాంతరమ్మున గూర్చుండి ♦ రఖిలసైన్య నాయకుల గాంచి రాజన్యా ♦ గ్రణియుండు, 60

గీ॥ "భరతఖండంబు సాంతము ముం ♦ పంగ వచ్చు యవనసైన్య ప్రవాహమ్ము ♦ నడ్డగించి,
పర్వతమ్ములో తెఱవిధి మే ♦ వాడలక్ష్మి శాశ్వతమ్మగు విజయంబు ♦ సంగ్రహించె. 61

సీ॥ భానువంశము వైభ ♦ వప్రాభవమ్ములు తిర మొనర్చెను శిలా ♦ దిత్యనృపతి;
సత్యసంస్థాపనా ♦ చార్యుఁడై రాజమండనుఁడయ్యెఁ గనక సే ♦ న ప్రభుండు;
నీలాబ్ధినుండి కా ♦ బూలుదాఁకఁ దురుష్కపతుల నెల్ల జయించె ♦ బప్పరావు;
వసుధాతలం బెల్ల ♦ వడవడవడఁకించెఁ బురుషసింహుఁడు కాల ♦ భోజనృపతి;

గీ॥ మఱియుఁ గోమనసింహాది ♦ మనుజపతులు సకలదిగ్దేశవిక్రాంత ♦ సాంద్రయశులు
ప్రాణములు మాతృభూమి క ♦ ర్పణముచేసి భారతోద్ధారకఖ్యాతిఁ ♦ బడసి చనిరి. 62

సీ॥ భరతఖండము నఖో ♦ భాగమార్తాండుండు, రాజపుత్రకులైక ♦ రాజరత్న,
మాపృథాదేవి హా ♦ ద్దబ్జ మేలెడు దినస్వామి, పృథ్వీసార్వ ♦ భౌము బావ;
మేవాడరాజ్యల ♦ క్ష్మీప్రాణనాథుండు, కల్యాణసింహునిఁ ♦ గన్నతండ్రి,
కగ్గార్ నదీరణాం ♦ గణ వార్ధి బడబాగ్ని, ఘోరీమహమ్మదు ♦ కుంజర హరి,

గీ॥ వసుధ న్యాపించు యావన ♦ ప్రళయ ముడుప నవతరించిన యాదినా ♦ రాయణుండు,
సమరసింహమహానాథు ♦ సదృశులైన ప్రభువు లుందురె! యెన్ని క ♦ ల్పముల నైన. 63

సీ॥ రఘుపతిసింహు శౌ ♦ ర్యం బెంతనఁగవచ్చు! మాహవీరుఁడు నృప ♦ మాత్రుఁడగునె!
లఘురాజు దేశమే ♦ లాగు వృద్ధి యొనర్చెఁ! జాదుఁబోల్ ధర్మపీ ♦ రుండు గలఁడె!
కుంభేంద్రుఁ గని రణ ♦ క్షోణి నెవ్వఁడు నిల్చుఁ! బృథ్వీశు సాహసం ♦ బెవరు కొల్తు!
సంగ్రామ శౌర్యదీ ♦ క్షారతి యెట్టిది! రత్నసింహుని పరా ♦ క్రమ మలఁతియె!

గీ॥ భారతకులమునఁగాక వి ♦ శ్వప్రపంచ మందు నేవంశమున జన్మ ♦ మందినార!
లిట్టి భువనైకవంద్యులౌ ♦ పృథుబలాఢ్యు లిట్టి ధర్మసంస్థాపకు ♦ లిట్టి ఘనులు! 64

సీ॥ ఎత్తైన నభంబంటు ♦ నేడుకోటలతో, తుహినాద్రిఁబోల్ సప్తశే ♦ యములతోడ,
నభ్రంబు సోకు జ ♦ య స్తంభతతులతోఁ, గలువపూలట్టి కో ♦ నేలలతోడ,
వెలయు నెన్నఁబడినాల్గు ♦ కఫణిమార్గములతో, సముదార రాజమా ♦ ర్గములతోడ,
సంఖ్యకు మీఱు ప్రా ♦ సాదసంతతులతో, జలపూర్ణబహుఘర ♦ స్సమితితోడఁ,

గీ॥ లెక్కలేనట్టి జనులతో, ♦ వేలయేండ్లు యవనులకు గుండెగాలమై, ♦ రవికులంబు
గుత్తగొను క్షేత్రరాజమై ♦ కొమరు మించుబ చిత్తూరనుబోలు నగర మీ ♦ క్షితిని గలదె!

గీ॥ మహితమేవాడరాజ్యర ♦ మాసమగ్ర విభవభాగ్యముల్ చూడ్కి ♦ వ్రేఁగుగొలువ
వాహినులఁ గొంచుఁ బెక్కుసం ♦ వత్సరములు మొగలుపతి "యలాయుద్దీను" ♦ ముట్టడించె.

గీ॥ వ్రేటుదీఱి యొకింత దె ♦ ప్పిఱికమున్న ఘూర్జరమునుండి 'బహదూరు' ♦ క్రూరుఁడగుచుఁ
బచ్చివిసమును గ్రక్కుచు ♦ వచ్చి లగ్గ పట్టెఁ; జిత్తూరుపురలక్ష్మి ♦ కుట్టు వట్టె. 67

సీ॥ వైరివిశ్వంభరా ♦ పతి దుర్నిరీక్ష్యంబు, యవనభూపాల కా ♦ రాలయంబు,
భాగ్యలక్ష్మి వసించు ♦ పద్మాకరవరంబు, సౌభాగ్యవైభవా ♦ స్థానవాటి,
రవివంశనృప మహా ♦ ప్రాసాదరాజంబు, రాజపుత్రుల మంది ♦ రప్రవరము,
భారతఖండాభ్ర ♦ తారావతంసంబు, భువనశౌర్యమునకుఁ ♦ బుట్టినిల్లు,

గీ॥ లలితమేవాడలక్ష్మివి ♦ లాసతిలకమయి సహస్రాబ్దములనుండి ♦ యశముఁగనిన
పురవరేణ్యంబుఁ జిత్తూరుఁ ♦ బూదిఁ గలిపెఁ; దండు గొనివచ్చి యక్బరు ♦ దండధరుఁడు. 68

సీ॥ రాజసేవితము సూ ♦ ర్యద్వారరాజంబు ప్రీలి ముక్కలుగాఁగ ♦ నేల రాలెఁ;
దన శిఖరము మాళ్వ ♦ మునఁ దోఁచు కుంభజయస్తంభ మూఁటాడి ♦ యవని మ్రొగ్గెఁ;
హారతుల్ వేదమం ♦ త్రారావముల నొప్పు కోవెల లన్నియుఁ ♦ గూలి పోయె;
వీరసంసారు లు ♦ ర్విని బాసి పోవుట భవ్యమందిరములు ♦ పాడువడియె;

గీ॥ వఱచుఁ జెవి దిమ్మపట్టఁగా ♦ నడవిచిళ్ళు: బలసి యెల్లెడ ముండ్లచె ♦ ట్లలము కొనియె:
విడక బుసబుసలాడె ద ♦ ర్వీకరములు: వనమృగంబులు మీఱె; గూ ♦ బలును జేరె. 69

చ॥ ఇరువదియైదువత్సరము ♦ లిప్పటి కెప్పుడో దాఁటిపోయెఁ జి
త్తురురమ మోముకుంకుమము ♦ తోఁగను పున్నముదీఱి; రేల ని
ద్దుర పవ లన్నమున్ విడిచి ♦ దుర్గమదీక్షను నిన్నియేండ్లు సం
గర మొనరించిరన్ జయము ♦ గల్గదు: కల్గదు కల్గు నాసయున్. 70

గీ॥ పట్టభద్రుఁడనైన య ♦ ప్పటి విభవము సంపదయు మూఁడునాళ్ళము ♦ చ్చటఁగ జాఱె:
మునుపటి మహోన్నతులు గల్గు ♦ పసుతలఁపులు మెఱపు లెండమావులు గాలి ♦ మేడ లయ్యె.

సీ॥ భాగ్యనివాసముల్ ♦ పదివేల పల్లెలు కళలూడి కాఱడ ♦ వులుగ మాఱెఁ:
బరదురాసదము లె ♦ న్బదినాల్గు దుర్గముల్ తౌరుష్కవీరుల ♦ బారిఁజిక్కెఁ:
బచ్చతోరణముల ♦ భాసిల్లు మేవాడ నహుషుఁ డేలిన యింద్ర ♦ నగర మయ్యె:
ముప్పదియాఱు రా ♦ జన్యముఖ్యవంశంబు లక్బరుఁ జేరి చరణపం ♦ కజముఁ గొలిచె:

గీ॥ దేశమెల్ల బోయెఁ: ♦ గోశంబు వమ్మయ్యె: సైన్యబలము డిందె; ♦ శక్తి కుందె:
సక్కటకట! భార ♦ తావనిపై ధర్మ మెట్లు నిలుచుఁ! గీర్తి ♦ యెట్లు పొలుచు! 72

గీ॥ హంసతూలికామృదుల శ ♦ య్యలను బూలపఱపులను జేటికలు జోల ♦ పాడుచుండఁ
బెరుగు నాదు సంతాన మీ ♦ కఱకురాల వాన కిందకుఁ బలుపాట్లఁ ♦ బడల వలసె. 73

గీ॥ అరులు దునుమాడిపోదురు ♦ వ్యాళతతులు గఱచు; నారణ్యమృగములు ♦ పెరుకు నవక
వృక్షముల వ్రేలు బుట్టలఁ ♦ బెట్టి విడుతు; నరులు వెన్నాడఁ గాననా ♦ భ్యంతరమున. 74

గీ॥ రాత్రి కురిసిన ఘోరవ ♦ ర్షమున వటమహీరుహముక్రిందఁ దడిసి మే ♦ మెల్ల నట్లె
నిలిచితిమి; రాణిగా రాజు ♦ నెలలబిడ్డఁ బొదిగిఁటనె నిల్పుకొనెఁ బ్రొద్దు ♦ వొడుచువఱకు. 75

సీ॥ చండార్కుఁ డంతరిక్ష ♦ మహాపథంబునఁ జెలరేగి నిప్పులు ♦ చెఱగు నపుడు,
గడ్డిగాదము సోఁకి ♦ కడలెల్ల దరికొని మెండుగా దావాగ్ని ♦ మండునపుడు,
భూతలంబెల్ల దు ♦ మ్మెగలేచి సుడివడ భీకరవాతముల్ ♦ వీచునపుడు,
హెచ్చుతగ్గులులేక ♦ యేకార్ణవంబగు కరణిఁ బెల్లుగ వాన ♦ కురియునప్పు,

గీ॥ డిల వడంక భూకంపము ♦ లెత్తునపుడు, కడకుఁ దలఁదాఁప నొక్కయం ♦ కణము నీడ
చిక్కకయె, మేము పిల్లలు ♦ స్రుక్కు బాధ లకట! మాగర్భవైరుల ♦ కైన వలదు. 76

సీ॥ కనకసౌధాగ్రభా ♦ గములందు మూర్ధాభిషిక్తులౌ రాజయో ♦ షిద్వరేణ్య
లడుగులకు మడుగు ♦ లిడి కొల్వఁ గోమలతర హంసతూలికా ♦ తల్పమందు
నెండకన్నెఱుఁగక ♦ యుండి యింద్రాణిచాయను దేవభోగంబు ♦ లనుభవింప
వలసిన నారాణి ♦ పాటేశ్వరీదేవి భువనైకసౌజన్య ♦ పుణ్యసాధ్వి

గీ॥ యకట "యన్నమో రామచం ♦ ద్రా"యటంచుఁ బదియునేడ్వురు బిడ్డలు ♦ పట్టిపెనఁగ
గోడుగోడునఁ గన్నీరు ♦ గ్రుక్కుకొనుచు నలమటలనెల్ల దిగమ్రింగి ♦ యడలవలసె. 77

సీ॥ సారవంతము శైల ♦ వారామహామహీధరపార్శ్వముల, సమ ♦ ధరణిఁగట్టు
వడి దినమంతకుఁ ♦ బిడికెడు గడ్డియుఁ గ్రుక్కెడు నీరంబుఁ ♦ గ్రోలికొనుచుఁ
బరిశుభ్రతరమైన ♦ స్వచ్ఛందవాయువుఁ బీల్చుచుఁ గడుసాధు ♦ వృత్తియులర,
నక్బరుతో రణా ♦ రంభమైన యీ పదియునుదొమ్మిది ♦ వత్సరములు

గీ॥ నందనోద్యానభాగంబు ♦ నఁగ మెలంగు కామధేనుసంతానము ♦ కరణి నెపుడు
పిల్లలును మేము బయల జీ ♦ వింపవలసె మానవుల కగ్రాహ్యమగు తిండి ♦ మఱచిపోయి. 78

ఆ॥ కాళ్ళనిండ గుడ్డ, ♦ కడుపునిండుగఁ దిండి, కంటినిండ నిద్ర, ♦ గాన కెపుడు
బిచ్చగాండ్రకన్నఁ ♦ బీదలమై యుంటి; మింక నెంత కాల ♦ మిట్లు కడచు! 79

మ॥ తటితో నక్బరుసార్వభౌముఁడు నితాం ♦ తప్రాభవోపేతుఁడై
ధరణీచక్రము నేలు వేళను దరి ♦ ద్రత్వంబు దిక్కేది యు

ర్వరఁ దానుండఁగఁ జోటు గానక మహా ♦ రాణాప్రతాపావనీ
శ్వరు సంసారము నాశ్రయించినది; యీ ♦ పాపంబు నేమందునో! 80

శా॥ భీతిన్ గొల్పు కరాళవక్త్రమున వే ♦ వేగన్ జరావ్యాఘ్ర మీ
నా తారుణ్యము మ్రింగఁగాఁ దివిరెఁ జెం ♦ తన్ బొంచి లేడిన్ బలెన్!
చేతస్స్థైర్యముగూడ సన్నగిలె! మా ♦ సెన్ సుంత యుత్సాహ! మే
రీతిన్ గార్యముఁ దీర్తు! నేపగిది మా ♦ తృప్రీతి సంధించెదన్! 81

గీ॥ గాలి వాన విధాన న ♦ గ్గడల రేఁగు కష్టముల కెత్తువడి డస్సి ♦ కడిమి తగ్గి
హృదయకోశంబు తన నైజవృత్తి విడక యాడునో! యూడునో! తెలియంగరాదు. 82

మ॥ చనఁగాఁ జొచ్చెను నిర్వదేఁడులు మహా ♦ స్వాతంత్ర్యయుద్ధంబుఁ జే
యను నే దీక్ష వహించి నేఁటికి; భవి ♦ ష్యత్కాలతారాపథం
బున దూరమ్మున నైనఁ గొంత విజయం ♦ పున్ గాంతిరేఖల్ మిను
కన్ని చూపట్టవ! యే భగీరథుఁడు డా ♦ యన్ దెచ్చునో జాహ్నవిన్! 83

సీ॥ సంతతతౌరుష్క ♦ సంగ్రామవహ్నిచేఁ గాలఁగా మిగిలిన ♦ కట్టె నైతి;
నలిగొట్టి కుక్కనై ♦ నక్క మూల్గెడు నక్కపైఁ దాఁటివం దూఁడి ♦ పడినయట్లు
రక్త మేదో మాంస ♦ రాజి తగ్గి యకాలవృద్ధత్వ మిపుడు పై ♦ కెక్కె నాకు;
నింక నెంతయొ కాల ♦ మీ శరీరం బిల్లి యనువుగా నుండునం ♦ చాస లేదు;
గీ॥ ప్రాణపదమైన మేవాడ ♦ రాజ్య పాలనాధిపత్యంబు నాబూమ ♦ హాచలాధి
పత్యమును నావి గాదని ♦ వదలి యవలఁ జనెడు కాలంబు వచ్చె; సంశయము లేదు. 84

చ॥ చెలులను బిడ్డలన్ సుతుల ♦ స్నేహితులన్ గులబంధులన్ గృహం
బుల ధనధాన్యవస్తుచయ ♦ ముల్ విడి, కేవలభక్తి నాపదం
బులు మఱి దేశమాతృపద ♦ ముల్ భజియించిన మీకు నేఁటికిన్
గలుగదె సుంతయేనియు మ ♦ నఃపరితృప్తి యొకింత కీర్తియున్. 85

చ॥ శ్రమలకుఁ జిక్కి చిక్కి యని ♦ శంబును గంపలఁబడ్డ యట్టి కా
కములకుఁ బోలె మునుఁ జన ♦ గాఁ దెర వింతయు లేదు; గెల్చు పు
ణ్య మఱియు నంతయే! కులస ♦ నాతనకీర్తిని నిల్పలేని య
ల్పమతులు మాతృభూమిపయిఁ ♦ బాదము మోపి వసింప నర్హులే! 86

సీ॥ అకట! మాసూర్యాన్వ ♦ యప్రభూత నృపాలు రప్రతిహతముగా ♦ నధ్వరములు
సలుపుచు బ్రాహ్మణ ♦ సంతర్పణంబుల నొనరింప మిగులఁ బా ♦ వనములైన

దుర్గంబులందెల్లఁ ♦ దురకమూఁకలు చేరి సలుపరాని యకార్య ♦ ముల నొనర్చెఁ;
గటకటా! నాకుఁ బ ♦ ల్కఁగ నోరు రాకుండెఁ; బరదేవతాస్వరూ ♦ పము లటంచుఁ
గీ॥ బసుపుఁ గుంకుమ లర్పించి ♦ పాదయుగముఁ గరము భక్తిని సేవించు ♦ గంగగోవు
లను గృపను వీడి వధియింతు ♦ రనుదినంబు; నిది కనుంగొని జీవించి ♦ యేమి ఫలము! 87

సీ॥ పలుమాఱు విశ్వాస ♦ భాగ్యంబు దేశకల్యాణంబు నెలకొల్ప ♦ నభిలషించి
మనము చేసిన త్యాగ ♦ మును మన కృషి బూదిఁ బోసిన యాజ్యంబు ♦ పోల్కి నయ్యెఁ;
మన నేత్రములప్రోల ♦ మన మాతృదేశంబు పరుల యధీనమై ♦ ప్రజలు దాస్య
జలరాశిలోన ము♦న్కలుపెట్టుటలు గాంచి యించుకయును సహి♦యింపఁజాలఁ;
గీ॥ గటకటా! పూర్వనృపుల ర ♦ క్తంబుతోడఁ దడిసి మనరక్తములఁ బునీ ♦ తంబునైన
కీర్తిరాశి మేవాడల ♦ క్ష్మికిని మనకుఁ దీఱినట్టులె యింక నీ ♦ దినము ఋణము. 88

గీ॥ ఉత్తరాయణ పుణ్యము ♦ హూర్తమెంచి యంపసెజ్జఁ బండిన భీష్ము ♦ ననుసరించి
వగచి వరుసగ ఘటించి మే♦వాడమాత కనుఁగొనలఁ బ్రాణములు నిల్పు♦కొని పరుండె. 89

గీ॥ ఇరువదేండ్లు రణమొనర్చి ♦ యెట్టిఫలమునేని మనమెల్ల సాధింప ♦ లేని చోట
నకట! భూమికి బరువుచే ♦ టై మనంగ నేల! పరువేల యభిమాన ♦ మేల! యింక. 90

శా॥ పావిత్ర్యంబున కాటపట్టయిన యా ♦ పంజాబుకో పర్షియా
కో వెళ్ళన్ దలంతుర్; స్వతంత్రముగ నె ♦ క్కాల్వన్ దగుర్ రాజ్యముల్;
నా వెంటన్ జనుదేరఁ గోరినను స ♦ న్నాహంబుఁ గావించి వా
రో వీరో మతి యందఱో కదలి రా ♦ రో! యింక మున్నాళ్ళకున్. 91

గీ॥ యవనసంసర్గమును వీడి ♦ యవలికేగుటే శుభంబని యెంతు; మీ ♦ కెట్లు తోఁచు;
నెమ్మిమెయిఁ దెల్పుఁ డిపుడు; మీ♦నిర్ణయమును దాల్తు శిరమున మందార♦దామ మట్లు"92

మ॥ అని వాక్రుచ్చియు నిల్చినంతట సలుం ♦ బ్రాధీశుఁడున్ లేచి భ
క్తిని హస్తంబులు మోడ్చి "భారతధరి ♦ త్రీ దాస్యనిర్మూలనం
బను దేశోద్ధరణంబునందు హృదయం ♦ బున్ నిల్పి యింతెంత సే
యను సాధ్యంబగు నంత చేసితివి నీ ♦ వత్యంత దీక్షారతిన్. 93

సీ॥ వేనవేల్ రిపుల నొ ♦ ప్పించుపట్టునఁ గర్ణపేయమై వినమె నీ ♦ వీరగర్జఁ;
దల ద్రుంచు బహుళాప ♦ దలు చుట్టినప్పుడు చెవియొగ్గి హుంకార ♦ రవము వినమె;
దిండిలేక తపించు ♦ దినముల, విధిఁ జూచి పెదబొబ్బ వెట్టు చ ♦ ప్పుడుల వినమె;
స్వాతంత్ర్య సమరదీ ♦ క్షకుఁ బూన్చు నీ యుపన్యాసంబులను జెవు ♦ లార వినమె;

గీ॥ గాని కొండంత నొప్పితో ♦ గాసిపడుచుఁ బిడుగు వడినట్లు హృదయముల్ ♦ ప్రీలఁ జేసి
విన్ననై దీనమగు వాక్కు ♦ విని యెఱుంగ; ననలమున వ్రేల్చు నట్లు నా ♦ మనసు పొగిలె. 94

గీ॥ నీహృదయపద్మపీఠ ని ♦ ర్వ్యూహ మెక్కి యలరి స్వాతంత్ర్యలక్ష్మి స ♦ హస్రభాను
కాంతులను వెల్గెఁ; దన్మహా ♦ ఖండదీప్తి కడలుకొని ఢిల్లి మొగలుల ♦ కనులు గుట్టె. 95

సీ॥ పురము రాజ్యము మాని ♦ మూఁడేండ్లు శ్రీహరిశ్చంద్రుండు పడిన క ♦ ష్టముల నెఱిఁగి
పదునాలు గబ్దముల్ ♦ వనవాసమున రామచంద్రుండు పడిన క ♦ ష్టముల నెఱిఁగి
పదియు మూఁడేండ్లుగాఁ ♦ బాండవుల్ గహనాంతరములలోఁ బడిన క ♦ షముల నెఱిఁగి
యిరువదిమూఁడేఁడు ♦ లీవీ వనులఁ గుటుంబముతోడఁ బడిన క ♦ ష్టముల నెఱిఁగి
గీ॥ తారతమ్యంబుఁ దూఁచిన ♦ వారి యిడుమ లత్యగాధాపదావర్త ♦ మైన నీదు
చరితమున నొక్కపుట కొక్క ♦ చరణమునకు సాటి గావని గొంతెత్తి ♦ చాటనేర్తు! 96

సీ॥ అట్టి చూచిన దోస ♦ డంతైన లేదు మేవాడరాజ్యము: సైన్య ♦ బలముగూడఁ
జాలనిదే! యుద్ధ ♦ సన్నాహ మల్పంబె! యటులున్న నేఁబది ♦ యైదు లక్ష
లగు కాల్బలము, పదు ♦ నైదు లక్షలగు గుఱ్ఱముదండు విస్తార ♦ రాజ్యలక్ష్మి
యేనుంగులు పిరంగు ♦ లెన్నేనిఁ గలుగు విశ్వంభరాధీశుఁ డ ♦ క్బరునృపాలుఁ
గీ॥ డట్టి యుఱ్ఱూఁత లూఁగి తూఁ ♦ గాడిపడఁగ మెలఁగినా! వన్ని యున్న నా ♦ మ్లేచ్ఛవిభుఁడు
నిన్నొకని గెల్వఁజాలక ♦ తన్ను కొనెడి ననుచు హాస్యాస్పదంబయ్యె ♦ నతని బ్రదుకు. 97

గీ॥ క్షణము విడక సైన్యము నంపి ♦ రణముసేయ నీపయికి నక్బ రంపించు ♦ నిరతధాటిఁ
బరిషయన్ సేన 'గ్రీసు'పైఁ ♦ బరవలేదు; యవనులు 'జరూసలెమ్ము'పై ♦ నరుగలేదు. 98

శా॥ ఈ విశ్వంభర పుట్టుటల్ మొదలుగా ♦ నిందాఁక నేదేశమం
దేవంశమ్మున నైనఁ గష్టముల నొం ♦ దే నాత్మబంధుల్ వలెన్
భావంబందుఁ దలంచుచున్ వలచుచున్ ♦ స్వాతంత్ర్యమున్ గొల్చిరే!
నీవొక్కండవు దక్క శాంతినిరతిన్ ♦ నిర్నిద్ర తేజోనిధీ! 99

ఆ॥ ఇట్టి దేశబంధుఁ ♦ డిట్టి శూరోత్తముఁ డిట్టి రాజయోగి ♦ యిట్టి త్యాగి
లేఁడు లేఁడ టంచు ♦ మూఁడులోకంబుల మ్రోఁత లీనెఁ గురిసెఁ ♦ బూల వాన. 100

సీ॥ అక్బరువిశ్వంభ ♦ రాధీశవాళిది ధనసేవ; నీయది ♦ దైవసేవ;
యాతని దెల్లప్పు ♦ డాత్మవైభవము; నీయది నిరంతరము నా ♦ త్మావబోధ;
మతని కుండిన దెల్ల ♦ నైహికబలము; నిన్నాశ్రయించిన దెల్ల ♦ నాత్మబలము;
నతని దండఱి కన్ను ♦ లలరించు భోగంబు; నీది జగము మెచ్చు ♦ నిండు త్యాగ;

ఆ॥ మతఁడు జగము గెలిచె; ♦ నాత్మ గెల్చితివి నీ; వాతఁ డితరజనుల ♦ నాశ్రయించు;
నీవు స్వాశ్రయుఁడవు; ♦ నీకు నాతని కెన లేదు; జగము క్రిందు ♦ మీఁదు లయిన. 101

గీ॥ కష్టమే మన పాలిఁటి ♦ కల్పతరువు; దుఃఖ మెఱుఁగని హృదయముల్ ♦ దుర్బలమ్ము;
లతి పరిమితంబయిన శక్తి ♦ యలరు నరుల కపజయంబులు బలవర్ధ ♦ కౌషధములు. 102

మ॥ ధర సృష్టించిన బ్రహ్మ, ఫాలమున నే ♦ త్రంబుండు శంభుండు, న
ప్పురుషోత్తముఁడు శౌరియున్, నరులుగాఁ ♦ బుట్టొంది యేనూఱులా
తరముల్ పోరినఁ గాని నీకరణి స్వా ♦ తంత్ర్యంబు నిట్లింత దు
ర్భర నిస్సారతిఁ గొల్వ లేరని వచిం ♦ పన్ నేర్తు వేనోళులన్. 103

గీ॥ శక్తి దాఁపక యాత్మవం ♦ చనము లేక నీయనుంగు నీడఁ దలఁదాల్చి ♦ నిన్నుఁ గొలిచి
త్యాగ మించుక యెఱిఁగితి ♦ నను యశంబు నంతరించితి నర్హత ♦ చాలకున్న. 104

గీ॥ వాసుదేవుని చరణపూ ♦ జాసుమ మటు నిరత మూఁదలఁ దాల్తు నీ ♦ నిర్ణయమ్ము;
నీడ మేవాడ నున్న నే ♦ వాడ నున్న ఋణము నినుఁ బాసి యుండ నీ ♦ జన్మమందు. 105

క॥ మూన్నాళ్ళ గడువు లోనన సన్నాహ మొనర్చి మేము ♦ సంసారములన్
నిన్నుఁ గొలువంగ వత్తు"మటన్న "నటులె చేతు" మనుచు ♦ నంద అరుగుచున్, 106

గీ॥ ధన కనక వస్తు వాహన ♦ తతుల నెల్ల బండ్ల నంపి మూన్నాళ్ళకు ♦ వచ్చి చేరి;
రాణాప్రతాపు నానతి నంద ♦ అనుచరులును నశ్వముల నెక్కి కదల నా ♦ యత్తమైరి. 107

గీ॥ వచ్చి యంకారుపైఁ జేయి ♦ వైచి నిలిచి యాప్రతాపప్రభూత్తముఁ ♦ డాగిరీంద్ర
సమతలమునుండి చుట్టు దే ♦ శంబు నెల్లఁ గలయఁ గన్గొనెఁ గన్గొలం ♦ కులు ద్రవింప. 108

మ॥ "అకటా! చేసిన యన్నియత్నములు వ ♦ మ్మొ గెల్పు సుంతైనఁ జే
రక దైవోపహతుండనై యిదె మహా ♦ రాణాప్రతాపుండు తా
వక కల్యాణ పదాంబుజాత యుగ సే ♦ వా భాగ్యముల్ వీడి కూ
లికిఁ గొల్వన్ జను నవ్యసీమలకుఁ; ద ♦ ల్లీ! నీని నెట్లోర్తువో ! 109

శా॥ వ్యోమాంబాంటెడు నీదు శైలశిఖరం ♦ బుల్ మాజులమ్మైత్రి యా
రామశ్యామలసీమలున్ బ్రబలను ♦ గ్గ్రశ్రేణులున్ సారవ
ద్భూముల్ నీ సముదార భాగ్యవిభవం ♦ బుల్ వీడిపో నుంటిఁ; ద
ల్లీ! మేవాడ సతీమతల్లి! మదిలోఁ ♦ గ్లేశంబు రానీకుమీ ! 110

గీ॥ ఇరువదేండ్లుగ నుత్తమ ♦ పరికరముల భక్తిఁ గూర్చి నాపావన ♦ స్వాంతమందుఁ
దల్లి! నేఁగట్టుకొనిన స్వా ♦ తంత్ర్య వజ్రభవనరాజంబు కన్నీటి ♦ పఱఁద మునిఁగె. 111

మ॥ అతిభీమంబుగఁ బెల్లురేఁగి నిబిడా ♦ బ్రై మూఁగి యీ సర్వభా
రతదేశంబును ముంచివైచిన మహో ♦ గ్రంబైన దాస్యాంధకా
రతతిన్ దేవుని దృష్టిగూడ నణుమా ♦ త్రంబున్ జొరన్ బోని దు
స్థితి సంధించెడు పాపికాల మరుదెం ♦ చెన్; జూచి యెట్లోర్తునో! 112

సీ॥ విశ్వపావనమైన ♦ వృత్తి వర్తించు గోబ్రాహ్మణులకుఁ దగ్గు ♦ పాటు గలిగె;
ధాతృనిభుల్ మునుల్ ♦ స్థాపించు వర్ణాశ్రమాచారవిధు లడు ♦ గంటి పోయెఁ;
బెట్టని కోటలై ♦ వెలసి నిన్ గొల్చు వీరుల పౌరుషము గంగ ♦ గలిసిపోయె;
మంగళలక్ష్మి స ♦ మానలౌ సాధ్వుల సౌశీల్యగరిమ కా ♦ ర్శ్యంబు నందె;
గీ॥ వేయునేండ్లుగ ప్రేముపై ♦ ప్రేము పగిలి చిక్కి సపిచక్కి స్రుక్కి కృ ♦ శించి నాకు
పాలనమున మంచము పట్టి ♦ డీలుపడఁగఁ బాలుపడితివె! తల్లి! మే ♦ వాడలక్ష్మి! 113

సీ॥ మాతృదేశము శుద్ధ ♦ మతిఁ గొల్వఁగాఁజాలు సుతుఁడును లోకవం ♦ దితుఁడటంచు
భౌతికసుఖము స ♦ ర్వము సన్న్యసించి ధర్మైకవర్తనుఁడనై ♦ యిన్నినాళ్ళు
రక్త మేదో మాంస ♦ రాజి నూడ్చుచు నిన్ను నుద్ధరించి కృతకృ ♦ త్యుండ నగుదు
నని కృషి చేసితి ♦ నక్కటా! నాపాపి హస్తము లాభాగ్య ♦ మంద లేవు!
గీ॥ పూర్వవైభవమున నీవు ♦ పొదలుచుండ నా కలుషనేత్రములఁ జూడ ♦ లేక పోతి;
నాశ లడుగంటెఁ; బ్రాణంబు ♦ లవిసిపోయెఁ; బ్రదుకె వృథయయ్యెఁ! దల్లి! మే ♦ వాడలక్ష్మి! 114

సీ॥ పసితనమ్మున లేడి ♦ వలె లాఘవమ్మున నద్రుల కెగఁబ్రాకి ♦ నట్టి చోట్లు!
పట్టాభిషేకసం ♦ పద్విభూషితుఁడనై యధికృతి నెఱపిన ♦ యట్టి చోట్లు!
కవచఖడ్గము లూని ♦ కదనరంగమున ఘోరారులఁ గడతేర్చి ♦ నట్టి చోట్లు!
నొకఁడనై, శత్రుల ♦ నుడికించి జగ మెన్న నపజయంబు వహించి ♦ నట్టిచోట్లు!
గీ॥ కట్టబట్టయుఁ దినఁ గూడు ♦ గానకున్న నచలభక్తి నిన్ సేవించి ♦ నట్టి చోట్లు!
హృదయఫలకమ్మునందు ము ♦ ద్రితములయ్యె; మఱువ లేనమ్మ! నను నేను ♦ మఱచుదాఁక! 115

గీ॥ వీరు లాత్మీయు లాప్తులు ♦ పృథ్వివరులు బంధువులు నీగిరీంద్ర గ ♦ ర్భముల నొఱుగఁ
బిరికి దొంగనుగా నిన్నుఁ ♦ దొఱఁగి జాఱ, వ్రాసె నాతల ధాత! మే ♦ వాడమాత! 116

గీ॥ తలఁ దఱుగనోపు బహువిప ♦ ద్దశల నైనఁ గాంతి యించుక చెడని నా ♦ కన్నుదోయి
నశ్రుకణములు వోడమె; నీ ♦ యడుగుదోయి నమ్మ! ముక్తాభిషేకంబు ♦ నాచరింతు. 117

శా॥ నేనే గాక మఱొక్క ధీరుఁ డెవఁడే ♦ నిన్ నిన్ను సేవింప న
ష్టైనిన్ బూనిన, వాని పుణ్యమున నే ♦ నిన్ దల్లి! మేవాడ ల

భీష్మ! నిత్యోత్సవ నిత్య మంగళ జయ ♦ శ్రీ నిత్య సౌభాగ్యరే
ఖా నిత్య ప్రభ లెల్ల నీకుఁ గలుగుఁగ ♦ గాకంచుఁ గాంక్షించెదన్. 118

సీ॥ హారావళీశైల ♦ మనుపమస్వాతంత్ర్య వీరదుందుభుల శ ♦ బ్దించుఁగాక;
గుట్టలు పుట్టలు ♦ గుహలు స్వధర్మతత్పరుల యశంబు మా ♦ ర్వలుకుఁగాక;
మేవాడరాజ్యల ♦ భీష్మ పరాక్రమ మెల్లవేళల భువిఁ దాండ ♦ వించుఁగాక;
త్యాగైకధనుల స ♦ త్యస్వరూపులచే రహించి నీకడుపు ఫ ♦ లించుఁగాక;

గీ॥ భానుకులగౌరవంబు ని ♦ ల్పంగ నోడి త్యాగమునఁ గుంటువడి నీ ప ♦ దములఁ గొలుచు
పున్నెములు లేక దూరభూ ♦ ములకు నేగు మమ్ము మాపేళ్ళు లోకంబు ♦ మఱచుఁగాక." 119

గీ॥ అనుచు నాశీర్వదించి వం ♦ దన మొనర్చి మఱువఁజాలక చేరెడు ♦ మట్టి దీసి
కనుల నద్ది రుమాలునఁ ♦ గట్టి యూర్చి యాప్రతాపుఁ 'డంకారు'పై ♦ నధివసించె. 120

క॥ ఆరీతి నెల్లవారలు చేరెడు చేరెడుగ మట్టి ♦ చేకొని తలలన్
+ జేరిచి మ్రొక్కుచుఁ బయనం బారంభించిరి ప్రతాపుఁ ♦ డందఱ నడుమన్, 121

గీ॥ ఆత్మదేశంబు విడనాడ ♦ నడరు పొడమి గుండె బరువెక్కె; నెలుఁగు డ ♦ గ్గుత్తిక వడె;
నచలరంగంబు వదలి వా ♦ యవ్యదిశకుఁ దరలి రందఱు మౌనము ♦ ద్రలు వహించి. 122

గీ॥ ఒకరి నొక్కరు పల్కరిం ♦ పకయె త్రోవఁ బ్రకృతిసౌందర్య మింత చూ ♦ డకయె యశ్రు
ధారలన్ దోఁగి దైన్యము ♦ ద్రలను దూఁగి వార లరిగిరి గిరి పొలి ♦ మేరఁ జేర. 123

సీ॥ ముడుతలువడ్డ మో ♦ మునఁ బట్టెవర్ధనం బఱుత జందెంబు బ్రా ♦ హ్మణతఁ దెలుప,
నిండార నెరసి పం ♦ డిన శిరోజమ్ములు కమియ మాఁగిన వయో ♦ గరిమఁ దెలుప,

---

+ Unable to stem the torrent, he had formed a resolution worthy of his character, he determined to abandon Mewar and the blood stained Chittocr (no longer the stay of his race) and to lead his Sesodias to the Indus, plant "the crimson banner" on the insular capital of the Sodgi, and leave a desert between him and his inexorable foe. With his family and all that was yet noble in Mewar, his chiefs and vassals, a firm and intrepid band, who preferred exile to degradation, he descended the Arawulli and had reached the confines of the desert, when an incident occured which made him change his measures, and still remain a dweller in the land of his fore-fathers. If the historic annals of Mewar record acts of unexampled severity, they are not without instances of unparalleled devotion.

"Annals of Mewar."

వ్రాలిన బొమల వె ♦ ల్వడు వాఁడి నునుఁజూపు లెదిరి డెందముఁ జొచ్చు ♦ పదను దెలుప,
వధరంబుపై నంటి ♦ యుంటని చిఱునవ్వు తొలకని నిర్వ్యాసం ♦ తుష్టిఁ దెలుప,
గీ॥ బుజమునను ఖైరవాసము ♦ మొగమునందు బ్రహ్మవర్చస ముదితమై ♦ పరిఢవిల్ల
\+ నుక్కుడునుకఁబోలిన యశ్వ ♦ మెక్కియొక్క శాంతమూర్తి బ్రాహ్మణుఁడు సా ♦ క్షాత్కరించె.
సీ॥ ఆగుంపునకునెల్ల ♦ నగ్రభాగమున వర్తించు ప్రతాపేంద్రు ♦ దెసను జూచి
యావృద్ధభూసురుం ♦ డశ్వంబు నిలిపి "యోవీరపుంగవ! నేను ♦ దూరదేశ
మందుండి వచ్చితి ♦ నయ్య! యేకొండలయందుఁ బ్రతాపేంద్రుఁ ♦ డధివసించు!
నెఱుఁగుదురే కద! ♦ యెయ్యది త్రోవ! నా కెఱిఁగింతురే కృప వ ♦ హించి" యనిన
గీ॥ నాత్మదేశంబు విడువఁ గొం ♦ డ.త వగవు దోఁపఁ దలయెత్త కరుగు ప్ర ♦ తాపదేవుఁ
డామహీదేవు దివ్యవా ♦ క్యమ్ము లపుడు విని వివశ తనత్రోనను ♦ జనుచు నుండె. 125

శా॥ "ఏమయ్యా! దయయుంచి యిట్లు కనుఁగొ ♦ విప్రా! వృద్ధుఁడన్; దూరపున్
సీమల్ దాఁటుచుఁ బెక్కు కష్టములఁ గా ♦ సిన్ బొంది నే వచ్చితిన్;
భూమీశుండు ప్రతాపుఁ డీగిరుల నెం ♦ దున్ గాపురం బుండు! నెం
దే మీ రాతనిఁ జూచియున్న సెలవిం ♦ డి"ష్టంచు బ్రార్థించినన్, 126
క॥ కను లెత్తి రాజమణి విప్రుని వదనముఁ గాంచి యశ్వ ♦ మును నిలుపుచు "నో
యనఘా! మీరెవ! రెందులఁ జనుదెంచితి"రన ద్విజన్మ ♦ సత్తముఁ డంతన్, 127
సీ॥ "పరిపియానుండి నే ♦ వత్తు; భామాసాహి నాపే"రనినఁ దత్ ♦ క్షణమ ప్రతాపుఁ
డాస్యంబు వికసింప ♦ నశ్వంబు డిగి భక్తితాత్పర్య విహితప్ర ♦ దక్షిణంబుఁ
జేయుచు సల్లసఁ ♦ జేతులు జోడించి "నిరతంబు నీపాద ♦ నీరజములు
భజియించు నీదు సే ♦ వకుఁడు రాణాప్రతాపుఁడు మ్రొక్కుచుండె నీ ♦ యడుగుదోయి"
గీ॥ నని నిలువ నంద అనుచరు ♦ లబ్బురమున నశ్వములనుండి దిగిరి; ధ ♦ రామరోత్త
ముఁడు తురఁగము డిగ్గి య ♦ ప్పుడమితేనిఁ గౌఁగిటను జేర్చి హర్షాధిఁ ♦ దోఁగి నిలిచి, 128
శా॥ "నావిశ్వోన్నత దివ్యకల్పతరువున్ ♦ నావజ్రకోటీరమున్
నావిస్తారమనోంబుజాతతరణిన్ ♦ నాకీర్తినిక్షేపమున్

\+ The minister of Pratap whose ancestors had for ages held the office, placed at his prince's disposal, their accumulated wealth, which with other resources, is stated to have been equivalent to the maintenance of twenty five thousand men for twelve years.

"Annals of Mewar."

నావేల్పుగా మణి నాదు రాజధనముగా ♦ నాస్వామి దర్శించి నా
సేవన్ గూర్పఁగ వచ్చినాఁడఁ; గృప వీ ♦ క్షింపంగదే! భృత్యునిన్. 129

క॥ పరిశుభ్రతర సుధాసాగర వీచిక లట్లు నీదు ♦ ఘనకీర్తికళల్
మెఱసె దెసల; నీయంతటి పరమోత్తమధర్మవీర ♦ వరుఁ డుండడు నే! 130

సీ॥ స్తిమితమై తుదల వి ♦ చ్చి యుదార గంభీరకాంతు లీను వెడంద ♦ కనులతోడఁ;
బరువంపు బుగ్గల ♦ పైన రేకొక్కను మీసల వెలుఁగు మోము వా ♦ లకముతోడ;
వీరమహాలక్ష్మి ♦ విహరించు దుర్గమై విరిసిన బలితంపు ♦ టురముతోడఁ;
దలయెత్తు వాఁడి కుం ♦ తముఁ గేల నూఁది ధీరత యుట్టిపడ నిల్చు ♦ రాణతోడ;
గీ॥ నొదలఁ దురాయి, వీరతే ♦ జోదురీతిఁ వదనమునఁ గుంకుమపుబొట్టు ♦ వజ్రవర్మ
మొదల వెలుఁగొంద నలరు నీ ♦ పొడవుఁ గంటి; నెంత కళ గల తండ్రివో ♦ యీ! ప్రతాప!

సీ॥ సత్త్వబుద్ధిని రిపు ♦ షడ్వర్గము నెదిర్చి గెల్చినా; వరులను ♦ గూల్చినావు!
తులలేని దేశభ ♦ క్తులయందు మేటివై హెచ్చినావు; యశంబుఁ ♦ దెచ్చినాఁడ!
విరువదేండ్లుగఁ బైన ♦ నోఱగు నాపదలెల్ల నోర్చినావు; జయింప ♦ నేర్చినావు!
కులసనాతనధర్మ ♦ ములను సుస్థిరము గావించినావు; ప్రబోధ ♦ మెంచినాఁడ!
గీ॥ వొక్కపరి నిన్నుఁ గననెంచి ♦ యుంటి; నిదియె తరుణ మనుకొంటి; నీదివ్య ♦ ధవళయశము
నెంచుకొనుచుంటి; నితరుల ♦ కిది యలభ్యమంటి; నూతేండ్లు నీకు దీ ♦ ర్ఘాయు వంటి'' 132

క॥ అని యాశీర్వాదమొనర్చిన విప్రోత్తముని జూచి ♦ నృపగురుఁడును "దే
వునిబోలె నవతరించిన నినుఁ గని ధన్యుండ నైతి ♦ నే నియ్యెడలన్. 133

మ॥ మును చాణక్యయుగంధరప్రముఖులన్ ♦ బోలెన్ మహానీతి వి
ద్యను మేవాడనృపాళికిన్ గఱపి రా ♦ జ్యం బూర్జితంబై వినూ
తన కల్యాణ జయోదయాదికము లం ♦ దన్ జేసి మాభక్తి కె
ప్డును బాత్రమ్మగు నీదు దివ్యచరణం ♦ బుల్ గంటి నీనాఁటికిన్. 134

మ॥ భవదత్యుత్తమనామ మెల్లపుడు మే ♦ వాడ్దేశమందెల్ల గౌ
రవధామంబయి యొప్పుఁ; గట్టకడ కు ♦ గ్రామంబులందున్ బ్రజా
నివహం బద్దమ చేయి మాటవరుసన్ ♦ నీపేరు విన్నంత భ
క్తివిరాజిల్ల నమస్కృతుల్ సలిపి నిన్ ♦ గీర్తింతు రోసద్గురూ! 135

గీ॥ పరిపియా కేగుదెంచి నీ ♦ చరణపూజ సలుపవలెనంచు నెన్నిమా ♦ ఱులో తలఁచితి;
నిమిష మూపిరి వోని యు ♦ ద్ధముల మునిఁగి కాలు గదలింపలేక యీ ♦ లీల నుంటి"

గీ॥ అనుచు వచియించినంత హ ♦ ర్షాంబురాశిఁ దేలి భూదేవమణియు"నో ♦ దేవ! నేను
నిల్లె యనుకొని యనుకొని ♦ యెట్లొ నేఁడు కాలు గదలించుకొనుచు తాఁ ♦ గలిగినాఁడ.
గీ॥ అనయ మేఁ గొల్చు పూర్వమ ♦ హామహీంద్ర శుభ తపః ఫలమును నిన్నుఁ ♦ జూచుకతన
జన్మ చరితార్థమయ్యె; నె ♦ చ్చటికి నేఁటి పయనమో యన్న!" యనఁ బ్రతా ♦ పప్రభుండు;
గీ॥ "స్వామి! నినుఁ బూజచేసి పం ♦ జాబు కవల నే స్వతంత్రరాజ్యము నిల్ప ♦ నిటు వెడలితి;
వెదుకఁబోయిన తీవయే ♦ యెదురుపడియె ననఁగ, నిందె నీదివ్యద ♦ ర్శనము గలిగె. 139
గీ॥ మేరువును ద్రెళ్లగించి కో ♦ టీర మిడుదు నుదయపురలక్ష్మికని లోక ♦ మురలఁదాఁకి
యిరువదేండ్లు పోరితి;నా య ♦ దృష్ట మెల్లఁ జెడియె నీవిధమున; నేమి ♦ చేయువాఁడ!"140
సీ॥ అని దైన్య మడరఁ బ ♦ ల్కినను భామాసాహి విని విస్మయంబు నొ ♦ ననము వంచి
"శ్రీహరీ! నాదుర ♦ దృష్ట మేమందు; నీవలన నింతటి వేఁడి ♦ పలుకు వింటి;
నీవార్త విని ప్రీల ♦ దే! హృదయము శిలాఫలకమో! లోహమో! ♦ వజ్రమొకొ!
నూతామడలదూర ♦ మీకీర్తి వచ్చు నుత్సాహమ్ము నుడిసి వి ♦ ధ్వస్త మయ్యె;
గీ॥ నకట! నామేనఁ గొనియూపి ♦ రాదుచుండఁ బరమపుణ్యస్వరూప మే ♦ వాడలక్ష్మి
వైభవప్రాభవాంకంబు ♦ భానుకులము చెడిన నోర్తునె! విధి వ్రాలు ♦ తుడుతుఁగాక. 141
మ॥ అకటా! యుత్తమభారతీయుఁడవు ఘో ♦ రాపత్సమూహంబు నిం
చుక లెక్కింపని విశ్వవీరుఁడవటం ♦ చున్ నిన్ను లోకప్రజా
నికరం బెప్పుడు సంస్తుతుల్ సలుపఁగా ♦ నీవే స్వకృత్యంబు నూఁ
దక పోనాడిన ధర్మ మెట్లు కొమరొం ♦ దన్ నేర్చు లోకమ్మునన్! 142
గీ॥ నడి యెఱుంగని కర్మనీ ♦ రుఁడవు నీవు; నీకు జయమైన నదియు లో ♦ కైకజయము;
నపజయంబైన నదియు దే ♦ శాపజయమునై ప్రపంచాపజయమునౌ ♦ ననఁగవలయు.143
గీ॥ పెక్కువేల్ మైళ్లపై నున్న ♦ వారు నెపుడు నీదుపరిపాలనముఁగూర్చి ♦ నీయఖండ
కదనదీక్షనుగూర్చి త్యా ♦ గంబుఁగూర్చి సాహసముఁగూర్చి కర్ణర ♦ సాయనముగ. 144
సీ॥ మాపూర్వు లెప్పుడు ♦ మీపూర్వనరపాలమౌళుల చెంగట ♦ మంత్రులగుచు
వెలలేని భక్తితోఁ ♦ గొలిచిరి; నిరుపమత్యాగశీలుఁడు చండ ♦ ధరణిపతి ప్ర
ధానప్రధానిప ♦ దము నొంది పిదప రెండవ మూఁడవ ప్రధాను ♦ లవుచు నాదు
పితరులు నేను సే ♦ వించుచుంటిమి; నల్వదేండ్లయ్యెఁ బరిషియా ♦ కేగి నేను;
గీ॥ పరమ ధార్మికులైన మే ♦ వాడ నృపుల నెమ్మది స్మరింపకయె యింపి ♦ నమ్మదాఁక
దేవ! పిడికెఁ డాహారము ♦ దిని యెఱుఁగను; నాశరీరంబె మీది ప్రా ♦ ణంబె మీది. 145

మ॥ వితతప్రేమను నేను గొల్చెదు మహీ ♦ భృద్వంశమం దిట్టి ద
ర్పితశౌర్యాఢ్యుని నిన్నుఁ బోలిన మహా ♦ వీరుండు జన్మించెనం
చతిహర్షమ్మున మండువేసవి నుద ♦ గ్రాయాసభారంబు నో
ర్చితి; దూర మ్మిటు లేగుదెంచితి; భవ ♦ చ్ఛ్రీపాదముల్ గొల్చితిన్. 146

క॥ కడు వృద్ధుఁడ; మేవాడ్భక్తుఁడ; సచివుఁడ; భూమిసురుఁడఁ; ♦ దోఁచిన మాటల్
నుడివెద; విని నీ తోఁచిన వడువున మెలఁగంగవచ్చు ♦ వలదనను నృపా! 147

సీ॥ మేవాడ విడిచి యిం ♦ కేవాడలకునైనఁ బరువెత్తిపోవుట ♦ భావ్య మగునె!
పాదరసముపోలెఁ ♦ బరిపరివిధములఁ బాఱిపోయిన దాన ♦ ఫలము గలదె!
నిలువుము; ధైర్యంబు ♦ నిలుపుము; నీ పరిస్థితులెల్లఁ జక్క ♦ యో ♦ జించుకొనుము;
అత్ర మేటికి? శాంతి ♦ నందుము; నిన్నుండి నీవెప్డు దూరంబు ♦ పోవలేవు;
గీ॥ చక్రవాళాచలము దాఁటి ♦ చనినఁగాని వనధిసప్తకమున మునిం ♦ గినను గాని
కడ కెచటి కేగినను బ్రతా♦పుఁడవుగాక మాఱి మఱియొక్కరుఁడవగు♦మాద్రి గలదె! 148

గీ॥ చనను కృషి నిరసింపఁగా ♦ సాధకునకు; నదియ యన్నిఁట నరుని యో ♦ గ్యతను బెంచుఁ;
గృషిని రోయు వానికిఁ జోటు♦క్షితిని లేదు; వసుధ కెల్ల శుభం బట్టి♦వాని పొరి. 149

గీ॥ అలజడిని మున్గినపుడె స♦త్యము జయించు; నపజయంబుల నది పెంచు♦నాత్మశక్తి;
యనుపమత్యాగమును సత్య,♦మాప్తమిత్రు లంద్రు; స్వాతంత్ర్యతత్త్వజ్ఞు♦లైన బుధులు. 150

గీ॥ అఖిలదిశలందు నాపద ♦ లలముకొనుచు దిక్కుదోఁపని విషమ సం ♦ దిగ్ధదశల
ధైర్యమును జిక్కపట్టక ♦ తలఁగె దేని నీబలము చాల దనియె నే♦ నిర్ణయింతు. 151

గీ॥ ప్రాణమున కెక్కుడైన మే♦ వాడ వీడి వెడలి పోఁగాదు; పోఁగాదు; ♦ వినుఁడు నాదు
ప్రార్థనము; కాదు కూడద ♦ టంచుఁ బోవఁదలఁతు వేనియుఁ బోనీక ♦ నిలువరింతు. 152

ఉ॥ పూవులు రాలె; నాకులును ♦ బోయెను; మ్రుండ్లును మ్రోడు నిల్చెఁ; నీ
వీవిధిఁ గేతకిన్ విడువ ♦ కేటికిఁ జుట్టె"!దనన్ "వసంత ల
క్ష్మీవిభవంబు సోఁకినఁ జి ♦ గిర్చి తరుల్ కుసుమించునన్న యా
శావిసరంబుచే నిలుతు" ♦ నంచు వచించుఁ గుమారభృంగముల్. 153

క॥ అని వచియింపఁ బ్రతాపుని కనులను ముత్తెంపు టశ్రు ♦ కణములు జాల్వా
రిన విప్రసచివుఁ గని "యే మని నీ వాత్సల్యగరిమ ♦ నభినందింతున్! 154

చ॥ పరిమితశక్తుఁ డొక్కఁడ వి ♦ పర్యయవేళ స్వధర్మ మార్గమున్
దొలఁగునయేని వత్సలతఁ ♦ దోఁచి మహాపురుషాకృతిన్ బరా

త్పరుఁడు ప్రబోధమిచ్చుచు వ ♦ పాయముఁ గాంచి పథంబుఁ జూపునం
చెలుఁగుదు మిమ్మువంటి విబు ♦ ధేంద్రుల మూలమునన్ గురూత్తమా! 155

గీ॥ స్వామి! వాపైనఁ బరమవా ♦ త్సల్యవశత నింతదూరము వేంచేసి ♦ యిటు లపార
పురుషకారము నేర్పు న ♦ మూల్యహితను దైవ నిర్మాల్యమటు శిర ♦ సా వహింతు. 156

గీ॥ అఖిలభువనావనంబు నీ ♦ యమృతగీతి నాహృదయతంత్రులను మీటి ♦ నను గఱంచె;
హర గురుపదంబులటు నీప ♦ దాంబుజమ్ము లనఘ! యనవరతమ్ము సే ♦ వ్యములు నాకు.

సీ॥ అభిలషించినరీతి ♦ నాజ్ఞ సేయుచు దేవ! పనిగొను" మని వచిం ♦ పంగ, విప్ర
సత్తముండును "క్షణ ♦ క్షణ మమూల్యం బిప్డు; కాలంబు వృథసేయ ♦ గాదు మనకుఁ;
జర్చింపఁ దగిన వి ♦ షయము కొంచెమె; నిమేషము మాటలాడినఁ ♦ జాలు! ప్రకృత
మనుసరింతము! లేదు ♦ వ్యవధి; జా గేటికి! రమ్మల్ల నింబవ్వ ♦ క్షమ్ము దరికి;
గీ॥ మఱచి తింకొకమాట నీ ♦ మంత్రివరాళి యనుభవజ్ఞుండు; స్వామిభ ♦ క్త్యగ్రగణ్యుఁ;
డల సలుంబాధిపతిఁ బిల్వు; ♦ మాయనఘుఁడు లేని మంత్రాంగ మది పూలు ♦ లేనిపూజ."

మ॥ అని బోధింపఁ బ్రతాపసింహుఁడు సలుం ♦ బాధీశ్వరున్ హెచ్చరిం
చిన నాథన్యుఁడు చేరఁగా నరిగి "మీ ♦ శ్రీపాదరాజీవద
ర్శనమున్ జేసెడి యావిధేయుఁడె సలుం ♦ బ్రాకృష్ణసింహుం" డటం
చని సాష్టాంగనమస్కృతుల్ సలుప న ♦ య్యాచార్యుఁడున్ బ్రీతుఁడై; 159

క॥ లెమ్మనెఁ;జని మువ్వురు వృతుమ్ముదరిన్ జేరి; రథిక ♦ సంతోషము చి
త్తమ్మున వెలయఁగ నృపు నాస్యమ్మును గని "యవధరింపు ♦ మవధానముతో. 160

గీ॥ స్వామ్యమాత్య సుహృ త్కోశ ♦ సైన్య దుర్గ రాష్ట్రములు నను నివి యేడు ♦ ప్రకృతులండ్రు;
ప్రకృతిబల మున్న నేకాని ♦ పార్థివునకు నించుకేనియు నాస్తిక్య ♦ మెసఁగఁ బోదు. 161

గీ॥ ఇన్నిఁటను నెన్నియున్నవో ♦ యొంచిచూత ముత్తమకులీనతయు మహో ♦ దాత్త వీర
వర్తనము సత్యసంధత ♦ వఱలు నీకు రాజరాజుగ నుండ న ♦ ర్హతయు కలదు. 162

మ॥ సువిశాలస్థిరబుద్ధియై యనుభవ ♦ జ్ఞుండై కడున్ స్వామిభ
క్తివికాసస్ఫురితుండునౌ నృపతినీ ♦ తిజ్ఞుండు నుత్సాహవై
భవుఁడే మంత్రిగ నుండ నర్హుఁడు; సలుం ♦ బ్రాకృష్ణసింహేంద్రువం
టి విశేషజ్ఞు గడింపఁగా నగునె! మం ♦ త్రిత్వంబు సాధింపఁగన్. 163

మ॥ బలవంతుం డనురాగవంతుఁడును శో ♦ భావంతుఁడున్ వాహినీ
బలవంతుండును త్యాగవంతుఁడు విశు ♦ ద్ధస్వాంతుఁడౌ ధీరునిన్

దలఁపఁగ బోలు సుహృద్వరుండని కిరా ♦ తస్వామి నీభీమచాం
దలఘుస్వాంతుఁడు; వాని మించిన వయ ♦ స్యశ్రేష్ఠుఁడే లేఁడుపో. 164

గీ॥ ధన చమూ దుర్గ రాష్ట్రసం ♦ తతుల లోనఁ బ్రథమమే యగ్రగణ్యమై ♦ వాసిఁ గాంచు;
నది ప్రపంచైక సార స ♦ ర్వాత్మకంబు; దానిఁ బట్టి తక్కిన మూఁడు ♦ తనరు చుండు.

ఆ॥ ద్రవ్యబలము గలుగఁ ♦ దనరు సైన్యబలంబు; ధనచమూబలములు ♦ దనర, దుర్గ
రాష్ట్రబలము లలరు; ♦ ద్రవ్య మన్నిఁట మేటి; యదియ నీకు లోప ♦ మాదినుఁడి. 166

గీ॥ ఆశ్రయాసన విగ్రహ ♦ యాన భేద సాధులను నాఱు షడ్గుణ ♦ సమితియందు;
రిపు డెటులు వీని నడపు కీ ♦ లెఱిఁగినట్టి ధాత్రిపతి యన్నిరీతుల ♦ ధన్యతముఁడు. 167

గీ॥ అవసరమ్మైన శక్తిత్రయ ♦ యమ్ములోన నతులితోత్సాహశక్తి నీ ♦ కలరుఁ; గాని
మంత్రశక్తిఁ బ్రయోగించు ♦ మాటలేదు; మఱియుఁ బ్రభుశక్తి మొదలంట ♦ మాసియుండె.

సీ॥ స్థిరతరధైర్యోప ♦ జీవివై, జంకక, వెనుదీక, తగ్గక, ♦ విసుఁగుపడక,
కష్టంబులకును జి ♦ క్కక ప్రపంచోన్నత ప్రబలవిరోధితోఁ ♦ బ్రతిఘటించి
సంగ్రామ మిన్నేండ్లు ♦ సాగించి యుంటివి; నిన్నెఱుంగని వారు ♦ నీయహితులు
భవ దుదార యశంబు ♦ వర్ణించెదరు; కాని కోశసైన్యబలముల్ ♦ కొఱతగాఁగ

గీ॥ నెన్నికల్పంబు లని చేసి ♦ యేమిలాభ! మెటు జయము గల్గు! నీ కష్ట ♦ మెట్లు లోగు!
నిర్వదేండ్లుగ నాకాల ♦ మిట్లె వృథగఁ జెల్లెనని మాత్ర మిపుడు చిం ♦ తిల్లఁబోకు. 169

ఆ॥ అదియు నాత్మశిక్ష ♦ కై చెల్లె ననుకొను; మింక నిట్లె కాల ♦ మేఁగ నీకు;
దేశ ముద్ధరింపఁ ♦ దివురు; మొఁకొకమాట వినుతు; వలవ దనక ♦ పని యొనర్పు. 170

మ॥ పరమప్రీతిని దేశమాతృపదసే ♦ వాభాగ్యమున్ గోరి నా
సరసన్ గల్గు ధనంబు నీదు చరణా ♦ బ్జాతంబు లందుంతు; సం
బర మొప్పారఁ బరిగ్రహింపఁదగు; మే ♦ వాడ్ దేశమున్ గొల్చి య
క్బరు సాధించి యపూర్వవైభవమునన్ ♦ వర్ధిల్లు రాజోత్తమా! 171

క॥ నెసరుంచి నాదు ప్రార్థన విని దేశము నోము"మనుచు ♦ విప్రుండన నా
తనిఁ గని జనపతి "నీపంపును సలుపుదుఁగాక; త్రోసి ♦ పుత్తునె యెపుడున్. 172

మ॥ అనఘా! జేనెదు మేర యేనియును రా ♦ జ్యం బొక్క కాసేనియున్
ధనమున్ దొల్తటినుండి లేకయ దరి ♦ ద్రత్వంబునన్ వెళ్ళఁబో
యనె లోకమ్మునఁ బుట్టువొందిన యభా ♦ గ్యచ్ఛత్రసంపన్ను, నన్
ధనికున్ జేసి కృతార్థుఁ జేయఁ గరుణన్ ♦ దైవంబవై తోఁచితే! 173

చ॥ ధనము నొసంగి, వస్త్రసము ♦ దాయ మొసంగి, యనర్ఘరత్నమం
డనము లొసంగి, బ్రాహ్మణుల ♦ నారవివంశజులెల్లఁ దొల్లి య
ర్చన మొనరించుచుందు; రది ♦ సవ్యము; భూసురమౌళివైన నీ
ధన మిపు డేను గైకొనుట ♦ ధర్మువు గాదని తోఁచె నామదిన్". 174

క॥ అని జంకుచు సంకోచించిన భామాసాహి "మిమ్ము ♦ సేవించి గడిం
చిన ధన మీతఱి మీకప్పన మొనరించుటయె పరమ ♦ భాగ్యము నాకున్. 175

క॥ మేవాడదేశ ధనమే మావాడల నుండు; దాని ♦ మాతృపదశ్రీ
సేవావిధి కర్పింపని జీవన మేమిటికి! వట్టి ♦ సిరి యేమిటికిన్! 176

మ॥ తడవున్ జేయక బోయపాళెమునకున్ ♦ ద్రవ్యంబు నంపింతు! న
క్కడకున్ మీరును బోయి యాశబరలో ♦ కస్వామి దర్శించి యె
క్కుడుగా సేనలఁ జేర్చుకొం, డిచట నా ♦ కున్ నిల్వఁగాఁ దీర; ది
ప్పుడె నేఁ బోవుదు"నంచు లేచి తురగం ♦ బున్ డాసి పైనెక్కుచున్, 177

సీ॥ "సిరికిఁ దానకమైన ♦ చిత్తూరుపురలక్ష్మి యనదయై పాడఱి ♦ వనట మునుఁగ,
నుర్వియంతయు మెచ్చు ♦ నుదయపురవిభూతి బూదిపాలగు హోమ ♦ మునఁ జెడంగఁ,
గోటల కన్నెఁట ♦ మేటి 'కుంభల్మియర్' యవనులచేఁబడి ♦ నవసిపోవఁ
బావనోన్నతమేఘ ♦ భవనంబు తురకటెక్కెముల గాడ్పులు సోఁకి ♦ కీడువడఁగ,
గీ॥ నట్టి హారావళీపర్వ ♦ తాంతరముల నిరువదేండ్లని చేయు పెం ♦ పెల్లఁ బొలియఁ,
గడుపుఁగూటికై వంశవి ♦ క్రమము మఱచి వెడలుచున్నారె! మేవాడ ♦ వీరులార! 178

సీ॥ శార్దూలరాజభు ♦ జాపీఠి స్వారి చేయఁగఁజాలు ఝూలాభ ♦ టాళు లుండ,
బాలురై రిపుసమ ♦ వర్తులై ఖండించు ప్రబలచోండావన్న్య ♦ పాలు రుండ,
విమతరాడ్గర్భని ♦ ర్భేదకప్రౌఢి దీపించు రాఠోడ్కుల ♦ వీరు లుండ,
ముజ్జగంబులనైన ♦ మునుజేతఁ బోఁద్రోయఁ గలిగిన చోహాణ ♦ బలములుండ,
గీ॥ మాప్రతాపుఁడు బ్రదికి సే ♦ మమున నుండఁ గృష్ణసింహు నొడల నూపి ♦ రెసఁగి యుండఁ,
గులసనాతనవీర్యంబుఁ ♦ గుంట వెట్టి పాఱుచున్నారె! మేవాడ ♦ వీరులార; 179

సీ॥ రాజ్యంబు పోయినఁ, ♦ బ్రాభవం బూడిన, సకలభాగ్యంబులు ♦ సన్నమైన
బల మెల్లఁ జెడినఁ, గో ♦ టలు పోయినను, సారె కపజయంబులు క్రమ్మ ♦ యెడ లొదవిన,
గడ్డి యాహారమ్ము ♦ గాఁ జెట్లనీడలు నెలవుగా మృగములై ♦ స్నేహితులుగ
నిల్లాలి నెడఁబాసి ♦ పిల్లల విడనాడి కట్టుగుడ్డలులేక ♦ గాసిపడియు

గీ॥ విడక స్వాతంత్ర్యమును గొల్చు ♦ వీరులనెడి యశముఁ బోఁద్రోసి యాభిజా ♦ త్యంబు రోసి
కటాకటా! దేశ మరుల క ♦ గ్గంబు చేసి విడుచుచున్నారె! మేవాడ ♦ వీరులార! 180

సీ॥ తెలివల విమలపా ♦ తివ్రత్యమహిమంబు సన్నగిల్లినఁ గనుల్ ♦ చల్లవడెనొ!
సకలదిగ్దేశ రా ♦ జన్యపరితాపాగ్ని చల్లార హృదయముల్ ♦ శాంతిఁగనెనొ!
భరతఖండమున గో ♦ వధలు సాఁగినఁ జూచి యంతరాత్మకు సౌఖ్య ♦ మలవడియెనొ!
దాస్యాంధకారంబు ♦ దశదిశల్ గవియ దేహముల నాప్యాయనం ♦ బలముకొనెనొ!

గీ॥ కనులు తిరిగెనొ! బాహువి ♦ క్రాంతి చెడెనొ! బుద్ధి తఱిఁగెనొ! చెడువేళ ♦ ముసురుకొనెనొ!
కానిచో మాతృదేశంబు ♦ మాని పోవ నెట్టి యెటు గల్గె మేవాడ ♦ వీరులార! 181

సీ॥ యవనగజేంద్రసిం ♦ హఖ్యాతిఁ గాంచిన బప్పరాయనిఁ గన్న ♦ భవ్యమాత,
జీవితం బరికోటిఁ ♦ జెండ నర్పించు హమీరసింహుని గన్న ♦ మేటితల్లి,
భానువంశజమా ♦ పతిహమ్మీరయన నొప్పు సమరసింహుని గన్న ♦ చల్లనమ్మ,
యతిదీక్షతో మ్లేచ్ఛ ♦ యాగముఁ దీర్చు సంగ్రామసింహునిఁ గన్న ♦ రాజజనని,

గీ॥ యందఱను మిమ్ముఁ బెంచిన ♦ యసమధాత్రి, తల్లి దండ్రియు గురువునై ♦ తనరు సీమ,
యకటకట! స్వర్గమునకన్న ♦ నధికమైన మాతృదేశంబు విడరాదు ♦ మఱలరయ్య! 182

సీ॥ కడుపుకక్కుఱితి కీ ♦ గతిఁ జేయఁగారాదు; తినినఁ దినకయున్నఁ ♦ జనును గాల;
మకటకటా! ప్రాణంబు ♦ లంత తీపైయున్నె! పిఱికి పందలటన్న ♦ పేరు రాదె!
బవరంబనిన నోడల్ ♦ వడఁకెనే మీకు! భార్యాపుత్రులం దంత ♦ యాస తగునె!
చిరకాల మపకీర్తి ♦ చేరదే! హృదయాభిమానధనంబెల్ల ♦ మాసిపోదె!

గీ॥ తగదు పయనింప! వెనుకకుఁ ♦ దరలరయ్య! బలముఁ గొనరయ్య! కోటలు ♦ గెలువరయ్య!
యనఁగవలె నాకు సెలవియ్య ♦ రయ్య!''యనుచు నశ్వమును ద్రిప్పి వెనుకకు ♦ నరుగఁదొడఁగె.

గీ॥ విరిసి విరితేనె వాఁక జొ ♦ బ్బిలినయట్లు, వీరరసము పొంగి పొరల ♦ వీరులెల్ల
వెడలిపోవుచునున్న యా ♦ విప్రచరణ సరసిజములకు మ్రొక్కి య ♦ శ్వముల నెక్కి, 184

మ॥ త్వరమై నద్దమరేయి కిక్ జని కిరా ♦ తస్వామి గూడెంబులన్
దరియన్ బోయి బహిఃప్రదేశముకడన్ ♦ ధాత్రీనభోభాగముల్
విరియన్ శంఖము లూఁది; రంత శబరో ♦ ర్వీనాథుఁడున్ మిత్రశం
ఖరవంబుల్ గుఱుతించి స్వాగత మిడం ♦ గా వచ్చె సాశ్చర్యతన్. 185

గీ॥ రచ్చపట్టు మ్రోల మహాగ్ని ♦ రగులఁ జేసి పిలపిలని మూఁగి భిల్లులు ♦ బలిసి కొలువ
భీమచాం దమ్మఁజేరిన ♦ వీరులకును సాత్త్వికాహారము లొసంగి ♦ సత్కరించె. 186

క॥ తెలతెలవాఱెను; భానుఁడు మొలిచెను బూర్వాద్రి; వీర ♦ పుంగవులు మహీ
తలపతి పదముల కెఱఁగుచు సెలవుగొనుచు వెడలి రాత్మ ♦ సీమలు చేరన్. 187

శా॥ "భామాసాహిధరామహేంద్రుని కృపన్ ♦ స్వాతంత్ర్యదుర్వారసం
గ్రామకేళిడలు పెంచి మ్లేచ్ఛచమువున్ ♦ ఖండింపఁ గాంక్షించె; రా
రో! మీరందఱు దేశభక్తిరసపూ ♦ ర్ణుల్ బాలురున్ వృద్ధు లు
ద్దామాటోపుఁ బ్రతాపుఁ గూడఁగఁ గిరా ♦ తస్వామి గూడెంబునన్." 188

చ॥ అనుచును రోదసీకుహర ♦ మంతయు వ్రీలెడుభంగి డిండిమ
స్వనముల రాజపుత్రికులు ♦ పల్లెలు పట్టణముల్ పురంబు ల
న్ని నగరముల్ గిరీంద్రము ల ♦ నేకగుహాకుహరమ్ములందునన్
వినఁబడఁ జాటఁజొచ్చి రొక ♦ వేయు విధంబుల దేశ మంతటన్. 189

సీ॥ అలసలుంబ్రావిభుం ♦ డహిత దుర్వార చోంఢావత్బలంబుతో ♦ నడచి వచ్చెఁ
బేడ్లా-కొఠేరియా ♦ పృథ్వినాయకులు చోహాణవర్గముల్ కొల్వ ♦ నరిగి రంత;
§ నాషాపురా-బునే ♦ రాధీశులు శిశోదియాభటుల్ గొలువఁ బ్రయాణమైరి;
హారిదాసుఁడు ముకుందుఁ ♦ డరుదెంచిరి మహోగ్రరాఠోడుసుభటవ ♦ ర్గములు గొలువ;
గీ॥ శ్యామసింహుండు చనుదెంచె ♦ సాద్రినుండి; భిల్సురానుండి సూక్తుండు ♦ వెడలె; దేవ
గృహమునుండి దూడాసింహుఁ ♦ డేగుదెంచె: దుర్జయుఁడు వచ్చెఁ జోండావ ♦ తులనుగూడి.

గీ॥ అంత నొకనాఁడు సేవకుం ♦ డరుగుదెంచి భిల్లపరివృతుఁడగు నృప ♦ తల్లజుఁ గని
"స్వామి! మంత్రిభామాసాహి♦బాడ్లు వచ్చి నిలిచెఁ, జూతురుగా"కంచుఁ ♦ బలికి కొలిచె. 191

గీ॥ భిల్లనృపతి ప్రతాపుఁడు ♦ వెడలిపోయి సాద్రిదెస మూఁడు క్రోసులు ♦ సగమువఱకు
భటులు నాలుగువేలు, ద్ర ♦ వ్యంబు, గలుగు బాడ్లు వేయును గని హర్ష ♦ భరితులైరి.

గీ॥ నెలకు నైనను బదిహూప్య ♦ ముల కొలంది పదియు రెండేండ్లదాఁక ని ♦ ర్వదియునైదు
వేల భటులకు భృతినియ్యఁ ♦ జాలుననుచు భిల్లమణి రాజమణి లెక్క ♦ వేసి రపుడు. 193

క॥ "కనఁబడె దివి నిమ్రిశరాసన; మిది రణమునకు మంచి ♦ శకునం" బని భి
ల్లనృపాలుఁడనఁగ జనపతి యని కాయత్తం బొనర్చె ♦ యాత్మచమువులన్. 194

---

§ The castle of Bunera is one of the most imposing fewdal edifices of Mewar, and its lord one of the greatest of its chieftains. He not only bears the title of Raja but has all the state insignia attached thereto.

"Personal Narrative."

క॥ ఎలనవ్వు వెలయఁగా నర్మిలి బిడ్డల నక్కు జేర్చి ♦ మేను నిమిరి చుం
చులు దుఃఖ ముచ్చటల ముద్దులజడి గురియించెఁ గూర్మి ♦ దొంతర గట్టన్. 195

మ॥ పరమప్రేమమునన్ బ్రతాపవిభుఁడున్ ♦ బ్రాణేశ్వరిన్ జేరి "ము
ష్కరతౌరుష్కభటాళులన్ దఱిగి నే ♦ స్వాతంత్ర్య సంగ్రామమున్
జరపన్ గోరి ప్రయాణమైతి నిపుడే; ♦ సంపూర్ణచిత్తంబుతో
నరవిందేక్షణ! సమ్మతింపుము శుభ ♦ ప్రారంభ యాత్రారతిన్. 196

గీ॥ నీ సు ధా స్వాదు లజ్జా వి ♦ లాసరేఖ చిత్తమున హత్తి మెఱయుచు ♦ స్మృతికిఁ దెచ్చు;
మనకుఁ గలయిక నెల కొక్క ♦ మాఱు గలుగుఁ; బరమసంతోషమున నన్ను ♦ బంపు మిపుడు.

గీ॥ నీవు బిడ్డలు గొన్నాళ్ళు ♦ నిలువుఁ డింద; భిల్లు లేవేళ మిమ్ముఁ గ ♦ న్పట్టియుంద్రు;
భీమచాండుగా రిపుడు నా ♦ వెంట వత్తు"రనినఁ బ్రాణేశ్వరీదేవి ♦ యాస్య మెత్తి; 198

ఆ॥ "స్మితకళామరీచి ♦ మీమోమునన్ దోఁచె; నింతకన్న భాగ్య ♦ మేమి నాకు!
శైలతలమునిండ ♦ సైన్యముల్ చెలరేఁగె; వెడలి విజయలక్ష్మి ♦ వెంటరమ్ము. 199

గీ॥ సిద్ధసంకల్పభరితమౌ ♦ చిత్తమందు వలదు చోటీయ నాకుఁ బి ♦ ల్లలకు" నంచు
వెడఁదకనుల ముత్తెపుఁజాయ ♦ విరియఁ దుదలఁ గప్పు ఱెప్పల నాసతోఁ ♦ గాంతుఁ గనియె. 200

సీ॥ విజయసూచకముగా ♦ భిల్లభటులు చుట్టు మూఁగుచుఁ గైవార ♦ ముల నొనర్ప,
బోయగుబ్బెతలు గుం ♦ పుగఁ జేరి చిఱునగ వలరు మోములఁ బాడి ♦ యాడుచుండఁ,
బ్రాణేశ్వరీదేవి ♦ వజ్రమ్ములు ప్రవాళములును మాణిక్యముల్ ♦ ముత్తియములు
హాటక పాత్రంబు ♦ లందుఁ గైకొని నిజేశ్వరునకు మేల్మి ని ♦ వాళి దీర్చి,

గీ॥ రాగ మలరఁ గప్పురపు హా ♦ రతు లొసంగి, నిరుపమామోదమున నెట్టి ♦ నీళ్లు దీసి,
"జరగుఁ గావుతఁ గల్యాణ ♦ జైత్రయాత్ర" యనుచు శ్రీపాదములు నుదు ♦ రంట మ్రొక్కె, 201

సీ॥ "జంభదైత్యేంద్రుని ♦ సమయింప నరిగెడు నపుడు బిడౌజున ♦ కైన జయము,
ఖరదూషణాది ర ♦ క్షశ్శ్రేణిపై కేగు నపుడు శ్రీరామున ♦ కైన జయము,
కాలకేయాదులఁ ♦ గసిమసంగఁగఁ బోవు నపుడు కిరీటికి ♦ నైన జయము,
నరకాసురునితో ర ♦ ణంబు సేయఁగఁ జను నపుడు శ్రీకృష్ణున ♦ కైన జయము,

---

× **Although I cordially unite with Segur, who is at issue with his compatriot Montesquieu on this part of discipline, yet from the knowledge I do possess, of the freedom, the respect, the happiness, which Rajput women enjoy, I am by no means inclined to deplore their state as one of captivity.**

"Religious Establishments."

గీ॥ సకలశాస్త్రవజయము, శా ♦ శ్వతజయంబు, భువనజయమును, నిరుపమా ♦ మోదజయము,
వెల యెఱుంగని జయమును, ♦ సులభజయము, జయముపై నీకు జయములు ♦ జరుగుఁగాక.
గీ॥ అమరసేనాధిపత్య ప ♦ ట్టాభిషేక మగుచుఁ గ్రౌంచాద్రి భేదింప ♦ నరుగు నపు, డు
మా కుమారున కట్టులు ♦ నాకుమార! యమరసింహ! నీకగుత లో ♦ కైకజయము." 203
గీ॥ అనుచుఁ బాలేశ్వరీదేవి ♦ హస్తయుగము నెత్తి యభినందనము సేయ ♦ నృపగురుండు
నగవు మొలకెత్తు చూపుల ♦ మగువ సెలవు నంది యచ్చోటు విడిచె; సై ♦ న్యములు నడిచె.
గీ॥ గూడెముల, నిండ్లకోపుల ♦ గొండపేటులందు, గండోపలములందు, ♦ నధివసించి
శబరసతులెల్లఁ బూలు లా ♦ జలును జల్లి రాప్రతాపునిపైన సై ♦ న్యములపైన. 205
క॥ ఈ రీతి జైత్రయాత్రాప్రారంభము చేసి యర్ధ ♦ రాత్రమునకు ధా
× త్రీరమణుం డరిగెను దేవేరీమర్గము కవాట ♦ వీధిఁ జేరన్. 206
మ॥ "బలముల్ లేని కడుం గృశాంగుఁడు ప్రతా ♦ పస్వామి మాధాటికిన్
గలఁగన్ బాఱెను; గోటకున్ భయము గ ♦ ల్గన్ బోవ" దం చెంచి తా
మ్ములపైఁ జేయిడి, యెండ్లు యావనబలం ♦ బుల్ హాయి నిద్రించె; వా
కిళులం దెందును మన్ను పేరుకొని యె ♦ క్కన్ మూరెడం తెత్తుగన్. 207
క॥ అలకోటగవను డెఱచిన పొలకునఁ గని సకలరాజ ♦ పుత్ర చమూనా
థులు జొరఁబడఁ గడఁగిన వారలను "నిలుఁడు పోకుఁ" డనుచు ♦ రాణా యంతన్, 208
సీ॥ "తురకలబలము ని ♦ ద్దురఁబోవుచుండు; నీస్థలమెల్ల మిగుల ని ♦ శ్శబ్ద మయ్యె!
నిదురవోయెడువారిఁ ♦ గదిసి చంపుట క్షాత్రమహితులయందు ధ ♦ ర్మంబు గాదు!
బహుశతాబ్దంబు ల ♦ ప్రతిహతశక్తితో నీకోట మాపూర్వు ♦ లేలినారు;
దొంగపోటున దూఱి ♦ దుర్గంబుఁ బట్టుట నాకు నచ్చిన వర్త ♦ నమ్ము గాదు;
గీ॥ పౌరుషమునన దీనిఁ జే ♦ పట్టుద"మని యుఱుము తెఱఁగునఁ దనశంఖ ♦ మొత్తె; సమర
సింహుఁడును సింహనాదము ♦ చేసె; భీమచాంద బూరగ మ్రోయించె ♦ శైల మదర. 209

× **The name of Bhamasah is preserved as the Saviour of Mewar. With this splendid proof of gratitude and the servante of Prithwi Raj as incitements, he again "screwed his courage to the sticking place" collected his band and while his foes imagined that he was endeavouring to effect a retreat through the desert, surprised Shahbaz in his camp at Deweir whose troops were cut in pieces.**

"Annals of Mewar".

ఉ॥ కంపము నొందె ధారుణి! జ ♦ గద్గురుఁ డంతట, "దుర్గముఁ బ్రవే
శింపుఁడీ" యనంగ నయ్యమర ♦ సింహుఁడు గుఱ్ఱముఁ దోల్త లోన దూఁ
కింపఁగ సూక్తు నశ్వము ♦ గ్రొల్లురికెన్; వడిఁ గృష్ణసింగు గ
ర్జింపుచు దూఁకె; గంతులిడ ♦ సేనలు భూపతి వెంట నంటుచున్. 210

సీ॥ ఆ రాజపుత్రసే ♦ నారణోద్భటవిజృంభణమహారవము పా ♦ బాజుఖానుఁ
డాతని పదివేలు ♦ యవనభటుల్ విని యదరుపాటున గుండె ♦ బెదరి చెదరఁ
దబ్బిబ్బుపడుచుఁ దాం ♦ దర సమరోచిత వివిధసాధనములు ♦ వెదకుచుండఁ
దనసేనకన్న ముం ♦ దఱఁ బ్రతాపుఁడు సింహమటు వారిమొహరఁ బ్ర ♦ త్యక్షమయ్యెఁ;
గీ॥ నలముకొనియున్న శత్రుసై ♦ న్యముల, విలయదండధరుఁబోలు రాణాప్ర♦తాపుఁ, జూచి,
తురకలు పలాయనము చేయు♦ తెరువు లేక పెనఁగిరి రణమ్మొ మరణమో♦యని తెగించి.211

గీ॥ కాఱుచీఁకట్లు గ్రమ్మిన ♦ కాళరాత్రి! దుర్గమునఁ జో టలంతి! యు ♦ ద్ధురతఁ బోరు
భటులు ముప్పదియైదువేల్!♦భయము గొలుపు నాఁటి రణధాటి యీపాటి♦నాఁగనవశె!

గీ॥ యవనులని రాజపుత్రకు ♦ లని తెలియక యుభయ సైన్యముల్ తలపడె ♦ నుగ్రరీతి!
నెవరి వారల వారె యా ♦ హవమునందుఁ దఱిగి పోసిరి వేఁడి నె♦త్తురులు దొరఁగ. 213

గీ॥ భిల్లభటు లేరితెచ్చి రా ♦ పిడుల రగులఁబెట్టు కట్టెల దివటీల ♦ వెలుఁగునఁ గను
పట్టెఁ బొలికల నొక చోట♦పట్టి పగిది! నచటి బలములు కొఱవి ద♦య్యముల పోల్కి!214

గీ॥ అంటఁగారాని భయద దా ♦ వాగ్ని కీల యతిబలాటోప దుర్దాంతుఁ ♦ డమరసింహుఁ
డెచట రణ మతిభీమమౌ ♦ నచటఁ జేర దాఁట్లుకొనిపోయి శత్రుమ♦ధ్యమునఁ దూఁకు.215

మ॥ కరముల్ వెల్గెడు భానుబింబము పతా ♦ కం బొక్కచే నొప్ప, దు
ర్భరఖడ్గంబు మఱొక్కహస్తమున నొ ♦ ప్పన్ శ్యామసింహుండు, కే
సరి మాతంగసమాజముల్ దగులు నో ♦ జన్ రూక్షతామ్రేక్షు భీ
కరుఁడై బొబ్బలు వెట్టి మ్లేచ్ఛులు వడం ♦ కన్ ముట్టె నత్యుగ్రుఁడై. 21

మ॥ ప్రళయాంభోధరముల్ హసించుచు నలుం ♦ బ్రొభర్త చెంతన్ మహా
చలశృంగంబులు వ్రీలి కూలఁ బటుగ ♦ ర్జారావముల్ జేసి మ్లే
చ్ఛలసైన్యంబులఁ దాఁకి నూర్లు పదు లం ♦ చున్ లెక్కకున్ రాని లీ
లల శీర్షంబులు గుప్పతెప్పలుగ రా ♦ ల్పన్ సాఁగె నత్యుద్ధతిన్. 21

§ గీ॥ ఆగ్రహోదగ్రభయద దీ ♦ ప్తాస్యుఁడగుచుఁ దన ద్విధారాకృపాణము ♦ ర్దాంతధార
నృపగురుఁడు చీల్ప రిపులెల్ల ♦ నేలఁ బడిరి మిడుతగమి చిచ్చుఁబడి మ్రగ్గు ♦ వడువు దోఁప. 218

క॥ హరిదాసుఁ డాగ్రహమ్మున హరి, రక్షశ్శ్రేణి నొంచు ♦ నట్టులు మ్లేచ్ఛో
త్కరములపైఁ బడి నఱికెను శిరములు; రాఠోడు లెల్ల ♦ జిక్కఁగఁ గొలువన్. 219

క॥ ఝాలా 'భూపతిసింహుఁడు' సాలములన్ బోలెఁ దురక ♦ సైన్యము మేనుల్
జీలిచె; మేకొని సూర్తుఁడు కాలాహివిధాన శత్రు ♦ గర్భముఁ జొచ్చెన్. 220

గీ॥ దేవగృహదుర్గసీమలఁ ♦ దిరుగు వ్యాఘ్రముగ్రమూర్తి దూదాసింగు ♦ యుద్ధమందుఁ
దేరిచూడఁగ రానట్లు ♦ దీప్తి మెఱసి మేకపిల్లలనటు గూల్చె ♦ మ్లేచ్ఛభటుల. 221

సీ॥ గుణరాశి రాఠోణ్ము ♦ కుంద దాసుఁడు షాపురా-బునేరా ప్రభుల్ ♦ ప్రకట బలులు,
మఱియు బేడ్లారాజ ♦ మాళి కేశవదాసుఁ డింకఁ గొఠేరియా ♦ నృపవరుండు
తక్కిన రాజపు ♦ త్రచమూపతుల్ వారి వారి శౌర్యంబుల ♦ పగిది రిపులఁ
బట్టి నిర్జింపంగఁ ♦ బగ్గముపాడొచు నొగిలి పగుల సాగె ♦ మొగలు తెగలు!

గీ॥ సమధికోద్దండదోర్దండ ♦ చాపముక్త భీకరాశుగులై భిల్ల ♦ వీరులెల్ల
నట్టహాసంబు లొనరింప ♦ నాశరములు నాలుకలు గోయుచున్ వ్రాలఁ ♦ గూలి రరులు. 222

ఉ॥ వీరులలోన మేటియగు ♦ వీరుఁడు భిల్లనృపాలమాళియున్
బౌరుషరాశియై యడవి ♦ పక్షుల మెత్తని యీఁకలన్ గరుల్
కూరుచు భీకరాశుగము ♦ లున్ దశముల్ శతముల్ నిగుడ్చుచున్
వైరిభటవ్రజంబుల న ♦ పారముగాఁ దునుమాడె నత్తఱిన్. 223

ఉ॥ రూక్షపరాక్రమస్ఫురణ ♦ రోజుచు నా షహబాజుఖానుఁ డా
తక్షకమూర్తియై రిపులఁ ♦ దాఁకొని పెక్కురఁ గూల్పఁగా, ఖగా
ధ్యక్షుఁడుపోలెఁ బైఁబడి ప్ర ♦ తాపనృపేంద్రుఁ డమానసాహసా
పేక్షఁ దదీయ మస్తకము ♦ వ్రీలఁగ నేసెఁ గృపాణధారలన్. 224

గీ॥ తనదు సుభటుల నుసికొల్పి ♦ దస్యుతతులపైన డీకొల్పి యాప్రతా ♦ పప్రభుండు
దుర్గమును శుభ్రముగఁ జేసెఁ ♦ దురకపురువు పేరు లేకుండఁ దుదముట్ట ♦ నేఱి వైచి. 225

---

§ But as if the brand of Bhavani was insufficient, he met with another hermit in the forest of the "Tiger Mount" the Gokurnath, who presented to him the double edged sword, which with the proper incantation, could sever rocks. With this he opened the road to fortune leading to the throne of chittoor.

"Annals of Mewar."

మ॥ నళినాప్తుండును బూర్వపర్వతముపై ♦ నన్ దర్శనం బిచ్చె; నా
యిలువేల్పున్ గొలిచెన్ బ్రతాపధరణీ ♦ భృన్మౌళి; యారాజపు
త్రులు సంతోష మెలర్ప నందుకొని రా ♦ దుర్గంబు; నం దన్నిది
క్కుల సూర్యధ్వజకోటి క్రాలెఁ; జెలఁగెన్ ♦ గోలాహలధ్వానముల్. 226

క॥ వైరులు తుదముట్టి చనంగా రాణా సంతసంబు ♦ గడలుకొనఁగ "దే
వేరిజయంబు దన దేవేరికిఁ దెలుపు"మని యొక్క ♦ భిల్లునిఁ బనిచెన్. 227

× చ॥ మనుజవరేణ్యుఁ డంతట 'న ♦ మాయిత'పర్వతదుర్గసీమకున్
జని తన రాజపుత్రభట ♦ సంఘముఁ దోడ్కొని లోన దూఁకి క్రాం
తిని గొను వైరులన్ బిలిచి ♦ త్రెళ్ళఁగ నేసి గ్రహించె దుర్గమున్;
దనరె రవిధ్వజంబులు శ ♦ తంబు సహస్రము దృశ్యమానమై. 228

మ॥ తన సామంతుల నందఱన్ బిలిచి చెం ♦ తన్ జేర్చి "యీదుర్గముల్
గొనుటల్ ముఖ్యముగాదు మా కిపుడు; మా ♦ కుంభక్షమాజాని చే
కొని నిర్మింపఁ బవిత్రమై వెలయు నా ♦ కుంభల్మియర్ దుర్గమున్
గొనుదాఁకన్ గననొల్ల నిద్దురయుఁ గై ♦ కొనొల్ల నాహారమున్". 229

మ॥ అను రాజేంద్రుని మోముఁ గన్గొని సలుం ♦ బ్రాధీశ్వరుం "డీక్షణం
బున నే పోద"మటంచుఁ గోత్తల దళం ♦ బుల్ రేఁపి సాగించి శై
లనికాయంబులు లోయలున్ వనులు లీ ♦ లన్ దాఁటి యుత్సాహముం
గొని ముందేఁగఁగ నా ప్రతాపుఁ డరిగెన్ ♦ గుంభల్మియర్ చేరఁగన్. 230

గీ॥ శైల సామ్రాజ్యలక్ష్మి మ ♦ స్తకముఁబోలెఁ బర్వతముపైన శృంగంబు ♦ వఱలుచుండు;
మూర్ధమున వెల్గు హాటక ♦ ముకుటరాజ మట్లు కుంభల్మియర్ దుర్గ ♦ మలరుచుండు. 231

సీ॥ అచలనితంబంబు ♦ నటు నెక్కుచో దూరముననుండి దుర్గగో ♦ పురము దోఁప,
నా ప్రతాపనృపేంద్రుఁ ♦ డత్యంతహర్షరోమాంచితగాత్రుఁడై ♦ మస్త మెత్తి

× The fugitives were pursued to Amait, the garrison of which shared the same fate. Ere they could recover from their consternation Kumbhalmer was assaulted and taken; Abdoola and his garrison were put to the sword and thirty two fortified posts in like manner carried by surprise, the troops being put to death without mercy. To use the words of the annals "Pratap made a desert of Mewar" He made an offering to the sword of whatever dwelt in its plains "an appalling but indispensable sacrifice.

"Annals of Mewar"

కనులపండువుగాఁగఁ ♦ గని "పదునాలేండ్లపై నయ్యె నకట! నీ ♦ బాసిపోయి;
నీ మేఘభవనంబు ♦ నీ భవానీదేవి కోవెల నీను స ♦ రోవరంబు
గీ॥ కనులఁ గట్టినయట్లు నేఁ ♦ గాంచుచుందుఁ; గలిగిన దోసంగులకు మదిఁ ♦ గలఁగుచుందుఁ;
గానికాలము నన్నిట్లు ♦ గట్టివైచెఁ; జూచుచుండుము! యిపుడు నీ ♦ సూడు దీర్తు." 232

క॥ అని మొగిచి కేలుఁగవ మనమున నుత్సాహంబు ద్విగుణ ♦ ముగ, బలమును ర
మ్మని హెచ్చరించి దుర్గమ్మును డాయఁగ దూఁకి శంఖ ♦ మును బూరించెన్. 233

క॥ కల్లోలాబ్ధితరంగము వెల్లివిరియు గతిని గవియు ♦ విమతబలము న
బ్బుల్లాఖాఁ మారొత్తెఁ గ్రోధోల్లసితుండగుచు నిజభ ♦ టోత్కర మెనయన్. 234

గీ॥ కనులు నిప్పులఁ గురియ ఖ♦డ్గంబు మెఱయ నహిత శౌర్యమ్ముసైన్యమ♦ధ్యమునఁ దూఁకు
నా ప్రతాపేశ్వరునిధాటి ♦ కాఁగి నిలువ, నరుల మాటేల! సురలకై ♦ నం దరంబె! 235

మ॥ అవధూతాఖల వైరి వి క్రమ సలుం ♦ బ్రాధీశ దోఃఖడ్గ సం
భవ దుర్వార దురీక్ష దావ దహన ♦ జ్వాలా పరివ్యాప్తి, మ్లే
చ్ఛవితానాటవులున్ సమూలముగ భ ♦ స్మం బయ్యె; నవ్వీరుఁ డా
హవభూమిన్ విహరించె నాప్రళయ కా ♦ లాభీల రుద్రాకృతిన్. 236.

చ॥ ఉదధిని రెండుపార్శ్వముల ♦ నుండి యుదగ్రతరంగముల్ భయా
స్పదముగ రేఁగి తీవ్రరభ ♦ సమ్మున దాఁకిన వీఁక, శౌర్యసం
పద పొలివోవనీక యిరు ♦ వాగులయోధు లొకళ్లొకళ్లపైఁ
గదియుచు హుంకరించి పయిఁ ♦ గ్రమ్మిరి వీరరసావతారులై. 237

సీ॥ యవనబృహన్నాళి ♦ కాస్త్ర నిర్గత ఘూమ సంఘాతములు మేఘ ♦ సమితిగాఁగ,
రాజపుత్రకుల ని ♦ ర్భరసింహనాదముల్ ఘన ఘనాఘన రణ ♦ ద్గర్జగాఁగ,
భటహస్త తరళ కృ ♦ పాణధారా తళత్తళలు సౌదామనీ ♦ తతులుగాఁగ,
శబరనాయక శరా ♦ సన నిస్సరత్తీవ్ర విశిఖసంతతి కుంభ ♦ వృష్టిగాఁగ,
గీ॥ నుభయపక్షంబు వీరుల ♦ మొదలఁ దొఱఁగి పాఱు రక్తప్రవాహముల్ ♦ పర్వతాగ్ర
గళిత గైరిక శోణ శై ♦ వలినిగాఁగ, సమరరంగంబు నిబిడ వ ♦ ర్షర్తు వయ్యె! 238

మ॥ తనముత్తాతలనాఁటి దుర్గమును బొం ♦ దన్ దొందరన్ జెంది ద
స్యునికాయంబును జీల్చి నయ్యమరసిం ♦ హుం డుగ్రుఁడై పైకొనన్;
దనముత్తాతలనుండి వచ్చిన యుదా ♦ త్తక్షాత్ర తేజోవిక
త్థనమా వెచ్చని నెత్తురుల్ మరఁగి యం ♦ తర్నాడులందోడఁగన్. 239

గీ॥ రాజపుత్రుల భయదవీ ♦ రస్వనములు స్రగ్గి మ్రగ్గ యావనభటా ♦ త్రస్వనములు
రాజగురుమహాళి సింహాగ ♦ ర్జాస్వనములు భూనభోంతరాళమున మా ♦ ర్మ్రోగ్రిత లీన! 240

గీ॥ పీన వితత వక్షులును గా ♦ పీనధరులు కృష్ణవర్ణు లయ్యుఁకల్ప ♦ దృఢశరీరు
లాలయస్థ శిలావిగ్రి ♦ హములమాడ్కి భిల్లులు రణాంగణమున శో ♦ భిల్లి రపుడు. 241

సీ॥ బవరం బుగాదిపం ♦ డువునాఁగఁ జెలరేఁగి యమరసింహుండు దీ ♦ వ్రముగఁ బెనఁగెఁ;
నతని ప్రతాపాగ్ని ♦ యవనచమూసమూహమ్ములు శలభమ్ము ♦ లట్లు సమసె!;
దుర్వారవీర్యుఁ డ ♦ బ్దుల్లా చమూపతి మత్తమాతంగంబు ♦ మాద్రి దాఁకెఁ;
నందఱు వెఱఁగంద ♦ నావీరమణి వాని శిరమూడ్చె ఘోర ని ♦ స్త్రింశధార;
గీ॥ సైన్యపతులును జముపులు ♦ శబరవీరు లందఱును జేరి యొందఱ ♦ మ్రందఁజేసి
రమరసింహుఁ డొక్కఁడ కూల్చె ♦ నందఱ నన, వాని విక్రమధాటి వి ♦ శ్వమున వెలుఁగ. 242

క॥ మెడలు తెగి పుడమిఁ బడఁగాఁ బొడుమచు మొగలుల యుద్ధ ♦ భూమికి బలిగా
నిడి మోదం బడరఁ బ్రతాపుఁడు కుంభల్ మియరు దుర్గ ♦ ముం గైకొనియెన్. 243

గీ॥ ద్వారములఁ గ్రాలెఁ బచ్చని ♦ తోరణములు; సలరె దుర్గమంతటను సూ ♦ ర్యధ్వజములు;
పరగెఁ గ్రమముగఁ బుణ్యాహ ♦ వాచనములు; మేఘభవనమ్ములన్ గ్రొత్త ♦ మెఱపు మెఱసె.

ఉ॥ పూఁచిన పూలమొక్క లటు ♦ పొంగి బుజంబులు మూఁడుగాఁగ సే
నాచయముల్ తదీశ్వరు ల ♦ నంత ముదంబుధిఁ దేలి; రంత దా
నోఁచిన నోముపంటలగు ♦ నూత్నమనోరథసంచయంబు లెం
తో చెలరేఁగ రాజమణి ♦ యొప్పుగఁ గాపుర ముండె నయ్యెడన్. 245

మ॥ మును పింగ్లాండుననుండి ఢిల్లినగరం ♦ బున్ జేరఁగావచ్చు వ
స్తునికాయంబులు రేవు వీడు పిదపన్ ♦ సూరత్ పురీమార్గమున్
గొని యీశాన్యపు భాగమం దరుగుచున్ ♦ గుంభల్ మియర్ కోట ప
జ్జని శైలంబులు దాఁటిపోవుటయ యా ♦ చారంబుగా సాఁగెడిన్. 246

గీ॥ నొగలపై నాదమఱచి ని ♦ ద్రఁగను చోదకులను శకటమ్ములను నందుఁ ♦ గల సమస్త
వస్తువుల వృషభములను ♦ బట్టి రాజపుత్రు లిడిరి కోటను మూల ♦ మూల లందు. 247

క॥ దినదినము కొల్లగొని కోటను జేర్చిన విలువగల బి ♦ డారమ్ముల పె
ల్లున భాగ్యసమృద్ధంబై తనరెన్ సామగ్రి బలము ♦ ధరణీశునకున్. 248

సీ॥ అన్నిమూలలనుండి ♦ యరుగుదెంచి ప్రతాపుఁ జేరు వీరుల సంఖ్య ♦ చెప్పరాదు;
దైనందినప్రవృ ♦ ద్ధంబుగ సేనాబలంబును గోశబ ♦ లంబు దనరెఁ;

జైత్రయాత్రారతుల్ ♦ జరపి ప్రతాపుఁడు శత్రుల సర్వనా ♦ శన మొనర్చి;
హారావళీసీమ ♦ నచిరకాలమున ముప్పదిరెండుకోటలు ♦ పట్టువడియె;
గీ॥ నాప్రతాపేంద్రు దిగ్విజ ♦ యాంకకథలు గుహలు లోయలు దేశంబు ♦ గూడ నిండి
బూరటిల్లి పొంగి పొరలుచుఁ ♦ బోయి ఢిల్లి చేరి సూటిగ నక్బరు ♦ చెవిని మ్రోసె. 249
గీ॥ అంతరంగికులగు సమా ♦ త్యాగ్రణులను వాహినీపతులను సభా ♦ భవనమందు
నవసర విశేష సభకు రం ♦ డనుచుఁ జేర్చి కడు విషాదంబు దోఁప న ♦ క్బరువిభుండు. 250
సీ॥ "అకట! దేవేరీమ ♦ హా దుర్గమున సైన్యపటలితో మడిసె షా ♦ బాజుఖాను;
కుంభల్మియర్ కోట ♦ గురుబలోద్దాముఁ డబ్దుల్లాపతి ససైన్య ♦ ముగను దెగియె;
నవ్వాల సూర్యమ ♦ హాల్దుర్గమునఁ గడు దర్పాఢ్యుఁడు మహాబ ♦ త్ఖాను సమసె;
నచలగృహము దుర్గ ♦ మందు వాహినులతోఁ గడ తేఱెను ఫరీదు ♦ ఖానుశూరుఁ;
గీ॥ డణఁగి వెన్కకుఁ బోయిన ♦ యాప్రతాప సాగర మహాతరంగంబు ♦ సరభసముగ
నిప్పు డుప్పొంగి యట్టె పై ♦ కెత్తివచ్చె; నింక నెట్లోర్తు! మేవాడ ♦ యెట్లు నిలుచు!" 251
క॥ అని మోము డిల్లవడిపోయినఁ గని హరివిజయసూరి ♦ "యిన్నేండ్లు రణం
బును దఱుముచు నడపఁగనోపని రాణాగారి కింత ♦ బల మెటు లొదవెన్!" 252
సీ॥ అనిన నక్బరువిభుం ♦ డతని వీక్షించి "భామాసాహియను పూర్వ ♦ మంత్రి యొకఁడు
పర్షియాకడనుండి ♦ వచ్చి దూరపుసీమ కరుగుచున్న ప్రతాపు ♦ నడ్డగించి
కేవల ధర్మదీ ♦ క్షావర్తనము మాన్పి రాజనీతిప్రకా ♦ రమ్ముఁ గఱపి
గణుతికిమీఱు పై ♦ కము వేయుబండ్ల నంపించినాఁడని యెన్న ♦ వేగు లనిరి;
గీ॥ యాత్మదేశంబు విడి సరి ♦ హద్దు దాఁటి చనఁగనున్న ప్రతాపుఁను ♦ మనసు మార్చు
కొని సమస్తబలం బొన ♦ కూర్చుకొనుచు నీమహాసంగరారంభ ♦ మిట్లు చేసె." 253
క॥ అన జైనగురువరేణ్యుం డను! "భామాసాహి త్యాగ ♦ మతివంద్యం బ
య్యనఘుండు పాత్రదానంబునను గృతార్థతను గాంచి ♦ పుణ్యుం డయ్యెన్. 254
మ॥ పెనుకష్టమ్ముల మున్గి కాంతి చెడి పి ♦ ప్పిన్ దేలు నాదేశమా
తను సేవించి సకాలమందు నిరతో ♦ ద్ధారంబు గావించు పా
వనభాగ్యం బది పూర్వజన్మమునఁ గొ ♦ ల్వన్ రాని పుణ్యంబు చే
సిన శుద్ధాత్ముల కబ్బుఁ; దక్కొరులకున్ ♦ సిద్ధింప దెప్పట్టునన్. 225
క॥ భామాసాహిబుధేంద్రునిదా మహిత యశో విభూతి ♦ యజరామరమై
భూమియు దివమును నిండుఁ; సుహామహుఁ డతఁ"డనఁగ, నక్బ ♦ రాత్రికిఁ బనుచున్, 256

మ॥ "మన కిరీటి సభాముఖంబునను "భా ♦ మాసాహి పుణ్యాత్ముఁడం
చని, కాఁడంచని". చర్చ యేటికిఁ! బ్రతా ♦ పాధీశ్వరుల్ గెల్చి యా
యన నోరన్ దన కే నధీశ్వరుఁడనం ♦ చన్నింతు నం చాస లూ
డెను గొండంతలుగాఁగ; నిప్పు డవి యా ♦ డన్ నామనం బేర్చుచున్. 257

సీ॥ పసునైదులక్ష ల ♦ శ్వబలంబు పాదాతిబల మేఁబదైదు ల ♦ క్షలును గలిగి
యుర్వినెల్ల జయింప ♦ నోపువారు పదాఱువందలు వాహినీ ♦ పతులు గలిగి
విశ్వం బదరఁ బది ♦ వేల పిరంగులు దశసహస్రద్విప ♦ తతులు గలిగి
వరుసలు వరుసలై ♦ పరగు భాండాగారభవనముల్ నిండ ద్ర ♦ వ్యంబు గలిగి
గీ॥ రాజరాజుల గెలిచి వి ♦ క్రమము వలచి భరతఖండ మేలెడు సార్వ ♦ భౌముఁడనయి
పేదయగు ప్రతాపున కోడి ♦ బెండువడినఁ 'జీ' యనఁగఁబోదె జగము! నా ♦ సిగ్గుచెడదె! 258

సీ॥ రాజ్యంబు లేక దు ♦ ర్గబలంబు లేక సైన్యబలంబు లేక ద్ర ♦ వ్యంబు లేక
సాయమేమియు లేని ♦ సమయంబునను మహారాణాప్రతాప దు ♦ ర్వారమూర్తి
యవనుల గళముఁ గో ♦ ఱ్ఱయి రణంబుల బలిగొఱ్ఱెలుగాఁ జేసి ♦ కోయుచుండె;
బలవంతుఁడును ద్రవ్య ♦ వంతుండు దుర్గవంతుఁడు రాజనీతిమం ♦ తుండు నయ్యెఁ;
గీ॥ దొలుత నణఁపరాని మహాగ్ని; ♦ తోడు దవిలె గాలి; యిఁక లోకమంతయుఁ ♦ గాల్చు టరుదె!
యతని నెటుగెల్తు నను చింత ♦ యంతకంత కెచ్చెఁ; దెర వేది తోఁప; దిం ♦ కేమి చేతు! 259

మ॥ కల వా యింద్రునికేని లేని పలు భా ♦ గ్యశ్రీరతుల్; పాద మి
య్యిలపై మోవఁగనీక కొల్వఁగల వా ♦ రెన్నేని కోట్లుంచు; రెం
దుల లే వే కొఱఁతల్; ప్రతాపుదెస నా ♦ చింతాగ్నియున్ గేతకీ
దళగర్భమ్మునఁ జేరు నాగువలె డెం ♦ దం బాది కాఁకించెడున్. 260

గీ॥ అమరులకు లేని భోగభా ♦ గ్యములొనరియు నాప్రతాపుని దెస నీర్ష్య ♦ నడఁగుచుంటి;
నేమి లేకున్న దేవుని ♦ కృప గడించి యతఁడు లోకాతిశాయి శౌ ♦ ర్యమున మెఱయు. 261

మ॥ అకటా! యక్బరువాసి లోకములు కొం ♦ డాడంగనే కాని యే
టికి నెక్కున్! నిఱుపేదతేని నొకనిన్ ♦ డీకొంచు గెల్వంగఁజా
లక యల్లాడుచునుండె నంచు జగముల్ ♦ నవ్వంగ జీవింపనే
టికిఁ! బ్రాణంబులపై ననే విసువు పు ♦ ట్టెన్! వేదనల్ హెచ్చెడున్!". 262

మ॥ అని నిట్టూర్చుచుఁ బాదుశాహి కడు దై ♦ న్యం బాద నిర్వాతదీ
పనిభంబై కనుపట్టెఁ గొల్వు; సభికుల్ ♦ ప్రాభాత చంద్రోపమా

ఘనముల్ వంచిరి; మానసింహుఁ డరిమా ♦ న ప్రాణ విధ్వంసన
ధ్వనితాశాంత యశో విశాలుఁ డపు డ ♦ క్బర్ నేత నీక్షించుచున్; 263

సీ॥ "అరిరాజమర్దనో ♦ ద్ధురశక్తి గాంధారసీమ నీసీమగాఁ ♦ జేసినాఁడ;
నడిగినంతనె పోయి ♦ గడియలో ఢిల్లీకిఁ గాశ్మీరమును దెచ్చి ♦ కలిపినాఁడ;
మానవుల కసాధ్య ♦ మైన కాబూలు గెల్చి భవత్పదంబులఁ ♦ జేర్చినాఁడఁ;
గడు విశాలములు వం ♦ గవిహారదేశముల్ గెలిచి నీకు యశంబుఁ ♦ గొలిపినాఁడఁ;
గీ॥ దలలు బలియుట గెలువఁగా ♦ నలవిగాని దేశముల నెన్నియేని సం ♦ దిటను జుట్టి
నీకు లోఁబడఁజేయు ని ♦ గ్నిద్రశౌర్యపరుఁడ నేనుండ! నీకేల ♦ వనట మునుఁగ. 264

చ॥ వ్యవధి లవంబులేని కల ♦ హంబుల పెల్లునఁ జిక్కి రాజకీ
య వితత కార్యజాలముల ♦ యందు మునింగి విదేశమందు నుం
డవలసి కొన్నిమాసము లె ♦ డంబు జనించి ప్రతాపుతోడి యా
హావము నుపేక్షచేసినటు ♦ లౌటయు నిక్కమ! యేమి చేయుదున్!
265

మ॥ అవనిన్ జూడ్కులు వాల్చి నీ వడలి దై ♦ న్యం బాదినన్ నామనం
బవియున్; నాకుఁ బ్రతాపసింహునకు బా ♦ ల్యంబాది వైరానలం
బు విజృంభించుచు నేఁటి కింకను మనం ♦ బున్ గాల్చుఁ! జల్లారలే
దు; వితాసేయక తాఁకి నొంచి యుడికిం ♦ తున్ మూదలింతున్ బ్రభూ! 266

సీ॥ వైరులు చొరని కా ♦ శ్మీర దేశములోని కొండలన్నియుఁ బిండి ♦ పిండి యయ్యె;
మనకుఁ బరిపీయాకు ♦ మధ్య సాంద్రాటవుల్ పగిలి బీటలువాఱి ♦ బాట లొసఁగె;
దక్షిణాపథము విం ♦ ధ్యము పాదఘట్టనగురుత కోర్వక భూమిఁ ♦ గ్రుంగి పోయె;
సీఁగ కనువుగాని ♦ హిమగిరిప్రాంత రాజ్యములెల్లఁ దలక్రిందు ♦ లౌచుఁ దిరిగె;
ఆ॥ నాప్రతాపుఁ డెంత! ♦ యాతని బలమెంత! త్యాగ మెంత! యతని ♦ ధైర్య మెంత!
పోవనిమ్మటంచు ♦ నే వీడితినిగాని కన్ను దెఱువ నెపుడొ ♦ కాలిపోఁడె! 267

సీ॥ ఆఫ్రికాఖండంబు ♦ సంతయుఁ దెచ్చి వంగమహాంబురాశిని ♦ గలిపి వైతుఁ;
బ్రాలేయశైలంబుఁ ♦ బాదుతోఁ బెకలించి యావరణాచలం ♦ బవలఁ ద్రోతు;
నీపదమ్ములచెంత ♦ నీలోత్పలంబుగా నీలాంబురాశి ద ♦ క్కోఁలు సేతు;
నుత్తరకురుభూము ♦ లొకక్షణంబున గెల్చి గురుదక్షిణగ నీకుఁ ♦ గుమురు పఱతు;
గీ॥ నాసియాఖండ మెల్ల నీ ♦ యాజ్ఞనుంతు; నిట్టిచో నొక్కమేవాడ ♦ యెంత నాకుఁ;
తెలియవే మద్భుజాబలో ♦ దీర్ణశక్తి! తలుపుల న్మ్రింగువాని క ♦ ప్పళమెంత! 268

క॥ కావరము పెచ్చు పెఱిగిన మేవాడఁ బ్రతాపసింహు ♦ ద్రుంగుటకై నా
జీవితము మీఁదుదీయుదు; నే వెలితికి సందు దొఱక ♦ నీయకు మెడఁదన్. 269

క॥ ఈపని నెఱవేర్పనిచో నాపేరుఁ బిల్వఁబోకు" ♦ నా విని యక్బర్
భూపతి యంగలుఁ గనుఁగొని "యీపగిది నిఁకెంతకాల ♦ మిటు వేఁగింతున్! 270

సీ॥ మేవాడజయము న ♦ మ్మి యనేకలక్షలు సేనల నాహుతి ♦ చేసినాఁడ;
సమరసన్నాహముల్ ♦ జరపుచో ధనము కోటులుఁగోట్లు నష్టేటఁ ♦ గలిపినాఁడ;
నొక్కొక్కరు జగాన ♦ నున్నోత్తుగా నెడు చమూనాయకులను గో ♦ ల్పోయినాఁడ;
నిరువదేండ్లుగ క్షణం ♦ బేని వీడని మానసికదుఃఖపరత శో ♦ షిల్లినాఁడఁ;
గీ॥ బడఁగరాని కష్టంబులు ♦ పడినవాఁడ; నడువరాని దుష్పథముల ♦ నడచినాఁడ;
నట్టె యాశించి యాశించి ♦ యాస లుడిగెఁ; దాల్మి యుడివోయెఁ; మిగుల సం ♦ తాప మొదవె.

మ॥ ఎవరున్ జెప్పినఁగాని నమ్మకము నా ♦ కింతేనియున్ లేదు; నే
నెవరిన్ గోరను సాయమున్ సలుపర ♦ మ్మా! యంచు; నా కెవ్వరున్
లనమున్ మే లొనరింపలే; రుఱక కా ♦ లంబెల్ల నూదంగ
ని వృథాశారతిఁ జెల్లెఁ; జింత యొకఁడే ♦ నిల్చెన్ మదీయాంశమై. 272

గీ॥ పీడిచనెదె ప్రతాప! మే ♦ వాడ! యిన్నియేండ్ల కిఁకమీఁదఁ "దవగతి ♦ స్తవ"యటంచు
మమ గతి ర్మమ"యని చింత ♦ మాని యుంటిఁ; గూళపాలుందు నాకొంపఁ ♦ గూల్చె నకట!

గీ॥ ఏమి చేయుదు! నాచింత ♦ యిపుడొకింత యణఁగఁగల త్రోవ లేదు; నా ♦ కతనితోడి
పోరు తలముదక లయ్యె" నం ♦ చీనసమున నిలువ, నబ్దూరురహీమాను ♦ గళము నెత్తి, 274

సీ॥ "రాజు లాత్మాశ్రిఘినీ ♦ రజముఁ గొల్వఁగఁబొల్చు రాజయోగానంద ♦ రమ్యమూర్తిఁ;
జన్మదేశమునకై ♦ సర్వస్వ మర్పించు ననమానదేశ భ ♦ క్తాగ్రగణ్యుఁ;
డంబుజాతాప్త మ ♦ హావంశదుగ్ధాబ్ధి జనియించు సంపూర్ణ ♦ శశధరుండు;
చతురబ్ధివృత మహీ ♦ చక్ర మర్పించిన నంట నొల్లని మహా ♦ త్యాగధనుఁడు;
గీ॥ పౌరుషభగీరథుం డట్టి ♦ ప్రభువరుండు మన కులమునఁ గాఁ దిఁక లోక ♦ మునను గలుగు
నేకులమ్మున లేఁడు నా ♦ యెఱుఁగుదాఁక; నుత్తమోత్తముఁ డతఁడందుఁ ♦ జిత్తగింపు. 275

సీ॥ అంసమందున సహ ♦ స్రాంశు లీనెడు రవిధ్వజరాజము గరుడ ♦ ధ్వజముగాఁగ,
నద్వితీయంబు "ఖాం ♦ డా"ది వ్యధారా కృపాణంబు దుర్దాంతనం ♦ దకముగాఁగ,
మైనిండ దొడుగు హే ♦ మతనుత్రరాజంబు రంగారు పీతాంబ ♦ రంబుగాఁగ,
విలువైన మగఱాలు ♦ గులుకు కల్కితురాయి రమణీయ బర్హిబ ♦ ర్హమ్ముగాఁగ,

గీ॥ పుండరీకములకుఁ దోడఁ ♦ బుట్టువైన వెడఁద కనులు కృపామృత ♦ వృష్టి గురియఁ
గదలివచ్చి హల్దీఘాటు ♦ కడఁ బ్రతాపరాజనారాయణుండు ద ♦ ర్శన మొసంగె. 276

సీ॥ ఐరావతంబుపై ♦ నరుదెంచు నిర్జరసార్వభౌముని మేలు ♦ చక్కఁజేసి,
వృషభవాహన మెక్కి ♦ యేతెంచు కైలాసవాసు విలాసంబు ♦ గాసి చేసి,
హంసరాజము నెక్కి ♦ యరుదెంచు భారతీశ్వరుని రూపవిభూతి ♦ భంగపఱచి,
శిఖరాజవాహన ♦ శ్రీమీఱ వచ్చెడు స్కందు నందము నెందు ♦ డింపఱచి,
గీ॥ మనుజపతిమౌళి మన్మథ ♦ మన్మథుండు చైతకాశ్వముపైన సా ♦ క్షాత్కరించి
దివ్యదర్శన మిచ్చె; నా ♦ తేజమునకు నంజలి ఘటించి, యాత్మోప ♦ హార మిడుదు. 277

గీ॥ ఆ త్రిభువన కల్యాణ ప ♦ రాయణుఁ గనినపుడె, యాత్మావలోకనం ♦ బయ్యె నాకు;
నని ముగిసి ఢిల్లిఁ జేరి నే ♦ నరసిచూడ నాత్మ యతనికై నీకు దే ♦ హంబు దక్కె. 278

మ॥ అకటా! నీవలె ధర్మముల్ దెలిసి రా ♦ జ్యం బేలఁగా లేఁడో! మ
చ్చికమై భూప్రజఁ బుత్రులన్ బలెఁ గృపా ♦ శ్రీఁ జూడఁగా లేఁడో! పా
యక వర్ణాశ్రమధర్మపద్ధతి తిరం ♦ బై నిల్పఁగా లేఁడో! యొం
డుకు నాతండు స్వతంత్రుఁడై నిలువఁగా ♦ డో! యానతీఁ గోరెదన్. 279

సీ॥ తలఁగని రణములఁ ♦ దగులుకొన్నను స్వధర్మత్యాగ మాచరిం ♦ పంగఁబోఁడు;
తినఁ దిండిలేక కుం ♦ దెడునప్పుడైనను దైవభక్తి యొకింత ♦ తలఁగనీయఁ;
డనుపమాన ప్రప ♦ గ్తనమున జగమున కాచార్యపీఠమై ♦ యలరినాఁడు;
స్వాతంత్ర్య సమర దీ ♦ క్షా నిబద్ధాత్ముఁడై సతతోపవాసముల్ ♦ సలిపినాఁడు;
గీ॥ కలియుగంబున నిట్టి యో ♦ గ్యతముఁ గనము; వెట్టినని నన్ను జగము భా ♦ వించుఁగాక!
యినకులంబు గాలించి చూ ♦ చినఁ బ్రతాపు నంతటి మహాపురుషుఁ డుండఁ ♦ డని వచింతు.

గీ॥ ఆ మహారాజు కీర్తిచం ♦ ద్రాతపమునఁ జల్లఁగా జీవితమ్ములు ♦ జరపుకొనుచు
మనము సమకాలికులమౌచు ♦ మనఁగలిగితి; మిదియ దేవేంద్రభోగమం ♦ చెన్న వలయు. 281

మ॥ ప్రకటశ్రీకర మామహాత్ముని క్షమా ♦ భావంబు శ్రీరామర
క్షకదా మీ; కతఁ డాసనోందుచు "వనా ♦ శా"నిమ్నగన్ దాఁటి చెం
తకు విచ్చేసిన యానిమేషమె భవ ♦ త్తౌరుష్క సామ్రాజ్యల
క్ష్మికి నూఁతేఁడులు నిండు నిక్కమని ఘో ♦ షింతున్ నిరాఘాటతన్. 282

సీ॥ ప్రతిలేని వైభవ ♦ ప్రాభవంబులు నీవు నెఱపు నీ హస్తినా ♦ పురమునందు
గాఢాంధకారసం ♦ గతమైన యొక నాఁటిరాత్రి యొంటరిగ నా ♦ రాజమౌళి

యడుగు పెట్టినయేని ♦ యాసడి తెలియుచు క్షణమున లేచు న ♦ ఖండసేన;
విడక నీవిందుండ ♦ వీలౌనా! పాఱిపోవలయునో యోజింప ♦ వలసియుండు;
గీ॥ శ్రీరమాభర్త సాక్షాత్క ♦ రించినట్టు లాప్రతాపుఁడు కనుపించు ♦ నపుడు, నీదు
సేవకుఁడ నేన నీసేవ ♦ చేయఁగలనా! యవలఁ దొలఁగుదునో! తెలి ♦ యంగ రాదు. 283

మ॥ మఱి యేదే నొకకారణంబుమెయి కం ♦ పం బొంది భూగాడి యీ
ధరణీచక్రము సర్వ మొక్కమొగిఁ బా ♦ తాళమ్మునన్ గ్రుంగి యు
క్కఱినన్ సూత చలింపఁబోవను; ప్రతా ♦ పాధీశు సత్కీర్తి కె
న్వ రపాయం బొనరింపఁ బూనినను నో ♦ ర్వన్ బోవఁ బ్రాణాలతో! 284

సీ॥ ఒక నృపాలకుఁ డేలు ♦ నొక్క రాష్ట్రంబులో నొక టంకసాలలో ♦ నుద్భవించి
పరిపరివిధములై ♦ పరగు నాణెములట్లు మతము లన్నియును నీ ♦ క్షితి రహించు;
మనుజుల నుద్ధరిం ♦ పఁగ వీని నేర్పఱచిరి బుధుల్ లోకప్ర ♦ సిద్ధమతులు;
ప్రతిమతంబునను న ♦ ర్హత యుండనే యున్న; దీశ్వరదృష్టిలో ♦ నిన్ని సమము;
గీ॥ లన్యమతమువాఁడు ప్రతాపుఁ ♦ డనకుఁ; డతని దుత్తమోత్తమమతము; మ ♦ ర్త్యుండు మాతృ
దేశమున కప్పువడె నంచుఁ ♦ దెలియని మన యావనమతం బొకండె ని ♦ రర్థకంబు. 285

చ॥ కటకట! యాప్రతాపుఁ డొక ♦ కైవడి లోఁబడఁ, డీవ్రునన్ జగం
బెటులను నిల్వనీవు; శ్రమ ♦ మింతయు నొక్కని గెల్వనేరదా!
గుటికెడు పాలకై పొదుగుఁ ♦ గోయుదురే! యొకపండుకోసమై
విటపముఁ గూల్తురే! ఫలము ♦ వెత్తి శ్రమం బధికంబు గాదొకో! 286

సీ॥ రాజపుత్రకులు దు ♦ ర్వారవిక్రమయుతుల్; తెఱవ లత్యలఘుసా ♦ ధ్వీమతల్లు;
లాకులమ్మున బాలుఁ ♦ డైన వీరులలోన నగ్రగణ్యులనైన ♦ నడఁపఁగలఁడు;
పరిఫుల్లసురుచిర ♦ ప్రమదావనవతంస; మనుపమ నిత్య క ♦ ల్యాణసీమ;
పరమశోభన నిత్య ♦ వైనాహికగృహంబు; స్వాసతీ కంఠ ము ♦ క్తాస్రజంబు;
గీ॥ నైన మేవాడపై కేగు ♦ టనుచితంబు; రాజపుత్రులఁ దొడర ఘో ♦ రతమపాప;
మాప్రతాప పురోగమ ♦ మైన కులము దండనకు నర్హమే! మ్రొక్కఁ ♦ దగునుగాక. 287

గీ॥ దైవమును దూరముంచి యిం ♦ దాఁక వారి కాచరించిన కొండంత ♦ యఘము చాలు;
నింక భూదేవి భరియింప ♦ దెప్పు డెవరి కెచట నేగతి పట్టునో! ♦ యెవ్వఁ డెఱుఁగు! 288

సీ॥ నాల్గేండ్లవాని నిం ♦ తగఁ జేసితివి; చదువులను నేర్పించితి; ♦ బుద్ధి గఱపి;
తున్నతోద్యోగ సం ♦ పన్నునిఁ జేసితి; కూరిమి వియ్యంబుఁ గూర్చియుంటి;

నీదేహమే నీది; ♦ యీప్రాణమే నీది; యీ జీవితంబె నీ ♦ దెల్లయపుడు;
నా శరీరంబునం♦ దలి రక్తమునఁ బ్రతిబింబు వెల్లపుడు నీ ♦ పేరె పలుకు;
గీ॥ నీను సేమంబు నెంచి ని ♦ ర్మలయశము నెంచి నీయెడ గౌరవ ♦ మెంచి నీను
ప్రభుత కేవేళ మేలెంచి ♦ పలుకు నాదు ప్రార్థనముఁ ద్రోసిపుచ్చకు" ♦ మనెను నంత, 289
సీ॥ "ఈమాట లోకమెం ♦ తేని నొందఁదగదాల్ప విహితమా"నని హరి ♦ విజయసూరి;
"యద్దిరా! యియ్యవి ♦ యమృతవాక్యంబులే తథ్యము"నియె సూరి ♦ దాససుకవి;
"రాజపుత్రులతోడ ♦ రణ మొనర్చుట కలుషమ్ము పొమ్మ"నె ఫెరి ♦ స్వామినీమి;
"యీప్రతాపుఁడు దేవు ♦ నవతారమేయని విశ్వసింతు"ననియెఁ ♦ బృథ్వీరాజు,
గీ॥ నంద అాడెడు మాటల ♦ నాలకించి, యందు నంమను గల యుక్తు ♦ లాదరించి,
యాత్మభావంబుఁ గొంత గో♦ప్యముగ నుంచి, చిఱునగవు వెల్వరించె న♦క్బరువిభుండు. 290
క॥ అందఱను గలయఁ గని వగ చెందిన మదితోడ మాన ♦ సింహుండును "మీ
రందఱెటులఁ దలఁచిన నాకుం దోఁచినయట్లు నడచు ♦ కొనఁ గలవాఁడన్. 291
గీ॥ ఆప్రతాపుఁడు భృతి యిచ్చి ♦ యాదరించు భట్టులనుబోలెఁ బాగడంగఁ ♦ బాలుపడితి;
ఔర! యాత్మాభిమాన మిం ♦ తైనలేక యేమి చేయుదు! మీశౌర్య ♦ మిట్టు లుండె. 292
మ॥ ఇదె నే గాదని పట్టు పట్టితినయే, ♦ నిందున్న యీమంత్రులున్
పదునార్వందలు వాహినీశులు ప్రతా ♦ పక్ష్మాధిపుఁ జేరి న
న్నెదిరింపన్ జరుగేరు మీర; లిటుపై ♦ నే మామకో చూతు; రు
న్మదశార్దూలము నెంగటన్ నిలువ నీ ♦ మార్జాల గర్జార్భటుల్. 293
మ॥ పరు లాతేని గుఱించి యేల పలుకన్! ♦ బ్రత్యేకశత్రుత్వముల్
వఱలున్ నాకుఁ బ్రతాపసింహునకు; నం ♦ బల్ సేనతో నేగి యు
గ్రరశౌర్యంబునఁ దాఁకి యాతని జయిం ♦ తున్; మానసింహేంద్రుఁ డొ
క్కరి సాయంబు నపేక్ష సేయుమికిఁ దా ♦ ర్కాణంబు చూపించెదన్. 294
గీ॥ సేనలు ధనంబు రాష్ట్రంబు ♦ జీవితంబు నతని గెల్వంగ నర్పింతు" ♦ ననుచు రౌద్ర
ముల్లసిల విజృంభింపఁగా ♦ నెల్లవార లేమనఁగలేక నిల్చి; రా ♦ పృథ్వీరాజు, 295
సీ॥ అతిపావనుఁడు ప్రతా ♦ పాధీశు నవనిగా విశ్వసించితివా! ద్వా ♦ వింశతియగు
రాజపుత్రక మహా ♦ రాష్ట్రంబులకు రాజులకు నగ్రగుడుఁడు; కా ♦ లంబు చక్ర
జరిగియుండినను నం ♦ దఱు రాజపుత్రు లాధన్యు నంఘ్రుల మ్రోల ♦ దాసులెకద!
శ్రీసలుంబ్రా క్రిష్ణ ♦ సింహేంద్రుచే మొట్టఁబడి తల దిమ్మెక్కి ♦ పడియెయుందు;

ఆ॥ పాదుశాహ ప్రాపు ♦ పట్టి మిన్నందుచు; వాదినములు మఱచి ♦ తయ్య! యిప్పు
డీక తోఁక దొడిగి ♦ యీఁగ బెబ్బులియైన సాటి మాట నీక ♦ పాటి కెక్క. 296

సీ॥ సైన్యాధిపతులు ప ♦ జ్జను జేరి "శైలవారాసీమ ఫలవృక్ష ♦ రాజి నరులు
నఱికిరి; తిండి చే ♦ కుర"దన్న నవ్వుచు "వైరులు చెఱుపంగ ♦ వలనుపడెదు
తిండి చేకొనుట సం ♦ ధిలె లోప; మింక శాత్రవులెల్ల సంవత్స ♦ రముల కొలఁది
పనిచేసి చెడుపనో ♦ పని తిండి జూతుఁ; బచ్చిక రుబ్బి రొట్టెలు ♦ చేసి తింద"

గీ॥ మనుచుఁ బందొమ్మిదేండ్లు తో ♦ యమున గడ్డి తినుచు సతతోపవాస మా ♦ నిన తపస్వి;
యతనిదెస వేలుచూపు శౌ ♦ ర్యపరుఁ డున్నె! విశ్వమంతయుఁ ద్రుటిని స్తం ♦ భింపఁజేయు.

గీ॥ దేవపూజార్హుఁ డతని నిం ♦ దించి నీవు గురువులకుఁ బంగనామముల్ ♦ గూర్చుటయ్యె;
కేఁగి గుడ్డి పిల్లను వెక్కి ♦ రించుటయ్యె; వినఁగ లేము; పాపాబ్ధిని ♦ మునుఁగ లేము. 298

సీ॥ భాగ్యంబులెన్ని సం ♦ పాదించియున్నను, నెన్నెని భోగంబు ♦ లెసఁగియున్న,
రవి ప్రకాశించు నీ ♦ రాజ్యమంతయుఁ గొన్న, జయముపై జయమొంది ♦ చక్కనున్న,
విక్రమసూచక ♦ బిరుదముల్ వేలున్నఁ, జెల్లుబడియుఁ దద్దఁ ♦ జెలఁగియున్న,
నిది యేమి యని యొరుఁ ♦ డెదురాడకున్నను, ధరయెల్ల మనయాజ్ఞఁ ♦ దాల్చియున్న,

గీ॥ ఫల మొకింతయు లేదు; రాఁ ♦ గల యుగముల దేశవిద్రోహులకు వంశ ♦ నాశకులకు
నాత్మగురుదూషకుల కుదా ♦ హరణముగను నెల్లరును జూపఁగలరు వ్రే ♦ లెత్తి మనల.

గీ॥ బ్రదికి నన్నాళు లీప్రగ ♦ ల్భములతోనఁ దెల్లవార్చితి జీవిత ♦ మెల్ల, నుఱక
దురమునకు నంపకాఁడవై ♦ తృప్తిపడెదు, పుణ్యపురుషార్థముల చింత ♦ బుద్ధిఁ జొరదె! 300

మ॥ అకటా! కానలఁ బుట్టి యుండె బలితం ♦ బై జాలియే లేని ఘా
తుకసత్వంబులు గూడ నాత్మకులజం ♦ తుచ్ఛేదమ్మున్ మాని వే
ఱొకటన్ గుక్షి భరించుచుండు నిజధ ♦ ర్మోద్వాసమ్మున్ జేసి స్వీ
యకులధ్వంసము చేయుచుంటివి; మను ♦ ష్యత్వంబు చే దయ్యెనే! 301

సీ॥ పాలమున్నీటిలో ♦ పల నెన్నొ వస్తు లుద్భవమొందె, నొక చంద్ర ♦ దర్శనమున
నుప్పొంగుచుండుఁ బ ♦ యోధి; యట్టులె రాజపుత్ర పావనకులాం ♦ భోధియందు
మనమందఱము జనిం ♦ చినను రాణా కీర్తి చంద్రికయే తను ♦ త్సాహకారి;
మేవాడకే గాద యీ ♦ విశ్వమునకెల్ల నతఁడు వీరుఁడు గురుం ♦ డగుచుఁ బొలిచె;

గీ॥ నట్టి స్వకులదీపకు స్వామి ♦ నాత్మవేత్త నిరత మాఁదలఁ దాలిచి ♦ చరణపూజ
సలుపక తృణీకరించు వి ♦ శ్వాసహంత ములను మనవేమి! పరలోక ♦ మేగ నేమి! 302

గీ॥ పూలదొరసాని మల్లెపూ ♦ పూమవలతకు నేరు సాధారణమ్మైన ♦ నేలనె యనుఁ
గన్నతోట, ప్రతాపునిఁ ♦ గన్న పిదపఁ దనరె భూదేవి నిజము పు ♦ త్రవతి యగుచు. 303

గీ॥ భరతఖండ మహాలక్ష్మి ♦ "భాగ్య మయ్యె"నని ప్రతాపుని యశముఁ గీ ♦ ర్తనముసేయఁ,
బాదుషాచెవి నిలు గట్టి ♦ పచ్చివిసము నెత్తఁ దగునయ్యొ! విసపాల ♦ విత్త వగుచు! 304

చ॥ యవనమహామహీశ్వరుఁ డు ♦ దారహృదంతరుఁడౌట నీచు నె
వ్వైన రెటు లాడినన్ విని స ♦ హించు నటంచుఁ బ్రతాపదేవుఁ గూ
ర్చి వృథగ నింద లాడెదవు! ♦ చేసిన పాపమె చాలుఁ జాలు! నా
చెవులకుఁ జేదు గ్రమ్మెడు; ని ♦ సీ"! యని ధిక్కృతిఁ జూచి నిల్వఁగన్, 305

క॥ పడిఁ దోఁకఁ ద్రొక్కు భుజగము వడువున నంబరువిభుండు ♦ పైదూఁకఁదొడం
గెడు నడిఁ గనుఁగొని యక్బరు కడు సమయస్ఫురణ గలిగి ♦ కార్యజ్ఞుండై. 306

చ॥ "పలువురు మీరు మీ హృదయ ♦ భావములన్ దెలియంగఁగోరి నే
సలిపితి నాతనిన్ గుఱించి ♦ చర్చ యొకింత; కలంతపట్టు మీ
పలుకుల సారమున్ విశద ♦ భంగి నెఱింగితి! నామనంబునన్
గల తెఱఁ గంతయున్ దెలియఁ ♦ గా వినిపించెద, నాలకింపుఁడీ! 307

చ॥ సమరము లోకకీర్తిఁ గొన ♦ సాఁగఁగఁ జేసితి; నిట్లు కొంతకా
లము కడచన్న నోర్పఁగొనె చ ♦ లంబటి నాదు ప్రభుత్వమంచు; ని
క్కముగఁ బ్రతాపసింహు నెడఁ ♦ గల్గ దొకింతక యీర్ష్య నాకుఁ; గ
య్యములను గొగ్గఁపుచ్చుట పిరి ♦ యంబగుఁ జెల్లునె! యెట్టి వారికిన్! 308

గీ॥ ఆ మహానాయకవతంస ♦ మా ప్రతాపుఁ డెన్నిగతుల యోజించిన ♦ నన్నుఁబోలు
కోటి సార్వభౌములు చేరి ♦ కొలువఁదగిన క్షాత్రనిధియను మాట వ ♦ జ్రాల మూట. 309

సీ॥ ఆరమణీయ దు ♦ ర్వార తేజోమూర్తి సందర్శనమున నా ♦ నంద మొంద
వలయునటంచుఁ గొం ♦ డలుఁ గోట్లుగా నాకుఁ గోర్కులు మదిలోనఁ ♦ గొనలుసాగుఁ;
గాని యిన్నేండ్లుగాఁ ♦ గాలమంతయు నిట్లు కడచె, నా కట్టిభా ♦ గ్యంబు గలుగ;
దతని దర్శింప నా ♦ కర్హత యున్నదే' యని పలుమాఱు జం ♦ కడరు నాకు;
గీ॥ గురువు దైవంబు జూడక ♦ క్రూరబుద్ధి నామహారాజునకును జే ♦ నైనదాఁక
నెగ్గు గావించి తగునుసం ♦ చిపుడు పోయి చేరి సాన్నిధ్యమున నిల్వ ♦ సిగ్గు దోఁచు. 310

గీ॥ ఆమహాభాగు కీర్తిగా ♦ నామృతమునఁ జిక్కువాఁ డెల్ల వను నింద ♦ చేసి తీఱు;
సతి ధవళమైన యాతని ♦ యశము వోలె నాదు సుకీర్తి శాశ్వతం ♦ బై దనర్చు. 311

గీ॥ నాదు జీవితశేష మం ♦ తయుఁ బ్రతాపు సేవఁ గడిపినఁగాని దు ♦ ష్కీర్తి బోవ
దాఢరాధీశుతోడి వి ♦ రోధమునకు నీళ్లు విడిచి నేనురక శాం ♦ తించువాఁడ. 812

గీ॥ వట్టి పాండవబీడు మే ♦ వాడసీమ, పరశ పాలికె గాని లా♦భంబు గలుగ;
దా మహారాజు దేశంబు ♦ నాతఁడే గ్రహింపని మ్రింక; నష్టం బ ♦ దేమి మనకు! 813

క॥ కడచనె నేఁబదియేఁడులు; ముడుతలువడి తెల్లవడియె ♦ మోమును బొమలున్;
గడిమి చెడె; నొడలు సడలెను; గను వృద్ధుఁడ నైతి; శాంతి ♦ గానఁగ నైతిన్. 814

× క॥ కడు లేఁబ్రాయపువారలఁ గొడుకుల నిరువురను నేను ♦ గోల్పోయితి; న
న్నఁడు నెఱుఁగ నిట్టి దుఃఖము; చెడె నా హృదయంబు; వేతె ♦ చెప్పఁగనేలా! 815

మ॥ సకలప్రాభవవైభవంబుల మొగల్ ♦ సామ్రాజ్య మేలంగఁద
గ్గ కుమారుండు సలీము దేహము చెడం ♦ గాఁ ద్రాఁగుబోఁతయ్యె; మా
మక చిత్తంబును బాయకుండు నిది మ ♦ ర్మచ్ఛేదియై! దుష్టదం
శక సంగంబున స్రగ్గు మొగ్గ యది పు ♦ ష్పంబై గుబాళించునే! 816

క॥ పదియేండ్లప్రాయ మాదిగఁ గదనము కదనం బటన్న ♦ కలఁతలతో న
ల్వదియేండ్లు కడచి చనె; మన బ్రదుకులు పోరులనె తెల్ల ♦ వాటిన వకటా! 817

గీ॥ ఆప్రతాపుతో నింక క ♦ య్యంబు వలదు వలదు;నలువుర నోళ్ళలోఁ ♦ బడఁగఁజాల;
మందఱము జీవితమ్ముల ♦ యందలి తుది రంగముల శాంతితోడఁ దీ♦ర్పంగ నిమ్ము". 818

మ॥ అని తన్నుం గని యక్బరీశ్వరుఁడు దీ ♦ నాలాపముల్ నల్కఁగా
విని యంబర్పతి "నీవచస్సులు మదిన్ ♦ వేధించు; విశ్వంబు భ
స్మనికాయంబుగఁ జేయు నాజ్వలనముల్ ♦ జల్లారె; నే వ్రెల్లు పో
యిన నీ వింతకె యింత మెత్తపడెదం ♦ చేనెంచనైతిన్ బ్రభూ! 819

మ॥ ప్రమదోద్యానముఁబోలు నీయవన సా ♦ మ్రాజ్యంబునన్ గంటకో
గ్రమహీజంబయి నెవ్వగన్ బెనిచె నీ ♦ రాణాప్రతాపుండు; త
త్సమదాద్ధత్య మడంపరాని యెడ నీ ♦ దర్పంబు నేనొల్ల! ఖ
డ్గము నే నొల్ల" నటంచు నేల విసరెన్ ♦ గాలాహినా రోజుఁచున్. 820

× Akbar's two younger sons died in early manhood from chronic alcoholism and their elder brother was saved from the same fate by a strong constitution, not by virtue. The biographies of the nobles recorded by Bloachmann record a surprising number of deaths due to intemperance.

"Social and Economic conditions"

గీ॥ పలుకు గంభీర మౌతని ♦ వదనమందు వీరతేజో మహాలక్ష్మి ♦ ద్విగుణితకళ
వెలిఁగె; సభయెల్ల మానము ♦ ద్రలఁ జెలంగె; నంత నక్బరు నృపమౌళి ♦ యతనిఁ గాంచి,

మ॥ "మన యబ్దూరహిమాను శీలము జగ ♦ న్మాన్యంబు; స్వచ్ఛందవ
ర్తనుఁ డేనాఁడు నసత్యదోషమును జెం ♦ దఁ బోని వాఁ, డేను మెం
చిన వృత్తం, బితఁ డెల్లవేళలను నా ♦ శ్రేయంబె కాంక్షించు, నీ
తని మాటల్ శిరసా వహింపఁదగుఁ గా ♦ దా! నాకునున్ నీకునున్, 322

చ॥ సరసుఁడు; పృథ్వీరాజు; కవి ♦ చంద్రుఁడు; మాన్యతముండు; నీకు సు
స్థిరతరబంధువర్గమునఁ ♦ జేరినవాఁడు; ప్రతాపసింహు సో
దరునకుఁ గూర్మియల్లుఁడు; కృ ♦ తం బెఱుఁగంగల పుణ్యమూర్తి; స
త్పురుషుఁ డితండు నేర్పు హిత ♦ మున్ దలఁదాల్పకయున్న నేమమే ! 323

గీ॥ హరివిజయసూరియును భువ ♦ నైకగురుఁడు, సూరిదాసమహాకవి ♦ సుగుణరాశి,
యాఫెరిస్తాదు లందఱు ♦ నట్టివారె, యెవరి మాటఁ ద్రోయఁగనేర్తు ♦ మిపుడు మనము! 324

చ॥ వితరణశాలి, రాజులకు ♦ వేల్పు, కుటీరనివాసి, లోకవం
దిత సుచరిత్రుఁడున్, భువన ♦ ధీరుఁడు, వీరుఁడు, రాజరాజ సం
హతులను మేటియున్, బరమ ♦ హంస, ప్రతాపు నడంపఁ బూనుటల్
చతురతగాఁ దలంపకుము ♦ జాడలు వేఱురే! మంగలంబునన్! 325

× గీ॥ ఇప్పుడొక్కఁడే నిర్ణయు! ♦ మిఁక ముగింతు సభను; మేవాడఁగల మొగల్ ♦ సైన్యములను
జేర్చుకొని రాజధానికిఁ ♦ జేరుఁడనుచు నాజ్ఞ చేయుదు"నని యక్బ ♦ రంత లేచె. 326

మ॥ నెలయున్ దాఁటకమున్నె వార్త లలమెన్; ♦ మేవాడదేశంబులో
యల దుర్గంబులఁ గల్గు నమ్మొగలు సై ♦ న్యాంబుల్ గుడారమ్ములన్

× The annals ascribe it to a generous sentiment of Akbar, prompted by the Great Khankhanan (Mirza Abdur Rahiman) whose mind appears to have been captivated by the actions of the Rajput Prince. Pratap was indebted to a combination of causes for the repose he enjoyed during the latter years of his life; and though they may be ascribed principally to the new fields of ambition which occupied the Mogul arms, we are authorised also to admit the full weight of the influence that the conduct of the Hindu Prince exerted upon Akbar, together with the general sympathy, of his fellow Princes, who swelled the train of the conqueror and who were two powerful to be regarded with indifference.

"Annals of Mewar"

దలఁగక చీకి సమస్తవస్తువుల వెం ♦ టఁగొంచు గుంపొచు మా
మూలనుఁ బాల్పుచుఁ బోయి ఢిల్లినగరం ♦ బుఁ జేరె నల్లల్లనఁ. 327

సీ॥ హారావళీపర్వ ♦ తాభంగశృంగముల్ తునియలుగాఁగ దుం ♦ దుభులు మ్రోఁగ;
నతిమంగళాకారు ♦ లగు రాజపుత్రయోధులు గుంపు గుంపులై ♦ తోఁచి రపుడు;
వారి సంబరమును ♦ వారి యుత్సాహంబు వారి భక్తి వచింప ♦ వశముగాదు;
తోరణగృహమాది ♦ తుది దుర్గమునదాఁక విడువ కన్నిటిఁ బ్రతా ♦ పుఁడు గ్రహించె;

గీ॥ నాఱుమాసంబు లరిగెడు ♦ నంతలోన నొక్క చిత్తూరు దుర్గంబు ♦ దక్కఁ గడమ
యెనుబదియుమూఁడు దుర్గంబు, ♦ లెల్ల దేశ, మాప్రతాపప్రభూత్తంసుఁ♦డాక్రమించె. 328

క॥ తనసామంతుల నొకదినమునఁ గనుఁగొని యాప్రతాప ♦ భూపమణియు దే
వుని కృప రాజ్యము స్థిరమయ్యెను; యవనులతోడి పోరు ♦ నింక నిలుపుదుఁగ. 329

క॥ మనదేశము సరిహద్దునకుఁగు నవ్వల నొక్కపురముఁ ♦ గొల్లఁగొనఁగ నా
మన సయ్యెఁ; గాని, యందలి మనుజుల బాధింపరాదు ♦ మన కెబ్భంగిఁ." 330

క॥ అన "నీయాజ్ఞాపించిన పని శిరమునఁ దాల్చి చేయ ♦ వాడుక యగు; నెం
దున కని యడిగి యెఱుంగము; చని నొంతుము జగము మ్రింగు ♦ శత్రుల నైనన్." 331

సీ॥ అని సలుంబ్రాకృష్ణుఁ, ♦ డనినఁ బ్రతాపుఁ డొఁదల యూఁచి లేచె; నం ♦ దఱును గదలి;
రుత్తరదిగ్విజ ♦ యోత్సాహులగుచుఁ గతిపయప్రయాణముల్ ♦ దీర్చి యొక్క
దినమునం దంబరు ♦ దేశంబునఁ జొచ్చి ప్రతిలేని భాగ్యనై ♦ భవ సమగ్ర
భవనంబునై ముఖ్య ♦ వర్తకస్థానమై వఱలుచు నుండు 'మా ♦ ల్పురము' చేరి

గీ॥ ధన కనక సర్వ వస్తు సం ♦ తతులు మ్రోఁగు గొప్ప యాగళు లన్నిటిఁ ♦ గొల్లకొట్టి
పట్టి సామగ్రి యంతయు ♦ బాడ్ల కెత్తి; రాపురము సర్వవస్తు శూ ♦ న్యముగఁ జేసి. 332

గీ॥ భువన మెల్లెడ నిండి మా ♦ ల్పురము కొల్ల కొట్టఁబడెనను వార్త లె ♦ క్కుడుగఁ బొంగ:
సిగ్గుచెడి మానసింహుండు ♦ శిరము వాల్చె; నాప్రతాపుఁడు మొలక న ♦ వ్వులఁ దాల్చె.

గీ॥ ధాన్య ధన హేమ వస్తు సం ♦ తతులతోడ నిత్యలక్ష్మి నివాసమౌ ♦ దిరము నగుచుఁ
దొంటి మాడ్కిఁ గుంభల్మియర్ ♦ దుర్గ మపుడు మేరుగిరి దుర్గముల కాంతి ♦ గ్రుంగి యమిసె.

× Determining to have a slight ovation in return for the triumph Raja Mann had enjoyed who had fulfilled to the letter his threat that "Pratap should live in peril" he invaded Amber and sacked its chief mart of commerce Malpoora.

"Annals of Mewar"

సీ॥ నెలనెల మూఁడువా ♦ నలు గురియఁగసాగెఁ; బదనై యవని సార ♦ వంత మయ్యెఁ;
బొలమును దున్ని వి ♦ త్తులు చల్లెఁ గృషికుండు; పైరు లన్నియుఁ బ్రోది ♦ వడయసాగెఁ;
గైలవారామమహా ♦ కాననంబున ఫలతరువులు తామర ♦ తంప రమ్యెఁ;
మొల లెత్తు, బీడుసే ♦ లల గడ్డి పెంపొందె; గణసకు మీాటి గో ♦ గణము పెరిగె,
గీ॥ గోపురములందుఁ బలుకోట ♦ కొమ్మలందు నగరములయందు గ్రామకం ♦ తములయందు
నచలశృంగంబులందు సూ ♦ ర్యధ్వజములు వందలుగ లేచి పూర్వనై ♦ భవముఁ జాటె.
సీ॥ భువనమం దెల్లెడఁ ♦ బూలు పూచినయట్లు లాప్రతాపుని కీర్తి ♦ యతిశయించె,
దేశదేశమునుండి ♦ దినదినం బానుహీవిభుని దర్శించి సే ♦ వింప వచ్చు
పుణ్యయాత్రికబృంద ♦ ములసంఖ్య యింతయు నంతని గణన సే ♦ యంగరాదు:
యవనులుగాక హైం ♦ దవులుగాక సమస్తకులములవారు సే ♦ వల నొనర్చి:
× ఆ॥ రొకట 'థా' రెడారి, ♦ యొకట వింధ్యంబు, వేఱొకటఁ దుహినశైల, ♦ మొకట జలధి,
మధ్యఁ గలుగు నేల ♦ మనుజసమ్మర్దమై క్రాలె నిసుక వేయ ♦ రాల కుండ. 336
క॥ తనదేశమునుండియు సింహానికాయంబట్టి భటస ♦ హస్రంబును బా
వనమూర్తి కృష్ణసింహుఁడు కొని కుంభల్మియరుకోట ♦ కును విచ్చేసెఁ. 337
మ॥ ప్రవిశేషోత్సవసంపదల్ పొదలఁగా ♦ స్వాతంత్ర్యలక్ష్మీమహో
త్సవముల్ దీర్చెదమంచు శోభనముహూ ♦ ర్తం బెంచి దిగ్దేశవ
ర్తి విశేషజ్ఞుల నాత్మబంధులగు వా ♦ రిఁ బిల్వ నాహ్వానప
త్రవితానంబులు వ్రాసి పంపెను నలుం ♦ బ్రా కృష్ణసింగయ్యెడన్. 338
గీ॥ ఐదువందలు పుట్లు ధా ♦ న్యముఁ దదితర వస్తువులు చేర్చి; రచటికి ♦ వచ్చు హితులు
రాజులును నిల్వఁగా గుడా ♦ రమ్ము లెత్తి రొక్కొకం డొక్క పురమునా ♦ నొప్పచుండ.
గీ॥ గడియ గడియకు వేలు ల ♦ క్షలుగ వచ్చు బ్రాహ్మణుల సందడి హనుమ ♦ ద్వార మలరె
నూఱుతిరునాళ్ల లెసఁగిన ♦ దాఁటి, గోట వ్రేలు మోపంగ సందు గ ♦ న్పింప దయ్యె. 340
సీ॥ శుభవాసరమ్మున ♦ శుభముహూర్తమ్మున నభ్యంజనస్నాన ♦ మాచరించి
పాలేశ్వరీదేవి, ♦ ప్రభుమౌళి యమరసింహుఁడు నూత్నవస్త్రంబు ♦ లొనరఁ దాల్చి

× Where rain seldom or never falls the land is desert. The Thar Desert, with a border of scrubland, lies between the Indus and the Luni Rivers.

"Herbert Pickles BABSC"

సకల కల్యాణ భూ ♦ షణములు ధరియించి యవనీసురులు మంత్రు ♦ లాప్తతతులు
పార్థివు లనుసరిం ♦ పంగ ముత్తైదువుల్ పాటలు పాడుచుఁ ♦ బజ్జ నడువఁ,
గీ॥ గూడుకొని భవానీదేవి ♦ కోవెలకును వెళ్లి గౌరిని బూజించి ♦ వివిధరత్న
ఘటిత హాటక మకుటంబుఁ ♦ గానుక యిచ్చి మ్రొక్కి యందఱు మందిరం ♦ బునకు వచ్చి,
సీ॥ వేదిపై దర్భలు ♦ వేసి యాపై రత్నభర్మాసనంబులు ♦ నఱలుచుండ,
రెంటిపై బాలేశ్వ ♦ రీ ప్రతాపులు నిల్చి రాహర భట్టార ♦ కాత్మజులును
జంద్రభట్టారకు ♦ సత్పుత్రు లెదురుగా నున్న పీఠములఁ గూ ♦ ర్చుండి; రవలి
యాసనమ్ముల, సలుం ♦ బ్రాధీశుఁడును సూక్తుఁ డఖిలసామంతులు ♦ నవనిపతులు
గీ॥ గుంపు గుంపులుగాఁ జేరి ♦ కూరుచుండి; రవ్వల మహోన్నతమగు ది ♦ వ్యాసనమున
నుండె సముదార విక్రమో ♦ ద్దండమూర్తి భిల్లలోకైకనాథుఁ డా ♦ భీమచాందు. 342
గీ॥ అతుల సువిశాల వేదికా ♦ భ్యంతరమునఁ బ్రముఖమగు నొక్కదివ్యాస ♦ నమున నుండె
శాంతమూర్తి తేజోరాశి ♦ సత్త్వఘనుఁడు మాన్యతముఁడు భామాసాహి ♦ మంత్రిమౌళి.
క॥ కలనాదమ్మున శంఖంబులు మంగళదివ్యతూర్య ♦ ములు దుందుభులున్
జెలరేఁగి మహానందము గొలిపెన్ బహువిప్రవేద ♦ ఘోషము చెలఁగన్. 344
గీ॥ బ్రాహ్మణులుగూడి రాజదం ♦ పతులచేత గణపతికిఁ బూజ సేయించి ♦ కరముభక్తి
నఖిల దేవతావాహనం ♦ బాచరించి స్వస్తిపుణ్యాహవాచనో ♦ త్సవము నెఱపి; 345
సీ॥ పాలేశ్వరిని బ్రతా ♦ పప్రభుమౌళిని నవరత్నసింహాస ♦ నమున నిలిపి
వేదమంత్రాశీర్ని ♦ నాదముల్ వెలయంగ "విపులరాజ్యరమాభి ♦ వృద్ధి రస్తు;
శ్రీరస్తు వైభవ ♦ శ్రీరస్త"నుచుఁ జల్లి రమల ప్రసూన లా ♦ జాక్షతములు;
వందులు జయజయ ♦ ధ్వానముల్ చేసి ప్రతాపునికీర్తి నం ♦ దఱును బొగడి;
గీ॥ రచలనందనఁబోలెఁ బు ♦ ణ్యవతులైన బ్రాహ్మణస్త్రీలు పాటలు ♦ పాడుకొనుచు
రాజదంపతులకును హా ♦ రతుల నిడిరి బంగరు హొరంగు దీపాల ♦ పళ్లెరముల. 346
గీ॥ ఆప్రతాపు సింహాసన ♦ మవల నొక్క హేమమయమనోజ్ఞాసనం ♦ బెక్కఁజేసి
యమరసింహుని యువరా ♦ జ్యంబునకును బట్టభద్రుని జేసి సం ♦ బరముఁ గనిరి. 347
మ॥ విపులార్ఘ్య మనోజ్ఞ భూషణములున్ ♦ విల్లైవన సౌవర్ణవ
స్త్రములున్ హాటక రమ్య పాత్రలు సలుం ♦ బ్రాకృష్ణసింహాది సై
న్యమహానాథులు కానుకలిచ్చుచుఁ బ్రతా ♦ పాధీశు దివ్యాంఘ్రియు
గ్మము సేవించిరి భక్తిపూర్వక నమ ♦ స్కారంబు లర్పించుచున్. 348

మ॥ తన దేశంబుననుండి సేవకుల చే ♦ తన్ గంపలన్ ముంచి యొ
య్యనఁ దెప్పించిన మృత్తియంబులు ప్రతా ♦ పాధీశ్వరున్ ద్రాసునం
దునఁ గూర్చుండఁగఁబెట్టి వాని సరి యొ ♦ త్తుల్ తూఁచి మేవాడభూ
జనులం దంతటఁ బంచిపెట్టి శబర ♦ క్ష్మానాథుఁ డత్యాదృతిన్. 349

మ॥ "మనస్వాతంత్ర్యము దేశభక్తియు ననా ♦ మాన్యంబునౌ త్యాగదీ
క్షను శోధించియు విశ్వమాతయును మె ♦ చ్చన్ గారణంబైన యా
వనలోకేశ్వరు నక్బరీశ్వరు మహా ♦ భాగ్య ప్రభావ ప్రభల్
దనరన్ బ్రోవు మటంచు నీశ్వరు పద ♦ ద్వంద్వంబు సేవించెదన్. 350

క॥ కలనైన నొరుల దెస పగ మొలువకయుండెడిని హృదయ ♦ మున నా"కని క
న్నులు మోడ్చి క్షణము దేవుని దలఁచుచు మదిలోన భక్తి ♦ దళము కొనంగన్. 351

మ॥ "గురుఁ డెల్లప్పుడు నగ్రపూజ్యుఁడని వా ♦ క్రుచ్చున్ శ్రుతుల్ పెక్కు లీ
చరణాబ్జంబులు నా కహర్నిశములున్ ♦ సంసేవ్యముల్; వీని నే
మఱవన్ జేయకుమంచు నీశ్వరుని సం ♦ ప్రార్థింతు; మేవాడయే
మఱువన్ జాలదు నీమహోపకృతి భా ♦ మాసాహి మంత్రీశ్వరా! 352

మ॥ నను నారాజ్యము నాప్రజావళి సఖుం ♦ డత్యాగమున్ బెంచి ప్రో
చిన దైవంబవు నీవు; సంతతము నీ ♦ శ్రీపాదసేవావినూ
తనభాగ్యంబు స్థిరంబు చేయుము; నినున్ ♦ ధ్యానించి కీర్తించుచున్
మనువాఁడన్ గనువాఁడ ధన్యతను; భా ♦ మాసాహి మంత్రీశ్వరా! 353

గీ॥ అని ప్రతాపధరాధీశుఁ ♦ డవనిదేవు చరణరాజీవములు మ్రొక్కి ♦ సరసనున్న
తక్కుగురులకు మ్రొక్కి వస్త్ర ♦ ములు కనకభూషణము లిచ్చి యదుగులు ♦ పూజ చేసె.

చ॥ "ఇరువదియైదువత్సరము ♦ లెన్నియొ బాధల కోర్చి నాపయిన్
దొరగు విపత్ప్రవాహముల ♦ నున్ గడఁబెట్టుచు దేశసేవలన్
గఱపుచు నుద్ధరించిన జ ♦ గన్నుతకీర్తిని నిన్ను మిత్రుఁడున్
గురుఁడును నింక దైవమని ♦ కూడ భజించెద నానుపాలికిన్. 355

సీ॥ గణుతింపరాని భో ♦ గములు గల్గి స్వతంత్రనృపుఁడవై కష్టంబు ♦ లెఱుఁగకుండ
నడుచు మహానుభా ♦ వుఁడవయ్యు ననుఁగూర్చి వలచి వలచి కష్ట ♦ ములకు నూర్చి
ధనము సైన్య మొసంగు ♦ చును స్వయంబుగ యుద్ధములు చేసి నాయిడు ♦ మలను నీదు
నిడుమలుగా నెంచి ♦ యింతకాలమునుండి వరసహాయివి నాతోడఁ ♦ బరఁగినావు;

గీ॥ గిరితటములందు భటులను ♦ నెఱపి వేయికనుల నాయాలుబిడ్డలఁ ♦ గాచినావు
నీఋణముఁ దీర్పఁగాఁజాల; ♦ నీకు కృపకుఁ బారమే లేదు భిల్లస ♦ ర్వజ్ఞమూర్తి!" 356

క॥ అని శబరలోకనాథునకును వందన మాచరించు ♦ కొని కౌఁగిటియం
దున నిలిపి సలుంబ్రా కృష్ణుని జేరఁగఁబోయి పేర్మి ♦ శోభిలుచుండన్. 357

మ॥ "నను వీడన్ జన కెప్పుడున్ మెలఁగుచున్ ♦ నాసేదయున్ బోలెఁ; గం
టిని తెప్పన్ వలెఁ గాచి ధర్మవితతిన్ ♦ నేర్పించి సంపూర్ణభ
క్తిని నాతోడిద లోకమంచు నను ర ♦ క్తిన్ గొల్చు నీ యీఋణం
బును నేఁ దీర్పఁగఁ జాలఁ బెక్కు భవముల్ ♦ పుత్రుండనై పుట్టినన్. 358

మ॥ కడుదూరంబునఁ దోఁచు నాపదఁ దొలం ♦ గన్ జేయఁగా ముందుగన్
బడి యత్నించుచు, సుంత సౌఖ్యమయినన్ ♦ స్వారాజ్యమే యబ్బిన
ట్లెడఁదన్ బొంగుచు, నాయభీప్సితమె నీ ♦ యిష్టంబటంచుం దమా
త్యుఁడవం చెప్పుదు చూడ; దేవుఁడవటం ♦ చూహింతు నాపాలికిన్. 359

మ॥ ఇఁక రా నుండెడు కాలమందును జనం ♦ బీదేశమందైన నీ
ఱక ప్రస్తావము పేర్మి నొక్కెడ సలుం ♦ బ్రాకృష్ణుఁ డన్నంతనే
మొకముల్ విప్పఁగ స్వామిభక్తి యొకచోఁ ♦ బుంజాపమున్ జెంది వా
రికి సాక్షాత్కృతియై తనర్చెడిని; తం ♦ డ్రీ! యెంత పుణ్యుండవో!" 360

మ॥ అని పాదంబుల మ్రోల వాలుచు నమా ♦ త్యాధీశ్వరున్ బూజచే
సిన నాతండు సమోదబాష్పనయన ♦ శ్రీమీఱ సాష్టాంగ వం
దనముల్ చేయుచు భక్తితో నిలిచె; నా ♦ ధాత్రీశ్వరుం డంతఁ జెం
తనె సూక్తాదిసహోదరప్రగతి సే ♦ నాభర్తలన్ జూచుచున్; 361

మ॥ "తిన నాహారము చిక్కకుండినను భ ♦ క్తిన్ బొందుచున్ దండ్రికీ
తి నన్ గొల్చుచుఁ ద్యాగమున్ నెఱపుచున్ ♦ దేశమ్ము సేవించి శో
భనసత్కీర్తిపరంపరల్ నలుదెసల్ ♦ బ్రాకంగ వర్తించినా"
రనుచున్ వారిని వారి వారిఁ గడు నా ♦ హ్లాదంబునన్ జేరుచున్, 362

క॥ విలువగల వస్తువుల భూషల నొసఁగుచు నర్హరీతి ♦ సమ్మానములన్
సలుపఁగ భామాసాహియు నిలుపుచు సింహాసనమున ♦ నృపలోకగురున్, 363

సీ॥ "బహుళవిద్యుద్దీప ♦ పటలప్రభాభాసియగు రాజమార్గంబు ♦ ననుకరించు
నీజీవితంబును ♦ నిరతంబు హైందవు లనుపమంబగు భక్తి ♦ ననుసరింతు;

రనఘ! నిన్బోలు మ ♦ హానుభావుల లోకపావన జీవిత ♦ పటల మెపుడు
దేశచరిత్రమై ♦ తేజరిల్లుచునుండు; ధారుణీజనుల కా ♦ దర్శ మదియ;
గీ॥ నీచరిత దేశదేశముల్ ♦ నిండియుండు; నీయఖండశోభననామ ♦ ధేయము విను
వార లాపదలకు జంకు ♦ సడక ధైర్యపర్వతములౌదు శాశ్వత ♦ ప్రభ వహింత్రు. 364

మ॥ నిను దర్శించుచు నీదరిన్ మెలఁగుచున్ ♦ నీతోడ భాషించుచున్
నిను సేవించుచు నిన్ మదిన్ దలఁచుచున్ ♦ నీపూజలన్ జేయుచున్
మనఁగాఁగల్గుట మేటిభాగ్యమనుచున్ ♦ మాబోంట్లు మెల్లప్పుడున్
నిను దేవున్ బలెఁ జూచుచున్ గొలుతుమో ♦ నిర్నిద్రతేజోనిధీ! 365

సీ॥ కోటిశిష్టములైన ♦ గోట మీటఁగఁజాలు వీక్షలఁ బరమగాం ♦ భీర్య మలర,
నవశరచ్చంద్రసౌం ♦ దర్యమందిరమైన ముఖము శాంతసముద్ర ♦ భూతి నెఱప,
వ్యాకోచమల్లికా ♦ ప్రసవరాజంబట్లు చిరునవ్వు పెదవిపై ♦ సిరుల నింప,
నందమై పుష్టమై ♦ యాజానుదీర్ఘబాహార్గళయుగళంబు ♦ హాసుఁ బెంప,
గీ॥ వార్ధిసంవృతమేదినీ ♦ వలయ మెల్ల వశము చేయంగఁజాలు ప్రా ♦ భవము దనర,
వెలయు నీవిశ్వమోహన ♦ వీరమూర్తి విడక మామనములఁ దాండ ♦ వించుఁగాత. 366

మ॥ అమితోత్సాహము దేశభక్తిరతి నీ ♦ దై యుండు; నీమేని ర
క్తమునందున్ గల బిందు వొక్కొకఁడు "స్వా ♦ తంత్ర్యంబు స్వాతంత్ర్య"మం
చు మహాదీక్షను బల్కు; నీకు సము లీ ♦ క్షోణీస్థలిన్ లేరు; భ
క్తిమహత్త్వంబునఁ గొల్తు నిన్నుఁ గరుణా ♦ దేవీ కుమారోత్తమా! 367

సీ॥ రవివంశకలశసిం ♦ ధువు రాజరత్నాళిఁ దరతరంబుగ వెలు ♦ వఱచుఁగాత,
మేవాడఖనిఁ బుట్టు ♦ వౌ వజ్రమెల్ల స్వతంత్రతాశాణదీ ♦ ప్తముగుఁగాత;
రాజపుత్రాన్వయా ♦ రణిజ తేజము ధర్మదీక్ష నాహవవేదిఁ ♦ దెరలుఁగాత,
పాటేశ్వరినిబోలు ♦ పతిదేవతలకు హైందవభూమి పుట్టిని ♦ ల్లవునుగాత;
గీ॥ భూజనులు విప్లవమ్ముల ♦ బ్రుంగునప్పు డడరు లడఁచి క్రొందలిరుల ♦ నలవరింప
నిన్నుబోలు మాధవుఁడు జ ♦ నిమ్మఁగాత; దస్యుగజరాజసింహా! ప్ర♦తాపసింహా!" 368

గీ॥ అనుచు నానందబాష్పంబు ♦ లతిశయిల్లఁ జారు నవరత్న సామ్యగ ♦ నారికేళ
ఫలము దోసిటఁ గొనిపోయి ♦ ప్రభున కిచ్చి చేతు లెత్తుచు నిట్టు లా ♦ శీర్వదించె. 369

శ్లో॥ "స్వస్తి ప్రజాభ్యః పరిపాలయంతాం
న్యాయ్యేన మార్గేణ మహీం మహీశాః

గోబ్రాహ్మణేభ్య శ్శుభమస్తు నిత్యం
లోకాస్సమస్తా స్సుఖినో భవంతు
కాలే వర్షతు పర్జన్యః పృథివీ సస్యశాలినీ
దేశోఽయం క్షోభరహితో బ్రాహ్మణా స్సంతు నిర్భయాః
అపుత్రాః పుత్రిణ స్సంతు పుత్రిణ స్సంతు పౌత్రిణః
అధనా స్సధనా స్సంతు జీవంతు శరదాం శతం". 370

ఉపసంహారము

శా॥ నే నెల్లప్పుడు భావనాబలమునన్ ♦ నీరూప నామ క్రియా
ధ్యానంబున్ గొని తన్మయత్వమున న ♦ న్యాకాంక్ష లేకుంటి, నీ
వే నేనైతినొ! నేనె నీవయితినో! రూ ♦ పింపగ నా కేల! ని
త్యానందంబు ఘటించె నీకృతి పవి ♦ త్రా! విశ్వలోకార్చితా! 371

మ॥ పదియేండ్లయ్యెను నిన్నుఁగూర్చి పఠియిం ♦ పన్ సాఁగి; యిన్నేండ్లు నా
మదిలోనన్ భవదీయ విక్రమకళా ♦ మాధుర్య సౌభాగ్యముల్
కుదురై నెక్కొని వేరు పాదుకొనియెన్; ♦ గొండతలా కోఁకల్
పొదలెన్ నిన్ను నుతింప; నీదు చరితం ♦ బున్ వ్రాసి హర్షించితిన్. 372

మ॥ చదలే రట్టులు ముజ్జగంబుల భవ ♦ త్స్వచ్ఛంద కీర్తిచ్ఛటల్
వెదచిందన్ గనుఁగొంటి; భారతమహో ♦ ర్విన్ వీడి మున్నాటను
ష్పదియారేడులు దాఁటె; నీచరితమున్ ♦ వర్ణించు భాగ్యంబు నా
కొదవెన్ నేఁటికి; నన్నుఁ బోలు కృతకృ ♦ త్యుల్ లేరు లోకంబునన్. 373

మ॥ దినరాజున్ బలె నుగ్రకోపనుఁడవై ♦ తీండ్రించి శైలంబునిం
డిన తౌరుష్కులఁ దాఁకి నీ నడపు హా ♦ ర్దీఘాటు యుద్ధాంగణం
బున విశ్వోన్నతమైన నీదు విభవం ♦ బున్ గొంత నేఁ బంచుకోఁ
గనకున్నన్ నినుఁగూర్చి యింత యనురా ♦ గం బెట్టు లుప్పొంగు నే! 374

చ॥ ఇలఁ గల వీరపుంగవుల ♦ నిట్టి బలోన్నతుఁ డిట్టి ధీరుఁడున్
గలుగఁడటంచుఁ జే ర్గనిన ♦ గండఁడ వీ విఁక; నిల్లు వీడి వీ
ధులఁ జరియింపలేని కడు ♦ దుర్బలదేహుఁడ, నన్ను నెట్టులన్
వలచితో! నీ చరిత్రమును ♦ వర్ణన చేసి జగానఁ జాటఁగన్. 375

గీ॥ భువనశౌర్యాంకమైన నీ ♦ మూర్తిఁ గాంచి, యనుపమంబైన నీకథ ♦ లాలకించి,
రసమునను దేలి పొగడని ♦ రసికు లుండ; రట్టి నాయకోత్తముఁడ వో ♦ యీ! ప్రతాప! 376

గీ॥ భవదుదార శౌర్యమును భా ♦ వనమొనర్చి రసమునను జొక్కి గ్రంథంబు ♦ వ్రాయునపుడు
తద్వశుఁడనై యానంద ♦ బాష్పవితతు లాణిముత్యాలవలె రాల్తు ♦ నహరహంబు. 377

గీ॥ నా మహోదాత్త నాయక ♦ స్వామి వీవు; భవదనఘ కీర్తిఁ గొనియాడు ♦ కవిని నేను,
త్వత్కథామృత రుచిర కా ♦ వ్యమ్ముతోడ హృదయకుసుమంబు నీకు స ♦ మర్పించుకొందు. 378

క॥ ఉత్తమ ధీరోదాత్త నృపోత్తరుఁడవు; నిన్నుఁ బొగడ ♦ యోగ్యంబని రే
కెత్తు తమి హృదయరస మే నెత్తితి దుత్తలకొలంది ♦ నీచరితమునన్. 379

క॥ వర లోకోత్తర సుగుణోత్తర నాయకచక్రవర్తి! ♦ త్వత్కీర్తికళల్
స్థిరమొందెడుఁగాక నుదాహరణములై చంద్ర తార ♦ కార్క స్థాయిన్. 380

మ॥ కరమున్ భక్తిని నా రచించిన మహా ♦ గ్రంథంబు నందెంచు నీ
చరితం బాంధ్రులు నిత్యమున్ జదివి నీ ♦ స్వాతంత్ర్యమున్ ద్యాగవి
స్ఫురణంబున్ సముదారవిక్రమకళా ♦ పూర్ణత్వమున్ నేర్వఁగ
ల్గిరయేనిన్ ననుఁబోలు ధన్యు లిలలో ♦ లేరంచు హర్షించెదన్. 381

ఉ॥ పూలును సౌరభంబు మధు ♦ వున్ జెడు వృక్షము పోయినంత; శం
పాలత దాని శోభలను ♦ బాయు నిమేషములోన; నీజగ
జ్జాలము లర్చచేయు ఘటు ♦ శౌర్య పరాక్రమ రాశివైన ని
న్బోలిన ధీరు కీర్తి పొలి ♦ వోవదు లోకము క్రుంగి పోయినన్. 382

సీ॥ సంవత్సరములు నీ ♦ చరితంబు పఠియించి పరవశత్వమున నై ♦ మఱచుచుంటి;
పదపదంబునను నా ♦ హృదయరసము నించి గ్రంథంబు రసమూర ♦ వ్రాసియుంటి;
వందలకొలఁది ద్ర ♦ వ్యము వెచ్చపెట్టి భక్తిని గావ్యమెల్ల ము ♦ ద్రించియుంటి;
వీరలక్ష్మీప్రభు ♦ త్వాహ్లాది మెఱయు నీ చిత్రంబు లందందుఁ ♦ జేర్చి యుంటిఁ;
గీ॥ బ్రతిఫలము గోరఁబోక నీ ♦ గ్రంథములను దేశమంతట నింపంగఁ ♦ దివురుచుంటి;
యత్నలోపములేక నీ ♦ యశముఁ బెంపఁ దగిన శ్రమమెల్లఁ బడితిఁ బ్ర ♦ తాపదేవ! 383

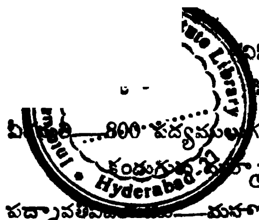
సీ॥ ఆప్రతాపమహీంద్రు ♦ నటు రాజులు స్వధర్మనిరతులై దేశ మా ♦ నెదరుగాక;
శ్రీసలుంబ్రాకృష్ణ ♦ సింహుఁ బోల్ స్వామిభక్తిపరులు యశము నొం ♦ దెదరుగాక;
పాటేశ్వరినిబోలి ♦ భారతాంగనలు సాధ్వులటన్న పేరు చెం ♦ దుదురుగాక;
యమరసింహునిమాడ్కి ♦ నాంధ్రయువకులెల్ల గురువిక్రమమున వె ♦ ల్గుదురుగాక;

- గీ॥ కమలవనమట్టి భారత ♦ ఖండమెల్ల వీరరసఖండమై ధాత్రి ♦ వెలయుఁగాక;
'యాంధ్ర' యనుపేరు ఖండఖం♦డాంతరములఁ దక్షు లందఱు శిరములఁ ♦ దాల్త్రుగాక. 384

గద్య:— ఇది శ్రీమత్కామేశ్వరీ కరుణా కటాక్ష వీక్షా సమాసాదిత కవితాకావ్య
నిర్మాణ చాతురీధురీణ, సుగుణగణపారీణ, దుర్భాకవంశదుగ్ధాంభోరాశి
రాకాకైరవమిత్ర, శాలంకాయన గోత్రపవిత్ర, సుజనజనాను
గ్రహపాత్ర, వెంకటరామార్యపుత్ర, కవిసింహావధాని
పంచాననేత్యాది బిరుదవిఖ్యాత, సుకవి రాజ
శేఖర, రాజశేఖరకవి ప్రణీతంబయిన
"రాణాప్రతాపసింహ" చరిత్రంబ
ను పద్యకావ్యమునం
దుఁ బంచమా
శ్వాస
ము
సంపూర్ణము.

ప్రొద్దుటూరు జానకీముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రితము. 1933.

[illegible]సింహ, అవధాని పంచానన, కావ్యకళానిధి:

[illegible]. రాజశేఖరశతావధానిగారి గ్రంథములు.

వీర[illegible]—800 పద్యములుగల కావ్యము. వీరరసప్రధానము. ఒక్కదిన మొకగంటలోఁ బదునొకండుగుర్[illegible]గ్గుల నరికిన వీరనారీమణి చరిత్రము. వెల రు. 1—0—0

పద్మావతీ[illegible]—మహోదాత్తగుణ స్ఫురణముగల యొక వీరనారీమణిని గుఱించిన నాటకము. శృంగారహాస్యములు వెల్లివిరియుచుండును. రూ. 1—0—0.

సీతాకల్యాణము—శ్రీరామజనము మొదలు రామ-పరశురామ సమాగమము వఱకుఁగల కథ రసవంతముగ వర్ణింపఁబడిన యైదంకముల నాటకము. రూ. 0—8—0

అవధానసారము—రాజశేఖర-వెంకటశేషకవు లాంధ్రదేశమున నొనరించిన యష్టావధాన శతావధాన విషయిక కథనము. రూ. 0—8—0

వృద్ధిమూలసంవాదము—రు 1-0-0 నూటయిరువదియేండ్లకు రు 32768-0-0 లగు విజృంభి[illegible] వడ్డీ నిరాఘాటవృద్ధిని దెలుపు రెండంకముల నాటిక. వెల 0—2—0

వలయువారు:—

జనోపకారిణీస్టోర్సు, ప్రొద్దుటూరు.

అని వ్రాయవలెను

విలయమాధుర్యము—120 పేజీలుగల స్వప్నగ్రంథము. చంపూకావ్యము. గృహములు కట్టుకొనుట మంచిదియా కాదా యను సంశయమును నిర్ణయించుచుఁ జదువఁ జదువ రస ముట్టిపడుచుండును. రూ. 0—8—0

చండనృపాలచరిత్రము—700 పద్యములుగల కావ్యము. భీష్ముని చరిత్రమునకుఁ బ్రతిరూపము. వీర ముప్పొంగుచుండును. రూ. 0—12—0

వలయువారు:—

కవిసింహ. జి. వెంకటశేషశాస్త్రి శతావధాని,

మునిసిపల్ హైస్కూలు, ఆంధ్రోపాధ్యాయులు, ప్రొద్దుటూరు.

అని వ్రాయవలెను.

రాణాప్రతాపసింహచరిత్రము—1900 పద్యగ్రంథము. ఇంతటి వీరుఁడు సూర్యవంశమునఁగూడ నవతరింపలేదని ఖ్యాతివహించిన మహానుభావుఁడు. రూ. 1—8—0

వలయువారు—

పి. ఆర్. సుబ్రహ్మణ్యయ్యర్ బి. ఏ. యల్.టి.

హెడ్ మాష్టర్ మునిసిపల్ హైస్కూలు, ప్రొద్దుటూరు.

అని వ్రాయవలెను.